DIALOGVS RELATORIS ET ADVOCATI PINTIANI SENATVS.

IN QVO VARIA HINC INDE PROponuntur & longè controuertuntur ad Renunciatorum, Aduocatorum, & iudicum munera, eorumq; dignitatem & eminentiam spectantia, eorundemq; ad electionem probè faciendam plurima aduertuntur.

AVTORE IOANNE MATIENZO IN IVRE Cæsareo designato, eiusdemque Senatus causarum expositore.

Anno 1604.

PINTIÆ,

Ex Officina Ludouici Sanchez.

TASSA.

YO Chriſtoual Nuñez de Leon eſcriuano de Camara de ſu Mageſtad, y vno de los que en el ſu Cõſejo reſiden, doy fe, que auiendoſe viſto por los ſeñores del vn libro intitulado: Dialogus Relatoris, que con licencia de los dichos ſeñores hizo imprimir Geronimo de Yepes mercader de libros, taſſaron cada pliego del dicho libro a tres marauedis y medio, el qual tiene cien pliegos, que al dicho precio monta trecientos y cincuenta marauedis, y a eſte precio y no mas mandaron que ſe venda, y que eſta fe de taſſa ſe ponga en el principio de cada volumen, para que ſe ſepa en el precio en que ſe ha de vender. Y para que dello conſte, de pedimiento de la parte del dicho Geronymo de Yepes, y mandamiento de los dichos ſeñores, di la preſente, que es fecha en la ciudad de Valladolid, a diez y ſeys dias del mes de Diziembre, de mil y ſeyſcientos y quatro años.

Chriſtoual Nuñez de Leon.

ERRATA.

Pagina.13.colum.1.line.39.dicit, cips, lege ceps. 42.quod, quo. 2.43.nere, niri. 17.2.15.di, dri. 22.1.41.eſlen, oſlen. 23.1.35.rur, tur. 2.22.ta, tan. 31.2.5.ter, tur. 49.1.13.rih, tia. 50.1.15.nus, ꝯtus. 55.1.13.od, ad. 56.2.1.ſ oies, ſiores. 57.1.41.rem, tem. 59.1.31.digna, dignita. 60 1.27.tur, tor. 38.dum, dam. 64.1.20.meus, mens. 66.1.46.tibus, timentibus. 68.2.11.uo, no.

Doctor Alonſo Vaca de Sanctiago.

Licen-

Licencia.

DOn Felipe por la gracia de Dios, Rey de Castilla, de Leõ, de Aragõ, de las dos Sicilias, de Ierusalen, de Portugal, de Nauarra, de Granada, de Toledo, &c. Por quãto por parte de vos Geronimo de Yepes, mercader de libros, vezino desta ciudad de Valladolid, nos fue fecha relacion, que auia quarenta y cinco años que se auia impresso en ella vn libro intitulado, Dialogus Relatoris y auia muchos años que faltauan, y no se hallauan sino era en librerias de difuntos, y se vendian a precios muy excessiuos, por la necessidad que auia dellos, y que era libro muy necessario para la Republica, y nos pedistes y suplicastes os mandassemos dar licencia para poder imprimir el dicho libro, sin incurrir en pena alguna, o como la nuestra merced fuesse: lo qual visto por los del nuestro Cõsejo, fue acordado q̃ deuiamos de mãdar dar esta nuestra carta en la dicha razõ, y nos tuuimoslo por biẽ, por la qual damos licẽcia y facultad a qualquier impressor destos nuestros Reynos q̃ vos nõbrare des, para q̃ por esta vez pueda imprimir el dicho libro q̃ de suso se haze mẽciõ, cõ q̃ la impressiõ se haga por el original q̃ en el nuestro Consejo se vio, q̃ va rubricado y firmado al fin del de Christoual Nuñez de Leõ nuestro escriuano de Camara, y vno de los q̃ en el nuestro Cõsejo residẽ, cõ q̃ antes q̃ se vẽda lo traygais ante ellos jũtamẽ cõ el original, para q̃ se vea si la dicha impressiõ esta cõforme a el, y traygais fe en publica forma, en como por corrector por nos nõbrado se vio y corrigio la dicha impressiõ, y se tasse el precio q̃ por el se ha de lleuar, sopena de caer è incurrir en las penas cõtenidas en las leyes y prematicas de nuestros Reynos q̃ sobre ello disponẽ De lo qual mandamos dar y dimos esta nr̃a carta sellada con nuestro sello, y librada por los de nuestro Cõsejo. Dada en la ciudad de Valladolid a siete dias del mes de Mayo, de mil y seyscientos y tres años. El Conde de Mirãda. El Licẽciado Tejada. El Licẽciado Frãcisco de Albornoz. El Licẽciado dõ Iuã de Ocõ. Licẽciado dõ Fernãdo Carrillo. Yo Christoual Nuñez de Leõ escriuano de camara del Rey nuestro señor la fize escreuir por su mãdado, cõ acuerdo de los del su Cõsejo. Registrada Martin de Olalde. Por Canciller Martin de Olaalde.

IOANNES MATIENZO
Lectori candido salutem.

CVm totis,quod aiunt,viribus rei semper intentus publicę,eius vtilitati vacauerim:in diesquè magis ei rei animus crescat insudandi,proficiédique:nil fore commodius existimaui, vt animo satisfacerem meo, quam quæ ad iudicum spectant officium, eorumque ad electionem probè faciédam,explicare,memoriæquè prodere. Quid enim magis Reipublicæ vsui esse potest,quam bonorum iudicum constitutio? Aut quid perniciosius,quouè citius labefactetur, quam si iniqui,prauiquê,aut ignari tabellæ præficiantur? Nil certè,si Platoni credimus de legibus dialogo 6.in principio:vtquè meũ non frustraretur propositum,neue mihi meritò obijceretur,quod in Gręco adagio est,ne vltra crepidas sutor,prius crepidas ,vt ita dixerim, meas exponere laudareque institui, hoc est,referédarij muneris, quo pluribus functus sum annis, dignitatem,& pręeminentiam,alijsque etiam magistratibus, nedum aduocati officio prælationem(rem quidem neque in scholis decantatam,neque in commentarijs protritam)ostendere,quàm plurimisque cùm rationibus,tum authoritatibus comprobare,vt sic ad præcipuum liceret peruenire institutũ. Opella igitur quatuor continebit partes.Prima referendi officium dignius,& antiquius patrocinio esse insinuabit.Secunda omnibus in rebus præferri Relatorem Aduocato.Tertia, renunciatores aptiores esse causarum patronis, ad altiores vt promoueri valeant magistratus,facile aperiet,quo in loco fusê omnia quæ in iudicibus requiruntur discutiemus, vt inde constare posit,ea & in Relatoribus inueniri, iudicemquè optimum fœcundæ arbori,eiusquè electorem horticultori;rempublicam viridario comparari fingimus,atque quemadmodũ arborem inseri,putari,resecari,rigariquê oporteat,quaué in area figi,quas radices agere,quem stipitem,quam medullam, & corticem,quos ramos,& surculos,quosquè ex his ad inserédum aptiores,quas frondes,quos flores,quos denique fructus arbor optima producat,quiduè hæc omnia in iudice repræsen

tent,

rent non admodum inſulſè docebimus: in modumque Dialogi inter Relatorem & Aduocatum, coram huius fori Regij præfecto prætorio in arbitrium electo omnia controuertētur, qui tandem in renunciatoris gratiam ſententiam proferet.

Quarta verò appellationis cauſam in Fortunę auditorio agitatam continebit, duabusque reſpondebit poſitionibus enarrator: quibus pauperes ne, an diuites ſint magiſtratibus præficiendi: & vtrum prece, vel pretio officia peti, ambiri, aut ſaltem appeti decenter poſsint, & ſine criminis labe, fuſius diſſeretur, ac tandem Fortunæ iudicium (quo cauſa indeciſa maneat, vt donec domino libuerit vterque ſuo inſeruiat muneri) ſubſequetur. Ecce habes, candide lector, conſilij mei rationē; habes opus argumento quidem, & inſcriptione nouum: cæterùm ſtylo, rerum copia, & ordine pro tenui mea facultate elaboratum, in quo multa ab noſtræ profeſsionis eminētiſsimis viris, non pauca ex Theologis, Philoſophis, & cęteris humanitatis, vt vocāt, authoribus (quos omnes non ex profeſſo, ſed obiter quandoque aliud agentes interuiſimus) mutuata, explicata comperies, in quo tandem ſi quid erit, quod ad ſtomachum legentis non faciat, is velim ſciat non omnes Catones, Scipiones, aut Lælios, vt ait Marcus Tullius, eſſe poſſe: cūquè qui prius nauigare, colere, ædificare cœperit, non omnia eius artis ſciuiſſe, quæ ex vſu demū reperta ſunt, mihi ſatis eſt, mequè ęquus iudex excuſatum habebit, quippè qui quod poteram præſtiterim. Præclarequè mecum actum eſſe exiſtimabit, qui id quoquemodo tentauerim, etiam ſi non ſim conſequutus. At ſiquis refractarius vrgere pergat, obijciens, id quod in Græco eſt prouerbio tam citato, quid, inquiens, legū, canonumùe profeſſori cum Philoſophia, aut Theologia? quid Relatori cum iudice? aut alijs quæ eum diſtrahant ab eius muneris exercitio? quid inſtabit, cum ita natura comparatum eſt, vt ſingulis cauſis ſinguli fines præſcribantur, ſingulis indiuiduis ſingula ornamenta ſufficiant, & quæ pluribus facere ſatis poſſunt, in vnum minime conferantur? quanto etenim vni ex re aliqua per naturam magis accedit, tanto ex alia eidem detrahi neceſſe eſt. Quo fit, vt ſummum eruditionis gradum in diuerſis facultatibus quiſquam aſſequi non poſsit, & in mul-

tiplici

tiplici genere pręcellere frustra contendat, vnius quippe rei studium totum hominem poscit, & vbi quisque intenderit, eius ingenium valet. ¶ Sicut enim stomachus varijs edulijs suffertus, diuersisque potionibus natans concoquere nihil potest: sic ingenium ad diuersa distractum optimam sui vigoris partem amittit. Huic sane refractario facile respondere licebit. Non enim ita a sapientibus variæ lectionis studium damnatur, vt vna electa disciplina, reliquas omnino reijciant. Cum plusquam manifestum sit, aliam aliæ ornamentum esse. Campus quippe versicolore gramine vestitus, diuersoque flosculorum genere variatus pulchrius arridet. ¶ Quamobrem sic sententiam existimo, esse tęmperandam, cæteras disciplinas (præter eam in qua quis excedere contendit) toto ac principali studio non esse tractandas, sed quantùm per otium licet: per otium vero licere putamus, vt principali studio nihil omnino, vel ingenij, vel necessarij temporis subtrahatur. Cęterum non me latet, permultos ingenio plusquam sinistro futuros, qui has nostras lucubratiunculas naso supercilioque deuoluent, facile asserturi, non modo nullius laboris, sed ne minimi quidem ingenij esse nęnias: verum aliter judicaturos, qui & candido fuerint animo, & opusculi vires assiduo vsu, frequentique lectione probauerint. Neque ijs ad calcem nostri operis peruenientibus continget forsitan, quod & alicuius oppidi pulchros, & excelsos muros prospicienti euenire solet, vbi demum perlustrato eo, humiles domos & angustas calles intuetur, quandoquidem in eius vestibulo materiæ sterilitas cum cernitur, hæc non permittit, quinimo sulcis velut intercisiuis, ita librum nõnunquam, sicut hortum rigaui, vt pleniorem cogitatum, veluta siliquis ad panes, hoc est, a ludicris ad seria transtulerim. Quæ vero allatratores putauerint reprehendenda, his, si audebunt, succenseant a quibus ea accepimus. Quæ vero male doctorum hominum sæuitas, & inuidentia irritatior (vt qui in lectitando, scribendo, commentando nunquam voluptates, nunquam labores ceperunt, nullas hoc genus vigilias vigilarunt, neque vllis inter

eiusdem

eiusdem musæ ęmulos certationibus, disceptationibusque eli mati sunt) mutuabor ex Aristophanis Coronopesta pauca. Et quam ille homo festiuissimus fabulæ suæ spectandæ legem dedit, eandem ego Dialogo huic legendo dabo, vt eum ne attingat, neúe adeat professum, & profanum vulgus à ludo musico diuersum. Hoc tandem vnum omnes oratum volo, vt nō prius hæc nostra vellicet, quàm vellicatione digna repererint, ac ipsi meliora de prompserint. Tantum igitur superest, beneuole lector, vt has qualescunque vigiliolas æqui boniquè consulas, & veluti primitias agelli nostri hilari, rectoquè animo suscipias: quæ si tibi probari sensero, abunde magnum laborū meorum fructum percepisse fatebor, neque vnquā me huius editionis pœnitebit. Vale Lector & fruere.

AVTORIS PROTESTATIO.

Opus hoc in publicum emissurus, illud primum testor, me nihil ita asseuerare, aut ex animo defendere, vt a sacrisancta Ecclesiæ decretis, Canonibus, traditionibusquè, nec transuersum, quod aiunt, digitum deuiare præsumam. Hæc enim quæ scribimus censuræ sanctæ matris Ecclesiæ subijcimus.

DIALOGI

DIALOGI PRIMAE PARTIS

Capitum summa

OPeris introductionem, & de otio ludo, & musica, plura continet caput primum.

Quæstor ũ genera diuersa enarrantur, candidatosque Relatoribus comparari, insinuat caput 2.

De Cãdidato, Quæstore, Cãcellario, & Regis secretario, agit caput 3.

Quæstorum candidatorum genera sex, & an Relatoribus comparentur? & de Regio consilio tractat caput 4.

Cancellariam Regij partem esse Consilij, plurimisque in consistorijs consiliarios & auditores relatorum munere fungi, refert caput quintum.

Relatores an ad esse expediat cũ suffragia præstantur, & iurisperitos eos, & eloquentes esse oportere aduertit caput 6.

Aduocatorum laudes præ se fert caput 7.

Aduocatorum quorũdam abusus, & an lites suscitent tractat caput 8.

Aduocatorum dignitatem, quorundamque defectus describit, & Relatorum calamitates refert caput 9.

Secundæ partis

RElatorum munus in omnibus præferri patrocinio, quorũ plura nomina, & aduocatorum simul describit caput 1.

Aduocati coram iudice quomodo orare & postulare teneantur, explicat caput 2.

Relatorũ fidem & authoritatẽ, aduocatorũque quorumdam in ordinẽ do defectum insinuat caput 3.

Leges à quibus primũ, & quo tẽpore late fuerint, & an tunc aduocati esse cœperint exponit caput. 4.

Tertiæ partis.

RElatores aptiores esse Aduocatis, vt ad maiores protrahantur magistratus, iudicẽque arbori comparatum tradit caput 1.

Nobilitatem agri vicem obtinere qua arbor plantetur, pluraque de nobilitate prodit caput 2.

Generosorum vitia enumerat caput 3.

Nobilitas propia virtute acquisita an præferatur nobilitati generis? caput 4.

Filij cum in magistratus creantur, patris virtutem considerandã esse, & dignitatem, si eandem for

tẽ

te habuerunt docet caput 5.

Radices arboris exponit, timorē que dei esse in iudice primam radicem ostendit caput 6.

Iuris scientiam iudice exigi arborisquè esse radicem secundam, aperit caput 7.

Principes an egeant literarum scientia, & de eius consiliarijs tractat caput 8.

Radicem tertiam arboris, hoc est, experientiam, designat caput 9.

Stipitem arboris nostræ esse authoritatem declarat caput 10

Iudicum authoritatem & potestatem demonstrat caput 11.

Stipitis latitudinem, hoc est, fortitudinem & integritatē insinuat caput 12.

Iudices non suspitiosos nimiumque credulos esse oportere propriaque non inspicere commoda, sed publica docet caput 13.

Effectus fortitudinis continet, caput 14.

Ne amici causa deuietur a iure amicitiæque effectus plurimos promitit caput 15.

Rationem legis esse animā verba corpus ostendit clare caput 16.

Amicitiæ causa plurima indulgeri refert caput 17.

Amicos contineri appellatione suorum, filijque carnem patris esse auctam probat caput. 18,

Amici causa plurima tolerantur caput 19.

Amicorum presentia dolū & metum cessare facit etiam reuerentialem caput 20.

Amicitia in pluribus nocet, vt docet caput 21.

Amicitia & amor quibus dignoscantur signis, & quomodo probetur ostendit caput 22.

Arboris nostræ stipitem ad flactum venti ocidentalis, hoc est, ratione premiorum, vel pecuniæ moueri non debere, & de auaritia & cupiditate agit, cap. 23.

Iudices an munera capere possint examinat caput vigesimum quartum.

Litigatori an liceat aliquid dare iudici, vt eum corrumpat, & an ipsi accipere, caput vigesimum quintum.

Munera dare iudici etiā nullo adiecto pacto, an liceat discutit caput 26.

Iudices an contrahere possint caput 27.

Iudicibus negotiari prohibitū adseuerat caput vigesimum octauum.

Officialis ex officio quod ad ministrat quidquam emere non potest, caput vigesimo nono.

Iudices mutuas pecunias an possint accipere, examinat caput trigesimum.

Et

Æquitatis

Finis summæ Capitum.

DIALOGI RELATORIS ET ADVOCATI PINCIANI SENATVS,

PRIMA PARS.

CAPVT PRIMVM, OPERIS INtroductionem, & de Ocio, Ludo, & Musica plura continet.

RELATOR.

IVSTITII tempus mihi valde amœnum, & tandiu expetitũ, quo vacare aliquãtulum, & obtuso capiti vocum frequenti elatione parcere liceat, colendum ac nimis venerandum censeo. Cùm labore isto tam molesto rationis iudicij quotidie reddendi vacare fas sit. Nam quid grauius duriusvé vnquàm esse potest, quàm casus varios & implicitos causarum diuersi generis singulis diebus incessanter referre? Maximè coram diuersi ingenij Senatoribus: quorũ aliquibus facilis fit comprehendẽdi facilitas, alijs non ita: aliquibus clarus & argutus intellectus, alijs tardus & valdè prolixus. Non quòd efferam velocis, aut damnem tardæ Mineruæ iudices, sed quòd vitam ipse aceruã existimem, cùm quasi cereus huc & illuc deuolui, & cuicunque eorum iudicio declinari opus sit. Et, quod deterius est, laborum præmia, quæ ex asiduo & solerti ministerio sperari liceret, penitus diffidam, ni aliunde mihi vsu venerit. *Ad.* Iam diu te, præter morem tuum, non quæritantem vehementer demirabar. Quos labores, Iesu bone; quasvé ærumnas asiduè enarratores ferunt nemini nõ est compertum. ✝. Veh nobis miseris Advocatis. Quibus & hoc tempus à te adeò expetitum nihil ocij attulerit: vtpote à clientulis, nulla seruata eius opportunitate, asiduisimè vexemur, quos non licet dimittere displicẽtes, ne mercedem laboris præteriti aut futuri nobis auferant: cuius vos ærumnæ incolumes in portu nauigatis. Quippe cùm litigantibus

1. Aduocati labores.

bus fas non sit quem maluerint vestrum eligere, sed illum sequi teneantur, cui causæ eorum cōmissæ per Senatores, aut cōmendatæ fuerint. *Re.* Quî non conquerar? videns me iam quatuor decimum, & ferè decimū quintum expleuisse annum, aut eo circiter in huius referendi muneris ministerio, & non remuneratum: sobolequè & propagine numerosa onustum, & nihil lucri excerpsisse, vnde liberos alere aut educare valeam: nec saltem reficere me potuisse iacturā hæreditatis paternæ in annorum duodecim Pōtificio & Cæsareo iuri solerti studio & vacatione consumptæ. ✝ In mequè illud Voëthij expletum cernam dicentis, virtutem non solum præmijs carere, verùm etiā aduersariorum pedibus subiectam calcari. Cumquè alios viderim incurijs clamatores, adulationibus & venustate verborum ea expalpasse, quæ importunè postulare immeriti nō erubuerūt. *Ad.* Iustus conqueri ipse & vitam deplorare possem, digniori quippe fungor officio & aptiori, neque ad aliquem fui accersitus Magistratum. Imo nouem annis hoc functus munere dimidium ferè proprij patrimonij exhausi, quod tibi haud sic euenit quidem. *Re.* Digniori te fungi officio asseruisti: leporem fortasse substulisti, quem ipse venabor. Omisis tamen personæ, si lubet, meritis, de dignitate & eminentia munerum parum contēdamus. *Ad.* Quæ liquida sunt in quæstionem referri nō oportet. Sed si de ijs aliqua effundere libuerit, non modò, aliud namque agendum puto hisce quibus

2 *Virtus præmio caret.*

vacat diebus. Ego siquidē magnoperè oblector lusu foliorum siue chartarum. Et huius temporis qualitas eò inuitat, cùm cælū sit tam rigens & sæuum, tamquè obscenum solum, vt non liceat domò egredi. Abdamus ergo nos incubiculū benè clausum & obseptum vndique à vento & à frigore, lucente camino, mensa apposita cum chartis lusorijs, vt sic labore totius anni nos reficere valeamus. *Re.* ✝ En ea, malū est causa proprij patrimonij, nec non quæstus ex officio iacturæ & detrimenti. Harum siquidem chartarum vsus te non parū distrahit à patrocinij exercitatione. Nil sanè mihi aceruius ludo, quamobrē decem ab hinc annis lusorias chartas etiam refectionis sumendæ causa manibus non sumpsi. Demones vtique delectantur in ludis varijs, cùm videant homines eis libenter intendere. Vnde (teste Augustino. 4. de ciuitate Dei) cuidam Romano fuit à Demonibus dictum in somnijs, vt ludi in vrbe instaurarentur. Quid aliud quæso est ludus, quàm illusio? Exponat nobis ipse idem Augustinus à Gratiano citatus in canone Recurrat. 32. q. 4. Sarra, inquit, vidit Ismael ludentem cum Isaac. In quo ludo vidit illusionem, hoc est, deceptionem. Denique in ludis rara est grauitas, prompta scurrilitas, vanitas, stultiloquiū, verba otiosa, mendacium, vanę inspectiones, libidinosæ tractationes, in prōptu est leuitas, abest modestia: nil aliud his ludis accedit, nisi breuis lætitia, paruū gaudium, magna temporis iactura, puerilis occupatio. Vnde & Themistocles grauissimos viros

3 *Lud. nocinus.*

ros & Reipublicæ curam gerentibus, à ludis, leuioribusque solatijs arcendos esse decreuit, ne Respublica ludere videretur. *Adu.* Hoc mihi vitio vertis? Quis nam est qui non ludat? Ludouicus Viuis his sæpe carminibus vti solebat.

Ludunt & pueri: ludunt iuuenesque senesque.
Ingenium, grauitas, cani prudētia ludus.
Denique mortalis, sola virtute remota.
Quid nisi nugatrix & vana est fabula vita.

4 *Ludus à sapientibus quandoque admissus.* Quid? † Cùm Socrates, teste Seneca, ludere cum pueris non erubescebat. Et Cato laxabat quandoque animum curis publicis fatigatum. Id circo legū conditores festos instituerunt dies, vt ad hilaritatem publicè homines cogerentur, tanquam necessarium laboribus interponentes temperamentum. Ludus nanque moderatus, vt inquit Philosophus, cibus est animi: atq; vt ipse ait lib. Ethicorum ad Nicomachum 4. ca. 8. infi. Requies & locus in vita necessaria sunt: & rursus lib. Ethicorum 10. cap. 6. ad fin. Iocari, inquit, vt studeas secundùm sententiam Anacharsidis rectè sese habet. Iocus enim requieti similis est. Atque cùm continuè nequeant homines laborare, indigent requiete. Non est autem ipsa requies finis, fit enim gratia operationis. Denique ludi ad recreationem humani corporis conferunt, vt vigorosius laboribus & vtilibus artibus vacari possit, si modò credimus Roderico Episcopo Zamorensi in suo vitæ humanæ speculo. lib. 1. cap. 31. *Relat.* Satius quidem esset domi ad luculentum focum studere, meditari, cogitare de rebus, quæ aliquid emolumenti afferant menti & probis moribus. Verum quippe otium est & animi quies ætatem in studijs agere. † Benè occupatus, verè homo, malè occupatus bellua ociosus homo saxum, & homines nihil agendo male agere discunt: otium quippe illis multorum vitiorū parens est & nutricula, teste Greg. in regist. cap. 1. & vt legitur Ecclesiast. 33. Multā malitiam docuit otiositas. Atq; ideo qui otium sectatur, stultissimus est, Proueb. 12. Quid? cùm Seneca veræ lucis ignarus, otium sine literis mortem esse dixerit, & viui hominis sepulturam. Ex quo Hierony. ad Rusticū rescribens monachum, Facito, inquit, aliquid operis, vt te Diabolus inueniat occupatum: texantur ligna capiendis piscibus, scribātur vel libri, vt manus operentur cibos, & animus lectione saturetur. Egyptiorū monasteria hunc morem tenent, vt nullum absq; opere & labore suscipiant monachum, non tam propter victus necessaria, quàm propter animæ salutē, ne vaguentur perniciosis cogitationibus, vt habetur in can. Nonnunquam, de consecra: distinct. 5. nanq; vt Summus Pontifex ait in. c. Nisi cū pridē. §. Verum, de renūcia. otiositas atq, voluptas arma sunt hostis antiqui ad miseras animas capessendas. Deniq; naturæ aduersatur, si Aristoteli credimus li. 11. animaliū, quem Guill. Bene. refert in repe. cap. Rainutius, in verbo. Dotem quam ei dederat, num. 53. vbi vsque ad nu. 65 plura contra otiosos & aliqua in otij fauorem congerit.

5 *Otium sæpè nocinum.*

gerit. Quid demum mali nobis nō affert otium? Tabefacit enim corpus, animam quoque socordia, teste Eusebio. *Adu.* Christo gratias. Ex enarratore concionator repente prodijsti. Cæterum id mihi compertum velim, quorsum ludentes otiosos appellas? None sat sunt occupati? Quorsum eos male agere contendis; maximè si prohibitos nō exerceant ludos? *Relat.* † Themistoc. asseruisse fertur, satius esse otiari, quàm turpiter solatiū est quàm turpiter solatium sumere. At, ludus nil aliud est quàm turpe solatium, vt Policratus asseuerat lib. 1. cap. 5. atque Hosti. in summa, de excessi. Præla. turpem agi vitam profitetur propter ludum. *Adu.* Fateor id esse verissimum in aleæ & tesseræ ludis, & alijs similibus iure prohibitis. † Plurimi tamen sunt ludi inoxij ad recreationem tantum, & temporis deductionem inuenti, ob idquè à iure permissi, vtque animus à serijs lassus reficiatur. Quibus tunc vti licebit, cùm animus aut corpus fuerit defatigatum, nec aliter sumē di, quàm somnus, cibus, potus, & alia quæ vires renouant ac reficiunt: alioquì in vitio sunt, quémadmodum quæ suo non fiunt tépore, vt Philoso. docet 8. Politi. cap. 5. Nam qui illorum fuerit oblectamentis allectus, ijs dum se totum exhibet, digniora & excellentiora interim prætermittet. *Relat.* Qui sunt isti quos facilè permittis? *Adu.* Plurimi, sed inter alios. † Musica, quæ (teste Philosopho Politicorum. 8. cap. 3. & 5.) artium est liberalium potentissima: cuius harmonia & concētus virtus est ad mitigandos humanarum mentium dolores, ipsasq; lætificandum, & ad auferendas eiusdé animæ passiones. Qua non vnius tantū vtilitatis gratia vti oportet, sed multarum, vt idem Philoso. probat, Politic. 8. cap. vlti. nempe & doctrinæ gratia, & purificationis, degendi otij, quietisquè causa, & remissionis curarū. *Relat.* Nonne magnis & studiosis viris ac senibus præceptum est, vt audire, & iudicare possint, non verò musicam exercere? Roderi. Zamoren. in speculo vitæ humanæ lib. 1. cap. 39. elegantissimè inquit à viris accepisse sapiētibus, graues viros non modò manus, sed & voces cohibere oportere aliorū applausum, quippe cùm id proprium sit histrionū. Aristot. 8. Politico. cap. 5. Sicut pueris permittit musicam exercere, ad quorum disciplinam ait esse necessariam, ita & senibus inhibet, & grauissimi viris eius exercitium, vt oblectatione tantū & iudicatione contenti sint. Verùm enimuerò nō me latet, musicā inter liberalia studia omniū consensu connumeratā: hactenus tamen esse vtilem, si præparet ingenium, non detineat tandiu: etenim musica alijsque liberalibus artibus immorādū est (teste Seneca ad Lucillum lib. 13. epist. 89.) quandiu nihil animus maius facere potest, quippe quæ rudimenta nostra sint, non opera. Ingenueque fateor, musicam non modò non aspernabilem, despicabilemvé, verum esse quoque laudabilem, vt Plutarchus in eo libro insinuauit, quem ei nuncupatim dicauit, Quintili. lib. 1. Oratoriarum institutio. cap. 17. Modò ne sit nimia in viris honestis,

6 *Otiū melius turpi solatio*

7 *Ludi quidā permissi, alij prohibiti.*

8 *Musica sit ne licita maximè grauiori-bus.*

stis Principibusque, & honesti ordinis, vt ab eodem Plutarcho traditum est in appothegmatis ipsiùs, & in libro de discrimine adulatoris & amici, & in libro de fortuna Alexandri, haud multo post principiũ. Interim tamen, cùm de musica agimus, Platonis optimum documentum prætereũdũ nõ est lib. 31. de Republica, vel de iusto, col. 16. memoriæ proditum. Quicunq; inquit, permittit, vt musica animum suum asiduê circum sonans occupet, & demulceat, perque aures, veluti per infundibula harmonias infundat suaues, blãdas, molles, ac flebiles: atque ætatem suam in modulis animum delimentibus consumit: is primùm quidem, si quid iracũdum habebat, tanquã ferrum demollit, & vtile ex inutili duroquè efficit. Quãdo autẽ incumbit diutiùs magis demulcet, post hoc iam liquefacit animũ & resoluit, donec destilando exhauriat animositatem omnẽ, excindatq; tanquam neruos ex animo. Ex quo animũ quasi segnẽ militem facit. Ac si à principio hominem nacta sit natura, sine animi robore, citò hoc perficit; sin autem animosum vires animi frãgens ad iram reddit præcipitẽ, vt minimis quibusq, offensiunculis irritetur, ac facilè iterum efferuescat. Hactenus Plato. Hactenusq; de musica dictũ sufficiat, vt alios nobis ludos exponas, quibus cum obletari

9 *Latrunculorum ludus sit permisus.*

impunè posimus. *Adu.* † Latrunculorum sanè ad animi recreationẽ inuentus est, sedecim quo ludimus scrupis, gemina acie vtrinquè directis: in quibus duo sunt reges inuincẽ cõtendentes, duæ reginæ, quatuor equites, sedecim pedites, quatuor satellites, totidem centuriones. Qui, cũ ingenio tantũ, & non fortuna constet, virtutisquê causa exerceatur ad aliquale animi solatiũ, à iure non est prohibitus, imo tũ iuris Cæsareo, tum etiam Pontificio, non modò laicis, verùm, & clericis est permissus, vt Accursius adnotauit in auth. Interdicimus. C. de Episc. & cleri. argumento tex. in l. Solent, in fine, cũ l. seq. ff. de aleæ vsu, & aleato. vbi ludi sanitatẽ corporis concernẽtes, vti sunt iactus hastæ vel pilæ, currendi vel seu saliendi, luctãdi, & pugnandi, qui virtutis, et exercicij corporis causa fiunt; etiã interueniẽte pecunia permittũtur. Nã quò pretiosior est anima corpore, vt in l. Sancimus. C. de sacrosan. Eccles. eò magis permissus censebitur latrunculorum ludus, per locum à maiori. Et quòd sit permissus, vltra Accurs. in loco præcitato, id attestatus est Innocenc. in c. Lator, de homicidio, Archidi. in c. Episcopus, 35. dinstincti. & Ricardus. 4. sententiarũ. Ioan. And. Abb. & cæteri interpretes in c. pen. de vita & honesta. clericorũ. Stepha. Costæ. in tract. de ludo. 2. art. principali, numero. 28. & pluribus sequentibus vbi latè. *Relat.* Nõ diffiteor, hoc me latrunculorum ludo solère aliquãdo oblectari, & recreari; sed iam diù michi stomachum fecit. Licèt enim animum reficere soleat, corpus tamẽ è magno huius muneris labore defatigatum, caput què vocibus obtusum cruciat potius quàm refocillat. Iccirò, satius esse cùm cernerem ludo me dedere literario, huic libenter deditus sedulò operam

nauare institui, vt cũ Cicerone pro Archia pôeta dicere possim: Quãtũ alij tribuũt tempestiuis conuiuijs, quantũ denique aleæ, quantũque pilæ: tantũ ego met mihi ad hæc studia recolenda sumpsero. *Adu.* Vtinã ne Curios simules, & Bachanalia bibas. At, si ita fit, laudo propositum. Id enim agendum præcipuè neque aliquid debet esse homini antiquius. Sed vbi ab intentione studij animus delassatus fuerit, quò diuertet hoc dũtaxat tempore? *Relat.* †. Libenter respondeo cum Erasmo in prologo, quem præposuit Ciceroni de officijs dicente. Quem admodũ qui sunt à scorpijs icti, ab ijsdẽ solent remedium petere, ita, qui literis sunt additi, animi lassitudinem, aut corporis affectionẽ è studijs grauioribus cõtractã, ab ijsdem studijs sed amœnioribus recreari solent. Etenim, qui verè studiosi sunt, per omnẽ vitã nihil aliud agũt, quandiu licet illis suo arbitratu vitæ cursũ moderari, nec tàm intermittunt studia, quàm remittũt: et relaxant aliquoties ingeniũ, cessant nonũquam, otiãtur interdum: sed interim agentes aliquid, feriantur aliquando; sed sic vt otij rationem pulchrè queãt reddere, & si libet, cessant etiam nonunquam, sed vt horũ cessatio plus afferat bonæ frugis, quàm quorumdã negotiosissimæ occupationes. Exemplo strenui militis, qui induciarum tempore ludit, lusus tamẽ eius militiã sapit, & in his quæ militiæ sunt exercitatur. Ex quo nimirũ Cicero pro Plautio, numer. 54. Et quid, inquit, ego dicam de occupatis meis tẽporibus, cui fuerit ne otiũ quidem vnquã otiosum? nam quas tu commemoras Cassi legere te solere orationes cũ otiosus sis, has ego escripsi ludis & ferijs, ne omnino vnquã essem otiosus. Rursus addit Marci Catonis illud, quod in principio scripsit originũ suarũ. Semper, ait, magnificũ, & præclarum putaui clarorum virorum, at que magnorum non minus otij, quã negotij rationem extare oportere. Sed quid, quæso, dulcius otio literario? inquit idem Cicero. 5. Tusculanarum quæstionũ, nu. 149. Denique Seneca, morũ pater, in libro, quem de quatuor edidit virtutibus. c. 1. de prudentia, in fi. sic ait. Non semper in actu sis, sed interdum animo tuo requiem dato; & requies ipsa plena sit sapientiæ studijs, & cogitationibus bonis; nã prudens nunquam otio marcet; habet tamẽ aliquãdo remissum animum, nunquã solutũ. *Adu.* Fugio hinc, non feram tuã hypocrisim. *Relat.* Ades dum, in crastinũ te prouoco diẽ, vt de ijs quæ modò meminimus, exercitij causa, pauca differamus. *Ad.* Prouocationẽ tuam minime fugiam, nunc eo cubitum, sonuit quippe hora decima post meridiem. Vale. *Relat.* Maxima affectus iniuria dormire aut quiescere non possum, nec quiescam, donec aduocatum illum palinodiam recãtare faciã. Sed id quo pacto fiat scire cupio. †. Si quid enim aduersus eius dixero sententiam, clamoribus caput obtundet meum: sin autem tacuero, adeò se eleuabit atque efferet, vt eum ferre minime queã. Iudicẽ igitur eligere oportebit, vt sic clamaciones eius inter eludã. Sed ecce, ni fallor, eius vocẽ

10 *studiosi amenioribus studijs ad otium sumendum occupari debent.*

11 *Cum pertinacibus non est contendendum, nisi coram iudice.*

vocē audio. *Adu.* Præcor tibi felicissimū diem. *Relat.* Tantumdem; sed quorsum isthæc lucubratio matutina præter morē tuū? *Adu.* Tota non potui quiescere nocte à te prouocatus. *Relat.* Bono animo esto: verba hîc impetuntur non ingula. *Adu.* Non quòd sophismata tua, falsoque & aculeata argumēta, quibus te, more solito, vsurum scio, plurimi pendam: sed quòd rem adeò nitidam, ac manifestam in dubium reuocari verear. Præsto tamen adsum: in me ferrū, quod aiunt, conuertere licebit. Incipe igitur incessionis tuæ causam exprimere: vt defensionis clypeo tela tua repulsare queā. *Rel.* Ni apprimè appeto. Sed cùm tuum nouerim pertinax ingenium, & alterum te reputem Martinum commentatorem antiquum, ob loquentem, & in omnibus aduersantem mihi: nil audeo coram te proponere, nisi arbitrum cōmuni consensu elegerimus, qui causam dirimat: ac nos tacere & loqui vicissim faciat; cephalalgia nanque valde crucior, quæ ex assidua mansione in cela mea literaria recenti testudine dealbata, mihi euenit. *Adu.* Istis, ni fallor, appollogijs iudicium, & contentionē fugere paras, integrū tamē tibi nō erit, ni prius te dederis; elige iā quem malueris arbitrum. *Relat.* Tibi has facilè primas concedo, tuum ob venerandam ætatem, cui hoc semper debetur. l. Semper. ff. de iure immunitatis; † Tum etiam

12 *Prouocatus arma indicē & locū eligit.*

quia à me prouocatus es, & sic reus, quare tibi tanquam prouocato loci, armorum, & iudicis electio competit, testis est Alciatus de duello. cap. 6. Paris. à Puteo de remilit. lib. 1. §. Actor seu procurator. nuero. 2.3. Iacobus Castelli li. 3. de duello. c. Itē 3. † Ad instar iudicij, quod de iure duello adæquatur, vt ibi per eos, arg. legis Rem nō nouam. §.

13 *Iudiciales actus duello æquiparantur.*

Patroni ibi; Certamine procedēte. C. de iudicijs, & in l. Si quis emptionis. §. vlt. C. de præscrip. 30. vel 40. annor. vbi cognitionalia certamina vocātur. Et quòd iudiciales actus ad instar sint bellorū probat optimè tex. in l. 1. §. Exceptis. C. de anna. except. li. 1. C. de plus petit. dicuntur etiam certamina litis. l. 2. in prin. C. de iure iur. prop. calum. dan. ex quo Cicero, quē nil prorsus prçterijt, in lib. officio. 1. ita inquit. Cùm duo sint genera decertādi: vnum per disceptationem: alterum per vim: Cumq; illud sit propriū hominū, hoc belluarū, cōfugiendū est ad posterius, si vti nō licet superiore: hinc leges suo lites Marte percurrere aiūt. l. Generaliter. §. Sin autē his C. de reb. cre. quod peculiarius cōprobari videtur. Nā sicuti duellū tribus constare debet personis: prouocāte, videlicet, & prouocato, & iudice: ita & iudiciū tribus āgitur personis, nēpe actore, reo & iudice. l. Inter litigātes. ff. de iud. Cū ergo prouocatus reo cōparetur: & prouocator actori. forū rei sequi tenetur, vt in l. Iuris ordinē, & in l. In criminali. C. de iurisdict. omn. iudi. l. Hæres absens, in principio & fine, ff. de iudicijs. l. 2. C. Vbi & apud quem. l. vltim. C. Vbi in rem actio. l. 32. titul. 2. de actore, & rebus quæ ad actionem pertinent, part. 3. *Adu.* Ne istis nenijs tempus incassum teramus, eligo in arbitrum Præfectum Senatui Pinciano.

Relat,

Relat. Eum lubens accipio. Quippe qui talẽ recusaret iudicem, insanus meritò, aut iniustè contendere censeretur. *Adu.* Propone iam libellum, causamque prouocationis expone; vtpote cùm in conspectu simus illustris præfecti prætorio, qui causam nostram benignè auditurũ prædixit. † *Relat.* In castrorum acie

14 probè ordinata, dignissime præses, tyrones, & debiliores ad aggrediendum permitti solent, vt fortiorum & veteranorum vires clarius elucescãt, authore Guill. Durã. in speculo, tit. de exordijs aduoca. in principio, nu. 38. ad finem. eodemque ordine iuniores aduocati primo proponere solent, deinde maiores seu antiquiores, vt perspicatiores eorum allegationes iudicis memoriæ rectius insigiantur, vt August. probat in lib. responsionum ad Ianuarium. c. Liquido, de cõsecra. distinct. 2. prout & validiora argumenta in fine semper reseruãtur vt Guill. attestatur in speculo, tit. de aduoca. §. Iam nunc. nu. 10. Ita ipse tanquam iunior præmittor ad allegãdum: licèt sciẽtiæ merita id non exigant. Atq; ne ordo iudicij prẹuertatur; sum etenim actor. Cæterum plurima mihi audaciã tribuunt perorandi. Primùm clementia, qua singulis præbes auditum. Deinde iustitia, qua æquali statera libras audita. Præterea, quia in chamo mansuetudinis & freno rigoris maxillas constringis satagentiũ â iure ac rationis tramite deuiare, ipsos habena regiminis adviã rectitudinis reducens. Denique, quia iustitiam foueo, & postulare intendo: quam te semper colere scio, vt verbis vtar Guill. in speculo, in titul. de exordijs aduoca. in princip. num. 37.

Tyrones & iuniores in acie & suffragijs præstandis permittuntur.

CAPVT SECVNdum, Quæstorum genera diuersorum: candidatosq; relatoribus cõparari insinuat.

RELATOR.

TRES (vt ad rem deueniam) propono cõclusiones in modũ libelli, quas probare sufficienter conabor. Primam, videlicet, Relatoris munus dignius & antiquius esse patrocinio. Secũdam, in omnibus præferri. Tertiam, aptius esse vt ad maiores magistratus, qui id exercuerit promoueatur. Ex quo falsò dixisse aduersarium digniori dum asseruit se fungi officio constabit. Quod iure verissimum pluribus, tùm rationibus, tùm authoritatibus insinuabo. Iccircò veritatem mihi ministrati postulo. *Adu.* Cum libelli ex aduerso producti iussu tuo constantissime Prẹses copia mihi data fuerit, legerimque has erroneas risuque dignas conclusiones, eas, salua pace, illusiones potius dixerim. Vidi, siquidem, & pro viribus examinaui, vnde renunciatorum munus ab aduersario valdè exaltatum originẽ sumpserit: neque eius meminisse memini, prẹterquam Regiarum ordinationũ leges pragmaticæque sanctiones, ex quo modernissimum esse satis liquidô apparet. At verò aduocationẽ antiquissimã, quippe cuius meminerint iuris cõsulti in Pãdectarum voluminibus, Imperatores in legibus Iustiniani

Tres proponuntur conclusiones, quibus processus causa sumitur.

Exceptiones aduocati.

ni codicis, authoresque probatissimi in eorum codicibus, vt ex amussim quando operæpretiũ fuerit insinuabo. Eia, age, ne obmutescas. Opportunè nanq; fiet si incoacta perfeceris. Concludo igitur vt ad probandum admittamur. Sed ecce iam admissi sumus. *Relat.* Asserui in prima conclusione. † Referentium munus dignius & antiquius esse patroni seu Aduocati officio. Quod iure verissimum esse patet ex sequentibus. Primùm ex Vlpiani sententia in l. 1. ff. de quæsto. id insinuantis in hæc verba. † Origo quæstoribus creandis antiquissima est, & penè ante omnes Magistratus. Gratianus denique Iunius lib. 7. de potestatibus, etiam ipsum Romulum, & Numam Pompilium binos quæstores habuisse, quos ipsi nõ sua voce, sed populi suffragio crearunt, refert: Sed sicuti dubiũ est, an Romulo & Numa Pompilio regnantibus quæstor fuerit: ita à Tullo Hostilio Rege quæstores fuisse certum est. Et sanè apud veteres crebrior opinio est Tullum Hostilium primùm in Rempublicam induxisse quæstores, & à genere quærendi quæstores in initio dictos, & Iunius, & Trebatius, & Fenestella scribũt. Hæc ille. Constat autem Tullum Hostilium III. fuisse Romanorum Regem, regereque cæpisse anno ante Christi ortum sexcentesimo vigesimo septimo, testibus Liuio & Eusebio. Ex quo cõstat, antiquissimum fuisse quęstoris initium. *Adu.* Si cæteras eo prosequeris ordine assertiones, quo initia tendunt, nimirum si cedam tibi. Audistin errorem, ne dixerim hæresim? Quid Relatoribus cum quęstore? An te latet. † Quæstorem alterum ærarium, sic dictum, quòd pecuniæ ærarij populi Romani præerat, inquirendæ, conseruandæque pecuniæ causa creatum ex sententia Pomponij in l. 2. §. Deinde cùm ærarium. ff. de origine iuris? Hi vectigalia exigebant, & propterea Prouincias quandoque sortiebantur. Iulius Cæsar Hispaniam quæstor sortitus est; vbi cum mandato Reipub. iuridicendo conuentus circuiuit, author Sueto. † Alterum autem quæstorem fuisse parricidum à populo Romano constitutũ, vt capitalibus rebus præesset, ideoque creatum, quia de capite ciuis Romani iniussu populi non licebat Consulibus ius dicere? Vt in dict. l. 2. §. Et quia, vt diximus. Parricidij enim vocabulo, omne homicidium apud veteres intelligebatur; licèt hodie ad certas species hoc crimen coerceatur, vt ff. Ad l. Pompo. de parricidis. † Nec si dixeris hũc maleficiorum iudicem ab Asconio lib. 1. Verrinarum, non quæstorem, sed quæsitorem appellari, meæ obstabit sententiæ. Fateor siquidem hunc quæsitorem vsitatius dici. Cicero pro Fontonio; Quid mihi opus est sapiente iudice, quid æquo quæsitore, quid oratore non stulto? Idem in Vatinium; Quæro ex te Vatini, num quis in hac ciuitate post vrbem conditam, Tribunos plebis appellarit, ne causam dicerent? Num quis reus in tribunal sui quæsitoris ascenderit, eum que vi deturbarit, subsellia dissiparit, vrnas deieuerit? Et cætera. Non tamen ob id quæstoris nomen amittit, vt in

1 *Relatorum munus dignius & antiquius patrocinio.*

2 *Quæstorum antiquitas.*

3 *Quæstor ærarius qui?*

4 *Quæstor parricidus qui?*

5 *Quæsitor idẽ quod quæstor*

6 *Quaestor inquisitionem faciens.*

vt in dict. §. Et quia vt diximus. † An etiam te fugit tertium quoque reperiri quæstorũ seu quæsitorum genus, inquisitiones initio iudicij faciendi curam gerentium? De quibus habetur in c. Forus, de verb. signi. cuius generis iudices vulgari nostro idiomate. Pesquisidores nũcupãtur, Qui iussu regio mittuntur ad criminis alicuius inquisitionem faciendam. Qua facta, si mandato carent ad definiendũ, ad Principem eiusúe Consilium adducere tenentur, vt ibi diffiniatur. l.

7 *Quæstor idẽ quod Cancellarius,*

4. tit. 1. lib. 8. ordin. † Sumitur præterea quæstor pro cãcellario vt Accursius adnotauit in l. vlti. C. de diuer. rescrip. quam alibi in iure non reperiri similem asseruit Ioan. Montanus de authoritate magni Consilij, in principio. nu. 8. alia tamen similis est in auth. de exhiben. reis. §. Quia verò ab actoribus, in verbo. Quæstorem. Ex quo satis intelligis verũ esse quod olim â Catone Sacco legum interprete celeberrimo dictum fuisse refert Tiraque. in libro de constituto. 2. par. 2. amplia. num. 2. post Barba. Per eum relatum, illum debere superare memoriam Themistoclis siue Mitridatis, qui textũ aut glossam dicit singularem. Alia insuper gloss. est modernior Gregorij Lupi in. l. 4. tit. 9. de officialibus curiæ Regis, part. 2. de cuius officij laudibus plura congerit Boherius vbi supra, Purpura in l. 1. nu. 89. ff de offi. eius cui mãda. est iurisdi. Hierony. Cagno. in d. l. 2. § Deinde cumærarium, num. pen. ff. de origi. iur. Guill. Bened. in repe. c. Rainutius, in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, num. 511. cum pluribus seq. & rursus num. 486. cum seq. ex trau. de test. & pro dictis gloss. facit tex. c. Decenti. §. Vniuersa. 25. q. 2. & in auth. Vt diuinæ iussio. ad medium, & ibi Bar. colla. 8. de quo Sueto. in Augusto scribit, cui magistratui cãcellarium similem penè esse contenderim: quo functus est apud Iustinianũ 8
Tribonianus togatus primus. † *Quæstores eleemosynarum.*
Alios etiã quæstores eleemosynarũ dicimus, de quibus in clemen. 2. de pœniten. & remissio. & in l. Regni nostri. 2. tit. 8. lib. 1. ordinat. qui curam gerũt quærendi eleemosynas in pauperũq; vsus erogare. Sed iam moribus, vt audio, receptũ est, vt quilibet quæstũ sibi familięq; suæ curet facere non pauperibus. Vxoréq; & liberos habentes, quorum maiorem oporteret habere curam quàm pauperum, huius quæstubus dediti breui ditentur, pauperesquè quorum ipsi curam habere fingunt, pauperiores fortè efficiãtur. At quî si ita fit, nefandum profecto facinus dignumquè publica animaduersione, sed vtinam fallerer. † Alij præterea 9 *Quæstores Constantinopolitani.*
fuere quæstores Constantinopoli ab Augusto Imperatore creati, & inuenti, qui priscis temporibus Inquisitorum nomen sortiebantur, vt in auth. de quæsto. in principio, quorũ munus erat inquirere homines eadẽ in vrbe manentes, ciuiumque causas & negotij celeriter expedire, exteros verò suiscũ bonis ad suas mittere prouincias, aliosq; expellere, & validos no esse ociosos, sed vt operi aliquo intẽderent curare, vt d. auth. de quæst. per totũ. De his forsitam quæstoribus loquitur Vlpianus in dict. l. 1. ff. de quæsto. aut saltem de ærarijs,

quod

quod Guill. Benedi. placuit in d. c. Rainutius, in verbo, & vxorē nomine Adelasiam. nu. 507. vel de quæstoribus parricidis, aut de cancellarijs. Quid autem sit istis cōmune cū Relatoribus tu ipse iudica. *Re.* † Si memoriæ reduxisses illud Salomonis admodùm scitè dicentis: Prius intellige, & tunc increpa, prius scruteris, & tunc reprehendas. Ecclesiast. 91. c. Eorum 11. q. 3. ne dixerim cum eodem Salomone Prouerbiorū 18. Qui prius respondet quàm audiat, stultum se esse demonstrat, & confusione dignum, haud increpasses quidem quæ nondum percepisti. Nemo nanque rectè iudicat quod ignorat, teste Hieronymo. Nec mirandum sanè quòd ignores, aut in his allucineris quippe qui non inueneris, à commentatoribus legum canonumvè enuclata, ab ipsis ideo derelicta, quòd nullius putarunt esse frugis adquæstum faciendum, seu ad panem (vt vulgò dicitur) lucrandum, licèt Budeus, famosissimus interpres, harumque rerum parùm vtilium valde curiosus præcitatas commentauerit leges. † Scire igitur oportet Vlpianum in dict. l. 1. de prædictis, non sensisse quæstoribus, sed de cādidatis, vt his verbis insinuat. Ex quæstoribus quidam solebant Prouincias sortiri ex Senatuscōsulto, quod factum est Decimo Drusio & Porcina Consulibus. Sanè non omnes quæstores Prouinciam sorticebantùr, verùm excepti erant cādidati Principis. Hi etenim solis libris principalibus in Senatu legēdis vacabant. Et paulo post, ex his sicuti diximus, quidā sunt qui candidati Principis dicebantur; quiquè epistolas eius in Senatu legerent. Hactenus Vlpianus. Neque de alijs quæstoribus ærarijs, videlicet, aut parricidis loqui poterat: Cùm Tulli Hostilij temporibus eiusmodi quæstorum officia non erant cognita: nam post Regum expulsionem, & non paulo post creati fuere quæstores ærarij, & parricidi, author est Pomponius in l. 2. §. Deinde, cum ærarium, & §. & quia. ff. de origi. iuris. At quî compertum est, à Tullo Hostilio tertio Romanorum Rege, ad Regum vsque exactionē centum & sexaginta elapsos fuisse annos, & amplius vnum. Libius namque Romam Regibus fuisse gubernatam testatur bis centum quadraginta & quatuor annis, licèt Eusebius addat duos. Deptis igitur triginta & octo, quibus Romulus primus Rex regnauit, tribus etiā & quadraginta, quibus Numa Pompilius rexit, restat prædictus numerus. Atque non modico tempore post Regū expulsionē quæstores ærarij & parricidi creati fuere, vt ibi aduertit Pōponius. Quod Budeus exposuit in annot. in Pandectas, titulo de officio quæstoris, asserēs anno sexagesimo tertio, post Tarquinios exactos, creatos fuisse duos, Valeriū, scilicet, posthumum, & Emilium Mamerium. Deinde gliscentibus negocijs duos additos fuisse, qui Romæ curarēt. Quod à Pōponio Læto accepit lib. de magistratibus Rom. c. 17. authore Tacito, ex quo apartè liquet, Vlpianum in d. l. 1. de candidatis quæstoribus loqui. † De quibus Suetonius in Tito scribit, quæstoris officium esse Principis orationes in Senatu patefa-

10 *Reprehensio à non intelligente fieri non debet.*

11 *Quæstores candidati qui & quo tempore creati.*

12 *Quæstoris munus Relatori assimilatur.*

patefacere, atque recitare: quod nemo negare poteſt officium Relatoris eſſe. Sicque Cornelius docet, dum ait: Ingreſsi curiam Senatores, & oratio Principis per quæſtorem eius audita eſt. Idem Suetonius vbi ſupra in hæc verba, recepta à ſe propè omnium officiorum cura, cùm patris nomine, & epiſtolas, & edicta conſcriberet, orationeſq; in Senatu recitaret quæſtoris vice. Quid namque aliud faciunt Relatores cauſarum, quã in Senatu recitare & proponere cauſæ hiſtoriam, iuſtitiamquè vtriuſque partis æquè recenſere? Liquet igitur huius muneris antiquitas. Porrò,
11 *Quæſtores candidati illuſtres.* † & hi candidati quæſtores non modicam obtinebant dignitatẽ. Illuſtres ſiquidem appellabantur. l. Præcipimus. C. de appella. l. vlti. vbi omnes ſcribentes. ff. de Senato. d. l. 1. vbi glo. & Alberi. ff. de quæſto. in auth. de appella. §. Illo videlicet, colla. 4. c. Anteriorum, in fi. vbi etiam Archidia. 2. q. 6. gloſſ. Ioan. Fab. & Ange. de Aretio in §. Cumquè, in procemio inſtitutionum, Specula. in titulo de iuriſdict. omn. iudi. in princip. num. 2. contra Azonem in ſumma. eodem titulo, dicentem, & perperam, eſſe tantum ſpectabiles. Ioan. de Platea & Luc. de Pena in rub. C. de quæſto. lib. 12. Iaſon. in l. 1. in 2. gradu illuſtrium. 3. colum. ff. de offic. eius cui manda. eſt iuriſdict. vbi etiam Purpu. num. 90. Alcia. libro. 3. diſpunctionum. cap. 4. Eſt denique dignitas quæ à patria liberat poteſtate. l. 10. titul. 18. quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluit. part. 4. in final.

CAPVT III. DE quæſtore agit candidato, Cancellario, & Regis Secretario.

AD. Caſsiodorus lib. 6. variarum c. 5. de quæſtore cãdidato loquẽs hæc dicit. Si tantò claræ ſunt dignitates, quantum noſtris affatibus perfruuntur, ſi præſentia frequens prodit dominantis affectum, nullus ita iudicũ poteſt eſſe glorioſus, quàm ille qui eſt in cogitationum noſtrarũ participatione ſuſceptus. Alijs enim pecuniæ publicæ committimus procurationem, alijs cauſas concedimus audiendas, alijs patrimonij noſtri curas delegamus. Quæſturam toto corde recipimus, quã noſtræ linguæ vocem eſſe cenſemus. Hæc noſtris cogitationibus neceſſariò familiariter applicatur, vt propriè dicere poſsit, quod nos ſentire cognoſcit. Arbitrium ſuæ voluntatis deponit, & ita mẽtis noſtræ velle ſuſcipit, vt à nobis magis putetur exiſſe quod loquitur. O quã arduum eſt verba dominantis aſſumere, loqui poſſe quod noſtrorum credatur, & prouecti in publicũ decorem glorioſam facere felicitatem. Conſiderate quid pòderis habeatis pariter & decoris? Si quid dubitamus, à quæſtore requirimus, qui eſt theſaurus famæ publicæ, armarium legum, paratus ſemper ad ſubitum. Et, vt ait Tullius, magiſter eloquentiæ, nihil præſtabilius videtur, quàm poſſe dicendo, tenere hominum mentes, allicere voluntates, impellere quò velit, vnde autẽ velit deducere. Nam ſi ora-

1 *Quæſtoris candidati dignitas.*

si oratoris est propriũ, grauiter & ornatè dicere, vt possit animos iudicũ commouere, quantò facũdior debet esse, qui ore Principis populos noscitur admonere, vt recta diligant, peruersa cõtemnãt, bonos sine fine laudent, pessimos vehemẽter accusẽnt, vt pœnæ feriata sit districtio, vt prçualeat eloquentię fortitudo: sit imitator prudentissimus antiquorũ, mores alienos corrigat, & suos debita integritate custodiat. Talem deniq; oportet esse Quæstorẽ, qualem portare Principis decet imaginẽ. Nam si nos, vt assolet, causam gestis audire cõtingat, quç authoritas erit linguę, quç sub oculis regale geniũ possit implere? Adesse debet scientia iuris, cautela sermonis, vt nemo debeat reprehendere, quod Principem constiterit censuisse. Hactenus Cassi. Et rursus li. variar. 1. in epistola quã misit Theo. Rex Senatui Romç: Omnes ait, quos ad Quęsturç culmẽ euehimus, doctissimos ęstimamus, quales legum interpretes, & cõsilij nostri decet esse participes. Nam licèt in honoribus alijs beneficia conferamus, hinc semper accipimus. Est nimirum curarum nostrarum felix portio, ianuam nostrę cogitationis ingreditur, pectus, quo generales curę voluuntur, agnoscit. Aestimate quid de illo debeat iudicari, qui tanti particeps sit secreti. Ab ipso legum peritia postulatur, illuc vota confluunt supplicantium. Ex quod est omni thesauro pretiosius, penes ipsum ciuilitatis nostræ fama reponitur. Hæc ille. Hunc ego relatori comparari dixerim? Absit à me talis assertio. Nam quid vobis commune cum Rege, aut cum eius Consilio, aut legum emendatione, & alijs quæ in candidato Quæstore inueniũtur? Maximam etenim dignitatem habebant ea munera, quibus Relatores comparari esset absurdissimum. † Quare vel secretario Regis, vel Cancellario ad æquandi sunt: hi enim secretarij dicũtur, qui ab ore Principum imperia recipiunt diplomatum, libellorum, & epistolarum, edictorumque, quæ in Consilio selecto decerni solent, subscribendorum. Ideo à secretis, à libellis, à manibus, & ab epistolis dicuntur, si Budeo credimus in prioribus in Pandectas annotationibus, titul. de offi. proconsu. l. Nec quicquã. §. Vbi decretum. Hi sunt, qui hodie legere Principi epistolas, legesque consueuere, vt Lucæ de Pena placuit in rub. C. de Prępositis sacri cubicularij. Petro Coterean in suo schedulari Magistratuũ ciuiliũ tit. de Quæstore. Chasseneo in catalo. glor. mũdi. 6. p. cõsid. 6. † Potestetiã Quæstor dici Cancellarius. Qui Princeps fuit olim in Curia, & Præfectus summus Regij Prætorij, & consiliariorũ, aliorũq; Magistrat. qui apud Regem munera publica in executione iustitiæ, & in expediendis negotijs, Regio nomine obtinebant. Cuius munus erat rescripta, & responsa, decretaque Regis inspicere, & malè scripta aut expedita cancellare: id est, transuersis lineis, veluti cancellis expungere, & illinere. l. Cancellauerat. ff. de his quę in testa. delẽ. & l. seq. l. Si chirographum. ff. de prob. quod Budæus indicat in rub. ff. de offi. Præ fect. Præto. optimus text. in

2 Quæstor candidatus aut Secretario Regis comparetur

3 Et an Cancellario.

l.vlti.C.de peti.bono.subla. lib. 10. ibi, Sed vir illustris quidem cuiuscunq; temporis Quæstor, si oblatæ petitioni subscripserit, vel etiã respõsum dederit.† Magnam & olim fuisse Cancellarij dignitatẽ,& authoritatem apud Gallos,testis est Paul. Aemil.li.3 de rebus Francorum:quo in loco Cãcellariũ appellat Pręfectũ iuris. Primus enim erat à Regia Maiestate Magistratus,vt Guill. Bene.refert in repe.c.Rainutius, in verbo;Et vxorẽ nomine Adelasiã,nu. 485. Quinimo in Francia,& Quæstoris munus Cãcellarius obtinet,& Præfecti Prætorio, quippe qui & rescripta signat,sicut & logothera,aut secretarius in locum Cancellarij, secundũ Lucã de Pena in d.l.2.C. de petit.bono. sublatio.lib.10.& Guill.Bene.vbi sup.num.487.& quia in omnibus præfertur alijs PrætorioPræfectis,in quocunq; enim Franciæ parlamẽto, in sessione præfertur, vt ibi asseuerat Bene.nu.488.& seq. Et sanè in hoc Hispaniæ Regno prima erat Cãcellarij dignitas post Regem in temporalibus, vt in l.4. tit.9.par. 2. quod quidem magis vero cõsonat,quã quod deQuæstoribus somniasti.*Relat.*Si prudenter tẽpora distinxeris, facilè antiqua se dabis monimenta. † QuæstorCãdidatus,qui temporibusTulli Hostilij vigebat,sexcentesimovigesimo septimo anno ante Christi ortum, nil aliud muneris obtinebat,quàm legẽdi epistolas & leges Principi, vt in d.l.1.ff.de Quæsto. Quæ dignitas apud Hispanos maximi semper fuit priscis tẽporibus,vt in l.10. in fin.tit.18.quibus mod. ius patriæ potesta. solui. part.4. cuius verba sunt:*Yaun hi h otra dignidad,a que llaman,otrosi Questor: que quiere tãto dezir como aquel que ha de leer delante del Emperador,ò del Rey las cartas de porïdad que le embian,y las que el embia.Y otrosi,el q̃ ha de leer ante ellos las leyes q̃ hazen nueuamente ante que sean publicadas.* Quo functus est munere Ferdinandus Diez iuris Doctor,Ioanne Rege Castellæ regnãte,anno.1407. vsque ad annũ 1454.Consiliariusq; Regis Relator,& Secretarius simul,appellabatur, vt in Prama. 49.cap.8.vbi in fine dicit. *Yo el Doctor Fernando Diez, Oydor y Relator del Rey , y su Secretario.* † Ex quibus verbis satis liquet, diuersa fuisse munera Quæstoris cãdidati,hoc est,Relatoris,& Secretarij,cùm in vna eadẽq; persona diuersis nũcupentur nominibus.Constat itẽ ex alio diuersa esse munera,nẽpe;cùm Quæstoris candidati dignitas nulli alij quàm legũ Doctoribus erat demãdanda, teste Seneca in chronicis.§. Cumque ibi. Quorum omnium solertiã, & legũ scientiam, in procemio instituti. At, in Secretarijs secus,qui nõ iurisperiti eligũtur,sed nimiũ experti viri, & subtilis ingenij, absq; legũ tamen peritia,vt in l. 8.tit.9 parti.2.Sed † neque Candidatus Quęstor Cãcellario cõparatur; quippe quorum diuersa admodum sint officia , & diuerso tempore inuenta. Candidatus primùm,qui legendi munus,deinde Cancellarius,qui se subscribendi diplomatibus,libellis, seu literis principalibus officiũ subministrabant, sine cuius Cancellarij(qui & Quęstor tunc appellabatur) subscriptione,literę nõ valebant.

4 *Cancellarij dignitas.*

5 *Quæstor cãdidatus apud Hispanos relatoris munus obtinet.*

6 *Quæstoris candidati a Secretario distinctio.*

7 *Quæstoris candidati a Cancellario separatio.*

valebát.auth.Vt diuinę iuss.§.1. colla.8. ibi: Cui magnifici viri Quæstoris annotatio subiecta non fuerit. & in authen.de non alienan. §. Quia verò verisimile,ibi,Sed & gloriosissimoQuæstori pœnam imminere centum librarum auri siquid tale dictauerit, collat. 2. & in l. 2. ibi. Sed vir illustris cuiuscunq; temporis Quæstor, si oblatæ petitioni subscripserit,vel etiam responsum dederit. C. de petiti. bonorum sublatis,li.10. Ex quo patet,Quæstorem hunc,qui partes agebat Cancellarij, viguisse temporibus Theodosij, & Valentiniani,dict.l.2.conditorum; qui simul imperabant anno à Christi natiuitate quadringentesimo vigesimo septimo, vsque ad..454. & Iustiniani Imperatoris,cuius extant libri authenticorum, cuius incœpit imperiũ anno postChristi ortum sexcentesimo octuagesimo septimo. ✝

8 *Quæstor candidatus an Imperium habeat? & vtrum conueniri possit durante magistratu.*

Cæterum, quamuis hisce Theodosij, Valentiniani, & Iustiniani temporibus,Quæstor maiori frueretur dignitate, quippe qui & Cancellarij,& cádidati Quæstoris simul partes agebat, vt ex præcitatis iuribus expenditur: hic tamen tantus & tam Augustus, Magistratus in ius ad Prætorem deduci poterat, à priuatoquè conueniebatur, & in ius vocabatur, vt Gellius lib. Noctium Atticarum.13. cap. Item 13. probat ex Marci Varronis comentarijs. Quibus scriptum eratMagistratus qui potestatem neq; vocationis populi viritim habebat, neq; prehensionis(cuiusmodi Quæstor erat) à priuato in ius quoque vocari poterat. Cui Purpuratus consentire visus fuit in l.1.num.90. ff.de offi. eius cui manda.est iurif.cùm asseruit Quæstorem Canditatum conueneri posse durante Magistratu, vt pote qui non haberet imperium. Quo fieri, vt ridiculum sit ad hunc coarctari Cãcellarij partes, qui & Præfecti Prætoris & Quæstoris officia complectitur,vt per eum ibidé, & Casseneum in Cathalogo gloriæ mundi. 7. parte. 7. quoque consideratione: ibique de dignitate Cancellarij plurima congerit...*Adu.*Imperium Quæstores, qui Theodosij, Valentiani, & Iustiniani memoria vigebát, habere negas? An id nitidius cerni potuit delirium quã si ex ijsdem authoribus leges insinuauero, non paucas imperium eis maximum concedentes? Imperatores Theodosius & Valentinianus Ciro Præfecto rescribétes Prætorio, legé tulerunt, quæ subtitulo extat de appellatio.Iustinian. codicis; Hæc incipit, Præcipimus, qua appellationes expectabiliũ iudicũ,ad virũ illustré Prætorio Pręfectũ,& ad virũ itidé illustré Quęstorem sacris iudicijs Pręsidétes fieri,ibiquè disceptari ambobus eam definientibus & terminari præcipitur. Quin & alia eiusdem Iustiniani, constitutione in auth. de appellat.& intra quę tempora. §. Illo videlicet id constat, quę canonizata est in c. Anteriorum. 2. quęst. 6. vbi, à Prætoribus appellari iubetur ad Prętorio Præfectum, qui vnà cum viro excelso pro tempore Quæstore, eas dirimat, vtroque officio subministrante,id est; tam ex sacris scrinijs more solito, quàm Præfectorio. Rursus idem Iustinia. in authent. De manda. Princi.§.Sit tibi quoque tertium

cola.3. rescribens Quæstori sacrique palatij ex consuli, sic ait; Sit tibi quoque tertium studium lites cum omni æquitate audire, & omnes quidem breuiores, & quæcũque maximè vilium sunt, ex non scripto decidere, & iudicare. Ecce ibi Quæstor causas decidebat, definiebatq;; quo fit, vt Quæstor imperium habeat.

CAPVT IIII. quæstorum candidatorum genera. 6. & an Relatoribus comparentur? & de Regio Consilio tractat.

RELATOR.

VIDEO quantis calumnijs veritatē meā oppugnare velis; ipsa tamen sese defendit, nec alio indiget exploratore. † Magistratus Romanos, eius ætatis, aut Monarchiæ, quæ Constantinum Principem antecessit, cōstat diuersos mirum immodum esse ab ijs qui in nouissimis libris Codicis leguntur: nihilque ferè eius antiquitatis redolere. A Græcis enim sumpta sunt, & ob id magna ex parte non intelliguntur, authorum eius temporis penuria, si Budæo, homini hisce in rebus satis perito, credimus in eius in Pādectas annotatio. titul. de officio Quæstoris, colum.3. Quare nimirùm si hæc non ita liquido enucleentur, cæterum † si leges rectè appendantur, tria esse Quæstorum genera Theodosij, Valentiniani, & Iustiniani memoria apparebit. Nempe eos, qui Cancellarij & Quæstoris Candidati antiquioris simul fungebantur officio, de quibus in l. vlti. C. de petitis bono. subla. lib. 10. & in auth. Vt diuinæ iussiones subscriptionem habeant gloriosissimi Quæstoris per totum. Et in authent. de non alienan. §. Quia verò verisimile, collat. 2. Hi nullum iure habebant imperium, vt ex eijsdem constat legibus, & ex l. 1. in fin. ff. de offici. Quæstor. ibi: In gressus est enim, & quasi primordium gerendorum honorum sententiæque in Senatu dicendæ. Quo fortè munere fungebatur Ferdinan. Diez: erat enim Relator Regis & Secretarius; & sic eo tempore diuersa erant munera, licèt apud vnum tantum essent. Hodie tamen obtinuit Secretarium Regis his duobus vti muneribus hoc in Regno. Absumptum enim & antiquatum fuit Quæstoris seu Relatoris Regij officium, cuius leges Regiæ supra citatæ meminerant. † Aliud fuit Quæstorum genus eorundem Imperatorum memoria, qui maxima fruebantur dignitate. Simul enim cùm Præfecto Prætorio causas audiebant, & definiebant, administantibus tam eius quàm Præfecti Prætorio officiarijs, vt in dict. §. illo videlicet, in authent. de appellat. & intra quæ tempo. & in dict. l. Præcipimus. C. eo. & in dict. cap. Anteriorum. 2. quæsto. 6. Hi et enim maximam dignitatem & imperium habebant, vt ex eisdē legibus videre licet. † Tertium Quæstorum genus qui eisdē vigebāt tēporibus, Prędidis prouinciarū gerebāt ferè munera & tā de ciuilib⁹ quā criminalib⁹ causis cognoscebā, vt in auth. De

1 Magistratuū antiquorum mutatio.

2 Quæstoris candidati munus Theodosij temporibus, & Iustiniani.

3 Secundum eadem memoria quæstorum genus.

4 Aliud quæstorum genus ijsdem temporibus.

De manda. Princi. §. Sit tibi quoque, & per totum. Quod verba eiusdem constitutionis vltima insinuant, cùm sic ait; Et venire in prouinciam cui prees. Quo fit, vt quęstores isti prouinciales, non tantam haberent dignitatem & imperium. Et ita fortè intelligi oportebit textum in authen. De quæstoribus, de quo tu supra. c. proximo meministi.

5 *Quartum quæstorum genus Theodorici temporibus.*

† Quibus addi poterit aliud & quartum quæstoris genus, omnibus alijs pręexcellentius, de quo Cassiodorus loquebatur lib. variarum 6. cap. 5. & rursus lib. 1. in epistola à Theodorico rege Gottorum missa Senatui vrbis Romæ. Qui & canditati simùl & cancellarij præfectiquè prætorio muneribus fungebatur, magnaq; pollebat & dignitate & potestate. Cui fortè Gallicanus cãcellarius adæquatur, vt ita intelligi posit Cassenei, Guill. Bene. & Purpurati sententia in locis supra citatis. Atqui Theodoricus Gothus Hispaniæ rex anno quadragesimo vigesimo septimo regnare incœpit,

6 *Quæstoris cãdidati dignitas in Hispania adinstar eorum qui Tulli Hostilij memoria vigebãt redacta.*

† Postmodum verò Imperatoris Adefonsi temporibus in Hispania quæstor candidatus, relatoris obtinebat officiũ, quippe cuius munus erat, Principi leges & epistolas legere, vt in l. 10. ad fin. tit. 18. part. 4. eratquè diuersum munus & distinctum à cancellario, vt in l. 13. statim sequenti eiusdem tituli & libri, Imperator Adefonsus insinuat inquiens. Magister sacri scrinij libellorũ est decima dignitas, quæ liberat à patria potestate; qui quidem, ait, vulgò cancellarius appellatur, cuius munus est sigilla regia custodire, libellorumq; sacra scrinia: quos etiam libellos examinare tenetur, ante quàm sigillentur, quosque non rite factos inuenerit cancellare, &c. Ecce ex his cõstat diuersa fuisse munera candidati quæstoris & cancellarij. *Adu.* Quem ergo te ipsum facis? *Relat.* † Audi libenter, breuibus concludam. Licèt antea Tullo Hostilio regnante quæstoris candidati dignitas adeò præfulgeret: Vlpiani tamen iure consulti tempore dictæ l. 1. ff. de quęst. conditoris (qui erat consiliarius Alexandi Seueri vicesimi secundi Imperatoris, isque impe rabat anno post Christi natiuitaté biscẽtesimo vigesimo quinto) iã non erat ita sublimis, vt clarè sẽtit ibi Vlpianus in versi. Sanè, his verbis. Sanê non omnes quæstores prouincias sortiebantur; verum excepti erant candidati Principis: hi etenim solis libris principalibus in Senatu legẽdis. vacabant. Hodiequè obtinuit quæstores creari indifferẽter, tã Patricios quã Plebeios. Ingressus est enim, & quasi primordiũ gerendorum honorũ sententiæque in Senatu dicendæ. Ex his, sicut diximus, quidam sunt qui candidati Principis dicebãtur, quiquè epistolas eius in Senatu legerent: Hæc ille. Huiusmodi quæstoribus (ni fallor) adæquari possunt relatores hodierni, & maximè ij, qui summo Senatui assistunt: nam sicut quæstores olim legẽdis libris, vel epistolis alijsvè causis in Senatu vacabant coram Principe aut Senatu: ita & renunciatores, nil aliud muneris obtinent, quàm proponendi, exponendi, referendi, legendique causas coram Principe, Consiliarijs, seu

7 *Relatores quibus quæstoribus adæquentur.*

8 *Consiliũ Regium senatui adæquatur.*

seu auditoribus eius l. 6. tit. 3. lib. 2. ordina.† At, quis dubitabit consilium Regium senatui adæquari Romano? Apud Fenestellam de magistratibus Romanis cap. 1. de Senatorum origine scriptum est, Senatorũ originem à Romulo institutam esse. Quippe qui vrbis parens & conditor, cùm iam nouam ciuitatem, viribus & robore iuuenũ affatim à se munitam cerneret, haud minoris momenti fore ratus, si eandem consilij ope fulcisset, ex primoribus patrum, qui tunc aderant, ciuibus cétum numero elegit, quos ob honorem patres, ob ætatem Senatores appellauit. Quod & Pompo. Lætus confirmat in libro de magistra. Rom. ca. 3. & cap. 4. subdit, Regem ad Senatum referre, & Senatum de omni re cognoscere, & suffragium ferre, & quod visum pluribus erat, fieri. Atque vt Fenestella ibidem ait. Penes hos Senatores adeò sẽper totius Reipublicæ summa innixa est, vt ne reges quidẽ, Consules, aut Dictatores, aut alius quispiam Magistratus inconsulto Senatu quippiã moliretur, adeo vt cùm Tarqui. Superbus pleraq; præter Senatus authoritatẽ decerneret, tũ demum amisso regio nomine, tyrannus appellaretur.†Sic & in Hispano Senatu, quem Regium consilium appellamus, consiliarij, qui Regis continuè assistunt lateri eum in regenda Republica, legibusque condendis, causis arduis expediendis, alijsq; omnibus rebus rectè agendis salubriter dirigunt. Qua ratione pars sui corporis myxtici reputãtur: cuius caput est ipse Princeps. l. Ius Senatorum. C. de dignita. li.

9 *Consiliũ Regium pars est corporis ipsiusmet regis.*

11. perindequè de ordine dicitur consilij, atq; Paterfamilias, qui & venit appellatione familiæ. l. Familiæ ff. de verb. signifi. & ita asseuerat Ioan. de Platea in dict. l. Ius Senatorum. Rursus, quòd consiliarij sint pars corporis ipsiusmet Principis, facit optimus text. in. l. Quisquis. C. Ad. l. Iul. Maiesta. ibi. Nã & ipsi, pars corporis nostri sunt, & in l. 1. versicul. *La octaua.* titul. 2. de crimi. læsæ Maiestatis. par. 7. l. vna. C. de prępos. laborum. & inhærẽt Principi sicut stellæ firmamento cæli, secundum Bal. in. l. Multa. C. de bonis quæ libe. & velut splẽdor fulgent firmamenti, argum. cap. Super specula, de Magistr. & solis radij dicuntur. c. Multi, de pœnit. distinct. 2. Quo fit vt tãgens vel offendẽs eosdem, etiam in minima parte corporis, totũ Principem infestare censeatur. l. Vulgaris est quæst. ff. de furt. c. Vulgaris, de pœniten. distinct. 1. Præterea, sicut quæstor candidatus pars erat corporis ipsius Senatus, & cõsequenter ipsius Principis; vt videre licet ex Cassiodoro à te supra. c. proximè citato, & ex dict. l. 1. ff. de quæst. non tamen suffragium præstabat, vt ibidem Vlpianus censuit: ita & relatores hodie partes senatorias substinent, quippe qui quod & ipsi consiliarij & auditores facere tenebantur suppleant, nempe, videre & legere causas, sine quo sententiæ nullæ erant, vt in. l. 26. titul. 1. foro iuzgo.

(.·.)

CAPVT

CAPVT QVINTUM, Cancellariam Regij partem esse Consilij, plurimisque in consistorijs Consiliarios & auditores relatorum munere fungi aperit.

1 *Consilium Regium in duas partes diuisum.*

VERVM † Vrgēte causarum litiumquè multitudine, cùm Regium Consilium ad omnes non sufficeret causas, cumq; litigatores Curiæ mutatione nimium grauarentur, regium Cōsilium in duas fuit partes diuisum. Prima, vt curiam sectaretur Regiam, quod supremum Regis consilium appellatur, vbi de gubernatione tātum agitur, & causę arduæ, in quibus supplicatio secunda ad personam regiam permittitur; causæ etiam sindicatus quorum cunque iudicum, & quæ per appellationem à quæstoribus parricidis, vulgò. *Alcaldes de Corte*, dictis, interpositam, ad eosdē consiliarios ex regijs constitutionibus deuolbuntur, ipsis sunt reseruatæ. † Secunda Consilij pars de causis agit iustitiam dūtaxat concernentibus, quæ regia dicitur Cancellaria. Rursus hæc subdiuisa est in duas, vna in insigni oppido Vallisoleti, olim Pincia nuncupato, alia in ciuitate Granatensi, in quarum qualibet sexdecim sunt auditores, & singuli Præsidentes. Quatuor criminalium iudices, duo fiscales patroni, bini iudices nobilitatis Hispanæ, quam nostro vulgari idiomate *Hidalguiam* appellamus, qui de eiusdem nobilitatis causis cognoscunt, simul cum duobus regijs notarijs. Duo decim relatores causarum ciuilium, duo insuper criminalium. Qua propter ea omnia quæ de ijs qui summo Senatui assistunt dicta sunt, & in his qui in regia sunt cancellaria repeti possunt. Cumquè ipsi videant, legant, referant quæ acta causarum sicut & cæteri, partes nimirum obtinent iudicum seu auditorum. Idquè potissimùm comprobatur, † Cùm in alijs supremis consilijs, auditorijs, & parlamentis, vt Franciæ Parisiensi, Tholosano, & alijs, Rotæquè auditorio, & Aragonum consilio, ipsimet Senatores, consiliarij, & auditores referant mutuò causas. Quo fit, vt iudicum simul & relatoris partes agentes, vnum & idem munus esse satis appareat. Quiquidē consiliarij cùm relatorū seu quæstorū merè officijs fungūtur suffragia non præstāt, sed alij coauditores eas dirimunt, atque in Romana Curia auditores inuicē causas referre iuxta distributiones seu cōmissiones eis factas per vice cancellariū, seu cācellariæ regentem, scribitur in decisione Rotæ. 362. in nouis, & 419. in antiquis. c. Vt nostrum, ibiq; moderni notant, extra, de appel. refert Ludò. Gomez in regulis cancellariæ, quæst. 16. de vtriusq; signaturæ compendio, versicul. Post quam igitur pag. 324. Ioan. Neuizan. in sylua nuptia. lib. 5. num. 99. ad medium, & Octauianus in suo de moribus iudiciorū curiæ Romanæ lib. 7. versi. Lata. folio mihi 102. vbi asserit, officiū meri relatoris obtinere auditores. Id quod etiam fieri cernitur in Parisiensi Senatu, vt ex epistola quadam ad lectorē scripta in præfatione legum connubialium Tiraquelli videre licet.

2 *Cancellariā Regiam partem esse Regij consilij.*

3 *Relatoris munere Rotæ auditores & alij summi senatores vtuntur.*

Ibi

Ibi enim Iacobus Spiphanus in eodem Senatu Inquisitionũ Praeses, eiusdem epistolae author, inter alias quas eiusdem Tiraquaelli Curiae Parisiẽsis Senatoris profert laudes, hęc verba memoriae prodidit. Etenim, inquit, siue cẽseat ipse, ac de proposita causa sententiam dicat, siue summam cõtrouersiae, seriemquê exponat renunciatoris partes agens, dij boni, quanta fide, quãta aequitate, ac diligẽtia hoc facit, vt integritatis an doctrinae laude potius sit commendandus meritô dubitari posșit. Eo igitur quo referunt tempore Quaestorũ seu Relatorum vicem obtinent. † De parlamento Tolosano legitur apud Budaeum in primis in Pandectas annotationibus ti. de Senator. l. vlt. in tres classes, siue cameres esse diuisum. Vna in maximo tribunali constituta erat, altera in secundo Consilio, quod ab iudicandis inquisitionibus nomen accepit. Quae ipsa rursus cõstitutioni Philippi anno millesimo trecentesimo vicesimo, mẽse Februarij (vrgente causarum multitudine) in duas classes subdiuisa est. Ijs autem biceni homines distributi, octoni iudices, duodeni relatores, idest, reportatores appellati, quos etiã renunciatores congruè dicimus, causarumquè expositores. Horum enim munus erat inquisitiones iudicibus renuntiare. Nunc verô munus promiscuum factum est renunciandi iudicandiquè. Quod si hoc in Regno no fit ita, multitudo litium est in causa. Cõgruẽtius tamen fieret forsitam, si munus promiscuum esset referentiũ auditorumquè: & negotia commodius expedirentur, quod facilè fieret tot auditoribus additis, quot & modò adsũt. Neque id sanê esset impossibile, imo nec difficile quidem, quippe cũ & in alijs fiat grauissimis Consistorijs. † At, qui in huius etiam Regni summo Consilio, causae quę breui expediuntur, per Praefectum Senatui alicui ex Senatoribus cõmittuntur, qui duobus cuiuslibet ebdomadae diebus commendata coram alijs refert, super quibus, relatione facta, suffragia per omnes Consiliarios praestantur. In alijs verô causis, quae non ita celeriter expediuntur, secus fit. Relatoribus namque committũtur, vt ipsi Senatoribus referãt.

4 Relatores. 12. Quondã fuere in Parlamento Tolosano, nũc munus promiscuum factum est.

5 Consiliarij quandoque referunt.

CAPVT. VI, Relatores iurisperitos, & eloquẽtes esse oportere, & an adesse eos oporteat, cum suffragia praestantur, discutit.

PRaeterea quôd renunciatorum munus sit ad instar Quaestorum, facit ratio talis. † Quaestoris Candidati dignitas & officium nulli alij quàm legum Doctori demã dabatur, aut earum interpreti doctissimo, testibus Seneca & Cassiodoro vbi supra. Adesse debet, inquit, scientia iuris, cautela sermonis, vt nemo possit reprehendere quod Principem constiterit censuisse. Sic & Relatorem iurisperitũ esse oportet, nec prius eum admitti adreferẽdi munus, quàm scientiae iuris Caesarei, & Pontificij insudasse cõstiterit decem annis in Achadaemia approbata huius vel alterius Regni, vt in

1 Relatores ideó quaestoribus comparari, quia iurisperiti esse debent.

in pragm. 88. Nec immerito quidem; nam etsi relationes meri facti sint, plurimum tamen Relatores iuuantur, si legum supellectilem habeāt. Satis enim non est facti historiam recensere; sed dūtaxat ea recensenda sunt, quæ ad dubitationem controuersiæ attinent, quæ sine legibus seligere haud facilè possunt. Imo solēt Relatores, qui leges callent, suis propositionibus seu enarrationibus sic factum pro aperienda veritate dubij necessarium deducere, vt ex eorum relatione iuris conclusiones clarè resultent, tantumquè absit, vt authoritate legis vel Doctorū probentur. Non ergo absre leges Regni nostri eos iuris debere esse peritos statuerūt Quos in ipsa facti consideratione secum studere oportet studio quodàm non resolutiuo quidem quod ad iudices pertinet, sed apertiuo, duntaxat, quantum eis operantibus adveritatem aperiēdam viam monstret. ✝ Quod si non studuerint, vel non intelligent, plerunque saxum vel sacrū offendent. Adhæc oportet vt in eis adsit cautela sermonis, eaquē omnia concurrant, quæ à te iam ex epistola Cassiodori explicata sunt, nempe, vt hominum dicendo mentes alliciant, voluntatesquè impellant. Nam si oratoris est grauiter & ornate dicere, vt possit animos iudicum commouere, quantæ facundiæ debet esse qui ore Principis populos noscitur admonere, &c. Quamtam (Iesu bone) debet renunciator habere facundiam, vt sciat causas implicitas explicare, mentesquè iudicum allicere, vt percipiant quę ipse intelligit? Quantam pretereàcautelam sermonis, tum dicendo, tùm etiam incomponendo sententias, seu indicū definitiones, eis applicando verba iuri consona & clara, ne inde maiora (prout assolet) surgant iurgia: neuè vnquam carpi possit, quòd Senatores Regiosque iudices constiterit censuisse. Ea denique omnia eis conuenire debent, quæ & ipsis iudicibus, vt infra opportunius aperietur. Quo fit vt in Relatoribus valde res resideat. ✝ Ex alio rursus redditur probabilis mea consideratio, nēpe cùm Candidatus Quæstor in Principis Curia residere teneretur; eiusquè semper aspectibus perfruebatur, vt testimonio est Cassiodorus li. variarum. 6. c. 5. l. vlti. C. de petitis bonorum subl. Ita, & qui referendi munere vtūtur in supremo Senatu; siue in Regio Prætorio, ibi residere tenentur, Senatorumquè fruuntur aspectibus. l. 5. tit. 3. li. 2. ordinationum. Porrò eorum arcana eis reuelantur. Nam ad componendum sententias à Senatoribus vocantur, vt in pragm. 40. c. 65. ✝ Imo olim vnà cum Senatoribus Regijsvè Auditoribus in Consistorio cùm suffragia prestabātur aderant, cùmque lites dirimebātur, præterquàm in causis ad ipsosmet expectantibus, aut si alia ex causa Consiliarijs seu auditoribus videbatur æquum esse ne adessent, tunc enim eos exire iubebant, donet suffragia præstarētur. l. 9. tit. 3. lib. 2. ordin. Cui ordinationi quare derogatum fuerit per dictam pragma. 40. c. 65. me latet quidem. Nam si fideles, ad Relatorum munera admittūtur iurisquè periti, & optimis educati parentibus, ætatisquè sex & viginti annorum, alia insuper haben-

2 *Relatores eloquentes esse oportet.*

3 *Relatores in Curia residere oportet, sicut & olim Quæstores.*

4 *Relatores an adesse possint cum suffragia præstantur.*

habentes; quæ lex. 58. in Regijs pragmaticis requirit, & arcana seruabunt, causarumque historias ad Senatorum memoriam redigent, vtpote quæ ab eis satis sint præuisæ & perpensæ, & si memoria quãdoque defecerint, ipsi sugerent. Quorum, si exquirere libuerit, sententiam, interdum admittent, aut si maluerint refellent. Quo nimirũ fieret, vt facilius causæ vtiliusque expedirentur. Neque quid noui fieret quidem, vt ex dicta Regia ordinatione expenditur. † Itẽ prędictis suffragatur sequens cõsideratio. Perinde atque olim cãdidatus Quæstor non coram alijs legẽdi aut referendi munus exercebat, quàm coram Principe. aut Senatu, vt in. d. l. 1. ff. de Quæstori. ita, & Relatoribus coram alijs referre non permittitur, inisi coram Senatoribus Regijsque Auditoribus: nullisque alijs iudicibus eos habere licet, quàm Cõsiliarijs Regisque Auditoribus: Cæteri namque omnes iudices causas ipsimet litiũque processus tenentur inspicere, legereque, nec per renunciatores id eis expedire permittitur, lege Regia prohibente, edita ab inuictissimo semperq, Augusto Cæsare Regeq; nostro Carolo. V. in Commitijs Toleti celebratis anno. 1539. petitione. 6. Hæc sũt quæ sese mihi offerunt pro primæ partis libelli mei probatione. Eia ergo, tuere causam tuam sestendeque dignitatem, authoritatem, & antiquitatem tui muneris, vt ad secundæ conclusionis probationem condescendamus.

(;;)

1 Relatores quibus habere licet.

PRIMAE CONCLVsionis epilogus.

CAPVT, VII. Aduocatorum laudes continet.

ADVOCATVS.

VEREOR Proprijs encomijs munus ipse meum extollere, ne in me forsitam arguatur, quod & tibi meritò obijci potest: laudantque dicant fabrilia fabri. Vereorque rursus ac rursus vereor, vt ne causam adeò nitidã defendendo solem videar fascibus ilustrare, superuacuisque laborare impendijs, vt inquit tex. in c. Si omnia. 6. q. 1. † Quando quidem veritati, quam ipse foueo, testimonium simplex & incultum sufficit: neque eam oportet & fictis obũbrare coloribus; quippe quæ ipsa sibi plaudat, proprioque sit cortenta præconio, neque alterius theatri strepitum requirat. Nihilosecius tamen aliqua de antiquitate & dignitate aduocationis breui, vt aiunt. calamo pertractabo: argumentaque in contrarium addu cta refellam, ne credar forsitam responsionis penuria declinare certamen, neue fides audiẽtium lædatur, propositum meum nõ intelligentium, contra Graciani consilium in. c. In mandatis, in fi. 44. distinctio. † In primis dignitatem & antiquitatem huius muneris ostendo ex his, vel in summa dignitate collocatis, qui hoc studium non prætermiserunt. Germanicus Caligulæ pater

1 Veritati simplex etiam & incultum testimonium sufficit

2 Aduocationis munus Viri insignes gesse ut.

ter, quem omnes miris laudum præconijs extollunt, orauit causas, etiam triumphalis, vt a Suetonio traditum est in ipso Caligula. c. 3. Marcianus inter Iurisconsultos celeberrimus potest videri, & Aduocatus fuisse ex. l. 1. § vl. in fi. ff. de statu defūctorū. Et Paulus alter Iurisconsultus planè attestatur se huiusmodi officij munere functum in l. Quæsitum est. §. Cum vir. ff. de lega. 3. Ibique refert contra eius sententiam iudicem pronuntiasse: quā benigne accepit, agnouit, cōprobauitquè. Plinius Senior, vir omnibus eruditionis ac doctrinæ numeris absolutissimus, aliquandiu causas actitauit, vt refert Plinius Iunior lib. 3. Epistolarum ad Marium. Vespasianus post stipendia, quibus Tribunum militum magna fama gesserat, foro operam dedit, authore Suetonio. Bal. etiam aduocationis munus exercuit, vt ipse attestatur consi. 160. li. 3. & consi. 400. in. fi. In subscriptione eo. li. 3. † Quid? Cum in pluribus sacræ Scripturæ locis inueniatur, Christū hoc in seculo aduocasse, maximè pro Maria Magdalena contra Martham, Lucæ 10. Martha, inquit, solicita es. &c. Maria optimam partem elegit, quæ nō aufferetur ab ea. Quod Augustinus exponēs, ait: Dominus pro Maria respondens, Marthæ factus fuit Aduocatus, qui iudex fuit interpellatus. Et rursus Mathæi. 26. & Marci. 14. & Ioann. 12. Quid, inquit, molesti estis huic mulieri? Bonum enim opus operata est in me. Ex quo sacri Doctores colligunt Christum, pro ea aduocasse. Tertiò eam defendit ab increpatione Pharisæi eam despicientis, tanquam indigna esset tangere pedes Domini, dicēs: Cui multum remittitur, multum diligitur. Lucæ. 7. Legitur, item Ioan. 8. Quòd Iudæi cùm accusassent mulierem in adulterio deprehēsam, iuxta legemquē dicerent esse lapidandam: Christus pro ea excepit, dicens, accusatores, non esse idoneos, quippe infames erāt & peccatores. Subditque, Qui sine peccato vestrum est, lapidem in eam iaceat, vt habetur. 3. q 7. Qui sine peccato. Mathæi item. 12. Discipuli a Pharisæis arguebantur quòd spicas euellebant, die Sabbati ad comedendū, esurientes. Christus pro eis respondit, tempore necessitatis id licuisse facere. Adduxit Regem Dauid in testem, qui cùm esuriret, panē comedit propositionis, quod tatum Sacerdotibus licebat. Benerabilis etiā Beda: Filius, inquit, vt formā hominis impleret, obsecrandum Patrem putauit esse pro nobis, quia aduocatus noster ipse est, &c. Matremque eius Sacratissimam aduocatam peccatorum appellat Ecclesia in quotidiana oratione, cuius exordiū. Salue Regina: ibi Eia ergo aduocata nostra. Ex alio etiam constat huius muneris dignitas: † Fuerunt quippe plures aduocati sancti, atque inter cęteros vnus ex quatuor Doctoribus Ecclesiæ, videlicet, Ambrosius, qui vndecim annis Romæ in Palatio splendidè perorauit; fuit & beatus Germanus oriundus ex ciuitate Eduensi, qui tandem electus fuit Episcopus Parisiensis, & alij plures quos refert Cassanæus in Catalogo gloriæ mundi. 7. parte. 26 consider. Ex quibus apparet, aduocatorum officium, non modò

3 *Aduocatus fuit Christus hoc in seculo.*

4 *Aduocati plures sancti.*

dò licitum fuisse, verùm apud Deum meritorium & approbatissimũ: quippe quòd Christus, & post eum tot viri sancti exercuerint. † Hinc etiam Hostiens.
5 *Aduocatorum munus, laudabili et meritorium* in summæ decretaliũ proœmio. 4. colum. aduocatorum vitam, præferri asseruit, & Religiosorũ quorumcunque, & prædicatorũ fratrũ quod Alb. retulit. in. l. 1. n. 6. C. de suffragio. Cuius rationẽ subdit, nempe, quia spiritualia opera & corporalia ipsi execuũtur: quippe qui consulant dubitã tibus, consulentur mæstos, peccã tes corrigant seu corrigi faciant, infestos eisque molestos perferãt litigatores, pro omnibus deniq; orãt, qui ad eos recurrũt procaptis postulant, miserabiles adiuuant eorum patrocinio, & eos qui adiutorio destituuntur.

6 *Aduocatio vtilis & necessaria,* Rursus † munus istud non laudabile tantum, verum etiam vitę hominum fuit necessariũ. Vt in l. Laudabile C. de aduoca. diuerso. iudicum. Nam, vt Philosoph. ait Politicorum. 7. cap. vlti. in fin. Omnes artes inuentæ noscuntur ad supplendum humanæ naturæ defectus. Natura enim ipsa lapides, ligna, atque ferrum producit, non tamen domum efficit, quare recte & necessario ars domus fabricandę inuenta est: quæ id ipsum supplet quod naturæ defecit. Simili modo natura parens lanam & linũ, sed non vestes producit. Salubriter ergo atque necessario, artes suendi, texendique inuentæ sunt. Natura itaque licet homini loquendi instrumẽta dederit nõ tamen virtutem tribuit persuadendi: sed arte effectum est, vt homines studio ipso, atque mirabili artificio vim quandam dicẽdi consequantur, vt conceptus suos audientium animis imprimere possint. Oportebat igitur, pro conseruatione humanæ vitæ, & tollendis inter homines dissidijs vt naturæ huius defectus suppleretur, per iurisperitos, qui iustũ & rectum iudicibus persuaderet secundum traditas legum lationes, & nonnũquam iustum & rectum distinguerent, limitarent, & moderarentur, secundum pecularium casuum ocurrentias, & legislatorum mentem. Quæ omni aperirent si iurisperiti abessent, qui recta hominibus suaderent. Et, vt paucis agam, summa est, exercitij huius excellẽtia, quòd ipsa vniuersalia statuta humana, quæ generalibus atque indeterminatis verbis statuuntur, Lucidius intelligũtur. Nam per iurisperitorũ subtilem ingeniosamque applicationem dictarũ 7 *Aduocationis & iuris peritiæ laudes.* legum ad causas particulares, mẽtem legum interpretantur. † Vnde Cicero hanc iuris disciplinã extollens, Hæc, inquit, ad omnes res priuatas, atque publicas tuẽdas instituta est, & iterum, hæc ars tuta est, hæc honesta, hæc illustris, qua sæpe multæ respub. Saluæ factæ sunt. Et tandem per hoc nobile aduocationis officiũ insontes defenduntur, oppressi releuantur, vtque paucis multa comprehendam, iustitia periret si deesset qui iustitiam allegaret vt eleganter probat. Roder. Zamoren. in Speculo. vitę humanę. lib. 1. cap. 17.

CAPUT VIII. Aduocati, an litigia suscitent: atque de eius muneris vtilitate, & abusu tractat.

RELATOR.

1 *Aduocati litigia suscitant.* RVMPERER equidē, si his assentiens tacerem: Vtilitatem nō [illegible] afferre asseris hoc Aduocati munus, quid ineptius? † Nonne clarum est, controuersias ipsas suscitare Aduocatos? Quinimò ipsi causas gignunt, litigia suscitant, controuersias fouent, immo mouent atq; nutriunt. Cui veritatis testimonio præbeant ea loca, quę certè beata dixerim, vbi dessunt Aduocati, ibi causæ, ipsa quoque litigia dessunt. Vbi verò Aduocatorum turba strepit, ibi litiū an fractibus tota ciuitas ardet: teste Roderi. Zamoren. asserentis lib. 1. cap. 18. † vidisse in Germania vrbes quàm plurimas populatissimas quidē, in quibus ciuis vnus iuris ignarus in decidendis causis penitus inexpertus, totius ciuitatis causas breui momēto pacificè, & incredibili silētio terminabat. Vbi nec assistētia erat Aduocatorum, neque allegationū ingeniosa altercatio. Ei igitur quærenti, cur in tanta vrbe tam paruę causæ agerentur? quidvè causæ erat, quòd nullus ibi Aduocatus adesset? Responsum tādem est, cum faceto modestoquè risu, vltimum esse causam primi. Quorum dicterium Rodericus nō insulsum putat:

2 *Aduocati non adsunt in Germania.*

plurimi siquidē plerūq. nequaquā litigarent, quinimo aliquid forsam iniustè paterentur, ni Aduocatorum pronitas adesset, qui vincere pollicerentur. † Nemo nanque, ni insanus, sine armis bellum tentat. Plurimi salui fuere, quia illis arma defuere, & longè plures periere armorum fiducia, quàm penuria. Tolle enim frenetico arma, prętabis & vitam. Tolle cupidis litigandi ministros, simul tolles & lites. † Hinc in causis criminis hæresis simpliciter & absque Aduocatorum strepitu procedi iubetur. c. vlti. de hæreti. lib. 6. Nec ob id tamen quicquam prætermittitur, quominus probationes necessarię, vel defensiones legitimę fiant, vt per Septimacensem Regium Senatorem in institut. catho. c. 43. num. 19. sicut & in alijs causis per Bart. traditis fusius in extrauag. Ad reprimendum, quomodo in læsæ maiest. crimi. procedatur. *Adu.* † Non me fugit habuisse semper inuidos hoc sciētificum & honestum exercitiū. Nonnullis enim non satis & rectè intelligentibus visum est leges ipsas, atque legum interpretes, & iurisperitos causam prębere litigijs, illaque quàm maximè intexere, in quos perpulchrè inuehit Cicero. in libro primo, quem de legibus edidit num. 26. ait enim, verius ignorationē legum occasionē parare litibus. Quandoquidē leges ignorantes, legibus ipsis iuuari posse putant eorū appetitiones, voluptatesq;. Quare, inquit Cicero, cunctos cōsulunt, an sit lex aliqua, quæ suo possit suffragari appe-

3 *Bellum nemo tentat sine armis.*

4 *Aduocati non adsunt in causa hæresis.*

5 *Aduocati causam litigijs nō præstant.*

appetitui aut cupiditati. Quo fit, vt ipsarum legum ignorãtia (non iurisperiti seu Aduocati) viam litigijs præstent. *Relat.* Si Ciceronis verba rectè consideretur, Aduocatos lites gignere, ipsum contendere perspiciet. Vt pote qui voluptuosis & cupidis hominibus facilè persuadeant, legibus explere posse, quę ipsæ leges vetant. Nam quis vsquam gentium tam amẽs reperiri poterit, qui leges iustas afferat iurgia nutrire? Quas ipse Cicero, eodem lib. de leg. inquit, esse vitiorum emendatrices, virtutũq; commendatrices? Quinimo ex mente Ciceronis elici posse perspicuum est, non leges, sed legibus abutentes lites nutrire: hi sunt Aduocati, qui vt nascantur lites, spem victoriæ victis promittunt, adducentes innumera fallaciarum repagula, teste Polícra. Sed quid in his diutius dimorari oportet? Aduocationis officium laudabile quidem est.

6 *Aduocatorũ abusus.*

† Hodie tamen magis ad subuersionem veritatis, quàm ad lucidationem iustitiæ exercetur, author est Luc. de Pena. in l. 1. C. de lucris Aduo. lib. 12. cui suffragatur Aim. Sabillianus in libello de antiqui. temp. 4. part. §. Materia ista singularitatis testiũ nu. 48. Quo loco inuehit in Aduocatos sic leges intelligẽtes, vt earum obumbrent potius intellectum, quàm dilucident, ipsarum legum verba retorquendo: eorumq; intẽtioni violenter applicãdo. Quod ipse haud immeritò increpat in hæc verba: Heu miseros litigantes, qui in manus incidistis Doctorum. Pudet, inquit, me tantæ Doctorum varietatis, qui apud vulgum, intellectus velocitatem non considerantem, æris consulendo rationem habuisse visi sunt potius, quàm veritatis. Cur non opinionem vnam aut alteram electam habuerunt, quam firmiter tenerent? Aut si mutatio opinionis visa est melior, cur mutationis causam & varietatis nõ reddiderunt? hęc ille. *Adu.* Tu me obliquentem dictisquè tuis aduersantem appellasti? Iustius eadem in te retorquere possum. Audi attentè quæ dixero, & sermonem ne interrumpas meum. *Relat.* Perge, porrò audiã ęquo animo. Putabam hisce interspirationibus orationem tuã eguisse. Sed cùm animum iam nouerim tuum, altera ero rana Siriphia. *Adu.* Huius † exercitij honestas atque necessitas admodum est manifesta, sed & vtilitas publica manifestior. Quippe cùm ipsi ambigua dirimant facta causarum: suæquè defensionis viribus sæpe publicis in rebus ac priuatis lapsa erigunt: fatigata reparant: non minus prouident humano generi, quã si prælijs atque vulneribus patriam parentesq; saluarent. Quãdoquidem non solum militare credimus illos qui gladijs, clypeis, & toracibus nituntur, sed etiam Aduocatos. Militant nãque causarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine, laborantium spem, vitam, & posteros defendunt, vt in l. Aduocati. C. de Aduo. diuers. iudicio. Plurimæ certè veritates incognitæ, plurimę iniustitiæ impuni tę manerẽt, si iurisperitorũ cessaret sapiẽtia, & sua quærẽdarũ rerum

7 *Aduocati munus vtile Reipub.*

rerũ studiosa sagacitas contemptui aut non viui haberetur. Deniq; nemo vnquã dubitauit verũ & iustũ multò esse meliora, quàm falsum & iniustũ. Esset enim rationi dissonũ, si verũ à falso, iustũ ab iniusto vinceretur. Quod vtiq; funestũ in Republica sæpe accideret, si iurisconsulti deessent: quorũ id præcipuum studiũ est, iustum ab iniusto, falsum à vero discernere. Quo fit, vt merito Roderici sententiæ minimè assentiã, asserẽtis, eam terram aut Prouinciã esse beatam, vbi iurisperiti, & Aduocati desunt, prout in Germania.† Eam nanq; infelicẽ potius dixerim. Cùm debiliores à potẽtioribus oppressi iustitiam consequi non possent, ob cuius defectũ ad arma necessariò esset deueniendũ.

8 *Legum peritos legesque ipsas ad modum esse Repub. necessarias.*

Optimã profectò politiã, maximè inter bellicosos & indomitos Hispanos, quibus, imo & toto humano generi necessarium fuit iurisperitos cõstituere: quorũ industria & expectata iurisperitia eas sine bellorum fragori bus quæstiones deciderent, quas humana peruersaq; auaritia attulit. Hi tandem si de medio tollerẽtur, exploratum nemini esse posset, quid suum, quid alienum, quid à patre accepturus, quid porrò liberis relicturus foret? Discordiæ semina vndiq; pullularent, vi, & auaritia vbiq; regnaret, innocentes nusquam tuti essent. Nulla demum tan barbara ętas fuit, in qua docti viri in pretio non essent. Neque immanissimi tyranni sententiam, Trãquili videlicet in Caligulã, hac in re admittere placet, licet declamatores etiã num aliquos habeat, quib⁹ maximè arrideat. Dicebat ille de iureconsultis, seque iactabat sæpe effecturum, ne quid respondere posset præter æquũ. Hoc, videlicet, significãs, iuris scripti libros se aboliturũ. Nam quid arrogãtius ineptiusq; existimari potest, quã semel tot sapientũ decreta, summaq; cum ratione mille & amplius annorũ vsu stabilita rescindere? Et iudicũ, præsertim, quibusdã nostri tẽporis voluntati permittere, quorũ non multos reperies, qui bonis artibus potius, quàm ambitu, & cõmendatione in ordinẽ adsciti sunt? Quid enim aliud sublato iure scripto superesset, quàm vt omnes pro stultitiæ suæ captu iudicarẽt, sententiasque in cuiusque gratiam, vel odium, arbitratu suo ferrẽt, vniuersaque litium tricis inuoluerent? Apparet igitur, & leges ipsas, legumquè peritos in Republica prodesse multum, imo sine eis Rempublicam constare non posse. Nihil tibi restat quod loquaris amplius.

CAPVT IX. Aduocatorum dignitatem, quorumdamque defectus describit, & Relatorum calamitates.

RELATOR.

MODO non ipse loquar, ne me pro loquentem arguas, sed Augustinus dicat ad Macedoniũ quid hac in re sentiat.† Si iustitię, inquit, sincerius consulatur, iustiùs dicititur aduocato redde quod accepisti, quandoquidem

1 *Aduocatorũ quorumdam defectus.*

C 2 contra

contra veritatem stetisti, iniquitati assuisti, iudicem fefellisti, causam iustam oppresisti, de falsitate vicisti. Nec taceat Bernardus quid de aduocatis senserit. Is vtiq; lib. 1. de consideratione, Miror, ait, quemadmodũ religiosæ aures tuæ audire sustinẽt huiusmodi disputationes aduocatorũ & pugnas verborũ, quæ magis ad subuersionẽ proficiũt veritatis? Corrige prauũ morẽ, & pręcide linguas vaniloquas, labiaq; dolosa claude. Hi sũt qui docuerũt linguas suas loqui mẽdaciũ, diserti aduersus iustitiã, eruditi pro falsitate, sapiẽtes sũt vt faciãt malũ, eloquentes, vt impugnẽt verũ. Hi sunt qui instruũt à quib. fuerãt instruẽdi, astruunt nõ cõperta, sed suas struũt de proprio calũnias innocẽtiæ, destrũnt simplicitatẽ veritatis, obstruũt iudicij vias. O perniciosissimæ litigandi artes, in quibus propter nocendi facilitatẽ, quò quis doctior; eô nequior euadit, id quod de aleatoribus prius dixerat Policrat. Vnde Agusti. forma, inquit, in eis est litigiosa, hoc ipso laudabilior, quô fraudulentior. Porrò nec hac in re sileat Bald. aduocatos, ait in l. Ab Anastasio. C. Mãd. pręsumi parũ cõscientiatos, vt eius verbis vtar, cui assentitur Ias. in. §. Sed istæ, nu. 112. insti. de actioni.

2 *Aduocatio senibus inhibetur.* † Quibus fit, vt non immerito senibus aduocatio inhibeatur, iuxta illud Appull. 2. de magica. Nec facundiæ ostentatio rudi & indocto, nec inceptio patrociniorũ capulari seni cõgruisset.

3 *Aduocatorum periculosissime.* † Nil deniq; periculiosius aduocati munere, cuius duodecim refert pericula Ioan. Baptista Cacialuppi, de aduocatis. q. 4. vbi latê, & per Alb. latius in l. 1. n. 7. C. de suffragio, per Roder. Zamorẽsem in Speculo vitę humanæ lib. 1. cap. 18. Nõ tamen diffiteor vtilẽ esse iuris peritiã, si eius professores intra eius limites hagant, & legum terminos non trãsgrediãtur, ijs certè concineret illud Hostiensis in summa decretaliũ in procemio á te supra. c. 7. nu. 5. relatũ. Sed plurimi illis abutũtur, & falso ipsarũ legũ intellectu falsisq; & nouis interpretationibus sacris legibus illudunt, quôd si secus agerẽt, pauperes admodũ & inopes fateor, sed felices viuerẽt. At, quî de his vltimis mea se habuit hactenus oratio. *Adu.* Ego autẽ de prioribus rectè officia gerẽtibus tractare incœpi.

4 *Aduocati dignitas & honor.* † Quos dignitatem habere asseruit Vlp. in l. Nec quicquã. §. Obseruare. ff. de offi. Procõs. & in clarissima esse dignitate, etiã deposito officio. l. 1. C. de aduoc. diuerso. iudi. & ibi Bart. & Fran. Aret. qui ex hoc notãt, quôd, tanquã cõstituti in dignitate torqueri nõ debẽt. Eos etiã nobiles esse dicit Imperator in l. Prouidẽdũ, in prin. C. de postulan. Porrò quisquis aduocatus est, is & in honore cõstitutus dici potest, per tex. in l. Quisquis, in fine, ibi, honori suo, & ibi glo. C. de postul. & voluit gl. in l. 1. §. Hoc edicto, & ibi Bar. ff. eo. Hostien. Ioan. And. Ant. Panor. Ancarr. & Cardi. Flor. in c. Eo libẽtius, in verbo, Militiæ clericali, extra de seruis nõ ord. Egregij similiter nuncupãtur in l. Ad egregias. ff. de iure iu. Ex quo, cûm infamibus portę dignitatum nõ pateãt, vt in l. 2. C. de dign. l. 12. Cûm simili. infames.

famens, Iudæi, notarij, procuratores, & collectores patrocinari non possunt, nec ad munus personale coguntur, vt latè prosequitur Tiraq. de nobilitate. c. 29. num. 12. & seque. Chasseneus in cõs. 64. Visoprocessu, col. vlti. Eosdem primates appellat tex. in l. Iubemus, & in l. Restituẽdæ. C. de aduoc. diue. iudicum. Primas autem dicitur qui nullum ante se habet. l. Qui duo, in principio. ff. de rebus dubijs, in prooemio forum. §. Discipuli, omnes ergo antecellit, validum nanq; est argum. à nomine. l. 2. §. Appellata. ff. Sicert. petat. l. 1. in fine. C. de nouo Codic. faciẽ. Quid enim aduocationis officio, si rectè impendatur, ornatius; quod peregrinum negotiũ ad suas molestias trahit, vt laboribus subueniat alienis, vt elegã ter dixerat Cassiodo. 1. variar. epistola. 12. Qare non immerito Bald. in Rubric. extra. de offic. iudic. paulo ante finem, aduocatos asseruit artem exercere nobilem.

5 *Peculium quasi Castrẽse dicitur quod aduocatus acquirit.*

† Quo fit, vt quidquid aduocati acquirunt in eorum officio vel eius contemplatione, peculium dicatur quasi castrense: atque adeò post mortem patris, non confertur, sed præcipuum (ad exemplum militum) proprio dominio sibi vendicat. l. Fori, & l. Cũ aduocatio. C. de aduo. diuer. iudicio. l. 7. tit. 17. par. 4.

6 *Aduocati fori regij dignitas, & immunitas.*

† Quæ quidem omnia maximè procedunt in aduocatis fori Principis, qui nobiles dicũtur. Et nimirum cùm omnes Regis officiarij nobiles reputentur, vt per Chassænenum in consuetu. Burgundiæ rubri. 6. §. 4. num. 6. Per eundem latiùs in catalogo gloriæ mundi. 8. par. 19. cõsidera. Sed quid? Cùm & hæc dignitas quam aduocatus fori Principis obtinet, à patria liberet potestate, ab alijs què muneribus, glos. & interpretes. l. Vltimæ, in verbo, Præfecturę, cum seqq. C. de Decurio. lib. 10. Nàm dum aduocationis munus exercent in Consilio Principis, ijs qui sunt ad latus eius ęquiparantur. Et qui eos offendit, in crimẽ læsæ Maiestatis incidit, ex sentent. And. de Isernia in c. 1. Quę sint Regalia, in vers. Feudo. argu. tex. in l. Quisquis. C. Ad. l. Iul. Maies. And. Barbatia in addit. ad Bald. in tit. de pace constat. §. Oppizoni, in prin. Guido Papæ. quęst. 423. Nicho. Boherij in additio. ad tract. de authorit. magni Cõsilij in 1. additione in margine.

7 *Aduocati oratores, eorumquè laudes.*

† Sed quorsum in re adeò nitida diutius dimoror? Nũquid nõ & ipsi causarum patroni oratores appellantur? Nil aliud profectò iura eorũquè interpretes vbiq; docẽt. Nil aliud Cic. in suis Rhetoricor. ad Caiũ Hereniũ libris ostẽdit: vt quibus dicendi atquè eloquẽdi vis cõceditur nõ alijs, vt què quorũ oratio aculeos oratorios ac forẽses habeat, vt idem Cic. in li. orator. ad Marcũ Brutũ astruit, nu. 34. Nã & foro natã esse eloquẽtiã alibi ipse attestatur, nempe, in lib qui inscribitur Brut. seu de claris oratoribus; nu. 156. Et quid obsecro est eloquẽtia pręstabilius, vel admiratione audiẽtiũ, vel spe indigentiũ, vel eorũ qui defensi sunt gratia? Huic, idem ipse Cicero. officiorum. 2. num. 97. inquit: A maioribus nostris est in tota dignitate Principatus datus.

Alibi etiam de oratore, videlicet, lib. 1. num. 98. sic ait, Senectuti celebrãdæ & ornãdæ, quod honestius potest esse perfugiũ, quàm iuris interpretatio? Equidem hoc subsidium mihi iam inde ab à dolecẽtia comparaui, non solum ad causarum vsum forensem, sed etiam ad decus & ornamentum senectutis: vt cùm me vires (quod ferè iam tempus aduentat) deficere cœpissent, ista absolitudine domum meam vindicarem. Est enim sine dubio domus iuris consulti totiùs oraculum ciuitatis. Quid hoc præclarius, quid ve dignius esse potest in Republica? *Relat.* Nihil sanè, sed quis erit iste & laudabimus eum? † Idèm ipse Cicero post quam oratores laudauerat hæc subijcit. Non enim causidicum, nescio quem, neque proclamatorem, aut rabulam hoc sermone conquirimus, sed eum virum qui sit eius artis antistes. Atquî causidicos istos rabulas forenses appellauit Sidonius Apollinaris libro epistolarum. 4. ad Claudianum, & Seneca, canes acerrimos, qui non nisi oblato cibo mansuescunt. Rursus in ludo de morte Claudij causidicos, cùm vituperio venale genus vocat. Et Hierony. (si his est) iuridici (inquit) Lyncibus & Leonibus crudeliorires, & si deuorent ore rabido, tandiu tamen de perdendi memoriam non perdunt, quãdiu venter est vacuus. Ouidius causidicos tãquam garrulos & verbosos taxat li. 3. de tristi. elegia. 12. Hinc. Vdalricus Zasius in scholijs. l. 2. §. Post hos quoque Tubero in verbo Nec obtinuit. ff. de origin. iur. contra eos hæc verba prodit. Indignam, me Hercule, iurisperito rem putauerim, ob mercedum speculam omnia circumuolitare fora, perstrepere, vociferari, forensi què eloquentia, quàm veteres caninam facũdiam nuncuparunt, mutuis se latratibus impetere, Deos fatigare & homines, maximè in causis in iustis. Quæ tamen iniquorum aduocatorum pascua sunt. Quos Plato accipitres pecuniæ appellauit. Hi enim philodici non iam tondere clientes, se deglutere, sed & tot os vorare cupiunt: securi quem litis euentũ fortuna ferat, dũ eloculauerint, depilarint, exossarint, quos defendendos susceperant, eo nomine salui putandi, si modicos saluos relinquant. Quem venandi, vel potius prædandi vsum quis non in humanum insociabilemquè nominauerit? Aduocati (de quibusdam nebulonibus loquor) quæ paulò ante vt honesta defenderat mox si lucrum suadeat, versutijs suis subuertũt, solis & iustitiæ oculos frustantur, calumniantur, tergiuersantur, cauillantur, vt lites trahant, differant, augeant, &, vt cùm glo. dicam, in l. Quod si nolit. §. Si mancipium. ff. de ædili. edicto, causas pessimas facie honestatis induant, quos certè quomodo non iuris euersores potius quàm professores nuncupaueris? Hæc ille. Cęterùm, vt non semel diximus, iustos causarum patronos, qui probabili fine laborantibus subueniunt, hoc loco excipimus, quos tantum abest, vt vllo modo vituperem, vt etiam omni honore

8 *Rabulæ forẽses carpuntur.*

Responsio aduocati. honore dignos putem. *Adu.* Superest modò vt aduersarij ob iecta succidantur. Ex superiùs traditis antiquius constat fuisse aduocati officium. Quàm causas referẽtium, digniusq;.

9 *officij dignitas ex populi æstimatione pẽdet.* † Rursus ex alio, nam actus ille aut officium habere dicitur dignitatem siue nobilitatem annexam, quod in vniuersitate illa, vbi hoc agitur, in tali habetur æstimatione, quippe cùm officia, quæ iure communi habebant dignitatem annexam, hodie non sunt in vsu, iccirco ad populi æstimationem recurrimus, secundum Bart. in l. 1. num. 97. C. de digni. lib. 12. quod ipse probat, primò, authoritate Innocẽ. in c. De multa, extra de præben. 2. per text. in l. vlti. in prin. ff. de mune. & honor ib. ibi: Quæstura quoque in aliqua ciuitate inter honores non habetur, sed munus personale est. 3. probat ratione. Dignitàs, inquit, & nobilitas cõsistit in acceptatione eius, qui potest eam tribuere. Aut ergo populus qui æstimat officium esse nobile aut ignobile habet iurisdictionem, & procul dubio inducere potest, vt supra dictum est. Neque vtique interest verbò ne an facto populus voluntatem declaret. l. De quibus. ff. de legi. Sinuerò ipse populus iurisdictione caret, eius non sufficit voluntas, sed Principis: quæquidem iam declarata est per l. vlti. ff. de mune. & hono. vbi legislator illud haberi censet pro dignitate & nobilitate, quod vniuersitas reputat dignum aut nobile, idem respõdit Paul Castren. in consi. 125. Dubitatur. 2. an Comes, nu. 4. lib. 2. Socin. consi. 246. nu. 3. lib. 2. Fran. Ripa. lib. 2. responsorum de rescriptis. c. 26. nu. 9. At, Relatoris munus nullam populi æstimatione habere videtur dignitatem aut nobilitatem annexam, neque Senatorum auditorum ve iudicio. Nulla vos si quidem censent dignitate aut honore præditos.

10 *Relatorum calamitas.* † Imò vt abiectissimos, passim in carcerem detrudunt ob minimam quancunque causam, tanquam si grauissima patraretis facinora. Vosque inter latrones & maleficos reponunt. Iniurias quotidie & conuitia dicunt, si causas nõ præuisas eorum iudicio refertis, & plurima id genus auditis semper. Quis ergo vos dignitatem habere aliquam iustè censebit? *Relat.* Habes ne aliud quid dixeris de dignitate aut antiquitate tui muneris? *Adu.* Nonne istud sat est? Plura si videre libuerit in Catalogo gloriæ mundi Chassenei. 7. part. 28. considera. & pluribus seq. cernere licebit. *Relat.* Fateor sat esse. Quod tamen vltimo loco de æstimatione dixeras falsissimum esse lippis, vt aiunt, & tonsoribus notum est. Relatorum siquidem munus dignius patrocinio communiter æstimari nemo non fatebitur, quòd si quispiam hæsitaberit ex antea dictis & infra dicendis clarius instruetur. Non tamen diffiteor ob iuuenum iuniorum què electionem quandoque ab ipsis Regijs auditoribus factum, electos ipsos plurimum dignitatis, honoris, & authoritatis amisisse, quod ex officio consequi obtinereque iurè licerer. Ob idquè calamitates omnes

omnes à te enarratas non immeritò eis viuueniße. Officiũ autem non idcirco authoritatem amisit aut dignitatem. In his nanque conseruantur qui rectè munera subministrãt. Et quanuis in publicum quandoque sint carcerem detrusi (quod iam nõ sic) non crederem æqui boniquè iudicis esse facilè censere munus hoc dignitatem amisisse aut honorem, quòd istæc ei abusu venerit aduersa. Quid enim si forsitam id nostra exposcunt extra officium patrata scelera? Certè nobis iudicare nõ licet, sed summo tantum iudici. A Proculo accepi in l. Sed licet. ff. de offic. Præsi. nõ censenda esse quæ fiũt, sed quæ fieri deberent: † Et ab Angelo. in l. Qui carcerem. ff. Quod metus causa, nobilem seu iurisperitum (inter quos haud dubiè Relator computatur) publico non posse carceri mãcipari, licèt lege aliqua aut statuto caueatur eos aliquã ob causam mitti in carcerem (quam sanè legem adhuc ipse non vidi) tamẽ satisfieret legi aut statuto, si locus alius cõ gruẽtior aut ciuitas tota eis assignaretur. Cui sententiæ & Iason adhæsit in repet. l. Admonendi, colu. 75. in fin. ff. de iure iuran. quam approbat & confirmat lex Regni nostri. 4. in fin. titul. 29. de custodia reorum part. 7. vbi hoc idem disponitur in nobili seu iurisperito (qui, & nobilis dicitur. c. De multa, de præben. gloss. in l. Societatem & ibi not. Sali. ff. Pro socio, & in l. Item prouidẽdum. C. de postula.) & id quoque attestatur. Ioann. Lupi. in repe. rubri. de dona. inter. vi. & vxo. §. 9. nu. 13.

11 *Relatores non posse in re carceri publico mãcipari.*

† Neque id sanè ratione caret: plus enim debito nobilis punitur, vtpotecùm carcer non ad pœnam iure communi Imperatorum, sed ad custodiam fuerit inuectus, vt in l. Aut damnum. §. Solent. ff. de pœn. l. In credibile. C. eo. c. Quanuis, eo. titul. lib. 6. notant iuris interpretes in l. 1. C. de custodia reorum. Cùm igitur nobilis in carcerem detrudi iubetur, si carceri publico mancipatur torquetur non modicè, genus quippe est torturæ carcer, authore Bal. in l. Si clericus. C. de Episcop. & cleri. & Hippolyto consi. 29. nu. 34. & deinceps. Hinc Vlpi. in l. Diuus. ff. de custo. reo. carcerem pœnam appellauit, speciemquè seruitutis, text. in l. 1. & 2. ff. de libe. homi. exhib. quanuis lex illa in priuato loquatur carcere, vt secus sit quando à iudice fiat iure permittente, vt in l. 1. cum gloss. vlti. & ibi Bart. C. Qui bon. cede. poss. Alex. conf. 133. num. 10. lib. 6. Carcer item irreparabile damnum dicitur, etiam si quis in integrum restituatur, vt Bald. asseruit in l. 1. C. de in integ. resti. Alex. consi. 17. nu. 7. lib. 1. Ioan. Bernar. Diez de Luco, Episcopus Calagurritanus in sua praxi criminali canonica. c. 116. Feli. in c. Cum super, col. pe. de re iudi. Quibus addi potest quod & medici scribunt, nempe, colorẽ in carceratorum impuriũ, omnesque eorum operationes esse læsas, vt refert M. Ranault in speculo iudicum 4. col. quod ex carceris squalore procedit & spurcitia, obidquè contra naturalem esse æquitatem gloss. asseruit in l. 1. C. Qui bon. ced. poss.

12 *Carcer genus est torture, neque ad pœnam sed ad custodiam inuẽctus.*

Vitalis

Vitalis deCambanis in tractatu clausularum, de beneficio cessionis,num.3.fol. 803. Ius tamẽ nostrum Regium carcerẽ quandoque ad pœnam inuenit, vt in l.2.titul.4.lib.4.ordi.& in pragma.203.& aliâs vbique. Ad hoc tamen (vt id obiter dixerint) aduertere iudices oportet, quòd vbi ex constitutione aut consuetudine pœna carceris est statuta delicto, non est tùm in carcere detinendus is,aduersus quem nõ est plenè probatum crimen, nè aliâs summaria tantum probatione, iam ordinaria pœna plectatur, quod & Bernar. Diez de Luco aduertit in sua practica. c.116. Patet igitur, vt ad instituta redeam, Relatorem non posse publico mancipari carceri, siue ad ius respiciamus, siue ad honestatem. Indecorum quippe est renunciatores in publicum detrudere carcerem, non tam ob muneris dignitatem & honorem, quàm proprij Senatorum honoris conseruandi causa. Quãtò enim quilibet pręest melioribus & honoratioribus, tantò ipse maior & honestior esse censetur.auth.de defenso.ciuita. in fi. principij.c.Solitæ,vbi notat Panor. 7. notabili,de maiori.& obedi. Et quanuis isthæc iam abolita non essent, captura huiusmodi amittere non faceret renunciatoriam dignitatem. Maiorem siquidem habebant Consules potestatem, quippe qui Prętores iudicabant, nemini parebant, vt Cicero asseruit, Philipicorum. 4. † Hic tamen tantus tam augustus magistratus Tribuni plebis iussu in carcerem duci poterat. Vnde idẽ Cicero pro lege Agraria contra Rullum: Ego,inquit, Consul quî concionem metuam? Qui tribunum plebis perhorrescam? Sæpe & sine causa tumultuer? Qui timeam ne mihi in carcerem habitandum, si tribunus plebis duci iussisset? Ego vestris armis armatus, insignibusque amplissimis ornatus, Imperio, authoritate non horreo in hunc locum progredi posse, vobisque authoribus improbitati hominis resistere. Verba sunt Ciceronis ad populum, cùm Consulatũ agens tribuno plebis Agrariam legem ferenti obsisteret. Refert Budæus in l.Si in aliqua, pagi. 3. in prioribus in pandect. annotationibus; titulo de officio Proconsu.& legat. *Adu.* De his hactenus: perge porrò, ne tempus incassum teramus, arbitroque molesti simus. *Relat.* Animi causa parum ineptire non licebit, aut ludere? *Adu.* Tuo ni luderes corio laudarem lusum. Caue tamen interim vera dicere, ne odium tibi inutiliter pares. *Relat.* Iussui tuo parere malo, quàm pedem me putes referre ab institutis, licèt egrè feram veritatem impunè nuntiare non posse.

13 *Consules carceri mãcipabantur.*

PRIMA DIALOgi pars explicit.

SE-

SECVNDA PARS DIALOGI.

CAPVT PRIMVM, RELATORUM munus in omnibus præferri patrocinio, quorum plura nomina, & Aduocatorum simul describit.

1 *Relatorum munus in omnibus præferri patrocinio.*

AD SECVNDAM accedo cōclusioné, †Qua asserui in omnibus esse referentiū munus patrocinio præferendum. Et licèt ex antea dictis clarò constet, quando antiquius esse probauerim, & infra latius. c. 4. quippe quod altero est antiquius iuniori præferri debet, vt in §. Singulorum insti. de rerum diuisi. l. vlti. ff. de fide instru. l. Semper. ff. de iure immunita. Alia tamen vrgétiora in hanc partem adducam. †Et primùm, quia olim. 2. erat dignitas post Regem. l. 1. ff. de offic. quæst. l. 4. tit. 9. part. 2. quæ tamen in Quæstore Cancellario loquitur. Alij autem Quęstores maxima nihilominus fruebantur dignitate, vt supra latius insinuauimus. ¶ 2. Quia Relatoris munus nō potest nisi in summo Senatu, aut Regio Prætorio exerceri, vt in pragma. Tolleti anni 39. petitione. 6. Aduocati verò in quocunque foro militant. l. Fori. C. de Aduo. diuer. iudiciorū, cum alijs. † ¶ 3. Quia renūtiatores priusquàm ad munera admittātur, decem studuisse annis iuri Canonico, aut Ciuili probare tenentur, vt in l. 58. in pragmaticis Regijs. Aduocati verò sufficit si quinque annis tātum iurisprudētię insudauerint. l. Petitiones & ibi Bal. & Docto. C. de Aduoca. diuer. iudicum. l. Iubemus, versi. Nec de cœtero, eo. titul. §. Sed quia solitum, in procemio Forum. Bart. in l. 1. ff. de vari. & extra ord. cogni. Mōtaluus in l. 2. titul. 6. part. 3. ¶ 4. Quia patrocinari potest minor annis 25. dummodò sit maior. 17. annis. l. 1. §. Pueritiam. ff. de postulan. c. Qui generaliter, in fi. de procura. lib. 6. Docto. in l. minor. ff. de proc. Iaso. in rub. C. eo. tit. in 4. differentia. Referre autem minor. 26. annis non potest, vt in dict. l. 58. in pragma. ¶ 5. Quæstores, qui officio referēdi legendiqúe vacabant olim, illustres appellabantur, vt supra 1. part. cap. 2. in fin. probatū est. Aduocati vero nulla sunt decorati dignitate, aut si qua, non tanta, vt videre licet ex l. 1. §. Ad istum enim laborem. C. de Iusti. codice confirm. vbi post quàm retulit Iustinianus quàm plurimos eminentissimos viros, magnisque honoribus & dignitatibus præditos, ad codicis cōsumationem ab eo electos, Ioānem videlicet, virum excellentissi-

2 *Quæstoris dignitas erat olim. 2. post Regem.*

3 *Relatores x. annis aduocati. 5. studiosse oportet.*

tissimum exquæstorem Sacri palatij, Consularem, atque Patricium: & Leonniũ virum eminentissimum magistrum militum cõsularem, atque Patriciũ: & alios dignitatibus præditos inferioribus: vltimo loco duos nuncupat Aduocatos, Dioscorum videlicet, atque Præsentinũ viros disertissimos togatos, amplissimi fori præfecti Prætorio. Rursus alibi in l. videlicet. 1. §. Sed cum nouellę. C. de emenda. Iusti. codi. post Quæstores aliasque dignitates inferiores Aduocati nuncupantur.† Atqui ex ordine scripturæ arguitur prerogatiua glo. ordi. in c. quorũdã in verbo prędicatorum de electio. lib. 6. & ibi Domi. & Phi. Francus, eam notat, Panor. in c. Nicolao, in princ. de appell. & in c. fetues de rescrip. & in c. auaritię, de pręben. alia gloss. similis huic in c. vlti. in verbo prædicatores de pact. lib. 6. & in l. 6. & in l. si fundum sub conditione. §. His verbis. ff. de lega. 1. quam ad hoc ponderat Alberi. de Roxate in 1. parte statutorum, quæ. 172. in pulchra quæstione. Hoc argumento vtitur Bald. in dict. l. vnica. C. de Iusti. cod. conf. ibique Paul. & Doct. Cig. & Paul. in l. 3. C. de sum. Trin. & fin. cath. Nico. Euerardus in suis locis legalibus, in loco ab ordine ad fin. Alex. Iaso. & nouissimi in l. cum quid. ff. si cer. pe. Feli. in rub. de maiori. & obedi.

4 *Locus ab ordine arguit prærogatiuã*

6 Si à nomine officij vel appellatiuo licet arguere iuxta dispositionem textu. in l. 2. §. appellata. ff. si cer. pet. cum similibus, atque si talia sunt subiecta, qualia prædicata, demonstrant, vel permittunt, vt in l. 3. in prin. & ibi Bart. ff. de fun. instruc. & in l. si defensor. §. Qui interrogatus, & ibi Bal. notat. ff. de interroga. actio. & in §. Præterea, insti. de inuti. stipula. nemo vnquam dubitabit, relatorem Aduocato esse digniorem, obidque ei pręferendum semper. † Nam eximius iuris interpres Albericus in l. quisquis num. 3. C. de postu. Aduocato plurima signat nomina ex legibus deducta, quorum nullum dignitatem aliquã ne olfacere quidem, nedum habere ostendit. Dicitur nanque Aduocatus quandoque causidicus, id est, causas dicens, dict. l. quisquis. Patronus etiam causarum l. rem non nouã. §. patroni. C. de iudicijs. Quandoq; honoratus. l. honorati. C. de officio Ciuil. iudi. Aliàs togatus. l. siquis de togatis. C. de Aduoca. diuer. iudicio. l. 1. C. de Iusti. condi. cõfir. l. 1. §. sed cùm nouellæ. C. de emenda. Iusti. codi. & hoc ideo quia vestes longas deferunt, vt Speculator affirmat in titulo de Aduocato. §. sequitur videre, de vestibus Aduocatorum, vbi pulchra dixit in proposito. Quandoque Oratores appellantur, vt in l. omnes qui vbique. §. 1. C. de Episco. & cle. Dicuntur etiam in foro causas dicentes. l. 1. ff. de origi. iuris, non semel iuris studiosi, vt in l. Diuus. ff. de varijs & extraordi. cognitionibus. Et iure nostro Regio, clamatores appellantur, Hispanè dicti *Vozeros*. l. 1. titul. 6. part. 3. & alibi sæpe. Licèt quidam exponãt *Vozeros*. i. qui aliorum vocem allegando obtinent, hoc est, voce seu alterius nomine postulant, ita

5 *Aduocati pluribus nũcupãtur modis.*

ita exposuit Didacus Castelli in l.2. Tauri legem illam & titulũ *de los Vozeros*, foro legum. Budæus tamẽ in annotationib⁹ in pãdectas, titulo de Senatoribus. l. vltima, pag.134. asseruit, se certò scire, parlamentum olim dictum fuisse ab actionibus, altercationibusq́, aduocatorũ. Quod alludere videtur priori sententiæ & intellectui dictæ legis Regię. † Relatores autem dignioribus nuncupantur nominibus.

6 *Relatorum nomina.*

Nempe, quæstores candidati, vt supra in 1. part. probatum est. c. 4. num. 7. & seq. quandoquoque renunciatores, siue reportatores, teste Budæo in dict. l. vlti. ff. de senato. Enarratores etiam eos appellat Anto. Nebrisen. in Dictionario suo. Recitatores quãdoque dicuntur, eo quòd facta causarum recitent. Proprius tamen Relatores appellãtur: Balbus ad Ciceronem: Incipiam, inquit, sperare etiam consilio Senatus authore te, illo Relatore, Pompeium & Cæsarem coniũgi posse. Inde relationes dictę sunt propositiones, quæ de re aliqua in Senatu proponebantur, disceptandæ, Senatorumq́; sententijs determinandæ permittebantur, teste Calepino in Dictionario suo, in verbo Refero.

7 *Relatores Referendariorum loco successisse.*

† Quandoque Referendarij dicuntur. Qui olim libellos supplices, vulgô *petitiones* siue *supplicationes* dictas, legebant, Principique referebant, & causas ei docebant, iussionesq́; Principis ex scripto aut non scripto prolatas competentibus aut deputatis insinuabant iudicibus, authen. de referẽda. per totum, colla. 2. authen. vt litigan. iurent. §. quia verô, colla. 9. auth. quom. oporteat Episcopos. §. non aliter, in fine colla. 1. *Adu.* Audi, hîc fige pedem, quorsum obsecro Relatores Referendarios facis? Accurs. sanè aliter id intellexit in dict. §. non aliter, vbi Referendarios curiæ Principis aduocatos appellat. *Relat.* Fateor vidisse, me & non semel legisse gloss. Accursij id attestantis, sed vidi pariter & legi Iacobum de Velloulsu & Bar. in dict. authen. de Referenda. in fine, & Speculatorem in titulo de supplicatio. in princ. nu. 1. eam glossam impugnantes, contrariumq̀ue asserentes, & non immeritò: probãt enim eorum sententiam prædicta iura, & maximè dictus paragraphus, quia verô, in authen. vt liti. iurent. vbi Referendarij prohibentur partes cogere, aut inuitare ad concordiam, quasi partem iudicum obtinentes. †

8 *Iudex an possit partes cogere ad concordiam.*

Quibus & hoc iure prohibetur, vt Paul. Castren. Alexan. & Iason annotarunt in l. quidã æstimauerunt, vlti. notab. ff. si cer. peta. Alexan. copiosius in l. 1. §. & post operis num. 7. & pluribus seq. ff. de no. oper. nuncia. vbi concludit communiter esse receptum, iudices nihil potissimũm quęrere debere, quàm partes ad concordiam reducere, vt ibi in textu probatur, non tamẽ cogere posse secundum gloss. Iacob. Butrica. & Bal. in l. ęquissimum, in verbo, componere. ff. de vsufru. & alios ibi per Alex. citatos. Cæterùm, si de aduocatis sensisset ibi Iustinianus, nullatenus eos prohibuisset cogere aut inuitare partes ad concordiam, nullas enim habebant iudicum

dicum partes ad cogẽdum. Item hoc deducitur ex eodem textu quippe quo spectabiles appellẽtur, atque in fin. eius eis pœnam irroget si contra fecerint, nempe, vt cingulis, & dignitate priuentur: non ergo intellexit de Aduocatis. Ii nanque nullũ cingulum, nullam dignitatẽ habẽt. Id quod clarius insinuat Cassiodorus variarum lib. 6. c. 17. cùm formulã Referendarij nobis tradit in hæc verba. † Quanuis tãtum sit clara quęque dignitas, quantùm eam præsentiæ nostrę conspectus illuminat (dum semper honorem suscipit qui nostra colloquia decenter acquirit) nemo tamen sermones nostros tãtùm meretur, quàm qui Referẽdarius esse dignoscitur. Per eum nobis causarum ordines exponuntur, per eum interpellantiũ vota cognoscimus, & ipsis respõsa reddimus, vt negotia compedita soluamus. Magnum est in hoc agone principali seruire prudentię, & ad subitum sic dolores alienos asserere, vt conquerentium videatur vota satiare. Quale est enim in tumultuosis processionibus nostris nulla per mixtione confundi? Aut minimè tantis clamoribus impediri? Necesse habet à turbatis exquirire, quod nobis posit placabiliter intimare, & distinctius referre, quàm potuisse audire. Arduũ est trepidantium dicta componere, & verum dicere. Non tantum interpellator formidat negotij sui casum, quantum sustinet iste in relatione periculum. Siquid minus dixerit inimicus asseritur, redemptus clamatur. Negotij Dominus timoris patrocinio potest sua verba conuertere, referenti autem nõ licet aliquid immutare. Sententiæ verò nostræ tanta memoriæ cautela tenendæ sunt, vt nihil minus, nihil additum esse videatur. Nobis plerunque audientibus nostra dicturus es, & difficili cõditione cõstrictus, iudicio nostro subiaces, dũ alienas causas explanare contendis. Qua propter Referendarium te electio nostra constituit. Sed tu puritatem conscientiæ, & veritatem linguæ nostris adhibeto iussionibus. Eruditionem vèrò mirabilem tibi collocutio nostra contẽdit. Quæ, dum per te alios ordinat, qualitatem tuæ mentis exornat. Sub nobis enim non licet imperitos, quando in vicem cotis ingenia splendida red dimus, quæ causarũ assiduitate polimus. Qua propter eacunctis iussisse nos referre, quæ aut debuistis, aut potuistis accipere. Nostra sic probatis si iusta redifcitis, amate ꝙ nos glorificat. Sit velle vestrũ quale videtis nostrũ esse ꝓpositũ. Ad summũ, tales vos esse cupimus, vt etiã per vos iudices corrigamus. Peculiare de vobis aliquod vectigal exigimus, vt sicut vobiscum familiariter miscemus affatus, ita & nostra opinio specialiter à vobis mereatur affectum. Hactenus Cassiodorus. Sed quid aliud obsecro congruentius dici poterit, quàm quod Relatores his adæquentur Referendarijs, vt in quibus omnia ea concurrant, quæ de Referendario diximus, vt videre poterit, qui hæc verba perpenderit. Quod quidẽ, ni fallor, non parũ iuuat constitutio Imperatoris in auth. de Referẽda. vbi

9 *Referendariorum formula.*

denuo instituit Referendariorũ numerum, eosquè ad octo tantũ reduxit, cùm antea plures essent. Nam & sic fieri cernimus hoc in foro Regio, Relatorum enim numerus ad duodecim ex pluribus redactus est causarum Ciuilium, criminalium verò ad duos, Cantabriæ ad vnum. Hos equidem Referendarios Summi Pontifices statuerunt cæteris curiæ officialibus præferri, quorũ plurima ennumerat priuilegia Ludo. Gomez in regul. Cancel. in vtriusque signaturę compendio, pag. 322. vbi, & rursus in pagina 317. plurima de huius officij dignitate adscripsit, quanuis hodie eorum contendat authoritatem vilescere pag. 313. ad fin. vtinam non ita hoc in Regno in Relatoribus fiat. Quidquid tamẽ sit, Referendarios spectabiles esse constat, vt in dict. auth. de Referendar. in principio.

CAPVT II. Aduocati coram iudice quomodo orare & postulare teneantur, explicat.

SEPTIMO Aduocatus loquens, postulans, aut aliquid allegans coram iudice stare debet, nõ sedere. l. quisquis, in fin. C. de postulan. l. 1. C. de offi. ciuil. iudi. c. Apostolica, de consecra. distinct. 1. l. 7. tit. 6. part. 3. *Adu.* Imo quicunque iudex seu Magistratus honoratos permittere debet vt secum sedeant, & reuerentiam eis exhibere in salutatione, aliàs tribus auri libris plecti eos præcipit Imperator in l. vlti. C. de offi. diuer. iudi. *Relat.* Ibi de Doctoribus tantum loquitur secundum glossæ expositionem in l. 2. co. titul. aut quòd permittat eos lex sedere quoties non loquuntur, vt in l. quisquis in fi. C. de postulan. cùm autem verba faciunt coram iudice, non modò stantes, sed & detecto capite loqui & postulare tenẽtur, vt practicę patet Speculator asseruit. in titul. de Aduoca. §. nunc, de exordijs num. 6. Atque, vt id obiter dixerim, † Maxima cũ tranquilitate vultusquè serenitate, & curialiter stare debent, l. 1. in prin. ff. de postulan. authen. quo opor. Episco. §. non aliter, non indiscretè aut arroganter. c. hoc habet. 46. distinctio. incompositio enim corporis inęqualitatem indicat mẽtis, testis est Augustinus in cap. vlti. 41. distinctio. & si consilio Iurisconsulti vti voluerint in l. obseruandum. ff. de offic. Præsi. & Gratiani in cap. Episcopus. 41. distinctio. hoc est, si velint ingenio suo augere sapientiam. in tribus se debent exhibere maturos, nempe, in vultu, gestu, & voce. Vultu, vt eum affabilem, benignum, & iucundum iudici ac stantibus ostendant absque risu tamen indiscreto. Gestu, vt caput pedesquè non ducant incedenter aut moueant, sed cuncta membra debita maturitate regant, iuxta illud officiũ teneant lingua, pedes, manus, ac etiam oculus. cap. si qui verò. 32. distinctio. cap. quia tua. 12. quęst. 1. cap. ex merito. 7. quæst. 1. cap. vlti. 41. distinctio. Manus siquidem cùm verba faciũt, non sunt iactandę, nõ caput quatiendum, non crispandum latus, non

1 *Aduocati cum loquũtur stare debent.*

2 *Aduocati quomodo coram iudice orare debeãt quoue vultu & gestu.*

non vultus corrugandus aut distorquendus, non pedes agitandi. Occulos, qui animi sunt speculum, sedatos, quietosque, non elatos, nec deiectos, non mobiles, sed nec rigentes habeant: faciem ipsam non in toruitatem, nec ferociam compositam, sed ad hilaritatem & affabilitatem. Voce inquam, vt eam non amplius debito deprimat vel exaltet: hoc est, sermonem arrogantem aut pauidum, nec vicissim abiectum & effœminatum proferat. Nam qui † vociferantur, rationis intelliguntur habere defectum, quem supplent garrulitate clamosa, vt sic clientulo & salario satisfaciant solo vento, nudaque legum ad rem forte non pertinentium allegatione, vt in l. 11. titul. 19. lib. 2. ordinationum: Nam, vt ait Seneca, imperitorum est vociferari, Quintilianus, non turbidus nec clamosus debet esse altercatur. Idem Seneca, Epistola. 40. in fin. quemadmodum, inquit, viro sapienti incessus modestior conuenit. Ita oratio pressa, non audax. † Quæ non facilè ab omnibus custodiuntur dixit Egidius in suo libello char. penul. Sunt etenim quidam Oratores, seu verius prolocutores, ab honesta proponendi, consuetudine deuiantes. Qui surgunt cum quodam fastu ad loquendum, habentes faciem eleuatam, abstergunt faciem, crines post aures reformant, nares crebrò purgāt, & gutur, speculantur & manus, propriaque circunspiciunt indumenta. Alij verò trans cælum oculos eleuant, nunc caput demittunt, nunc crebra suspiria

3 *Vociferantes carpuntur.*

4 *Aduocatorum defectus.*

emittunt, nunc frontem rugant, nunc labia comprimunt, nunc supercilia obducunt, manus maxillis affigunt, & alia miranda cogitari, vel meditari, ac grandia concupere ingenio multiplici simulantes, quibus nimirum conuenit illud Oratij, parturient montes, & nascetur ridiculus mus. Sunt & alij qui de sola vocis magnitudine confidentes, vocum sonoritate fulminant & vociferantur proponendo, & boatu triūphali proloquētes aures audientiū obtūdūt cōtra quos facit tex. in c. 1. & 2. 95 dist. l. vlti. C. de ferijs, ibi: Vox horrida quiescat, & in c. in loco. 5. q. 4. ibi, mitissima verborum relatione proferri, plurima, vltra ea quę hîc attigimus, contra verbosos & loquaces tradidit Dida. Castelli in l. 2. Tauri, licèt de prædictis non meminerit. † Sunt & alij Oratores seu Aduocati in rerum cognitione prudentes, id quod sentiunt infantiliter explicare ignorantes, asserentes prudētiam in rerū esse cognitione, orationis verò facultatem nihil ad rem pertinere, in quos mirè inuehit Budæus in primis in Pādectas annotationibus tit. de iusti. & iure. l. 1. pag. 19. in hæc verba. Neque infantiam eius, qui rem norit, sed eam explicare dicendo non queat, neque insciciam eius cui res non suppetat, verba non dessint esse laudanda. Quorum, si alterum sit optandum, malim equidem indisertam prudētiam, quàm stultitiā loquacem. Ita refert tenere Ciceronem libro tertio de Oratoria, numer. 79. & apud eundem libro primo de

5 *Prudentia indiserta præfertur stultitia loquaci.*

6 inuentione Rethoricæ legitur, sapientia sine eloquentia parum prodesse ciuitatibus, eloquentiam verò sine sapientia nimium obesse plerumque, prodesse nunquam. Illud in summa cum Erasmo dixerim esse perpetuū vbicūque minus est cordis, & roboris, ibi plus est linguæ. Auibus ita natura garritum vocumquè alienarum imitationem dedit, Tauris, & Leonibus non idem, similiquè modo in pueris, senibus, & mulieribus, quoniam est imbecillior animi & corporis vigor, lingua est intemperantior, vt Tiraque. probat in legum cōnubialium libro, lege. 12. gloss. 1. num. 15. † Perinde atque

Lingua plus sæpe adest vbi minus cordis & roboris.

7 vt Seneca ait indeclamationibus, raro hęc inter se conueniūt, vt eadem vox dulcis sit & solida. Sunt præterea alij, (vt Cicero attestatur de oratore lib. 1. numer. 57.) aut ita lingua hæsitantes, aut ita voce absoni, aut ita vultu, motuque corporis vasti atque agrestes, vt etiam si ingenijs atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non possunt. Sunt autem quidam ita naturę muneribus in hisce rebus habiles, ita ornati, vt non nati sed ab aliquo Deo facti esse videātur. Hęc Cicero. †Cę-

Vocem eandem dulcem esse & solidam raro conuenit.

8 terùm, vt partes laudatæ eloquētiæ quis consequatur, necesse est, vt varia scientiarum supellectile constipatus existat, id quod in Prouerbijs Salomon præmonuit inquiens. Stude sapiētiæ, vt possis digne proferre sermonē. Qua nimirum sententia contemptibilem afferit esse facundiam, quę scientia & sapientia condita non fuerit. Quo enim pacto in Sacris literis persuadebit, qui eas nunquam legit? Quòue in naturalibus, qui Aristotelem non vidit? Quòue in moribus aut iure Ciuili perorabit, qui earum scientiarum non modò expers non est, sed nec principia nouit? Prius igitur scientiam perfectè consequi oportet, quàm de ea ornatè & cum splendore loqui. Frustra enim, vt inquit Iob, homo aperit os suum, & absque sapientia verba multiplicat. Quid enim prodest clauis aurea, si aperire non potest, aut quid obest ferrea si potest? *Adu.* Ipse equidem si alterum eligendum concederetur, mallem auream quàm ferream. Mallem inquam eloquentiam licèt, plurimum deficeret legalis sciētiæ, quàm in differtam prudentiam. † Quid enim quæso le- 9

Eloquentia sapientia condita esse debet.

gum hodie aut Canonum scientia proderit, si iudices vt plurimùm eis neglectis, propriam in definiendis causis amplexentur sententiam, quasi legum ipsi latores fuerint? Quin facundiam nudam optem? Quando hi tantum libenter audiantur qui coloratis persuasionibus, dulcibus minus tamen solidis rationibus, mentes iudicum alliciunt, eosquè facilè subducūtur. O mortalium mentes deprauatę penitusque obcæcatæ, Quid frontes pro fructu capitis & fumo pascimini, dié vos igni appropinquare capitis? Proh dolor, hoc sanè est tēpus illud quod Apostolus ad Timoth. scribens præsignabat, cùm Poetarū fabulas ac figmenta prò veritate & sana doctrina fideles accepturos in Spiritu Deo plorabat, inquiens

Legum scientiam hodie non omnino necessariam esse iuxta iudicum abusum.

inquiens: Veniet ergo tempus cùm sanam doctrinam non sustinebunt, sed à veritate quidem auditũ auertent, ad fabulas autẽ conuertentur. † Nonne à verita-

10 *Iudices leges seruare oportet.*

te auditum auertunt, qui ea quę necessitatis esse leges iusserunt, & constitutiones, ea vt arbitrij esse existimant, quæ verò quisq; muneris sui esse nouit, ea vt beneficij sui facit? Taceat deinceps Plato. 6. de legibus, neque eos legum appellet custodes, eis quippe hæc hodie non conuenit nomenclatio, sed legum potius nũcupentur ipsi latores. In quos idẽ ipse Plato. in suo Ciuilĩ vel de Regno, lib. col. 27. postquam Regios Principes & Magistratus generoso nauis gubernatori & medico comparauerat, legumquè præscripta ab his, seruari persuasserat, inuehebatur inquiens: Si quis pręter scriptas constitutiones nauigãdi rationem aliquam nouam inferat, aut sanitatis tuẽdæ veram illam, & legibus traditam rationem ad ventos, & calores, & frigora transferens perscrutetur, & circa hæc ex ingenio suo philosophetur, doceatq; primò quidem hunc neque gubernatorem esse, neque medicũ nominandũ, sed curiosum quendam delyrùmque sophistã: dein de à quolibet in iudicium trahi posse, vtpote qui iuniores alios corrumpat, suadeatque vt gubernatoria & medicina contra legum instituta pro suo quisque tractet arbitratu. Quos nimirum dignos extremo supplicio censet. Proinde, neque oportere, ait, quidquam legibus sapientius esse. *Relat.* Faciant iudices quidquid in mentem venerit, nos autem quod melius est, semper optare, sequi, & facere oportet. Quare, ne in his quæ extra causam sunt amplius iusto dimoremur, de his hactenus. Et ad instituta post longum discessum redeuntes, ex supradictis apparet, Aduocatos coram iudice loqui non posse sedentes, sed stantes apertoque capite. † Quod se- 11

Relatores sedentes tectoque capite Senatoribus referũt causas.

cus esse in Relatoribus neminem latet. Quippe qui sedentes referunt tectoquè capite, ad instar fisci patroni. qui loqui incipiẽs detegit caput, deinde verò pileo apposito continuat sermonem. Honoratiores ergo patronis renunciatores esse constat, cùm sedentes verum sit magis honorari, quàm stantes, teste Baldo. in l. quoties. C. vbi Senato. vel clarissi. Nicolao Boeir. de authori. magni Consilij, in prin. num. 41. Hoc tamen in Regno moris est, Aduocatos sedentes detecto tamen capite coram iudicibus postulare, hoc maxime in foro Regio.

CAPUT. III. Relatorum fidem & authoritatem, Aduocatorumque quorundam defectum in orando, insinuat.

RELATOR.

OCTAVO, vt ex supra traditis deducitur partes iudicũ sibi Relatores vendicare noscũtur, quod rursus ex alio constat, nempe. † 1

Sententiæ per iudicem ipsum sint ne nec recitandæ?

Cùm iudicis incumbat officio ore

ore proprio sententias recitare, neque ei liceat per alium id explicare. l. 1. & 2. & l. vlti. C. de senten. experi cu. recitan. At verò Relatores sententias interlocutorias Senatorum vice legunt & recitant, partes ergo obtinent Senatorias. *Adu.* Minime iudicio meo hęc procedit argumentatio. Nam interlocutoriæ possunt per quemcunq; iudicē cuiuis alteri demandari vt legantur, gloss. in l. vlti. in verbo, proferāt. C. de senten. experi. recitand. & in l. diem proferre, in princ. ff. de arbi. *Relat.* Verum est, si nulla causę cognitione latę sunt interlocutoriæ, cæteroquin nullatenus, ex Bart. sententia in l. 2. C. de sentē. experi. recit. Atquî hoc in foro Regio Relatoribus committuntur legendæ quæcunque sententiæ interlocutorię, quamuis causa cognita ferātur. *Adu.* Præfectus Prætorio vel alius illustri dignitate decoratus per officiarios suos, ei ministrantes legere potest & recitare sententias, etiam de finitiuas. l. 2. in fin. C. de sentent. experi. recitan. auditores igitur Senatoria dignitate lustrati committere nimirum poterunt sententias cuicunque alteri officiali legendas, non erit igitur hoc speciale in Relatore. Quamobrem si ex hoc deducis Relatores iudicum partes obtinere, concedendum consequenter erit, idem esse in alijs officiarijs. *Relat.* Bal. in dict. l. vltim. C. de senten. ex per. recitant. tenet, in distinctè iudicem ipsum debere sentētias per se ipsum vel aliū delegatum aut substitutum legere & recitare. Quo iure hodie vtimur hoc in Regno. Ipse enim sublimis fori iudices legunt legereque tenētur definitiuas sententias: interlocutorias verô nulli alij legendas cōmittuntur, quā Relatoribus. De cuius veritate plurima traduntur per iuris Pōtificij interpretes in c. sicut, de re iudica, & in. c. Cum vos, de his quæ fi. à Præl. sine cō. capi. Verum enimuerò cùm alijs nō parum vrgentibus fundamētis fulcitum fuerit, Relatores iudicum obtinere partes (quod ab Aduocatis procul ab est, nullas siquidem partes habent iudicum, sed clientum pro quibus postulant) Hæc amplius non examino. †

9 Maior fides proculdubio adhibetur Relatoribus, quàm Aduocatis. Illis nanque aliquid asserentibus esse vel nō esse in causæ processu creditur, licèt patroni contrarium asseuerent. Quos aliquid pertinaciter asserētes Senatores tacere præcipiunt, vt in ore referētium verbum semper maneat, quod nulla alia ratione fit, quàm quòd ipsosmet Senatores repræsentant. 2 *Relatoribus maior fides adhibetur quam Aduocatis.*

10 Iudices postulare prohibentur maximè consiliarij & auditores Regij, vt in l. 3. & 10. titul. 19. lib. 2. ordin. Pragma. 42. c. 25. l. quisquis. C. de postul. l. vlti. C. de assesso. l. pen. ff. eo. & id non tantum ob affectum quem habere pręsumuntur ad causam quam prius defendebant, quàm authoritatē muneris conseruandi causa. Non tamen referre prohibentur iudicibus maioribus. l. 1. & sequent. C. de relatio. c. intimasti, de appella. † Referunt etiā Rotæ auditores Summo Pontifici merita causæ fideliter, vt secundum eius imperium & beneplacitum senten- 3 *Iudices Aduocare prohibentur, non referre.* 4 *Auditores Rotæ Relatoris officio funguntur.*

sententias eius authoritate promulgent, & causas decidant. c. cũ Bertoldus, versi. qui cum nobis, de sentent. & re iudica. c. dudum. § . prior autem, de decimis. c. super quæsti. de offi. delega. glo. in verb. audirem, & in verb. ad Apostolicę, de re iudi. in 6.

5 *Moyses referebat Domino.*

† Referebat etiam Moyses ad Dominum querelas populi ingressus tabernaculum, vt secundum eius imperium iudicaret, Exod. 32. cap. summoperè. 11. q. 3. c. cùm ęterni tribunal, de re. iudi. lib. 6. referũt etiam consiliarij huius regni, vt sup. 1. par. c. 5. in fi. probauimus.

6 *Consules olim referebant Senatui.*

† Consules item referebant olim in Senatu, senatui verò nihil nisi referentibus cõsulibus facere licebat, vt latè tractat Budęus in l. vlti. ff. de Senato. pag. 113. hodieque in curia Romana ipsi auditores referũt causas arduas Summo Pontifici, vt videre licet ex sentẽtia per eum lata anno. 1534. in causa inter Enricum & Catherinam Reges Angliæ, cuius meminit Alfonsus à Castro de lege pœn. lib. 1. c. 12.

7 *Indignus in feriore ordine erit, & superior indigniori.*

Vltimò, hæc mea instruitur sententia. † Ex eo quòd qui indignus est inferiore ordine, indignior procuIdubio erit superiore. l. qui indignus. ff. de Senato. l. relegatorum. § . potest, & §. vlti. ff. de interd. & releg. l. cui pacto. ff. de seru. exportan. Si igitur maior digniorvè esset aduocatio referentium munere, non vtique admitteretur is in patronũ, qui Relatoris non meruit officium, aut qui ad id admissus non fuit: sed id ita fieri quotidie cernimus, concedendum igitur est renunciatorum munus, vt dignius, preferri in omnibus patrocinio.

CAPVT IIII. Leges à quibus primum, & quot, quóve tempore latæ fuerint, & an tunc Aduocati aderant, exponit.

ADVOCATVS.

QVID igitur respondes ad ea quæ antiquitate Aduocatorum paulo ante dixeram? † Nam à tempore quo leges latæ fuerunt humanæ, constat fuisse Aduocatos. 1 *Aduocatorum antiquitas.* Humanas autem leges traditas fuisse à Tubale primo Rege Hispanię eiusq; fundatore ipsis Hispanis anno centesimo quadragesimo secũdo post dilubium, duo millesimo autem cẽtesimo sexagesimo tertio ante Christi ortum attestatur Floria. de Ocampo in chronicæ generalis Hispanię lib. 1. c. 4. in prin. Legitur etiam Exod. c. 32. Moysem aduocasse propopulo suo coram Domino contra eum irato ob adoratum vitulũ: dicens: Cur, Domine, irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra Egypti? &c. Et paulo post, recordare Abraham, Isaac, & Ismael seruorum tuorum, quibus iurasti per te metipsum dicens, Multiplicabo semen vestrum sicut stellas cæli, & vniuersam terram. Hanc, de qua loquutus sum, dabo semini vestro, & posidebitis eam semper. Ecce rationes Domino proposuit, quibus nitebatur eos esse ignoscendos. Et sic, ait textus, placatus est Dominus, ne fa-

ne faceret malum quod locutus fuerat aduersus populum: ex quo patrocinium antiquissimũ fuisse constat. *Relat.* † Ridiculum in primis est asserere leges Hispanis latas à Tubale primo Hispaniarum Rege: qua ætate homines nulla sub lege viuebant. Tria igitur tẽpora consideranda sunt, vt huius dubij veritas aperiatur. Primum ab Adam, primo homine, vsque ad Moysem, quo duo mille tercentum septuaginta quatuor anni cõsumpti fuere. Secundum à Moysi vsque ad Christi Natiuitatem, quo duo mille octingenti & viginti quinque. Tertium à Christi ortu vsque ad hodiernum diem, quo mille quingenti quinquaginta & septẽ anni elapsi fuere. Quibus temporibus nouem nobis traditas fuisse leges certum est, vt Panor. Docet in cap. 1. in prin. vlti. col. de summa Trin. & fi. catho. † Primo itaque tempore tria iura hominibus data viguere. Prima, lex naturalis, communis omnibus animantibus, ius naturale primæũ appellatum, vt maris & fœminæ coniugatio, liberorum procreatio & educatio. l. 1. §. ius naturale. ff. de iusti. & iu. cap. Ius naturale, 1. distinct. institution. de iura. natur. vn prin. 1. c. 5. distin. † Ex hoc iure naturali communi oritur obligatio antidoralis, hoc est, vt benefaciẽti benefaciamus, gloss. in. l. sed si lege. §. consuluit. ff. de peti. hęre. c. cum in officijs, de testam. hæc non solum hominibus conuenit, sed & brutis animalibus, vt gloss. sentit in dict. §. consuluit, quod Geellius probat. lib. 5. noctium Atticarum. c. 14. ex authoritate Appionis Polyhistoris in libro Aegyptiacorum. 5. de Leone qui Androdo ad bestias damnato gratiam beneficij longo post tempore retulit, quod etiam retulit Aelianus lib. 2. historię animalium, vbi illum Androclem vocat: alios in hanc sententiam citat Tiraque. in l. si vnquam, in verbo, donatione largitus, num. 56. C. de reuocan. dona. Cuius antidoralis obligationis decem & octo notabiles effectus collegit Iason in l. ex hoc iure. ff. de iusti. & iur. & in l. si non sortem. §. libertus. ff. de condicti. indebi. Alcia. in lib. 1. de verb. signi. plures alios Tiraque. qui longè melius cæteris, more solito, loquitur in d. l. si vnquam, in verbo, donatione largitus, nu. 11. & pluribus seque. C. de reuo. dona. † Aliud eodem æuo proditum est ius naturale rationis hominibus tantùm conueniẽs, quod ius gẽtium primæuum & naturale dicitur secundarium. Vt Religio erga Deum, vt parentibus, & patriæ pareamus, vtque vim atque iniuriam propulsemus, d. veluti. l. vt vim. ff. de iusti. & iu. ex quo pręceptum illud naturale oritur, nempe, quòd tibi non vis alteri ne feceris, & ex contrario. c. humanum genus. 1. distinct. glo. & Abb. in c. 1. in verbo, dispositionem, de summa Trini. quibus tẽporibus nullæ aliæ aderant leges scriptæ aut constitutiones. Sed omnia erant communia, vt Bart. tradidit, & cæteri interpretes in l si id quod. ff. de condicti. indebi. paucique homines tunc erant in mundo. Deinde † adauctis hominibus tertium fuit proditum ius, quod gentes inter se fecerũt, vt quidquid calcauerit pes tuus, tuum

Marginalia:

2 *Leges à quibus primum latæ fuerint*

3 *Ius naturale primæuũ.*

4 *Obligatio antidoralis.*

5 *Ius naturale secundarium quod gentium dicitur primæuum.*

6 *Ius gentium secundariũ.*

tuum erit, & distinxerunt inter se dominia rerum. Hinc bella orta sunt, captiuitates, contractus, Regnorum distinctio, Regesquè sibi constituerunt gentes. Lex hoc iure. ff. de iustit. & iure, quod ius gentium secundariũ appellatur. c. ius gentium. 1. distin. Bartol. & moderni in dict. l. si id quod. ff. de condi. indeb. sub istis tribus legibus degerunt homines à creatione Adæ, ad Moysen vsque. Quod tempus ante legẽ appellatur. Superuenit postea secũda ætas, à Moyse, videlicet, vsque
7 ad Christi ortum. † Quo in tempore aliæ tres leges hominibus proditę sunt, Mosayca, videlicet, Prophetica, & Ciuilis. † Mosayca
8 data fuit inscriptis à Domino Moysi in Monte Sinay, quinquaginta diebus, postquam filios Israel deduxerat à captiuitate Pharaõ, quos deduxit in octuagesimo suæ ætatis anno, Exod. c. 13. 14. 20. vsque ad cap. 32. Quæ cũm indecem consisteret præceptis, lex Decalogi, seu Decalogus legis appellata est, Exod. c. 20. & c. Moyses. 7. distin. c. libenter, in fin. de pœnitent. distin. 1. Speculat. in proœmio sui operis, col. 2. in fin. Fuerunt etiam in lege Moysi alia præcepta mystica, quorum aliqua Sacramentalia, & iudicialia, Exod. c. 21. & 22. alia ceremonialia, de quibus habetur Exo. c. 23. & Deuteronomi. cap. 5. 6. 7. & 8. Leuitici, & Numeri per totum, per glos. in c. vlt. §. his itaq; 6. distinct. per Marsilium Ficinum in lib. de Religione Christiana. c. 34. vbi non minus verè, & piè, quam elegãter hæc disserit, quæ horum dogmatum obligent per Tiraquellũ aliquid, quem nihil vnquam latuit, præfatione retractus linagier, nu. 8. Didac. à Levna Couarruuias, qui melius cæteris loquitur, lib. 1. resolutio. c. 17. nu. 1. & deinceps.
9 † Deinde huic legi Mosaycæ addita fuit lex Prophetica, cap. firmiter. §. hæc sancta, de sum. Trinitat. Specul dict. proœm. col. 3.
10 † Demum malitia hominum indies crescente, cùm hæ non sufficerent, tertia lex inuenta est, scilicet, ciuilis. Hæc habuit primam originem à Regibus (quis primus fuerit dominus in mundo traditur per Andr. Isern. in rubr. Quæ sint regalia, col. 2. in princ.) Reges etenim facultatem Iuriscõsultis concesserunt legum condendarum. l. 1. §, iubemus. C. de vete. iur. enucle. anno videlicet trecentesimo ante Christi ortũ, vt Bart. attestatur in l. multum interst. ff. de verbor. obligat. refert Anton. Gomez in l. 1. Tauri, num. 2. Robertus, Maranta in speculo aureo
11 aduocatorum, part. 3. nu. 28. † Et hi Iurisconsulti Pagani erant, gl. in l. pridie. vbi etiam Bald. ff. de ferijs, glos. & Bart. in l. Titia. §. Seia. ff. de auro & argen. lega. glo. in rubr. ff. de iustit. & iur. in glo. 1. Ias. tamẽ in d. l. multum interst plurimos attestatur fuisse Iuriscõsultos post Christi ortum, subdit ipse exẽplũ Vlpiani, qui eo quòd in quadam lege per eum condita citauit Virgilium, dixit eum floruisse tẽporibus quibus Christicolæ vigebant. Quod clarius patet historiographis, fuit enim Cõsiliatius Alexandri Seueri vicesimi secundi Imperatoris, qui imperabat anno ducentisimo vigesimo quinto à Christo nato. Fuerũt etiam alij non pauci Christi fidẽ colentes, vt saluius Iulianus qui floruit

Leges tres secunda ætatis.

Leges Mosayca.

Lex Prophetica.

Lex Ciuilis quo tempore esse cæpeit.

Iurisconsultorum quidam Pagani alij Christicolæ.

floruit Adriani memoria, duodecimi Imperatoris, qui imperauat anno à Natiuitate Domini cẽtesimo & vicesimo. Fuit etiã post hunc Neratius Priscus, Volusius Metianus, Martianus, Iulius Celsus, Valens, Marcellus, Iabolenus, Scribdius Scebola, Papinianus, Iulius Paulus, Domitius Vlpianus, alij plures quos videre licebit apud Angel. Politi. epistolar. lib. 5. epist. ad Iacobum Modestũ Pratensem Missa. Salua tamen pace Bart. & sequacium, non paucis retro annis Iurisconsulti esse cœperunt, afferente Pomponio in l. 2. § .his legibus latis. ff. de origin. iur. † vbi Pompon. ait viginti pro pè annis post Reges exactos leges duodecim tabularũ traditas fuisse Romanis. Reges autem exacti fuere (cui expulsioni Tarquinus superbus causa fuit, vt vulgo cognita est historia) exacti, inquã, anno quingẽtesimo ante Christi ortum, vt apud historiographos notũ est, his legibus latis, inquit textus, cœpit, vt naturaliter euenire solet, vt interpretatio desideraret prudentum authoritatem, necessariamquè disputationẽ fori. † Ex quo apertè deducitur Iuriscõsultos, & aduocatos statim post leges duodecim tabularum esse cœpisse, & sic quadringentesimo septuagesimo anno ante Christi Natiuitatem, aut eo circiter, atque ideò iuniores esse candidatis quæstoribus satis liquet. *Adu.* Nonne longè ante leges duodecim tabularum aliæ traditæ à Regibus? † Ceres, inquit Ouidius Methamorphoseos. 5. primas hominibus tulit leges, idque comprobãt Diodorus lib. 6. Hærodotus item 6. Virgilius. 4. Eneid. Plin. lib. 7. & Pomponius Letus de legibus. Draco etiam primum Atheniensibus, deinde Solon, Mercurius AEgyptijs, seu AEthiopibus quorum descẽdẽtes fertur fuisse AEgyptios Minos Cretensibus, Licurgus Lacedemonijs, Carondas Tironẽsibus, Floreneus Argiuis, Romulus Romanis seu, vt quidã asserunt, Numa Põpilius, Pythagoras Italicis. Alij etiam alijs leges tulerunt, vt Chassanæus refert in suo Cathalogo gloriæ mundi, 10. part. consid. 19. & Phoroneus Rex Grecis, vt in c. Moyses. 7. distin. Ita etiam Tubal nimirum si Hispanis leges ediderit. *Relat.* Primus huius mũdi Legislator † fuit proculdubio Moyses, cap. 1. & 2. 7. distin. habetur Exod. 25. & 31. & Deuteronom. 10. Prius namque constat fuisse Moysem, quàm Cererẽ, teste Eusebio lib. 10. præparationis Euangelicæ. *Adu.* Quid quid sit, quo tempore leges latæ fuerunt, & iudices iudiciaquè esse debebant. Frustra enim leges cõditæ fuissent, nisi essent qui eas exequerentur, l. 2. in principio. ff. de origine iuris. † Nec desunt qui asserant, iudices in Hispania fuisse anno ante Christi ortũ. 894. tempore Regis Froilæ Nunnius videlicet Nuñez Rasura, & Lainus Caluus, vt videre licet ex Chronica Carrionis, fol. 239. Si iudices aderãt, ergo aduocati? *Relat.* Non rectè consequitur, sunt iudices ergo Aduocati? In Germania siquidem in pluribus ciuitatibus optima pollitia vtentibus iudices aderant absque Aduocatorũ strepitu: vt supra in 1. part. c. 8. nu. 2. dixeram. † Quinimò quo tempore ius gentium vigebat manu Regia expediebantur omnia, & non solùm

12 *Leges duodecim Tabularum quo tẽpore esse cœperunt.*

13 *Aduocati quo tempore esse cœperũt.*

14 *Legum primi latores nũcupãtur.*

15 *Moyses primi mũdi Legislator.*

16 *Iudices in Hispania primi qui?*

17 *Manũ Regia expediebantur omnia ante leges duodecim tabularum.*

solùm eo tempore, sed & post legum lationem, antequam leges duodecim tabularum ederentur, manu etiam, hoc est, arbitrio Regis iudicia exequebantur, cũ consilio tamen, & sententia iudicum, & sapientum, vt in d.l.2.in prin. & §.1.ff.de origin. iuris. traditur per Innocen. in cap. cum P. tabellio, de fide instrum. Bal. in d.l.2. in prin.ff. de origin. iur. Corsetũ de potestate Regia, in princ. nu. 1. Dein verò fori disputationes adinuentæ sunt, vt in d.l.2. §.his legibus. Postea etiã ius ciuile à prudentibus proditum est, vt eadem l. & §. vers. hæc disputatio. Deinde ex his legibus eodem tempore actiones compositæ sunt, quibus inter se homines disceptarẽt, quę iuris pars, legitimę actiones apellatæ sunt, vt in eadẽ l.2.§. deinde. Post leges igitur duodecim tabularũ aduocati esse cœperunt, non ante. *Adu.* † Iudicium sanè cog-

18 *Iudicium cognitum fuit tẽpore Moysis.* nitum fuit tempore legis Moysi in veteri testamento, is enim legẽ statuit, quòd in ore duorum, vel trium staret omne verbum: vt habetur Deuteronõm.c.19. erat ergo iudicium in vsu, cùm vteretur testibus. Probatur etiam Danielis cap.13. vbi Susana erat damnata ad mortẽ, ex depositione duorum testium eam adulterasse attestantium, Daniel autem à Deo inspiratus testes semotim examinauit, quos varios in loco inuenit. Atque adeò falsitate deprehensa testes vltimo supplicio affecit, & Susana liberata est. Ecce ibi fuit iudicium controuersum. Probatur etiam Leuit.19. Vbi lege præcipiebatur diuina, non facies iniquum aliquod in iudicio: & Deutero.cap.24. Non peruertes iudicium aduenæ, & pupilli, nec auferes pignoris loco viduæ vestimẽtum, &c. Et Ierem.22. Facite iudicium, & iustitiam, liberate oppressum de manu calumniatoris. Si iudicium his seculis erat cognitum, ergo & aduocati? † Quin 19 *Clientũ origo.*
etiam Romulus (vt est apud Dionysium Halicar.lib.2.) Vrbe condita, prouisurus ne iniuria locupletũ in humiles, vel vicissim egenorum inuidia in potentes discordiam pareret, plebeis permisit, quem sibi ex Patricijs patronum eligerent, hi clientes dicebantur: vt Vldricus Zasius probat in cõmento l.2.in prin.ff.de origin.iuris, in verb. Curias. *Relat.* Argumentum hoc non omnino cõuincis, si rectè perpendantur, quæ à me iam dicta sunt. Non enim semel probaui non esse bonam sequelam: Iudiciũ aderat, ergo Aduocati? Quod etiã sequẽtibus apparet. † Iudicium incepit iure na- 20 *Iudicium in paradiso ortum habuit.*
turali primæuo & diuino, quippe quod originem habuerit in Paradiso, à quo Adam fuit expulsus. Cùm igitur Deus creasset primũ hominem, legem dedit ei prohibitiua, ne comederet fructus cuiusdam arboris, ipse autem homo diuinum transgressus præceptũ, comedere non erubuit. Quod Deus cernens iratus citauit ipsum dicens: Adam vbi es? qui confestim comparauit coram Domino: quẽ grauiter increpauit quòd noluisset eius parere mãdatis. Adam autem se excusare nixus, respondit: Mulier, quam dedisti mihi in sociam, me decepit; quasi vellet suã retorquere culpam in Dominum, quòd malam sibi dedisse sociam. Qua responsione grauius peccauit, vt scribitur Genes.cap.1. & 3. & in

& in cap serpens, de pœniten. distin. 1. Ecce ex his verbis & replicationibus inter Deum & primum hominem fuit ortus quidam litigandi modus, qui vulgò, placitandi dicitur: vt Archidian. attestatur in rubri. 1. decretal. col. 1. Speculat. in procem. 1. part. nu. 24. At ibi nulla aderat Aduocatorũ disputatio, sed ipse Adam propriam defendebat causam. † Ad eundem itaque modum iudicia expediebantur, quo tempore ius gentium secũdarium vigebat, nullæ quippe eo tunc aderant fori disputationes, sed manu Regia omnia exequebantur, vt in d. l. 2. in princ. ff. de origin. iur. hoc est, arbitrio Regis, iuxta Accursij expositionẽ ibidem, vel manu Regia, idest, potestate, vt Bart. exponit in l. frater à fratre. ff. de condict. indebit. num. 11. Verùm vbi Bart. sentit sine iudicio auferri manu Regia potuisse si quid deberetur, fallitur si modò Dionysio credimus lib. 2. Nam, vt ipse docet, ab initio ciuitatis ius litigantibus dictum fuit, licet non ea solennitate, non ex iure scripto, vti post legem duodecim tabularum seruabatur. Romulus enim, quos patres elegerat iussit, vt sacra curarent, & ius dicerent. Hoc tamen fatemur controuersias ab initio sæpe numero Regijs iussibus fuisse diremptas, sed citra violẽtiam: Regi enim æqua iubenti facilè parebatur. Attamẽ Seruius Tullus sextus Romanorum Rex sanciuit publica tãtummodò Regis arbitrio, priuata verò iudicia sententijs expedire: vt tradit Dionysius libr. 3. Eo tunc enim aduocati esse cœperunt cũ actiones inuentæ sunt. † Cui veritati non obest quicquam quod de

21 *Manu Regia expediebantur omnia, ante leges duodecim tabularum.*

22 *Clientũ patrocinium.*

clientibus & patronis vltimo loco dixeras. Nã diuersum erat patrociniũ illud ab eo quo vos modò vtimini. Illud enim erat ciuilis quædam coniunctio Patriciorum, & plebeiorum pauperũ. Hi officia seu operas, illi beneficia vltro citroque præstabant. Nam patroni pro cliẽtibus ea fecere, quæ patres pro filijs: pecuniarum contractuumve rationes explicabãt, causas pro iniustè oppresis sumpsere, omnemquè eis quietem publicè, & priuatim exhibuere. E diuersò clientes, patronis egẽtibus ad dotem filiarũ contribuere, captos, vel ipsos, vel liberos eorũ ab hostibus redimere, nexos à creditoribus, vel ære mulctatos propria pecunia liberare, deducere eos, eis adesse debebant. Nec fas erat vel accusare inuicem, vel testimonium, aut suffragium aduersus ferre, nec porrò cum inimicis annumerari: erantquè huiusmodi coniunctiones, haud ab similes sanguinis necessitudini, vsque adeò, vt clientes in officiorũ ordine affinibus præferentur: vt ex Dionysio Halicar. lib. 2. refert Zasius in commento d. l. 2. ff. de origin. iur. in princ. in verbo, Curias, magna eos laudis ornabat accessio: vt Gellius lib. 5. docet, qui cliẽtes haberẽt quam plurimos. Qui mos & ipsam Italiam, & maximam Gallecia, & Cantabriæ partem peruagatur. Nã appius Claudius à quo Appiorũ familia processit à Sabinis Romam cũ quinque millibus cliẽtum migrasset traditur, vt est testis valerius. Nũ hac fide hodie, hac obseruãtia, & humanitate patroni obligãt cliẽtes? num eorum negotia, iuxta veterum mores affinium causis præferunt,

ferunt, vt meritò Imperator in l. Rem nō nouam. §.patroni.C. de iudi. Clientes eos nominet, quorū patrocinium aduocati insumunt? minime. Sed in contrarium omnia agi videas. Aduocatorū enim perfidia, nequitia (iniquos intelligo) hoc maximè quæstu pascitur, si cliētum frugem depascitur. Forū hodie iudiciale pascua sunt vberrima aduocatorum, quibus, cum clientū iactura pinguescunt.
22 *Leges .3. post Christi ortum.* † De tertia autē ætate gratiæ appellata, qua tres proditæ fuere leges, nempe, Euangelica, Apostolica, & Canonica, quia ad rem nostram non pertinet, amplius non oportet tractare: si quis tamē plenè examinata cernere voluerit, eum relego ad Robertum Marantam in speculo aureo Aduocatorum de ordine iudiciorū, part.3. num.29. & seqq. *Adu.* De his si placuerit hactenus, ne forsitam præfectum nostrum, quem arbitrū elegimus fastidio afficiamus. Quare consultius fiet si his omissis ad tertię & vltimæ tuæ propositionis probationem deueneris.

Explicit secunda pars.

TERTIA PARS DIALOGI.

CAPVT PRIMVM, RELATORES aptiores esse Aduocatis, vt ad maiores protrahantur Magistratus, iudicemq́; arbori comparatum tradit.

RELATOR.

Tertia cōclu sio. TIBI vt morem geram, pro viribus fulcire conabor, quam vltimò admisi sētentiam. Qua, si bene memini, Relatores asserui aptiores esse Aduocatis, vt ad maiores Magistratus, & honores promoueantur. Et quamuis ex supra traditis satis appareat, non tamen ob id alia in eius probationem adducere omittam.

Et primo, quidquid in optimo perfectoquè iudice adesse requiritur, id in Relatore copiosius, quàm in aduocato inuenitur, ergo assertio est vera. Plurima concurrere debent in eo, qui iudicis meruerit officium, præquè maximè maiorem magistratum. † Ea denique omnia quæ in fæcunda arbore quæ optimos sapidosquè producat fructus, naturaliter inueniūtur, & in magistratu, & quouis alio iudice requiruntur. Nulla quippè arbor sapidiores potest aut dulciores producere fructus, vncunque fructifera, & fœcunda. *Adu.* Ha ha ha, arbori iudicem ad æquasti? Quid delirius. 1 *Iudex arbori ad æquatur.*

Relat. Si attentè quæ dixero perpenderis, haud tibi, ni fallor, delirium videbitur.
2 *Respub. viridario comparatur.* † Apud Varronem Rempublicam, seu ciuitatē legitur bene ordinatam hortulo, seu viridario comparati, in quo varia sunt arborum, & plātarum genera, quæ suo situari loco expedit, vt fructus producere queant. Quarum quædam proceres, seu altæ, quædam mediocres, quædā infimæ. Et harum alias plantari, aut seminari alias traduci, seu transferri de altero in alterum locum, alias verò in alias inseri congruo loco, & tempore oportet. Omissisquè pluribus, quæ de huiusmodi viridario dicere liceret, de arboribus tantum, quæ iudicibus comparantur, aliqua per tractabo.
3 *Plurima cōsiderātur in arbore naturali quibus constat, & coallescit.* † In quibus plurima ab optimo horticultore considerantur oculisquè corporeis inspiciuntur. Primò, fundus siue area, & solum in quo figitur, & radicatur. Dehinc radices, quæ in ipso fundo coaluntur, & nutriuntur. Tertiò, stipes siue truncus supra terrā apparens. Quartò, ramusculi ramiquè maiores se hinc inde spargentes. Quintò, flores. Sextò, frondes seu folia. Septimò, fructus, vt in alio proposito dixerat Ioan. à Grassis in tract. Arboris iudiciorum, qui mirè arborem adæquat iudicijs, ego autē iudicibus. Alia in super duo arbor naturalis continet, nempe, & corticem, & medulla.
4 *Nouem considerātur in arbore artificiali, hoc est, iudice.* † Ad eundem ferè modum effingi oportet arborem nostram, qua iudices representantur nouē continere debere quibus perficiatur. Primò, solùm seu aream cui affigatur: cadere si quidem debet infœcunda terra, & fertili, hoc est, in nobilitate generе, dignitate, seu propria virtute acquisita, vt coallescere fructusquè bonos producere valeat. Secundò, radices tres videlicet, timoris Dei, sciētiæ iuris, & experientiæ. His namque deficientibus arbor omnino arida esset, putrida, & inutilis, nihilquè proficeret, vtcunque terra cui figeretur bona esset, & fertilis. Tertiò, stipitem seu truncum autoritatis, videlicet, & fortitudinis, in quo omnis ipsius actio fundetur, ne ad flatum venti cuiuspiā moueri flective queat. Quartò, in stipe corticem patientiæ, & humilitatis. Quintò, medullam veritatis, fidelitatis, & secreti. Sextò, ramos se hinc inde spargētes, quibus, teste Columella lib. 4. c. 10. significantur Brachia, quæ fructus producunt. His crederem adæquari officiales, quibus deficientibus indicia cessarent. Hos equidem arbor bona bonos nimirum producet, viridisquè cōseruabit, aridos autem putabit ac resecabit putator. Virides quandoquè densos, & superuacuos interlucabit, vt eis alibi traductis, aut insitis arbores optimæ nutriantur, quæ viridarium ornēt. Septimò, flores eloquentiæ, affabilitatis, & comitatis cū litigantibus eiusquè officialibus. Octauò, frondes seu folia prudētię, quibus fructus operiantur, & conseruentur. Nonò, fructus iustitiæ, & æquitatis, cum misericordia cumquè seueritate, quæ vt plurimum in Republica est necessaria. Ad hūc enim effectum arbor plantatur, vt fructus emittat, vt in procœmio scribitur tituli. 5. part. 1. de quibus omnibus peculiarius pertractabo.

CAPVT

CAPVT. II. Nobilitatem agri vicem obtinere qua arbor plantetur, pluraq́; de nobilitate prodit.

1 *Arbor antequam plantetur solum inspici debet, hoc est, nobilitas.*

IN Primis † huius pomarij seu viridarij consitor agrum, & aream inspicere debet vbi arbores, seu plãtas conserat, eisq; cãpum oppleat. Hac in re agri seu soli vicẽ nobilitas obtinet, nobilitas, inquam, maiorũ, quã non modò genere & natione, verùm propria etiã eorũ virtute quæsiere. *Adu.* Quã earũ censes esse alteri præponẽdam? an quæ genere tantum, an quæ virtute acquisita est? *Relat.* Altam mirũ in modũ, difficilemq; , & supra humeros meos proponis quæstionem. Non enim is sum, qui possim ex Heracliti antro rem adeò obscuram à nostraquè professione alienam eruere. Verùm si indubijs sententia libera cuique est, nihil prohibet quin, ipse dicam quid sentiam.

2 *Nobilitas generis laudatur.*

† Certè omniũ maximè mihi placet ea sententia, quę nobilitati generis tribuit principatum. Ea est humanæ naturæ præclarissima gemma diuinitus Missa, qua quis non à casu, non fortuitu, non denique ab accidenti, sed ab ipsa rerum natura dignior, & excellentior habetur. Cæteræ autem humanæ dignitates, honores, cæteraquè bona, homines subsequuntur. At verò generosa nobilitas, vnà cum homine cõcipitur: quippe quæ ante ab ipsa lustretur, quã à parentibus nascatur. Quod B. Iob per pulchrè demõstrat, cùm sit ait, Gloria eorũ à partu, ac ab vtero & cõceptu honor illius. Et iuxta Apostolũ, Velut stella differt à stella, sic gloriosa ingenuitas hominẽ discernit ab homine: ne pari laude aut honoris pręmio perfruantur, qui inæquali virtutum, & generis claritate illustrantur. † Quo fit vt nobiles genere cæteris præponantur: arg. text. in c. de multa. de præben. ibi: Circa sublimes tamen, & literatas personas. Ex quibus verbis eius capitis interpretes frequẽtius expẽdunt, & per locum ab ordine deducũt, nobiles genere præponendos esse nobilibus animo, & virtute: quales sunt vt plurimùm iurisperiti: quorũ doctrina mundus illuminatur, Auth. habita. C. ne fil. pro patre. Quid? cùm & in consequẽdis magistratibus nobiles genere cæteris esse præferendos nũcupatim statutũ iure cõmuni inueniatur: nempe in Auth. de defenso. ciuitat. §. 1. in prin. & in versic. Viri obscuri. & vers. interim, in verb. Nobiliores. & in §. vlt. ibi. Vnum quenque nobiliũ, vbi gl. in verb. nobiliores, notat, Nobiliores debere eligi. Inibiq; Ange. eum tex. appendit aduersus statuta Tuscię quibus nobiles munere decurionũ interdicũtur, quæ strictissimè censet esse interpretãda, quia iuri communi aduersantur & rationi. Hoc ipsũ attestatur Tiraq. de nobili. c. 20. n. 1. vbi & plurib. seqq. nõ paucas in eam rẽ citat authoritates: ibidẽq; nu. 2. Adducit tex. optimũ in l. honor. §. de honoribus, in verb. origo natalium. & in l. honores. §. is qui. ff. de decur. † vbi plebeij honoribus decurionũ fungi prohibentur. Ex quo Bart. adnotauit in l. 1. C. de dignit. lib. 12. num. 46. plebeium non posse ad dignitatem deligi, & in l. 1. vbi & Ioan.

3 *Nobilitas genere præponitur, & in magistratibus.*

4 *Plebeij an ad dignitate elegi possint?*

Ioan.de Plat.C.de condi. in pub. horre.lib.10.Authen.præsides.in prin.ibi, Nobiliores ciuitatũ. C. de Episco.aud.vbi Alberi.expresſim notat,nobiliores elegi debere in Præsides,& Magistratus.& Authen.de Referen. §.vlti.Cuius ratio est, quia plebeij ad Magistratus electi timent facilè nobiles & potentes. Nobiles autem respiciunt personas,sed rectum,& iustum iudicium: vt per glos.traditur,& Matth.de Afflictis,in constit.Regn.Siciliæ,rubr.38. lib. 3. constit.incipit,Cõstitutione præsenti. Neque nostratum sum authoritate contentus, quare eandẽ libet ex sacris Scripturis comprobare sententiam, scribitur Deuteronomium cap. 1. Tuli de tribubus vestris viros sapientes, & nobiles, & constitui eos Principes, Tribunos,& Centuriones.Et Ecclesiast.10. Beata terra cuius Rex nobilis est.Traditur etiam,ne externorum authoritate deficiam, apud Cornel.Tacitũ: Germanos, Reges ex nobilitate,Duces ex virtute sumere.Quin etiam Aristot. lib.2.Politic.c.8.Censet,nobiles, & ingenuos,honores sibi rationabiliter arrogare.Rursus idem Philosophus.7.eiusdem libri capite, Carpit legem Lacedemoniorũ, quæ Ephoros, maximus enim is erat apud eos Magistratus,ex Plebeijs creari iubebat, vnde multa in eam Rempublicam mala contigisse refert. Romani quoque Cõsules olim,Quęstores,alijque Magistratus ex nobilibus creabãtur. Verum plebs tandem obtinuit,vt ex suo corpore crearentur: vt copiosè describit Libius lib.6. ab vrbe condita. Pomponius in l. 2. §. deinde cum post. & §. sequ. ff. de origin. iuris. §. ex Quæstoribus. ff. de offic. Quæstor. Quod latè prosequitur Tiraquel. vbi supra. Ioan.Lupi in repet.rubr.de donation.inter virum & vxor.§.9.nu. 8. Qui ad id mouentur, præter eas quas diximus, & alijs multis nõ contemnẽdis rationibus, quas hîc describere supersedimus loca designasse contenti. Vt tamen interim non omittamus, quod per Roderic. Episcopum Zamorensem traditur in suo vitæ humanę speculo, libr.1.cap. 7. & à Cassanæo refertur in Cathalogo gloriæ mundi.8.part.32. considerat. † Nempe, quòd nobilitati omnes penè famulantur virtutes. 5 *Nobilitatẽ omnes committantur virtutes.*

Primò, † Nobiles humiles, & mansueti existunt, cæterisquè vt plurimùm demissiores seruata dignitatis ratione, imitantes illud Ecclesiastici capit.3. Quantò magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Illud quoque Tullij lib. 1. Officiorum monentis, vt quantò superiores sumus tantò non submissius, geramus. Illud item AEnei tragedia.3.Quò fortuna altius euexit,ac eleuauit humanas opes, hoc supprimere magis fœlicem decet. Atque ideò elationem fugiunt: quia eorum progenitores potentia,& diuitijs rectè vsi fuere,& moderatè,quo fit vt non facilè superbia inflentur. † Quemadmodum qui nuper & recenter ditati sunt, aut prætextati. Qui vt plurimùm elati sunt, & superbi, nimisquè arrogantes, contra quos plurima dixit Luc. de Pena in l.militaribus.C. de decuri. lib. 10. Quod,ni fallor,expertus fuerat Bart.cũ dixerat in l. vt respon sum.C.de transact.Fortè,inquit, fuit 6 *Nobiles humiles sunt, & mansueti: & quò nobilior eo humanior.* 7 *Ignobiles seu plebeij prætextati superbi.*

fuit quidã rusticus superbus propter scientiam, seu dignitatem effectus, quasi sentiret nobiles non superbire ob scientiam, sed rusticos tantum. Id quod expresse dixit Felin. in c. super eo. 2. num. 5. in fine, de testib. Cùm dicit illud quod dicitur, scientiam inflare, non procedere in nobilibus: ad quod allegat Bald. in l. mercalem. C. de condit. ob turp. cauf. vbi nihil dicit Bald. nec quispiã ex ijs, qui hactenus comperiuntur eam legem commentatos esse. Hi denique qui verè nobiles non sunt, sed quandam veluti imaginẽ nobilitatis gerunt, ij certè superbi sunt, arrogantes, rixosi, putantes ijs impudentibus vitijs nobilitatem maximè ostendi, cùm nulla re magis ignobilitas ostenditur. Et, quod in vetere prouerbio est, (Dignum patella cooperculum) similes habent famulos, superbos, scilicet, arrogantes, rixosos, scelerum Dominorũ ministros, & semper aliàs pessimè moratos.

8 *Nobiles magnanimi nõ contumeliosi.*

Secundò, † Nobilitati deseruit magnanimitas, quæ res agit ne cõtumeliosi existant. Hi enim cùm ad magna suspirent parua iniuria nusquam commouentur, parcũt, indulgent, sufferunt tãtò faciliùs imbecillibus, quantò resistũt fortiùs superbis. Quibus præcipuè virtutibus Principes vtuntur, vt quibus conuenit magnanimitas, vt Lucas de Pena astruit in l. vnica. C. de thesaur. lib. 10. & in l. vltim. C. vt rusti. ad nullum obseq.

9 *Nobiles modesti.*

Tertio, † Nobilitatem concõmitatur temperantia. Sunt enim nobiles, vt plurimùm in Reipublicæ cura & administratione occupati, qua de re assueti sunt temperatè viuere, quod maximè in Principibus est necessariũ: vt latè probat Luc. de Pena in l. nempe. C. de fabricensib. lib. 11.

Quarto, † Nobiles alios nõn despiciunt. Nulla enim bona ipsi reputant præterquam animæ. Quare virtuti deditos non spernantur, quicquid dixerit Luc. de Pena in l. 2. C. Vt rusti. ad nullum obseq. 10 *Nobiles humiles nõ despiciunt.*

Quintò, † Nobilitatem sequitur prudentia & industria. Subtiliter enim generosi inuestigant, quid eos agere oporteat. Quoniã plurimi eorum opera intuẽtur, & quid agunt, quo ve modo, & ordine domi viuunt, speculãtur. Quid habeant vicini omnes noneiunt, & tanquam exploratores eorum sunt constituti. l. 1. C. de condit. in publi. horr. lib. 10. quo fit, vt soliciti, intenti, prudentes, & cuncta prouidentes existant. 11 *Nobiles prudentes, & industriosi.*

Sextò, † Nobilitas affabilem, quem facit & Curialem, cùm in Regũ Principúq; domibus quotidie versantur generosi, probisq; moribus induantur. l. 2. vbi Luc. de Pen. C. vt rusti. ad null. obseq. 12 *Nobiles affabiles, & curiales.*

† Sicut è cõtrario videmus rusticos, siue agrestes esse moribus, vita, sermone incultos, rudes, ineptos, stolidos, duros, inhumanos, truces, insuaues, sæuos, asperos, inmanes, feros, & penè barbaros, nullamq; honestatis, sed vtilitatis potius rationem habentes, & modis omnibus dissidentes à moribus, quibus nobiles potissimũ munitos insignitosque esse decet. Nec id mirum quidem, vtpote qui in campis & rure solitarij, rudes, ac sylnestres nutriantur, & assiduè victitent. 13 *Rusticitas detestatur.*

Septimò, † Comercia fugiunt & mercaturam, vt qui à legibus eam 14 *Nobiles cõmertia fugiunt.*

eam exercere prohibeantur: vt in l. nobiliores. C. de cõmer. & merca. quam ibi notat Bald. imò à dignitate arcentur eam exercentes. l. ne quis. C. de dign. lib. 12. l. si cohartalis, in fin. C. de coharta. eod. lib. l. humilem. C. de incest. nupt. l. 1. C. de natural. libe. Nobilitas enim & mercatura sibi inuicem repugnãt, & aduersantur, nec sese simul compatiuntur, per l. Milites. C. loca, & l. 1. C. negotiatores ne mil. lib. 12. ex quo Lucas de Pena in vlt. l, col. 3. C. de fũd. limitrophis li. 11. Nobiles, inquit, qui se mercimonij implicant, cogendos esse tanquam plebeios & viles cõtribuere soluẽdus collectis. Id tamen limitat, nisi id nobiles facerent modicè, & pro ipsorum vitæ sustentatione tantum. Guido Papæ indiscriminatim & absque delectu illud tenuit decis. 190 & rursus. 391. Aristot. lib. Politicor. 3. cap. Item tertio scribit legẽ fuisse apud Thebanos, vt nemo idoneus esset ad honores Reipublicæ suscipiendos, nisi per decẽ annos à mercatura destitisset, alias nõ paucas leges diuersarum gentium affert in hanc rem Tiraquel. de nobilitat. c. 33. num. 5. Et deinceps, † vbi an mercatura 15 *Mercatura an deroget nobilitati?* deroget nobilitati discutit latè, & demum concludit derogare, contra Calcan. consil. 8. qui nobilem ex genere non perdere asseruit nobilitatem ob exercitium mercaturæ: argum. l. nobiliores. C. de commer. & merca. Quæ tamen cõtrarium probat. Si autem mercatura per alios exerceatur nobilitati non derogat, etsi ex more regio nisi aliud sit, vt ibi per eum ad fin. De quo aliquid per Ciceronẽ officiorum primo, Ex quibus facilè persuadetur nobiles genere in consequendis magistratibus cæteris esse anteponendos. In cuius cõfirmationem accedat lex Regni nostri. 18. tit. 9. par. 2. Quæ in maioribus Magistratibus Curiæ Regis loquitur, cùm sic ait: *Primeramente deuen ser de buen linage, para auer verguẽça de no errar, &c.* Pudor etenim signum est nobilitatis, teste Hieronymo ab Imperatore citato, in l. 38. tit. 5. par. 1.

CAPVT III. Nobilium vitia ennumerat, seu generosorum.

ADVOCATVS.

QVorsum generis nobilitatem tot extollis encomijs? quorsum humanæ naturæ obscenã fabricam ac turpem materiã, ita summè laudas? Certè de terrenæ carnis nobilitate disputare (si fidem adhibes Roderico Zamorẽsi in speculo vitæ humanæ, lib. 1. c. 8.) nil aliud est, quàm de stercoris, aut luti claritate certare. Vnde ad Machabæos scribitur, Gloria eorũ stercus & vermis. † Nam 1 *Nobiliũ vitia.* quis ignorat, nobiles vitia quædã peculiaria, sibi ipsis quodammodo naturaliter insita habere, & fortè dixerim indelibilia, vt vix vllum reperias, qui his non sit deditissimus. Primũ † honoris sunt 2 *Nobiles ambitiosi.* immodicè appetentiores, &, vt vno verbo exprimã, ambitiosiores. Nobilitatis igitur mores sunt, vt ambitiosior sit qui nobilior est. Nam omnes, cùm quid adsit, ad id solẽt coacervare, author est Aristot. Rhetoricorum ad Theodectem lib. 2. cap. 11. Quare cùm

ditari

ditari incipiunt, indies cupiunt fieri ditiores: & qui honorantur cupiunt fieri honorabiliores. Nobiles itaque cùm maiorum claritate, & antiquitate se ceruant honoratos (nam ea quæ iam diu gesta sunt honorabiliora sunt, ad iactationéque aptiora) iccirco peroptant accumulare ad ea quę habent: quo fit, vt cônentur fieri honorabiliores, Imperiaquè & Magistratus exoptent & ambiant, velutiod ea proximiores.

3 *Nobiles progenitorum aespecteres.* Secundò, † Vituperabile vitiũ, monstruo quoque simile nobiliũ mores sequitur, & concomitatur. Sunt enim, teste Philosopho, quo loco nuper citauimus, adeô elati, vt etiam progenitores suos sæpe despiciant: quoniam se putant patribus esse nobiliores, credentes: vt idem Philos. subdit: Maiori honore eos esse constitutos, eo quòd antiquiori constent nobili progenie. Nã ea quæ iam diu gesta sunt (vt paulô antea dixerant) honorabiliora sunt ad iactationemquè aptiora. Testis est huius detestandi facinoris Alexander Magnus, qui, si Policrato credimus, patris sui gesta laudabilia inuidè lacrymas præ dolore extorquẽs minuebat, ea despiciẽs: ac si paterna virtus omnium à se gestorum gloriã arriperet. Eos verò qui talia referebant proprijs plerumque manibus interficiebat, aut rapi ad pœnas iubebat.

4 *Nobiles superbi & vitiosi vt plurimum.* Tertiò † Bald. in l. per adoptionem in 1. lectione. ff. de adoptio. Nobiles, inquit, sunt magna ex parte superbi, inimici populariũ, gulosi, luxuriosi magis quidẽ quã populares ipsi. Non dico tamen, ait, de illis quos virtus nobilitat, illi enim verè sunt nobiles, quãuis careãt diuitijs. Sed de illis loquor qui, & si abundant diuitijs, nihil tamen sciunt, nisi comedere, bibere, superbire. Quodque peius est, nullus eis adest indelinquẽdo pudor, falso credentibus licentiam peccandi cum carnis ingenuitate impetrasse: minimeque attendẽtibus illud Ambrosij dicentis, Verecundia exercendi turpia ingenuos, & claros prodit natales, inuerecundia verò obscuros reddit, nec aliena virtus à proprijs facinoribus excusãt: oblitis penitus comminationis Domini, eos cum iactura nobilitatis comminãtis. 1. Reg. c. 2. dicentis: Qui me contemnunt, nõ erũt nobiles. Ex quo Apuleius tales vocat sordida loca Sole illuminata, aut vmbra deformes, vtpote qui nobilitatẽ ipsam, quæ virtutis instrumentum constituta est, vt scutum, vel castrum faciunt, quo cum licentius se flagitijs dedant atq; defendãt.

Quartò, † Nobiles ingrati vt plurimùm sunt & infideles, illiberales etiam. Quippe qui, licèt beatius sit dare quàm accipere, in eo se ingenuos, & claros forè putãt, si ab alijs extorquẽt, & rapiunt. Paucis denique verbis Hierony. id explicat, inquiens: Plerumque nobilitas carnis ignobilitatẽ parit mentis. 5 *Nobiles ingrati, & illiberales nõ pauci.*

Quinto, † Libido in nobilibus deuacatur. c. ex parte, extra de sepultur. Quam sanè libidinem præ alijs summo opere fugere deberent, vtpote quę sit in eis magis detestanda, quã in plebeijs. Quod certè cõstat ex l. fœdissimæ. C. de post limi. reuers. ibi: Ob retinendæ pudicitiæ cultum, ac seruandã natalium honestatem ad te confugisse proponas. &c. Et ex l. inconcubinatu. 6 *Nobiles libidinosi, quod maxime procul ab eis esse oporteret.*

cubinatu.ff.de concubi.l.si qua il lustris.C. ad Orficia. facit etiam l.ex facto.§. si quis rogatus. & 1. iũcta glos.in verb.Ex volũtate, in princ.ff.ad Trebel. & quod ex ea ibi notãt Ang.Imol.& Paul.Castrens.Alex.& cæteri. Quorũ reprobos abusus, & assiduas vanitates elegantissimè depinxit Iaco. Septimacensis eminentissimus Pinciani fori Senator, in suo Catholicorum institutionum libro, c.9.vbi de bonis tractat hæreticorum, num.126. & pluribus seqq. & aliquid Hieronym.Osorius de nobilitate ciuili,lib.2.c.6.Hos ego dixerim cæteris præferendos? absit. *Relat.* † Fateor nobilitatẽ generis nullius esse momenti,nisi virtutibus honestetur. Vnde Bal. in l.nobiliores.C. de commer. & merca. Triplicem nobilium conditionem esse asseruit. Primò,stirpe,& ita vulgus accipit.Secundò, virtute, & ita Philosophus probat. Tertiò,& genere, & virtute. Et hæc est vera nobilitas, scilicet, generositas cum animi magnitudine decorata. Nam quò magis omnium oculis expositi sunt nobiliores,eò optimis eos decet disciplinis esse imbutos: ne aliter veteri adagio purpuratæ simię vulgò appelentur. At quì,in hoc ipsi alijs deteriori sunt conditione,ꝙ plebeio imperitia non æquè oneri est,sicut illustri & generoso homini: qui cûm se nobilẽ profiteatur, si indoctus sit, etiam plebeijs & vulgaribus viris ridiculò habetur. Nõ est homo effigies illa quã vides, sed quod intus latet. De istis non erat sermo meus, sed de verè nobilibus, & generosis sapiẽtia, & virtute animi decoratis, qui, vt paulo ante dixeram, cæteris, sunt demissores, & humiliores.

7 *Nobilitas generis nullius est momenti, nisi virtutibus honestetur.*

CAPVT IIII. Nobilitas propria virtute acquisita, an præferatur nobilitati generis, tractat.

ADVOCATVS.

Nobilitas igitur nõ ex genere & stirpe perpẽdenda est,neque genus aliquid agit ad causandam nobilitatem, sed propria cuiusque virtus. † Aptior itaque meliorquè proculdubio erit area, ad arborẽ tuam plantandam,nobilitas propria virtute acquisita, quàm quæ aliorum progenitorum quæritur meritis. Nõne ager iste aptus erit absque eo quòd cum superiori cõcurrat,ad arborem, vel figẽdam, vel inserendam? Respondeat, si mihi fidem non adhibes, Hieronym. per Gratianum in c. Moyses. 8.q.1. Principatus, inquit, in populo non sanguini deferendus est,sed vitæ. Idem Hieronym.ad Celantiam, † Nobilitas quæ proprijs quæritur virtutibus vera est nobilitas. Summaquè apud Deũ nobilitas est clarum esse, virtutibus,vt & Bald. attestatur in d.l. 2.C.de commer.& mercat. Quod fusius probat Chassanæus in Cathalogo gloriæ mund.8.par.13.cõsidera.quanuis Alciat.in regul. 1. præsumpt.c.48.nume.5.Dixerit, virtute præditũ minimè esse nobiliorem nobili genere, sed magis laudandum: quandoquidem nobilitas propriè est separata à virtutibus,in testimonium adducens

1 *Nobilitas propria virtute quæsita an præferatur nobilitati gnis.*

2 *Nobilitas vera an sit quæ propria innititur virtute?*

.cens Bart.in l. 1.C. de dignit. lib. 12. Qui,iudicio meo,contrarium sentit ibi nu. 57. cum pluribus sequent. vbi tres tradit species nobilitatis. Theologicæ, videlicet, naturalis, & politicæ. Quidquid tamen sit exploratum est, nobiles sapientia, virtutibus ac bonis moribus præ honorandos, & in omnibus præferendos esse, ijs qui ex genere, diuitijs, loco, priuilegio, aut dignitate decorantur: vt latè probat Luc.de Pena in l.mulieres.4.col.in prin. C.de dignit. lib.12.

3 *Nobilitas scientiæ, & animam concernens terrestri præfertur.*

† Quod ratione probauerat antea.2. col.nempe, quòd hæ tres nobilitatis species sapientiæ, videlicet, scientię, & virtus concernunt animæ, sunt atque spirituales, cœlestes pariter, & diuinæ, nimirum ergo si terrestribus,& humanis præferātur, vt pote eis digniores. Sicut enim anima corpori, & Sol Lunę præfertur, vt in l.sancimus.C.de sacros.Eccles.& in cap.solitæ, de maiorit. & obedien. Ita nobilitas spiritualis,& animam concernens terrestri præponēda est. Quantò enim aurum est præciosus pumblo. c. duo sunt. 96. distin. tantò hæ nobilitatis species cæteris sunt celsiores. Virtus quippe & malitia determinat nobiles & ignobiles, vt scribitur.5.Polit. Vbi autē nō maximè honoratur virtus, ibi: Nō est posibile firmum optimorum esse in Republica statum: vt Aristot.docet lib.2.Politico.c.9.

4 *Virtus propria in iudice eligendo præpōterat generi.*

† Ex quo virtutem propriam exigi in iudicibus, nec sufficere maiorum nobilitatem constat. Cui suffra.text.in c. Nos qui. 40. dist. Non maiorum, inquit, claritate, aut vrbium nobilitate innotescere debemus, sed propria virtute. Is itaque qui proprijs laborauit viribus, exposuitque se periculis preferturijs, qui alienis progenitorum meritis iuuantur, non pro prijs. Vnde Ouidius. 13. Methamor.

Proposita arma peto.

Meritis expandite causam dummodò quod fratres Thelamō Peleusque fuerunt. Aiacis meritum nō sit, nec sanguinis ordo: sed virtutis honor spoli, quæratur in ipsis: & parum supra.

Nam genus, & proauos, & quæ
non fecimus ipsi.
Vix ea nostra voco, &c.

5 *Nobilem facit animus bene moratus non maiorū opinio.*

† Quibus concinuit mirè quod Tullius dixerat contra Salustriū. Nec me cum his cōferri decet patres conscripti, qui iā decesserunt, omniquè odio carent, & inuidia: sed cum eis qui mecum vnà in Republica versati sunt. Et rursus eo dem loco: Sanctius, inquit, est mē meis fulgere moribus. Quàm maiorum opinione inniti, vt sim posteris meis nobilitas initiū & virtutis exemplum. Et contra eundē repetit, quod deficit in me incipit. Ego enim meis maioribus virtute mea proluxi, vt si prius noti non fuerant à me sumāt initium memoriæ suæ. Id quod antea dixerat Socrates, cui cùm nobilis quidam sed improbus ignobilitate obijceret respondisse fertur, mihi quidem genus dedecori est tu autem generi. Is ergo (authore Seneca ad Luci.episto.44.) generosus est, qui ad virturem bene est à natura cōpositus, hoc enim vnū est intuendum, alioqui si ad vetera te reuoces nemo nō inde est an tequam nihil est. A primo mundi ortu, vsque in hoc tempus perduxit nos ex splendidis sordidisq; alterna-

alternata series. Non facit itaque nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Nono in nostrā gloriam vixit, neque quod ante nos fuit nostrum est. Animus igitur facit nobilem, cui ex quacunque conditione supra formā licet insurgere. Atque, vt Plutarchus ait in lib. de educādis liberis. Pulchra est nobilitas, sed maiorū nostrorū id bonum est.

6 *Nobilitas ex iniquitate procedit.*

† Diuus etiā Hieronymus ad Helbidiā probat nobilitatem ex iniquitate procedere, hoc argumento. Nobilitas, inquit, mūdi nil aliud est, quàm diuitiæ inueteratæ. Omnes autē diuitiæ de iniquitate descendunt. Vnde & illa vulgata sententia mihi videtur esse verissima. Omnis diues, aut iniquus, aut hæres iniqui. Nobilitas igitur ex iniquitate venit. Ex quo nimirum Demosthenes ille oratorum primas dicebat optimum frumentum, non ex pulchritudine agri æstimandum, sed ex eo quòd cibum optimum præbeat: nec virum bonū, aut amicum beneuolū, qui ex nobili genere sit propagatus, sed qui sit optimis moribus præditus.

7 *Virtutē maiorum pauci sequūtur.*

† Pauci enim sunt, qui virtutē maiorum sequantur. Est quippe nobilitas quædā Rota, vt mirè describit Hostien. in c. tua nos, de cōsaguinit. & affinit. Itaque nihil cōstans, aut fidum est homini. Hoc tamen cōstat esse perpetuum, nobilitatem dedecori esse sceleratis, liberosquè insipientes maiorum nobilitatem inquinare, filiorū autem virtutem ignobilitatem patris detegere. Ex quo ægrè ferebat Epicharmus (vt est apud Stobęū sermone. 88.) cum aliquis obscurus de nobilitate loquebatur, ipse verò moribus ignobilis erat. Quid enim est rei cæco cum speculo? Virtus itaque nobilem facit hominem, non maiorum claritas: quod pluribus cōfirmat Cassanæus in Cathalogo gloriæ mūdi. 8. part. consid. 28. Tiraq. de nobilitate, c. 4. num. 16. Dantes Poeta in Cātilena vulgari incipiēte:

Le dolce rime de amore.

Et in commedia Paradisi, cap. 16. incip.

O pocha nostra nobilita di sangue.

Cæpolla de Imperatore militum deligendo. §. nobilitatis etiā causa per totum. Denique (si Laertio credimus nobilitatem in quatuor species diuidenti, quarum postremam præstantissimam esse dicebat, cùm quis per se animi ingenuitate & magnitudine excellit) eum nobilem appellabimus cui non aliena, sed sua virtus opitulatur. Virtus enim nobis semper parienda est non aliunde sumenda. Nam opinionis leuitatem semper graues homines pro nihilo habendam esse putarūt.

8 *Virtute præditos esse honore, et dignitate præmiādos.*

† Quare neque tua sententia, nec aliorum qui simili ratione Regum, & Principū benignitatem intercludi cupitis, restringiquè ad eos, qui nobilitate generis sunt propagati, mihi probari vnquam potuit. Nam cū omnes qui pauló elatiore animo sunt, ad virtutem honoris, & gloriæ cupiditate incendantur, si honoris spē debilitare velis, virtutis omnino studia extingues, quę erat incitanda, & inflamanda. Qua quidem re ciuili disciplinæ, nihil magis aduersariū est. Quid enim esset indignius, quàm nullum præmium propter magna merita claris in Republica viris esse constitutum? aut quod præmium ex cogitabis, quo virtute satisfieri aliqua

qua ex parte posſit, præter hoc dignitatis & gloriæ? Quid deinde magis Regium eſt, magisquè magnificum, quàm virtuti debitum dare teſtimonium, & titulis honeſtare dignitatem, vt hoc modo tum iuſtitia conſeruetur: tum etiam complures in ſtudium virtutis acriùs incitentur? Conſulat qui in hoc hæſitaberit moralem textum Regni noſtri, in l.1.13. tit. 2. lib.7. ordinatio. *Relat.* Fateor verũ eſſe quod aſſeris, ſi modo id rectè intelligas: † nam nobiles licèt appellentur, qui virtute propria illuſtrantur propriùs tamen nobiles dici poſſunt qui antiquo genere, propriaquè virtute honeſtantur, vt in l.2. ad fin. tit.21. de militibus, par.2. cuius verba ſunt: *E como quier que eſtos que lo ganã por ſu ſabiduria y bondad, ſon por derecho llamados nobles y gentiles, mayormente lo ſon aquellos, que lo han por linage antiguamente, y hazen buena vida, porque les viene de lueñe como heredad.* † Nec me latet quidem principem huiusquè pomarij inſitorem nõ ita aſtringendum, vt omnino teneatur nobiles genere ad dignates euocare: poteſt quippe, imò æquitatis iure tenetur, digniores, nullo generis diſcrimine habito, debitis ornamentis afficere, & dignitatibus honeſtare. Quod Plato lib.3. de Republica, col. penul. per Socratis perſonam de Principis officio diſputans nobis aperuit. Omnes, ait, qui in eadem ciuitate viuitis fratres eſtis. Sed Deus cũ vos informaret, ijs quidẽ qui nati & apti ſunt ad imperandũ aurum in miſcuit, ijs autẽ qui principibus in communi ſalute defendenda operam nauant, argẽtum: agricolis autem, atque cæteris opificibus, æs & ferrum. Ita ſit, vt cùm ab eodem principio ortũ habeatis, vobis ſimiles plerunq; generetis. Euenit tamen, vt ex aureo parente interdum argentea ſoboles naſcatur, ex argento aurea, & ſimiliter omnia ab alijs viciſsim oriantur. Iubet igitur Deus, vt Principes ipſi primùm atque præcipuè adeò magnam curam ſuſcipiant inueſtigandi, & inſpiciendi quid in animis liberorum ſuorũ in miſtum ſit, vt nihil omnino diligentius animaduertant. Quòd ſi æreum aliquid, aut ferreum inſitum in filiorum ſenſibus inſpexerint, non impediantur miſericordia; quominus illis munus eorum naturæ conueniens aſsignent, & ad opifices, aut agricolas dimittant. Sin ex illis aliquid rurſus aureum, aut argenteum extiterit, honoribus afficiant, & alios quidem ad vrbis cuſtodiam, & imperium, alios autem ad vrbis auxilium, & militiam euocet. Inſidiaquè eorum mentibus fuiſſe olim oraculo prædictum ciuitatem, tunc omnibus bonis euertendam, cùm ea ferri, aut æris cuſtodia commiſſa fuerit. Ait poſtremò omnes ciuitatis opes funditus interituras, cùm æs & ferrum, hoc eſt, ingeniũ humile omniq; virtutis præſidio nudatum Reipublicæ gubernacula tractãda ſuſceperit. Obid igitur non ſolùm homines induſtria, & ingenio excellẽtes, ex agris ad vrbis cuſtodiam euocandos, & nobilitatis ornamentis afficiẽdos, ſed etiam ampliſsimo genere natos, ſi degeneres extiterint, in infimã turbam conijciendos eſſe ſtatuit. Quo circa † quod primo dixerã nobiles genere in adiſpicẽdis Magiſtrati-

9 *Nobiles vete qui.*

10 *Digniores ad dignitates vocare oportet nullo diſcrimine generis habito.*

11 *Nobiles genere præferuntur alijs data parita te virtutu.*

gistratibus alijsquè rebus cæteris esse præferendos, intelligendum sanè est cęteris per omnia paribus. Quòd si virtus in vno effulserit in alio nobilitas, quis dixerit præferendam virtuti nobilitatē? certe nullus. Imo omnes constantissimè affirmant illam huic esse anteponendam. Ita id è nostris cēsuerunt Hostiens. & Enriquus in. c. pen. de præben. & ante eos glos in. c. Constitutis. 2. in verbo, impotentiam vbi idem Hostiens. Philippus, & Ioa. Andr. extra de appellatio. & cæteri. Tiquel. de nobilitate. c. 20. num. 9. &. 17. idem. c. 4. num. 16. Bald. in. l. nemini in fi. C. de aduo. diuer. iudicio. Fel. in c. super eo. 2. de testib. nu. 5. & ita intelligerem ipse text. Regni nostri in. l. 16. tit. 9. par. 2. Qui loquitur in iudicibus maioribus Curię Regis: vt procedat data paritate virtutum inter nobilem genere, & plebeium. Sin autem generosus caruerit virtute, & scientia, alijsquè in iudice riquisitis, nequaquam dicerem virtuti esse nobilitatem præponendam, secundum Hos. in præcitato. c. 2. de præben. cui alludere: videtur tex. in. l. 3. titul. 4. partit. 3. cuius uerba sunt. *Acuciosamente deuē ser catados, que sean quales diximos en la segūda partida deste libro. Pero si tales en todo no les pudieren hallar, que ayā en si a lo menos estas cosas, que scā leales, &c.* Peccat etenim qui præfert indignum digno, cuius sētentiæ author est Beatus Thomas. 2. 2. q. 63. artic. 1. quem refert Bar. in l. 1. num. 68. C. de digni. li. 12. Quanquam ex nonnullorum sententia, mediocris doctrina in nobilibus æquipolet paulò maiori doctrinæ in ignobilibus, & plebeijs, vt videre licet apud Barba. cons. 35. Sapienter col. 1. lib. 2. Tiraq. de nobilitate. c. 5. num. 9. † Hoc etiam generis nobilitas facit, vt in dubio pro eo præsumatur qui ex nobili progenie descendit, vt ex glo. colligitur in c. illud. 40. distincti, quam sequitur Ioa. And. in. c. constitutis. 2. colu. pen. de appella. Roma. singul. 726. Alciat. de pręsump. reg. 1. præs. 48. in prin. Gerard. à Petra singul, 30. text. optimus in. l. 2. ti. 21. par. 2. Plurimum coducit bona educatio: nam vt Aristoteles ait. 3. Retoricorum ad Theodectem. c. 16. verisimile certe est probū ex probis, & bene educatum in bonum virum euasisse. 22 *Pro nobili præsumitur*

CAPVT. V. Filij cum in Magistratus creantur patris virtutē, esse considerandam, & dignitatem si eandē fortè habuerunt, innuat.

SECVNDO Huius pomarij cultur inquirire debet prius quam arborem plantet, aut inserat, vndè rarum seu surculum quem plantare, aut inserere velit euellerit, seu putauerit, ex bona ne aut fœcunda, male ve aut minus fructifera arbore. Hoc est, † Princeps seu eorum vice gerentes quibus magistratuum electio iure competit, postquam terram seu arenam commodam inuenerint ad plantandum seu figendam arborem (hoc est, eū quē ad magistratum eligere proponunt nobilem esse genere, si posibile est, aut virtutibus tantum, si 1 *Filij cum in magistratus creatur patris virtus consideranda est.*

ex plebeijs fuerit) considerent, diligenterquè conquirant quales eorum fuerint parentes. Talis enim præsumitur filius qualis fuit pater eius. l. quod si nolit. §. qui mancipia. ff. de ædil. edicto, & ibi glossa, alia etiam in verbo, metuũtur, in c. si quis. 6. q. 1. & in cap. vlti. in glos. vltima decreti, vbi signanter dixit tex. non potest filius facere quidquam, nisi quod viderit patrem facientem, nimirum ergo si ad promouendum filium ad dignitatem parentum vita perpendatur & consideretur, vt in. c. Venerabilẽ, ibi: Et persecutio diuulgata, de electio. filius, quippe bonus præsumitur propter patrem, auth. de Referenda, in fi. vbi glos in verb. ex patribus.

2 *Virtus patris filijs quodammodo in est.*

† Virtusque patris filijs quodammodo in est. Neque id mirum quidem. † Vtpote cùm filius pars sit corporis patris, vt Philosophus docet Ethic. 5. c. 6. & sanguinis eius, l. nõ enim ff. de inoffi. testam. vna etiam caro. c. nullũ, in fi. & c. pen. 35. q. 3. Vna denique persona. l. vlt. C. de impub. & alijs. l. cũ scimus. C. de agri. & cẽsi. lib. 11. vbi Luc. de Pe. plura id genus adducit, & vltra cum, filius eiusdem præsumitur voluntatis & affectus cum patre. l. si operarum iudicio. ff. de oper. liberto. Quod fusius differit Tiraq. de legi. connub. l. 7. num. 8. tra sumptiue Chassan. in suo Catal. 11. part. consid. 25. Vbi tacito authore dicta refert Tiraq. sibi ipsi atribuens impudẽter, & latissimè idem Tiraq. in repe. l. si vnquã in prin. nu. 15. & seqq. C. de reuoc. donat.

3 *Filius est pars corporis patris.*

4 *Malus præsumitur qui ex mala progenie est nãtus.*

† Sicuti è contrario natus ex mala progenie præsumptionem aliquam prę se fert quod sit malus, vt Bald. & Angel. arbitrãtur in. l. si quos, C. de c. p. in fi. c. venerabilẽ, ad fi. de electi. tex. etiam Regni nostri in l. 2. ti. 2. p. 7. mali enim, testi Euripide, solẽt generare malos. Atque, vt vetus est sententia, ex malo patre filius probus vix nasci potest, sed patris naturę similis. E contra autem ex bonis viris liberos gigni bonos quam verissimum est. Non enim potest arbor mala bonum fructũ facere, nec cõuerso. Matt. 7. atque Lucæ. 6. cuius sententię principiũ retulit. Accursius in d. §. qui mancipia. Porrò qualis est ager, talia & semina: quales flores, tales & tincturæ: qualis operator, talis & creatio: qualis agricola, talis cultura. Esdr. 4. cap. 9. Ex quo videmus vt plurimùm, non tantũ sanguinis labem, sed & morũ quoq; ad posteros deriuari, ex sententia Ioann. Fabr. in rub. insti. de nupt. & Tiraq. de legib. connub. l. 7. n. 2. glos. 1. p. 7. vbi n. 3. optimum ad hoc adducit. text. in l. quisquis. C. ad l. Iul. maiest. ibi: Filij verò eius quibus vitam imperatoria specialiter lenitate concedimus (paterno enim deberent perire supplicio, in quibus paterni, hoc est hæreditarij criminis exẽpla metuũtur, &c. Lex item Regni nostri. 2. titul. 2. part. 7. facit gloss. in capit. venerabilem, in verb. progenitores, vbi Panormit. 4. colum. de electio. & in cap. 1. 56. dist. ibiquè glossæ prædictæ attẽstantur hanc fuisse causam vnam, quare Præsbyterorum filij, non promouentur. Ideoquè spurij sacris non initiantur gloss. in cap. 2. in verb. defectu, de filijs præsbytero. lib. 6. Quibus plura addit Tiraq. quo in loco nuper citauimus, nu. 3. & 4. cum pluribus sequẽt.

F † Porrò

5 † Porrò magistratum elector id potissimum attendere debet, nẽpe, si eadẽ dignitate, qua aliquẽ decorare intendit, lustratos parentes, aut maiores habuerit. Cuius rationem eleganter, more solito, assignat Tiraquel. de nobilit. c. 20. num. 8. his verbis. Et sane optimo iure in adipiscendis patriæ honoribus, qui antiquiore, nobilioriq; sunt genere, cæteris sunt anteponendi, nempe qui parẽtes, auos, maioresq; suos publicis honoribus honestatos habuerunt, ij quasi hæreditario quodam iure (vt elegantissimè disseruit Patricius) Reipublicæ curam accipiant, in eamq; amplificandã neruos omnes intendant. Proprius verò est. Hęc ille.

Magistratus ant ijs est ferre expediat, quorum parentes eadẽ fuerunt dignitate lustrati.

6 † Alia in superpotest reddi ratio. Nam qui habuit parẽtes suos alicuius artis peritos, si is in ea se exercuerit, censebitur nimirùm eiusdem artis peritus, vt in l. 2. vers. sed Anatolium. C. de veteri iure enuclean. Philosophus enim (vt dicitur) Philosophũ generat, vt inquit Cynus in l. proui dendum. C. de postulan. quod facile conducit doctorum filijs, vt in. l. Iubemus. §. filios, vbi glos. C. de aduoc. diuers. iudi. Alc. de præsumpt. reg. 1. præsump. 48. nu. 1. proinde, atq; ex contrario, stultitia (inquit Stobæus serm. 88.) hæreditarius morbus à patre est. Tertiò, id cõstat, nam vt ager bene ad modum committitur indigenis suis, qui cæli solisquè rationẽ per naturam optimè callent: ita ex Senatoribus orti munera publica adimplere quasi patria abitaquè disciplina didicerunt. Quorum imperium longè facilius populus omnis tolerat. Neque indignum sibi videtur filium magistratum gerere, cum meminerint maioris eius eodem munere functos extitisse, vt Tiraq. dixerat. d. c. 20. n. 8.

Sapiens sapientem generat, & è contra.

† Verùm ex hoc non ita latè liceat huius nostri pomarijin sitori laxare habenas, vt sucessionis iure putet sibi licere eis magistratus deferre, quorũm parentes aui, & proaui, alijue cõsanguinei eadẽ vel maiori potiti fuerint dignitate: nam & alios, si qui fuerint, digniores præferre tenetur. Quinimo, & si dignum cũ inuenerit, æquum non erit semper talem eligere, ne honores & dignitates iure quodã modo hæreditario deferãtur. Nam & in regibus olim id non licebat, quando quidẽ nõ ad principãtiũ progeniam Regna deferebãtur, sed ad eos, qui plurimũ de hominũ vita meriti viderentur, siue ob cõmunẽ vtilitatẽ creãte sibi Reges populo, siue ita in libris sacris contineretur, authore Diodor. lib. 2. de antiquiorum gestis. Exẽplũ nobis tradidit Adrianus Imperator insignis. Qui, cũ inuitus ad imperiũ venisset, & optimè imperasset, obidq; Senatus eũ obsecrasset vt filiũ Cæsarem appellasset, sufficere, inquit, debet vt ego inuitus regnauerim, quanuis immeritus. Cẽsebat enim principatũ nõ sãguini deferri debere sed meritis. De Fabio itẽ maximo Romano legitur apud Valeriũ, lib. 4. titul. de moderat. animi cùm à se quinquies, & a patre, auo, proauo maioribusquè suis sæpe numero Consulatum gestum animaduerteret in comitiis, quibus filius suus summo consensu Cõsul creabatur, quàm potuit, constanter cum populo egit aliquando vacationẽ huius honoris Fauiæ genti, de qua ipse erat, daret, non quod virtuti-

7 *Filij magistratuum non semper præficiendi sunt.*

turibus filij diffidere, erat enim illustris, sed ne maximum imperium in vna familia continuaretur. Referuntur hæc & alia plurima exempla per Guill. Benedi. in rep. c. Raynutius, in verbo, códi dit. 1. num. 34. propè fin. & pluribus sequentibus, extra de testam. Modú igitur, perinde atque in rebus omnis, optimus horticultor, hac etiam in re seruabit, nēpe, vt filios magistratuum non semper honoribus præficiat, non etiam nobiles semper genere, sed ita demum si cæteros virtute & scientia superauerint, vel saltim æquauerint. Sin autē hoc non constiterit semper parentum vitam exquirat. † Gloria enim hominis ex honore patris sui, & contumelia filij pater est sine honore, vt scribitur Sapientiæ. 3. Rursus prouerbiorum. 18. Gloria filiorum parentes eorúm. Et Oseæ. 9. Gloria corū à partu & ab vtero, & conceptu honor illius. Facit etiā text. in. §. 1. institut. de ingenuis. c. si quando, in verbo, genus. 24. distin. glos. ordin. in. l. cum vnus in prin. in verbo, domū, ff. de alimē. ciba, lega. † Cæterum an à matre. an autem à patre quis nobilitatem, & dignitatem consequatur; quia rem non tangit de qua agimus, est videndus Cassanæus in Catalogo gloriæ mundi. 8. p. 8. quoque consideratione, & Philippus Decius in. l. fœminæ. ff. de regul. iur. Guiller. Bened. in repe. c. Raynutius, in prin. in verbo. Raynútius, n. 15. de testam. *Adu.* De solo, si placet, seu area hactenus. Radicesquè tuę arboris expone, ne arbitro molestissimus.

8 *Filiorū gloria ex honore patris.*

9 *Dignitas a Patre, an a matre proueniant remissiue.*

CAPVT. VI. Radices arboris exponit, timoreq; Dei esse in iudice primam radicem ostendit.

RELATOR.

VEllem quidem leuiori Minerua, quæ proposita fuerūt percurrere, minoreq; molestiam præsidi nostro ingerere, subsectæ autē materiæ ea est natura, vt breuiori calamo perstringi nequeat. Curabo tamē quo ad potero, quæ intentioni meæ necessaria nó erunt multò libenter subterfugere. Cæterū postquā pomarij cultor terram fœcundā inuenerit, ramúq; ex optima euulsum arbore, re, inquā, & fama optimā: tres radiculas cùm ramus habuerit humi non dubitet figere. His nāquè deficientibus, ramus (licet in vbertima figatur terra) proculdubio arescet, coalescereq;, aut nutriri, fructus ve producere minimè poterit. † Prima igitur radix erit timor Domini. Quod ex sequentibus apparet. Eccles. c. 1. scribitur: Radix, plenitudo, & corona sapiētię est timere Deū: ramiq; illius longæui. Timor enim Domini expellit peccatū, quapropter qui sine timore est non poterit iustificari. Rursus Eccles. 15. Qui timet Deū faciet bona, & qui cōtinens est iustitiæ apręhēdet illam: cibabit illum pane vitæ & intellectus & aqua sapiētiæ potabit illū: firmabitur in illo & non flectetur. Rursus. c. 25. Timor, ait, Domini super omnia se super posuit. Sapiētia quippe, & scientia nó est super timētē Deum. Iudex igitur, qui magistratū gerere velit, Deū timeat, vt sic vitæ, sit laudabilis, & ho-

1 *Iudicis. 1. radix timor Domini.*

& honestus. Aliàs nõ eligatur, vt Iustinianus suadet in auth. vt iudices sine quoquo suffra. fiant. §. eos autem, vers. ideòquè. colla. 1. Imperator Adefõsus in l. 3. ti. 4. p. 3. & l. 4. tit. 17. p. 3. l. 5. tit. 16. lib. 2. ordinati. Et quò maiore fulserit dignitate, eo honestior esse debet. vt in auth. de desẽs. ciuit. §. nos igitur, & in l. 1. §. optamus. C. de offi præfec. Præ. Afri. Atq; ideò si arbor nostra tali desigatur radice nulla vnquã vi labefatari poterit

2 *Iudex iniquus iustitiam vio'abit vt plurimum.*

† Cęterum si Dei timore radicata nõ fuerit, arbor arescet, fructusq; iustitia nõ producet. Nequit quippè iustitia, cum scelerato homine habere cõmertiũ. c. forus, in fi. de verb. signif. Nã propter crimina sæpe obscuratur meus. ita vt dubia ignoremus dissoluere, vt inquit Bal. in c. quia propter. n. 14. de electio. Matt. Afflict. in vlt. de cis. Neapoli. ad finẽ, & cõsuetudo peccãdi obscuratũ reddit lumẽ diuinũ nobis participatũ, quod lumẽ ipsã naturalẽ & priuatã legẽ appellamus. c. forus, extra de ver bo.

3 *Iudex prius purgari debet quam aliorum culpas corrigãt.*

† Prius igitur purgãdi sũt, per quos aliorũ culpæ corrigũtur: vt ipsi iã mũdi aliorũ vitia purgare absque iniuria posśint, c. qui sine peccato. 3. q. 7. Vulnerato pastore, quis curãdis quibus adhibebit medicinam? Aut quomodo populus iustitiæ tuebitur clypeo, ab eo qui iaculus hostiũ se feriendũ exposuit? Qualẽ ve fructum producturã est arbor cui graui peste radix infecta est? Maior ergo metuẽda est locis illis calamitas, vbi tales intercessores ad locũ regiminis cõstituũtur qui Dei in se iracũdiã prouocãt, quã ipsemet placare deberẽt. c. fertur. 1. q. 1. Facilius què alios interfectorũ præsumitur, qui sibi ipsi manũ intulit. l. vlti. ff. de bonis eorũ qui sibi mortẽ consciuerũt: atq; peius in alios cõ missurũ, qui in se ipsũ malum audet, vt in l. cũ autẽ. § . malus. ff. de ædil. edicto. Hinc Beatus Ambrosius super Psalmũ, Beati immaculati, dicebat iudicet de alterius errore qui nõ habet quid in se ipso cõdemnet. Iudicet qui non agit quæ in alio putaberit puniẽda. Necùm de alijs iudicat in se ferat sẽtentiã. Iudicet ille qui ad iudicandũ nullo odio, nulla ofẽsione, nulla leuitate ducatur. c. iudicet. 3. q. 7. His finitimũ est quod Leo. IIII. Ludouico Augusto scripserat in c. nos si incõpetenter. 2. q. 7. in hæc verba. Si nos, inquit, qui aliena corrigere debemus peccata peiora cõmittimus, certe nõ veritatis discipuli, sed & (quod dolẽtes dicimus) erimus præ cæteris erroris magistri. Ideò subdit, magnitudinis vestrę magnopere clemẽtiã imploramus, vt talles adhæc, quæ diximus, per quirenda, missos in his partibus dirigatis, qui Deum per omnia timeãt & cũcta, quẽadmodũ si vestra præsens fuisse imperialis gloria, diligẽter exquirãt. Hęc ille. Porrò sicut Sacerdos (vt sapiens medicus & perfectus) primũ sua scire tenetur crimina diluere, vt posśit rectè aliena mederi: ita, & iudex (qui Sacerdoti comparatur, vt in. l. 1. ff. de iust. & iure) si criminosus est alterius iudex esse nequit, ne se ipsum cõdemnet, dũ in alterius crimen sententiã profert. c. vlt. 3. q. 7. † Quomodo igitur imperabit, qui non potest cupiditatiuus suis imperare? Refrenet prius libidines (teste nãq, Salomone in Prouerbijs, Vinum, & mulieres apostatare faciunt sapientes)

4 *Regere son imperare nõ potest, qui suis nequit cupiditatibus imperare.*

pientes)spernat voluptates, iracũdiam teneat, coerceat auaritiã, cæterasque animi labes repellat. Tũ incipiat alijs imperare, cum ipse improbissimis dominis, decori scilicet, & turpitudini, parerẽ desierit. Quãdoquidẽ quum ijs obediet, non modo Imperator, sed liber omnino habendus non erit. Quippe cũ nisi sapiẽs nemo sit liber. Tullio authore in Paradoxis. c. 5. Quo pacto eũ poteris cõsilio iudicare superiorem, quẽ vides moribus inferiorem? Nullatenus quidem vt in l. 58. tit. 5. p. 1. supra me si quidẽ esse debet cui me submittere paro. An verô cum idoneum iudicabis qui mihi præbeat consilium quod sibi nõ seruat? & mihi vacare credam qui sibi non vacat? Minime quide, vt in l. 36. tit. 5. part. 1. & per Ambros. 2. de offic. Et paulò post, aduertẽdum, ait, quòd in exquirendis consilijs plerunque iungatur vitæ probitas, virtutum prærrogatiua, beneuolentiæ vsus, facilitatis gratia. Nam quis, inquit, in sceno fontem requirat? Quis in turbida aqua potum petat? Hoc est, vbi libido, vbi intemperantia, vbi vitiorũ confusio scatet, quis sibi aliquit inde hauriendum existimet? Quis non despiciat morum collubionem? Aut quis vtilem alienæ arbitrabitur, quem suæ videt esse inutilẽ vitæ? Certè ridiculum esset eius exquirere cõsiliũ, qui suis in rebus alieno indiget. Nam & his magis in alienis alieno præsumitur indigere consilio quàm in propijs, vt in l. vltim. C. de legiti. tuto. l. sic eueniet. ff. ad legem Iuli. de adult. Alciato interprete, de præsump. regul. 1. præsumpt. 52. n. 5. Cæterum non ita fieri cernimus, Ciceronẽ in testem adduco. Is certè ad Atticum rescribens, epist. 197. Iam, inquit, quibus vtar vel socijs, vel ministris, si ij Prouintias, si Republicas regẽt, quorũ nemo duo mẽses potuit patrimoniũ suũ gubernare? Vtinam liberè explicare possẽ quæ mala passim Reipublicæ ex iniqua huiusmodi iudicũ promotione obuenire sẽtio. Sed sileo, nõ enim impunè homini fas est ver adicere. †Caueat tamen interim iudex, ne ei verè dici possit quod Dominũ per Ieremiã eiusdẽ c. 4. dixisse fertur principibus. Principes, inquit, populi mei nõ cognouerũt me. Iudices præterea & principes iniqui, teste Hieronymo, nõ per Dei arbitriũ dãtur, sed prout nostra deposcũt merita. Vnde Oseæ. 4. Dominus, ait, fecerunt sibi Regẽ, & nõ per me, Principẽ, & nõ per consiliũ meũ. Loquebatur vtiq; dominus de Saule, quẽ ipse elegerat, Regẽq; fieri iusserat: sed quoniã nõ secũdũ Dei voluntatẽ, sed iuxta populi meritũ fuerat electus, negauit sua volũtate aut cõsilio esse cõstitutũ. c. audacter. 8. q. 1. † Verũenimverò quanuis iniqui prauiq; iudices præficiantur, cùm à principe & Ecclesia tolerẽtur aspernendi nõ sunt, vt quorũ non liceat iudiciũ subterfugere. Non enim eorũ sunt considerãda merita, aut quã turpiter agũt, sed quæ iubẽt ac ministrãt. c. significastis, & seq. 1. q. 1. qui tex. loquitur de Sacerdote, tamẽ ad iudicẽ extẽdi potest, quẽ iura nostra Sacerdotẽ appellãt. l. 1. ff. de iusti. & iure. Cuius ratio redditur in Canone vlt. 3. q. 7. nẽpe; quia eis tantum nocent, dum sine exemplo suæ emẽdationis, & correctionis, aliena vitia corrigere curãt. Subditis autem

5 *Iudices iniqui per Dei arbitrium non dantur, sed iuxta merita nostra.*

6 *Iudicibus iste lratis parendum est.*

autem prosunt si eorum increpatione correcti, vel sententia coacti vitam suam in melius commutare didiscerint. Ibiquè quam plurima exempla tam ex veteri, quàm ex nouo testamento adducuntur, quibus praui iudices obtemperabantur. Nec tamen hac in re Ludouici Viuis iudicium admittere de dignabor. Is vtiquè vir, prudentissimus raræquè eruditionis in sua exercitatione in præcepto educationis, pag. mihi 121. per Budæi personã Gripherãtem quendam interrogans, Sed hic mihi, ait, anno sunt multi ad dignitatem euecti homines indignissimi, velut Sacerdotes non respondentes tanto titulo, & magistratus praui, & senes stulti ac deliri? Dic quæso quid sentiebat Flexibulus, an eodem esse honore persequendos quo potiores? Cui respondit Gripherantes. Non ignorabat Flexibulus esse tales non paucos, sed non concedebat ætati nostræ, vt nos inter eiusmodi, & alios poneremus discrimé. Nó dùm tantum esse nactos nos, vel ingenij vel prudentiæ, vt id possimus iudicare. Eam censuram & sapientibus esse relinquendam, & ijs quibus illorum est regiminẽ commissum. Sic & nobis iudicare non licet nec discrimen facere sintne boni aut iniqui iudices. Melius id viderint eorum ductores: quippe quorum est optimos ad magistratus euehere, nostrum autem eis indiscriminatim parere siue proui, siue improui existant. †

7 Ex quo liquidò cernere licebit quibus sint magistratus & honores concedendi, nempè, & Deum tibus, & ijs qui prudentia vitęquè merito claruerint, vt in Canon. innouamus propè finem. 60. distin. c. sicut. 23. q. 4. c. talia. 8. q. 3. Nec in eis solum est exquirenda prudentia sed fides, imo primo fides deinde prudentia. Hinc Bernardus, libro de cõsideratione. 4. Fideli, inqnit, potius aliquit committendum, quã prudenti sine fide. Nam prudentia sine fide magis astutia est. †

magistratus concedendi sunt ijs, qui merito vitæ claresiũt

8 Cæterùm nec hic longè dissidet quod & Bald. dixerat in l. 2. num. 15. C. de senten. ex pericul. recitan. Nempe, iudicem duplicem habere oportere salem in mente sua, scientiæ, videlicet, & conscientiæ: ne sine scientia sit insipidus, sine conscentiæ: ne sine scientia sit insipidus, sine consciẽtia diabolicus. Cuius dictũ summè commendat Barba. in c. quoniam frequẽter. §. in alijs, in verbo, prudenter, extra vt lite nó cõtesta. Ias. in. l. rẽ nõ nouam. 1. no tab. C. de iudicijs. Aymõ Sabillianus de antiquitate tẽporum, par. 1. in princ. numer. 57. vbi refert hoc dictum exaltasse Ludo. Ró. in cuius confirmationem aliqua congerit Nichol. Boherij decisi. 153. num. 31. †

Iudex duplicem oportet habere sali scientiæ, & conscientiæ.

9 Vt quibus addes rationem huius esse, nimirum, quia conscientia nil aliud estquàm vir bonus intra te loquens in corde tuo, vt inquit Bal. in. c. cùm causam, num. 61. de testi. †

Conscientia quid?

10 Qua propter virum bonũ iudicem appellant iura & innocentem. l. cætere. §. 1. ff. famil. eriscun. vbi idem Bald. iudicem iustitiam appellat animatam. Atque adeò iudex & bonus vir sunt conuertibilia, tanquam bonum & ęquum. Paris de Puteo de offici. syndicatorum, in princ. num. 11. Ex quo ipse ibidẽ num. 5. ait, semper pro iudice præsumi, per tex. singul. in. l. 2. C. de offic.

Iudex vir bonus appellatur.

offic.ciuili.iudicum, nec non & ab eo dolum ab esse, vt in l. 1. C. de prædi.curia. lib.10.l. si quos. C.de decuri. quod fusè Alc.examinat de præsump.regul.3.præsum. 9. Si igitur, quod absit, iudex cóscientia caruerit quomodo vir bonus appellabitur? Maximè cũ bono viro carere dicatur, qui caret conscientia: vt per Ias.in.§. sed isbtæ quidem num.110.inst.de act.

11 *Iudex iniustus an recusari possit?*

† Quo fit vt iudex iniustus sicut & indiscretus refelli, seu, vt vulgó dicitur, recusari potest, vt adseuerat Bal.inc.ad nostram, adfinem, extra de probat.arg.text.in.c. solicitudinem, ver.si verò, ibi, Indiscretum fuerat vel iniustum, de appella.refert & sequitur Robertus Maranta in Speculo aureo aduocatorum.6:part. num.69. &.70. A quibus ego libenter dissentio. Quandoquidem difficile ad modum, imò impossibile esset probare iudicem iniustum, & ab omnibus hac de causa reijceretur. Quare iustius (ni fallor) is remouẽdus esset, quam talis aduersus eum recusatio admittenda, ne iudex nomine tenus remaneat. *Adu.* Quorsum caput obtundis, aut in his quæ certo certiora sunt adeò laboras. Laterem præfecto (quod aiunt) lauas. Cui non satis cópertum est quanta ex honestis iudicibus Deumquè timentibus vtilitas Reipublicæ obueniat? Sed frustra hanc operam summis, quandoquidem iã aliter fieri moribus receptum est.

12 *Gubernatio populi eis tradenda quos Deus elegerit.*

† Vtinam id nostra vigeret ætate quod memoriæ prędictum est. Num.27. nempè, vt gubernatio populi ei traderetur, quẽ Deus elegisset: homini, videlicet, tali, qui spiritum Dei in se haberet, & præcepta eius in conspectu semper, quiquè Moysi, hoc est, ei cui magistratuum electio competit, notus & familiaris esset.c.si. ergo.8.q.1. Moyses enim (vt scribitur Exodi.28) viros Deũ timẽtes, in quibus erat veritas, mũneraquê fugientes, constituit Tribunos & Cẽturiones, qui populum iudicarent. *Relat.* Nil obesse autumo plus etiã miles repetere, quæ, quò magis nota sunt omnibus, eo plus obliuione conterimus.

13 *Romanus mos circa iudicum electionem.*

† Vtinam eum admitteret Christiana Respublica morem, qui apud ethnicós olim Romanus receptus erat. Quippe qui duo contigua construxerunt templa in vrbæ, vnum Deæ virtutis, alterum Deæ honoris. Ita tamen quòd ad templum Deæ honoris, non esset ascensus, nisi per templum Deæ virtutis. Hoc significantés non nisi virtute prædictos ad magistratus & honores esse promouẽdos: refert Augusti.4.de ciui.Dei.Bernard.de Bust.in 2.parte sui rosarij.ser.9.lit.H.Chas.in catal.gloriæ mundi.1.part.60.consider. 2. col. ad medium, sola enim virtus hominibus imperare meretur.

14 *Magistratus concedi oportet his qui merito vita claresꝰ cunt.*

Vtinam † quod & leges vbique clamant seruaretur, ad magistratus vt asciscerentur quos morum honestas commẽdat.l.magistros. C.de professo. & medi.lib.10.l.1. in princ.C.de professo.qui in vrbe constanti. l. proximos. C. de prox.sacro.scrini.lib.12. Quiquè vitæ essent laudabiles, probisquè moribus instituti.l.1.ff. de decre. ab ordi.facien. Porrò nil aliud nostrates vbique proclamant. Ioa.de Platea, in rub.C.quem ad. ciuil. mu.indi.in fi.admonet in electione magistratuum hæc considerari oportere, morum honestatem,

vitam

vitam laudabilem laborum prolixitatem, & stipendiorum merita, cui suffragant, Casseneus in catalog. glor. mund. 1. par. 44. consider. Non qui maior fuerit inter homines ille est iustior, sed qui iustior ille est maior. c. vlt. 40. dist. Non enim locus aut gradus, sed vita & mores faciunt sanctum Sacerdotem. 40. dist. in prin.

15 *Vtilitas principi, & Respub. obuenit ex bonorum constitutione iudicum.*

† Decet ergo Principes huius seculi iustitiæ munera benemeritis cōferre, tum quia, vt est apud Aulo-Gelium, beneficium digno conferentes accipiunt, & apud Ecclesiasticum, si bene feceris scias cui beneficium conferas, & erit gratia in donis tuis. Multa, inquit, benefac iusto, & inuenies retributionē magnam. Quidquid enim indigno datur, teste Philosopho perditur, quia prauus non est honore dignus.

16 *Virtute prȩditus gradui confert honorem non ei gradus.*

† Tum etiam, quia si iusti quos dignum, & par est rerum publicarum administtationi & honoribus præfici ad rem administrandam publicam admittantur, ipsi gradui, & dignitate conferēt dubio procul honorem & decorem, non ipsis gradus, c. 1. & vlti. 40. distinctione. Denique hac prima radice deficiente arbor nimirum arescet nullosque aut insipidos refert fructus. Sin minus defecerit, hoc est, timor Dei in iudice abundaberit, alijs licet non fuerit radicibus præditus, nil obstabit quominus fructus referat.

17 *Imperfectum scientiæ supplet perfectio charitatis.*

† Imperfectum si quidem scientiæ supplet perfectio charitatis. Nam vt Apostolus ait. 1. ad Corinthios. c. 8. Scientia inflat, charitas autem ędificat. c. nisi cum pridem. §. pro defectu. de renuncia. Hactenus de prima radice dictum sufficiat.

CAPVT VII. Iuris scientia in iudice exigi, arborisquè esse radicē secunda aperit.

SECVNDA Radix arboris nostræ est, vt prædixi scientia.

1 *Iudicem sciētiam habere oportet.*

† Quæ potissimum in iudice, & quocunque alio Rempublicam administrante requiritur. Nam & naturali iure, & diuino, in administratione Reipublicæ iurisque dictione exercēda, scientia & maturitas consilij potissimum exigitur, vt perspicuum est cuilibet ratione vtenti, & satis patet apud Philosophum Politicorum. 5. & per illud Exodi. c. 18. ibi: Proinde autē de omni plebe viros sapientes, &c. Vir autem sapiens dicitur, qui omnibus est ornatus virtutibus & instructus. Et is sæpe vir bonus appellatur. Vt Cicero dixerat Tusculanarum quæstionum, lib. 5. num. 41.

2 *Iudices legū & Canonū habere sciētiam oportet*

† Leges itaque sacrosq; Canones callere oportet eum, qui iudicādi munus obtinuerit, vt Imperator insinuat in Authentico de iudicibus, & vt nullatenus in principio, collat. 6. his verbis. Non existimauimus oportere, habere iudicē quorundam nomina, maximè legum in eruditorum. Et rursus ibidem post pauca: Illi autem, inquit, nec nobis ministrantes, nec cingulum habentes, nisi potuerint perse nosse quod iustum est, sed aliunde emendicare iudicandi honestatem: quomodo non maximum vitium erit Republicę non eis, qui ex se quod agendum sit sciant, lites tradere: sed sinere eos quærere alios à quibus liceat discere, quæ

ipsos

ipsos iudicando eloqui decet. Id quodlegibus etiá nostris precipitur, vt in l.3.tit.4.p.3. & in Pragmatic.58. vbi decem annis iuri operam nauasse oportet in Achademia insigni eos, qui admagistratus quoscunque seu Relatorismunus ascendere cupiunt.

3 *Scientia laus*

† Nam vbi scientia de est, non est bonum, vt Prouerbiorum scribitur.c.19. Vnde Dauid prius ex gratia Spiritu sancti donũ Dei percepit, de inde administratione Regni consequutus fuit.2. Regum.2.&.c. qui Ecclesiasticis.36.distint. vbi Gracianus plurima in huius rei testimonium congesit. Rursus alibi ipse idem, inquit, vilissimus reputandus est, nisi præcellat scientia & sanctitate, qui est honore præstantior.c. vilissimus.1.q.1. Malachiæ item.2. Scriptum est labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirit Dominus ex ore eius, qui Angelus Domini exercitum est. Qua quidem si careat iustè dicetur ei: tu scientia repullisti, & ego repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi. Oseæ. 4.c. nisi cum pridem.§.pro defectu extra de renun. Cúm igitur in Sacerdotibus scientia exigatur, & in iudicibus requiri consequẽs erit. Quãdoquidem ad declarandum quid sibi velit lex, non sufficit esse iudicem, sed iurisperitum esse oportet: ita Bal. in additio. ad Specula. titul. depositionibus.§.7.vers.13. Quomodo enim iudicabit secundum leges, qui eas ignorauerit? *Adu.*

4 *Correctores de nobilibus non iurisperitis creari.*

† An tibi non est compertum, potestates seu ciuitatem administratores, quos vulgus correctores appellat, de nobilibus non iurisperitis creari: quorum solertia boniquè mores cum experientia inspiciuntur, non legum peritia, vt in l.4.&.5.tit.16.lib.2.ordinat.l.1.titul.13.de correctoribus, lib.2.capitum Curialium, deducta ex Regia Pragmat.93. Pintiæ anno.1523.condita, & septima Toleti anno. 525. & alia Madricia, anno.1523.lata.

5 *Iuris imperitæ optimá natura, haberi viri docti ingenio ad laudem; & imperitũ plerunquè præstat.*

† A quibus nimirum si rectior sententia interdũ emanauerit, cùm naturalis ratio quasi formam legibus afferat, quæ ipsius legis anima dicitur, cuius & iuris imperiti nõnullis casibus facile capaces esse possint, quos superflua quædã subtilitas, ac iuris rigor improbus nõ fallat. Cui nõ ab re accedit illum Ciceronis pro Archia Poeta dicentis: Ego multos homines excellenti animo & virtute fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu prope diuino per se ipsos, & moderatos, & graues extitisse fateor. Etiam illud adiungo sæpius ad laudem, atquè virtutem, naturam sine doctrina quam sine natura valuisse doctrinam. Iuris etenim subtilitates quandoquè obumbrant veritaté, per easque plerunque erratur. l. si seruum. §. sequitur. ff. de verbor. obliga. Barthol. Soci. consil.157. præsens consultatio, nu.7. lib.2. l. sed hæc. ff. de excusatio. tut. *Rela.* Et id ipse libenter facteor. Istis tamen correctoribus adsunt modis omnibus assessores, qui eorum loca tenentes nuncupantur atque ea quę legum sunt explicant & occupationes eorum adimplent. Cũ què multis detineantur curis, merito iudiciorum complent partes per suorum præsentiam assessorũ, vt in auth. de iudicibus, & vt nullateuus, in princ. versi. nostris, collat.6.l.2.tit.13. lib.2. capitum Curialium.

6 *Iurisperitis & literatis præmia & honores debentur.*

† Viris si quidẽ literatus deben-

debentur præmia,& honores Sapientię.7. facit etiam tex.in l.1. C.de offic.assessor. Quibus iurisquè peritis,& non alijs gubernatio Reipublicæ commitenda est inquit tex.in proœmio institutionũ, in fine, ibiquè adnotauit Angel. Eisdem princeps honorem exhibet,& non pauca tribuit priuilegia.l.quidquid, ibi, reuerentia studiorum.C.de aduoca.diuer.iudicio.

7 *Scientia laus quã nobiles reddit homines.*

† Nulla vsquam gentiũ esse potest fortuna quam nõ augeat literarum gloriosa notitia,authore Cassiodoro variarum,epist.10. Ea demum nobiles efficit:qui ipsam consequuti sunt.c.de multa. de præbendis,glos.in l.societatẽ, ibiquè expendit Salic.ff.pro soci. l.prouidendum,iuncta glos. C. de postulan.plurimisquè tum rationibus,tum authoritatibus, id probat Tiraq.de nobilitate. c.5. Quinimo omnibus est nobilibus nobilior sapientia,vt scribitur Sapientiæ.7.Lucas dePena refert in l.Proximos.C. de proxim.sacro. scrin.lib.12.

8 *Sapiens tãtum liber dici potest.*

† Vnde Stoici asserebant sapientes tantum,& doctos liberos esse,Tullius in Paradoxis; Nullus vir, inquit, doctus seruus, aut ignobilis esse potest,nisi fortè volutabro vitiorum fuerit infectus.Philosophus.1.Polit.Homines,ait,ratione & intellectu vigẽtes Domini sunt, & rectores aliorum.Seneca ad Lucillum.12.epistol.86.Beatam,inquit,vitam efficit perfecta sapientia.Per eam Salomon obtinuit principatum, & honorem. Per ipsam Alexander potius quàm viribus sublimatus est:habuit enim Aristotelem in Doctorem,authore Aulo Gelio, lib noctiũ Atticarũ.9.c.3. & alia plurima id genus refert Chassanæus,in suo Cathal.10.p.6. &.7 considerat.

CAPVT.VIII.PRINcipes an egeant literarum scientia? & quomodo cõsiliarijs vti debeãt, demonstrat.

ADVOCATVS:

REGES Principesquè omnes egent,ni fallor,literarum scientia magis quàm cæteri homines. Id quod Stobæus serm.46.latissimè probat.

1 *Principes an egeant literarum scientia?*

†Refertquè, cùm ad Musonium aliquando Rex quidã Syriæ ingressus esset (erat enim adhuic Syrię Reges sub Romanorum Imperio) cum alia multa apud Regem tum hæc disseruisse. Ne tibi persuadeas cuiquam esse magis, quàm tibi philosophandum, nec id ob aliam causam magis, quam quòd Reges. Duasque admisit vltimo loco propositiones: primã, bonum Regem,& Philosophum esse necessario: secundam, Philosophum statim animo præditum esse Regio: primæ in primis veritatem speculemur. An quispiam bonus Rex esse potest,nisi idẽ bonus vir fuerit? haud quaquam Bonus autem vir esse nemo potest quinet Philosophus. Si quidẽ philosophari est boni honestiquè studium exercere. Itaque bonum Regem continuò & Philosophum esse necessariò fatendum est.

2 *Philosophũ, vere dici posse Regem*

†Cęterùm secundam quòd Philosophus omnino etiam Rex sit, hoc modo percipies. Hominis Regij est rectè gubernare posse gentes ac ciuitates

ciuitates, & dignum esse qui cæteris imperet. Quis igitur fuerit magis idoneus ciuitati præfectus, aut dignior hominibus imperare, quā Philosophus. Quippe decet Philosophum, si vere talis sit, esse prudentem, temperatum, iusta, & decora iudicare, cogitata efficere, dura tolerare, idem & animosus, intrepidus, & patiens, eorum quę grauia videntur, fuerit: præterea beneficius, humanus, cādidus: quo quidem viro quis ad imperandū aptior & paratior inueniri posset, nullus. Quanuis autem non multi ei obediant, & obtemperent, non propterea, tamen Regia priuatur dignitate. Satis est enim si amicis imperet, aut vxori, aut liberis, aut saltem sibi soli. Nec enim qui paucos curat, minus est medicus, quā qui multos, modo medendi peritiā teneat Et qui vno aut duobus equis vtitur tam equestris est, quàm qui multis, modo equitandi peritiam calleat. Eadem ratione is qui vni aut duobus imperat: æquè fuerit Regius, ac ille qui multis dominatur, modò regnandi peritiam teneat. Quibus Musonij dictis rex oblectatus, petendi quodcūque vellet ei optionem dedit: nulla enim in re, dixit, apud me repulsā patieris. Respondit Musonius: Peto vt orationi meæ, quam adeô laudas obsequaris. Nam & mihi hoc pacto maximè gratum facies & tu ipse maiorem inde, quā ex 3 vlla re aliā vtilitatē consequeris.† Policratus etiam lib. 4. Romanorum imperium, eorunque Rempublicam asseruit tandiu viguisse, quamdiu Imperatores & duces, sapientes seu literati fuerunt. Ex quô autem in principibus virtus cæpit languescere literarum, armatę militiæ, infirmata est manus, & ipsius principatus quasi præcisa radix. Boetius item lib. 1. de consolatione, Beatam asseruit esse Rempublicam, cui princeps sapiens dominatur. Salomon quoque Sapientiæ. 6. Ad vos Reges, inquit, sunt hi sermones mei, vt discatis Sapientiam, & non excidatis. Et rursus eiusdem Sapientiæ lib. c. 7. Venerunt mihi omnia bona, pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius: & Eccles. c. 10. Rex insipiēs perdet, ait, populum suum. Hinc minor 25. annis regere nō potest, absque curatore, quód latè dixerit Carol. Molineus in consuetu. Paris. tit. 1. § 29. num. 5. & seqq. Scientia igitur, tanquam virtutū omnium nobilissima, est proculdubio regibus necessaria. Nam, sicut qui in tenebris ambulant, luminis claritate indigent, ne quid pedibus offendant, sic Reges, qui impunè crimina quælibet patrare possunt, & iuxta appetitum, & desiderium quælibet facere, per tenebrosas & difficiles vias quodammodo ambulantes, lumine nimirum indigent sapientiæ, vt Guillel. Benedict. asseruit in rep. c. Raynutius in verbo duas habēs filias, num. 101.† Ex quo Licinius Imperator valde vituperatur, aliàs etiam non admodum laudatus, qui literis adeô infestus erat, vt virus ac pestem publicam eas appellaret, vt tradit Aurelius Victor in vita Constantini, Costantij & Helenæ filij. Eo autem mores apud Hispanos deciderunt, vt qui se Principes aut nobiles esse gloriantur, nihil magis ob esse nobilitatis decori existiment quam literas 4

3 *Rex insipiēs prodet populum suum.*

4 *Carpuntur qui literas increparunt*

literas, cùm nihil contra magis eam illustret, & ornet ad quæ iam pridem occalluit animus. † Vellē vt illi saltem historias noscerent, ex quibus intelligerent maximos Principes, Reges, Imperatores, alios alijs artibus & scientijs, alios omnibus instructissimos fuisse, & ex illis nonnullos quoq; libros scripsisse, quibus suam eruditionē testatissimam posteris reliquerūt, quos Tiraq. refert de nobilit. c. 5. in fi. Hi sunt, vt breui calamo per curram. Numa Pompilius secundus Romanorum Rex, Alexander Magnus, Iubas Mauritaniæ Rex, Mitridates, Iulius Cæsar, cæterique. XII. Imperatores. Et præterea Hadrianus, Aelius Verus ad ipso Adriano adoptatus, Aurelius, Antonius Pius, alter item Verus ipsius Antonij in Imperio consors, Saluius Iulianus, quem iurisperitissimum scribit Eutropius, Septimus Seuerus Piscenius Niger, Alexander seuerus, Gordiani, pater, & filius, Gallienus, alter Iulianus, cuius extant multi libri, cui magis, vt verum dicam, obfuit eruditio quam profuit, sed illud non fuit scientiæ vitium, sed hominis, & Liuanij eius præceptoris, & aliorum qui eum à fide, & religione nostra dimouerunt. Et ne nostros Reges prǽter mitamus, Alfonsus X. cognominatus sapiens, Romanorum Imperator electus nostræque Hispaniæ Rex, cuius extant partitarū, historiæquè generalis libri, atque alij multi, diuus Ferdinādus. III. & alij quam plurimi quos enumerare esset fastidiosum. Denique Plutarchus, librum scripsit hoc titulo, in Principe requiri doctrinam, breuem quidem illum, sed dignum, qui noctesque diesquè in manibus, ore, oculis, memoria, & sermone principium versaretur.

5 *Principes re censentur.*

Rel. † Ego autem in principibus scientiæ tantum exquirerem dilectionem (neque id sanè est ex proprio capite præsagiū, textū enim habemus Regni nostri id attestantem in l. 10. tit. 10. lib. 1. ordinat.) vtque sapientes, eruditissimos viros, nec non admodum prudētes semper ad latus haberent, eorumquè consilia non aspernerent, Alexandrum illum cognomine Seuerum XXII. Romanorum Imperatorem imitantes, vt qui Republicam prudentissime administrauit. Interquè cætera, quæ sibi diuinitus egregia contigere: nullam causam, nisi viris doctis adhibitis omnia denique negotia prius a scriniorum principibus, & doctissimis iurisperitis, sibiquè fidelibus tractari ordinarie; atque ita referri ad se præcepisse fertur. Legesquè, proinde multas de iure populi & fisci moderatas sanxisse, nec vllam constitutionem sacrasse absque iurisperitis, doctissimis & sapientibus viris, ijsquè disersis non minus quinquaginta, ne pauciores in consilio essent sentētentiæ, quàm Senatus Consultū conficerent. Et id quidem ita, vt iretur per sententias singulorum; ac scriberetur quod quisque dixisset, dato tamen temporis interuallo ad disquirendum cogitandumquè prius quam dicerent, ne impræmeditati verba facere cogerentur de rebus in gētibus. In hoc egregio opere principem habuit Vlpianum, quem in toto Imperio ita effusissime dilexit & honorauit, vt familiaris ac socius principis diceretur. Cùmq; inter suos conuiua-

6 *Principes cōsilia prudentum in omnibus ea vsi exquirant.*

conuiuaretur, Vlpianum frequenter accersebat. Atque ideò aulicis infensus erat, quòd ab Alexandro eius causa cohiberētur. Qua de re à militum ira Vlpianū necare volentiū, eiusdē sæpenumero purpuræ obiectu enixè defensus est.† Mirabile quidē Principibus documentū. Constat etenim illū summum Imperatorem extitisse. quòd Vlpiani pręcipuè consilijs rempublicā gubernauit. Id quod Lāpridius rescripsit Cōstantino Magno quærēti, quare Alexāder alienigena, & adolescēs in talem euasisset Principē, cū alij plures prædecessores eius Romani sanguinis imperatoriam fedassent dignitatem? Id enim dixit probitatibus ac moribus eorum esse accepto ferendū, quos ille Princeps in consilio habuerat.† Optarim etiā vt saltē consiliū Demetrij Phalarei grauissimi disertissimiq; philosophi principū nō exiret memoriā. Qui Ptholomæū Regem sæpe hortari solebat, vt multos sibi emeret libros, qui de regno, atque imperio essent scripti, eosq; perlegeret. Quòd in ijs ea legendo inueniret, quæ amici admonere ipsos Reges nō audēt raro siquidē, aut, vt verius dixerim, nūquā Reges vera de se audiūt per familiares, vt Antiochius dixerat authore Plutarcho in apoptegmatis Imperatorū. Sūt enim nōnulli Principes delicatis ita auribus, ne dicā fastidiosis, vt sanū consiliū nō admittere modò, sed ne audire quidē vllū velint. Qua vna in re fieri sæpe videmus, vt ipsi pereant, & suos omnes in calamitatē trahāt. † Vtinā Principibus Christianis liberet interdū ad hæc animū intēdere, vt quos ratio ac religionis quam profitentur, authoritas nō mouet, exempla saltē prophanorū hominū excitarēt. Quo fieret, vt magna opere precia facere, mererīq; viderētur aures & oculos eorum, si libenter audiētes senatus consilia, iussa eius absque affectu agerēt, cōstāterquè, tanquā si oculis carerent, exequi præciperent. (Exēplum sumētes in Salomonis filio Roboan, qui spreto seniorū consilio, sequutusquè iuuenum, quibus cum nutritus fuerat, asperè respondit populo eum deprecanti leuius, vt faceret iugū quod eius pater imposuerat, ob idquè regnū amisit, vt scribitur 3. Reg. c. 12. & in c. Ecclesia. 16. q. 1.) † oculosquè interdùm acres & acutos habentes, egregios viros, iustos, & honestatos, in secessu latere in vitaquè priuata consenecere non sinerēt, quos dignum & par esset rerum publicarū administratione & honoribus præfici, aut si, vt iā fieri cœptū est (tametsi vna aut altera irundo ver non facit, vt dicitur) eos quos à memoria, à consilio, aut in moderatores, seu senatui præfectos deligerent, non qui prostitutæ frontis petitores ambiendo, flagitando, sese venditādo aulicos obtunderēt, atque etiā enecarent: sed eos egregios viros, qui in secessu latère, quàm turpiter & obnoxiè in prætexta innotescere mallēt, incautos, honoresquè minimè ambientes, ad magistratus euocarēt, renuētesquè fortè ad id cogerent. † Constituendæ quippe reipublicæ summa infermè vertitur, si ijs hominibus primi imperij magistratus cōcedātur, qui publica vice cōmoueri soleāt, atque (quod rarissimū genus est) qui non sibi ipsis, sed alijs labo-

7 *Consiliarius bonus optimum reddit Principē eius consilijs vtentem.*

8 *Consiliū Demetrij Principibus vtile admodū.*

9 *Principes iussa senatus clausis oculis agere debent.*

10 *Magistratu concedendi sunt non petentibus, sed benemeritis.*

11 *Magistratus maiores iis concedere oportet, qui publica vice cōmoueri solent.*

laborent, vt philosoph. Ethicorum.5.ca.6: præclarè admonuit, quippè citra aras tātū, vt dicitur, obsequiosi esse dicerint. Quippè quorū auribus, oculis, & iudicio, qui Principibus à memoria adsūt Principes ōnia ferè credūt. Quod nisi tales ad hos offerātur honores nemo nō perspiciet, quāta Reipublicæ calamitas præsentanea sit, plurima siquidē intus, vt Aspēdius ille citharistes, idest interiore illo, ac sanctiore cōsilio, canere possent, studijs suis sępius, aut etiā cōmodis, quā Reipublicæ cōsulētes. Quo nimirū fieret, vt quanuis quidē innotescerēt, & claritate nominis, & integritate famæ, haud vnquā fermè sola virtutis cōmēdatione apud aulā penitus insinuarentur. † Caueāt igitur Principes ab huiusmodi personatorum hominum imposturis, qui (vt est vicinia quædam virtutum ac vitiorum) aut seueritatem superciliosa fronte, aut charitatē immodica comitate, aut clemētiā ambitiosa placabilitate, aut quoduis aliud præstantis animi ornamētū exquisito lenocinio emētiri didiscerūt. † Memoriaq; eorū minimè prætereāt Catonis verba per Sallustium in Catilinario memoriæ prodita, Nolite, inquit, æstimare maiores nostros armis Rēpub. ex parua magnam fecisse. Si ita esset multò pulcherrimā nos haberemus: quippè sociorū atq; ciuium, nec non armorū, & equorum maior copia nobis quàm illis est. Sed alia illos magnos fecerunt, quæ nobis nulla adsunt: domi industria, foris iustū imperiū, animus consulendo liber, nec delicto, nec libidini obnoxius. Pro his nos, luxuria, auaritia, publica egestate, priuata opulētia abūdamus. Laudātes diuitias sequimur inertiā, inter bonos & reprobos discrimen nullū, omnia virtutis præmia ābitio possidet, ideô ruūt omnia, refert August.4. de ciuita. Dei.c.14. Quibus mirè concinit, quod & Pogius scripsit Florenti. in epist. ad Nicolaū.V. Pōtificem maximum missa. Quo in loco, inquit, doctrinarū cessant exercitia, vbi nullū inter doctos & ignaros discrimen viget, vbi nullus virtuti locus, nulla studiorū ratio habetur, vitia ibi regnet, torpescant ingenia, principatus, & regna decidāt, rerūq; omniū dominetur cōfusio, necesse est. † Oportet igitur nō eos qui ambiūt, qui prænsant, qui propinquos & familiares habēt, & verò etiā cœnas cōpetitrices: ad id muneris exequendū mitti, sed bonos, modestosq; viros, integros, & incorruptos, qui aut, more maiorū, magistratum simpliciter, & candidè petant, aut recusent oblatū. At, si placet, quā pauci, vel quā potius nulli nisi ex illa importunissima sectatorū turba, vel ex illa collubie creantur? Nā si vera dicere fas est, tot circū cursant apud magistratus in curia apparitores, tot apud Regem assentatores in aula, vt illorū prospectum, quò te vertas, fugere nō possis. Prospectū autē dico adulationē, blādicias viscata munera, supplātationē. Ita mittūtur in vrbes, nō tā rectores, & iudices, quā sæpenumero (non audeo dicere, dicam tamen lenius) sui amantiores quàm Reipublicæ. Quò prouidētius multò præsidi consilij publici in eam curia incūbēdum est, vt horum cōpetitorū ex curia exhauriatur magna ista, & perniciosa

12 *Principes cauere oportet a personatorum hominū imposturis.*

13 *Respublica iusto imperio & animis in consulendo liberis, potius quā armis conseruatur*

14 *Magistratus quibus sint concedēdi.*

ciosa sentina Reipublicæ. Hactenus animi causa inepti re nobis licuerit. *Adu*. Quid istud quæso? ne delires, locus hic spinosus est fortasse, atq; id periculum est, ne incautus incedens aculeũ quendã molestum feras resipiscẽtiæ referas. Nõ enim licet in alienam, quod aiunt, messem falcẽ immittere, melius viderint eius ordinis ductores, ad quẽ ea res pertinet, quid sui muneris sit: quõue modo omnia sibi officia cõstare posthac in rẽpublicam possint. Cõsultius vtique agetur si his omissis vltimã cœptis imposueris manũ. *Rel*. Iãdiũ nosti ingeniũ meum. Rũpere re quidẽ, nisi euomuissem, quod certè soffocabat animum virus. Quod enim venenũ esse lætalius potest homini non vsquequaque vecordi & improbo, quã in Reipublicę malis audere loqui? † Cæterũ tibi vt moremgerã, ad idq; quod est huius causæ caput, festinet oratio, eã in iudice exquirerẽ: scientiã nõ modò abeo ex legum, canonũuè præscriptis longo tempore conquisitã, vt Michael Vlcurrinus in suo de regimine mundi, tracta. 4. p. 1. q. principali nu. 7. dicebat, verũetiam quę solido ac naturali iudicio est confirmata, quã prudentiã vocãt, hæc quippè perfecta dici potest. Quinimò rectorẽ Reipublicæ satius erit literarũ cognitione carere, quam genuina quadã & insita prudẽtia, quãquã admirandũ est, quantum hęc ipsa prudentiæ virtus literarũ tractatione, tãquam riuulis irrigata crescat, quantoquè fiat indies vberior atque præstãtior, de qua paulò post agendum est. In summa ratio ita ponenda est, radicem istam non nudam legum scientia,

15 *Scĩetia perfecta dicitur, quæ solido ac naturali iudicio confirmata est.*

sed solido ac naturali iudicio cõnnectam & solidatam esse oportere, vt arbor nostra fructus iustitię & æquitatis referat. Quæ sanè ab nostri pomarij cultore diligẽter sunt animaduertenda, ne ipse indignum eligendo criminis reus fiat. † Peccat enim beneficium cõferens indigno, sicquè ad munus aliquod eligens indignũ, vt Cardi. adnotauit in Clem. 1. num. 10. de ætate. & quali. Dec. in c. cum in cũctis, nu. 20. de electio. atque vltra crimen grauissimũ, ad restitutionem tenetur his, qui ex iniqua electi administratione lædũtur, vt Adri. attestatur in 4. sentẽ. tract. de resti. ca. quia iã determinatum est, versi. Secũda cõclusio, Ioan. Lup. in c. per vestras, notabili. 3. §. 26. num. 11. omnium latissimè Coua. in relectione regulæ, peccatum. 2. p. § . 7. num. 1. vbi ex communi omnium sententia asseuerat electionẽ digni non irritari, licèt dignior spernatur, vt in c. monasteriũ. 16. q. 7. & c. cũ nobis, de electio. nec ob id tamen præferentẽ dignũ digniori tutum esse, & immunẽ à peccato, vt ipse Couarru. probat ibidem num. 2. ex diui Thomę, Caietani, & frequẽtiori Theologorum, & Canonistarum sententia. † Quin & electos ipsos noxiã contrahere facit. Peccat enim, qui acceptat magistratum, si caret scientia, & alijs quæ ad id munus exercẽdum exiguũtur, ita firmat Archidi. in c. 1. in fin. 48. distin. Luc. de Pen. in l. contra publicã. vlt. colu. C. de re milita. li. 12. Inoc. Hostiẽ. Panor. & Phili. Deci. in c. cum in cũctis, in prin. hic n. 20. extra. de electio. † Quemadmodũm & in doctore indigno asseuerat glo. in Clem. 2. in

16 *Indignũ eligens peccat.*

17 *Indignus officium acceptans peccat.*

18 *Idem in doctore.*

in verb.honorẽ,& ibi Cardin. de magistr. Abb.in c. cum Ecclesia, in fi.de inmuni.Eccle.Ias. in rub. C.vt nemini liceat fine iud.se vin dica.Guill.Bene.in rep.c. Raiuũ tius,in verb. & vxorem nomine Adelasiã,nu.590.de testa.Bonus de curtili de nobilitate 3.p.n.107. Ioa.Neuizani in sua silua nuptia. lib.5.nu.54. atque ideò affectare quisque non debet, in quo vel intelligit,vel intelligere tenetur im peritiã suã alijs periculosam futu rã,vt elegãter admonet Gaius in l.idẽ iuris.§.vlti.ff.ad l. Aquil.cu ius ratio,vltra eos est: quia huma na conditio imitari debet ea,quę sunt secundum naturam,vt pote quæ sint ratione diuina ordinata. Atque ea vitio dãtur, quæ aduer sus ordinem naturalẽ fiunt. Hoc autem in omnibus rebus naturaliter inuenitur cõmuniter ; quod quælibet actio cõmensuratur vir tuti agẽtis,nec aliquod agens naturale nititur ad agendũ id quod excedit suã facultatẽ.Si ergò indignus consequitur officium doctoratus gradũ,aut aliam dignita tem,conatur agere , quæ aut eius correspondet meritis & virtutibus:& sic nititur cõsequi,quæ excedunt eius facultatem:peccat ergò præsumptione,quod & ipsum nomẽ insinuat.Quam lætale crimen esse asserit diuus Thomas. 2.2.q.130.arti.1.

CAPVT IX. Radicem tertiæ arboris,hoc est,experientiã designat.

TErtiam arboris nostræ radicem dixi esse experientiam.Quæ in iudicibus dupliciter potest considerari,tũ passiuè,tum actiuè.† Passiuè inquam,si de se alijs experimẽtum tribuerit. Quod primas ille antiquæ Philosophiæ Plato 6.de legibus , in principio agens de electione magistratuum mirè explicabat,inquiens,oportet eos qui magistratũ accepturi sunt ab adolescentia probatos fuisse , tã ipsos,quàm suos vsque ad ipsam electionem.Id quod & Iustinianus noster comprobans in l.vlti. C.de offi.magistri mili. Rescrip sit cuidã militũ magistro, his ver bis,tuãquè magnitudinem , quæ nobis ex ante gestis optimè com mẽdata est,idoneã ad talẽ fore di gnitatẽ confidẽtes elegimus.Idq; maximè in maioribus magistratibus de eligẽdis exquirendũ est, quippè cũ ijs mãdari debeãt, qui in minoribus imperijs continentia & integritate famæ pignora multa,magnaquè dederint. Hoc idem sentiẽs Gratianus in c. Episcopum.61.disti.ait,Non sunt cõstituendi Reges, nisi quos multò ante nota,probabilisq,vita cõmẽ dat.† Fama vtique præficiẽdi exquiréda est,tã ab ijs, qui eũ præfi cere curant, quã ab ipsomet magi stratu. Vt cui propria nõ sufficiat virtus,nisi bono induatur nomine,vt auth.de iud.&vt nullatenus in prin.colla.6.iũcta glo.in verb. attestationẽ.l.3.tit.4.p.3.l.1.& 6. tit.15.lib.2.ordina.scriptũ est Ecclesiastici.cap.41.curam habe de bono nomine , hoc enim magis permanebit tibi,quàm mille the sauri preciosi , & magni. Bonæ vitæ numerus dierum , bonum autem nomen permanebit in æuum . Melior quippè est bonum nomen , quàm diuitiæ multæ, repetitur

1 *Experientia passiue in iudice exigitur.*

2 *Fama bona in iudice requiritur.*

repetitur Prouerbior. 22. & in l. 55. in fi. tit. 5. par. 1. Neque enim, vt cum Augustino loquar, audiēdi sunt viri sancti, qui cum de ali quo reprehenduntur, de quo ma lè audiunt apud omnes, eorū salua conscientia permanente, coram Deo sufficere sibi cōscientiā asserunt, æstimationem hominū, non modò impudenter, verūetiā crudeliter contemnētes, animas cùm aliorum occidant, cap. non sunt. 11. q. 3. Conscientia nobis & fama proximis est necessaria, quo fit, vt confidens conscientiæ, negligens tamē famam crudelis dicatur. c. Nolo. 12. q. 1. & in l. 53. ti. 5. p. 1. Ex quo Apostolus 1. ad Timot. ca. 2. Testimonium, inquit, nos habere bonū oportet ab his qui foris sunt. c. iubemus, de con secra. distin. 1. Vera enim gloria (teste Cicerone officiorū. 2.) radi ces agit, ac etiā ꝓpagatur, ex quo Isocrates plus tibi, inquit, curę sit vt honestā famam, quā diuitias in gentes liberis relinquas: nam hæ mortales sunt, illa immortalis, & per famā cōparari possunt opes: nunquā verò pecunijs fama redimitur. Itē diuitiæ etiā improbis accedūt: at famę gloria nōpotest, nisi solis eximijs viris cōtingere, quāobrem sapiētis est famæ suæ lōgè diligentius, quā opibus suis, nō minus verò diligēter, quā vitæ consulere, minus siquidē damni & incōmodi accipit, qui pecuniam, aut etiā vitam amittit, quā qui famam. Pecunia enim amissa sarciri potest, fama semel amissa in integrum restituitur nunquā.

3 *Inseri arborem nostrā oportet, vt sapidiores ferat fructus.*

† Benè ergò se habebit huius nostri viridarij, hortulique cultor, si ex optima notaque arbore ramum, surculum ve euellerit, humiquè fixerit: aut, quòd fructus insitæ arboris sapidiores sunt ijs, qui ex denuo plantata colliguntur, aliæ insere curauerit. Lege quippè naturæ vnū quodque generat tale quale ipsum est, quodque insertum est, facit poma suæ speciei non poma radicis. Si igitur ex ante gestis notus quis fuerit, suiquè experimentum dederit, inseri arbori nostræ, hoc est, magistratui proculdubio expediet. Dignitas enim cùm ad expertum venit, est compensatio meritorum, cùm verò ad incognitum donum est, vt inquit Cassiadorus. 1. variarum, epistola. 13. opus autem est ad notitiam sui experimēto. Quid enim quisque posset, nemo sciet alius, nec ipsemet, nisi tentādo didiscerit, vt Seneca probat in libro de diuina prouidentia, cap. 4. de prosperitate. *Adu.* Valde quidem miror, iti repentè insitor euaseris. Quid obsecro commune habet iurisprudentia cum agricultura? *Rela.* Nihil prorsus. Sed nemo tam sine oculis, tam sine mēte viuit, vt quid sit sementis, aut messis, quid arborū putatio, & insitio, aut vitium, quo tempore an ni, aut quomodò ea fiant, omninò nesciat, vt Cicero attestatur 1. de oratore, nu. 129. † Verùm ne iurisperitū pudeat, hac cæterisq; artibus esse instructū. Tātū abest, vt ipsi, siue iudex, siue patronus fuerit, earum obsit eruditio, vt & nō parū prosit, cū ad informādā ipsius vitā, tū ad instituēdā Rēpublicā. Quarū ignoratione sæpe vi demus nōnullos rē male gessisse, & priuatam, & publicam. Nam quò quisque imperitior est, eò confidentius quisuis audet. 4

Iudicē oportet omnibus artibus esse peritum.

5 *Experientia actiue in iudicibus requiritur.*

† Rursus experientia in iudicibus consideratur actiuè, hoc est, quam ipse fuerit ex alijs consequutus. Hæc in quibusque magistratibus gerendis summè est necessaria l.1.§.sed cùm sit necessarium. C. de Iustin. codi. confir. authen. de iudicib. in princ. versic. non enim, colla. 6. vbi Imperator eorum iudicio nomina detestatur, qui legum peritia carent, causarum atque non habent experimentum. Plato lib. 3. dialogo de republica tertio, col. 5. bonos, asserit; iudices habere perinde oportet in ciuitate, atque bonos medicos. Esse autem tales maximè quicunque fuissent cum sanis plurimis plurimisque egrotantibus conuersati. Iudicesque similiter, qui varia hominum ingenia essent experti, causarumq; plurium haberent experimentum. Quod & ius nostrum Regium insinuat in l. 3. tit. 4. part. 3. his verbis. E que ayan sabiduria para juzgar los pleytos derechamēte por su saber, o por vso de luengo tiempo. Imò, quod & amplius est, lex illa non requirit copulatè, scientiam, experientiamquè, sed disiūctim & separatim.

6 *Iudex diligi potest nō nimie iuris peritus modo experientiam habeat*

† Ex quo nimirùm appenditur, iudicem, licèt iuris non sit nimis peritus, magistratui præfici posse, modò ei nō desit causarū experiētia. Id quod probat optimè text. in l. certi iuris. C. de iudi. l. expertes, C. de decur. lib. 12. vbi etiam Bart. authē. de iudic. §. 1. colla. 6. l. quidam. ff. de re iudic. cap. ad audientiam, de consuetu. Guillel. Duran. in speculo, titu. de iudice delegato. §. 8. nu. 17. Ex quo Ioan. Fab. in proœmio institutionum. §. cumque asseruit, iudicem reijci non posse, quòd iuris fuerit imperitus, modò causarum sit expertus, arg. dictæ l. certi iuris. C. de iudi.

7 *Styllus pro iure allegari potest legibusque derogat.*

† Nec id tandem mirum cuiquam videri potest, quando longeuus vsus causarum, hoc est, styllus, possit ęquè vt ius allegari, cùm ad litiū ordinationem, tum ad earum definitionem, vt Cardi. Floren. probat in Clemen. sæpé, §. qua verò, de verbor. significatio. Matthæ. Afflict. decis. Neapolita. 76. nu. 4. & ante eos Bart. nostratum primas in l. iurispetitos, in fin. ff. de excusa. tuto. Ex quo idem Matth. Afflict. decis. 253. ad fin. ingenuè fatetur, styllum tāti esse vigoris, vt legibus valeat derogare.

8 *Styllus circa appellationis desertionem.*

† Neapoli, inquit, visitatum fuisse styllū, vt appellatio non possit, actis, causæq; processu in curia producto, vt deserta pronunciari, sed ex eisdem actis solent causæ merita inspici: atque prout iustitia suadet definiri sit, ne benè an malè ab inferiore iudice iudicatum, quod vtinam huius fori Regij admitteret praxis, ne summum ius, quo nō pauci ex Regijs iudicibus vtuntur, summam verteretur in iniuriam, pauperum maximè, & eorum, quibus non adeò suppetunt facultates, vt appellationē prosequi valeant in tempore à iure præscripto. Qui dolis forsitam aut fallacijs aduersariorum impetuntur, eis per se, aut per alium & fortè causæ ipsius notariū, falso persuadentium ob non prosequutam appellationem intra tēpus à iure nostro Regio statutū, causam minimè amissuris Quod vt expertus loquor, non semel vidi, legibus igitur, vt vnde egressa est, se referat oratio, per styllum non semel derogatur, vt Aymon

Sabil-

Sabillianus probat conf.201.nu. 21. Quid? cùm & iudex iniquè agere dicatur, si contra fori consuetudinem pronunciet, vt in l. vltim.ff.de testib. Bart.in authé. qui semel.C.quom. & quan. iud. quibus addo plurima circa styllì eficaciam per Doctores tradita in cap.vltim.de consuetu. † Prętereà styllus ex nimia experiētia procedit, quæ facit artem, vt inquit Philoso.1.Methaphisi. cap. item.1.refert Bar.in titu. de pace tenen.in fin.principij. Hinc idem Philoso.8.Politico. c.6. impossibile cēsuit esse, vel admodum difficile, vt qui opera ipsa nō tractat peritè valeat iudicare. Boetius li. 1.de disciplina scholarium, parū, asseruit, prodesse sciētiam absque vsu, vsum verò absque scientia multum. Ex quo nimirum iura omnia experientiam rerum omnium magistram appellant, cap. quam sit, in princ.versi.ex rerum autem, de electio.lib. 6. Cæsar etiam in cōmentarijs lib.2.de bello ciuili, vsum rerum omnium asserit esse magistrum, cuius dictū exclamat Cacialupus in tract.de debitore fugitiuo.quæst.9.nume. 3.vbi idem dixit de praxi per tex. in Clemen.Pastoralis, de re iudi. Cicero de oratore lib.1.nu.8.Frequen.ait, vsus omnia superat per cepta magistrorū: & ibidem nu. 73.subdit, Styllum optimum esse, & pręstantissimū dicēdi effectorem ac magistrum. Philosophus atque pluribus in locis experientiam singularium rerum esse adseuerat cognitionem, artem verò vniuersalium, nempè. 1. Methaphi.cap.item.1. & rursus Phisicorum.7.cap.3.ad fin. Hæc considerans Gregorius in c.estote, in fin. 1.quæst.1. Principes hortabatur, vt cum grauibus & expertis viris haberent consilium. Vir quippè in multis expertus cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectum: qui non est expertus, pauca recognoscit, vt scribit Ecclesiastic.cap.24. Denique vt cum Philosophorū Principe loquar, natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem. † Quibus mirè concinit, quód Afranius Poeta scripserat, ab Aulio Gellio lib. noctium Atticarum.13.relatum, dicens sapientiam vsus & memoriæ esse filiam. Quo argumento demonstrat, qui sapiens esse rerum humanarum velit, non libris solis, neque disciplinis rethoricis, dialecticisque opus esse: sed oportere eum versari quoque, exercerique in rebus communibus noscendis periclitandisquè: eaq; omnia acta & euenta firmiter meminisse, vt proinde sapere ac consulere, ex his quæ pericula ipsa rerum docuerunt, non quæ libri tātum, aut magistri per quasdā inanitatis verborum, & imaginum tāquam in somnio delectauerint. Id quod ipse Afanius in togata, cui sellæ nomen est, his carminibus insinuat.

9 *Experiētia sarcitatem.*

10 *Sapiētia est filia vsus & memoriæ.*

Vsus me genuit, mater peperit memoria.
Sophiam vocant me Graij, vos sapientiam.

Huc quoque expectat quod elegāter, vt cætera, inquit Tullins officiorum lib.1.nu.87.† Rei magnitudo vsu quoq; exercitationeq; desiderat. Imperatores enim & oratores, quamuis artis pręcepta perceperint, quicquā magna laude dignū sine vsu & exercitatione

11 *Experiētiā in magnis rebus magis esse necessariam.*

ne consequi nõ possunt. Quibus non ab re iungi posset Marcelli sententia in l.seruis legatis.§. ornatricibus.ff.de legat.3. dicentis, Omne artificium per exercitium recipit incremẽtum. Vsus(inquit Guillel.Duran.in speculo, in tit. de libellorum concep.in princip. num.3.) & ars docent quidquid omnes sapiunt.l.etiam Regni nostri.8.tit.23.part.2.† Ad iuris ergò & iustitiæ regimen quis inficiabitur experientiam nimis esse necessariam? nemo sanè, ni veritati se opponere velit, & Augustino contradicere ad Bonifacium rescribenti, in cap.vt constitueretur, versic.expertus credo. 50.distincti.& Speculatori, quo in loco nuper citauimus.† Iniquum quippè esset nauis gubernationẽ ei tradere, qui remum tenere nõ nouit.c.ante.40.distin.† At qui id certum est, Scipionem, Anibalem, Pyrrum, Alexandrum, Põpeium, Cæsarem de re militari, melius desserere potuisse, quã eos qui de ea re scripsere, nec in acie versati sunt. Quamobrem, Anibalem fertur derisisse Phormionẽ, coram se de re militari disputantem, qui nunquam vidisse acies: nec immeritò quidem, scientia namq; rei bellicæ exercitãdo acquiritur, quæ dimicandi nutrit audaciã. Nemo enim facere metuit, quod se benè didicisse cõfidit, Dauidis testimonio, qui exercitatus in funda & baculo occidit Philisteũ depositis armis, quibus fuerat armatus, quia in illis non erat expertus, vt habetur 1. Reg. cap.17. Hinc, vt ipsa nos docet experienria, in bellorum certamine videmus paucitatem exercitatam ad victoriam esse promptiorem, rudem verò & indoctã multitudinem expositam semper fuisse ad cedem. Nam, vt Seneca inquit ad Lucillum epistol.13, quì potest atletha magnos spiritus ad certamen afferre, qui nunquã sigillatus est? Ille igitur qui fudit sangninem suum, cuius dẽtes crepuerunt sub pugno, ille qui supplãtatus aduersarium toto tulit corpore, nec proiecit animũ pro iectus: quiquè quoties cecidit contumacior surregit, magna cũ spe descendit ad pugnam. Multum enim adijcit sibi virtus lascessita. Corpus vtique(teste Hieronymo) assuetũ tunicis loricæ, onus non fert: caput opertum linteo, galleam recusat. Mollem otio manũ durus exaspera crapulus. Hinc † etiam Columela lib.1. scribens ad Siluinum, ipsum inexpertum de agricultura disputantem carpit, dicens: Scriptorum monumẽta eiusmodi magis instruunt, quã faciunt artificem. Experientia dominatur, inquit, in artibus: nec vlla est disciplina, in qua non parando discatur. *Adu.* Scio experientiam omnibus in rebus summè esse necessariam, † nec minus esse censeo expertorum sententijs inhærendum sine demonstratione, quàm demonstrationibus ipsis, vt Aristoteles etiam attestatur.lib.Ethicorum.6.c.11. Adrianus quotlibeto.2.puncto.3. col.1. Verùm, si credimus Alberico practicæ patri in suo dictionario, in verb. argumentum, col.7.† experientia licèt sit nobilior eloquẽtia, non tamẽ est præstantior sciẽtia. Congruentius igitur fiet, si iurisperitis magistratus mandentur, absque experientia, quàm si expertis tantum. Quandoquidẽ experien-

12 *Experientia in iudicibus necessaria.*

13 *Et in nauigatione.*

14 *Et in bellicis.*

15 *Experientia in agricultura necessaria.*

16 *Expertis fidem esse adhibendã sine demõstratione.*

17 *Scientia nobilior est experientia.*

experientiam & praxim causarũ multitudine & expeditione breui acquirent, scientiam autem nõ ita breui. Quod & Cicero confirmat ad Herennium lib. 2. nu. 37. cùm eleganter ait, initia inuẽtionis ab arte debent proficisci, cætera facilè comparauit exercitatio. † Verùm id mihi exploratum velim, vtrum Empirici (qui sola medebantur experientia, neque humanam naturam cognitã habebant, nec morborum causas inuestigabãt, cuius impericæs inuẽtor primus fuit Philinus Cous. teste Galleno) an verò methodici vel rationes, quorum Princeps extitit Hippocrates, qui naturam, morborumquè collebãt causas, aptiores sint medici? *Rel.* Ego sanè morbo cùm afficeret rationalẽ potius medicinæquè petitiorem accersirem, practicum tamen illum & expertum, quàm Empericum tantum. At cùm arte medendi peritissimis praxi experientiaquè careret, proculdubio Empericum potissimè diligerẽ. Num quæso, si iter esses quodpiam initurus à quibus tandẽ de itinere percontareris? vtrùm ab ijs qui iter illud nunquam vidissent, quamuis lectione, aut ab alijs audissent, an qui aliquando confecissent? *Aud.* Ab his qui cõfecissent. *Rela.* Tutè ipsum iudicasti. Ita † siquidem sciẽtia distat à praxi, sicut tactus à visu intellectuali. Per theoricam enim videmus, sed per practicã gustamus digestos rerum exitus. Quia experientia est tanquam lapis quo probatur aurum, teste Galleno, quem refert Ang. consi. 110. cuius exordium, sanctissima nu. 4. † Præterea theorica, vt inquit

18 *Empirici me dici an rationalibus præferãtur?*

19 *Scientia in quo distet à praxi?*

20 *Theorica quid?*

Bald. in l. 1. in princ. ff. de insti. & iur. est speculatio veritatis. Hæc domestica lectione & iugi studio quæritur, hæc nudam quandam & ab actione remotam intelligẽtiam præstat. Practica † antẽ est, qua locos ipsos, quos domi adnotauerimus, ad propositas & particulares quæstiones longa exercitatione applicare didiscimus. Nõ enim, teste Cicerone ad Trebatium, ex eo quod omnia quæ legerimus intellecta à nobis fuerint, continuò tamen, si exercitatione non iuuentur, poterimus ipsa illa media quibus sit causę succurrendum facilè adinuenire ac proponere. † Denique ciuilis sapientia ita exercitatione perficitur, vt tamen nõ minus ipsa exercitatio scientiæ cõiunctionem desideret, vt proculdubio constituẽdum sit optimum iudicem, ac etiam patronum fuisse, non posse, aut esse neminẽ, qui non vtriusque præsidio fuerit maximè adiutus. Quarè carpendi sunt nimis aduocati, qui absque scientia & experientia in Regio foro aduocare incipiunt, quanquã longè illis monstruosius sit, qui insuper & ad munus iudicandi, cùm sint omnis iuris impertissimi & inexperti, se se ingerunt. † Et in summa his tribus radicibus deficiẽtibus, timore videlicet Dei, scientia, & experientia, aut aliqua eãrum in arbore nostra, hoc est, iudice, eis ve amputatis, ramos decidere, truncumquè & frõdes simul & fructus arescere opus est, eis autem viridis permanẽtibus, omnes aliæ arboris partes eius radicis naturam à qua procedunt, & hortum habet, vt sequantur necesse est. Forma enim & origo quæ

21 *Practica quid?*

22 *Iud. ex optimus esse nemo potest qui caret scientia & experientia.*

23 *Radix sciam impertitur naturam ei quod producit.*

quæ à radice ducitur in quolibet deribato reperitur. l. in ratione. la 1. §. si filio, ibi, Formam & originem. ff. de ad legem Falcidiam. l. quid quod, in prin. ff. de donatio. l. tutor. ff. de fideiusso. Animaduertant igitur huius pomarij cultores, ne arborem humi figant, cuius non habuerint notas prius radices. Quia ex lege naturæ vnũ quodquè generat tale quale ipsum est.

CAPVT X. STIPITEM arboris nostræ esse authoritatem declarat.

ADVOCATOR.

BREBIBVS Colophonem impositurum policitus es: quod haud sic heri cerno, imò te modò inchoare autumo. Vereor ne id molestè ferat præfectus noster. Perge porrò arborisquè tuæ reliquas exponere partes. *Rela*. Proposita hæc exposcunt, neque me sinunt esse breuiorem, sed quam potuero citiùs me expediã. † Cæterùm cùm de stipite, seu trunco nobis sit agendum: operæ pretiũ est, vt exponamus, quid stipes in iudice representet. Nempè fortitudinem & authoritatem. Nam si in terra feraci & vberrima arbor infodiatur, eaquè optimas emisserit radiculas, nimirùm, si stipitem fortem, amplumquè, & procerem produxerit. Cuius altitudine authoritas iudicis significatur, & latitudine fortitudo. Primùm itaque, vt de authoritate iudicis aliquid differam; illud premitto, quòquisque altiori prępositus sit magistratui, eó maiorem obtinere dignitatem & imperium. † Iudicibus à lege illud inprimis authoritatis tribuitur, vt legibus condendis adsint, vt in procemio institutionum. §. cum què, ibi, vt ipsi nostra authoritate componant. l. humanum. C. de legi. l. 1. ff. eod. tit. vbi Imperator ad condendas leges procerum & senatorum deliberatione procedit l. 3. tit. 1. part. 1. & l. 5. eod. tit. & lib. l. 1. § . iuuemus. C. de veter. iu. enuclean. † Quas senatoribus, hoc est, Regijs consiliarijs tantũ, & non alijs, Principisquè authoritate, non aliàs facere licet, vt in d. l. humanum. C. de legib. & l. vltim. eod. tit. l. 8. tit. 1. part. 1. modò Princeps absens nõ sit, in eius quippe absentia licebat olim senatui, eo inconsulto, leges condere. l. Non ambigitur. ff. de legi. §. lex. instit. de iure natu. In nostra verò Hispania fas non est, senatoribus leges ædere, incõsulto Principe, siue pręsens fuerit, siue absens. l. 12. titu. 1. de legibus. part. 1. † Circa leges autem conditas interpretandas, & exequendas, maximam obtinent authoritatẽ (interpretandas, inquam, eas ad casus particulares) de quibus controuertitur, applicando, æquales ferè in hoc sunt ipsimet Principi, vt tradit Innoc. in cap. cùm dilecta, nume. 2. de rescript. Atque adeò, id esse verũ constat: quòd in nihilo ferè iudex differat â Principe. † Conueniunt namque, re, authoritate, præmio, vel pœna. Re sunt æquales, quippe quorum eadem sit conscientia, vt Innocẽ. probat, quo in loco nuper citauimus. Princeps siquidem iudicibus suam cõmittit conscientiã, vt

1 *Truncus fortitudinẽ representat, & authoritatem in iudice.*

2 *Iudicis authoritas circa leges condendas.*

3 *Senatus leges quando possit condere.*

4 *Iudicũ authoritas circa legũ executionem & applicationem.*

5 *Iudices in nihilo differre à Principe.*

vt in pacifico statu degere curet sibi subditos, quod proprium est vnicuique reddentes, auth. vt iudic. sine quoquo suffrag. fiant. §. quod autem, colla. 2. & §. interdicimus, vers. oportebit. l. etiã Regni nostri. 1. tit. 4. par. 3. lex item. 1. in fin. tit. 15. lib. 2. ordina. Conueniũt quoque authoritate, vt quorum potestas sit amplissima & iurisdictio latissima, quippe qui vitæ simul, & census hominum, sibi subditorum penitus sint domini constituti. l. 1. & l. imperiũ. ff. de iurisdictio. omni. iudic. nam secundum Apostolum, qui me iudicat, dominus est. † Verũenimuerò nemo negare poterit, Principẽ in personas maiorem habere quàm iudices potestatem & imperium, iuxta sententiam Apostoli, Deum timete, Principẽ honorificate, subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deũ, siue Regi tanquam præcelenti, sibi ducibus ab eo missis ad vindictam malefactorum. c. solitæ, de maiori. & obedi. c. omnis anima, de censi. c. quam magnum. 11. q. 1. l. 5. & 6. titu. 1. p. 2. † Princeps enim solus ponit, & deponit iudices, authẽ. de iud. & vt nulla. in princ. l. 2. titul. 4. part. 3. l. 2. tit. 1. part. 2. in verbo: *E aun a poder de poner adelantados*. l. 22. tit. 9. par. 2. l. 17. tit. 4. p. 3. l. 1. tit. 13. li. 2. ordi. text. optimus in l. 1. tit. 15. lib. 2. ordinatio. cuius verba sunt. *Tenemos por bien, que todos los juzgadores para librar los pleytos seã puestos por nuestra mano, o por los Reyes que despues de nos vinieren: porque aquellos que son llamados juezes, o Alcaldes ordinarios para librar los pleytos, no los puede otro poner, saluo los Emperadores o los Reyes, o a quien ellos lo otorgassen.* Traditur per Petrum Nũnium, de manda. exequend. cap. 1. nu. 7. Dida. Couarru. lib. pract. quæst. c. 4. nu. 3. Ex his ergò constat Principem maiorem obtinere dignitatem & authoritatẽ circa personas, quàm ipsos iudices. † Alia insuper sunt Principi reseruata insignum suppremę potestatis, quæ clarissimè enumerat Cassaneus in catalogo glor. mundi. 5. par. considera. 24. & omniũ amplissimè Restaurus Castaldi in tractat. de Imperatore. q. 110. vbi tercentum & triginta enumerat casus, ad quem lectores relego. † 3. conueniunt pœna vel premio. Quãdoquidem propter culpã iudicis eius imperitia, vel malitia cõmissam reuelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatẽ, & iniustitiam hominum, qui veritatem Dei in iustitia detinent: vt inquit Apostolus ad Roma. 1. hæc ira Dei cadet proculdubiò super Principẽ & populum ipsosq; iudices iniquè munera ministrãtes: scientia carentes, versutia, & cupiditate abundantes: comprehendetquê nimirum nos maledictio, de qua Esai. 5. & in cap. vt qui dicitis. 11. quæst. 3. † Præterea iudicibus, alijsquè magistratibus propter præcipuam quam habẽt gubernandæ Reipublicæ curam, maximus semper à maioribus nostris honor haberi consueuit, quod Calistratus insinuat in l. semper, in prin. ff. de iure immuni. summus Pontifex in ca. vt debitus, de appella. Quibus concinit text. in l. 3. §. 1. ibi, Iure honoris. ff. quod metus causa, & in l. 1. & in l. Obseruandum, in fi. ff. de offi. præsi. & in l. vlti. in princ. C. quan.

6 *Principes maiorem in personas obtinet authoritatem quã iudices.*

7 *Princeps solus ponit & deponit iudices.*

8 *Principi reseruata.*

9 *Iudicis iniquitas in populi perniciem recidit*

10 *Honor iudicibus impendi solitus.*

ceat asseruit Cice.3.de legib. Nec magis, teste Oldendorpio, ciuitas sine magistratu, quam nauis sine gubernatore esse potest salua.

CAPVT XI. IVDICUM AUTHORITATEM & POTESTATEM DEMONSTRAT.

1 *Iudicis locū agunt Principes.*

QVid † demum de iudicū authoritate est disceptandum? cū Principis locum repræsentent. l.1.in fin.tit.15.lib.2.ordi.l. ius senatorum. C. de dignita.libr.12.cuius verba sunt. Ius senatorum & authoritaté eiusordinis (in quo nos quosque ipsos numeramus) necesse est ab omni iniuria defendere.

2 *Iudices libētius audiendi sūt a Principe quā priuati.*

† Hinc est, quòd libentius audiendi sunt iudices à Principe, quā priuati, ne administratorum decrescere videatur authoritas, si eorū consulta veluti prophanorū præces à Principe cōtemnātur. l. vlti. C. de offic. vicarij & præfecti.

3 *Iudices vice Dei funguntur & authoritate.*

† Quid vtique hæc commemorari oportet? cū Dei vice & authoritate fungantur iudices tāquam eius ministri, vt in cap. nec is. 15. q. 1. c.non solum.23.q.5. & in speculo vitę humanæ lib.1.c.13. vide quā pulchrè hæc accedant sententiæ Apostoli ad Rom.c.13.qui tradit potestaté ordinationem Dei esse. Quis igitur non optēperabit ius dicēti authoritate omnipotentis Dei? non solū certè obtēperare, obedireque magistratibus æquissimum est, sed etiā eos colere & diligere, vt Cicero, veræ lucis ignarus, admonuit.3.de legibus. Nam sicut qui imperat paruerit aliquādo necesse est, ita & qui modestè paret, videtur quialiquādo imperet dignus est.

4 *Iudicum bonorum laus, vtilitas, & honor.*

† Quod enim præclarius digniusq; inter mortales exercitiū excogitari potest, quam vnū hominē in republica reperiri, inquit Cicero, qui communia pro suis, & sua pro cōmunibus habeat? qui cōmuni vtilitate seruiat? qui velit & sciat personā ciuitatis gerere dignitatem decusquè sustinere? Certè is non modò gloriari & honorem, sed & vtilitatem consequi, quam notissimum est. Huiusmodi homines Deo pariter & hominibus acceptissimi sunt. Scripsit vtique Psalmista Psalmo.105. Beati qui faciunt iudicium & iustitiā omni tempore, & Salomō, qui custodit & iudicat iustitiā, ipse exaltabitur. Et alibi, Iustitia eleuat egētē. Vnde & Isidorus, Magna, inquit, est laus rectè iudicantis, qui sicut nocere ciuibus nescit, ita prodesse omnibus nouit. Alijs enim præstat censurā iustitię, alios æquitate iudicij sine personarū acceptione suscipit neq; infirmat iustitiā auaritiæ flama. Et pauló post subdit, Hi sunt veri iudices, qui sicut de iusto iudicio ditari nō apperūt, sic æterno præmio coronantur, honorē etiā maximū cōsequūtur. c. vt debitus iūcta glo. de appella.

5 *Magistratus in sessionibus alijs prāponuntur.*

† Vt quos sedere præ alijs oporteat. c. Episcopus.95.distin. auth. de iud. §. sedebāt. colla.6. imò ad id ratione officij cogūtur secundū Ang. ibi. per tex. in auth. vt ab illustribus. §. sācimus, colla.5. & in l.1.C. de offi. ciuilis iud. & l. vlt. C. de offi. diuer. iudic. l. quisquis. §. vlt. C. de postulā. l.1. § .sedēdi. C. vbi sena. vel clarissi. Guill. Duran. in speculo tit. de sententia. §. iuxta, versi. itē est nulla ratione modi.

6 *Filius iudex præfertur patri in honoribus.*

† Postremò tantus honor à veteribus impendi magi-

 strati-

ſtratibus ſolitus eſt, vt etiã ipſi à parẽtibus (ceſſante omni lege naturæ) vt ſuperiores reuerenter colerentur, vt in l. ille à quo. §. vltim. & l. ſequen. ff. ad Trebellian. vbi Accurſius adfert concordantes, & in l. poſt liminium. §. filius ff. de captiuis. Hinc Aulo Gel. lib. noctium Atticar. 2. c. 1. referebat in huius rei teſtimoniũ exemplũ cuiuſdã præſidis Cretæ prouintiæ viri clariſsimi, cui pater ceſsit ac præſtãtiorẽ locum dedit, quod Tiraq. late proſequitur, optimè què intelligit in ſuo nobilitatis lib. c. 38. nu. 8. & deinceps. † Itẽ in

7 *Iudices in congregationibus aliis præponũtur.*

proceſsionibus, pompis, ferijs, & congregationibus, vt quibus interreſſe tenentur, alios ante ire, vt cunque iluſtres, notiſsimum eſt, vt in l. ſi quando. C. de ſtatutis & imagi. † Et in ſumma nihil ferẽ

8 *Magiſtratus eſt lex loquens, lex autem mutus magiſtratus.*

differunt magiſtratus ab ipſis legibus. Quas mutum magiſtratũ Cicero appellat in ſuo de legibus libro, magiſtratum autem legem inquit eſſe loquẽtẽ? Et hoc Cælius ſentiens libro poſt Arittote. 12. lectionũ antiquarũ. c. 46. Ire, ait, ad iudicem eſt, ire ad ipſum ius. Vt, qui animata debeat eſſe lex, hoc eſt, ſanctus, in adulabilis, inexorabilis, erectus, & teneri cus. *Adu.* Imò, ſi placet. † Lex eſt ſupra ma

9 *Iudicum poteſtas nõ eſt ſupra legẽ.*

giſtratũ, non è contra. Nam, vt Cice. ait. 3. de legib. nu. 3. vt magiſtratibus leges, ita populo præſũt magiſtratus. Authoritas quippe iudicis legis authoritati non derogat. l. 1. ff. de ferijs. vbi Bal. nu. 2. illum tex. appendit iuncta glo. in verbo derogare oportet, quòd prætor, Præfectus, vel Cõſul, vel etiã legatus à latere, qui poſsũt cõſtitutione & ſtatuta facere in ſuis prouincijs, nõ tamẽ poſſunt procedẽdo tollere iudiciorũ ordinẽ, neq; iuri partiũ derogare. Quod probat authoritate gl. in Clem. ſæpe, in verbo, mãdamus, de verbo. ſignifi. nõ enim plus licet iudici, quã legi, vt Bal. dixerat in l. cui eorũ, nu. 2. ff. de poſtulã. Nec itẽ maioris eſt potẽtiæ, quã lex, teſte Paride de ſyndicatu. §. iudices puras nu. 28. qui antea dixerat ibidẽ nu. 5. quòd iudex omnia facere tenetur per regulas artis, hoc eſt, per leges & cõſtitutiones, aliàs punitur, neq, eũ releuat præteſa cõſciẽtia, iniuriã quippe facit legibus earũq; latori, qui vult ſe meliorẽ videri quã ipſę leges, auth. de iudic. §. oportet, colla. 6. Denique iudex non dicitur poſſe, niſi quod de iure poteſt glo. in l. 1. C. quo. & quã. iudex debet ergò ſequi formã legis, non ab ea recedere. l. quæ ſub cõditione. §. vlti. & ibi Bal. ff. de cõdi. inſti. quia miniſter legis eſt, vt ibi per eũ. *Rela.* Fateor ſanè iudicẽ nõ eſſe ſolutũ legibus: † attamen eius factũ & legis pari ratione procedunt, vt in l. ſeruus hac lege. ff. de manum. Bal. per illũ tex. in l. data opera, nu. 19. in fin. C. qui accuſa. nõ poſſ. viua enim vox legis dicitur iudex. l. nam & ipſum. ff. de iuſti. & iur. Vbi dixit Bal. quod Prętor ſe habet ad ius ciuile, quandoque vt maior prælator, quãdo ius corrigit: quãdoque vt ſocius, quãdo adiuuat: quandoq; vt pedagogũs, quãdo recitat. §. de cõſtituta. inſti. de actio. Porrò quod à iudice fit, ab ipſamet lege fieri dicitur vt eleganter inquit Bal. in l. etſi ſeuerior, nu. 9. C. de infamibus, Iuriſconſultusquè verbum iudicis, verbum eſſe legis adſeuerat, in l. 4. §. duas. ff. de dam. infecto, Bald. in dict. l. & ſi ſeuerior, in fin. num. 11. vbi

10 *Indici. factũ & legis pari ratione procedunt.*

11.vbi dixit eius potestatem, tanquam ministri Reipublicæ, legis potestati adæquari, Paris à Puteo de syndica.tit.de offi.syndicator. in princ.nu.6.& 7.† Quin etiam quandoque iudicis factum est supra legem, quādoquidem ex causa ei liceat leges transgredi.l. & si seuerior, & ibi Bal.C. de infam.l. quid ergo. §.pœna grauior. ff.de his qui notan.infa.de quo infra latius. Quare non immeritò Plato sæpenumero magistratus optimos legibus anteponit, vt Marsilius Ficinius aduertit in argumento libr.21.de fortitudine eiusdem Platonis.† Quandoque iudices supremam habent potestatem aliquid faciendi & exequendi, quamuis id in controuerso nō fecerint iudicio. Nam si domum iudex viderit ruinosam dominum eius captis pignoribus, & multa indicta cogere potest, vt reficiat.l.præses, ff.de offi.præsi.l. procuratoris.ff. de damno infect.ne vrbs deformetur.l.si vt proponis. C. de ędifi.priua. Vel cogitur eam vendere vt reficiatur.l.lege.ff. ad Silla. l.1. ff. quib.ex caus.serui pro premio liberta. accipi. & alia insuper facere id genus potest, quæ refert Paris à Puteo de syndicatu, in verbo iudicis suprema potestas. Denique magistratuum hæc est vis atque potestas vt præsint, præscribant, quæ sunt recta, & vtilia coniuncta cum legibus. Qui quidem, si seruata legis litera, repugnantis conscientiæ veritatem supplantauerint, animam occidunt, eorumquè iudicium sordescit, quia ab ipsis legibus damnatur, quibus præcipitur verba legis non esse calumnianda, sed qua mente dicta sunt

11 *Iudicis potestas quandoque supra legem.*

12 *Iudex ex officio plurima facere potest etiam si nemo id petierit.*

consideranda.l.peni. ff. ad exhib. quod & nos Deo annuente infra opportunius enucleabimus.† Vtcunque sit iudices summoperè curare debet, vt authoritatem dignitatemquè muneris suo ingenio augeant, ne contemptibiles videātur, vt Iurisconsultus elegāter admonet in vulgata.l. obseruandū. ff.de offi.pręsi.l.nec quicquam. §. circa aduocatos.ff.de offi.procon su.& lega.vtquè honore sint contenti, quem ex magistratu consequuntur, vtilitatem sibi subditis reseruantes, iuxta consilium Valerij lib.4.c.3.quod refert Luc.de Pena in l.2.C.vt digni.ta.ordo ser uc.lib.12.† Verùm ne iudicibus, potestatem & authoritatem sibi traditam vltra iuris metas protendentibus, ita latè liceat laxare habenas, si placuerit Ciceronem adeant, qui certè in oratione pro Cluentio num.128.locum magistratibus perstringit, inquiens, est enim sapientis iudicis cogitare tātū sibi à populo Romano esse permissum, quantum commissum sit & creditum; & non solùm sibi potestatem datam, verum etiam fidem habitam esse meminisse, posse quem oderit absoluere, quē nō oderit cōdemnare: & semper nō quid ipse velit, sed quid lex & religio cogat cogitare. Animaduertere qua lege reus citetur, de quo reo cognoscat, quæ res in quæstione versetur. Cū hæc sunt vidēda, tū verò illud est hominis magni atque sapientis, cū illam iudicādi causa tabellā sumpserit, nō se putare esse solum, nec sibi quodcunque cōcupierit licere, sed habere in cōsilio legem, religionem, ęquitatem, fidem: libidinem autem, odium, inuidiam, metū, cupiditatesquè

13 *Iudices suo ingenio augere debent dignitatem & authoritatē sui muneris.*

14 *Iudicibus cōsilium datur ex Cicerone*

tesquè omneis amouere, maximè què æstimare conscientiã mentis suę, quã ab Dijs inmortalibus accepimus, quæ à nobis diuelli non
15 potest. Hæc ille. † Quo nimirũ fit, vt in pœnis fori pœnitentialis, quod & forũ conscientiæ appellãt, magis puniendus est nobilis, & in dignitate constitutus, vt qui plus cæteris per omnia paribus peccare videtur, tũ quia magis cõtẽnit, qui plus recipit à Deo, nec recognoscit: atq; adeò maior est ingratitudo illius. Ex quo illud imprimis istis animaduertendũ, & in scrinio pectoris pœnitissimè recondendũ, Sapien. 6. Audite Reges terræ, & intelligite. Discite iudices finiũ terræ. Præbete aures vos, qui cõtinetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum, quoniã data est à Domino potestas vobis, & virtus ab altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur: quoniam cùm essetis ministri regni illius non rectè iudicastis, neque custodistis legem iustitiæ, nec secundùm voluntatẽ Dei ambulastis. Horrendè & citò apparebit vobis: quoniam iudicium durissimum in his qui præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia. Potentes autem potenter
16 tormenta patientur. † Tum item quòd nobiliũ & in dignitatẽ constitutorum peccata trahi solẽt ab inferioribus in exemplum, vt inquit tex. in cap. cum quidam, in princ. de iur. iuran. vbi glo. Imol. Felin. & alij ex hoc dicunt quod diximus, magis istos puniendos in foro pœnitentiali, & alius text. in c. sicut, & in ca. Pasto. 2. q. 7. & c. ex merito. 6. q. 1. & omnium optimus in c. præcipuè. 11. q. 3. quem aureum dicit Barba. consi. 40. clementissimũ, col. 6. lib. 4. tex. etiã in. c. magnæ de voto, vbi ad hoc citat gl. & in d. c. ex merito, illud Claudiani eius tamen nomine tacito, componitur orbis Regis ad exemplum; & alia in hanc rem cõgerit Tiraq. de nobilita. cap. 20. nu. 131. & seq.

Nobilis & in dignitate constitutus, magis quam plebeius peccat, grauiusque punitur

Nobiliũ & Principũ vitia trahuntur in exemplum.

CAPVT XII. STIPITIS LATITUDINEM, HOC EST, FORTITUDINEM & INTEGRITATEM INSINUAT.

PEr arboris autem nostræ stipitis latitudinem fortitudo iudicis & integritas designatur. Qua non facilè ad flatum vẽti cuiuslibet flecti agitariuè possit. † Tali ergò debet arbor nostra, hoc est, iudex, constare stipite, vt fortis sit integer, & inmobilis vt colũna. cap. re vera. 3. q. 9. haud enim flecti debet contra legem, sed eius integritatẽ custodire, vt in auth. de trien. & semisse. § . si quis, colla. 3. Iudicem itaque perinde atq; neruũ esse oportet, qui non frangitur, & si plicatur, nõ extenditur, nec lẽtescit. Quippe qui flectitur iudicis nomen nõ meretur. c. forus, de verbo. signifi. *Adu.* Quam appellas fortitudinem & integritatem? *Rela.* Tibi licet sit notissimum, ne me id latere credas, Respõdeo cum Thoma Aquinate. 2. 2. quæst. 123. artic. 2. † Fortitudo est, quæ firmitatem & integritatem præbe animo ad sustinendum, & repellendum ea, quibus perquàm difficile est, firmitatem habere propter bonum virtutis. Inibiquè Beatus Thomas post Ambrosium lib. 1. de

1 *Fortitudo in iudice & integritas.*

2 *Fortitudinis diffinitio.*

de officijs, ipsam non mediocrem asserit esse virtutem. Quippe quæ sola tueatur aliarum ornamenta virtutum & iudicia: in expugnabili prælio aduersus omnia vitia decertans, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduersus voluptates, auaritiã fugans, de qua Prouerbio. 30. dicitur, Leo fortissimus vestiarum ad nullius pauebit occursum. Hæc magnanimitatem, hæc fiduciam, hæc securitatem, hæc magnificẽtiam, hęc cõstantiã, hæc tollerantiã, hæc firmitatem prætat: vt ex difinitione eius patet apud Ciceronem. lib. 2. de inuentione, Fortitudo, inquit, est considerata periculorum susceptio, & laborum perpeßio, vel (vt idem Tusculanarum quæstionum. 4. definit) est scientia rerum perferẽdarum, vel affectio animi in patiẽdo, ac perferendo summæ legi parens sine timore. † Eodem ferè tẽdit integritas, hęc est incorruptio, atque innocentia, vel, vt Cicero diffinit officiorum. 1. virtus dicitur pugnans pro æquitate. *Adu.* Quibus rebus stipes arboris tuę ampliabitur? *Rela.* † Audi si placet, tribus radicibus coaliris, hoc est, timore Dei, scientia, & experientiã crescet nimirũ, stipes, hoc est, fortitudo, prolatabiturq; nimis. In timore enim Domini fiducia fortitudinis, vt habetur Prouerb. 14. Radixquè timoris Domini conseruabitur, & coalescet, si aqua fidei, spei, charitatisquè cùm expedierit, rigetur. Ecce, inquit Apostolus, fortes facti sunt in fide. Et scribitur Paralipome. 2. cap. 15. Confortamini, & non dissoluẽtur manus vestræ. Spei autẽm, dicente Esaia. 30. c. in silentio, & in spe erit fortitudo

3 *Integritas quid?*

4 *Arboris stipes ampliatur radicibus coalitis.*

5 *Fortitudo timore Dei augetur.*

vestra, charitatis etiam, dicẽte Salomone Prouerbio. 18. Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma. Charitas enim est aqua, qua arborem rigari oportet, vt stipes dilatetur, atq; ita arboris fortitudo augeatur. ita Dominus ait in Euangelio Ioannis. c. 4. Qui biberit aquam, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, refert Augustin. per Gracianũ in. c. charitas, de pœniten. distinctio. 2. † Hæc cũ omnibus tum maxime iudicibus est nimis necessaria. Nam vt Apostolus ait. 1. ad Corinthios. cap. 13. Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatẽ autem non habuero, sum velut ęs sonẽs, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, noueri mquè mysteria omnia ac omnem scientiam. Et si habuero omnem fidẽ, ita vt montes transferã, charitatẽ autem nõ habuero, nihil sum. Et paulòpost, Charitas, inquit, patiẽs est, benigna est, non emulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, nõ irritatur, non cogitat malum, nõ gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nũquam excidit, siue prophetiæ euacuabũtur, siue linguæ cessabũt, siue sciẽtia destruetur. Imperfectũ enim scientiæ supplet perfectio charitatis eodem attestante ad Corinthios. 1. cap. 8. Quis ergò, nisi demens fuerit, inficiabitur his humoribus arboris nostræ radices eguisse, vt eius stipes dilatetur, atque ita fortior fiat, nec vlla ventorum vi labefactari flectiue queat? Cæterùm id proculdubiò concedendum est, vt idem Apostolus

6 *Charitate iudices indui oportet.*

stolus attestatur.1.ad Corinthios c.3.Nec qui plantat,neque qui rigat esse aliquid, sed qui incrementum dat,hoc est, Deus.† Secunda
7 *Fortitudo scientia roboratur, & exercitatione.* etiam radice plurimùm fortitudo iuuatur,& roboratur. Scriptũ est Prouerbio.24. Vir sapiens fortis est,& vir doctus robustus.Rursus c.21. Ciuitatem fortium ascẽdit sapiens,detraxitquè robur fiduciæ eius. Augetur etiam fortitudo exercitatione. Rusticus enim neruos habet duros, fortes, & laceratos,vt pote nimis labore exercitatos,vt traditur per Guill. de Rouille lib.1. de iustitia & iniustitia.c.5.nu.2. vbi quindecim enumerat,quibus fortitudo, tam animi, quàm corporis augetur: quorum aliqua silentio non prætéribo,quippè quæ nõ parum cõducant ad stipitis nostri incremẽtum.
8 *Fortitudo maiorum exhortatione iuuatur.* † Imprimis maiorum exhortatione. Nam, vt inquit Hierony.ad Demetrium,pugilla fortitudo clamoribus exercitatur. †
9 *Et ducis laudibus.* Item ducis laudibus, milites enim laudati animum augent. Vnde Liuius.2.ab vrbe condita, Addebantur, inquit, & laudes quibus haud minus quàm præmio gaudent militum animi.
10 *Et iustitia fouetur.* † Iustitia quoque fortitudo fouetur, sine qua fortitudo nõ censetur virtus,sed temeritatis vitium, vt in Authen.vt omn.obedi.iudic.prouincia,in princ.ibi ,Itaque neque fortitudinem,quę nõ est cum iustitia.laudabimus, &c.colla.5.

(.'.)

CAPVT XIII. IVdices non suspitiosos nimiumq́; credulos esse oportere,propriaq; non inspicere commoda, sed publica docet.

ADVOCATOR.

PEruelim equidem, vt peculiarius ad stipitis arboris tuę expositionem accederes,& in quo eius fortitudo cõsistat,enodares.*Rela.*Libenter id faciam, modò meam admiseris sententiam.†Iudices latum stipitem,hoc est,fortitudinem & integritatem tunc habere noscuntur, cùm duo Platonis pręcepta lib.1.de republ.col.10.tradita,memoria condiderint, inuiolabiliterquè seruaberint à Cicerone, lib.officiorum.1.nu.120. memoriæ prodita,vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur,vt quidquid agant,ad eam referant,obliti cõmodorum suorum. Alterum, vt totum corpus Reipublicæ curẽt, nedum partem aliquam tuentur, cæteras deserãt. Dixit itaque Plato,vt ad primum redeam, nullus Princeps,eòquòd est Princeps,imperet,quod sibi vtile sit,sed quod ei qui paret conducat,& quæcunque egerit,vel dixerit,illius vtilitatem honoremquè respiciat,cui imperet, atque illius commodũ, non ad suum omnia referat: quẽadmodum nullus ea ratione, qua medicus est,quærit quod vtile sibi sit,sed quod ipsi egrotanti expediat.Fortitudo itaque in hoc consistit,ne pro suis cõmodis & gloria,sed pro communi salute pugnet.

8 Iudices non propriã, sed ciuium vtilitatẽ inspicere oportere.

net. Animus siquidem paratus ad periculum, si sua cupiditate non vtilitate cõmuni impellitur, audacie potius nomen habet quàm fortitudinis, vt ab eodem Platone accepit Cicero.1.offici.nu.91. Quo fit, vt verè tyrannus appellari posit, qui ad nullam communem respicit vtilitatem, nisi proprij gratia commodi. Rex autem est custos, vt qui diuitias habent, nihil iniustum patiantur, nec etiã populus afficiatur cõtumelijs. Est itaque obiectum tyranni, quod placeat Regis, quod honestum sit: quamobrẽ & illa in quibus plus habent, sunt: tyrannis quidem pecuniæ, Regibus autem honores, & custodia Regis à ciuibus est, tyranno autẽ à peregrinis, ita Aristo.lib.5.Politi.c.10.col.2. *Adu.*

2 *Animi fortitudo quibus dignoscatur signis?* † Animi fortitudo in quibus nosci poterit? *Rela.* Animus fortis & magnus duabus rebus maximè cernitur, teste eodem Cicerone, quarum vna in rerum externarũ despicentia ponitur, cûm persuasum sit, nihil hominem, nisi quod honestum decorumquè sit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere nulliquè, neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunæ succũbere. Altera est res, vt cùm ita sis animo affectus, vt supra dixi, res geras magnas, illas quidem & maximè vtiles, sed vehementer arduas, plenasquè laborum & periculorum, cùm vitæ, tum multarum rerum quæ ad vitam pertinent. Nulla autem alia in re, quàm in gerendis magistratibus magnitudo animi declarari potest. Magistratus siquidẽ est ad alium, nam ad se satis debet esse honor, & cui hoc non sufficit tyrannus dicitur, sic credimus Valerio lib.4.c.3. vt enim tutella hic procuratio Reipublicæ ad vtilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum, quibus commissa est, gerenda est. Quo enim pacto, cum fortem iudicem appellabimus, qui ex munere, aut magistratu quem gerit, dictari cupit? quive diuitias, publicæ vtilitati præferat? † Cùm nihil sit (Tullio attestante officiorum libro.1. num.97.) tam angusti animi tam què parui, quàm amare diuitias. 3 *Diuitias amare angusti paruique animi est.* Nihil honestius magnificentiusquè, quàm pecuniam contemnere, si non habeas: si habeas, ad beneficentiam liberalitatemquè cõferre. Non est enim consentaneũ, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate: ne qui inuictum se à labore præstiterit, vinci à voluptate. *Adu.* † Quid in his moratis? quis non Rempublicam, nisi spe lucri, aut honoris gratia capesit? quis non ita gerit, vt quæstum facere videatur? vtquè hostem agat eorum, quibus debuerat etiam vitę suæ dispendio consulere? neque putes huius me fuisse authorem, dixit, namque id prius Erasmus in pręfactione ad Ciceronẽ de offic.ijs. 4 *Iudices inueniuntur, qui spe lucri, aut honoris gratia rempub. capessunt.* Contra quos dicebat Imperator in l.1.C. de offic. comitis sacrarũm largitio. Palatinis hæc cura debet esse præcipua, vt periculo proprio notarijs destinatis super negligentia iudicum, si ita res exegerit, conquerantur, ne eorum sit impunita desidia. Iudices quoque de eorum nominibus referri conuenit, quos commodis proprijs magis, quàm vtilitatibus publicis studere prouiderint. Perge porró, secundumquè Platonis præceptum expone. *Rela.* † Diuinus ille 5 *Iudices non partiales, nec factiosos esse oportet.*

ille Plato (ni fallor) eam iudicibus cùm præscripsit legem, vt totum Reipublicæ curarét corpus hoc eum præcepisse autumo, nempe vt communes omnibus nemini què fauorabiles essent, partiales, neque factiosi, quod & Iustinianus præcepit in auth. de iudic. in prin. vers. illi autem, iūcta glo. in verb. attestationē, colla. 6. tex. etiam Regni nostri in l. 3. tit. 4. p. 3. Hinc Bar. in tract. de Guelphis & Gebellinis, Non decet, inquit, honesto viro aliquid partialitatis assumere, maximê ei qui ius dicere debet, in quo est detestabile. Nam sicut lex est cōmunis, & ad hūc effectū constituta, vt auth. de nō alienā. §. quia verò verisimile, versi. oportet: ita etiam iudex intentum habere debet ad vsum cōmunem, nec in eo esse debet considerandum particularis vnius tantum, sed nullo habito respectu, ad personam leges executioni tradere tenetur, ne legis potius trāgressor, quàm executor appelletur: neve incidat in acceptionis personarum crimen. *Adu.* In iudicijs si placet, hoc crimen non contrahitur. † Quandoquidem grauius puniri debere constat, qui iniurias infert Principi, quā qui priuato, vt in §. atrox, insti. de iniurijs, id quod antea Philosophus dixerat Ethicorum lib. 5. cap. item. 5. vbi de repassione agens, inquit, siquis magistratum gerens, percusserit quempiam, non decet eum repercuti. Et si quispiam eum qui magistratum gerit, percusserit, is nō solum repercutiendus est, verùm etiam supplicio afficiendus. Præterea Ecclesiastici. 4. scribitur in iudicādo esto pupillis misericors. Ecce, accipitur persona pauperis, ergò acceptio in iudicijs non est peccatum. *Rela.* Prouerbior. cap. 18. inquit sapiens, accipere personam in iudicium, nō est bonum. Ex quo diuus Thomas. 2. 2. q. 63. artic. 4. asserit acceptionem personarum in iudicijs esse peccatū: quippe cùm iudicium corrumpatur. Iudicis enim officium est ad æqualitatē iustitiæ reducere, quæ in æqualitatem oppositam facere possunt. Personarum tamen acceptio in æqualitatem quādam præ se fert, eò quòd attribuitur alicui præter proportionem suā, in qua consistit æqualitas iustitię. Constat igitur acceptione personarū iudicium corrumpi. Ex quibus facilè respondetur ad obiecta. Diuersitas siquidē proportionis personarum, diuersitatem nimirum constituit rerum. Pauperi subueniendū est, quo ad fieri possit absque læsione iustitię tamen, vt locū habere posit, quod scribitur Exod. 23. Pauperis quoque non misereberis in iudicio. Latius hęc quæstio dirimitur per Dominicum à Soto lib. 3. de iusti. & iur. q. 6. artic. 5. vbi in fin. optimè disserit, an secundum probabiliorem opinionem iudex teneatur iudicare in dubijs, an verô sit locus gratificationi: qui omninò est adeūdus hac in tractatione. Vtcunque tamen sit, fortis esse debet iudex, & firmus, æquusquê vt libra, non declinans, nec claudicans ad dexteram, neque ad sinistrā, sed æqua lāce medius esse tenetur inter partes, vt in l. nullus. C. de Iudæis. ca. cùm æterni tribunal. de re iudic. lib. 6. l. 18. titu. 9. par. 2. in fin. Qui enim altera de causis infra dicendis ad alterutram declinat partiū factiosus partialis ve dicitur, vt per

6 *Acceptio personarum an haberi possit in iudicio?*

per Guill. in speculo titul. de tregua & pace, versi. sed quid si quilibet, Bar. & Bald. in l. 1. §. si rector prouin. Bald. in l. cum quæritur in fi. ff. de statu homi. Quam partialitatem iura regni nostri, Vando appellant: iudicemquè eam sequentem vandero. l. 22. tit. 9. par. 2. l. 4. tit. 17. par. 3. cuius factionis exempla affatim describuntur in Pragmatica Regni nostri. 83. ex quo illud fit, vt & iudices Regni nostri iurare teneantur non sequi factiones, vt habetur in c. 2. correctorum, vbi Petr. Nunnius, Auendaño modum ponit probandi huiusmodi partialitatem. Plurima contra factiosos tradit Ioann. Neuizani in sua nuptiali sylua in parte est nubendum, nu. 121. & pluribus sequentibus. † Consistit tertiò fortitudo & integritas iudicis in hoc nempe, ne sit facilis ad credendum querelas litigantiũ aliorumve quoruncunque. Sed si malè de quopiam audierit, non protinus denũtianti fidem adhibeat, nec facilè eum tales moueant denuntiationes absque liquida probatione, sed ante punitionem diligenter inquirat. Nimia quippè credulitas non modica adfert incõmoda, vt duo iuris lumina adseuerãt, nempè Azo. & Accursius in l. si mei causa. ff. commodati, text. optimus Regni nostri in l. 4. in fin. tit. 2. de commo. par. 5. Porrò neruos & artus esse sapientiæ (Cicero affirmat de petitione cõsulatus, nu. 26.) non temere credere. Quare † iudex nihil agere debet præcipitanter. c. Deus omnipotens. 2. q. 1. c. graue. c. quamuis, c. eorum. c. nõ solum. 11. q. 3. Quo fit, vt præcibus eum clamitosorũ illachrymari non deceat, nec facilè credere. Id enim non est constantis & recti iudicis, cuius animi motum vultus detegit. Atque ideò animaduertere eum oportet non semper vera esse, quæ de aliquo malè audiunt. Nam qui cõqueruntur, sæpe dolosè id faciũt ad excusandam suorum scelerum adnimaduersionẽ, ob idquè prius iudicem adire festinant, vt de aduersarijs malè instruatur. Atque in hoc, vt in cæteris rebus, plurimum agit prudẽtia & fortitudo, tex. est optimus Regni nostri in l. 13. tit. 4. par. 3. facit etiam lex observandum. ff. de offi. pręsi. Hinc Dauid Rex sanctus carpitur. 2. Regum c. 16. quod præcipitanter nimis Miphiboseth priuauit possessionibus suis sola relatione sibi facta. Nec immeritò quidem, † vt potè cùm credulitas, authore Fulgentio, sit mater deceptionum. † In qua leuitate fœminæ facilimè deprehenduntur sunt, quippè admodùm credulæ, vt attestatur Alberi. in l. filia in orbitate. C. de inofficios. testament. authoritate text. in l. nimia. C. de actio. & obligation. aliqua in huius testimonium tradit Tiraquellus ille, omnium scientiarum fons, in suo de legibus connub. lib. l. 9. glos. 1. nu. 137. & seq. † Verùm ne quid id solũ optarim iudices ne facilè querelas admitterent litigantium, sed vt facinora oculis prius, quã opinione, manibus ante, quàm suspitione deprehenderent. Quo fieret, vt donec causam diffinirent, animum ad vnam aut alterã partem non verterent. Nam postquã vertetint, quod absit, difficilimũ erit profectò, ne dicam impossibile, animum suspitione indutum facilè exuere: radicesquè opinione

Margin notes:

7 *Iudex nõ sit facilis ad credendum.*

8 *Præcipitatio nimia quæ ex credulitate facili procedit, carpitur.*

9 *Credulitas deceptionum mater est.*

10 *Fœmina nimis credulæ.*

11 *Suspitio in iudicibus increpatur.*

ne ipsa & suspitione adnatas, falsaque forsitam suggestione eorũ cordi fixas, plurimis etiam certissimis testimonijs eradicare. Credite mihi experto. Quàquam me non lateat iudicem bonum dici, non posse qui suspitione certa nõ mouetur, vt Cicero scripsit septima in Verrem actione nu. 52.

CAPVT XIIII. FORtitudinis effectus plurimos continet, & ne amici causa deuietur à iure iudicibus suadet.

ADVOCATOR.

Ipse equidem dictis tuis fidem adhibeo, sed vana est fides: quapropter non amplius his ce in rebus est dimorandum, ne la-
Effectus fortitudinis. terem lauare videaris. Cæterùm id velim explicueris, quorsum exigis in iudice fortitudiné, quos ve operetur effectus? *Rela.* Certè, nisi me animus fallit, nõ modicos. Nam quemadmodum naturalis arbor stipitem amplum habens, & ita fortem, vi ventorum non quatitur flectiturve: ita & artificialis, hoc est, iudex flecti agitarive minimè poterit fortitudinis trũcum latum habens. † Nõ qui-
1 *Iudex ad flatum venti orientalis, ratione cognationis, aut amicitiæ flecti, nõ debet.* dem ad flatum venti orientalis, ratione affectionis, cognationis, vel amicitiæ. Quippe qui consanguinitate, aut amicitia, vel inimicitijs, seu hostili odio in iudicando ducitur, inquit Augustinus, Christi iudiciũ peruertit, qui est iustitia, fructumquè illius in damnationis vertit amaritudinem. c. quatuor, &. c. quicunque. 11. q. 3. qui amat patrem, aut filium, aut consanguineum plus me, (inquit Dominus Matth. 10.) non est me dignus. † Idem ergò erit in ami- 2 *Amici causa non est à iure deuiandum.*
co, quippe cuius causa non sit deuiandum à iure, nec propter eum Deus offendendus. c. miror. 17. q. 2. nec veritas, quam præhonorare sanctum est, vt inquit Philoso. Ethicor. 1. Nec licet amico fauere nisi vsque ad aras, vt habetur apud Martinum Regnault in mirouer des princes char. 7. optimus Regni nostri, text. in l. 6. post medium titu. vlti. par. 4. † Hanc pri- 3 *Amicitiæ. 1. lex.*
mam amicitiæ legem tradit Cicero in eo libro, quem ei peculiariter dicauit, nempe, ne rogemus res turpes neque faciamus rogati. Turpis enim excusatio est, & minimè accipienda, cùm in cæteris peccatis, tum siquis contra Rempublicam se amici causa fecisse fateatur. Cui sententiæ non parum adstipulatur, quod Gellius noctium Atticarum. 1. c. 3. refert, Cum in rebus, inquit, aut paribus aut non longè secus vtilitas amici & honestas nostra consistit, honestas procul dubio pręponderat. Cùm verò amici vtilitas nimis est amplior, honestatis autem nostræ in re non graui leuis iactura est: tunc quod vtile est amico, id primùm illo quod honestum nobis est, fit plenius. Sicuti magnũ pondus æris parui auri lamina fit preciosius. Quibus cõcinit quod & Valerius lib. 6. loquens de Retulio dixerat. Is dicenti sibi quid mihi opus est amicitia tua, si quod rogo, non facis? Respondit, & quid mihi tua, si propter te aliquid inhonestè facturus sum? † *Indices in propria causa, vel propinquorũ, seu familiarium ius dicere prohibentur.*
Quamobrem legum conditores arborem nostram ab huiusmodi periculoso

periculoso venti cócussu tueri volẽtes, iudicibus interdixere in proprijs, propinquorum, vel familiarium causis ius dicere. l. qui iurisdicti. vbi latè DD. ff. de iurisdict. omni. iudi. cap. postremo, de appella. cap. tua, versi. cognitores. 3. q. 7. l. 9. tit. 4. par. 3. Quo fit, vt in Hispania diuturna obtentum sit consuetudine, neminem puniri, aut verberari simpliciuè ex communicatione corripi posse ab eo, cuius potestati subijcitur, si in forma agatur iudicij: ne in propria causa cuipiam permittatur ius dicere, cuius rei sunt testes Laud. Hug. & Archidia. in cap. & qui. num. 1. 45. distin. Hinc Reges nostri, summæ iustitiæ moderatores, legibus eorumquè iudicibus in proprijs causis subijciũtur, perinde atque quilibet priuati, quamuis nemini non satis sit cõpertum Regibus proprij in causis ius dicere licere, vt latè probat Corneus consi. 48. num. 6. lib. 4. †

5 *Iudex in causa amici an recusari possit?*

Sic etiam & in amicorum causis, qui nimia iudici cõiungũtur amicitia ius dicere prohibetur, atque si aduersarius obijciat, reijcitur, ex sententia Bernardi in ca. accedens. 2. in verbo nimis inibiquè Hosti. Ioan. And. & Abbas col. 3. in prin. extra vt lite non cont. Idẽ eorundam authoritate attestatur Stephanus Aufrerij in tractatu recusationum, in prin. nu. 3. in fi. per tex. in cap. ad hæc, de rescrip. & in cap. cũ. R. de offi. dele. l. vna. C. si quacũ. præ. pot. Rober. Maran. in speculo aduoca. 6. part. nu. 43. optimus text. regni nostri in c. 44. prætorum, ibi, *Persona que cõ el tenga tal deudo, o tal amistad, o razon porque deua ser recusado.* *Adu.* Plurima passim in iure videmus statui specialia ratione amicitiæ, ea priuato iure amicis concessa, aliaquè contra amicos præscripta inueniũtur in legibus, qualia sunt ea, de quibus proximè meministi. Sed illud optarim scire, de qua amicitię specie ea iura loquantur? *Rela.* † Triplex esse amicitiarum genus Alciatus, ne nostros omittam, in l. latæ. §. amicos. ff. de verbo. significa. contendit. Est enim maxima, media, & minima. Maxima penitus inhæret animis inuicem se amãtium, cuius multa exempla commemorat Lucianus in dialogo, qui Toxaris inscribitur, vt eadem anima duobus corporibus inesse videatur, quòd idem vterque velit, nolitquè, modò neuter appetat inhonesta, vt glo. asserit in d. l. latæ. §. amicos. Est enim is verè amicus, qui est quasi alter idem, teste Cicerone de amicitia, quem Chassaneus refert in cathalogo gloriæ mund. 12. par. 53. consideratione, id quod longe antea dixerat Philosophus Ethicorum. 9. c. 4. & 9. ad fin. & rursus lib. magnorũ moralium. 2. ca. 15. & Ethicorum ad Eudemium, lib. 7. col. 19. Hęc tamen cum Hesiodi Erigone ad superos recesit, & nusquam in humanis habitat, vt ibidem Alciatus opinatur num. 9. Alia amicitia est, non sanè tam ardens, sed tamen non leuiter coniuncta, honestaquè consuetudine introducta, de qua loquitur text. in d. § amicos, his verbis: amicos appellare omnes debemus non leui notitia coniunctos, loquuntur etiam omnes leges, quæ amicitiæ causa aliquid indulgent, vt in l. sciendum. §. si alicuius. ff. de legatio, vel vetant, prout in specie paulò ante

6 *Amicitia triplex conditio.*

propo-

proposita. Est & alia vulgaris, qua congerrones, idque genus socij etiam num vulgò amicos se inuicem appellāt, hæc ex leui notitia contingit, & inter improbos plerūque. † Quæ (si Ciceroni credimus lib. de amicitia num. 16. & 58.) nisi inter bonos esse minimè potest, amicitia, inquam, vera, nā vt Aristo. ait Ethicorum lib. 8. c. 4. propriè amicitia ea est, quæ bonorum est hominum ratione sanè qua boni sunt, cæteræ autē per similitudinem. Est enim bonorū hominum, vt ipse subdit. c. 8. eiusdem libri, neque ipsos delinquere, nec amicos permittere praua administrare. Praui autem stabilitatem quidem non habēt, quippe cùm neque se ipsis similes perseuerent: breui verò tempore fiūt amici sua gaudētes prauitate. Permanent enim quousque voluptates, aut commoda sibi mutuò præstant. Rursus lib. Ethicorum ad Eudemium. 7. col. 10. Bonus, ait, similis sibi semper neque mores mutat: prauus autem & stultus sibi dispar est manè & vesperi. Quo circa horū amicitia firmissima non est.

7 *Amicitia inter improbos propriè non est.*

CAPVT XV. Amicitiæ effectus plurimos cōtinet, & rationem legis animam eius esse, verba autem corpus insinuat.

ADVOCATOR.

NOn ab re hic iūgi possent, quæ in plurimis iuris locis specialiter inueniuntur ob amicitiam perfectam statuta. *Rela.* Tui potissimum muneris est hoc ipsum enodare: libēter audiam quæ à te proponentur. *Adu.* Tuæ sunt modò partes proponēdi, eia, age, inchoata prosequere. *Rela.* Illud imprimis præmittendum censeo, vt rectè percipi possint quæ dixero, nēpe, vt intelligatur de ea amicitia, quæ secundo loco exposita est, in secundaquè specie collocauimus, nam prima ad superos, vt iam dixi, recessit vltima verò non verè dici amicitia potest. † Sit itaque primum amicitiæ priuilegium, vt quidquid inter coniunctos sanguine ob affectionem in iure statuitur, & in amicis statutum censeatur, hæc est sententia Bernardi in c. 2. &. c. requisisti, de testam. cui cæteri interpretes suffragantur, nec id mirum quidem, quādoquidem natura quodammodo amici, propinqui censeantur, vt antiquæ ille philosophiæ clarissimum lumen Plato attestatur in suo Lysis seu de amicitia libro, qui est totus operis. 12. col. pen. Quin & Vlpianus noster in l. is qui. ff. de negot. gest. amicos censuit loco esse parētum, obidque factū amicitia, qua si paterna non venire in negociorum gestorum actionem, quibus nimium suffragatur, tex. in. c. 44. prætorum, teste Auilesio, ibi. † Hinc aliqui tradiderūt liciti eius amoris ardorem vim clausulæ codicillaris habere, veluti si in testamento sit institutus hæres valde dilectus testatori, cui quinque tātum affuerint testes, talis dilectio codicillaris clausulæ vim obtinere, author fuit huius sentētiæ Bal. in l. si iure. per gloss. ibi. C. de manu. testa. & licet Bal. hoc omninò firmare nō audeat, sed cùm de libertate

2 *Amici propinquis æquiparantur.*

3 *Amici causa clausula codicillaris censetur apposita.*

bertate dumtaxat agitur, id tamē haud cunctanter ac sine discrimine affirmat Roman. in consil. 179. cuius exordium est, amplissime Doctor, num. 21. Alex. & Ias. in. l. cum alienam. C. de legat. idem Iason l. exigendi. 2. colu. in princ. C. de procurat. & in l. Titia in prin. nu. 21. ff. de verbor. obligat. Alciat. in. l. latæ. §. amicos num. 11. ff. de verbor significat. Didac. Segura in repet. l. Imperator. 5. & 6. col. ff. ad Trebel. Tiraquel. qui alios in tam rem citat authores in l. si vnquam, in verbo, libertis, num. 87. C. de reuocan. dona. Cæterum eam Baldi & Roma. sententiam plerique intelligunt in legatis procedere non in institutione, hi sunt Mathesila. notabi. 41. Ias. in l. non dubiū, in fi. C. de testamen. Guil. Bened. in repe. c. Raynutius in verbo, testamencū. 3. nu. 53. de testament. Chassaneus in consuet. Burgūdiæ rubr. 4. Desdroict3. & appar. §. 5. n. 29. & seq. Cum ad Benedictum se refert: quibus ipse libenter assentio quandoquidē in liberis sit specialiter statutum, vt institutio in minus solemni volūtate facta valeat, vt in l. hac consultissima. §. ex imperfecto. C. de testam. quod ad extraneos, vt cunque intimos amicos durum admodum & minus iuridicum esset extendere, maior quippe affectio est ad liberos, quā ad amicos. l. isti quidem. ff. quod metus causa. Locus ergo sit huic sententiæ quò ad legata tantum, in quibus non tot specialitates concurrunt, vt ita procedat glos. singul. in. l. in testamento ab omnibus communi. recepta. ff. de fideicomis. libertat. quam plurimi sequuntur per Tiraquel. citati in d. l. si vnquam, in verbo, libertis, num. 86. C. de reuocand. donat. † Quin etiam, quod amplius est, nō pauci iuris interpretes liciti amoris ardorem vim reuocationis, clausulæ derogatoriæ in priori testamento appositę obtinere audacter ad seuerant, inter quos Iason in l. exigendi. C. de procurat. & in. d. l. non dubium, in fin. C. de testament. id asserit authoritate Ludo. Rom. in. d. consil. 179. vbi tamen, pace Iasonis vt verū dicā, hoc nō dixit Ludo. loquitur enim in liberis, quos nemo nō scit plus diligere parentes, quàm amicos; quippe cū nulus amor vincat paternum. l. isti quidē. ff. quod met. cau. in fi. l. scripto. ff. vnde libe. l. nam & si parentibus. ff. de in offi. test. quidquid tamē sit, eā sententiā amplectitur Segura in repe. l. Imperator. ff. ad Trebel. col. 9. Chassa. in consuet. Burgun. rubr. 4. §. 5. nu. 29. Alciat. in. d. §. amicos, ꝙ non crederem esse tutum, expressimq; Iason inpugnat in d. l. non dubium in fin. C. de testament. quando hoc inter liberos tantum permittatur, vt glos. & Ang. attestantur in auth. de testament. imperfe. §. & si quidem, in verbo. perfecta, collat. 8. Salin. in auth. hoc inter liberos. C. de testament. minimè igitur extendere oportebit ad amicos. † Sūt & qui sicut sanguine aut affinitate coniūctū, ita & amicum non leui amicitia cōiunctum admitti credāt ad agendū sine mādato, cuius sententiæ author fuit Guil. de Cuno. in. l. sed, & hę, in prin. ff. de proc. vbi etiā Fulgo. Specul. in titul. de aduocato. §. obijcitur vers. est & quartus ordo, num. 6. vbi refert dominum suum hoc dixisse, is fuit Hostiens.

3 *Amicitiæ causa clausula reuocatoria an cesset apposita*

4 *Amicus an admittatur ad agēdum sine mandato*

præceptor eius, qui hoc ipsum tradidit in c. vlti. 2. col. in verbo coniũctis extra de postulã. modò amicus fuerit, qui agere vult, magna amicitia cõiũctus, intimaquẽ charitate dilectus, arg. l. nemo. §. qui frater. ff. de verbo. signi. quod tũc maximè admitti posse attestatur, si id nõ pecuniæ amor, sed Dei charitas operetur, quibus assentitur Ioan. Andr. in d. c. vlt. super glo. 2 de postulã. Cyn. nu. 2. Salice. & Iason in d. l. exigendi. C. de procura. Cyn. in l. inuitus, eo. ti. Bar. in l. si nõ solũ. §. qui alieno. ff. de procura. Corneus conf. 81. nu. 41. lib. 1. per legẽ, si pupilli. §. sed si ego, & §. item quęritur. ff. de nego. gestis, vbi gestum ab alio meo pręsumitur nomine gestum, & mei cõtemplatione, ratione amicitiæ, idem profitẽtur Pet. Rebuf. de priuilleg. schola. 104. priuillegio. nume. 11. Guill. Benedi. in repe. cap. Rainuntius, in verbo si absque liberis moreretur. 1. nu. 5. de testa. Albe. in d. l. sed & hæ. nu. 3. & . 4. vbi tamẽ dicit non seruari in praxi, quãdoquidem difficile ad modum sit probare amicitiã, de qua in d. l. latæ. §. amicos, huic sententię adhæsit quoque Bartholom. Socinus in l. cum auus, nu. 12. ff. de condi. & demonstra. Barba. in in repe. l. cum acutissimi, col. 17. C. de fideicom. Iacobi. de sancto Georgeo in l. exigendi. C. de procurat. Chassaneus in consuetudi. Burgundiæ rub. 4. §. 5. nu. 24. Segura in repeti. l. Imperator. 6. col. ff. ad Trebellia. Alcia. in l. latæ. §. amicos, nu. 7. & seq. ff. de verbo. signi. quibus non parũ suffragatur tex. In l. nemo. §. 1. ff. de hæred. instituen. cuius verba sunt, qui frater non est, sed fraterna charitate diluitur rectè cum suo nomine sub appellatione fratris hæres instituitur. Contrariam tamen ediametro tradidere sententiã Raine. & Alex. nu. 16. in d. l. exigendi, Bald. in l. 1. nu. 33. C. qui accusa. nõ poss. quia hoc non reperitur iure cautum, Ange. quoque in d. l. sed & hæ vlti. verbis. ff. de procurat. Alex. in l. 1. §. lex Falcidia nu. 6. ff. ad l. Falci. vbi refert huic adhæsisse opinioni Ioann. Imolen. in l. ex facto. §. si quis rogatus. ff. ad Trebel. & in. c. vlti. nu. 11. extra de postulan. vbi tamen contrarium innuere videtur, sed in priori loco nihil de amico dixit, sed de filio spurio, vt per eũ videre licet nu. 13. Porrò huic vltimæ opinioni subscripsere Anton. de Butrio in d. c. vlti. de postulan. & in. c. corã, de offi. de lega, Panormi. etiã ibidem. 2. col. & Felin. nu. 2. vbi frequentiori interpretum calculo admissam esse attestatur, eamquè latè esse probatam apud Ludou. Roma. in l. si verò. §. de viro. 31. fallentia. ff. solut. matrimo. Domini, de sancto Gemi. in. c. qui ad agendum de procura. lib. 6. Quã quidem sententiam enixè defendere conantur prędicti Docto. rationibus profectò leuibus parumquè vrgentibus. Et primum quòd non sit par ratio in amicis & sanguine propinquis. Amicitia siquidem facilius tollitur quàm sanguinis coniunctio. l. 1. in fi. ff. de adimend. lega. l. ius agnationis. ff. de pactis. Verùm si vera dicere volumus, quid ineptius vnquam dici potuit? Amicitia, de qua hic agimus, nõ quæ vtilitatis tãtũ, aut voluptatis gratia quęsita est, hũc effectum operatur, quandoquidẽ ficta esse intelligitur, sed vera, quę bono-

5 *Amicitiæ quæ facile tollantur.*

bonorum est hominum, ea ratione, quia boni sunt. Hęc non ita facilè soluitur, teste Philosopho Ethico. 8. c. 3. 4. & 6. & alibi sæpe. Secundò id probare conantur ex l. tutori. C. de nego. gest. in verbo amici, iunctis verbis illis, nec agendi, vbi apparet amicum agere minimè posse absque mãdato, & ex l. 1. C. si per vim, vel alio modo, vbi specialiter odio spoliantis, amicus ad agendũ admittitur pro amico. Sed leges illæ non loquuntur de amicitia intima affectione inita, sed de cõmuni leuique. Præterea ex alio fulciunt eorum opinationem: † Nẽpe cùm inter Canonicos amicitia præsumatur: hacquè de causa Canonicum recusari posse, attestetur summus Pontifex in cap. cùm. R. Canonicus, de offi. de lega. hic tamen agere non potest pro Canonico sine mandato, gloss. est singu. & communiter recepta, in c. cùm. M. Ferrariensis, extra de constituti. sicut nec sacerdotium obtinens pro Ecclesia, inter quos magna præsumitur amicitia. c. coram secundũ verum intellectum, de offi. de leg. † Hùc etiã spectare dicunt, quòd filius spurius non agit in iudicio absque patris mandato pro ipso patre, vt est autor Innocen. in ca. non nulli, de rescrip. Bar. in l. 2. ff. de accusatio. Imol. in §. siquis rogatus, legis ex facto nume. 13. ff. ad Trebe. quod communiter asserit esse receptum Alex. in d. l. exigendi, nu. 16. C. de procura. verũ nemo non sciet aliud esse, quẽ verè dici posse amicum, aliud præsumi amicum, arg. l. quod Nerua. ff. depositi, præponderat enim veritas fictioni. l. si fortè. ff. de castren. pecul. Quare nimirum si Canonicus pro Canonico, filius spurius pro parte (quos amicos esse præsumit lex) agere prohibeantur, verè autem amici minimè. Solet etiam pro hac sententia adduci text. in l. 1. & 2. C. de nego. gestis, vbi iuxta vnum glossæ intellectũ fauore minoris permittitur amico agere pro amico ad petendum tutorẽ, sed (vt pace Accursij dixerim) in legibus illis verbũ nullum de amico. Quare priorem crederem, cũ veriorem, tum receptiorẽ fore sententiam à pluribus etenim iuris interpretibus recipitur atq; ijs grauioribus. † Qua in specie, licèt pauciores essent, cõmunẽ tamen facerent sententiam, vt Alexan. consuluit consi. 202. viso themate, ante finem lib. 7. authoritate Augustini lib. 2. de doctrina Christiana, vt Gracianus refert in. c. in Canonicis. 19. distin. & l. pen. C. de conditio. indebi. Illiquè grauiores dicuntur, quorũ frequentiores sunt lectiones & approbatiores in scholis, argu. eorũ quæ scribit Bar. in l. 1. ff. si cer. petat. vt Alciatus refert in regula. 1. præsumptionum, præsumptione 51. in fin. ibiquè ipse Alciatus nu. 4. intelligit hoc procedere, vbi tales authores firmant illam opinionem, disputando & arguendo circa ipsius veritatem, & deinde se resoluendo, iuxta legem vltimam. §. mista. ff. de muner. & honor. Nam quamuis dicant aliquid incidenter, fortè ad colorem alicuius sui propositi, præsertim in consilijs, non propter hoc dicuntur talem opinionem approbasse. Vt idem Alciatus attestatur Parergorum. 4. capit. 17. Ioann. Oroscius Regius Senator vir mehercle acri & subtili

6 *Canonicus in causa Canonici recusari potest.*

7 *Spurius non agit pro patre sine mandato.*

8 *Communis opinio quæ dicatur.*

iudicio variaquè eruditione præditus iu l.1.ff.de offi.quæsto.nu.9 vbi hác quæstionē bellissimè discutit post Salomoniū in §.respon sa,insti.de iure natura.gen.&ciui. Mathesila.in tracta.de electi. verio.opi.Purpu.in l.1.ff.si cer.pet. nu.138.Sicut in simili dicimus de cōfessione incidēter facta, vel quę fit ad alium finē, quæ non præiudicat, iuxta glo.in.c.ex pœnitētibus.50.distin.Docto.in. c.at si clerici, in prin.de iudi.Alcia.in l.1.§. siquis ita,in fin.ff. de verbo.obligatio.† Illud tamen summè notādum est, quòd licèt amicus pro amico, coniunctus pro coniuncto admittatur ad agendum sine mādato, tamen si tanquam procurator agit processus est haud dubiè nullus. Imputet enim sibi quare talem agendi viam elegerit tanquam procurator qui non erat, cùm tanquam amicus agere poterat, ita egregiè consuluit Ludo. Roma.cons.446.cui subscrisit Robertus Maranta in speculo aureo aduocatorum.4.par.16.distinctione iudiciorum, nu.17. *Adu.* Quanam ratione qui priorem sequuntur sentētiam absque expressa legis decisione ad eam amplectēdā monētur? *Rela.* Haud minima quidem, nec vna tantū, sed pluribus, atque ijs vrgentissimis: quarū aliquas si placet, referā. *Adu.* Nihil magis scire cupio. *Rela.* In primis quo hæc lucidiora fiant, illud considerandum est, hęc quæ diximus amicitiæ specialia, ad eam amicitiam esse referenda, quæ magis apud mortales versatur, quā principiò mediam inter duo extrema constituimus, vt ad eā iura adaptentur, quæ frequentius accidunt, vt fieri præcipit Iurisconsultus in l. nam ad ea.ff.de legi.non (prout Alciatus opinabatur in d. §.amicos, nu.13.) ad eam arctissimam, quæ vsque adeò nostris temporibus rara est, vt cuiusdam prodigij loco sit, si vsquam gentium reperiatur. Quod si verū esset frustra huiusmodi amicitiæ specialia cōcessa fuissent.† Sit igitur ratio prima quarè amicus intima amicitia coniunctus admittitur ad agendum sine mandato, quia Iurisconsultus in d.l.sed & hæ.ff.de procur.ideò permittit coniūctis sanguine agere sine mandato, quòd arbitratus fuit fideliter causas propinqui acturos, eosq; pro quo egerint facilè approbaturos, vt sic iudiciū non reddatur frustratoriū. Si hoc in propinquis ratione præsumptæ affectionis statuitur, quātò igitur magis & in amicis id statui æquū erit, in quibus non legis præsumptione, sed ipsa rei veritate adeò diligūtur, vt vna anima teste Diogene, in duobus corporibus esse cēseatur, vt Philoso.probat Ethicorum ad Eudemiū libr. 7.col.12.vnumquè velle & nolle, teste Salustrio. Rursus si liberi, parentes, fratres, affines, & liberti admittuntur ad agendum pro patre, filio, fratre, affini, & patrono, vt in dict.l.sed & hæ, & maritus pro vxore sine mandato, vt in l. maritus. C. de procuratorib. qui non est affinis, sed causa affinitatis, vt in l. Iurisconsultus. ff. de gradi. Quid ni idem quoque erit amico non leui amicitia coniuncto? In quo adest non modò eadem ratio (vt qui propinquis adęquetur, vt ex l.cùm allegas. C.de castr. pecul.lib.12.attestatur Bar. in l. Titia.ff.de verbo.oblig.& in l.hæres meus.§.vlt. ff.de cōditio. & demo.)

9 *Amicus pro amico quando sine mandato agere potest?*

10 *Ratio eadem est in amico quæ in propinquis.*

& demonst.) verũ interdum maior. † Nã vt in Prouerbijs scribit Salomon. c. 18. in fi. Vir amicabilis ad societatẽ magis amicus erit quàm frater. Qui amicum talem inuenit, beatus dicitur, Prouerb. 25. vtquè eius animam diligere debet, Deutero. c. 3. quandoquidem bonis eius consilijs anima dulcoratur, Prouerb. 27. atque in amicitia tali, delectatio bona, & in operibus manuum ipsorum honestas adest sine defectione, Sapient. 8. quo circa haud immeritò Greg. lib. de officijs. c. 18. in fi. dicebat, Tãtũ valere beneuolentiã, vt plerũq; pignora vincat naturæ. Tullius quoq; li. 1. de amicitia, eã sanguini facilè esse præponendã censet, cui Vlpianus assentire videtur in l. si plures. § . in arrogato, in fi. ff. de vulg. & pu. & Imperator in d. l. cũ allegas. C. de castren. pecu. lib. 12. his verbis: Etenim peregrinationis labor sociatus commilitoni eius, & obeundorũ munerum cõsortiũ affectioni paternę nõnihil addidisse: quinimò vice mutua chariores inuicem sibi reddidisse credendum est. Quòd si mihi electio cõcederetur, malẽ vtique fidum amicum, quã decem consanguineos, qui fortè mihi omninò infesti essent. Quid plura? † Amicitia nihil sanè cõducibilius. Qualiter quis, inquit Cicero de amicitia, saluabitur & seruabitur sine amico? quãtò enim maior fortuna, tãtò minus securus. Atque vt Aristo. probat Ethicorum. 8. c. 1. Res est amicitia summè necessaria in vita. † Nemo siquidẽ habẽs cætera bona sine amicis expeteret viuere. Nã & locupletes, & in principatu, potestatequè cõstituti, plurimũ amicis indigere videntur. Quid enim prodest talis prosperitas beneficio sublato, quod fit in amicos, aut maximè commendatur? aut quonãmodo sine amicis custodiri cõseruariq; potest? Quò namque magis abundas, eò magis periculis subiaces. In paupertate quoque cęterisq; calamitatibus vnicũ esse confugium amici putantur. Iuuenibus etiam conferunt ad compescenda peccata, & senibus ad obsequium, atq; ad eos actus perficiendos, quos ob imbecilitatem ipsi peragere nequeũt. Et his itẽ qui sunt in statu ad actiones honestas. Hæc ille. Cęterũ cũ eadem maiorq; ratio interdũ in amicis, quã in consanguineis inueniatur, lex sed & hæ. ff. de procur. in cõsanguineis loquẽs non dicetur extẽdi ad amicos, sed de amicis loqui. † Nã vbi est omnimoda ratio, ibi nõ dicitur extẽsio, nec ampliatio, iuxta glos. egregiã in. c. 1. in verb. Italiæ, de tẽpo. ordinatio. lib. 6. etiam in pœnalibus, vt ibidem probatur ex. c. post quã, de electio. in 6. Idẽ ferè voluerunt Pet. & Cynus in l. iura nõ in singulas. ff. de legi. cũ signanter aiunt. † Quoties pluribus casibus inest eadem ratio, ea decidit omnes, non quidem per extensionẽ, sed sicut genus comprehendit omnes eius species, sic & generalis ratio, diuersas species casuum. Cùm autem rationes sunt specie differentes, tamen similes, tunc dicitur extensio, id est, progresio de termino ad terminum per adæquationem, jidem Pet. & Cyn. rursus in l. quod verò contra rationem, ibiquè Bald. in priore lectione col. 2. versi. item verisimile est, ff. eod. titul. Paul. Castrens. consil. 83. præsens casus, colum. 2.

Marginalia:

11 *Amicus consanguineis præfertur, interdumque magis diligitur.*

12 *Amicitia nihil conducibilius.*

13 *Amicis omnes indigẽt.*

14 *Ratio vbi est eadẽ aliqua in specie non dicitur vire extensio.*

15 *Ratio vt genus compre. hendi. diuersas species.*

num.1.versi.constat lib. 2. vbi id pulchrè declarat Tiraq.in l. si vnquam,in ver.libertis,nu.45.C.de reuocan.dona. vbi plura in eam rem congerit: rursus idem Tiraq. in libello qui inscribitur causa cessante,parte.1.nume.137. Horum autem omnium promptu est

16 *Ratio legis est eius mẽs.*

ratio.† Quandoquidem legis ratio appelletur ipsius legis mens, vt voluit Dynus in cap.vlt.ad fi. de regu.iur. lib.6. & Cynus in l. non dubium,col.vlti.versi.1.quæro, & ibi clarius Bart.num.10. & Bal.nu.1.C.de legi.per tex.in l.cũ mulier.ff.solu.matri.gl. etiã in l. cũ tale.§.falsam,vbi Bar. & DD. ff.de cõdi.& demõst. Bonus text. in l.scire oportet. §.aliud autem, versi. sed si maximè, ibi mens legislatoris, inibiquè eum text. ad hoc expendit Bald. Rursus idem Bald.in l.1.circa fin.ff.si cert.pet.

17 *Idem in statutis.*

†Vbi inquit,rationem statuti mẽtem medullamquè eius esse. Alibi quoque scribit idem Bal.nempè,in l.si quis seruo,num.7. C.de

18 *Ratio est anima legis, & verba corpus.*

furt.†Rationem siue mentem legis esse sicut animam, verbum autem superficiem & corpus. Hæc semper attendi debet tanquam virtus intrinseca legis, & tanquã genus prædicans de suis singulis speciebus, authore Bal.in authẽ. post fratres.2.nu.1.versi.item frater.C.de legi.hęred.per tex.insti. de legiti.patro.tutella,in princi.

19 *Ratio legis est eius essẽtia.*

ibiquè notatur.† Rursus idẽ Bal. in ca.1.§.& quia vidimus,nu.12. ad fin.versi.extra quæritur,de his qui feud.dare poss.essentiam,ait, esse legis in mente statuentiũ. Ratio denique legis inducit dispositionem,facitquè ius,& verbis dominatur,sicut anima corpori, vt affatim traditur per Tiraq. causa cessante.1.par.num.134.† Sunt

20 *Ratio legis est ipsamet lex.*

præterea multi, vt ipse refert nu. seq.qui asserunt mentem & rationem legis, esse legem ipsam, quod non obscurè voluit, glos.in l.2.in verbo,rationem vel legem,paulò post princ.C.quæ sit long.consu. Bald.in consi.467.de iure cõmuni, & in fi.lib.2.per notata in l.cũ tale.§.pen.ff.de condi.& demonstra.alij què plures,quos esse fastidiosum referre,vbi eos citatos inueniet,qui authoritate gl.& Bar.

21 *Ratio est cordis facies.*

non fuerit contentus.† Nec tamẽ interim omittã quod voluit glo. in .§. gibbosus, in verbo faciem. 49.distincti. Ratio,inquit,est cor dis facies.

22 *Ratio ante omnia est attendenda in qualibet dispositione.*

† Quæ omnia cùm ita se habeant, ratio siue causa in legibus,statutis,consuetudinibus, & alijs quibusuis dispositionibus maximè, & in primis attendẽda est, & seruanda, vt dixit Bar.in l. contra legem,post medium.ff. de legi.authoritate, Iaco.de Are.&Cyni in l.quicunque.C.de seru.fugiti. & ante eos, Accursij in l. 2.in verbo rationem aut legẽ. C.quæ sit longa consue. quibus Iason suffragatur in l.de quibus col.1.versi.alij intelligunt.ff.de legi. Hinc dixit glo.in l.sed si lege.§. item si rem distraxerit.ff.de peti.hæred. non esse curandum de specierum diuersitate, modò eadẽ sit in omnibus ratio, quæ quidem communis lex dicitur ad omnes casus.c. consuetudo.1.distinctio. Calder. consi.1.sub titulo, vt lite pendente, & in titulo de regularibus consil. itidem primo Aymon Sabillianus consi.190.lib.1.nu.2.

23 *Amicitiæ causa disposita in coniũctis sanguine ratione præsumpti amoris locum obtinent in amicis.*

† Disposita igitur in consanguineis ratione præsumpti amoris & dilectionis, prout in specie dictæ legis, sed & hæ, disposita nimirum

censeri

censeri debent in amicis magna intimaquè & non leui amicitia coniunctis, vt licet cernere in casibus supra traditis, & in alijs plùribus, quorum aliquos hic referre non grauabor.

CAPVT XVI. AMIcitiæ causa plurima indulgeri docet.

I *Legatū amico intimo factū rei alienæ, quam testator putabat esse suam, an valeat.*

Legatum rei alienæ quam testator putabat esse suã iure non valet,† nisi pro ximę relinquatur personæ: vxori, videlicèt, vel alij, cui verisimi liter testator legasset, etiam si alienam esse non ignorasset, vt in l. cum alienam. C. de legat. quod vltimum intelligunt ibi Guillielm. Fulgo. Paul. Castrens. Alexand. & Iaso. procedere in amico valde dilecto, cui testator sępè plus afficitur, quam coniunctis sanguine. Id quod Guillie. Benedicti approbat in repeti. c. Rainuntius in verbo, testamentum. 3. nu. 51. de testa. & Chassen. in consuetu. Burgundiæ rubr. 4. Des dritz. & Appar. §. 5. nu. 32. Petr. Rebuff. de priuileg. scholarium. 104. priuilegio, nu. 7. Tiraq. in repe. l. si vnquam in verbo libertis, nu. 78. C. de reuocand. dona. † Præterea ámicus pro amico absente cōtra quem est lata sentētia potest appellare, iuxta glo. in. c. 1. vbi Archidi. de electio. lib. 6. estquè ad id tex. in l. nō tantum. ff. de appell. † Potest etiā amicus electionis petere confirmationem pro amico glos. est in c. quàm sit, in verbo, petere de electio. lib. 6.† Est & aliud amicitiæ priuilegium non modicū, vt quē admodum siquis legat rectori alicuius Ecclesiæ affini suo, eius præsumitur contemplatione relictū, non Ecclesię: atque ideò legatarius ad libitum disponere potest de legato, vt in auth. licentia. C. de sacros. Eccles. c. requisisti. 1. de testa. & tradunt Bar. & cæteri interpretes, inter quos Socin. multa egregia congerit in l. ciuibus. ff. de rebus dubijs nu. 14. ita & si rectori legatum fuerit intimo testatoris amico, nec leui amicitia con iuncto, eius nimirum contemplatione potius quàm Ecclesiæ factū censebitur, vt ibi Socinus arbitratur authoritate glo. in dict. cap. requisisti, ab Anto. de Butrio cæterisquè doctoribus communiter receptæ, idem censet Alcia. in regu. 1. pręsumptionum. 28. præsumpt. nu. 1. & 2. Barba. de præstātia Cardinalium. 3. par. 1. par. Cuius ratio in promptu est legatum siquidē in dubio propter benemerita factum censetur, vt in l. nec adiecit ff. pro socio. Sed si quis obsecro magis benemeritus esse potest, quam verus amicus?† Quippe cuius bona omnia communia esse oportet? Consortium (inquit Seneca epistola. 48.) rerum omnium inter nos facit amicitia, & omnia cū amico cōmunia amicus habebit iuxta Pythagoricorū opinionem; vt idem Seneca attestatur lib. 7. de benefi. c. 12. & Cicero lib. 1. de offi. num. 77. & Hierony. cōtra Ruphinum: Atque vt idē Seneca ait lib. 6. de benefi. c. 23. nescis quantum sit amicitiæ pretiū, nisi intelligas te ei daturum quē diligis. Nec demum est amicus, qui amico cor suum non præbet, teste Cicerone officiorum. 1. Propterea quippe amicitia (authore Augustino lib. 2. de officijs) dul-

2 *Amicus an possit appellare pro amico absente?*

3 *Et an electionis petere confirmationem.*

4 *Legatū amici contemplatione censetur factum non Ecclesiæ*

5 *Amicis omnia debēt esse cōmunia.*

cis est, quia amicus communicat cor suum & bona. † Octauò singularis amicitia operatur, vt taciturnitas habeatur pro consensu, quando hoc suadet ratio dilectionis, vt quia coniunctus, vel valde amicus, vt in l. si seruus communis. ff. de donationib. inter vir. & vxor. cuius authoritate id firmat Cynus in l. inuitus nu. 8. C. de procura. Bart. etiam. 2. lectio. & Bal. ibidem nu. 4. qui ex hoc inferunt, quòd si amicus meus vel coniunctus aliquid deposuit apud me in camera mea quàuis tacuero, videor nihilominus suscepisse custodiã, & tenebor ex deposito. Hinc etiã fit, vt amicus perinde atque consanguineus non repetat expensas pro amico valde sibi dilecto factas, vt in l. ex duobus. §. vlti. C. de nego. gest. quam ad id expẽdit Socin. consi. 26. nu. 4. lib. 1. Nimirùm ergò si dispositã in coniunctis locum sibi vendicent in amicis, quippè cùm, vt iam nõ semel diximus, amicus verè diligitur, cõiunctus verò ex legis præsumptione. Quin etiam tantum abest, vt non semper diligatur, vt & odio sæpe habeatur. † Nam vt Tullius ait officiorum. 1. nu. 79. sanguinis coniunctio & beneuolentia deuincit charitate homines: magnũ est enim, eadem habere monumẽta maiorum, eisdem vti sacris, sepulchra habere communia: sed omnium societatum nulla præstãtior, nulla firmior, quã cum viri boni, moribus similes, sunt familiaritate coniuncti. Et Valerius ille Maximus caput septimum libri quarti sic exorditur: Contemplemur nunc amicitiæ vinculum potens & prævalidum, neque vlla ex parte sanguinis viribus inferius: hoc etiam certius & exploratius, quòd illud nascendi fortuitũ opus, hoc vniuscuiusque solido iudicio incohata voluntas contrahit. Quo fit, vt rectè dixerit Alberic. in l. sed hæ, num. 3. & 4. ff. de procurato. cùm magnam amicitiam maioris asseruit esse ponderis, quàm fraternitatem Imperatoris authoritate fretus, in l. cum allegas. C. de castrens. pecul. lib. 10. Quin & hoc manifestius fit, si consideremus passim in iure reperiri, amicos in ordine scripturæ ante poni consanguineis, nempe in l. sed si plures. §. in artogato, ibi amicus vel cognatus ff. de vulga. & in l. Theopompus, ibi, amici mei & cognati. ff. de dote prælegã. & in l. affectionis, ibi, Amicos vel necessarios. ff. de donatio. & in l. si seruus plurium. §. vltim. ibi, Legatarij charitas vel necessitudo. ff. de legat. 1. cũ alijs pluribus ibi in glo. citatis, vbi ad interpretandam dubiam testatoris dispositionem, sicut cõsanguinitas, ita & affectio siue amicitia, imò prius amicitia perpenditur, & consideratur. At nemini dubiũ est argumentum ab ordine literę, vt prius nominatus posteriori prę ferẽdus veniat, iure communi validum esse, vt in l. quoties cum similibus ab Accursio ibidem citatis. ff. de vsufructu. Quin etiam teste Accursio in l. 1. C. de negoc. gestis, in verbo, domestica maior est certè amicitia domestica, quã paterna. Nam æqualem facit Imperator in percitata. l. 1. ex quo sumptus affectione domestica factos negat actione nego. gestorum posse repetere. In summa Diuus Thom. hac in re differens. 2. 2. q. 26. articul. 8. censet cõiunctos sanguine

6 *Amici causa taciturnitas habetur pro consensu.*

7 *Amicitia an sanguinis cõiunctioni præferatur.*

Resolutio ex diu. Thoma.

guine in his dumtaxat, quæ naturam ipsam concernũt amicis fore anteponendos, in cæteris postponendos, quem sequitur Anto. Floren. in 4. par. summæ, titulo. 6. ca. 5. § . 6.

CAPVT XVII. Amicitiæ plurima alia enumerat priuilegia.

SVnt & aliæ amicitiæ specialitates. Nam licèt aliàs incertitudo circa personas vitiet vltimam voluntatem, vt si Titius in testamento tutor
1 nominetur, eiusmodi nominatio non valet, vt in l. duo sunt Titij. ff. de testamen. tutel. tamẽ si vnus ex Titijs est amicus testatoris, ille præsumitur nominatus authore Bart. in d. l. duo sunt Titij, in fin. ex quo Bald. infert in l. voluntatis, vlti. col. nu. pen. C. de fideicom. quòd legatum præsumitur relictum ob amicitiam, quapropter si inter duos eiusdem nominis dubitetur, cui potius dari oporteat, si ambo sunt æquè amici testatoris, hęres eligere debet, cui soluat, vt in l. siquis seruum. §. si inter duos. ff. de leg. 2. sed si alter eorum est magis dilectus, ei debetur legatur, vt in l. si fuerit, versi. sed si legatum, ibiquè Socin. no-
2 tat num. 3. ad fi. ff. de rebus dub. † Ex eadem quoque radice procedit aliud amicitiæ priuilegium. Nam quemadmodum consanguineus meus me ipsum aut bona defendendo potest impugnè occidere offensorem, perinde atque si se ipsum defendere conaretur, authore Cyno, quem sequitur Bald. in l. raptores. 2. no. per text. ibi. C. de Episco. & cler. eodem Bald. in l. vt vim, nu. 4. ff. de iust. & iur. & alijs non paucis quos refert Ant. Gome. in lib. variarum resoluti. tomo. 3. c. 3. nu. 21, qui optimè loquitur: † hac innixis ratione, quãdoquidem ipsemet consanguineo iniuria facta videatur, ex notatis in l. lex Cornelia, in prin. ff. de iniurijs, maximè per Bar. ibi, qui ex lege illa deducit hanc conclusionem, nempe paria esse aliquid in personam alicuius committi, vel in consanguineos eius, quã pluribus ornat (vt cætera solet.) Iaso. in l. 1. col. 2. in princ. versic. hinc est, quòd glo. C. de indicta viduit. tollen. † Ita eadem ratione eũ qui offendere vult amicum mihi intima charitate deuinctum defendere possunt, defendendoquè impunè occidere, siquidem iniuria amico meo facta, & mihi fieri censeatur, authore Bal. in d. l. vt vim, nu. 6. ff. de iusti. & iur. nam vt ipse ait, amici vna anima in duobus corporibus esse censentur, teste Phil. Ethico. ad Eudemium lib. 6. col. 12. cui suffragãtur Hippolyt. in sing. 251. in fine, & rursus in repet. l. vnicæ. C. de raptu virginũ, num. 210. licèt contrarium innuerit Salic. in l. nullus. C. de malefi. & mathema. vbi inquit, quòd inueterata amicitia non excusat recipientem bamnitum per illum text. Cui tamen facilè respondetur, ex ipsiusmet verbis, dicentis amicitiam reproborum admittẽdam nõ esse, cæterùm de vera nos loquitur amicitia, quę inter bonos virtutequè præditos cõtrahitur, vt iam non semel diximus, vel responderi potest, reprobando Saliceti sententiam; vt Hyppoly. censuit in l. vnic. nu. 210. C. de

1 Amicitia causa nõ vitiatur legatum incertũ.

2 Amicus amicum offendẽtem impune occidere potest, sicut si consaguineũ offenderet.

3 Iniuria consanguineo facta & mihi fieri cẽsetur.

4 Amico meo iniuria facta mihi fieri censetur.

cis est, quia amicus communicat cor suum & bona. † Octauò singularis amicitia operatur, vt taciturnitas habeatur pro consensu, quando hoc suadet ratio dilectionis, vt quia coniunctus, vel valde amicus, vt in l. si seruus communis. ff. de donationib. inter vir. & vxor. cuius authoritate id firmat Cynus in l. inuitus nu. 8. C. de procura. Bart. etiam. 2. lectio. & Bal. ibidem nu. 4. qui ex hoc inferunt, quòd si amicus meus vel coniunctus aliquid deposuit apud me in camera mea quãuis tacuero, videor nihilominus suscepisse custodiã, & tenebor ex deposito. Hinc etiã fit, vt amicus perinde atque consanguineus non repetat expensas pro amico valde sibi dilecto factas, vt in l. ex duobus. §. vlti. C. de nego. gest. quam ad id expẽdit Socin. consi. 26. nu. 4. lib. 1. Nimirùm ergò si disposita in coniunctis locum sibi vendicent in amicis, quippè cùm, vt iam nõ semel diximus, amicus verè diligitur, cõiunctus verò ex legis præsumptione. Quin etiam tantum abest, vt non semper diligatur, vt & odio sæpe habeatur. † Nam vt Tullius ait officiorum. 1. nu. 79. sanguinis coniunctio & beneuolentia deuincit charitate homines: magnũ est enim, eadem habere monumẽta maiorum, eisdem vti sacris, sepulchra habere communia: sed omnium societatum nulla præstantior, nulla firmior, quã cum viri boni, moribus similes, sunt familiaritate coniuncti. Et Valerius ille Maximus caput septimum libri quarti sic exorditur: Contemplemur nunc amicitiæ vinculum potens & prævalidum, neque vlla ex parte sanguinis viribus inferius: hoc etiam certius & exploratius, quòd illud nascendi fortuitũ opus, hoc vniuscuiusque solido iudicio incohata voluntas contrahit. Quo fit, vt rectè dixerit Alberic. in l. sed hæ, num. 3. & 4. ff. de procurato. cùm magnam amicitiam maioris asseruit esse ponderis, quâm fraternitatem Imperatoris authoritate fretus, in l. cum allegas. C. de castrens. pecul. lib. 10. Quin & hoc manifestius fit, si consideremus passim in iure reperiri, amicos in ordine scripturæ ante poni consanguineis, nempe in l. sed si plures. §. in arrogato, ibi amicus vel cognatus ff. de vulga. & in l. Theopompus, ibi, amici mei & cognati. ff. de dote prælegã. & in l. affectionis, ibi, Amicos vel necessarios. ff. de donatio. & in l. si seruus plurium. §. vltim. ibi, Legatarij charitas vel necessitudo. ff. de legat. 1. cũ alijs pluribus ibi in glo. citatis, vbi ad interpretandam dubiam testatoris dispositionem, sicut cõsanguinitas, ita & affectio siue amicitia, imò prius amicitia perpenditur, & consideratur. At nemini dubiũ est argumentum ab ordine literę, vt prius nominatus posteriori pręferẽdus veniat, iure communi validum esse, vt in l. quoties cum similibus ab Accursio ibidem citatis. ff. de vsufructu. Quin etiam teste Accursio in l. 1. C. de negoc. gestis, in verbo, domestica maior est certè amicitia domestica, quã paterna. Nam æqualem facit Imperator in percitata. l. 1. ex quo sumptus affectione domestica factos negat actione nego. gestorum posse repetere. In summa Diuus Thom. hac in re differens. 2. 2. q. 26. articul. 8. censet cõiunctos sanguine

6 Amici causa taciturnitas habetur pro consensu.

7 Amicitia an sanguinis cõiunctioni præferatur.

Resolutio ex diu: Thoma.

guine in his dumtaxat,quæ naturam ipsam concernũt amicis fore anteponendos,in cæteris postponendos,quem sequitur Anto. Floren.in 4.par.summæ,titulo.6.ca. 5.§.6.

CAPVT XVII. AMICITIÆ plurima alia enumerat priuilegia.

SVnt & aliæ amicitiæ specialitates. Nam licèt aliàs incertitudo circa personas vitiet vltimam voluntatem,

1 *Amicitiæ causa nõ vitiatur legatum incertũ*

vt si Titius in testamento tutor nominetur, eiusmodi nominatio non valet, vt in l.duo sunt Titij. ff.de testamen.tutel.tamẽ si vnus ex Titijs est amicus testatoris, ille præsumitur nominatus authore Bart. in d.l. duo sunt Titij,in fin.ex quo Bald.infert in l. voluntatis, vlti.col.nu.pen.C.de fideicom. quòd legatum præsumitur relictum ob amicitiam, quapropter si inter duos eiusdem nominis dubitetur, cui potius dari oporteat,si ambo sunt æquè amici testatoris,hęres eligere debet, cui soluat,vt in l. siquis seruum. §.si inter duos.ff.de leg.2. sed si alter eorum est magis dilectus, ei debetur legatum,vt in l.si fuerit,versi. sed si legatum, ibiquè Socin. notat num.3.ad fi.ff.de rebus dub.†

2 *Amicus amicum offendẽtem impune occidere potest, sicut si consaguineũ offenderet.*

Ex eadem quoque radice procedit aliud amicitiæ priuilegium. Nam quemadmodum consanguineus meus me ipsum aut bona defendendo potest impugnè occidere offensorem,perinde atque si se ipsum defendere conaretur,authore Cyno,quem sequitur Bald. in l.raptores.2.no.per text.ibi.C. de Episco.& cler. eodem Bald.in l.vt vim, nu.4.ff.de iust.& iur.& alijs non paucis quos refert Ant. Gome.in lib. variarum resoluti. tomo.3.c.3.nu.21.qui optimè loquitur:†

3 *Iniuria consanguineo facta & mihi fieri cẽsetur.*

hac innixis ratione, quãdoquidem ipsemet consanguineo iniuria facta videatur, ex notatis in l.lex Cornelia,in prin.ff.de iniurijs,maximè per Bar.ibi, qui ex lege illa deducit hanc conclusionem,nempe paria esse aliquid in personam alicuius committi,vel in consanguineos eius,quã pluribus ornat(vt cætera solet.) Iaso. in l.1.col.2.in princ. versic. hinc est,quòd glo.C.de indicta viduit. tollen.†

4 *Amico meo iniuria facta mihi fieri censetur.*

Ita eadem ratione eũ qui offendere vult amicum mihi intima charitate deuinctum defendere possunt,defendendoquè impunè occidere, siquidem iniuria amico meo facta,& mihi fieri censeatur, authore Bal.in d.l.vt vim, nu.6.ff.de iusti.& iur.nam vt ipse ait,amici vna anima in duobus corporibus esse censentur, teste Phil.Ethico.ad Eudemium lib.6. col.12.cui suffragatur Hippolyt. in sing.251.in fine, & rursus in repet.l.vnicæ.C.de raptu virginũ, num.210.licèt contrarium innuerit Salic.in l.nullus.C.de malefi. & mathema.vbi inquit,quòd inueterata amicitia non excusat recipientem bannitum per illum text.Cui tamen facilè respondetur,ex ipsiusmet verbis, dicentis amicitiam reproborum admittẽdam nõ esse,cæterùm de vera nos loquitur amicitia, quę inter bonos virtuteque præditos cõtrahitur, vt iam non semel diximus, vel responderi potest; reprobando Salicæti sententiam; vt Hyppoly.censuit in l.vnic.nu.210.C.

de

de raptu virgi. & nu. 206. Auilesius in cap. 44. Prętorum in gloss. verbo, *Amistad*, per text. ibi. quē dicit non esse alibi in iure nostro Regio ad hoc quòd maxima amicitia idem operatur quòd affinitas.

5 *Amicus potest iniuriā amici in iudicio vindicare.*

† Quibus fit, vt & iniuriā amico intimo factam, quis prosequi possit, tanquam quæ fit eius consanguineis, ex sententia Bal. in c. si pater, in repe. de testa. lib. 6. quē refert & sequitur Alciat. regul. 1. præsumptio. præsump. 28. nu. 4. Andr. Siculus latè in relectione. l. cum accutissimi, col. 42. & 50. C. de fideicom. & ante eos hoc ipsum voluit Archidi. in cap. 1. col. 5. de electio. lib. 6. quibus subscripsit Segura in repe. l. Imperator, in princ. ver. 3. fuit ratio. ff. ad Treb. Pet. Rebuf. de priuileg. scholariū priuilegio centisimo quarto nu. 8. sed quibus addo tex. in l. 1. §. itē aut per semetipsum. ff. de iniurijs, cùm sic ait: Spectat enim ad nos iniuria quæ his fit, qui vel potestati nostræ, vel affectui subiecti sunt.

6 *Amicus potest pro prouocato respōdere.*

† Cæterùm nec hinc longè abest, quod iure nostro Regio traditur, quo sanè nobilis Hispanus, (quem nos hidalgo appellamus) qui iniuriam eius corpori factam per proditionem, potest corā Rege repetere, & proditorem prouocare ad duellum, vt in l. 1. 2. & 3. tit. 3. par. 7. & in l. 1. tit. 9. lib. 4. ordina. quod tamen non semper facere licet, sed ex causis dumtaxat traditis in l. 9. tit. 4. lib. 4. ordina. hic, inquam, licèt per amicū, vel alium eius nomine id explicare nequeat, vt in d. l. 2. tit. 3. part. 7. respondere tamen pro amico absente haud dubiè poterit, vt in d. l. 2. & 5. tit. 3. par. 7.

7 *Monachus agit pro amico monasterij.*

† Aliud amicitiæ priuilegium traditur ab Innocentio in cap. cum. I. & A. de senten. & re iudica. nu. 2. nēpe, quòd licèt monachus non possit negotia forēsium agere, Abbatę sibi nihilominus imperante, nisi id monasterij exposcat vtilitas, vt in c. monachi à monasterio. 16. q. 1. & in cap. pen. de accusa. credit tamē Innocē. cum pro laicò patrono, vel Principe, magnòue monasterij defensore, seu vtili amico posse causam agere tāquam eius procuratorem, quippe cū & Archiepiscopus hoc possit, vt in. c. per venerabilem, qui filij sint legiti.

8 *Legatū amicis aut propinquis vxoris factū sub conditione si nō nupserit, valet & reijcitur conditio.*

† Porrò & illud iudicio meo huic tractationi addi potest, conditionem viduitatis, hoc est, si non nupserit legato vxori facto adiectā reijci præcipiunt de legato leges omnes. C. de indicta vid. tollend. si legato ipsi vxori facto conditio fuerit apposita, vt in l. 1. eiusdem tituli, nam si alij maritus legauerit sub cōditione, si eiusdem testatoris vxor non nupserit, non reijcitur conditio, sed legatum conditionale redditur. Cessat enim ea in specie timoris ratio, qui aliàs ipsi mulieri ingerebantur, ne fortè nubendo amitteret legatū, quandoquidem nihil sua intersit, si tertius ille legatum amiserit, quod egregiè decidit Imperator in d. l. 1. C. de in dict. vidui. ex quo glo. ibidē optimè infertur, quòd si tertius ille esset pater, frater, vel propinquus vxoris (quorum affectio eam fortè legis præsumptione à matrimonio abstinere faceret, ne pater aliijue sibi coniuncti amitterent legatum) conditio viduitatis reijcitur perinde, atque si ipsi vxori legatū foret, quod Accursius attestatur authoritate Papiniani Iurisconsulti celeberrimi

in l. hæres meus. §. vltimo. ff. de condit. & demonstrat. Qua nixus ratione idem per omnia esse cens seo si amico, aut amicæ vxoris, vicinitatis causa, vel alia honesta causa sibi deuinctis & dilectis legatum huiusmodi conditione adiecta relinqueretur, reijceretur vtique conditio, ne matrimoniũ impediatur amici causa, nõ enim nuberet ne sibi dilecti legatum amitterent. Perinde atque non valet pœnæ promissio, quã quis stipulatur à patre, matre, aut cõsanguineo seu amico cuiuspiam nisi cum Berta contraxerit, ne metu pœnæ contrahat, & matrimonio consentiat aliàs non contracturus, vt. d. l. Titia. ff. de verb. obli. vt ibi no. Bar. nu. 1. cui cæteri suffragantur, text. Regni nostri in l. 39. tit. 11. par. 5. Couar. de sponſ. 2. par. cap. 3. † Et hæc quoque ex eo fulciuntur quòd licet id quod interst ob affectionẽ sanguinis aut alias non tanti sit, vt quis pro altero stipulari possit per id quod voluit glos. in l. fide iussoris in verbo quoquo modo, & ibi. Bar. ff. de pact. & in l. stipulatio ista. §. alteri vbi Nicol. de Neapoles. ff. de verb. obligat. & est bonus tex. in l. 3. §. sed si forte. ff. iudica. solui, habemus tamen glossam quæ id negat procedere in eo quod interst ob amicitiã, id enim satis esse, vt pro altero stipulari possit: ea est in l. si vnus. §. 1. in ver. videamus. ff. de pac. & ibi Bal. Ang. & Alex. Ex quo Ias. id animaduertens in l. 1. col. 2. ver. capio glo. finalem. ff. de in litẽ iuran. illud notat, quod dicit mirabile, id quod interst ratione amicitiæ, esse fortius eo quod interst ratione coniunctionis sanguinis, refert Tiraquel.

9 *Amicus pro amico stipulari potest, licet sua sit incõmodis.*

in repetitio. l. si vnquam in verb. libertis, num. 82. C. de reuoc. dona. Bonus enim amicus quod potest amico suo ignorãti acquirit: † argum. text. in. l. si seruus plurimum. §. vlti. ff. de legat. 1. vbi, licet in legatis statutum sit minorem summam deberi propter ambiguitatem, tamen propter magnam amicitiam quandoque inter pretauimur maiorẽ deberi, quod & in stipulatione receptum est. l. capienda in fi. ff. de regul. iur. atque ita Alciat. notat in libro. 1. de verbor. significat. colu. 18. versu. 33. † Hinc etiam Socinus conſ. 39. in quæstione, col. vlti. lib. 3. nu. 11. post principium videtur voluisse donationem amico magno factã superueniẽtia filiorũ nõ reuocari, quòd lex præsumat donãtẽ donaturũ fuisse etiã si de liberis cogitasset. Non tamen solam amicitiam Soci. asserit satis esse vt cesset præsumptio l. si vnquã. C. de reuoc. donat. & eius dispositio: nec si assereret verum esset ex sententia Tira. in rep. d. l. si vnquam in verbo libertis, num. 89. cui ipse libẽter assentio, omnia etenim quæ dicta sunt de æquanda aut præponẽda amicitia consanguinitati, intelliguntur in ijs tantum, quæ nihil ad naturam pertinent, vt & nos quoque diximus supra proximo capite in fine ex Diuo Thoma Aquinate. At naturæ simul & parẽtum votum filios ad bona ipsorũ parentum admittit, vt in l. scripto. ff. vnde liberi, ideo & hic liberi amicis sunt præponendi. Quod probe intelligens Solon Atheniẽsium legislator permisit pro voluntate cuiusque, nisi super essent filij, hæredes constitui. Et sic visus est, vt ait Plutarchus, amicitiã pro-

10 *Amicitia causa maior summa in dubio intelligitur legata.*

11 *Donatio amico magno facta an reuocetur per filiorum superueniẽtiam.*

propinquitati, & gratiam necessitudini etiam in bonorum successionibus præferre, præterquã tamen filiorum, quos nuncupatim excepit. Quo etiam iure Romani, nos quoque vtimur, vt. §. 1. instit. de in offic. testament. & in l. 1. ff. eodem tit. verum si cum immodica amicitia alia quoque cõcurrerent, ex quibus verisimile esset arbitrio boni viri donaturum fuisse qui donauit etiam si de futuris liberis cogitasset, vt in specie quam Socin. proponit d. cons. 39. tunc dubium non esset quòd donatio filiorum superuenientia minime reuocaretur. Atque ideo Bald. in dict. l. si vnquam in .2. lectione in aditione, Angel. etiam ibidem dicunt, quod si donatio est parua, & donans & donatarius sint magna affectione coniuncti, ita vt verisimiliter donans hanc donationem fecisset, etiam si de liberis cogitasset per superuenientiam filiorum non reuocabitur. Quæ autem sit ista modicitas traditur in alio proposito per Tiraquel. in repe. l. si vnquam in verbo, omnia, vel partem aliquam. C. de reuocand. donat.

CAPVT. XVIII. Alios amicitiæ effectus prosequitur, amicosquè appelatione suorum contineri, filijsquè carnem patris esse auctam probat.

Cæterũ, quod amplius est, intrepide asserere nõerubuit And. Siculus, Barb. in repe. l. cum acutissimi colu. 14. & seq. C. de fideicom. † Eius legis dispositionem ad amicos extendi nempe, vt soboles amici hæredis instituti in testamento amici magna amicitia coniuncti, & restituere hæreditatem post mortem grauati, substitutum excludat, sicut & soboles filij, vt in l. cùm auus. ff. de condi. & dem. & in. l. generalite. §. cùm autem. C. de instit. & substi. sub condi. fact. & in d. l. cũ acutissimi. † Quod ex eo probare nititur, quod amici suorũ appellatione continentur, vt Accursus adnotauit in l. 2. C. in quib. caus. coloni censi. lib. 11. quod tamen Iason non admittit, transit verò cum Barba. sententia quametiam absolutè sequitur Chassaneus, in consuetu. Burgundiæ rubr. 4. Des droict 3. §. 5. nu. 34. Guill. Bened. in repe. c. Raynutius in verbo, si absque liberis moreretur. 1. nu. 4. extra de testam. Contrariam tamen sententiam veriorem esse attestatur subtilissimus ille legum interpretes Bartholomeus Socinus in l. cùm auus num. 11. & seq. ff. de condi. & demonstra. motus ea potissimùm ratione, quòd prædictæ leges non modó intuitæ sũt personam instituti, verùm etiam perpenderunt sobolem eius, quæ quidem feci fideicommissum deficere. Ratio enim sanguinis in descendentes extenditur: † At verò amicitia non censetur eadem erga descendentes amici quæ est erga amicum; quippe quæ habitus sit virtutis qui non extenditur, facit quod notatur in l. qui filiabus in princ. ff. de lega. 1. hęc ille, nec aliter probat, credẽs satis esse ita dixisse, nec falliter quidẽ ita est non modicę authoritatis vir. Verissimum enim est quod Soci. adeò compẽdiose nobis tradidit,

1 An. l. cum acut. ff. de

condi. & de- a amicos ex- tendatur?

2. Amici suorum appellatione continentur.

3 Amicitia nõ censetur eadẽ erga descendentes amici quæ est erga amicũ.

didit, siquidem pietas illa, qua Papinianus inducitur in d.l. cũ auus, ad disponendũ id quod ibi statuitur, æquè procedit in filio testato ris atq; in nepote. † Natura enim filius & pater eadẽ esse persona penè intelliguntur. l. vlti. C. de impube. & alijs, vna etiã caro, vnaq; vtriusque vox. Alterum etiã alterius esse partem, dominũq; filiũ in vita patris existimari, solamq; ei deesse administrationẽ, & alia in eam rem copiosè congregauit, vt cætera, Tiraqu. in repe. l. si vnquam, in princ. num. 15. & seq. C. de reuocan. dona. Vnus præterea est cum patre ipso. c. iam itaque, ibi: Vnus erat cum illo. 1. q. 4. † Quo circà non in eleganter dixerat Paul. Castrens. consi. 164. cuius exordium, In præsenti causa nu. 3. li. 2. Carnem filij esse, veluti carnem patris auctam, † ita quidem, vt licèt efficiatur nouus homo propter nouam animam, nõ tamen dicitur nouus homo omninò extinctus: remanet enim in filio superstite quædam portio patris, quam ab eo accepit. Sicuti in simili dicimus, quòd nec arbor ob id mortua dicitur, quòd antiquis radicibus mortuis, quæ loco animæ sunt, cùm vitam suppeditent, nouas egerint, arg. l. adeò. §. vlti. & l. quà ratione, in princi. ff. de acqui. rer. domi. licèt alio respectu noua dicatur arbor propter nouas, quas emisit radices. l. sed ex meis. §. arbor. ff. eod. tit. † Ita pari modo nepos dicitur natus ex corpore aui, vt & ipsemet filius. l. 1. C. de condi. inser. iuncta l. Lutios, la. 2. ibi, ex se natum. ff. de hære. insti. vbi cõditio, si decesserit sine filijs ex se natis, deficit æquè, si reliquerit liberos, ac nepotes, qui liberorũ appellatione cõtinerentur. l. liberorũ. ff. de verbo. sig. Ita illũ tex. in l. Cucius, ad id appẽdit, Bar. in d. l. liberorum, vbi etiã Alcia. Bal. quoq; Paul. & Corn. in l. 1. C. de cõdi. inser. vbi Bal. rationẽ assignat, nẽpè, quia in nepote est sanguinis cõtinuatio. † Loquiturq;, quod fortius est, in auo materno, vt inquit Pau. in d. consi. 164. nu. 4. li. 2. quod probat optimè text. iuncta gl. in auth. de hære. ab intesta. in prin. tradit signãter Ripa lib. 2 respõsorum, de rescri. c. 26. nu. 1. alia plura in hãc rem ingẽti aceruo cumulat Tiraquel. in tractatu de iure primogeniorum. q. 40. nu. 33. † Cùm igitur filius non censeatur extinctus nepote superstite ex eo, vt in quem substãtia patris transfusa fuerit, (quod apertè significat illud Ecclesiastic. c. 30. Mortuus, inquit, est pater eius, & quasi nõ est mortuus, similem enim relinquit post se: vtq; aliquid dici possit extare, sufficit aliquid vtcunque modicũ ex illo extare. l. domũ, versi. si verò quantacunque pars. ff. de contrah. empt. l. si cui vsusfructus Insulæ. ff. de vsufru.) nimirũ si cesset grauamen filio appositum, de restituenda cuicunque alteri hæreditate, etiam ipsi fratri ex frequentiori iurisperitorum sententia, quos plenè refert Tiraquel. dicta quæstio. 40. nume. 91. & latiue in relectione. l. si vnquam, in verbo, donatione largitus, nume. 240. C. de reuocand. donatio. nimirùm etiam si fideicommissi cõditio deficiat nepote, aut pronepote supestite, ex dicto filio; aut nepote grauato. Quæ sanè quis nõ videbit in amici filio procedere minimè posse? † Certè amicus dici

Marginal notes:

4 *Filius eadem persona cum patre esse intelligitur.*

5 *Filij caro est carõ patris aucta.*

6 *Pater non dicitur omninò extinctus superstite filio.*

8 *Nepos natus dici potest ex aui corpore.*

8 *Idem in auo materno.*

9 *Filius nõ censetur extinctus, nepote superstite.*

10 *Amici mei filius amicus non dicitur meus semper.*

dici haud potest superstes filio eius viuente, vt pote qui nullã carnis portionem sumpserit ab amico patris, sed ex alia prorsus radice fuerit propagatus. Constat igitur amici mei filiũ meum nõ esse amicũ ex eo tantũ, quòd amicus patris eius iá defuncti fuerim. Amicitia nanq; extincta fuit morte, nam est gen ita, ergò corruptibilis. c. Moises. 32. q. 2. c. in quadã, de celebra. Missa.
11 † Ex quo forsitã Iurisconsultus legatui annui pro eo tãtũ anno, quo mortem obijt legatarius concedit ad hęredẽ fieri transmisionẽ non vero quo ad sequẽtes: siquidẽ conditionale esse censeatur. l. si in singulos. ff. de annuis lega. licèt secus sit in cõtractibus, quia perpetua est obligatio & transmittitur, vt in l. si Sthicũ. §. stipulatio. ff. de verbo. obliga. vbi frequentius Docto. hoc adseuerãt, legatum etenim amico semper relictum censetur, & propter benemerita. l. nec adiecit. ff. pro soci. quare ad aliũ nõ ita benemeritum non trãsit in contractibus verò, non merita attendũtur, sed vinculum & verba contrahentiũ, vt fusius tradit Anto. Gomez in lib. variarum resolu. tomo. 2. c. 11. num. 46. Et quamuis non desint, qui asserant amicitiam non extingui morte alterius ex amicis, vt refert Ioann. à Lignano in suo de amicitia libello, titu. de amicitia propter honestum, maximè nu. 4. tamẽ id verũ est, quo ad ipsum met amicũ mortuũ, anima enim eius viuit, non quo ad alium licèt sit amici filius. Quia forsitam nõ ea conueniunt in filio, quæ in patre, scientia vtiq; aut virtus quapropter pater diligebatur. Quo nimirum fit, vt cũ in amico cesset omninò ratio Iuriscõsulti in præcitata. l. cum auus. ff. de conditionib. & demonstrationib. cessare quoque debeat eius dispositio, vt in. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patrona. cap. cùm cessante, de appella.

Annum legatum, vel promissio an ad hæredẽ transeat?

CAPVT. XIX. Amici causa plurima tollerari, quæ aliàs non licerent ostendit.

1 PRæterea † quoties gratificationi locus est amicitia proderit semper, vt in pari probatione. l. duo iudices dati in glo. 1. ff. de re iudic. quam pro singulari commendat Bal. in. c. licet causam, col. 7. versi. glos. dicit de probat. & in consil. 420. verba Principis col. 2. li. 1. & in alijs pluribus casibus coaceruatim collectis per Tiraq. de iure primogeniorum. q. 17. opinione. 2. Certè in his omnibus iudex gratificabit amico: sicut in arbitrarijs, de quibus in §. præterea, insti. de actio. & per Ioan. Lup. in relectio. rubr. de dona. int. vi. & vxo. §. 11. nu. 11. & seq. in quibus salua cõscientia amicis poterit prodesse multum, vt Pet. Rebuf. adnotauit in d. ct. §. præterea, & de priuileg. scholar. 104. priuilegio. nu. 23. in dubijs tamen opinionibus peccatũ contrahit iudex in amici gratiam sententiam proferens antequam certus sit, vel credat ius esse amico, vel saltem pro eo esse iudicandum, vt ex mente Adriani quolibeto. 2. probat optimè Martinus ab Azpilcueta in cap. si quis autem nume. 130. & seq. de pœnitent. distin. 7. † Quo fit, vt quod Rebuf.

Amicis gratũ facere potest index quandoque.

Amico an possit pœna remitti per iudicem?

Rebuff. censet in d. 104. priuilegio nu. 21. nempe iudicem amico suo salua conscientia posse pœnã remittere ex glo. singul. In. c. nisi, de offi. de lega. quam sequitur, & commendat Barba. in rub. de rescrip. in Clem. col. 10. & in c. Rainaldus col. 117. de testam. & in repet. l. cum acutissimi, col. 12. C. de fideicom. falsissimum esse nulloq; iure nec ratione probatum, quandoquidem tex. in d. c. nisi, in summo Pontifice loquitur, prout & tex. in. c. clerici. 50. distin. & in c. veniam. 35. q. 9. cui nimirũ permittitur, sicut & cuilibet Principi, ex speciali dilectione quam habet ad reum, absque vlla alia causa pœnam indulgere delicto condignam: modò affectio, vt dixit Abb. in d. c. nisi, causetur ex virtute hominis. Nã ex affectione carnali Princeps moueri non debet ad ignoscendum reo: siquidẽ scriptum est Deuteronomium. 1. ita iudicabis magnum sicut paruũ, neque erit apud te acceptio personarum, vt in. c. nouit, de iudic. de quo satis diximus supra capit. 13. nu. 6. † Id quod non obscurè sentire videtur Cicero lib. 3. offic. nu me. 56. cùm sic ait: At neque contra Rempublicam, neque contra iusiurandum, ac fidem, amici causa vir bonus faciet, ne si iudex quidem erit de ipso amico. Ponit enim personam amici, cùm induit iudicis. Tantum dabit amicitiæ, vt veram amici causam esse malit, & orandæ liti tempus quoad per leges liceat, accommodet. Cùm vero iurato sententia dicenda sit, meminerit se Deum habere testem. Honesta itaq; amico à iudice concedi possunt, nam si omnia facienda sint, quæ amici velint, non amicitiæ tales, sed cõiurationes putãdæ sunt. Hinc beatus inquit Bernardus, Iustitia nõ nouit patrem, neque matrẽ, amicos, neque inimicos, diuitias, nec paupertatem, & in. c. in iudicijs, de regu. iur. lib. 6. vbi Din. & alij, Alberi. in l. vlt. ff. de rerũ diuisio. & in l illicitas. § vlti. nu. 4. ff. de offi. præsi. vbi tenet contra glos. in d. c. nisi specialis, de quo infra latius. Verumenimuerò antequã iudex definiat, nec nõ & post sententiam, pœnam sibi applicatam remittere potest, vel si arbitraria est pœna, sine graui detrimento patris aduersæ eã poterit minuere, ex sententia Hostiẽ. in d. c. nisi specialis, de offi. delega. vbi Abb. in fin. latius distinguit. Quid tamen in arbitrarijs facere debeat iudex infra copiosius explicabo.

3 Amico honesta possunt à iudice concedi.

4 Porrò † vsque adeò vtilem esse amicitiam constat, vt iniuriam facere nõ dicatur, qui amici sui causa honorem aut magistratum alicui decerni passus non fuerit, imò impedierit, pro amico intercedẽdo eum asserens aptiorẽ esse. Animo enim alterum iniuriandi fecisse nõ creditur, sed amici honorãdi & sublimãdi causa, vt optimus Regni nostri tex. probat 7. p. tit. 9 l. 19. Quando autẽ impediẽs digno cõferri beneficiũ teneatur ad restitutionẽ ei quẽ prohibuit præfici, optimè explicat omniũ latissimè Coua. in relectio. regulæ peccatũ. 2. p. § 7. nu. 3. & 8. de reg. iu. li. 6. Marti. Azpilcueta in Manua. cõfessor. c. 17. nu. 69. & deinceps.

Iniuria nõ fit ei cui prohibuero honore aut magistratu affici, vt amico conferatur.

5 † Alia rursus non minor cæteris specialitas amicitię enarratur per Caieta. 2. 2. q. 78. arti. 1. & in paruis opusculis tomo. 3. quæst. 2. & 3. de vsuris: nempè, vt vsuræ & frau-

Amicitia vsuræ præsumptionem excludit.

fraudis præsumptionē excludat, quin etiam non modò vt amicitia cōseruetur, sed vt acquiratur potest quis alicui mutuare, si hoc agit præcipuè, licèt in consequentiā considerauerit lucrū æstimabile, quod ex eius amicitia cōsequi possit, cui subscribit Dominicus à Soto lib. 6. de iust. & iur. q. 1. arti. 2. & egregius ille, & non satis laudatus vir Martinus ab Azpilcueta Nauarrus in reper. c. 1. 14. q. 1. nu. 22. & rursus in Manuali cōfessorū. c. 17. nu. 210. & 222. post Diuum Thomam. 2. 2. q. 78. arti. 2. ad 2. & ad 3. Gabriel. in 4. distin. 15. q. 11. arti. 3. dubio. 8.

6 *Amicitia efficit homicidam non dolo, sed casu fecisse homicidium.*

† Amicitia item facit homicidam præsumi non dolo fecisse homicidium, sed casu, glo. 1. in l. 1. C. ad l. Corne. de sicariis, Cæpola conf. 29. viso processu, Iacob. Butr. ca. & Salice. nu 4. & Hippoly. nu. 86. in d. l. 1. C. ad l. Corn. de sicca. Ludo. Roma. vbi eam dicit singularem in l. in illa. ff. de verbo. oblig. Feli. in c. vltim. de homi. Iason in l. 1. pen. col. versic. & nota diligenter vbi plura allegat. ff. de legib. gloss. tandem communiter recipitur teste Mar. Socino Iuniore conf. 58. nu. 8. libr. 1. Quam tamen veram esse crederem, quando ex qualitate facti iudex esset indifferens, cui ex litigatoribus deberet animum applicare, an ei qui facit dolum præsumi, an ei qui minus, cū pro vtraque parte, sint cōiecturæ, tūc etenim pro ea parte, quam amicitia & affinitas fauorē superaddit, causam decidere debet, ex mente Iacob. Butr. & Salice. ibidē, & per illā gl. dixit Petr. Rebu. in sæpe citato priuilegio scholariū 104. nu. 13. defendisse aliàs quendā scholarem, qui socium interfecerat, quā gloss. sequitur etiam inter cæteros Didacus Segura in d. repet. l. Imperator. col. 6. ff. ad Trebelli. Antonius Gomecius lib. variarū resolutionum, tom. 3. c. 3. nu. 17.

CAPVT XX. Amicorum præsentiam, dolum & metum cessare, etiam quem reuerentialem dicunt, insinuabit.

ALius præterea & non minor amicitiæ effectus in iure reperitur,

1 *Amicorum præsentia doli & metus præsumptionem cessare facit, fraudis & similium.*

†nempe quod amicorum præsentia sicut & cōsanguineorum, doli, fraudis, & metus præsumptionem cessare facit, vt in l. trāsactionem. C. de transactio. Perinde atque iudicis præsētia, l. 1. vbi notat Bar. C. de prædi. curial. li. 10. Bal. Salice. & Moderni in l. pacta nouissima. C. de pactis, vbi Iason 3. notabil. & 4. plurima congerit singularia. Ex quo Bart. & Docto. in l. hæc autem. §. non defendere. ff. ex qui. caus. in poss. eatur, amicos, propinquos, & affines per publicū proclama citandos esse attestātur, quoties missio fiet in possessionem ex 1. decreto cōtra pupillum indefensum, vt veniant ad ipsum defendendum, idem & in maiore absente minimèque defenso, vt in l. item ait Prætor, & in l. ergò, ibiquè Bar. Bal. & DD. ff. ex quib. caus. maiores.

2 *Metus reuerentialis an sufficiat ad rescindendum contractum.*

† Hinc etiā idē Bart. censet in d. l. transactionē, quòd licèt actus gestus per filiū, aut vxorē possit rescindi ob reuerentialem, quem vocant metum l. 1. §. quæ onerandæ. ff. quarum rerū actio nō detur, quoties minæ, aut verbera præcesserint ipsius

ipsius patris aut mariti, authore Bar. ibidem, & in l. interpositas, quem Alex. sequitur nu. 5. & Iacobi. & Curtius Iunior vlt. consi. C. de transact. o. Innoc. & magis cōmu. DD. in cap. causa matrimonij de offi. delega. Anto. Gomez libro variarum resolutionum. 2. tomo de contractibus. c. 14. nu. 27. Id quod probari videtur in c. 1. & c. accedens, de cōuersio. cōiugato. Bar. cui frequentiori iudicio cæteri suffragātur, in l. ad inuidiam. C. quod metus causa, eamque receptiorem fuisse sententiam asserunt Alex. in l. si cum dotem. §. eo autem tempore nu. 11. vbi quāplurimos refert eius authores. ff. solu. matri. Bartholom. Socin. cōs. 263. lib. 2. Ripa lib. 3. responso. c. 15. nu. 8. Anto. Cappicius decisio. Neapo. 159. nu. 34. Rode. Xuar. in allega. 24. ad fi. Couarruu. in epitome de sponsali. parte. 2. c. 3. §. 6. nu. 4. Phili. Francus in c. quāuis pactum. 3. notab. & Georgeus Natam. 2. nota. de pactis lib. 6. † Hi verò omnes qui hanc fatentur cōmunem eandem intelligunt, nisi enormis læsio in contractu cōtingat cum metu obsequij & reuerētiæ: hoc enim solum etiam minis non probatis sufficiet ad rescindendum contractum: quod elegāter admisit Areti. consi. 24. col. 2. etiam si iuratu. esset contractus, cui suffragatur Aymon Sabillianus vir sane in iure cōsultissimus consi. 11. col. penul. Id tamen hac in tractatione animaduertendū est, satis esse, minas & verbera, quæ requiruntur ad rescindendū contractum ab vxore metu reuerentiali factum, fieri ex maximo interuallo ante contractum, vnde quocunque in tempore constāte matrimonio vxor minata aut verberata à marito consentiat, cōtractus rescinditur ex communi opinione, vt attestatur Anton. Gomez de contractibus, c. 14. nu. 27. † Metus tamē obsequij seu reuerentię patris absque minis sufficit ad vitiādum religionis ingressum, qui actus omnimodam exigit libertatem. c. cùm virum, de regular. Quapropter religionis ingressus vitiatur per patris præsentiam eiusque reuerentiā, quæ præsumitur metum ingressisse filio, & maximè filiæ, absque eo quòd minæ præcesserint, iuxta glo. reputatam singularem in c. præsens clericus, in verb. patrem in fi. 20. q. 3. Ita firmat Anto. in c. cum virum per tex. ibi extra de regula. quem in generalitate sua reprehendit Alex. in d. l. si cum dotē. §. eo autem tempore, nu. 11. ff. solu. matr. dum asseruit hoc esse verū in omni actu requirente omnimodam libertatem. Nā in matrimonio requiritur omnimoda libertas, vt in l. Titia. ff. de verbo. oblig. & in c. gema. cū alijs, de spōsa. & tamē præsentia patris nō reddit matrimonij contractū meticulosum. l. si patre cogēte. ff. de ritu nuptia. gl. prędicata in d. c. præsens. Et deniq; in religionis ingressu hæc est crebior opinio, vt profitetur Didacus à Leiua in epitome de spōsa. p. 2. cap. 3. §. 6. nu. 7. qui tamen asserit contrariā esse veriorē post Feli. & Deci. in c. causā matrimonij, de offi. deleg. & alios per eū citatos: imò q; neutro casu metus sufficiat reuerētialis ad annullādū vel religionis ingressū, vel matrimonij cōtractum, nisi minę, aut verbera pręcesserint, quod verius puto, quādoquidē filius ipse fecit

Marginal notes:
3 Quid si læsio enormis interueniat.
4 Religionis ingressum annullat metus reuerentialis patris

actum tacente patre, secus si pater fecisset tacente filio, vt infra dicetur nu. sequen. † Cæterùm il-
5 lud signanter hac in specie est adnotandum, quòd licet aliàs taciturnitas & paciētia inducat iuris præsumptione consensum, vt in regula qui tacet, do regu. iur. lib. 6. nunquam tamen sibi locum vēdicat regula hæc in eo qui reuerētiam exhibere tenetur. Nam quāuis taceat & patiatur, vt is cui reuerentiam debet actum gerat, cōsensum actui præstare non censebitur, & si minæ nō præcesserint, ita notat Bar. in l. quæ dotis, ad fi. ff. solut. matrim. Bald. in. l. si sine. C. ad Vell. Anto. in c. non ne, de præsump. per glo. in. l. filiusfami. §. inuitus, vbi etiam Bal. ff. de procura. & tex. in. c. 1. in fi. de sponsa. impube. lib. 6. quod sequitur Couarr. de sponsalib. 2. par. cap. 3. §. 6. nu. 5. & 6. Quibus minime oberit, quod Panor. dixerat in dict. cap. non ne, de præsump. cui subscripsit Alexā. in l. quæ dotis, nu. 27. versi. item in quantum. ff. solut. matrim. nempè quòd hac etiā in specie minæ, aut verbera pręcedere debent vt actus vitietur, cū taciti & expræsi idem sit iudicium, vt in. l. cum quid. ff. si cert. peta. pro qua sententia ablegant ipsi tex. in. l. vltim. vbi Bald. (qui nulli vnquam defuit sententiæ). C. de adoptio. Nam, vt Coua. ait, quo loco nuper citauimus, facilius eliditur consensus in tacente præsumptus, cùm expressus non fuit, quàm cùm exprimitur, vbi per eum, qui plures huius sententiæ authores refert, id quod, dubie tamen asserit Tiraq. de legib. connubiali. glo. 5. nu. 38. † Metus
6 autem reuerentialis non solū pręsumitur in vxore in maritum, verùm etiam in liberis erga parētes, per glo. Bar. & alios in. l. 1. §. quæ honerandæ. ff. quar. rer. actio non detur. Quin etiam in fratribus & sororibus iunioribus metus reuerentialis præsumitur erga fratrē, vt egregiè consuluit Fran. Areti. consi. 24. quatuor dubia in fin. & Claudius Seyssel. in repe. l. vt vim col. 15. versi. & illud quod dicitur in paruis. ff. de iusti. & iur. Carolus Ruinus consi. 98. visa renuntiatione. nu. 14. lib. 1. & in consil. 70. de tribus nu. 16. eo. lib. vbi ita dicit fuisse consultū à Ioan. Bapt. Cacialup. & idem Ruinus consil. 60. de re quidem. nu. 18. lib. 3. vbi & ita quoque refert fuisse consultum à Socin. & Docto. Senensibus & Perusinis, Andr. Tiraque. de legib. connubiali. glo. 5. nu. 36. de quo est videndus Guill. Benedict. in repe. c. Rainuntius in verbo, duas habens filias, nu. 256. & seq. de testam. † Cæterùm vt ad instituta redeam, amicorū, sicut 7
& consanguineorum præsentia reuerentialem facit cessare metū iuris præsumptione, authore Bartol. legum antesignano in d. l. trāsactionem. 1. col. C. de transa. & in. l. vltim. versi. item quæro. ff. si quis aliq. testa. prohi. cui suffragatur Anto. in. c. causam matrimonij, extra de offic. delega. Vitalis de Cambanis in tractatu clausularum, fo. 442. cùm de metu vxoris agit nu. 60. Bart. Socin. consil. 263. capio primum, lib. 2. Iason in l. interpositas. 2. nota. C. de transactio. Idem enim efficit amicorū atque consanguineorum præsentia, quod & ipsius iudicis, vt idem Bart. profitetur in. l. frater à fratre, versic. 3. quæro quid de contractu

Tacens actui qui fit per eū cui reuerentia debetur, an consentire videatur?

Metum reuerentialē qui dicantur inferre?

Amicorum præsentia an cessare faciat metus reuerentialis præsumptionem?

tractu emptionis nu.50.& seq.ff. de condit.indebi. Nec tamen caret refractario hęc sententia, sunt etenim qui cenient præsentiã iudicis, amicorum, vel consanguineorum non sufficere ad tollendam metus prę sumptionem, sed quòd mulierem, vel filium, vel personam subiectam grauet onere probandi, ita vt teneatur probare duriorem & grauiorem metum, quod Bald.& Paul.contendunt in d.l.transactionem. C. de transactio. Felin. quoque in præcitato. c. causam matrimonij. 3. col.num.6.de offi. delega. Anto. Gomez in lib. variarum resolutio.tom.2.de contractib. cap.14. nu.27. Quam sententiam libenter admitterem in metu reuerentiæ patris, qui cæteris omnibus præponderat, per legem veluti; ff.de iusti.& iur. quem metum & reuerentiam Salice.ait esse tãti momenti in d.l.transactionem.C.de transactio. vt etiam non tollatur ex præsentia amicorum vel consanguineorum, quem tamen ibi Alexan.impugnat leuibus (vt dicit Iason in l.pactũ. C. de colla.) rationibus, licèt ipsemet Iason in d.l.transactionem post Alexã. hoc quoque Saliceti dictum impugnet, adeò sibi parum hac in re constat. At hoc Salice. dictum singulare dicit, & sequitur Catel. Cotta in memoriali, incipi.contractus mulierum, in prinç. Tiraque.de legib.connub.glo.3.num. 37.cuius Saliceti sententiam admitto cum moderamine quod supra tradidi, nempe quòd amicorũ pręsentia grauet filiũ onere probandi duriorem & grauiorẽ metum. Idemquè censerem in muliere, quæ virum haberet austerum, & crudelem, solitumquè minas exequi, cuius timore verisimiliter duraret post amicorum vel consanguineorum absentiam, tũc etenim eorum præsentia non omninò tolleret metus præsumptionem, sed vxorem grauaret onere grauiorem metum probãdi. † Veruntamenuerò si enormis deceptio interuenerit, sufficit metus duntaxat reuerẽtialis absque eo quòd minæ procedant, vt supra nu.3. diximus, neque hac in specie sufficiet amicorum præsentia ad doli metusve præsumptionẽ elidendam, etiam si iuramentum interuenerit, maximè in vxore (quippè qui facilius terreatur propter eius debilem animum, vt voluit glo.singu.ibiquè Anto. in.c. cũ locum exeq.de sponsa.) ita eleganter consuluit Paul.Castren.in consi.174.contra superius consulta nu.1.& deinceps lib.1.Bartoh. Socinus consi.263.capio primum nu.4.& seq. libr.2. † Quin etiam reuerentiali metu cessante maior 25. annis iuramento præstito renuncians hæreditati acquisitæ vel adquirendæ, aut emptionis, vel venditionis contractum faciens, si læsio grauissima, quam nostrates enormissimam appellant, vt sic multò maior quam vltra dimidiam iusti pretij partem contigerit, ex æquitate absoluendus est à iuramento, ageréque poterit ad recissionem contractus, vel ad læsionis compensationem, ita adserant Anto.& Abbas in cap. cũ contingat, de iure iurand. Guill. Cassadores decis.vnic.de emp. & vendi.nu.2.quam esse communẽ sententiam attestantur Decius in cap.in præsentia.nu.36.de probã. Fran.Ripa lib.3.responsorũ.c.25. Matth.

8

9 *Læsio grauissima admodumque enormis facit rescindi contractum iuratum.*

fraudis præsumptionē excludat, quin etiam non modò vt amicitia cōseruetur, sed vt acquiratur potest quis alicui mutuare, si hoc agit præcipuè, licèt in consequentiā considerauerit lucrū æstimabile, quod ex eius amicitia cōsequi possit, cui subscribit Dominicus à Soto lib.6.de instit.& iur. q.1.arti.2. & egregius ille, & non satis laudatus vir Martinus ab Azpilcueta Nauarrus in repet.c.1.14.q.1.nu.22. & rursus in Manuali cōfessorū. c.17.nu. 210.& 222.post Diuum Thomam. 2.2.q.78.arti.2.ad 2. & ad 3. Gabriel.in 4. dis-
6 tin.15.q.11.arti.3.dubio.8.† Amicitia item facit homicidam præsumi non dolo fecisse homicidium, sed casu, glo.1.in l.1. C.ad l.Corne.de sicariis, Cæpola cons.29. viso processu, Iacob.Butr. ca. & Salice. nu 4. & Hippoly.nu.86.in d. l.1.C. ad l.Corn. de sicca. Ludo. Roma.vbi eam dicit singularem in l.in illa.ff.de verbo. oblig. Feli. in c.vlum.de homi. Iason in l.1. pen.col.versic. & nota diligenter vbi plura allegat.ff.de legib.gloss. tandem communiter recipitur teste Mar.Socino Iuniore cons.58. nu.8.libr.1. Quam tamen veram esse crederem, quando ex qualitate facti iudex esset indifferens, cui ex litigatoribus deberet animum applicare, an ei qui facit dolum præsumi, an ei qui minus, cū pro vtraque parte, sint coiecturæ, tūc etenim pro ea parte, quam amicitia & affinitas fauorē superaddit, causam decidere debet, ex mente Iacob.Butr.& Salice.ibidē, & per illā gl.dixit Petr. Rebu.in sæpe citato priuilegio scholariū 104.nu. 13.defendisse aliàs quendā scholarem, qui socium interfecerat, cuā gloss. sequi. as etiam inter cæteros Didacus Segura in d. repet.l. Imperator.col.6.ff. ad Trebelli. Antonius Gomecius lib. variarū resolutionum, tom.3.c.3.nu.17.

Amicitia efficit homicidam non dolo, sed casu fecisse homicidium.

CAPVT.XX. AMIcorum præsentiam, dolum & metum cessare, etiam quem reuerentialem dicunt, insinuabit.

ALius prætereà & non minor amicitiæ effectus in iure reperitur, †nempe quod amicorum præsentia sicut & cōsanguineorum, doli, fraudis, & metus præsumptionem cessare facit, vt in l. trāsactionem.C.de transactio. Perinde atque iudicis presentia, l.1.vbi notat Bar.C.de prædi.curial.li.10.Bal. Salice.& Moderni in l.pacta nouissima.C.de pactis, vbi Iason 3. notabil.& 4.plurima congerit singularia. Ex quo Bart. & Docto.in l.hæc autem. §. non defendere.ff. ex qui.caus.in poss.eatur, amicos, propinquos, & affines per publicū proclama citandos esse attestātur, quoties missio fiet in possessionem ex 1.decreto cōtra pupillum indefensum, vt veniant ad ipsum defendendum, idem & in maiore absente minimèque defenso, vt in l.item ait Prætor, & in l.ergò, ibiquè Bar.Bal.& DD. ff.ex quib. caus. maiores. † Hinc etiā idē Bart. censet in d.l.transactionē, quòd licèt actus gestus per filiū, aut vxorē possit rescindi ob reuerentialem, quem vocant metum l.1. §. quæ onerandæ.ff.quarum rerū actio nō detur, quoties minæ, aut verbera præcesserint ipsius

1 *Amicorum præsentia dolii & metus præsumptionem cessare facit, sicut & iudicis.*

2 *Metus reuerentialis an sufficiat ad rescindendum contractum.*

ipsius patris aut mariti, authore Bar. ibidem, & in l. interpositas, quem Alex. sequitur nu. 5. & Iacobi. & Curtius Iunior vlt. consi. C. de transact. io. Innoc. & magis cōmu. DD. in cap. causa matrimonij de offi. delega. Anto. Gomez libro variarum resolutionum. 2. tomo de contractibus. c. 14. nu. 27. Id quod probari videtur in. c. 1. & c. accedens, de cōuersio. cōiugato. Bar. cui frequentiori iudicio cæteri suffragātur, in l. ad inuidiam. C. quod metus causa, eamque receptiorem fuisse sententiam asserunt Alex. in l. si cum dotem. §. eo autem tempore nu. 11. vbi quāplurimos refert eius authores. ff. solu. matri. Bartholom. Socin. cōs. 263. lib. 2. Ripa lib. 3. responso. c. 15. nu. 8. Anto. Cappicius decisio. Neapo. 159. nu. 34. Rode. Xuar. in allega. 24. ad fi. Couarruu. in epitome de sponsali. parte. 2. c. 3. §. 6. nu. 4. Phili. Francus in. c. quāquis pactum. 3. notab. & Georgeus Natam. 2. nota. de pactis lib. 6. † Hi verò omnes qui hanc fatentur cōmunem eandem intelligunt, nisi enormis læsio in contractu cōtingat cum metu obsequij & reuerētiæ: hoc enim solum etiam minis non probatis sufficiet ad rescindendum contractum: quod elegāter admisit Areti. consi. 24. col. 2. etiam si iuratu. esset contractus, cui suffragatur Aymon Sabillianus vir sane in iure cōsultissimus consi. 11. col. penul. Id tamen hac in tractatione animaduertendū est, satis esse, minas & verbera, quæ requiruntur ad rescindendū contractum ab vxore metu reuerentiali factum, fieri ex maximo interuallo ante contractum, vnde quocunque in tempore constā-

3 *Quid si læsio enormis interueniat.*

te matrimonio vxor minata aut verberata à marito consentiat, cōtractus rescinditur ex communi opinione, vt attestatur Anton. Gomez de contractibus, c. 14. nu. 27. † Metus tamē obsequij seu reuerentię patris absque minis sufficit ad vitiādum religionis ingressum, qui actus omnimodam exigit libertatem. c. cùm virum, de regular. Quapropter religionis ingressus vitiatur per patris præsentiam eiusqué reuerentiā, quæ præsumitur metum ingressisse filio, & maximè filiæ, absque eo quòd minæ præcesserint, iuxta glo. reputatam singularem in. c. præsens clericus, in verb. patrem in fi. 20. q. 3. Ita firmat Anto. in. c. cum virum per tex. ibi extra de regula. quem in generalitate sua reprehendit Alex. in d. l. si cum dotē. §. eo autem tempore, nu. 11. ff. solu. matr. dum asseruit hoc esse verū in omni actu requirente omnimodam libertatem. Nā in matrimonio requiritur omnimoda libertas, vt in l. Titia. ff. de verbo. oblig. & in c. gema. cū alijs, de spōsa. & tamē præsentia patris nō reddit matrimonij contractū meticulosum. l. si patre cogēte. ff. de ritu nuptia. gl. præcitata in d. c. præsens. Et deniq; in religionis ingressu hæc est crebior opinio, vt profitetur Didacus à Leiua in epitome de spōsa. p. 2. cap. 3. § 6. nu. 7. qui tamen asserit contrariā esse veriorē post Feli. & Deci. in. c. causā matrimonij, de offi. deleg. & alios per eū citatos: imò q neutro casu metus sufficiat reuerētialis ad annullādū vel religionis ingressū, vel matrimonij cōtractum, nisi minę, aût verbera prętesserint, quod verius puto, quādoquidē filius ipse fecit

4 *Religionis ingressum vitiet metus reuerentialis patris*

actum tacente patre, secus si pater fecisset tacente filio, vt infra dicetur nu. sequen. † Cæterùm illud signanter hac in specie est adnotandum, quòd licet aliàs taciturnitas & paciētia inducat iuris præsumptione consensum, vt in regula qui tacet, de regu. iur. lib. 6. nunquam tamen sibi locum vēdicat regula hæc in eo qui reuerētiam exhibere tenetur. Nam quāuis taceat & patiatur, vt is cui reuerentiam debet actum gerat, cōsensum actui præstare non censebitur, & si minæ nō præcesserint, ita notat Bar. in l. quæ dotis, ad fi. ff. solut. matrim. Bald. in. l. si sine. C. ad Vell. Anto. in. c. non ne, de præsump. per glo. in. l. filiusfami. §. inuitus, vbi etiam Bal. ff. de procura. & tex. in. c. 1. in fi. de sponsa. impube. lib. 6. quod sequitur Couarr. de sponsalib. 2. par. cap. 3. §. 6. nu. 5. & 6. Quibus minime obērit, quod Panor. dixerat in dict. cap. non ne, de præsump. cui subscripsit Alexā. in l. quæ dotis, nu. 27. versi. item in quantum. ff. solut. matrim. nempè quòd hac etiā in specie minæ, aut verbera præcedere debent vt actus vitietur, cū taciti & expræsi idem sit iudicium, vt in. l. cum quid. ff. si cert. peta. pro qua sententia ablegant ipsi tex. in. l. vltim. vbi Bald. (qui nulli vnquam defuit sententiæ). C. de adoptio. Nam, vt Coua. ait, quo loco nuper citauimus, facilius eliditur consensus in tacente præsumptus, cùm expressus non fuit, quàm cùm exprimitur, vbi per eum, qui plures huius sententiæ authores refert, id quod, dubie tamen asserit Tiraq. de legib. connubiali. glo. 5. nu. 38. † Metus autem reuerentialis non solū prę sumitur in vxore in maritum, verùm etiam in libris erga parētes, per glo. Bar. & alios in. l. 1. §. quæ honerandæ. ff. quar. rer. actio non detur. Quin etiam in fratribus & sororibus iunioribus metus reuerentialis præsumitur erga fratrē, vt egregiè consuluit Fran. Areti. consi. 24. quatuor dubia in fin. & Claudius Seyssel. in repe. l. vt vim col. 15. versi. & illud quod dicitur in paruis. ff. de iusti. & iur. Carolus Ruinus consi. 98. visa renuntiatione. nu. 14. lib. 1. & in consil. 70. de tribus nu. 16. eo. lib. vbi ita dicit fuisse consultū à Ioan. Bapt. Cacialup. & idem Ruinus consil. 60. de re quidem. nu. 18. lib. 3. vbi & ita quoque refert fuisse consultum à Socin. & Docto. Senensibus & Perusinis, Andr. Tiraque. de legib. connubiali. glo. 5. nu. 36. de quo est videndus Guill. Benedict. in repe. c. Rainuntius in verbo, duas habens filias, nu. 256. & seq. de testam. † Cæterùm vt ad instituta redeam, amicorū, sicut & consanguineorum præsentia reuerentialem facit cessare metū iuris præsumptione, authore Bartol. legum antesignano in d. l. trāsactionem. 1. col. C. de transa. & in. l. vltim. versi. item quæro. ff. si quis aliq. testa. prohi. cui suffragatur Anto. in. c. causam matrimonij, extra de offic. delega. Vitalis de Cambanis in tractatu clausularum, fo. 442. cùm de metu vxoris agit nu. 60. Bart. Socin. consil. 263. capio primum, lib. 2. Iason in l. interpositas. 2. nota. C. de transactio. Idem enim efficit amicorū atque consanguineorum præsentia, quod & ipsius iudicis, vt idem Bart. profitetur in. l. frater à fratre, versic. 3. quæro quid de contractu

5 *Tacens actui qui fit per eū cui reuerentia debetur, an consentire videatur?*

6 *Metum reuerentialē qui dicantur inferre?*

7 *Amicorum præsentia an cessare faciat metus reuerentialis præsumptionem?*

tractu emptionis nu.50.& seq.ff. de condit.indebi. Nec tamen caret refractario hæc sententia, sunt etenim qui censent præsentiam iudicis, amicorum, vel consanguineorum non sufficere ad tollendam metus præsumptionem, sed quòd mulierem, vel filium, vel personam subiectam grauet onere probandi, ita vt teneatur probare duriorem & grauiorem metum, quod Bald.& Paul.contendunt in d.l.transactionem. C.de transactio.Felin. quoque in præcitato. c. causam matrimonij. 3. col.num.6.de offi. delega. Anto. Gomez in lib. variarum resolutio.tom.2.de contractib.cap.14. nu.27.Quam sententiam libenter admitterem in metu reuerentiæ patris, qui cæteris omnibus præponderat, per legem veluti ff.de iusti.& iur. quem metum & reuerentiam Salice.ait esse tanti momenti in d.l.transactionem.C.de transactio. vt etiam non tollatur ex præsentia amicorum vel consanguineorum, quem tamen ibi Alexan.impugnat leuibus (vt dicit Iason in l.pactum. C. de colla.) rationibus, licet ipsemet Iason in d.l.transactionem post Alexã. hoc quoque Saliceti dictum impugnet, adeò sibi parum hac in re constat. At hoc Salice. dictum singulare dicit,& sequitur Catel. Cotta in memoriali,incipi.contractus mulierum,in princ. Tiraque.de legib.connub.glo.5.num. 37.cuius Saliceti sententiam admitto cum moderamine quod supra tradidi,nempe quòd amicorũ præsentia grauet filiũ onere probandi duriorem & grauiorẽ metum.Idemquè censerem in muliere,quæ virum haberet austerum, & crudelem, solitumquè minas exequi,cuius timore verisimiliter duraret post amicorum vel consanguineorum absentiam, tũc etenim eorum præsentia non omninò tolleret metus præsumptionem, sed vxorem grauaret onere grauiorem metum probãdi. † Verumenimuerò si enormis deceptio interuenerit, sufficit metus duntaxat reuerẽtialis absque eo quòd minæ procedant, vt supra nu.3.diximus,neque hac in specie sufficiet amicorum præsentia ad doli metusve præsumptionẽ elidendam, etiamsi iuramentum interuenerit, maximè in vxore (quippè qui facilius terreatur propter eius debilem animum, vt voluit glo.singu.ibiquè Anto. in.c. cũ locum exeq.de sponsa.)ita eleganter consuluit Paul.Castren.in consi.174.contra superius consultu nu.1.& deinceps lib.1.Bartoh. Socinus consi.a63.capio primum nu.4.& seq.libr.2. † Quin etiam reuerentiali metu cessante maior 25. annis iuramento præstito renuntians hæreditati acquisitæ vel adquirendæ, aut emptionis, vel venditionis contractum faciens, si læsio grauissima, quam nostrates enormissimam appellant, vt sic multò maior quam vltra dimidiam iusti pretij partem contigerit,ex æquitate absoluendus est à iuramento, agerequè poterit ad recissionem contractus, vel ad læsionis compensationem, ita adseuerant Anto.& Abbas in cap. cũ contingat,de iure iurand. Guill. Cassadores decis.vnic.de emp. & vendi.nu.2.quam esse communẽ sententiam attestantur Decius in cap.in præsentia.nu.36.de proba. Fran.Ripa lib.3.responsorũ.c.25. Matth.

8

9 *Læsio grauissima admodumque enormis facit rescindi contractum iuratum.*

Math. Afflict. in rub. de feud. da to in uice legis commissoriæ. c. si quis inuestierit, nu. 25. Aymon Sabillia. consi. 7. nu. 5. & consil. 221. in fin. & optimè consi. 192. lib. 1. Couarruu. qui plurium Doctorū cateruā allegat in. 3. par. relectionis suæ in. c. quamuis pactum. §. 4. nu. 3. & 5. de pactis lib. 6. Quorū ea, inquit, est concors ratio, quòd iurans non videatur in tātam læsionem consensisse, nec de ea præcogitasse. Præsertim, quia ita grauis læsio haud potest absque vero dolo alterius contrahentis cōtingere. l. omnes. §. Lutius. ff. quæ in fraud. credi. Bar. in l. vltim. ff. de preto. stip. Regia. l. 7. tit. 15. par. 5. tex. elegans in l. si superstite in fi. C. de dolo, atque ita in Romæ prætorio fuisse iudicatum attestatur Cassadorus d. decisio. vnic. in tit. de empt. & vendi.

10 *Quid in trāsactione?* † Quinetiā in transactione hæc procedere adseuerat Vldari. Zasius in consil. 18. nu. 16. & deinceps, & rursus nu. 17. & seq. æstimari tamen debet dubius euentus litis, vt Bar. probat in l. siquis cum aliter nu. 5. ff. verbo. obliga. & nu. 6. Corn. consil. 66. libr. 1. Decius consi. 203. & consi. 216. Quod durum admodū esset asserere in nostro Regno. Lex siquidem. 34. tit. 14. par. 5. transactionem statuit non rescindi etiā si in ea grauissima admodumquè enormis læsio contigerit, quā ita intelligit Gregor. Lup. ibidem in verbo, *Quātoquier*. Eius tamē decisio restringi potest, vt procedat in trāsactione super vera controuersia & lite facta, vt verba eiusdē legis in prin. insinuat, cū sic ait: *Verdaderos pleytos mueuen, &c.* Consequitur ergò præcitatā Regni nostri constitutionem nō procedere in transactione, quæ nō fit super vera lite mota vel mouenda, veluti si quis paternæ peteret hæritatis proportionem, qua certæ controuersia nihil certius, nihilquè ex parte rei iniustius. Trāsactio igitur super huiusmodi iniqua & indubia lite facta rescinditur haud dubie si læsio admodum enormis contigerit, etiam si iurata fuerit, rationibus de quibus supra. Et ita vidi in practica seruari hoc in foro Regio in quadam renuntiatione hereditatis maternæ, cùm iuramento ipsimet matri in vita ipsius facta admodùm vili pretio, & post mortem ipsius matris per viam transactionis ratificatā, cuius grauissima admodumquè enormis fuit probata læsio, ob idquè rescindendam fore fuit pronunciatum in prima, & in secunda supplicationis sententijs. Sed & locus non est dictæ legis Partitæ decisioni, quando lis nondum mota erat, vel in muliere, rustico, aut minore, vt ibi eam intelligit Grego. Lup. in glos. 1. vel si aduersarius dolosè instrumenta abstulit, aut testibus impedimēto fuit, vt in fine legis excipitur, vel si fortè instrumenta celauit iuxta doctrinam gl. in l. sub prætextu, 2. C. de transactio. Gregor. Lup. ibidem. † Atque adeò ea procedunt, vt etiam si expressim renunciatum fuerit constitutioni. l. 2. C. de rescindend. vendition. eamquè renunciationem iuramento stabilierit, donaueritquè quantitatem iustum preciū excedētem, eiusve dimidiam partem præmissa scientiæ iusti precij asseueratione, si tamen excessus dimidiæ iusti precij ad grauissimam læsionem pertinet, adhuc 11 *Læsio admodū enormis rescindi facit contractum iuratū*

obtinet

obtinet actio ex d.l. 2. quamuis hæc renunciatio tunc demũ vim habet, cùm læsio vltra dimidiam mediocris est, vt Couarruu. asseruit plurium Doctorum authoritate, lib. 2. resolu. c. 4. nu. 5. vbi asserit, ita fuisse definitum in Granatensi Prætorio, cùm domus quædam æstimationis iustæ, ter mille quingentorum aureorum vendita fuisset mille & quingentis aureis, Grego. Lup. in l. 56. tit. 5. p. 5. in glo. vlti. † Cuius sanè grauissimæ læsionis petere posset recisionem intra triginta annos quilibet etiam maior. Nam licèt ex l. 2. C. de rescind vendi. & l. 4. tit. 7 lib. 5. ordinationũ regal. enormiter deceptus intra quadriennium possit petere rescisionem contractus, & non vltra, si tamẽ ex aliis argumentis cõstat de dolo ex proposito vsque ad triginta annos agere potest ad emendationẽ damni, quatenus dolosus factus est locupletior, vel quatenus ad eũ peruenit, vt in l. itaque in fin. & in l. Sabinus. ff. de dolo, quãuis actio ipsa de dolo duobus tantũ duret annis, vt in l. vlti. C. de dolo, text. est optimus hæc probans in l. 6. titul. 16. part. 7. qui tamen teste Gregor. Lup. ibidem in glo. vltim. intelligitur, etiam si nihil ad dolosum peruenerit, ex eius generalitate. At in specie proposita adeò enormis læsio dolum præsefert, & re ipsa & ex proposito (vt optimè probat Corne. cons. 214. viso puncto, nu. 6. lib. 3. Cuman cons. 180. quam optimè Decius cons. 180. nu. 6. & 7. & cons. 181. nu. 2. & 3. & cons. 403. quamuis in casu pen. col. nu. 22. post mediũ, Greg. Lup. in l. 56. in glo. vltim. tit. 5. p. 5. ex l. si quis cùm aliter. ff. de verbo. obliga. & l. omnes. §. Lutius. ff. quæ in fraud. credi.) vt ex sententia eiusdem Grego. Lup. non firmetur iuramento: ne sit iniquitatis vinculum. Quod ipse probat authoritate Pano. in cap. cùm causam, in fi. de empt. & vendi. eiusdem in cap. cùm contingat, colu. 19. vers. 9. casus, de iure iuran. cui assentitur Couarr. in cap. quamuis pact. 3. par. §. 4. num. 3. & seq. de pact. lib. 6. & lib. 2. resolut. c. 4. num. 5. Nimirum igitur si maior quoque vsque ad 30. annos admittatur ad petendam contractus rescisionem, in quo grauissima admodumq; enormis contingit læsio, argum. text. in l. 6. tit. 16. par. 7. & ne authoritate deficiam, subtilissimus ille Gregorius Lup. id ipsum attestatur dubiè tamen, Iurisconsultorum more, in l. vltim. titul. vltim. part. 6. in glos. vltim. in fine. † Respondetquè ad dict. l. 2. & l. ordina. dicens, dictionem illam plus vel minus sic absolutè positam in d. ll. ad modicã quantitatem referendam esse, ne in hoc præsertim corrigat alias leges maius tempus huic actioni indulgẽtes, vt in l. hæc adiectio. ff. de verbor. significationib. † Vbi Alcia. idem esse censet in dictionibus vltra, & citra, & similibus: quæ tamen ex subiecta materia aliter atque aliter accipiũtur, vt in cap. qui fine. 3. q. 7. † Ecclesia autem, fiscus, vel Respublica etiam si nõ enormissimè, sed enormiter læditur, hoc est, vltra dimidi. iusti prẽtij in quantumuis modica quantitate, vsque ad 30. annos agere poterunt ad refectionẽ damni & læsionis, vt in Clemen. 1. de in integr. resti. ex qua id glos. expẽdit, tex. optimus Regni nostri, in l.

12 *Læsio enormissima intra quod tempus petitur.*

13 *Dictio plus, vel minus ad modicam refertur quãtitatem.*

14 *Idem in dictionibus vltra, & citra.*

15 *Quid si Ecclesia, fiscus, vel re pub. enormiter lædatur.*

in l. vlti. titul. vltim. par. 6. Nec tamen permittam, quòd Roderic. Xuar. vir alioqui doctissimus, & apud nos celebratissimus in allega. 21. col. pen. dixerat circa illius Clemẽ. intellectum, nempe quòd licèt Ecclesia enormiter lædatur, nequaquam possit restitutionem petere post octo annos, quamuis iure Regio partitarum ad 30. annos extenderetur. Cuius consideratio communi omnium & receptissimæ interpretationi refragatur: quandoquidem quotquot dictam glossam sequuntur eius assertionem ad octo annos minimè restringunt, imò ad longissimum 30. annorum spacium extẽdunt, vt Manuel à Costa Lusitanus raræ eruditionis vir attestatur in repe. l. Gallus. §. quid si tãtum. 2. par. num. 83. Dida. etiam à Leiua Couarru. (qui id mirè, vt cętera explicat) libr. 1. resolu. c. 3. num. 10. 12. & 13. vbi optimè expenditur dict. l. Part. intellectus.†

16 *Paterfamil. an possit emere à filio bona, in quibus habet vsumfructũ*

Porrò vt ad instituta redeã, amicitia alium iure communi operatur effectum, nempè, quòd, licèt pater bona filijfamil. in quibus habet vsumfructum emere non possit; quoniã ipse est legitimus filij administrator, obidquè se ipso authore emere prohibeatur, vt in l. 1. & quæ ibi not. ff. de autho. tuto. atque forsitam si pater emerit ex eiusmodi contractu etiam naturalis obligatio non oritur, sicut & in pupillo contrahente cũ eius tutore dicimus, vt In l. pupillus. ff. de auth. tuto. si tamen palã & bona fide pater emerit, non vitiabitur contractus, vt in l. cũ ipse. C. de contrahẽ. emptio. & in l. 4. tit. 5. par. 5. Palam autem & bona fide emere dicetur, vt cesset omnis suspitio, quãdo fieret præsentibus consanguineis vel amicis, vt in d. l. transactionem. C. de transactio. vel præsente iudice, vt in l. vltim. in princ. ff. quod metus causa. ita Bart. probat in l. frater à fratre nu. 50. & seq. ff. de condictio. indebi. Hodie tamen iure nouiori Regio, nec clam, nec palam eiusmodi permittitur emptio, vt in l. 1. tit. 5. lib. 5. ordinationum. l. 14. tit. 19. lib. 8. earundem ordinatio. vt Anto. Gom. attestatur lib. variarum resolu. 2. cap. 1. de emptio. & venditio. nu. 2. Didac. Castel. in l. 27. Tauri in glos. magna col. 18. Cæterùm leges prædictæ, iudicio meo, non corrigunt ius commune, nec legem partitæ, nisi quò ad hoc tantum, vt se ipso authore nõ possit rem filij emere seu pupilli etiam palam, quod iure cõmuni permittebatur, vt notat Bar. in l. pupillus. §. vlti. ff. de auth. tuto. & Docto. signanter Salice. in l. cum ipse. C. de contrah. emptio. Sin autem pater ipse vel tutor palam, & bona fide rem filij venalem expositam vel pupilli, altero tutore authore vel iudice, in consanguineorum, vel amicorum præsentia emerit, nihil est quod impediat huiusmodi emptionis firmitatem, iuxta notata per Bart. in dict. l. pupillus. §. vlti. & per Salicet. & Paul. in d. l. cum ipse: ita eãdem legem ordi. exponit Montal. in repertorio in verbo, *Tutor*, expressius Grego. Lup. in l. 4. tit. 5. de empt. & vendi. p. 5. in verb. *De aquel*, quibus ipse libenter assentio, tum ob eorũ maximam authoritatem, tum etiam vt legũ correctio euitetur: maximè per leges generaliter loquentes. Quas sanè aliàs in specie statuentes,

tuentes, licèt sint antiquiores. corrigère non est verisimile, iuxta notata in l. sciendum. ff. qui satisda. cogan.
17 † Nec sanè hinc longè abest quod & eruditissimus & non satis laudatus vir Didacus à Leiua Couarrub. in 2. suæ relectionis per te constitutionis. 2. ex rub. de pact. lib. 6. incip. quamuis pactum. §. 1. nu. 8. asserebat, sic inquiens: Quotidie solet apud Regia tribunalia controuerti super alienationibus rerum dotalium, quæ præstito iuramento iam ita passim fiunt, vt nullus locus sit legi ciuili fundum dotalem alienari prohibenti. Fiunt enim huiusmodi alienationes, vti ex ipsis iudicialibus quęstionibus apparet, frequentissimè absque mulierum libero consensu: quæ etiam secluso metu, non audent maritis alienare volentibus refragari, ob reuerentiam & amorem, quē eis exhibere tenentur, alioquin non admodum trāquillam vitā cum eis acturæ: præsertim quia multoties metus grauissimus infertur, qui probari non potest. Quo fit, vt multis litibus, alienationibusquè rerum dotalium causam præbuerit Romani Pontificis respōsum, in cap. cum contingat, de iureiurand. Idcircò oportere ait, ad tot lites vitandas, totquè maximè reprobas alienationes extirpādas remedium aliquod à legislatoribus adhiberi: ne tandem ita temerè dotibus fraudentur fœminæ, quas Reipublicæ interest nō manere indotatas. Forsam, inquit, vtile foret Reipublicæ legē ciuilem constitui, quę statueret, res dotales etiam per mulieres nō posse alienari, nisi consensu ab ipsa vxore apud iudicem præstito, & itidem iuramento, quo adiiceret, se liberè & absque vllo metu alienare, & alienationi cōsentire, & per iudicem ipsum receptis testibus fidedignis super vtilitate ipsius alienationis, vt tandem iudex comperta vtilitate viri & vxoris decretū decernat, quo alienationem cum vxoris iuramento permittat: alioqui absque hac solemnitate alienatione facta etiā cum iuramento, ipsum contractum nullum esse, propter fraudem & metum à iure hac in specie præsumptum, nulla probatione in contrarium super libero cō sensu admittenda. Posset item lex statuere contractum alioqui celebratum, ratione solius metus reuerentialis, rescindendum fore, ac si metus cadens in constantem virum causam contractui dedisset. Nam per hæc cōstitution. Pōtificiæ satisfit maxima cum Reipublicæ vtilitate, ob mille fraudes, quę cotidie à viris vxoribus fiunt super rerum dotalium alienationibus. Hactenus Couarruuias. Circa cuius sententiam consideraueram, an forsitam ei addi possint sequentia. Primùm vt ipsamet vxor propria persona, non autem per procuratorem coram iudice compareret. Secūdò vt absente marito, consanguineis autem, seu amicis vicinis præsentibus, vt liberius animum suum explicare possit, vsquè omnis cessaret metus & reuerentia. Et quidē ea reor esse necessaria, paria enim sunt, quid fieri coactè vel metu cōpulsionis. l. nouissimè, in princ. ff. quod falso tuto. qua propter non expedit maritum esse presentem. Porrò haud ita facile quidem animum explicabit suum per procū

Dotalis fundi alienatio ab vxore cū iuramēto facta, quando valeat metu reuentiali cessante?

ratorem,

ratorem, sicuti per semetipsam: perinde atque in additione hæreditatis (quę animo fit, vt in l. si auia. C. de iur. delib.) nec per procuratorem fieri potest. l. Paulus aliàs. l. per procuratorem. ff. de acquiren. hæred. Rursus quia in ijs quæ à procuratore geruntur, est probabilis ignorantia, iuxta notata per glo. & cæteros interpretes in l. certum. §. sed an ipsos. ff. de confess. quandoquidem alienum dicatur factum, vt in specie simili consuluit Soci. in præcitato cõsilio. 263. nu. 10. ad fin. & 11. lib. 2. si igitur ignorat, quæ fiunt, nõ rectè explicare animum, seu consentire videbitur, aut approbare liberè quæ ignorat. Sed quibus addes,

18 *Vxori quo pacto succurratur, vt libere testari possit.*

† quod & Bart. tradit in l. vltim. nu. 4. ff. si quis aliqu. testa. prohibue. vbi in testamento loquens, approbat glo. in dict. §. quæ onorandæ. ff. quarum rerum actio nõ detur, atque ita sentire visus fuit, reuerentiam, obsequiumquè marito debitum, annullare testamentum per officium iudicis, nisi in amicorum, seu consanguineorum fiat præsentia, vtpotè cũm cesset eo tempore metus, quam solemnem esse asserit decisionem Roderi. Xuarez in allega. 24. 5. colu. vers. adde Bartu. &c. Sed, iudicio meo, nec id fatest, vt liberè testari vxores possint, nisi statuatur, quòd in scriptis, quod aiunt, absente marito & consanguineis, & coram iudice testentur, aliàs testamẽtum sit nullum, in quo fuerit maritus constitutus hæres, aut aliquid vltra. 5^m^ partem ei fuerit legatum. Atque, vt metus vxori omninò absit, donec mortẽ obierit vxor, testamentum sit penes iudicem,

19 *Metus an interueniat reuerẽtia, plurimum ex iudicis coniectura pẽdet.*

† Cæterùm vt nihil materiam seu tractationem istã concernens, omittatur, haud grauabor referre, quod grauissimus ille Iurisconsultus Roder. Xuar. in dict. allega. 24. ad fin. aduerterat, nempè, ex coniectura pẽdere plurimum iudicantis: vtrum obsequium, aut reuerentia patri, aut marito debita iustum metum inducat, vt contractus rescindi possit. Cõsiderare enim oportet personam patris aut mariti, si forsitam sit homo austerus, sæuerus, aut crudelis erga vxorem, aut libros, aliosve sibi non obtemperãtes: aut cupidus, vel crudelis erga filios non approbantes, quod in eius cædit commodum, filiusquè, aut filia, parens, & obtemperans patri, & modicæ ætatis, aut si mulier est inuecilis, in qua minor metus sufficit, vt inquit Bernard. in cap. cum locũ, extra. de sponsalib. quibus perpensis, diligenterquè animaduersis, iudex arbitrabitur, sit, nec ne iustus metus.

20 *Amicitia apud quoscunque in rebus dubijs plurimum valet.*

† Denique amicitia apud quoscunque in rebus dubijs plurimùm valet, vt Bartholom. Socin. dixerat in cons. 35. Punctus super quo nume. 1. lib. 3. refert, sequiturq; Maria. Socin. Iunior consi. 168. Præsentis consultationis, nu. 95. lib. 2. l. 2. titu. vlti. par. 4. ita sanè amicitia arguit contemplatione amici contractum celebratum, obligationemquè & fideiussionem susceptam ex Pauli Castrens. sententia in l. si pupilli. §. 1. col. vlti. vers sic. quid in dubio. ff. de nego. gest. qui ad id allegat text. in l. sed si ego, ibi, quod si amicitia eiusdẽ legis, Mari. Socin. Iunior consi. 27. nu. 17. libr. 2.

21 *Amici fanare verbum, Volo, in incit dispositionẽ.*

† Hic dicebat Iason in l. 1. 5. col. C. de summa Trinit. quòd licèt verbum, Volo, de præsenti

ſenti vel futuro prolatum, vt volo, aut vellem, non inducat in cõtractibus, nec in vltimis volũtatibus diſpoſitionem iuxta communem ſentẽtiam, de qua ibi per eũ, vbi tamen profertur in fauorem perſonæ valde dilectæ teſtatori inducit diſpoſitionem, vt in l. Pãphilo. §. propoſitum. ff. de lega. 3. Guill. Benedict. in repe. c. Rainutius, in verb. teſtamentum. 3. nu. 53. de teſtamen.

CAPVT XXI. AMICITIAM non prodeſſe ſemper, ſed plerunque abeſſe contendit, & an minuat fidem teſtis.

CÆterùm, ne in his quæ extra cauſam ſunt diutiùs dimoremur, ad propoſitam ſpeciẽ peculiariùs accedẽdo, vltra ea quæ de amicitia dicta ſunt, ſcire oportet, quãdoque obeſſe. † Minuit ſiquidem fidem teſtis, & propter magnã amicitiam reprobari poteſt, vt in c. quoties, extra de teſti. & in. §. itẽ teſtium. 4. q. 3. glo. in ſumma. 3. q. 5. Specu. in tit. de teſte, in princi. dixit tamen Cynus in l. eos. C. de teſtib. quòd amicitia nõ repellit omninò teſtem, ſed tanta fides ei non adhibetur, author eſt huius ſentẽtiæ Ioan. Andr. in ſpecul. tit. de teſte, in princ. cui adhærent Anton. Imol. Abb. & Feli. nu. 6. in. c. quoties, de teſti. Dixit pręterea Bald. in l. eos. C. de teſti. quòd amicitiæ nomen non eſt ſufficiens, vt quis à teſtimonio repellatur, caſumq; ad hoc eſſe expreſſum aſſerit in l. ſciendum. ff. de vſur. cuius ratio eſt, vt ibidem Bal. cenſet, quia iuxta Phil. Ethi. ad eundem. lib. 7. to lu. 11. in fin. amicus amicò omnia fęliciter cõtigiſſe optat. Nõ igitur erit veriſimile velle falſum pro eo deponere: hoc enim vtrique magis noceret, quàm prodeſſe. Florianus autẽ in l. 3. in princip. ff. de teſtib. ibiquè Alber. nu. 7. aiunt ſe putare quòd nulla amicitia repellat teſtem, licèt detrahat aliquid fidei ſecundum qualitatem amicitiæ. † Feli. tamẽ vbi ſupra credit propter immoratã amicitiã poſſe ex toto repelli teſtem, ex Guil. ſentẽtia in ſpeculo in tit. de teſte, in princ. nu. 1. ſequitur Bal. in. c. 1. & ibi rurſus Feli. in fi. extra de teſtib. & in. c. quoties. 2. col. & c. cũ nimium. eod. titu. Bart. & Bald. in l. admonendi. ff. de iure iur. Nellus de ſancto Gemini. in tract. de teſtibus, in prin. nu. 5. verſic. amicus: Thom. Gram. conſ. 12. nu. 28 † Hoc tamen vltimum ſanè intelligendum eſt, vbi duo tantum teſtes deponerent, ſin verò tres amici plures depoſuerint numerus tollet teſtium ſuſpitionem, author fuit Iacob. Butric. in l. 3. in princ. ff. de teſtib. argu. eius quod inquit glo. ſingul. in d. l. 3. §. 1. in verb. numerus. ff. de teſtib. vbi fidẽ ait, ſupplere numerum teſtiũ, Nicola. de Neapo. in l. 2. in princ. ff. de excuſa. tuto. Alex. approbãs Iacob. Butri. ſententiã in conſ. 4. cuius exordiũ viſo proceſſu inquiſitionis nu. 10. lib. 6. Mari. Soci. Iunior conſi. 146. in cauſa turbatæ poſſeſsionis nu. 15. lib. 1. And. Barba. in ſcholijs ad Bald. in l. eos, id additio. incip. Dicit Petrus. C. de teſtib. † Cũm verò agitur de facto, fama, ſcientia, moribus, & vita, ſeu bonitate ſocij amicus eſt idoneus teſtis, eique magis quàm alij creditur, ex ſententia

1 *Amicitia an minuat fidem teſtis?*

2 *Amicitia immoderata an repellat teſtem?*

3 *Teſtium numerus ſupplet fidẽ, & tollit ſuſpitionem.*

4 *Amicus eſt idoneus teſtis cũ agitur de* [illegible] *moribus.*

Iacobi Rebuf. in l. 1. C. de prępo-
si. agen. in rebus lib. 12. pro quo facit text. optimus, qui de scholari loquitur (inter quos maior contrahitur amicitia, vt infra cap. sequenti insinuabitur) in . c. innotuit, vers. multa enim, de electio.

Ius Regium.

Iure verò nostro Regio nil minuitur fidei testi propter amicitiam, sed omni est semper exceptione maior extra causam societatis cõmunis, vt in l. 21. tit. 16. p. 3. cuius hæc sunt verba: *Pero en otro pleyto que no táxiesse comunalmente a dos, bien podria testiguar el vno por el otro, cômo quier que fuessen compañeros y amigos.* Et ita generaliter eum intelligit Nunius Auédaño in dictionario suo in verbo, *Amigo*, per quæ cessare ait distinctionem Bal. in l. eos. C. de testi. & Thomæ Grammat. in voto 22. Lanfranc. in c. quoniam contra, de proba. in parte testium de positiones nu. 147. & Felin. in c. quoties, nu. 6. extra de testi. quod maximè asserit procedere ad defensionem, quæ per testes aliàs inhabiles probatur, vt per plura cõcludit Carreri. Regin. in sua practica, nu. 165. Eam tamen ipse legẽ sanè intelligerem in amico amicitia ordinata, generali, & charitatiua coniuncto, secus tamen est in eo, qui amicitia effrenata & inordinata coniungitur, vt colligitur ex supra traditis, & ita nuncupatim intelligit eandem legem, Montaluus in l. 22. in glos. vlti. in fin. titul. 16. part. 3. Nec id mirum quidem, quandoquidem lex noua generaliter loquẽs & indistinctè, intelligi debeat secundùm leges antiquas in specie loquentes glo. in l. sciendũ, in glos. magna. ff. qui satisda. cogan. vbi Iaso. addidit cõcord. col. 3. versi. ex. 2. parte nota, &c. Sed communis sic se habebat opinio (quæ pro lege in iudicando & consulendo seruatur, vt in c. nouimus, de verb. signifi. l. 1. ibi, & sanè crebior. ff. de quæsto. l. atlethas, ibi, & generaliter omnes opinantur. ff. de excusa. tuto. cum concordan. traditis per Alciat. eiusquè additionatorem in tractatu de pręsump. regul. 1. pręsump. 51. nu. 2.) quòd amicus maxima amicitia coniunctus, hoc est, primi amicitiæ gradus, de quo supra c. 14. nu. 6. non est idoneus testis, imò omninò repelli potest, vt supra num. ab hinc. 3. diximus, ergó lex Regia ad hunc restringitur casum. Quod, vt verum dicam, iudicis arbitrio relinquitur, vt & Petr. & Salicet. opinatur in l. eos. C. de testi. argu. text. in l. 3. §. 1. ff. eo. tit. vbi, is qui iudicat magis scire potest quanta sit testibus habẽda fides. † Qinetiam vnus testis, consanguineus vel maximus amicus nõ probat semiplenè, vt Bar. adnotauit in l. admonendi, nu. 37. ff. de iureiur. Nec iudicem ad opinionem inducit, licèt suspitionẽ tribuat iuxta gloss. notabilem in l. etiam matris. ff. de proba. cuius doctrinam sequitur Alex. consil. 13. ex his quæ in themate nu. 10. lib. 1. & cons. 18. viso processu causæ num. 4. eod. lib. Iaso. in repet. l. admonendi, col. 73. ver. venio ad quartum casum glossæ de vno teste, & col. 74. in princip. versicul. nota diligenter. ff. de iure iur. † Nimirùm ergò si iudex propter nõ leuem amicitiam recusari possit, quippè qui facilius ex leuiorique causa reijci possit, quàm testis ex doctrina glo. in c. accusatores vel testes suspecti. 3. quæstio. 5. faci-

5 Testis vnus amicus aut consanguineus nõ probat semiplene.

6 Iudex leuiori ex causa reijci potest quam testis.

facilius enim alius haberi poterit iudex quã testis, gl. in c. accedens 1. extra vt lite nõ cõtesta. in verb. subesse, in fi. Cuius ratio est, quia propinquitatis, familiaritatis, ac dominationis affectio veritatem impedire solet. Amor carnalis, timor, atque auaritia plerũque sensus ebetant humanos, & peruertunt opiniones. c. accusatores, vltimo. 3. q. 5. † Nocet etiam plerunque amicitia, quandoquidem amicus præsumitur consensisse crimini per amicum patrato, iuxta distinctionem Abbatis in c. cũ causa. 1. col. 10. de testi. & Felin. in c. Petrus, vers. 2. fallit, de homi. Nã propter affectionem præsumitur quis actui consentire, cui aliàs verisimiliter repugnaret eadem amicitia, seu affectione cessante, ita adnotauerunt Iacob. de Rab. Petr. Cynus, Bald. Salicet. & cæteri in l. inuitus. C. de procurato. argumen. l. si seruus communis. ff. de donatio. inter vir. & vxor. Alexand. consi. 1. libr. 3. nu. 17. † Hinc etiam fit, vt donationes inter vir. & vxor. inhibeãtur, ne, scilicet, mutuo amore spolientur. l. 1. & 3. ff. de donat. inter vir. & vxor. l. 4. & l. 5. tit. 11. par. 4. Amor siquidem hominem priuat deliberatione, tãquè ita inebriat sicut vinũ, vt in. §. 1. insti. de successio. subla. ibi, Seruili amore bachata. At qui vinum & mulier faciunt apostatare sapientes, vt scribitur Ecclesiastici. 19. & furore amoris nil inuenitur vehementius, auth. quib. mod. natu. effi. legi. §. illud, colla. 6. quo fit, vt viri vxoribus donare prohibeantur, ne nimiò vxoris amore, facilè ad bonorum dissipationem trahantur. Consequitur igitur ex supra traditis, quandoque obesse amicitiam.

7 *Amicus præsumitur consensisse crimini per amicum patrato.*

8 *Donationes inter virũ & vxorem quare prohibeantur?*

CAPVT XXII. AMICITIÆ & amor quibus dignoscatur signis, quoque pacto in iudicio probari queat, ostendit.

ADVOCATOR.

POstquã plurima lõgo sermone tradideris ad amicitiam spectantia, † id tantum superest, vt ea ad praxim redùcendo exponas, nè ignoremus, quo pacto amicitia probetur, aut quibus dignoscatur signis, quidue perpendere debeat iudex, vt verũ amicũ ex causæ maritis arbitretur. *Rela.* Istis iam dedũ peruelim colophonem imposuisse, cæterũ ne responsionis defectu tacere videar, aliquã breuì quibus quæstioni tuæ satisfiat referre non grauabor. † Et primũ optimus quisque causidicus hac in specie interrogationes siue articulos facere debet sub hac forma. Vel quod assiduè & frequẽter cõuersabantur. Ex huiusmodi namq; mutua conuersatione augeri præsumitur affectio. l. cùm allegas. C. de castrẽ. pecul. lib. 12. gloss. in. §. cogitandum, in Authent. c. de monach. collatio. 1. Bald. in margarita. in verb. amicitia, in fi. Alcia. de præsump. regu. 1. 30. præsumpt. nu. 1. l. 3. tit. vlti. par. 4. Amicitia namquè, teste Philosopho, Ethicor. 9. cap. vltimo, communicatio est. † Vel quòd scholares cõtẽporanei fuerint, maximè in eadem domó aut societate. Notitia enim scholastica multum operatur, gl. in c. inno-

1 *Amicitia ex quibus dignoscatur*

2 *Amicitia ex frequenti conuersatione contrahitur.*

3 *Et in scholis*

innotuit, in verbo in scholis, de electio. quippè quæ maximam æguat amicitiam, vt per illam glo. attestatur Feli. in c. quoniam Abbas nu. 4. de offic. delega. Pet. Rebu. de priuil. scholariũ. 104. priuilegio, in princ. Sed vbi magis conuersantur homines, quàm in scholis? nullibi profectò: magis ergò

4 *Amor crescit ex maxima conuersatione & e conuerso.*

diliguntur. † Amor quippè crescit, aut decrescit ex maxima, aut minima conuersatione secundum Philo. & est tex. in l. hæreditate, ibi: Nisi cõmilitonum charitate auxisset. ff. de castren. pecu.. Alberic. in l. liberorum. nu. 4. ff. de verbo. signifi. † Vel quòd fuerint cõmilitones, in militia enim, sicut & in scholis amicitia nõ leuis cõtrahitur. l. si fortè, & in l. hæreditate, & in l. miles. ff. de castren. pecul. gloss. in c. innotuit, in verbo scholis, extra de electi. Alberic. in d. l. si fortè nu. 3. † Demum iure nostro Regio habemus tex. optimum, qui plures enarrat amicitiæ species in l. 5. tit. 3. part. 7. nẽpè, si fortè duo peregrinationem ex voto peragrarunt, vel peregrè profecti longũ fecere iter, in quo simul diuerterunt, in eodem forsitam diuersorio edentes, & lecto iacentes, quod & Accursius probauerat in l. apud Labeonem, §. tenetur, vbi etiam Ange. in verbo comitem. ff. de iniurijs, Vlpianus in l. aut longa. ff. de procurat. Amicitia itidem non leuis præsumitur, vt ibidem statuitur, si amicus matrimonio locauit amicũ, aut eius filium, filiamve, aut matrimonij fuit cõciliator, vel amicum fortè fecit militem, aut constituit hæredem: cuiusue industria fundus, domus, prædium, aut alia quæuis possessio amici iã amissa,

5 *Amicitia non leuis in militia contrahitur.*

6 *Amicitia probãda species.*

recuperata est, aut si amicũ ab iniuria, dedecore, ignominia, aut graui iactura, atq; incõmodo eripuit seu pericula & incõmoda ab amico auertit, vel eum à captiuitate deduxit, siue de proprio erogauit cũ indiguisset valdè. Quorum aliquid quoties probatum fuerit, obtinebit certè, qui amicitiã maximã, de qua in d. l. latæ. §. amicos. ff. de verb. significat. probare voluerit. † Ad id tamen semper est summè aduertendum, quòd solus bonus soli bono dici potest amicus: malus autem, nec bono, nec malo vnquam reuera amicus efficitur. Nam ratio dictat eos, qui boni sunt, amicos existere, vt videre licet apud Plato. in Lysim, seu de amicitia libro. pag. 87. Atq; vt Cicero ait de amicitia, virtus contrahit amicitiam, ideò bonis inter bonos est quasi necessaria beneuolentia, quæ est amicitiæ fons à natura cõstituta, optimus Regni nostri, tex. in l. 3. ad fi. & in l. 4. titu. vlti. p. 4. Eademquè propriè atque primùm quidem amicitia est, quæ bonorum est hominum, ratione sanè qua boni sunt: cæteræ autem per similitudinem, teste Philo. Ethicorũ. 8. c. 4. delictorũ etenim turpis & fœda communio est, vt censet Papinianus in l. quod autem. ff. pro socio, text. Regni nostri optimus in l. 2. tit. 10. part. 5. † Itaque vt hoc tandem caput concludam (iam enim nimium multa hac de re diximus) non silebo, quòd Petr. Rebuff. recenset in suo de priuilleg. schola. tracta. priuillegio. 104. num. 26. Is, veteres, refert, satis commodè depinxisse amorem. Primũ, forma viri, facie iuuenili, aperto capite indutum tunica viridi, in cuius fimbrijs

7 *Amicitia vera inter bonos dumtaxat contrahitur.*

8 *Amoris vivide pictus.*

fimbrijs scriptum erat aureis literis, vita, & mors: in fronte itẽ erat scripũ æstas & hyemps, iuxta cor erat reclusio quædã, absque apertura, qua totũ poterat inspici corpus, vbi & hoc scriptum erat, longè, & propè. Forma in primis virili, ideò depingebatur, quamuis sapientia, cæteræquè virtutes in forma fœminea pingi essent solitæ, vt consideraretur constantia, quæ vero amori inesse debet; vt potè quæ magis in viro, quàm in fœmina inueniatur. † Variũ etenim est & mutabile semper fœmina, inquit Virgilius, cui Imperator suffragatur in l. si filia. C. de inoffi. testam. summus Pontifex in cap. forus, de verbor. signific. † Porrò facies iuuenilis significat, quòd amor verus perdurat sicut iuuenis & permanet: fictus verò statim cadit. Prætereà aperto pingebatur capite, quôdinter amãtes nihil esse debeat occultum, sed omnia palam fieri, vt in l. 3. tit. vltim. part. 4. Hinc Cicero de amicitia dicebat tria esse veri amoris signa, nempe, vniformitas indumentorum, frequentia cibi & potus, tertiò reuelatio secretorum. † Aliud & quartum addi potest, æqualitas: quæ (vt est Pithagoræ sententia ex Platonis lib. 6. de legi. & Aristo. lib. Ethicorum. 9. c. 8.) amicitia est: Id est, vbi ęqualitas ibi quoque est amicitia. Est enim æqualitas amicitiæ parẽs & altrix. Contra inæqualitatis discordiarum bellorumquè mater, vt eleganter probat Tiraq. ex Euripidis sententia de primogenijs, q. 4. nu. 9. Et rursus de legibus connubi. l. 5. glo. 1. p. 5. nu. 20. ex Bohethio lib. 1. de musi. c. itẽ. 1. inæqualitas, inquit, & similitudo beneuolentię est conciliatrix, materquè concordiæ, familiaritatis, & amicitię. Contrà inęqualitas & similitudo, odij, dissidijq, parens est. Atque, vt ipse probat, quò maior ac verior, stabiliorq; similitudo fuerit, & æqualitas, hoc firmior, atque actior est amicitia, atq, beneuolẽtia: vnde videmus iuuenes inter se libenter conuenire, senes cum senibus congregari; doctos doctorum conuentu capi, & improbos congredi cum improbis, diuitibus consuetudinem esse cũ diuitibus, pauperibus item cum pauperibus, atque in vniuersum similia similibus gaudere. In quã sententiam est illud Ecclesiastici. 13. Omne animal diligit sibi simile, & omnis homo similem sibi. Omnis caro ad similem sibi coniungetur, & omnis homo simili sociabitur. Sed & Cicer. in oratione pro Aulo Cluẽtio. Iam, inquit, hoc ferè scitis omnes, quantam vim habeat ad coniungẽdas amicitias studiorũ ac naturę similitudo. Et in Catone maiori. Pares, ait, cum paribus (vt est in veteri prouerbio) facilimè cõgregãtur, refert Bar. in l. si diuortio, colum. pen. ff. de verb. oblig. Plinius lib. 4. epistolarum ad Fundanũ, Est, inquit, ad conectẽdas amicitias, vel tenacissimum vinculum similitudo. Quibus mirè cõcinit tex. in. c. nerui, pauló post prin. 13 distin. vnusquisque dum hominum amicitias appetit, cuiuscunque alterius, similem sibi ducentis vitam cõsortio, vt plurimum se adiungit, & text. in cap. transmissam, de electio. Ex quo Ioan. Andr. in cap. fraternitatis, colu. 4. de frigi. & malefi. pares censet cum patribus esse matrimonio

9 Fœmina semper varium & mutabile.

10 Amoris veri. 4. signa.

11 Æqualitas est amicitiæ parens & altrix.

actum tacente patre, secus si pater fecisset tacente filio, vt infra dicetur nu.sequen. † Cæterum il lud signanter hac in specie est adnotandum, quòd licet aliàs taciturnitas & paciẽtia inducat iuris præsumptione consensum, vt in regula qui tacet, de regu.iur.lib. 6.nunquam tamen sibi locum vẽdicat regula hæc in eo qui reuerẽtiam exhibere tenetur. Nam quãuis taceat & patiatur, vt is cui reuerentiam debet actum gerat, cõsensum actui præstare non censebitur, & si minæ nõ præcesserint, ita notat Bar. in l.quæ dotis, ad fi. ff.solut.matrim.Bald.in.l.si fine. C.ad Vell. Anto.in.c. non ne, de præsump.per glo.in. l.filiusfami. §.inuitus, vbi etiam Bal.ff.de procura.& tex.in.c.1.in fi.de sponsa. impube.lib.6. quod sequitur Couarr.de sponsalib.2.par.cap.3. §. 6.nu.5.& 6. Quibus minime obest, quod Panor. dixerat in dict. cap.non ne, de præsump.cui subscripsit Alexã.in.l.quæ dotis, nu. 27.versi.item in quantum. ff. solut.matrim.nempè quòd hac etiã in specie minæ, aut verbera præcedere debent vt actus vitietur, cũ taciti & expræssi idem sit iudicium, vt in.l. cum quid. ff.si cert. peta.pro qua sententia ablegant ipsi tex.in.l.vltim. vbi Bald. (qui nulli vnquam defuit sententiæ). C.de adoptio. Nam, vt Coua.ait, quo loco nuper citauimus, facilius eliditur consensus in tacente præsumptus, cùm expressus non fuit, quàm cùm exprimitur, vbi per eum, qui plures huius sententiæ authores refert, id quod, dubie tamen asserit Tiraq. de legib. connubiali.glo.5.nu.38. † Metus autem reuerentialis non solũ præ

5 *Tacens actui qui fit per eũ cui reuerentia debetur, an consentire videatur?*

6 *Metum reuerentialẽ qui dicantur in ferre?*

sumitur in vxore in maritum, verum etiam in libris erga parẽtes, per glo.Bar.& alios in.l.1.§.quæ honerandæ.ff.quar.rer.actio non detur. Quin etiam in fratribus & sororibus iunioribus metus reuerentialis præsumitur erga fratrẽ, vt egregiè consuluit Fran. Areti. consi.24. quatuor dubia in fin.& Claudius Seyssel.in repe.l.vt vim col.15.versi.& illud quod dicitur in paruis.ff. de iusti.& iur. Carolus Ruinus consi.98. visa renuntiatione.nu.14. lib.1.& in consil. 70.de tribus nu.16.eo.lib. vbi ita dicit fuisse consultũ à Ioan.Bapt. Cacialup.& idem Ruinus consil. 60.de re quidem.nu.18.lib.3. vbi & ita quoque refert fuisse consultum à Socin. & Docto. Senensibus & Perusinis, Andr. Tiraque. de legib.connubiali.glo.5. nu.36. de quo est videndus Guill.Benedict.in repe.c.Rainuntius in verbo, duas habens filias, nu.256.& seq. de testam. † Cæterùm vt ad instituta redeam, amicorũ, sicut & consanguineorum præsentia reuerentialem facit cessare metũ iuris præsumptione, authore Bartol.legum antesignano in d.l. trãsactionem.1.col. C. de transa.& in.l.vltim.versi.item quæro. ff.si quis aliq.testa.prohi.cui suffragatur Anto.in.c.causam matrimonij, extra de offic. delega. Vitalis de Cambanis in tractatu clausularum, fo.442.cùm de metu vxoris agit nu.60.Bart.Socin.consil. 263.capio primum, lib.2.Iason in l.interpositas.2.nota.C. de transactio. Idem enim efficit amicorũ atque consanguineorum præsentia, quod & ipsius iudicis, vt idem Bart.profitetur in.l. frater à fratre, versic.3. quæro quid de contractu

7 *Amicorum præsentiam cessare faciat metus reuerentialis præsump tiodem?*

tractu emptionis nu.50.& seq.ff. de condit.indebi. Nec tamen caret refractario hæc sententia, sunt etenim qui censent præsentiā iudicis, amicorum, vel consanguineorum non sufficere ad tollendam metus præsumptionem, sed quòd mulierem, vel filium, vel personam subiectam grauet onere probandi, ita vt teneatur probare duriorem & grauiorem metum, quod Bald.& Paul.contendunt in d.l.transactionem.C.de transactio.Felin. quoque in præcitato. c. causam matrimonij. 3. col.num.6.de offi. delega. Anto. Gomez in lib. variarum resolutio.tom.2.de contractib.cap.14. nu.27.Quam sententiam libenter admitterem in metu reuerentiæ patris, qui cæteris omnibus præponderat, per legem veluti ff.de iusti.& iur. quem metum & reuerentiam Salice.ait esse tāti momenti in d.l.transactionem.C.de transactio. vt etiam non tollatur ex præsentia amicorum vel consanguineorum, quem tamen ibi Alexan.impugnat leuibus (vt dicit Iason in l.pactū. C. de colla.) rationibus, licèt ipsemet Iason in d.l.transactionem post Alexā. hoc quoque Saliceti dictum impugnet, adeò sibi parum hac in re constat. At hoc Salice. dictum singulare dicit, & sequitur Catel. Cotta in memoriali, incipi.contractus mulierum, in princ. Tiraque.de legib.connub.glo.3.num. 37.cuius Saliceti sententiam admitto cum moderamine quod supra tradidi, nempe quòd amicorū præsentia grauet filiū onere probandi duriorem & grauiorē metum.Idemquè censerem in muliere, quæ virum haberet austerum, & crudelem, solitumquè minas exequi, cuius timore verisimiliter duraret post amicorum vel consanguineorum absentiam, tūc etenim eorum præsentia non omninò tolleret metus præsumptionem, sed vxorem grauaret onere grauiorem metum probādi. 8 † Verumenimuerò si enormis deceptio interuenerit, sufficit metus duntaxat reuerētialis absque eo quòd minæ procedant, vt supra nu.3.diximus, neque hac in specie sufficiet amicorum præsentia ad doli metusve præsumptionē elidendam, etiam si iuramentum interuenerit, maximè in vxore (quippè qui facilius terreatur propter eius debilem animum, vt voluit glo.singu.ibiquè Anto. in.c. cū locum exeq.de sponsa.) ita eleganter consuluit Paul.Castren.in consi.174.contra superius consulta nu.1.& deinceps lib.1.Bartol. Socinus consi.263.capio primum nu.4.& seq.libr.2. 9 † Quin etiam reuerentiali metu cessante maior 25. annis iuramento præstito renuntians hæreditati acquisitæ vel adquirendæ, aut emptionis, vel venditionis contractum faciens, si læsio grauissima, quam nostrates enormissimam appellant, vt sic multò maior quam vltra dimidiam iusti pretij partem contigerit, ex æquitate absoluendus est à iuramento, agereque poterit ad recissionem contractus, vel ad læsionis compensationem, ita adseuerant Anto.& Abbas in cap. cū contingat, de iure iurand. Guill. Cassadores decis.vnic.de emp. & vendi.nu.2.quam esse communē sententiam attestantur Decius in cap.in præsentia.nu.36.de proba. Fran.Ripa lib.3.responsorū.c.25.

Læsio grauissima admodumque enormis facit rescindi contractum iuratum.

Matth.

Ma. th. Afflict. in rub. de feud. da to in a ce legis commissoriæ. c. si quis inuestierit, nu. 25. Aymon Sabillia. consi. 7. nu. 5. & consil. 221. in fin. & optimè consi. 192. lib. 1. Couarruu. qui plurium Doctorũ cateruã allegat in 3. par. relectionis suæ in. c. quamuis pactum. §. 4. nu. 3. & 5. de pactis lib. 6. Quorũ ea, inquit, est concors ratio, quòd iurans non videatur in tãtam læsionem consensisse, nec de ea præcogitasse. Præsertim, quia ita grauis læsio haud potest absque vero dolo alterius contrahentis cõtingere. l. omnes. §. Lutius. ff. quæ in fraud. credi. Bar. in l. vltim. ff. de preto. stip. Regia. l. 7. tit. 15. par. 5. tex. elegans in l. si superstite in fi. C. de dolo, atque ita in Romæ prætorio fuisse iudicatum attestatur

10 Cassadorus d. decisio. vnic. in tit. de empt. & vendi. † Quin etiã in transactione hæc procedere adseuerat Vldari. Zasius in consil. 18. nu. 16. & deinceps, & rursus nu. 17. & seq. æstimari tamen debet dubius euentus litis, vt Bar. probat in l. siquis cum aliter nu. 5. ff. verbo. oblig. & nu. 6. Corn. consil. 66. libr. 1. Decius consi. 203. & consi. 216. Quod durum admodũ esset asserere in nostro Regno. Lex siquidem 1. 34. tit. 14. par. 5. transactionem statuit non rescindi etiã si in ea grauissima admodumquè enormis læsio contigerit, quã ita intelligit Gregor. Lup. ibidem in verbo, *Quãtoquier*. Eius tamẽ decisio restringi potest, vt procedat in trãsactione super vera controuersia & lite facta, vt verba eiusdẽ legis in prin. insinuat, cũ sic ait: *Verdaderos pleytos mueuen, &c.* Consequitur ergò præcitatã Regni nostri constitutionem nõ procedere in transactione, quæ nõ fit super vera lite mota vel mouenda, veluti si quis paternæ peteret hæreditatis proportionem, qua certæ controuersia nihil certius, nihilquè ex parte rei iniustius. Trãsactio igitur super huiusmodi iniqua & indubia lite facta rescinditur haud dubie si læsio admodum enormis contigerit, etiam si iurata fuerit, rationibus de quibus supra. Et ita vidi in practica seruari hoc in foro Regio in quadam renunciatione hæreditatis maternæ, cùm iuramento ipsimet matri in vita ipsius facta admodũm vili pretio, & post mortem ipsius matris per viam transactionis ratificata, cuius grauissima admodumquè enormis fuit probata læsio, ob idquè rescindendam fore fuit pronunciatum in prima, & in secunda supplicationis sententijs. Sed & locus non est dictæ legis Partitæ decisioni, quando lis nondum mota erat, vel in muliere, rustico, aut minore, vt ibi eam intelligit Grego. Lup. in glo. 1. vel si aduersarius dolosè instrumenta abstulit, aut testibus impedimẽto fuit, vt in fine legis excipitur, vel si fortè instrumenta celauit iuxta doctrinam gl. in l. sub prætextu, 2. C. de transactio. Gregor. Lup. ibidem. † Atque adeò ea procedunt, vt etiam si expressim renunciatum fuerit constitutioni. l. 2. C. de rescindend. venditione, eamquè renunciationem iuramento stabelierit, donaueritquè quantitatem iustum pretiũ excedẽtem, eiusve dimidiam partem præmissa scientiæ iusti pretij asseueratione, si tamen excessus dimidiæ iusti pretij ad grauissimam læsionem pertinet, adhuc obtinet 11

Margin notes: *Quid in trãsactione?* — *Læsio admodũ enormis rescindi facit contractum iuratũ*

obtinet actio ex d.l. 2. quamuis hæc renunciatio tunc demũ vim habet, cùm læsio vltra dimidiam mediocris est, vt Couarruu. asseruit plurium Doctorum authoritate, lib. 2. resolu. c. 4. nu. 5. vbi asserit, ita fuisse definitum in Granatensi Prætorio, cùm domus quædam æstimationis iustæ, termille quingentorum aureorum vendita fuisset mille & quingentis aureis, Grego. Lup. in l. 56. tit. 5. p. 5. in glo. vlti. † Cuius sanè grauissimæ læsionis petere posset recisionem intra triginta annos quilibet etiam maior. Nam licèt ex l. 2. C. de rescind vendi. & l. 4. tit. 7 lib. 5. ordinationũ regal. enormiter deceptus intra quadriennium possit petere rescisionem contra ctus, & non vltra, si tamẽ ex alijs argumentis cõstat de dolo ex proposito vsque ad triginta annos agere potest ad emendationẽ damni, quatenus dolosus factus est locupletior, vel quatenus ad eũ peruenit, vt in l. itaque in fin. & in l. Sabinus. ff. de dolo, quãuis actio ipsa de dolo duobus tantũ duret annis, vt in l. vlti. C. de dolo, text. est optimus hæc probans in l. 6. titul. 16. part. 7. qui tamen teste Gregor. Lup. ibidem in glo. vltim. intelligitur, etiam si nihil ad dolosum peruenerit, ex eius generalitate. At in specie proposita adeò enormis læsio dolum præsefert, & re ipsa & ex proposito (vt optimè probat Corne. cons. 214. viso puncto, nu. 6. lib. 3. Cuman cons. 180. quam optimè Decius cons. 180. nu. 6. & 7. & cons. 181. nu. 2. & 3. & cons. 403. quamuis in casu pen. col. nu. 22. post mediũ, Greg. Lup. in l. 56. in glo. vltim. tit. 5. p. 5. ex l. si quis cùm aliter. ff. de verbo. obliga. & l. omnes. §. Lutius. ff. quæ in fraud. credi.) vt ex sententia eiusdem Grego. Lup. non firmetur iuramento: ne sit iniquitatis vinculum. Quod ipse probat authoritate Pano. in cap. cùm causam, in fi. de empt. & vendi. eiusdem in cap. cùm contingat, colu. 19. vers. 9. casus, de iure iuran. cui assentitur Couarr. in cap. quamuis pact. 3. par. §. 4. num. 3. & seq. de pact. lib. 6. & lib. 2. resolut. c. 4. num. 5. Nimirum igitur si maior quoque vsque ad 30. annos admittatur ad petendam contractus rescisionem, in quo grauissima admodumq; enormis contingit læsio, argum. text. in l. 6. tit. 16. par. 7. & ne authoritate deficiam, subtilissimus ille Gregorius Lup. id ipsum attestatur dubiè tamen, iurisconsultorum more, in l. vltim. titul. vltim. part. 6. in glos. vltim. in fine. † Respondetquè ad dict. l. 2. & l. ordina. dicens, dictionem illam plus vel minus sic absolutè positam in d. ll. ad modicã quantitatem referendam esse, ne in hoc præsertim corrigat alias leges maius tempus huic actioni indulgẽtes, vt in l. hæc adiectio. ff. de verbor. significationib. † Vbi Alcia. idem esse censet in dictionibus vltra, & citra, & similibus: quæ tamen ex subiecta materia aliter atque aliter accipiũtur, vt in cap. qui sine. 3. q. 7. † Ecclesia autem, fiscus, vel Respublica etiam si nõ enormissimè, sed enormiter læ dãtur, hoc est, vltra dimidium iusti prẽtij in quantumuis modica quantitate, vsque ad 30. annos agere poterunt ad refectionẽ damni & læsionis, vt in Clemen. 1. de in integr. resti. ex qua id glos. expẽdit, tex. optimus Regni nostri, in l.

12 *Læsio enormissima intra quod tempus petitur.*

11 [illegible]

13 *Dictio plus, vel minus ad modicam refertur quãtitatem.*

14 *Idem in dictionibus vltra, & citra.*

15 *Quid si Ecclesia, fiscus, vel re pub. enormiter lædatur.*

in l. vlti. titul. vltim. par. 6. Nec tamen permittam, quòd Roderic. Xuar. vir alioqui doctissimus, & apud nos celebratissimus in allega. 21. col. pen. dixerat circa illius Clemē. intellectum, nempe quòd licèt Ecclesia enormiter lædatur, nequaquam possit restitutionem petere post octo annos, quamuis iure Regio partitarum ad 30. annos extenderetur. Cuius consideratio communi omnium & receptissimæ interpretationi refragatur: quandoquidem quotquot dictam glossam sequuntur eius assertionem ad octo annos minimè restringunt, imò ad longissimum 30. annorum spacium extēdunt, vt Manuel à Costa Lusitanus raræ eruditionis vir attestatur in repe. l. Gallus. §. quid si tātum. 2. par. num. 83. Dida. etiam à Leiua Couarru. (qui id mirè, vt cętera explicat) libr. 1. resolu. c. 3. num. 10. 12. & 13. vbi optimè expenditur dict. l. Part. intellectus.†

16 *Paterfamil. an possit emere a filio bona, in quibus habet vsumfructū*

Porrò vt ad instituta redeā, amicitia alium iure communi operatur effectum, nempè, quòd, licèt pater bona filijfamil. in quibus habet vsumfructum emere non possit; quoniā ipse est legitimus filij administrator, obidquè se ipso authore emere prohibeatur, vt in l. 1. & quæ ibi not. ff. de autho. tuto. atque forsitam si pater emerit ex eiusmodi contractu etiam naturalis obligatio non oritur, sicut & in pupillo contrahente cū eius tutore dicimus, vt In l. pupillus. ff. de auth. tuto. si tamen palā & bona fide pater emerit, non vitiabitur contractus, vt in l. cū ipse. C. de contrahē. emptio. & in l. 4. tit. 5. par. 5. Palam autem & bona fide emere dicetur, vt cesset omnis suspitio, quādo fieret præsentibus consanguineis vel amicis, vt in d. l. transactionem. C. de transactio. vel præsente iudice, vt in l. vltim. in princ. ff. quod metus causa. ita Bart. probat in l. frater à fratre nu. 50. & seq. ff. de condictio. indebi. Hodie tamen iure nouiori Regio, nec clam, nec palam eiusmodi permittitur emptio, vt in l. 1. tit. 5. lib. 5. ordinationum. l. 14. tit. 19. lib. 8. earundem ordinatio. vt Anto. Gom. attestatur lib. variarum resolu. 2. cap. 1. de emptio. & venditio. nu. 2. Didac. Castel. in l. 27. Tauri in glos. magna col. 18. Cæterùm leges prædictæ, iudicio meo, non corrigunt ius commune, nec legem partitæ, nisi quò ad hoc tantum, vt se ipso authore nō possit rem filij emere seu pupilli etiam palam, quod iure cōmuni permittebatur, vt notat Bar. in l. pupillus. §. vlti. ff. de auth. tuto. & Docto. signanter Salice. in l. eum ipse. C. de contrah. emptio. Sin autem pater ipse vel tutor palam, & bona fide rem filij venalem expositam vel pupilli, altero tutore authore vel iudice, in consanguineorum, vel amicorum præsentia emerit, nihil est quod impediat huiusmodi emptionis firmitatem, iuxta notata per Bart. in dict. l. pupillus. §. vlti. & per Salicet. & Paul. in d. l. cum ipse: ita eādem legem ordi. exponit Montal. in repertorio in verbo, *Tutor*, expressius Grego. Lup. in l. 4. tit. 5. de empt. & vendi. p. 5. in verb. *De aquel*, quibus ipse libenter assentio, tum ob eorū maximam authoritatem, tum etiam vt legū correctio euitetur: mamimè per leges generaliter loquentes. Quas sanè aliàs in specie statuentes,

tuentes, licèt sint antiquiores. corrigère non est verisimile, iuxta notata in l. sciendum. ff. qui satisda. cogan. † Nec sanè hinc longè abest quod & eruditissimus & non satis laudatus vir Didacus à Leiua Couarrub. in 2. suæ relectionis per te constitutionis. 2. ex rub. de pact. lib. 6. incip. quamuis pactum. §. 1. nu. 8. asserebat, sic in quiens: Quotidie solet apud Regia tribunalia controuerti super alienationibus rerum dotalium, quæ præstito iuramento iam ita passim fiunt, vt nullus locus sit legi ciuili fundum dotalem alienari prohibenti. Fiunt enim huiusmodi alienationes, vti ex ipsis iudicialibus quæstionibus apparet, frequentissimè absque mulierum libero consensu: quæ etiam secluso metu, non audent maritis alienare volentibus refragari, ob reuerentiam & amorem, quē eis exhibere tenentur, alioquin non admodum trāquillam vitā cum eis acturæ: præsertim quia multo ties metus grauissimus infertur, qui probari non potest. Quo fit, vt multis litibus, alienationibusquè rerum dotalium causam præbuerit Romani Pontificis respōsum, in cap. cum contingat, de iureiurand. Idcirco oportere ait, ad tot lites vitandas, totquè maximè reprobas alienationes extirpādas remedium aliquod à legislatoribus adhiberi: ne tandem ita temerè dotibus fraudentur fœminæ, quas Reipublicæ interest nō manere indotatas. Forsam, inquit, vtile foret Reipublicæ legē ciuilem constitui, quę statueret, res dotales etiam per mulieres nō posse alienari, nisi consensu ab ipsa vxore apud iudicem præstito, & itidem iuramento, quo adiuuaret, se liberè & absque vllo metu alienare, & alienationi cōsentire, & per iudicem ipsum receptis testibus fidedignis super vtilitate ipsius alienationis, vt tandem iudex comperta vtilitate viri & vxoris decretū decernat, quo alienationem cum vxoris iuramento permittat: alioqui absque hac solemnitate alienatione facta etiā cum iuramento, ipsum contractum nullum esse, propter fraudem & metum à iure hac in specie præsumptum, nulla probatione in contrarium super libero cō sensu admittenda. Posset item lex statuere contractum alioqui celebratum, ratione solius metus reuerentialis, rescindendum fore, ac si metus cadens in constantem virum causam contractui dedisset. Nam per hæc cōstitutioni Pōtificiæ satisfit maxima cum Reipublicæ vtilitate, ob mille fraudes, quę cotidie à viris vxoribus fiunt super rerum dotalium alienationibus. Hactenus Couarruuias. Circa cuius sententiam considerāueram, an fortitam ei addi possint sequentia. Primùm vt ipsamet vxor propria persona, non autem per procuratorem coram iudice compareret. Secūdò vt absente marito, consanguineis autem, seu amicis vicinis præsentibus, vt liberius animum suum explicare posit, vtquè omnis cessaret metus & reuerentia. Et quidē ea reor esse necessaria, paria enim sunt, quid fieri coactè vel metu cōpulsionis. l. non. ss. mē. in princ. ff. quod falso tuto. qua propter non expedit maritum esse præsentem. Porrò haud ita facile quidem animum explicabit suum per procuratorem,

17 *Dotalis fundi alienatio ab vxore cū iuramēto facta, quando valeat metu reuentiali cessante?*

ratorem, sicuti per semetipsam: perinde atque in additione hæreditatis (quę animo fit, vt in l. si auia. C. de iur. delib.) necper procuratorem fieri potest. l. Paulus aliàs. l. per procuratorem. ff. de acquiren. hæred. Rursus quia in ijs quæ à procuratore geruntur, est probabilis ignorantia, iuxta notata per glo. & cæteros interpretes in l. certum. §. sed an ipsos. ff. de confess. quandoquidem alienum dicatur factum, vt in specie simili consuluit Soci. in præcitato cōsilio. 263. nu. 10. ad fin. & 11. lib. 2. si igitur ignorat, quæ fiunt, nō recte explicare animum, seu consentire videbitur, aut approbare liberè quæ ignorat. Sed quibus addes,† quod & Bart. tradit in l. vltim. nu. 4. ff. si quis aliqu. testa. prohibue. vbi in testamento loquens, approbat glo. in dict. §. quæ onorandæ. ff. quarum rerum actio nō detur, atque ita sentire visus fuit, reuerentiam, obsequiumquè marito debitum, annullare testamentum per officium iudicis, nisi in amicorum, seu consanguineorum fiat præsentia, vtpotè cūm cesset eo tempore metus, quam solemnem esse asserit decisionem Roderi. Xuarez in allega. 24. 3. colu. vers. adde Bartu. &c. Sed, iudicio meo, nec id satest, vt liberè testari vxores possint, nisi statuatur, quòd in scriptis, quod aiunt, absente marito & consanguineis, & coram iudice testentur, aliàs testamētum sit nullum, in quo fuerit maritus constitutus hæres, aut aliquid vltra. 5. partem ei fuerit legatum. Atque, vt metus vxori omninò absit, donec mortē obierit vxor, testamentum sit penes iudicem,† Cæterùm vt nihil materiam seu tractationem istā con cernens, omittatur, haud grauabor referre, quod grauissimus ille Iurisconsultus Roder. Xuar. in dict. allega. 24. ad fin. aduerterat, nempè, ex coniectura pēdere plurimum iudicantis: vtrum obsequium, aut reuerentia patri, aut marito debita iustum metum inducat, vt contractus rescindi possit. Cōsiderare enim oportet personam patris aut mariti, si forsitam sit homo austerus, sæuerus, aut crudelis erga vxorem, aut libros, aliosve sibi non obtemperātes: aut cupidus, vel crudelis erga filios non approbantes, quod in eius cædit commodum, filiusquè, aut filia, parens, & obtemperans patri, & modicæ ætatis, aut si mulier est inuecilis, in qua minor metus sufficit, vt inquit Bernard. in cap. cum locū, extra. de sponsalib. quibus perpensis, diligenterquè animaduersis, iudex arbitrabitur, sit, nec ne iustus metus.† Denique amicitia apud quoscunque in rebus dubijs plurimùm valet, vt Bartholom. Socin. dixerat in cons. 35. Punctus super quo nume. 1. lib. 3. refert, sequiturq; Maria. Socin. Iunior consi. 168. Præsentis consultationis, nu. 95. lib. 2. l. 2. titu. vlti. par. 4. ita sanè amicitia arguit contemplatione amici contractum celebratum, obligationemquè & fideiussionem susceptam ex Pauli Castrens. sententia in l. si pupilli. §. 1. col. vlti. vers sic. quid in dubio. ff. de nego. gest. qui ad id allegat text. in l. sed si ego, ibi, quod si amicitia eiusdē legis, Mari. Socin. Iunior consi. 27. nu. 17. libr. 2. † Hic dicebat Iason in l. 1. 5. col. C. de summa Trinit. quòd licèt verbum, Volo, de præsenti

18 *Vxori quo pacto succurratur, vt libere testari possit.*

19 *Metus an interueniat reuerētia, plurimum ex iudicis coniectura pēdet.*

20 *Amicitia apud quoscunque in rebus dubijs plurimum valet.*

21 *Amici sane re verbum, Volo, inducit dispositionē.*

ſenti vel futuro prolatum, vt volo, aut vellem, non inducat in cõtractibus, nec in vltimis volũtatibus diſpoſitionem iuxta communem ſentẽtiam, de qua ibi per eũ, vbi tamen profertur in fauorem perſonæ valde dilectæ teſtatori inducit diſpoſitionem, vt in l. Pãphilo. §. propoſitum. ff. de lega. 3. Guill. Benedict. in repe. c. Rainutius, in verb. teſtamentum. 3. nu. 53. de teſtamen.

CAPVT XXI. AMIcitiam non prodeſſe ſemper, ſed plerunque abeſſe contendit, & an minuat fidem teſtis.

CAEterùm, ne in his quæ extra cauſam ſunt diutiùs dimoremur, ad propoſitam ſpeciẽ peruliariùs accedẽdo, vltra ea quæ de amicitia dicta ſunt, ſcire oportet, quãdoque obeſſe. † Minuit ſiquidem fidem teſtis, & propter magnã amicitiam reprobari poteſt, vt in c. quoties, extra de teſti. & in. §. itẽ teſtium. 4. q. 3. glo. in ſumma. 3. q. 5. Specu. in tit. de deſte, in princi. dixit tamen Cynus in l. eos. C. de teſtib. quòd amicitia nõ repellit omninò teſtem, ſed tanta fides ei non adhibetur, author eſt huius ſentẽtiæ Ioan. Andr. in ſpecul. tit. de teſte, in princ. cui adhærent Anton. Imol. Abb. & Feli. nu. 6. in. c. quoties, de teſti. Dixit pręterea Bald. in l. eos. C. de teſti. quòd amicitiæ nomen nõ eſt ſufficiens, vt quis à teſtimonio repellatur, caſumq; ad hoc eſſe expreſſum aſſerit in l. ſciendum. ff. de vſur. cuius ratio eſt, vt ibidem Bal. cenſet, quia iuxta Phil. Ethi. ad eundem. lib. 7. co

1 *Amicitia an minuat fidem teſtis?*

lu. 11. in fin. amicus amico omnia fœliciter cõtigiſſe optat. Nõ igitur erit veriſimile velle falſum pro eo deponere: hoc enim vtrique magis noceret, quàm prodeſſe. Florianus autẽ in l. 3. in princip. ff. de teſtib. ibiquè Alber. nu. 7. aiunt ſe putare quòd nulla amicitia repellat teſtem, licèt detrahat aliquid fidei ſecundum qualitatem amicitiæ. † Feli. tamẽ vbi ſupra credit propter immoratã amicitiã poſſe ex toto repelli teſtem, ex Guil. ſentẽtia in ſpeculo in tit. de teſte, in princ. nu. 1. ſequitur Bal. in. c. 1. & ibi rurſus Feli. in fi. extra de teſtib. & in. c. quoties. 2. col. & c. cũ nimium. eod. titu. Bart. & Bald. in l. admonendi. ff. de iure iur. Nellus de ſancto Gemini. in tract. de teſtibus, in prin. nu. 5. verſic. amicus: Thom. Gram. conſ. 12. nu. 28 † Hoc tamen vltimum ſanè intelligendum eſt, vbi duo tantum teſtes deponerent, ſin verò tres amici plures depoſuerint numerus tollet teſtium ſuſpitionem, author fuit Iacob. Butric. in l. 3. in princ. ff. de teſtib. argu. eius quod inquit glo. ſingul. in d. l. 3. §. 1. in verb. numerus. ff. de teſtib. vbi fidẽ: ait, ſupplere numerum teſtiũ, Nicola. de Neapo. in l. 2. in princ. ff. de excuſa. tuto. Alex. approbãs Iacob. Butri. ſententiã in conſ. 4. cuius exordiũ viſo proceſſu inquiſitionis nu. 10. lib. 6. Mari. Soci. Iunior conſi. 146. in cauſa turbatæ poſſeſsionis nu. 15. lib. 1. And. Barba. in ſcholijs ad Bald. in l. eos, id additio. incip. Dicit Petrus. C. de teſtib. † Cùm verò agitur de facto, fama, ſcientia, motibus, & vita, ſeu bonitate ſocij amicus eſt idoneus teſtis, ei què magis quàm alij creditur, ex ſententiis

2 *Amicitia immoderata an repellat teſtem.*

3 *Teſtium numerus ſupplet fidẽ, & tollit ſuſpitionem.*

4 *Amicus eſt idoneus teſtis cũ agitur de ... motibus.*

 Iacobi

Iacobi Rebuf. in l. 1. C. de prępo-
si. agen. in rebus lib. 12. pro quo fa
cit text. optimus, qui de scholari
loquitur (inter quos maior con-
trahitur amicitia, vt infra cap. se
quenti insinuabitur) in. c. innot-
tuit, vers. multa enim, de electio.
Ius Regium. Iure verò nostro Regio nil minui
tur fidei testi propter amicitiam,
sed omni est semper exceptione
maior extra causam societatis cō
munis, vt in l. 21. tit. 16. p. 3. cuius
hæc sunt verba: *Pero en otro pleyto que no táxiesse comunalmente a dos, bien podria testiguar el vno por el otro, cómo quier que fuessen compañeros y amigos.* Et ita gene-
raliter eum intelligit Nunius A-
uédaño in dictionario suo in ver-
bo, *Amigo*, per quæ cessare ait di
stinctionem Bal. in l. eos. C. de te-
sti. & Thomæ Grammat. in voto
22. Lanfranc. in c. quoniam con-
tra, de proba. in parte testium de
positiones nu. 147. & Felin. in c.
quoties, nu. 6. extra de testi. quod
maximè afferit procedere ad de-
fensionem, quæ per testes aliàs in
habiles probatur, vt per plura cō
cludit Carreri. Regin. in sua pra-
ctic. nu. 165. Eam tamen ipse legē
sanè intelligerem in amico ami-
citia ordinata, generali, & chari-
tatiua coniuncto, secus tamen est
in eo, qui amicitia effrenata & in-
ordinata coniungitur, vt colligi-
tur ex supra traditis, & ita nuncu
patim intelligit eandem legem,
Montaluus in l. 22. in glos. vlti. in
fin. titul. 16. part. 3. Nec id mirum
quidem, quandoquidem lex noua
generaliter loquēs & indistinctè,
intelligi debeat secundùm leges
antiquas in specie loquentes glo.
in l. sciendū, in glos. magna. ff. qui
satisda. cogan. vbi Iaso. addidit cō
cord. col. 3. versi. ex. 2. parte nota,
&c. Sed communis sic se habebat
opinio (quæ pro lege in iudican-
do & consulendo seruatur, vt in
c. nouimus, de verb. signifi. l. 1. ibi,
& sanè crebior. ff. de quæsto. l. at-
lethas, ibi, & generaliter omnes
opinantur. ff. de excusa. tuto. cum
concordan. traditis per Alciat. e-
iusquè additionatorem in tracta
tu de pręsump. regul. 1. pręsump.
51. nu. 2.) quòd amicus maxima a-
micitia coniunctus, hoc est, pri-
mi amicitiæ gradus, de quo supra
c. 14. nu. 6. non est idoneus testis,
imò omninò repelli potest, vt su-
pra num. ab hinc. 3. diximus, ergò
lex Regia ad hunc restringitur ca
sum. Quod, vt verum dicam, iu-
dicis arbitrio relinquitur, vt &
Petr. & Salicet. opinatur in l. eos.
C. de testi. argu. text. in l. 3. §. 1. ff.
eo. tit. vbi, is qui iudicat magis sci
re potest quanta sit testibus habē
da fides. † Qinetiam vnus testis, 5
consanguineus vel maximus ami
cus nō probat semiplenè, vt Bar.
adnotauit in l. admonendi, nu. 37.
ff. de iureiur. Nec iudicem ad opi
nionem inducit, licèt suspitionē
tribuat iuxta gloss. notabilem in
l. etiam matris. ff. de proba. cuius
doctrinam sequitur Alex. consil.
13. ex his quæ in themate nu. 10.
lib. 1. & consil. 18. viso processu cau
sæ num. 4. eod. lib. Iaso. in repet. l.
admonendi, col. 73. ver. venio ad
quartum casum glossæ de vno te-
ste, & col. 74. in princip. versicul.
nota diligenter. ff. de iure iur. † 6
Nimirùm ergò si iudex propter
nō leuem amicitiam recusari pos
sit, quippè qui faciliùs ex leuiori-
què causa reijci possit, quàm te-
stis ex doctrina glo. in c. accusato
ris vel testes suspecti. 3. quęstio. 5.

Testis vnus amicus aut consanguineus nō probat semiplene.

Iudex leuiori ex causa reijci potest quam testis.

faci-

facilius enim alius haberi poterit iudex quã testis, gl. in. c. accedens 1. extra vt lite nõ cõtesta. in verb. subesse, in fi. Cuius ratio est, quia propinquitatis, familiaritatis, ac dominationis affectio veritatem impedire solet. Amor carnalis, timor, atque auaritia plerũque sensus ebetant humanos, & peruertunt opiniones. c. accusatores, vltimo. 3. q. 5. † Nocet etiam plerumque amicitia, quandoquidem amicus præsumitur consensisse crimini per amicum patrato, iuxta distinctionem Abbatis in. c. cũ causa. 1. col. 10. de testi. & Felin. in. c. Petrus, vers. 2. fallit, de homi. Nã propter affectionem præsumitur quis actui consentire, cui aliàs verisimiliter repugnaret eadem amicitia, seu affectione cessante, ita adnotauerunt Iacob. de Rab. Petr. Cynus, Bald. Salice. & cæteri in l. inuitus. C. de procurato. argumen. l. si seruus communis. ff. de donatio. inter vir. & vxor. Alexand. consi. 1. libr. 3. nu. 17. † Hinc etiam fit, vt donationes inter vir. & vxor. inhibeãtur, ne, scilicet, mutuo amore spolientur. l. 1. & 3. ff. de donat. inter vir. & vxor. l. 4. & l. 5. tit. 11. par. 4. Amor siquidem hominem priuat deliberatione, tãquè ita inebriat sicut vinũ, vt in. §. 1. insti. de successio. subla. ibi, Seruili amore bachata. At qui vinum & mulier faciunt apostatare sapientes, vt scribitur Ecclesiastici. 19. & furore amoris nil inuenitur vehementius, auth. quib. mod. natu. effi. legi. §. illud, colla. 6. quo fit, vt viri vxoribus donare prohibeantur, ne nimio vxoris amore, facilè ad bonorum dissipationem trahantur. Consequitur igitur ex supra traditis, quandoque obesse amicitiam.

7 *Amicus præsumitur consensisse crimini per amicum patrato.*

8 *Donationes inter virũ & vxorem quare prohibeantur.*

CAPVT XXII. AMICITIÆ & amor quibus dignoscatur signis, quoque pacto in iudicio probari queat, ostendit.

ADVOCATOR.

Postquã plurima lõgo sermone tradideris ad amicitiam spectantia, † id tantum superest, vt ea ad praxim reducendo exponas, ne ignoremus, quo pacto amicitia probetur, aut quibus dignoscatur signis, quidue perpendere debeat iudex, vt verũ amicũ ex causæ meritis arbitretur. *Rela.* Istis iam dedũ peruelim colophonem imposuisse, cæterũ ne responsionis defectu tacere videar, aliquã breuì quibus quæstioni tuæ satisfiat referre non grauabor. † Et primũ optimus quisque causidicus hac in specie interrogationes siue articulos facere debet sub hac forma. Vel quod assiduè & frequẽter conuersabantur. Ex huiusmodi namq; mutua conuersatione augeri præsumitur affectio. l. cùm allegas. C. de castrẽ. pecul. lib. 12. gloss. in. §. cogitandum, in Authentic. de monach. collatio. 1. Bald. in margarita. in verb. amicitia, in fi. Alcia. de præsump. regu. 1. 30. præsumpt. nu. 1. l. 5. tit. vlti. par. 4. Amicitia namquè, teste Philosopho, Ethicor. 9. cap. vltimo, communicatio est. † Vel quòd scholares cõtẽporanei fuerint, maximè in eadem domo aut societate. Notitia enim scholastica multum operatur, gl. in. c. inno-

1 *Amicitia ex quibus dignoscatur.*

2 *Amicitia ex frequenti conuersatione contrahitur.*

3 *Et in scholis*

fimbrijs scriptum erat aureis literis, vita, & mors: in fronte itē erat scriptū æstas & hyemps, iuxta cor erat reclusio quædā, absque apertura, qua totū poterat inspici corpus, vbi & hoc scriptum erat, longè, & propè. Forma in primis virili, ideò depingebatur, quamuis sapientia, cæteræquè virtutes in forma fœminea pingi essent solitæ, vt consideraretur constantia, quæ vero amori inesse debet, vtpotè quæ magis in viro, quàm in fœmina inueniatur.

9 *Fœmina semper varium & mutabile.* ✝ Variū etenim est & mutabile semper fœmina, inquit Virgilius, cui Imperator suffragatur in l. si filia. C. de inoffi. testam. summus Pontifex in cap. forus, de verbor. signific.

10 *Amoris veri. 4. signa.* ✝ Porrò facies iuuenilis significat, quòd amor verus perdurat sicut iuuenis & permanet: fictus verò statim cadit. Prætereà aperto pingebatur capite, quòd inter amātes nihil esse debeat occultum, sed omnia palam fieri, vt in l. 3. tit. vltim. part. 4. Hinc Cicero de amicitia dicebat tria esse veri amoris signa, nempe, vniformitas indumentorum, frequentia cibi & potus, tertiò reuelatio secretorum.

11 *Æqualitas est amicitiæ parens & altrix.* ✝ Aliud & quartum addi potest, æqualitas: quæ (vt est Pithagoræ sententia ex Platonis lib. 6. de legi. & Aristo. lib. Ethicorum. 9. c. 8.) amicitia est: Id est, vbi ęqualitas ibi quoque est amicitia. Est enim æqualitas amicitiæ parēs & altrix. Contra inæqualitatis discordiarum bellorumquè mater, vt eleganter probat Tiraq. ex Euripidis sententia de primogenijs, q. 4. nu. 9. Et rursus de legibus connubi. l. 5. glo. 1. p. 5. nu. 20. ex Bohethio lib. 1. de musi. c. itē. 1. inæqualitas, inquit, & similitudo beneuolentię est conciliatrix, materquè concordiæ, familiaritatis, & amicitię. Contrà inęqualitas & similitudo, odij, dissidijq; parens est. Atque, vt ipse probat, quò maior ac verior, stabiliorq; similitudo fuerit, & æqualitas, hoc firmior, atque actior est amicitia, atq; beneuolētia: vnde videmus iuuenes inter se libenter conuenire, senes cum senibus congregari, doctos doctorum conuentu capi, & improbos congredi cum improbis, diuitibus consuetudinem esse cū diuitibus, pauperibus item cum pauperibus, atque in vniuersum similia similibus gaudere. In quā sententiam est illud Ecclesiastici. 13. Omne animal diligit sibi simile, & omnis homo similem sibi. Omnis caro ad similem sibi coniungetur, & omnis homo simili sociabitur. Sed & Cicer. in oratione pro Aulo Cluētio. Iam, inquit, hoc ferè scitis omnes, quantam vim habeat ad coniungēdas amicitias studiorū ac naturę similitudo. Et in Catone maiori. Pares, ait, cum paribus (vt est in veteri prouerbio) facilimè cōgregātur, refert Bar. in l. si diuortio, colum. pen. ff. de verb. oblig. Plinius lib. 4. epistolarum ad Fundanū, Est, inquit, ad conectēdas amicitias, vel tenacissimum vinculum similitudo. Quibus mirè cōcinit tex. in. c. nerui, paulò post prin. 13 distin. vnusquisque dum hominum amicitias appetit, cuiuscunque alterius, similem sibi ducentis vitam cōsortio, vt plurimum se adiungit, & text. in cap. transmissam, de electio. Ex quo Ioan. Andr. in cap. fraternitatis, colu. 4. de frigi. & malefi. pares censet cum patribus esse matrimonio

collocandos: citatquè & illud Ouidianum..

Quàm malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci,
Tam præmitur magno coniuge nupta viro.

In quam rem plurima congerit more suo, Tiraq. in suo de legib. connubialibus libro, l.5. glos. 1. pa. 5. nume. 20. & pluribus sequentibus, vbi inter alia optimè probat
12 nume. 27. † quòd simplex nominis similitudo gignit nobis quandam mutuam affectionem atque amicitiam, ex. l. cum filius. §. pater. ff. de legat. 2. & alijs pluribus per eum citatis, & nu. 29. Tales, inquit, esse præsumimur, quales
13 quibuscum cóuersamur. † Ex inæqualitate autem nascitur, cùm discordia, tum inuidia, maximè inter fratres, glo. & Docto. in l. cũ pater. §. euictis. ff. de lega. 2. Bald. in cap. cùm olim circa medium, extra de consue. vbi ex. §. euictis expendit, quòd dignitas siue excellétior gradus generat inuidiã, & scandalum seminat inter fratres: & rursum in. c. Deus qui ex.
14 de vita & honest. cler. † Cui sententiæ maximè conueniunt verba Angel. consi. 287. pro clariori decisione thematis, nu. 4. vbi ait, molestius ferre plerunque homines, si quæ ad se pertinẽt, aut pertinere contendunt, ad fratres suos peruenerint, quàm ad extraneos: allegatquè ad id tex. in l. oportet post princip. in illis verbis, vel ad extraneos, vel ad fratres suos, quod grauius multis esse videtur. C. de bon. quæ libe. Plura alia refert Tiraq. de iure primoge. q. 4. num. 7. & 10. & alijs pluribus per totam ferè quæstionem, & de legibus connubialibus, l. 5. num. 17.

12 Similitudo nominis gignit affectionem.

13 Inæqualitas discordiã parit & inuidiam.

14 Fratres nobis ante ferri grauius, quam alios ferimus.

cum sequent. Tunica viridis, præ se fert viriditatem veri amoris, vt sicut hærua viridesve plantæ continuè crescunt, ita & verus amor. Literæ auræ quibus scriptum erat, vita & mors, prędicũt, quod verus amor perinde post mortem durat atque in vita. † Vnde Salomon, omni, inquit, tépore diligit amicus. Item æstas & hyés descriptæ in fronte donatant statum prosperæ & aduersæ fortunæ: in quibus verus semper diligit amicus, vt Philosopho placet Ethicorum lib. 9. cap. 11. Est enim inquit, amici, beneficia conferre præsertim in eos qui indigent, & anteà quã ipsi requirant. Et apud eundem Ethicorum. 8. c. 1. memoriæ proditum est, in paupertate cæterisquè calamitatibus amicos vnicum esse cófugium. Et rursus eodem libro cap. 3. & 4. fictos in prosperitate tantum diligere. Id quod è nostris Accursius his insinuat carminibus:

Cùm fueris felix, multos numerabis amicos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Et Horatius:

Herrea formicæ venient ad inania nunquam,
Ibit ad amissas nullus amicus opes.

Quod referunt omnes ad fictos, quibus nunc vtimur, amicos. De quibus Seneca ad Neroné de clementia, & Cicero officiorum. 2. num. 61. † Nemo aiũt, potest diu ferre personam fictam. Omnia enim ficta celeriter tanquam flores decidũt: nec simulatum quidquam potest esse diuturnum, refert Anchar. in. c. literas nota. 11. de præsump. Apertura siue reclu

15 Amicus omni tempore diligit, & in prosperitate, & aduersitate.

16 Ficta omnia cito decidũt tãquam flores.

sio cordis insinuat amicos, ita debere mutuò diligi, vt cor vtriusque apertum sit, velleque, & cordis intima, & secreta inuicem callcant. Amicis itaque nihil debet esse fucatum & tectum; sed nuda & simplicia omnia esse debet: vt eleganter Tiraq. ait de legib. con

17 *Amici in absentia se mutuo diligunt.*

nubialib. l. 4. nu. 26. † Lōge & prope significat, veros amicos perinde in absentia atque in præsentia se mutuò diligere oportere, vt Alberic. refert in suo dictionario in verbo; amor. Quatuor denique leges amicitię tradit optimè Guillier. Bened. in repe. c. Rainutius, in verb. testamentum. 3. num. 48 de testa. Hoc tamen vnum ad huius materiæ complementum ad-

18 *Amici conuocati ad aliquid peragendum eodem iureque & principalis iudicantur.*

dendum duxi, † nempe vt si quid alicui quoquomodò conceditur; etiam si ad vindictam sit; possit ad id peragendum cōuocare amicos & coniunctos, qui facilè congregati debent eodem iure quo & principalis iudicari: hoc est, si impunè facere licet impunè licebit amico auxilium præbenti, argu. tex. in l. refectionis gratia, ibi, ego fabriquè mei. ff. cōmu. prædi. vbi Iurisconsultorum ille facilè princeps: Pau. Castré. adnotauit quòd mihi prorsus liceat, per alios mihi ipsi cōiunctos, ministros, & necessarios explicare, quod ipse facere possum: quod ipse Paul. asseruit nixus præcitatæ legis refectionis, glossæquè authoritate in l. cum fundum. ff. de vi & vi armata, cui suffragatur, Hippolyt. Marsilius in notabili. 175. concesso vno. Marianus quoque Socin.

19 *Maritus adulteros impune occidere potest.*

Iunior in consi. 34. in causa nobilis viri lib. 2. nu. 12. & seq. † Exempli loco, indubitati iuris est virū posse vxorem in adulterio depræhensam occidere. l. si quis in graui §. maritus. ff. ad Sen. tu consul. ū Sillan. l. 1. in fi. ff. ad l. Corn. de sicar. l. si adulterium cum incestu. §. Imperatores. ff. ad l. Iul. de adult. Et quoniam iustum dolorē temperare nō potuit, vltimi supplicij pœnam nō incurrit, sed extraordinaria pœna punitur, ꝙ si nobilis est ad tempus relegatur gloss. in l. nec in ea. ff. ad l. Iul. de adul. Adulterum etiam licet marito occidere. l. Grachus. C. ad. l. Iul. de adult. eius tamen legis interpretes asserunt debere ad tempus relegari, vt pœnā capitis euadat. Iureque nostro Regio, text. in l. 4. tit. 13. de homicidio lib. 8. ordinatio. decisionem antiquam extēdit ad occidentem eum qui cum sorore aut filia per vim iacet; vt pœna mortis non feriatur. Si igitur maritus, pater, aut frater, quibus hoc permittitur, conuocauerit amicos, aut coniunctos ad occidēdum eos quos iure, citra pœnam mortis necare licet, punientur amici & cōiuncti, qui auxiliū præstiterunt, si non minori, saltē eadem pœna, qua & principales, ita eleganter consuluit Maria. Socin. Iunior, quo in loco nuper citauimus. Id quod antea dixerat Paul. Castrens. in d. l. refectionis. ff. commun. prædio. Bald. in l. vt vim. 3. col. 6. q. ff. de iusti. & iur. Iason in l. 1. §. vlti. ff. de nou. oper. nuntia. & in l. 2. nu. 4. ff. de iurisdi. omni. iudic. Cæpol. vbi ita dixit, obtinuisse in facti contingentia, in tracta. de seruitutib. vrba. prædio. c. 23. 2. col. num. 6. Marsi. in l. vna. C. de raptu virgi. 3. col. num. 11. ex textu in l. si ita stipulatus fuero per te non fieri. ff. de verbo. obliga. Ripa in l. 2. §. voluntatem nu. 30.

nu. 30. ff. solut. matrim. idem Hippoly. consi. 16. col. antepen. licèt contrarium senserit Bal. in dict. l. vt vim, quæstio. 6. cuius sententiam improbat Tiraquel. communem sequutus lib. 1. de retractu. § 26. glo. 1. nu. 60. † Hinc etiã Bart. in l. deuotum, num. 2. C. de metatis & epide. libr. 12. dixit amicos, & vicinos meos licitè posse percutere volẽtem me per vim de propria expellere possessione. Porrò si quis animum habens necandi aliquem, id amico obrepserit, dicens se aliquid liciti habere negocij, aut fortè eũ ad deambulandũ inuitans, atque adeô amicus ensem capiens, prout aliâs incedere solebat, amicũ sociauerit obuiũq; inimicũ necauerit: non tenebitur de occisione amicus, si Raphaeli Fulgosio credimus in l. quid sit fugitiuus. § 1. ff. de edil. edicto, & Marsilio in l. si quis obrepserit nu. 12. ff. ad l. Corne. de fals. Denique amicitia sicut sæpe prodest, ita & quandoque nocet. † Quocirca cauere iudicem oportet ab huiusmodi amicorum causis, ne animum suum aliàs iustum & rectũ peruertat affectio, orientaliuè aura stipes arboris flectatur. Maximis atque adeò se subijcit periculis, qui causam amici iudicat, animum quãdoquidem amicitia flectere facit, vt iniusta causa iusta videatur. At quî si contra amicũ decernat, inimicus efficitur: sin autem secundum eum pronunticet, aut animam perdet, si iustè, aut famam si iustè: populus nãquè amici causa iniustè pronuntiatum esse censebit. Quare nec immeritô Bald. non satis prudentem esse putabat, qui amici sui susceperat compromissum, in c. suspitionis, columna. 2. de offic. delegat.

20 *Amicus amici vim vi repellere potest.*

21 *Iudex ab amicorũ causis abstineat*

CAPVT. XXIII. Arboris nostræ stitipẽ ad flatum venti occidentalis, hoc est, ratione præmiorũ vel pecuniæ flecti non debere docet, & de auaritia agit.

CAEterũ † neque ad flatum venti occidentalis arbor nostra, hoc est, iudex moueri debet, nempè ratione præmiorum vel pecuniç. † Cupiditate namquè humanum peruertitur iudicium, dum præmio animus corrumpitur iudicantis, teste Gregorio in cap. quatuor. 11. q. 3. Malè enim se res habet, cûm quod virtute effici debet id tentatur pecunia, inquit Cicero libr. officiorum. 2. num. 29. Idem ipse in oratione pro Milone ait, nullum est officium tam sanctũ, nec profectò tam solemne, quod auaritia comminuere, atque violare non soleat. Rursus officiorum. 2. nu. 110. Caput, monuit, in omni procuratione negocij & muneris publici esse, vt omnis minima auaritiæ tollatur suspitio. † Munera etenim & dona excæcant sapiẽtes, & subuertunt verba iustorũ, Exod. 23. Xenia item & dona excæcant iudicium oculos, Eccles. 20. Caueant igitur iudices & imperantes, ne cupidi sint aut auari, vt eleganter persuadet Cicero in Paradoxis. † Quippècûm auaritia omnium & mater sit malorũ, cap. bonorum. c. verum. c. sicut. 47. distin. & radix scelerum, vt in cap.

1 *Iudex ratione præmiorũ vel pecuniæ flecti nõ debet.*

2 *Auaritia seu cupiditas fugienda est.*

3 *Munera & dona excæcant sapientes.*

4 *Auaritia radix est omnium scelerum & mater.*

c.quia radix,de pœni.dist.2.l.58. t.t.5.part.1.l.4. tit.3.part. 2.& 1. ad Timotheum.c.6.& effrenata, vt in procemio decretal.in princ. & iniqua.l.vlti.C.de vete.numismа.potesta.mater quoque litium &materia iurgiorũ,in d.procem. in prin.c.diaconi.93.distin.Quæ maximè reprobatur, quando nõ priuatorum,sed iudicum inhæret animis: qui auro omnia vendentes reos &malefactores absoluũt: Quibus regentibus, quis sine periculo non furetur? quis non sine reatu latrocinabitur? dixit Iustinianus in auth.vt iudic. sine quoque suffrag.fiat, post principium vers.est quoque,colla.2. Alibi auaritia appellatur idolorum seruitus.c.auaritiæ,de præbend. Apostolus ad Ephesios. 5.& ad Colonensſ.3.d.l.4.tit.3.par.2.ex quo Ange.in.l.nolumus. C. quemad. testa.ordi.ex auaritia,inquit, præsumi infidelitatem refert Ioann. Neuiza.in sua nuptiali sylua lib. 5.num.94. Dicitur quoque prophanus ardor mundi.l. si quemquã.C.de Epis.& cler.Hinc Virgil.6.AEneidos sic ait:

Auri sacra fames, quid non mortalia pectora cogis?

Denique appellatur cæcitas.cap. auaritiæ,de electio.lib.6.l. vnica. C. de superexactoribus tributo. li.10.Et Bion sanè sophista auaritiam esse dicebat omnis improbitatis metropolim. † Quid mali non adfert cupiditas? Chrisosto. super epistolam Pauli ad Roma. Homilia. 11.radicem, ait,omniũ scelerum esse auaritiam & cupiditatem:hinc pugnæ, hinc inimicitiæ,hinc bella, hinc contentiones,conuitit, suspitiones, contumeliæ, hinc cedes, furta, sacrilegia,atque vt Cicero ait.1.de finibus bonorum & malorum nu.69. nec hæ cupiditates sese foris solũ iactant,nec tantum in alios cæco impetu incurrunt, sed intus etiã in animis inclusæ inter se dissident atque discordant,ex quo vitam amarissimam necesse est efficit.Propter has non ciuitates ac regiones modò, sed & viæ ipsæ, & qui habitatur, & qui minimè habitatur orbis,tum montes,saltus,colles,vnoquê verbo, omnia, cedis ac sanguine plena sunt. Ac nec à mari malum hoc temperauit, sed illo vsq; insanè debachãs certa cum pernicie irepsit: piratis illud vndiquè obsidentibus: ac nouum quendam deprædationis modum comminiscentibus. Propter hanc & naturę leges subuersæ, & cognationis instituta sedibus suis conuulsa, & substantiæ ipsius iura corrupta sunt.† Quid? cùm, quod magis mirari oportet pauperes egenosquè faciat eos quos peruersa cupiditas capit, cúm quærendi finem non inueniat: nec enim vnquam expletur nec satiatur cupiditatis sitis,teste Cicerone, Paradoxorum cap.2.num. 7.& cap. vlti. in fine, in hæc verba: Improbi autem & auari,quoniam incertas atque in casu positas possessiones habent, & plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inuẽtus est, cui quod haberet, esset satis. non modò non copiosi ac diuites, sed etiam inopes ac pauperes existimandi sunt.Hæc ille. Et Democritus dicebat, Pecuniarũ cupiditas nisi terminetur aliqua satietate, longè deterior est extrema paupertate.Cui cõcinit illud Prouerbiorum.23.Noli,inquit,laborare,

5 *Mala quæ ex auaritia oriuntur.*

6 *Auarus est pauper.*

rare, vt dixeris, sed prudentiæ tuæ pone modũ, ne erigas oculos tuos ad diuitias, quas non potest habere, quia facient sibi pennas quasi aquilæ, & volabunt.

7 *Auarus est seruus.* † Porrò cupiditas seruos efficit eos, quos cõplexa est, vt idem Marcus Cicero eleganter probat Paradoxorum, cap. 6. nu. 49. & seqq. cùm sic ait; An eorum seruitus dubia est, qui cupiditate peculij nullam conditionem recusant durissimæ seruitutis? Hæreditatis spes, quid iniquitatis in seruiendo nõ suscipit? quem locupletis orbi senis non obseruat? Loquitur ad voluntatem: quidquid denunciatum sit, facit, adsectatur, assidet, muneratur. Quid horum est liberi? quid denique serui nõ inertis?

8 *Ambiciosus seruus non liber.* † Quid iam illa cupiditas (quę videtur esse liberalior) honoris, imperij, prouinciarum, quàm dura est domina, quàm imperiosa, quàm vehemens? Cethego homini non probatissimo seruire coegit eos, qui sibi esse amplissimi videātur, munera mittere, noctu venire domum ad eum, præcari, deniq; supplicare. Quæ seruitus est, si hæc libertas existimari potest?

9 *Auaritia animum virilem effæminat.* † Hinc (vt cætera cupiditatis mala non sileam) Salustius in Catilin. sic ait: Auaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens concupiuit: ea quasi venenis malis imbuta, corpus animumque virilem effœminat. Semper infinita & insatiabilis est, neque copia, nec inopia minuitur, refert & optimè exponit Gellius lib. noctium Atticarum, 3. c. 1.

10 *Iudices puras habere decet manus & mundas* † Quare haud immeritò Iustinianus cēsuit iudices puras habere decere manus & mundas, in auth. vt iudic. sine quoquo suffrag. §. si quis autem, & de mãda. Principum. §. oportet, el. 1. Quippè qui mundas non habuerit à turpitudine, maculatur, vt ibidem traditur. Oportet itaque eum esse contentum ijs, quæ à fisco sibi dantur, vt in auth. de mandat. Princip. §. festinabis, & si secus agat, dicitur fidem non custodire, vt ibi, nam qui quærit diuitias, optatquè locupletari, facilè animum auertit à iustitia.

11 *Auaritia turpior ira.* † Nec vtique mihi sat est hoc cupiditatis teterrimum deturpasse vitiũ, nisi omnibus persuasero cũ Philosopho Ethicorum. 7. c. 6. turpiorem etiam esse auaritiam ira, nedum alijs vitijs. Ira namque, licet non perfectè, rationem sequi videtur. Perinde atque veloces ministri, qui quidem antea quam totum id audirent quod dicitur, excurrunt, deinde in mandato peragendo aberrant. Canes etiam antequam considerent, si pulsans ostium, sit ne amicus, latrant. Sic & ira propter caliditatem & celeritatem naturæ, audita quidem ratione, nondum audito præcepto, ad ipsam properat vltionem. Ratio namque vel imaginatio contumeliam ac parui pensionem insinuat, ira autem ac si ratiocinatione facta concluserit opottere tali bellũ inferre, illicò insurgit. At cupiditas si solùm dixerit ratio aut sensus hoc afferre voluptatem, pergit ad fruendum. Quare ira quidem sequitur quodammodò rationem, cupiditas autem non, turpior igitur est. Nam incõtinens iræ, à ratione, quodammodò vincitur: cupiditatii autem nõ à ratione, sed à cupiditate. Præterea iniusti magis sunt ij, qui magis occultè procedunt, & insidias faciunt. Ira autem est manifesta, cupid-

cupiditas contrà dolosa & occulta. Quibus sanè rationibus, alijsquè vrgétioribus. Aristoteles docet, turpiorem ira esse cupiditatem. † Quin etiam, si Ciceroni

12 *Auaritia nullum tetrius vitiũ maxime in republicã gubernanti bus.*

fidem adhibemus, nullũ tetrius est vitium auaritia, præsertim in Principibus, & Rempublicam gubernantibus. Vt iam mirum videri non debeat, quod summopere legibus commendatur, ac sub grauissimis pœnis præcipitur, nempè iudicesne sint cupidi, neuè prętextu imperij violentias inferãt, subditisve inferri patiantur, vt in l. 1. §. optimus. C. de offi. præf. Pręt. Africæ. † Quo etiam fit, vt iure etiam nostro Regio, nedum cómuni Imperatorum piè statutũ

13 *Iudicis iuramentum.*

sit, vt quilibet magistratus seu iudex iurare teneatur, prius quàm ei codicilli dentur, durãte magistratu, seu iudicandi munere per se, vel interpositam personam nõ xenia, non munera, neque quid aliud recepturum, à quocũque coram eo litem gerente, aut confestim gesturo, modò iudex non ignorauerit litigaturũ, nec ab alio eius nomine. l. 6. tit. 4. parc. 3. l. 7. tit. 15. lib. 2. ordinatio. c. 1. correctorum. Id quod iure etiam communi Imperatorum erat statutũ, in l. vlti. C. ad l. Iul. repetun. auth. scriptum exemplar. 2. collat. 3. & in authẽ. seq. Iusiurandum quod præsta. ab his. A quibus autem iudicibus aut officialibus sit iurandum, quidve iurare teneantur, & pœnã periurij affatim tradit Nunius de mandatis exequendis, c. 1. num. 1. & 2. *Adu.* † Quo nanque

14 *Auari signa*

cto cognoscemus auarum? *Rela.* Aristoteles in libro de Phisiognomonia, signa esse docet auari, faciem esse remissam, nigri coloris, macrum, quæ sunt circa faciem, quasi abrasa, faciem habens rugosam, non carnosus, recti crinis & nigri, quo certè, vt iam nõ semel diximus, nihil est scelestius, Ecclesiasti. 10. atque è diuerso, qui odit auaritiam longi fiet dies eius, Prouerbiorum. 28.

CAPVT XXIIII. IVdices an munera capere possint; & an litigãtibus ea dare liceat impunè, examinat.

ADVOCATOR.

CAEterũ hoc in loco (quãdo præmissis haud incógruè adaptari potest) de ea si lubet quæstione iuris commentatoribus passim obuia pauce disseramus: † an scilicet iudicibus eorum ve officialibus pecuniam, munera, sine xenia impunè capere liceat? quaue afficiantur pœna capientes, quaue largiẽtes? an verò sententia ab eo qui munera capiet lata sit nulla? *Rela.* Tuum

1 *Iudices an munera capere possint*

est hac in re nos ad amussim edocere; cũ quòd eruditione & prudétia multo iam vsu collecta pollere te semper existimaui, tum ne in propria causa censoris munus assumere videar; quare lubentes aures præstitero, breuius expedito. *Adu.* Nempe vt facilius controuersia hæc dissolui possit, aliquot explicandæ sunt conclusiones. † Prima est, litigatori licet pecuniam aliaue munera dare iudici ob suæ causę decisionem, vt breuius expediatur; eiusque ius illęsum seruetur. Iudici verò accipere non

2 *Munera dare iudici quo casu litigatori liceat? & iudici accipere?*

non licet, hoc vltimum cōstat ex decisione Vlpiani in l. 2. §. vltim. ff. de condi. ob turp. cauſ. Id quod iure quoque moderniori verum esse asserit Accursius ibi in gloss. 1. post medium, cui suffragantur Bar. Alberi. Bald. Salice. & Iason ibidem. Guilliel. cum Anto. de Pisis, & Alberi. in l. 3. ff. de condict. ob turp. cauſ. Bal. in consi. 353. cuius exordiū est, Proponitur, quòd Prosellus lib. 5. num. 2. Nicholaus Boerius decis. 153. nu. 23. Nō enim potest iudex etiam rectum vendere iudicium, sicut nec testis verū testimonium, cap. vltim. 14. q. 5. c. cùm ab omni, in fi. de vita & honestat. cleric. quamuis aduocato liceat iustum vendere patrimonium. c. non licet. 11. q. 3. Nā qui rectè iudicat, si præmium remunerationis spectat, fraudē in Deū perpetrare dicitur. c. qui rectè. 11. q. 5. Iraque ex parte iudicis semper turpitudo vertitur, quippè qui contentus his esse debeat, quæ à fisco salarij nomine sibi asignā tur: † neque aliquid etiam sportularum nomine ei ab ipsis litigatoribus capere liceat, vt in auth. vt iudices sine quoquo suffrag. post princip. versi. cognitio, colla. 2. vt cui ea assignentur stipēdia, vt gratis ius litigantibus subministret, neue iustitiam venalem efficiat. c. cùm ab omni, de vita & honesta. cleric. atque ideò ex pecunia publica officiarijs iustitię salaria seu vadia, & militibus stipendia assignantur, de quibus viuant, ne fortè subditos cōcutiant, aut deprædentur, quibus voce clamantis in deserto dictum est, Lucæ. 3. neminem concutiatis neque calumniā faciatis, sed estote contenti stipendijs vestris. Quo fit, vt iam communiter receptū sit iudicem, cui publicum assignatur stipendiū, sportulas, nec earum nomine quicquā capere posse, teste Iasone in. §. tripli. num. 46. instit. de actio. quod probare nititur ex. §. oportet, in authen. de manda. Princip. quamuis contrarium asseruit Bart. (si modò est sua lectio) in authent. de iudic. §. ne autem. nu. 2. colla. 6. nisi eius tueatur sententia ex eo quod consuluit Ancharra. consil. 201. præmittendum est nu. 2. nempe, quòd ex consuetudine sportulæ sunt taxatæ soluuntur iudicibus ordinarijs in quibusdam prouincijs: & maximè hoc in regno, vbi iure Regio taxatæ sunt sportulæ correctibus alijsquè iudicibus ordinarijs de qualibet sententia & præcepto, vt in l. 13. tit. 16. lib. 2. ordina. post modum aliter taxatæ sunt per Regias pragmaticas charta. 151. sub titulo de sportulis Hispanè, *De los derechos*. † Cæterùm si quid sportularum nomine iudices alijve officiarij vltra Regiam taxationē exegerint pœna puniuntur septupli, & magistratu priuantur, & honere. l. 14. tit. 4. de foro Regio, seu cancellaria libr. 2. ordinatio. At in. c. 1. 7. 10. 11. 13. 15. & 45. correctorū, pœna imponitur, septupli dumtaxat his qui taxationem iure Regio præscriptam excedunt. † Quod vtique vsque adeò procedit, vt idem per omnia statutum esse censeatur in iudice ordinario, cui aliquā delegatur causa. Nihil enim talis sportularum nomine adhuc capere poterit iuxta iuris communis sanctionē, præter eas, quæ peculiari statuto, aut constitutione prouinciæ fuerint æstimatæ, ita consuluit Ancha. consi. 201. refert, eiquè

3 *Iudici nō licet rectū vendere iudiciū*

4 *Sportulæ an debeātur iudicijs stipendiū habētiū*

5 *Sportulas, vltra metā legibus Regni perfixam exigens pœna septupli punitur.*

6 *Sportularū taxationem excedere nō potest ordinarius, cui causa aliqua delegatur.*

eiquè suffragatur Feli, in c. de hoc nu. 7. de sym. quorũ sententiæ cõducit tex. Regni nostri correctorũ c. 9. ibi: *Y que esto aya lugar assi mismo, aũq los tales Corregidores y oficiales conozcan por comissiõ nuestra.*

7 *Munera vltro oblata an liceat accipere?*

† Quin etiam si vltro munera offerãtur adhuc iudici nõ licet accipere, vt in l. per omnes. C. de stratori. lib. 12. l. vlti. §. vt autẽ. C. de re milit. eod. lib. glo. Bar. & Decius in l. inuitus. §. vlt. ff. de regu. iur. quibus confert text. in c. exigit, de cẽsi. li. 6. vbi qui exigere aliquid non potest, nec ab sponte soluente recipere poterit, glo. etiã in l. vnic. in verb. accipientẽ. C. publicę læti. Consulũ, lib. 12. vbi gl. censet pari pœna eũ esse puniendum, qui accipit à sponte offerentibus, ac illum qui exigit, quã ibi notat Ioan. Platea, Bal. item per illum tex. in auth. sed hodie. C. de Episc. & cler. Montal. in reperto. in verb. tabelliones, Felin. in cap. tua nos, prope finem, de homicid. Ripa in tract. de peste, in titul. de remedijs ad curandam pestem, c. 2. nu. 113. Auilesi. in c. prætorũ, verb. *Ni lleuaran*, nu. 3. Petr. Nunnius de mãda. exequ. c. 2. num. 10. Ioan. Neuiza. in sua nuptiali sylua lib. 5. nu. 97. versi. amplia. 4. Idẽ Auilesius in c. 8. prætorũ, in verbo, *Se lo quieran dar.* Lapus in allega. 37. stante cõstitutione. Hyppol. in l. vnius. §. seruus nec si, nume. 4. ff. de quæstio. Ex quibus facilè deduces, ex parte iudicis, si quid vltra salariũ taxatasquè sportulas quoquomodo acceperit versari turpitudinẽ, nulla obstãte cõsuetudine in cõtrariũ, vt per Luc. de Penna traditur in l. 1. C. de salgamo hospi. non præst. li. 12. probat latè Nũnius de mãda. exequ. c. 2. nu. 12. vers. Sed cotidianũ dubiũ & latius Auilesi. in c. 8. prætorũ, in verb. *Costumbre*, ad quos lectorẽ relego.

8 *Litigatori an liceat aliquando munera dare iudici? & an possit repetere?*

¶ Quo circa id tantũ superest examinemus, an ipsi liceat litigatori iustã fouẽti causam munera dare iudici, ad iuris videlicèt sui conseruationem, breuiorẽquè expeditionem? an autem versetur ex parte eiusdẽ aliqua turpitudo, ita quòd dati repetionem impediat? Et certè hac in specie (præmisso in primis vbicunque turpitudo versatur vtriusque dãtis videlicèt & accipientis, nõ posse datũ condictione ob turpẽ causam repeti; quoties autem ex parte recipiẽtis tantum & non dantis, repeti posse, vt in l. 3. & 4. ff. de condictio. ob turp. caus.) dicerẽ sic distinguendum. Aut enim munera iudici data sunt palã testibus adhibitis, & non clam, horsum videlicet, vt ius dantis seruetur illæsum, celeriusquè causa expediatur, & hac in specie nulla versatur turpitudo ex parte dantis: quippè cui impunè vexationem suam (quoquomodo queat) redimere liceat, authore Archid. in c. qui rectẽ. 11. q. 3.

9 *Iudici & testi vt verũ iudicium & testimoniũ ferãt, an possit palã dari pecunia.*

† Cui assentitur Bal. in c. vlti. ad fi. nu. 11. extra de appella. cũ litigatorẽ admonet dicens: Sis cautus, si iudex nolit tibi iustitiã ministrare absque symonia, vt ei offeras pecunias coram duobus testibus, & tabellione, si potes, alioqui omninò abstineas. Hæc ille. Cuius dictũ refert & sequitur Felin. in cap. tua nos, nu. 5. de symon. Socinus in suis regulis, in verbo, Barataria, regula. 55. limita. 1. Augustini post Ange. in tract. maleficiorum in parte falsario, nu. 20. quod extendit ad testem, Ioann. Lup. in allegat. o.

In materia hæresis.§.10.in fi.Hippol.in rub.de siccarijs,Feli.rursus in.c.dilectus.1.de sym.vbi in temporalibus, ait, licere quoquomodo vexationẽ propriã redimere, secus autẽ in spiritualibus, nisi in casibus ibidẽ ab eo collectis; hoc tamẽ quod de teste diximus,latius explicat Coua.qui omninò est vidend9 in relectione regulæ pecca.2.p.§.3.nu. 2.de reg.iur.lib.6.

10 *Pœna litigatoris munera iudici dãtis.* † Verum enimuerò haud impunè quidẽ hoc litigatori permittitur, vt iuris interpretibus videtur,variè id intelligentibus. Quãdoquidẽ,iure antiquo Pandectarum,licet omnes ferè frequẽtius cõueniant,quòd hac in specie puniatur in amissione dũtaxat causæ,minimè autẽ interdicatur cõdictio,seu repetitio pecuniæ iudici datæ,vt adseuerat glos. cõmuniter recepta,teste Alex. ibi nu.1. in l.2.§.vlti. in verb. sed si dedi, ad medium. ff. de condi. ob turp. caus. iure tamen moderniori autherticorum vtramque incurrere pœnam,& amissionis causæ, vtquè repetere pecuniam fas nõ sit, asseuerant plures, Accursius primùm in d.§.vlti.in verb.sed si dedi,ad fi. & post eum Bar.Alberi. Paul.Castrẽ.& Salice.in l.vltim. nu.2.C.de pœna iudi.qui malè iudi.Ludo. Roma. in singulari.331. vbi ob id,inquit,repetere nõ posse,quia parti aduersæ applicatur, vt scribit Vlpia.in l.3.§.illud.ff. de calumn.in hęc verba, sed ei dabitur repetitio propter quem datum est, vt calumnia ei fiat eandem sententiam ex eo textu impendit Nicol.Boer.decisione. 153 num.23.qui subdit,aut fortè fisco applicabitur,vt in l.Lutius,in fi. ff.de iur.fisci:circa cuius dicti veritatẽ,an scilicèt parti aduersæ an fisco pœna quæratur infra latius cõgruentiusquè examinabimus. Fulcitur hæc opinio Accursij, & sequaciũ ex text.in auth.vt ligan. iurent.1.responso in sui generalitate.Oppositũ tamẽ, imò quod possit repetere datum, licet causam amittat principalem, asserit glo.ibiquè Archidi.in.c.vltim.in verbo ille.14.q.5.ex sententia Augustini in d.c.vlti. cuius hæc sunt verba, Ille tamen solet malè sibi ablatam pecuniam repetere, qui iustum iudicium emit: quoniã venale esse nõ debuit.Quorum sententiam eandem innixi authoritate sequuntur alij doctissimi, & non contẽnendæ authoritatis viri,Christophorus,videlicèt de Castelliono,Fulgo.Alex. & Iason in d.l.2.in fin. ff. de condi. ob turp. caus.Bal.quoque in d.c.vlti.ad fi. de appellat.Hyppoli. singul. 190. Quibus non oberit text. in auth. vt litigan.iur.1.responso, tũ quia illud minimè probat, tum etiam quòd ex eius generalitate id argui non potest:quandoquidem lex noua generalis,& in vniuersum disponẽs,restringi debeat per leges antiquas in specie loquẽtes, vt in l.sed et posteriores.ff.de legi.gl.& scribẽtes in l.sciendũ.ff. qui satisdá.cogã.Quã sanè antinomiã tantorũq; patrum diuersitatẽ ita crederem concordari intelligiq; posse.Quãdoque enim offerens iudici munera exprimit se dare ei pecuniam,vel quid aliud,vt sibi iustitiam ministret, neuè iniuriã faciat,aut vt celerius causam expediat, & hac in specie procedet vltima opinio,quòd possit repetere nulla siquidem turpitudo eius ex parte versatur,sed iudicis duntaxat *Concordia opinionum.*

xat

xat id recipientis, vt pote qui vio let iusiurãdum, quod ante ingressum officij prȩstitit, capiẽdo munera ob iustam officij administrationem, quam gratis facere tenebatur iuxta exigẽtiam munerisq; sibi gratis cõmissi naturã. Quarè cõstat iudicem teneri ad restituẽdum ea quæ accepit ipsi danti absque crimine corruptionis, vt iustitiam ministret, quod cõfirmat authoritas Augustini in epistola 54. ad Macedonium à Gratiano relati in cap. non sanè. 14. q. 5. tenent in specie Siluestri, in verbo restitutio. 2. § . 1. & restitutiõ. 4. § . 1. qui constituit regulam hac in controuersia certissimam, qua diffinitur, datum ob causam necessariam, ad quam tenetur recipiens necessitate præcepti, quod ad iustitiam pertinet, est omninò restituẽdũ & quidẽ dãti, nisi & is propter aliquam admistam dationi turpitudinẽ lege humana iure repetendi priuetur, cui suffragatur Adria. in 4. sentẽ. tracta. de restit. c. restat inquirere, Ioan. à Medina de restit. q. 25. col. 10. Caieta. 2. 2. q. 32. artic. 7. ex parte verò iudicis iniquissimũest hoc cõmutationis genus. c. cũ ab omni, de vita & honest. cler. Nã & Cice. lib. 1. de legi. inquit, iniustissimũ est iustitiæ mercedem quærere. Qui mercede bonus vir est, mercede erit malus, cùm iustitia debet esse gratuita. Iustus enim non est, qui iustè agit non ob ipsam virtutẽ, sed ob aliam causam: vt tradit Aristote. lib. 6. Ethic. cap. 12. pulcher tex. in cap. 1. de re iudicat. lib. 6. Quãdoque autem litigator pecuniã aliudve munus iudici præstãs tacuit, aut ideò dare prædixit, vt eius iudicaret causam in eiusq; fauorẽ pronunciaret, vt qui iustã fouoret causam, nec addidit si iuris esset, tunc proculdubiò repetere non poterit. Crimẽ enim grauissimum contraxit iudicẽ corrumpere volens, animum eius ad cupiditatem prouocans fraudulentur, corrũpit etenim fortase iudicem, qui secundum conscientiam & proprij iudicij dictamẽ cõtrarium alioqui foret pronunciaturus, & hac in specie locus est priori sentẽtiæ Accursij, Bar. & sequaciũ in d. l. 2. § . vlti. ff. de cõdictio. ob turp. caus. vt locus non sit repetitioni. Et hanc præsagiens cõcordiã Imperator Aldefonsus in tertio Partitarũ libro Regni huius legẽ condidit præmissem continentem distinctionẽ sub tit. 22. de iudic. l. vlti. cũi concinit tex. in l. 52. tit. 14. de solutio. part. 5. quam ita intelligit Greg. Lup. ibi in glo. vlti. † Adhuc tamen nõ residet animus, dubito siquidem, stante iure communi Imperatorum, vel saltẽ Regio, quando præbens iudici munus causam iustã fouẽs, expressit se dare, vt celerius causam expediret, neve ius suum inique auferret, causãue amittat? prout DD. supra citati indiscriminatim adserẽrãt? *Rela*. Hac in specie dicerẽ, modò meã admiseris sententiã, causam nõ amittere, iure cõmuni nec Regio. Et primũ quia nullo iure cauetur quòd amittat. Lex si quidẽ 2. § . vlt. ff. de cõdi. ob turp. caus. loquitur, si rectè consideres, quoties eo pacto pecuniam obtulit, vt secundum se pronunciaret: quo casu crimen committere dicitur, vt ibi scribitur, his verbis; Sed & si dedi, vt secundum me in bona causa iudex pronunciaret, &c. Atque ideò mirirùm si litẽ perdat

11 *Litigator qui munera iudici dedit, an perdat causam?*

perdat, quã symoniacè voluit vincere, vt ibi dixit gloss. Enimuerò quãuis eo casu repetere poterat data eodem forum iure: Regio tamen, per dictam l. vltim. titul. 22. part. 3. non potest repetere, siquidem turpitudo versatur ex parte eius qui dedit, quare datum fisquit tex. in eo acquiritur, vt ibi clarius, in quo facilè corrigitur præcitatus §. sed & si dedi. Praetereà minimè oberunt huic sententiæ aliæ leges supra citatæ, vt quæ generaliter loquuntur, quoties quis munera præbet iudici: qua in specie animo corrumpendi dedisse præsumitur, vt infra dicetur. Id quod apparet clarius ex titulis, sub quibus præcitatæ leges, quæ contrariam sententiã fulcire vidētur, situantur: videlicet ad legē Iuli. repetund. & de pœna iudi. qui malè iudic. atque de calumniato. Rursus quia leges pœnales non sunt extendendæ ad aliam speciē, quã in eis contentã, maximè, quãdo nõ est eadem ratio, vt in l. vlti. C. de interdicto matri. Imola in l. si verò. §. de viro, nu. 24. & seq. ff. solut. matri. Decius in regul. factum cuique. §. in pœnalibus nume. 11. & sequ. ff. de regul. iur. vbi etiã inquit, pœnã, nisi statuta sit, nõ habere locũ per legē & si quis §. diuus. ff. de religio. Bald. in l. 3. nu. 1. C. de sacros. Eccle. At quî in specie à te proposita constat animũ non habuisse corrũpendi iudicē, sed ad redimendã vexationē dedisse potius, vt inquit Bal. in d. c. vlti. de appe. & ex verbis d. l. vlti. tit. 22. part. 3. clarius expenditur. Nec si dixeris Doctores contrariũ innuere in d. §. sed & si dedi animum meum ab hac auertes sententia, quandoquidē ea in specie Doctores loqui intelliguntur, de qua agit præfatus. §. sed & si dedi, quo casu turpitudo versatur saltim præsumpta ex parte dãtis, secus verò est in casu proposito. Id quod potissimũ procedit iure nostro Regio per legē partitæ, de qua paulòante agebamus, qua causæ amissionis pœna non imponitur. Demũ postquã hæc scripserã legi Didac. à Leiua eandē sententiã fouentē nullo ex supra traditis nixũ fundamēto, sed sua tãtũ, quę certè sufficit, authoritate id piũ afferentē in. 2. p. relectionis regulæ peccatũ. §. 3. nu. 1. de reg. iur. in 6. Perge modò, quæstionēq; tuam plenius explicato. *Ad.* Libēter sententiã tuã admitto. † Illud tamē interim præter eundē nõ censeo, quãdo de causa agimus amittēda, an ipso iure amittatur an per sententiã? Et certè, si Bartolo Iuriscõsultorũ facilè Principi credimus, in l. 1. §. pen. nu. 3. ff. de calũniato. sentētia opus est, vt eam incurrat pœnã litigator qui munera iuduci præbuit, per tex. singul. in l. eius qui delatorē. ff. de iure fisci, quibus nõ parũ cõfert. l. 1. C. de pœna iud. qui malè iudica. ibi, litē pendere debet, nõ ait, lis perdita sit. Quo nimirũ fit, vt ipsemet Barto. aduertit ibidem nu. 4. quod si corrũpens decedat ante sentētiã, non luet pœnã eius hęres, quippè cùm ad eum pœna minimè transeat, vt in d. l. eius qui delatorem. Quin etiam iure Regio idē videtur dicendum, per legem 25. titu. 22. part. ibi: *Y sobre todo deue perder el derecho que auia en el pleyto, aquel que esto hiziesse*, Et l. 52. titulo. 14. *De las pagas*, part. 5. ibi: *Y aquel que lo dio, maguer ouiesse derecho en aquello que*

12 *Litigatori pœna impositã amissionis causæ an ipso committatur iure, an per sententiam?*

que demanda, deaclo perder perende. Non dicunt leges illæ, quòd sit lis perdita, ergò non ipso iure cōmittitur pœna, sed per sententiá, iuxta doctrinam Bar. in d. §. pen. Quibus, iudicio meo, non oberit tex. in l. 30. tit. 13. lib. 2. ordin. vbi pœnam iudici corrupto impositam incurrit iudex ipse ipso iure, ita quod in foro animæ teneatur ad pœnam absque aliqua condemnatione quantumuis crimen sit occultum: ex quo idem esse dicendum in corrumpēte, quibusdam videbitur, vtpotè qui in huiusmodi pœnis parifiquentur, vt in l. vlti. C. ad l. Iul. repetun. Respondetur etenim, quòd lex præcitata cùm sit legum antiquarum partitæ correctoria, non extenditur vltra speciem in ea contentā. Maximè quod non per omnia æquiparentur: minori quippè semper pœna corrumpēs punitur, quàm corruptus, vt ex legibus præcitatis tum iuris communis Imperatorum, tum etiam Regij videre licet, & infra latius. † Nec rursus

13 *Iudicem corrumpes, & ipse iudex sunt correlatiua.*

oberit, quòd accutißimi ingenij Thom. Grāma. Neapolitani Consistorij Regius Consiliarius obiter dixit in consi. 35. in causa magnifici Antonij num. 13. & 14. vbi asseruit, quòd corrumpens iudicem, & ipse iudex sunt correlatiua, ita quòd in vno dispositum, & in alio dictum censeatur etiā quò ad pœnam: † iuxta communé Iurisperitorum interpretationem,

14 *Extensio in pœnalibus, quando fiat in correlatiuis?*

qui frequentius adseuerāt, in correlatiuis fieri extensionem etiam respectu pœnę, Bar. & cęteri scribentes in l. vltim. C. de indict. vidui. tollen. vbi Ias. optimè explicat. 3. col. vers. 2. principalis cōclusio, Abb. etiā Panor. qui hāc asserit cōmunē esse sententiā in cap. quia clerici ad fi. extra de iure patro. Nā huic argumento facilè satisfit ex supra traditis, & quia tūc in correlatiuis fit extēsio in pœnalibus respectu pœnæ, quādo viget eadē ratio in vtroque, vt ibidē attestātur DD. supra citati. Imò & stante eadem ratione, dubitat Iason de veritate huius opinionis, eò quòd ipsemet Abbas asseruit contrariū in. c. 1. vlti. col. extra de locato versi. 2. ex gloss. collige, ea motus ratione, népé quia licèt dispositio pœnalis extendatur, quādo est eadē ratio in correlatiuis, non tamen æquum est extēdi pœnam, vt singulariter dixisse refert Ioann. Andre. in cap. dispēdia, de rescrip. lib. 6. nu. 8. Pœna siquidē non excedit casum proprium. c. pœna, de pœnitē. distin. 1. At quî licèt hoc vltimū alicui displicuerit, est tamen probabilius, verùm quod primô dixeram, nemo non probabit. Nā quoties in vtroque non adest eadem ratio, sed diuersa, nemo vnquā dubitauit, quin extensio non fiat, vt cōstat ex notatis in. c. super eo, de vsur. vbi pœna imposita danti ad vsuras, non censetur imposita accipiēti, cùm non sit eadem ratio in vtroque, & ex alijs pluribus in simili per Iaso. adnotatis in d. l. vlti. versi. 3. conclusio Bart. C. de indic. vidui. tollē. & per Caro. Ruin. in consi. 74. num. 9. libr. 1. † Cæterùm in specie proposita non subest eadem ratio in dante, quæ in recipiente: grauius quippè delinquit iudex, quàm litigator, tum ratione dignitatis & muneris sibi gratis commissi, vt in l. quędā dei. cta, & ibi Bar. & Albe. ff. de pœn. cū cōcor. traditis per Tiraque. de nobilita.

14 *Index munera accipiens grauius delinquit quã dans.*

cap.20.num.112. & duobus sequẽtibus, tum etiam ratione periurij quod incurrit munera recipiendo. Quo fit, vt facilius parcatur danti, quippe qui sponte denuncians, & se deferens, probansquè quod iudici dedit veniam culpæ meretur, neque aliquam proinde subit pœnam, authent. nouo iure, de pœna iudi. qui malè iud. auth. vt litig. iur. §. si quis autem, colla.9. l.8. tit.15. lib.2. ordi.

CAPVT XXV. Litigatori an liceat munera pecuniamve dare iudici, vt eum corrumpat, & an ipsi accipere, plenè examinat.

Iudicem corrumpere muneribus non licet, nec ipsi accipere.

SEcunda conclusio.† Litigatori non licet pecuniã, aut aliquod aliud munus dare, vel promittere iudici ad eũ corrumpendum, vt secundum se iustè vel iniustè ferat sententiam: nec iudici quocunque titulo, aut quouis quæsito colore per se, vel interpositam personam accipere sub pœnis infra explicandis, vt in l.3. ff. de condictio. ob turp. caus. l.1. C. de pœna iud. qui ma. iudic. l.25. tit.22. par.3. l.52. tit.14. par.5 cum pluribus alijs. Et certè isthæc conclusio procedit, pœnaquè huiusce criminis locum obtinet, nõ modò si iudex capiat vt iudicet, verùm etiam si quid ad eius munus pertinens faciat vel nõ faciat, vt in l. 3. cum l. seq. & l. lex Iulia, in fin. principij. ff. ad l. Iul. repetun. & l.1. ff. de calumnia. ¶ 2. Pariter crimen contrahit iudex qui accepit, vt facere licèt non fecerit, quiuè accepit ne faceret, & fecit. l. generaliter. §. 1. ff. de calumnia. ¶ 3. Incurrit, si debitũ ei fuerit relaxatũ, accepisse enim videtur. l.2. ff. de calumnia. ¶ 4. Si fuerit aliquid iudici commodatum, siue pecunia mutuetur, vt in d.l. 2. ibi, Idemq; si gratuitò pecunia vtenda data sit, siue alia res. l. quisquis, vbi expressè Bald. C. si cert. peta. rursus idem Bald. in l. 1. per illum text. C. de calumnia. Thomas Gramma. consi.35. nu.8. ¶ 5. Si minoris locata vendita ve res sit. d.l.2. ff. de calumnia. ¶ 6. Prædicta sibi locum vendicant, etiam si pecunia promittatur. l. & generaliter. §. 1. versi. hoc edicto. ff. de calumnia. auth. sed nouo iure. C. de pœna iudi. qui malè iudica. & in corpore vnde sumitur. l.25. tit. 22. part.3. & in cap.1. correctorũ, vbi latè Auilesius in verbo promessa. Paris de Puteo de syndicatu in verb. corruptio. nu.21. Salic. in l. qui explicandi, nu. 1. & 2. C. de accusat. & Phili. Franc. in cap. 1. de testi. lib.6. ¶ 7. Et generaliùs hæc procedunt, siue aliquid pro pecunia acceperit, siue quid omninò cõpendij senserit propter hoc l.1. §. vlti. & l.3. in princ. ff. de calumnia. Non enim refert, qua ex causa improbitas vel corruptio iudicis detegatur, in delictis enim non attenditur modus, sed effectus l.1. §. occisores. ff. ad Sillania. & nuncupatim id continet text. in l. iubemus. C. ad l. Iul. repetund. per quem id attestatur Iacob. de Velouisu in auth. vt iudic. sine quoquo suffrag. §. si quis autem, colla.2. ¶ 8. Prædicta conclusio sortitur effectum, siue sportularum nomine vltra iure permissas quid acceperit: vt supra cap. præce-

præcedenti num.4. & sequen. ib. dictū est, & fusè traditur per Per. Nunnium, de mandat. exequend. cap.2. num.13. & deinceps. ¶ 9.
2 Index an possit aliquid post sententiam a litigātibus capere? † Pœnam huius criminis non euitabit, si quid acceperit etiam post sententiam. Quod proculdubiò procedit, si cōstiterit pactum, aut promissum fuisse ante sententiā, quādoquidem sola sufficeret promissio, vt supra extensione.6. Cæterùm si promissione præcedente non constat magis hæsitari potest. Sed hac in specie consuluit Pet. de Ancha. consi.271. de titulis criminum nu. 4. valere ius iudicium, neque contraxisse quidē repetundarum crimen, aut vt vulgò dicitur, Baratariæ, cui sententiæ subscripsit Felin. in cap. tua nos, in fin. versi.2. limita. de sym. Hippolyt. in singulari.109. iudices, & cætera, idem asseruit Gemini. in cap. statutum. §. insuper de rescrip. lib.6. Franc. Ripa in tractatu de peste vltima parte de remedijs ad curādam pestem. §. medicorum.117.
3 Quid in medico? † perinde atque medicus qui stipendum habet publicum ea sub cōditione, ne quid ab egrotis recipiat, potest post restitutam sanitatem ab infirmo iam restituto sponte oblata suscipere, vt ibidem Ripa attestatur num. 114.
4 Quid in mutuū recipiente? † Argumento eius quod Bernardus adseuerat in c. consuluit. de vsur. nempè quod mutuās postquam sibi redita est pecunia mutuata, licitè recipit quod sibi spōte fuerit oblatum,
5 Quid in notario. † sicut notarius Episcopi, qui nihil debet exigere pro instrumentis ordinum collatorum, cap.1. de symon. potest nihilominus post confecta instrumenta sponte oblata ab his qui ordines susceperunt accipere, quia non ex ambientis petitione processit oblatio, cap. sicut Episcopū, 1.q.2. Verùm hac in specie concludendum reor, vt etiam si capiat munera post sententiam, possit præsumi fraus ex qualitatibus & circumstantijs, quod iudicis arbitrio perpēdetur, ex sentētia Ioan. Neuizani in sylua nuptialis lib. 5. num.97. versi. amplia.6. post Laudensem in tracta. de offi. dominorum ibi per eum citatum.
6 Index finito officio, an possit ab antea sibi subditis quicquā accipere. † Sed an finito officio prætoris liceat aliquid accipere, nulla præcedente promissione? & certè dicerem licere, vt in c.1. correcto. ibi, *Durante su oficio*, ergò à cōtrario sensu, eo finito accipere poterit impunè: quod ex eo text. colligunt ibi Petrus Nunnius de māda. exequend. cap.2. num.6. versi.2. limita, & Auilesius in verbo, *Durante su oficio*, & ita iure communi procedere adserit Ioan. de Platea in l. archietum, de professo. & medi. lib.10. Domini. in cap. statutū. §. insuper, col.2. de rescrip. lib.6.
7 Causa prohibitionis cessante, cessat prohibitio. † Causa siquidē prohibitionis cessante cessat prohibitio. l. 1. & ibi Bal. si rector prouin. c. & si Christus, & ibi Bal. col.2. versic. dicit glo. quod cessante, & Anton. primo nota. de iure iuran. c. non debet, versi. cùm ergò prohibitiones, de consan. & affini. & §. his omnibus, & cap. neophitus, quod cōfestim sequitur, & ibi glo. in verbo causa, Archi. Domin. Cardin. Alexand.61. distin. & cap. in literis.7.q.2. ex quo Bald. consi.54. statuto caueiur in fin. lib.2. dicit ea vsque adeò procedere, vt propter cessationem causæ prohibitionis videatur induci dispensatio, per text. quem dicit notabilem in d. §. his omnibus, & cap. seq. benè etiam

etiam facit quod scribit glo. in c. quia sancta. §. verum, in verb. destruxit. 63. distin. Tiraq. in lib. qui inscribitur, causa cessante part. 1. nu. 215. & seq. Quod si statim finito munere contraxerit, ex iudicis coniectura pendet, qui cognoscat an eo casu ratio prohibitionis cesset, vt dicam infra. c. 27. nu. 5. ¶ 10. Prædicta conclusio obtinet, † etiam si indemnitas iudici promittatur, quia animo corrumpendi promissa præsumitur. Bal. in cap. cum ab omni, de vita & honesta. cleri. idem Bald. & Iason in l. 2. §. sed & si dedi. ff. de condi. ob turp. caus. licet contrarium asseruerit Bar. in l. si quis vxori. §. si fugitiuum, vbi etiam Ange. ex eodem tex. ff. de furt. Bald. sibi more suo parum cõstans, in l. 1. per tex. ibi. ff. de magist. conue. Sali. in l. 1. nu. 5. C. de pœna iudi. qui malè iudic. id quod idem ipse Bar. relinquit cogitandũ in auth. nouo iur. C. de pœna iudi. qui mal. iudi. Iure tamen Regio prohibitum est iudicibus Curiæ, forique, seu chãcellariæ Regiæ cautionem indẽnitatis quoquo modo accipere, vt in l. 40. §. 58. in Regijs pragmati. quare nimirũ alijs extra curiam iudicibus permittere videtur, argu. l. cũm prætor, cum similib. ff. de iudic. quod vtique persuaderi potest, ex eo, quôd tex. ibi, iudici huiusmodi cautionem recipienti pœnam non iudicis corrupti statuit, sed longè minorem centum videlicet regalium numerũ. ¶ 11. Extenditur ad dantes recipientesve munera, esculenta, videlicet, & poculenta in quacunque etiam minima quantitate, nã si ex pacto dentur, vt secundum se sententia feratur, capi nullatenus permittũtur, vt cõcludit Petr. Nunnius de manda. exequen. cap. 2. num. 3. de quo statim plurima adnotabimus. ¶ 12. † Aduertio de qua agimus, sibi locum vendicat in foro Ecclesiastico in causis spiritualibus, vt sacerdotiorum, & similibus, in quibus symonia contrahitur per iudicem accipientem & litigatorem munera præbentem ipsi iudici in causa beneficiaria, aut alia spirituali, vt in ea obtineat, qui dedir, aut promisit: habet siquidem connexitatem maximã spiritualis causa & sacerdotium, vt glo. singula. aduertit in cap. vẽdentes. 1. q. 3. quam Panormit. extollit in cap. cum ab omni, de vita & honesta. cleri. & in sacerdotijs nuncupatim id asserunt Hostien. in cap. tua nos, de symo. quẽ cæteri sequuntur teste Felin. ibidem nu. 4. Ioann. de Selua in tracta. de beneficio char. 34. Bliuia aurea cap. 2. de acceptione munerum cap. 17. ¶ 13. Procedit etiam si per interpositam personã quis dederit, vel acceperit. l. si quis ab alio. ff. de calumniato. & in cap. 1. correcto. quippè qui per alium facit per se ipsum facere videatur, vt in l. Aretusa. ff. de statu homi. & ibi glo. & in l. vlti. ff. de condi. institu. & cap. accedens, de præbẽ. & in l. veteris. C. de contrahẽ. & committend. stipula. l. 1. §. defecisse. ff. de vi & vi arma. ad similitudinem. C. de Episcop. & cler. † Itẽ quia non potest quis ex persona alterius consequi quod ex persona sua consequi non posset, vt in l. hæc ratio. §. videmus, in fi. ff. de donatio. inter vir. & vxor. quod fusè examinat Iason in l. si emancipati, col. 2. num. 5. C. de colla. ¶ 14. Pœna locum habet cõtra heredem

8 *Iudex an cautionẽ indemnitat. a litigatore exigere possit.*

9 *Simonia cõmittitur in corrumpente iudice in causa spirituali.*

10 *Quod ex persona mea consequi non possum, nec itidẽ ex persona alterius.*

redem in eo quod ad eum peruenit. l. in hæredem. ff. de calumn. intra annum, dumtaxat die mortis eius qui arguebatur. l. 2. ff. ad l. Iul. repetū. ¶ 15. † Iudex punietur, etiam si penituerit, & quod accepit, restituat ante sententiæ prolationē, sed non ita grauiter prout aliàs iuxta doctrinam Bald. in l. generaliter. §. si igitur. ff. de calumnia. Ludo. Rom. in singul. 328 Pari. à Puteo de syndicatu, in verbo, baratariæ nu. 16. fol. 26. & in verb. corruptio, num. 26. char. 38. Alberic. in d. l. & generaliter. §. si igitur quam legis, sub l. quin etiā, ad fin. ff. de calumnia. qui respondet ad l. qui falsam. ff. de fals. dicens, vnum tantum crimen ibi cōmitti. hīc verò duo, pactum videlicet, & executio pacti, qua propter vnum non excusatur ex defectu alterius, vt d. §. si igitur, vbi iudex pœnam non euadit, siue faciat, quod pactus est siue non faciat. Ludo. tamen Bologni. ibi, in primis interpretationibus definit contrarium, imò quod si restituat iudex pecuniam, quam receperat pro sententia ad commodū dantis ferenda nō tenetur. Atque idem forsitam dici posset, si hoc concedimus, quoties iudex pecuniam non accepit, sed solum depactus est, id est, turpiter pactus, quod per pœnitentiam euitet pœnam, per l. qui falsam. ff. de fals. & dict. auth. nouo iure, in prin. Hoc idem attestatur Nicola. Boer. in dec. f. 153. cum hoc saltem moderamine, nempè, quod pœnitentia ductus cū peritorum consilio rectè tulerit sententiam, fortè contra dantem, & illa lata pecuniam restituerit, atque ita procedere asserit opinionem Bologuini, quam tanquam humaniorem amplectēdam esse arbitratur, iuxta regulam in pœnis, de reg in 6. Sed verior, quod pace eius dixerim, michi videtur opinio præcedēs, quādo præcessit turpis pactio, quę nō debet impunita manere, vt potè per eam fuerit iam crimen consummatum. Quamuis nihilominus concedendum sit leuiorem pœnam iudici infligendam esse, arbitrio iudicis moderatum. Vbi autē nulla præceserit pactio, nec promissio, sed simplex pecuniæ aut alterius rei traditio obtinebit fortè Boerij consideratio, cui nō obstauit, d. §. si igitur, quia ibi præcesit pactio, nec sequuta est restitutio eius quod acceperat, sed tātum abstinuit se ab eo quod promisserat, & ita non vera egerat pœnitētiam, quippè qui ablata nondum restituerat, iuxta regul. iuris, non dimittitur, &c.

11 *Pœnitentia an excusat iudicem pecunia corruptum a pœna.*

CAPVT XXVI. Munera dare iudici nullo adiecto pacto, an liceat, & an ipsi accipere discutit.

Tertia conclusio. † Litigator dare aut promittere nō potest pecuniā, aliudue munus, aut xenium, neq; esculentum, aut poculentum, etiā si ob aliquam se ei dare, aut promittere non expresserit causam. Præsumit lex animo eum corrūpendi dedisse. Multòque minus ea licebit iudici accipere per se, vel interpositam personam, etiā si nulla adiecta conditione recipiat, vt in l. 1. ff. ad l. Iul. repetun. auth.

1 *Munera dare iudici, an liceat nullo praecedente pacto, & an ipsi accipere*

auh. vt litigan. iur. §. si quis autē ex litigatoribus, coll. 9. & de iure Regni est tex. in l. vlti. tit. 22. par. 3. & in l. 7. titu. 15. lib. 2. ordina. & in pragma. 55. correctorum cap. 1. ratio huius adsertionis est, quia præsumitur, vt dixi, iudicis corrumpendi causa datum, vt inquit Anton. & Felin. in cap. dilectus, ad fin. extra de sym. Paris à Puteo de sindicat. in verb. corruptio, nu. 28. & in d. l. vlti. parti. casus videtur esse expressus. Hoc tamen ex iudicis coniectura pendere probabilius est, quia animum dantis, aut promittentis ex qualitate personarum, nec non ex quantitate munerum, & alijs perpendere colligereque poterit, vt ex lege Reg. a expenditur, quæ est in ordinatio regijs lib. 2. titu. 15. l. 7. & 8. Cæterū & hæc extenditur adsertio, & ampliatur decem modis supra in 2. conclusione numeratis, à tertia vsque ad 13. extensionem inclusiuè, quæ quidem omnes, & huic tertiæ conclusioni cō gruè adaptari possunt. ¶ 11. Pariter procedit, etiā si officiarij iudicū aliquid acceperint vel extorserint, vt notarij, ministri, domestici, seu manipularij, vt in l. 1. C. ad l. Iul. rep. Quin etiam iure Regio correctores ipsi tenētur luere pœnam officialium in hoc excedentium, vt in cap. 1. corrector. cauetur, quamuis dicant id ignorasse. Sed id sanè intelligere ipse in subsidium, notario non existente soluendo, aliàs ipse tenebitur. † Sunt enim notarij vt plurimum proxenetæ quodāmodò & lenones extorsionum & barateriarū (quod aiunt) quas iudices contrahunt. Imò plerunque iudices ipsi petere nod audent, at secretarius, qui est oculus iudicis, petere non veretur, alterutramquè partium minari, quòd in causa succumbet, vt pote ambigua valde, in iudicis ve arbitrio consistente: quotquè aduersarius certum quid dare volebat: deinde eadem ferè repetit aduersario, vt iam arbitrium iudicis procax plus offerenti offerat: vtque sit certus, licèt iustū iudex proferat iudicium à victore, quisquis ille fuerit, xenia habiturum, conscientię suæ cōsulens, eamquè iustè facere falsò persuadēs, quòd magnū emerit officium, vt scribitur in summ. Angelica, in verbo, proxeneta, & rursus in verbo leno: refert Ioann. Neuiza. in suæ nuptialis syluæ lib. 5. nu. 99. versi. amplia. 8. Cuius ratio reddi potest, nam iniquum esset notarium aliumve officialem delinquentē impunitum manere, ex doloquè suo commodum reportare, vtq; iactura aliena locupletaretur contra iuris ciuilis & naturalis regulas. l. non debet. ff. de dolo. l. non fraudantur. § nemo. ff. de regul. iur. l. nam & hoc natura. ff. de condictio. indebi. l. iure naturæ. ff. de regul. iur. l. si pupilli, in princ. ff. de nego. gest. cum alijs. Respublica quippè læderetur, si huiusmodi delictum impunitū maneret, l. ita vulneratus, in fin. ff. ad l. Aquil. l. si longius. § 1. ff. de iudic. † Præterea pœnæ suos sequi debet auctores. l. sancimus. C. de pœn. Sancimus, inquit, tex. ibi esse pœnam, vbi & noxia est. Id quod Alciatus non in eleganter explicuit in quodam emblemate sub titulo, Alius peccat, & alius plectitur, his carminibus.

Arripit vt lapidem catulus morsuquè fatigat,

Nec

2 *Notarij sunt proxenetæ extorsionum.*

3 *Pœna suos sequitur auctores.*

Nec percussori mutua damna facit,
Sic plerunque sinunt veros elabier hostes.
Et quos nulla grauat noxia, dente petunt.

Notarius etenim proijciens lapidem, erat qui percussit, non lapis ex sui virtute. l. itē mella, in prin. ff. ad l. Aquil. Bart. in l. si quis. §. procurator, nu. 1. ff. quod quisque iur. & in l. sed si vnius. §. seruus meus. ff. de iniur. Quocirca concedendum est dubio procul caput primum correctorum pœnā septupli statuens iudici, eius, quod vltra sportulas iure taxatas notarius exegerit, seu verius rapuerit, procedere in subsidium; eo non existente soluendo. Ex præmissis etenim facilè legislatoris mens declaratur, ad terrorē potius id statuisse. Et si quis dixerit iniquum esse admodum iudicem puniri ob delictum per notarium commissum, etiam eo non existente soluēdo cum pœna, vt supra diximus, suos sequi debeat auctores: respōderi poterit, quod crimini consentiens pari pœna constringitur cū principali, vt in cap. notum. 2. q. 1 & cap. facientes. 86. distin. l. non solum, in princip. & §. si mandato, & §. proculus. ff. de iniur. §. non solum, insti. eo. l. 10. tit. 9. p. 7 cum alijs, sed quod corrector hac in specie consentire videatur, probat optimè glos. vlti. in d. cap. notum, nam consentire videtur, qui nō corrigit quos tenebatur ex officio corrigere, vt in c. 1. 83. distin. & in cap. interiorum. 86. distin. atque eo ipso quòd prælatus tacet consentire videtur. c. si rector. 44 distin. & punitur ac si fecisset. c. quid enim prodest. 83. distin. Card. in Clem. 1. de vita & honesta. cleri. q. 11. ¶ 12. Prędicta cōclusio procedit, non modò in litigante, sed & in proximè litigaturo, vt expressè statuitur in pręcitato. c. 1. correcto. & in pragm. Regijs. l. 40. chācellariæ, cap. 20. additque ne ab eo capere possit; qui in anno sui muneris litem gesserat coram eo: durat siquidem adhuc corruptionis pręsumptio. 4 Ratio huius extensionis est, quoniam quod de proximo futurū est, id vtique pro iam facto habetur, text. est in l. penul. ff. de milita. testa. vbi glo. Bart. & alij ex ea lege expendunt, pro cincto haberi, qui proximè cingēdus est, & ideò Bal. ita summat illum text. propinqua potentia actui habetur pro actu. In eam quoque rem est optimus text. in l. 1. §. sed in eo quem. ff. de Syllani. ex quo Bart. adnotauit in princ. illud quod fieri debet de proximo habetur perinde ac si factū esset, & in l. si fundū. §. vlti. ff. de fund. dota. vbi præscriptio infra proximos dies perficienda pro perfecta habetur, & in l. vestimētum. ff. de aur. & arg. lega. l. quam alibi non esse dixit. Barba. de præstand. Cardinalium. 5. q. 1. partis; col. 3. versic. & si dicatur, probans id quòd est in fieri; prout ipse loquitur more Græcorum, censeri esse in facto, quibus plurima addit singularia Tiraque. de legib. connubia. gloss. 2. num. 2. & pluribus sequentibus, & Ioann. Lup. in relectione rubri. de donationib. inter vir. & vxor. §. 38. vbi latissimè differit,

4 Factum esse censetur quod protinus faciendum est.

nunquid Licēciatus veniat appellatione Doctoris, eiusque priuilegio gaudeat?

CAPVT XXVII. Iudices in loco suæ iurisdictionis & administrationis contrahere, nec ne possint examinatsusè.

In lex in loco suæ administrationis contrahere prohibetur.

DEcimotertio vsque adeò procedit assertio præmissa,† vt neque emptionem, aliumve contractum facere in loco vbi administrant per se, vel interpositam personā, nullas denique negociationes, nec fœnus exercere possint. l. non licet, & in l. qui officij. ff. de contrahend. emptio. l. 1. C. de contracti. iudi. l. æriniarios. C. de numera. & actua. libr. 12. l. principalibus. ff. si cert. peta. l. aufertur. §. quod à præside. ff. de iure fisci. l. 5. tit. 5. part. 5. c. 2. correcto. Rationem huius prohibitionis nonnulli constituūt esse, ne alijs priuatis negotiationibus, hoc est, emptionibus alijsve contractibus præpediti, vacare publicis impediantur, neuè qui aliàs configere curas omnes & vigilias in salute Reipublicæ tenebātur, studio culturæ alterius ve exercitij priuati, publica administratione auocentur, arg. tex. in l. milites agrum. in princ. ff. de re milit. & in l. administratione. C. de legat. hanc rationem præfatæ conclusionis esse asseruit Accursius in l. 1. C. negociata. ne milit. lib. 12. Ludoui. Rom. in d. l. principalibus, quæ tamen displicit Iasoni ibidem: quādoquidem, vt ipse ait, casu eueniente, quo prædictæ occupationis ratio cessaret, vt si fortè domum emeret, non prohibita censeretur emptio, prout in milite nūcupatim statuitur in d. l. milites.† Quarè aliam ipse Iason assignat, quam credit esse magis congruam, nempè propter metus impressionem, quam leges suspicantur iudices illaturos, ita vt subditi liberè contrahere non valeant, vt in l. si per impressionem. C. de his quæ vi. Quæ tamen, vt eius pace dixerim, hoc non dicit, imò contrarium est iure probatū ex decisione tex. in l. ad inuidiam. C. de his quæ vi, vbi ex sola dignitate aut officio quantumuis d'gniori, non præsumitur illatus metus vel dolus. Quod probat tex. il le in hæc verba, Vnde intelligis quòd ad metum arguendum, per quem dicis innitum fuisse contractum, senatoria dignitas aduersarij tui sola non est idonea. Hactenus Imperator. Vitalis tamen de Cambanis in tractatu clausularū, tit. de metu officialis, in prin. fo. 444. eum textum intelligit in officiali dignitatem habente, ne dignitas ei obsit, imò prosit potius, vt in l. si longius, in fin. ff. de iudic. Tandem nu. 2. post Bart. in d. l. ad inuidiā, regulam tradit generalem, vt metus non præsumatur in dubio, nec impressio, nisi in casibus ibi per eum exceptis: quos tamen non refero, vt quibus nihil sit addendum. Ange. etiam optimè loquitur in consi. 215. Iason in l. interpositas, & in l. cum te proponas. C. de transactio. Alexan. consi. 93. lib. 3. Bald. consil. 364. lib. 3. Corsetus in singularib. in parte metus, Panor. in cap. accedens, de procura. Alias plures rationes assignant interpretes in d. l. principalibus, maximè Alcia. ibi, qui nu. 1. & seq. non vna tantum moueri legislatores asserit ratione, sed pluribus, ibi per eum relatis.

2 Metus, ; illatio in iudice an præsumatur?

relatis. Cæterùm vt materiam, de qua agimus, perfectius explicemus sequētes adnotare placet cōclusiones. ¶ Prima sit. † Iudices quicquā supra quotidiani victus vsum, in prouincia quam administrant, emere qrohibentur, neque domū ædificare possunt, aut nauem extruere. l.1. C.de contr. iu.l. aufertur. §. quód à præside. ff.de iure fisci, & in c.2.correctorum, in pragm. cuius ratio est, nō occupationis, impressionis, aut metus præsumptio, sed quia aliàs legi Cinciȩ fraudē facere possent, & ficta emptione, xeniorum qualitatem excedere, quȩ lege solent §.non verò.ff.de officio procōs. permittuntur, & quanti vellent omnia habere, quod difusse li.in C.Verrem.6.oratione.9. Marcus Cicero explicat, & hæc placet Alciato ibidem nu.2.tamen iudicio meo ratio nō concludit, nō enim explicat causam, quare hoc crimen præsumat lex in iudicem ex sola emptione ab eo facta. Cuius quidē præsumptionis ratio hæc reddi potest, nā quorsum in aliena patria administrationem temporalem gerentes (quam finito anno, aut biennio administrationis, relicturi sunt) immobilia quæ sunt, aut mobilia, quæ ad alimenta victum, scilicèt, & vestitū necessaria non sint? vtique nulla alia ex causa id iudicem fecisse, conijci potest, quàm quod aliquid ei remissum fuerit iusti valoris: neque venditorem, quàm vt modico illo quod remisit, pretio iudicis amicitia emens, cùm casus pro priùs aut amici emerit, propiciū reddat. Quo fit regula certè firmissima, vt quoties alia ex causa emptionem istam fuisse celebra-

3 *Iudex nil supra quotidianus victus, vsum emere potest nec domum construere.*

tam constiterit verè, aut præsumptiuè cesset corruptionis præsumptio. † Ex quo Iasonis sententia in d.l.principalibus, pen. col. facilè tuetur dicentis, Magistratum cōtrahere prohibitum, non posse pignus accipere, cū enim cōtractus principalis non teneat, nec accessio quidem valere debet. l.nō dubium.C.de legib. l.1. §.eam rem. C.quȩ res pign.oblig.poss. & hoc commu.recipitur teste Alcia.ibi nu.10.at verò si contractus principalis valeat, vt quia ante adeptum magistratum celebratus sit, pignoris datio proculdubiò valebit, ex Iasonis & Alciati sententia ibidem nu.11.licet Decius leui ratione dissentiat. Alia enim causa pignus acceptum apparet, scilicèt ex contractu ante magistratum gestò, non ergò corruptio, metus, impressio, aut aliud delictū præsumi debet. † ¶ Eadem ratione soluitur dubium, an prohibitio extendatur ad contractum statim finito munere celebratū? quo Bal. censuit in d.l. solent. §. vlti.ff.de officio procōs. præsumitur enim retro durante magistratu, hoc tractatum fuisse, argu.l.1.C.de contractu iudic. nam quæ in continenti sequuntur antea censentur tractata. l. si ventri. §. vltimo.ff. de priuileg. credito. durat siquidem eadem præsumptio corruptionis, nisi alijs præsumptionibus elidatur, quod tamen Alcia. ibidem nu.12.à coniectura iudicis censuit pendere plurimū, qui cognoscat an probabiliter ratio prohibitionis eo casu subesset: argum.d.l. milites, vers. sed si stipendijs.ff.de re mili. cui ipse assentio quidquid dixerint Iason ibi pen. col. vers.2.quæro, & Deci.nu.7.

4 *Iudex pignus accipere prohibetur.*

5 *Iudex an possit cōtrahere statim finito munere? vide supra. ca.25. nu.6. & 7*

6 Hinc etiã fit, quòd iudex in propria, vbi natus aut educatus est, administrationem gerẽs nullo iure prohibetur immobiles aliasuè res à subditis emere, domũuè ædificare: certè Iasone in d.l. principalibus.1.limi.& hoc asserit communiter hoc esse recertum, veriorẽ, receptioremq; sententiam esse attestatur Alcia.in l.præsidis, nu.10 ff.si cert.pet. cũ exceptione seu limitatione, de qua ibi, & infra dicemus. Rationẽ huius exceptionis asserũt omnes esse, quia non est verisimile eius dignitatis collatione voluisse Principẽ, eũ commertio rerum in patria sua priuari. ita Alci.d.l.præsidis nu.10.sed iudicio meo hoc potius est specierum diuersitatẽ ostendere, quam diuersitatis rationẽ. Quarè igitur magis in aliena, quã in sua patria Princeps iudicẽ priuat rerũ commercio? Ex antea dictis clarè deducitur, quandoquidẽ in patria sua fundos aliasuè res emẽtes, domosuè ędificantes potissima, & iure probatissima causa allecti cẽsentur, ob affectionem, videlicèt, qua iure naturę impellũtur, vt in sua patria possessionibus amplia ri cupiãt fundosq;, si quos habẽt, augere, vt in l.1.§.si rẽ, versi.& aliàs videamus.ff. si quid in fraud. patro.cũ igitur vrgentissima causa incitetur iudex ad emendum; non sanè existimabitur metus impressionem aut eius corruptio nẽ in contractu intercesisse, nisi liquidò probatũ fuerit. Vna enim præsumptio tollit aliã.l.diuus.ff. de integr.resti. Crimen præthereà non præsumitur quoties alia causa existimari potest. l. merito. ff. pro socio. l. semper in dubijs.ff. de reg.iur.Alcia.c.vlt.præsump. & hæc verior videtur opinio, licet Ang.Ludo.Rom.& Dec.nu.7.in d l.principalibus, asserant contrarium, perpendentes rationem impressionis, qua falso attestantur dictam constitutionem legis principalibus fundari, adhuc in iudice suam patriam peragente, vigere: nimirùm ergò si alluc nentur, vt qui veram ignorauerint dictæ cõsti.utionis causam. Et hæc maximè obtinent iure nostro Regio in iudicibus originarijs cuiuslibet loci, qui ordinarij dicuntur, cùm hæc prohibitio ad correctores extendatur nõ ad alios, vt d.c. 1.correctorũ: hic, omnes debeant esse forenses, vt in c. 4. quod ita cõcludit Nunnius in d.c.2.nu.19. versi.ex quo deducitur. † ¶ Hinc etiam deducitur, quod & Modestinus decidit in d l.qui officij, in fi.prin.ff.de cõtra.empt. his verbis: Qui officij causa in prouincia agit, vel militat, præd'a cõparare in eadẽ prouincia nõ potest, præterquàm si paterna eius à fisco distrahãtur. Hæc ille. Nã emẽs res paternas, affectionis causa emisse præsumitur, quam naturaliter quilibet habet ad bona paterna, vt vbique legislatores tradunt in l.videlicet, si in emptionem. ff. de mino.&in l.lex quę tutores.C. de admi.tuto. & in d. §. sed si rẽ. versi.supra cirato, quarũ legũ authoritate dixit glo.in l.1.in verb. Reipublicæ, ad fi.ff.solut.matri. & rursùs in l.si æquo.ff. de lega.1. quòd nostra admodũ interest rẽ, quæ maiorum fuit, emere, inquã rem plurimã, more solito, Tiraq. coacerbauit in præfactione retractus linagier, nu.34.& deinceps. † Ex quo nimirùm iudex durante officio, rectè admittitur ad retra-

Iudex in propria patria administrans emere non prohibetur.

7 *Iudex alias emere prohibitus bona paterna emere non prohibetur.*

8 *Et an possit retrahere rẽ venditam, quæ sui erat patrimonij*

retrahendam rem venditam ab eius consanguineo, quæ paterna fuerat, aut auita, iuxta cõsuetudinẽ legesq; Regni nostri, quę id omnibus indefinitè permittũt, vt in l.13.ti.10.li.3.fori; & in l.6.& 7.ti.7.lib.5.ordina.& in l.230.in legibus styli, & in l.70.71.72.& 73.in legib. Taurinis, cessat quippè hac in specie corruptionis aut impressionis præsumptio, cũ alia ex causa conijci possit eam rem retrahere, nempe ob affectionem, vt in d.l.70. Tauri optimè dixerat Anto. Gomez nu.12. hac igitur coniectura facilè nimirum elidetur criminis præsumptio. Eadem ratione dicerem, quòd si in aliena prouincia fundos aliquos haberet iudex, aut agros, ratione affectionis, quam habere præsumitur ad cõfines, iuxta dispositionem tex. in l.1.§.sed si rem, vers.& aliâs. ff.si quid in frau.patr.l.si cui fundus in fin.ff.de lega.2. emere non prohibeatur, nisi impressio, aut aliquis alius captiosus contractus probetur. ¶ Ex supradictis nihilominus apparet, quare superiori regulæ non sit locus, in officialibus perpetuis † (hi enim emere non prohibẽtur) alia quippe causa existimari potest, quare possessiones emãt, quasi in perpetuo vitã acturi: ideòq; quasi propria esset patria, cupiunt possessionibus ampliari. Hinc fortè iure nostro Regio statutum fuit, vt officiales perpetui eligerentur vicini, & habitantes in eo loco, cuius administrationẽ sumere vellent, vel qui ibi veniant perpetui habitaturi, nõ verò alij.l.8.tit.2.lib.7.ordin. cũ ergo hoc casu alia ex causa emptionem factam esse cõiectari possit, non erit impressio, aut corruptio præsumenda, & hæc (ni fallor) fuit intentio Pauli Iurisconsulti in l.prę sidis.ff.si cer.pe., quã ibi cõmu.scribentes, teste Iaso.in d.l.principalib.2.limi.procedere asserũt, nõ modò in officialibus præsidis, qui perpetui sunt, (vt iudicum executores & ministri qui præcepta & citationes ad reos ipsos deferunt, vt in l.1.C.de offi.diuer.in d.l.prohibitum.C.de iure fisc.lib.10. & scribę, secund.Bal. & Soci.in d.l.principalibus) verumetiam in quocunque iudice perpetuo, ex ratione generali illius tex.vt ibi inquit Bar.& communiter moderni secundũ Iaso, ibi in.2.limita. hac tamen cũ moderatione, nisi appareat quod per impressionẽ, aut captiosẽ factus sit contractus, vt per Bar. in d.l. aufertur.§. quod à præside.ff.de iure fisc. Quibus non obstat ratio Guill. de Cun. Salic. & Philippi Decij in d.l.principalibus nu.12. & Greg.Lup.in l.5.ti.5.p.5.in glo. in verb. *Iuez qual quier*, attestantium cõtrariũ, eo quòd metus impressio, propter quam iudices tẽporales prohibentur contrahere, æquè existimatur in vtroque & tẽporali & perpetuo, imò magis in perpetuo, qui cũ videat se perpetuũ faciliùs inducitur ad tyrannidem, decipiuntur enim credentes eam esse rationem dict.l.principalibus, quia, vt iam diximus, non præsumitur impressio, aut dolus, quoties alia causa considerari perpendiuè potest, quare emptio processerit, prout præfata in specie vsuuenit. Ex quo apparet, neq; eã esse huius limitationis causam, quam Iason in dict.l. principalibus.2.limitation. & Alciatus in dict. præsidis, numero.1. existima-

9 *Officiari perpetui contrahere non prohibentur.*

existimabant, nempè, quod cum perpetui sint, nisi contrahere possent, quodammodò pœnæ addicti viderentur, vt quibus comercium interdictũ esset. Meritò igitur lex tolleravit, vt hi à generalitate prædictæ regulę eximerentur. Nam & hæc ratio refellitur, quoniã ex quo cum nõ subditis contrahere possint, non est attendendum, quòd inibi vbi officium gerunt, prohibeantur, arg. text. in l. Titio centum. §.1. ff. de condi. & demõstra. neque oberunt verba generalia d. l. 5. tit. 5. par. 5. per Greg. Lup. ibi appensa, *Adelantado, o otro júez qualquier*, loquitur enim lex illa in præsidibus prouinciarum, aut alijs temporarijs iudicibus nõ in perpetuis. At qui neque eam esse rationem limitationis dixerim, quam Alcia. in d. l. præsidis nu. 2. assignat, cũ magistratus annui neq; agere vel accusare, neque conuenire durãte magistratu possint, vt l. pars literarũ ff. de iudic. l. 2. & 11. tit. 1. par. 7. l. qui accusare. ff. de accusati. sed officij finis sit expectandus, vt in l. de pupillo. §. si quis ipsi. ff. de oper. nou. nuncia. at qui perpetui sunt, statim ad litigandum cogũtur. c. 2. de ope. nou. nuncia. Alberi. in l. Senatusconsulto. ff. de offi. præsi. dilatio siquidem tã breuis non venit in considerationem, vt hac leuissima occasione commercio priuetur. † Sed id in dubium reuocari solet, vtrũ idem iuris sit in magistratibus, qui ad libitum Principis constituuntur? & Bar. in l. de pupillo. § si quis ipsi præ. ori. ff. de nou. ope. nuncia. Petrus Cyn. & Bal. in l. quisquis. C. si cert. peta. idem Bald. in l. solens. § . vlt. . 4. q. ff. de officio pro cons. Bal. Angel. Alex. & Iaso. & DD. communi. in d. l. principalibus, cẽsent idem esse vtrobique, vt perpetui censeantur, & Capicius decisio. 116. in fi. per l. sufficit ff. de cond. indebi. & quia quod non habet certum finem, dicitur esse perpetuum, vt in l. iurisperitos, & ibi Bar. adnotauit nu. 2. ff. de excu. tuto. Guill. Benedi. in repet. c. Rainũtius in verb. Duas habens filias, nu. 38. extra de testam. Præterea perpetuum dicitur id, de quo dubitatur, sit ne perpetuũ an temporale, vt in d. l. sufficit, vbi Iason adnotauit. 2. notabi. ff. de condi. indebi. c. si gratiose, de rescrip. li. 6. glo. in c. vlt. in verb. perpetuas, in fi. ibique Ioan. Andr. & Domini. eo. ti. & lib. Faber in l. 1. de contract. iud. Iaso. in l. 3. §. ex contrario, col. 4. nu. 15. ff. de acqui. posse. Dec. consi. 472. col. 3. vers. & in dubio, cum concor. traditis ab Alex. consil. 216. col. vlti. lib. 7. & Feli. in c. ex literis col. 7. vers. si autem iudex; & ibi Deci. ad fi. de consti. Alciat. tamẽ in d. l. præsidis nu. 3. dubitat, quoniam proconsules olim & prætores annui erant, vt in § 1. insti. de per. & tẽpo. actio. præsides verò prouinciarum ad libitum Cęsaris constituebãtur, & tamen videmus præsidibus inhibitos hos esse contractus, vt d. l. præsidis, & l. 1. C. de contracti. iudi. quare distinguendũ autumat, vt vera sit Bar. sententia in ijs, quos solet Princeps diutius in officio relinquere, neque facilè summouere, quales sunt cõsiliarij sui: vel in nostra Hispania auditores Regiæ chãcellariæ, qui (licet annales sint, vt in l. 4. tit. 4. lib. 2. ordina. & pragma. 40. § . 4. ibi: *Quales nos deputaremos en comienço*

10 *Iudices qui ad libitum Principis cõstituuntur, an æquiparentur perpetuis.*

comiẽço de cada vn año) perpetui tamen cẽsentur, eò quòd perpetuò solet Princeps eos in officio relinquere, neque facilè summouentur, vt ex Ang. in l. eos qui C. si cer. pet. attestatur Greg. Lup. in l. 5. tit. 5. par. 5. Si verò arbitrio quidem Principis constituãtur, sed soleãt tamen citò summoueri sæpe intra biennið vel trienniũ, quod præsidibus, & apud nos correctoribus contingit, hi non perpetui existimantur, licèt ad libitũ sint constituti, sed temporales, & ita iure nostro Regio dispositum videtur in d. c. 1. & 2. correctorũ, vbi Petr. Nunnius nu. 19. vers. aduertendum, pondera verba, *Durante su oficio*, in d. c. posita, vt denotẽt secus esse in perpetuis. ¶ 5. Conclusio præmissa intelligitur, quando officialis emit à subditis, hoc est, suæ iurisdictionis hominibus: secus si à non subditis, ita eam conclusionẽ restringit glos. & Saly. in l. quisquis. C. si cer. peta. Bar. & DD. cõmu. in d. l. principalibus, tunc enim cessat criminis præsumptio: quippe in homines qui non sunt in territorio suo ius dicere non potest. l. vlti. ff. de iurisdi. omn. iud. ergò non est officialis respectu nõ subditorum, vt inquit Decius in d. l. principalibus, nu. 8. ¶ Cæterũ & alij casus sunt, quibus de prædicta regula relaxamus, † vt cùm magistratus necessitate adigente emit, aliumuè contractum facit, mutuam enim pecuniam fœnebrem sumere potest. l. præsidis in fin. ff. si cert. pet. ad idem tex. in l. 1. in verb. præter eas. C. de contracti. iudic. vt pútà causa victus, vt l. solent. §. vlti. ff. de offic. proconf. vbi inquit Bald. etiã equos emere posse vrgẽte necessitate facit etiã, quia in generali prohibitione nõ includitur casus fatalimẽtorũ, vt no. Cardi. in cõs. 66. in dubio præmisso in fi. & clausula generalis nõ porrigitur ad vltimeta, vt no. Bar. in l. Mœlla. ff. de alim. & ciba. leg. per l. libertos. §. posthumos, eo. tit. Dec. in d. l. principalibus nu. 13. † Multa enim necessitatis causa indulgentur, quæ aliàs nequaquam cõcedi possent. l. 1. ff. de offic. consu. l. 1. §. cum in eadem. in fin. ff. ad l. Rhodi. de iactu, quod latius insinuat Iaf. in d. l. principalibus. 4. limi. vnde & victualia pro vsu suo, cæteraquè vtensilia citra vllam reprensiõnẽ emet, vt d. l. solent, in fin. ¶ Præterea restringitur hæc regula, cùm officiali ciuitatis contrahenti cõsentiret Princeps d. l. 1. in princi. C. de contracti. iudi. quod tamen non procederet in rectore prouinciæ, vt ibidem dicitur versi. prouinciarum. ¶ 8. Fallit regula in vltima volũtate, magistratus enim cuiusque sit dignitatis, & iurisdictionis potest hæres institui, & legatum accipere. l. nõ dubium. C. de testamẽ. quod duplici fulcitur ratione, primò, quia verba prohibitionis loquuntur de contractibus, non ergò pertinent ad ius testandi. l. verba contraxerũt. ff. de verbo. signifi. & quia ratio prohibitionis cessare videtur, eo quòd vltima voluntas ad nutum reuocari potest vsque ad mortem. §. posteriori, instit. quib. mod. testa. in fi. l. 3. §. vlt. ff. de adim. lega. & ita intelligit Decius in d. l. principalibus. num. 10. † & Iaso. ibi. 8. limi. ex his infert, quòd prohibitus cõtrahere cũ certo genere personarum, non prohibeatur eis relinquere vltima in volũtate, &

11 *Iudex necessitate adigẽte emere, & mutuam pecuniam fœnebrem sumere potest.*

12 *Necessitatis causa plurima indulgentur.*

13 *Contrahere prohibitus cũ certo genere personarum poterit eis in testamento relinquere.*

in eam rem adducit tex. in argumentum in l. testamentum non ideò, vbi glo. & Bald. C. de testamen. ¶ 9. Supra scripta regula restringitur ad iudices, seu officiales iurisdictionem habentes. † Secus verò est in his qui iurisdictione carent, habent tamen administrationem, vt putà in decurionibus ciuitatũ, ita adnotauit Bar. in d. l. aufertur. §. quod à præside. ff. de iure fisci, & exemplũ tradidit in prioribus ciuitatis. Idem concludit Iason limita. 9. & Decius nu. 11. in d. l. principalibus, Alciatus verò in d. l. præsidis, nu. 8. & 9. id facilè nõ admittit, quoniam l. principalibus, & l. præsidis. ff. si cer. peta. non præsidis solum coercet, sed & qui circa eos sunt, vt manipularios. l. 1. ff. ad l. Iul. repetund. vt palatinos. l. nullum. C. de officio recto. prouin. vt chancellarios & domesticos. l. 3. C. de assesso. vtquè cæteros comites, eorumque libertos. l. Senatus consulto. ff. de officio præsidis: vnde apparet, satis non esse, quòd propria iurisdictione nõ sint formidolosi: sed id requiri, vt neque aliena quidem id possint, text. est in d. l. 1. C. de contracti. iudi. & in c. 2. corrector. & dict. l. 5. tit. 5. p. 5. At rationem igitur legis attendendum est: & ex ea discernendũ, quomodò limitationem hãc obseruemus quò ad officiales iudicum: nam decuriones nil est quod prohibeat contrahere posse, quippè qui & originarij sunt, & vt plurimũ perpetui, neque officiales iudicum appellari commodè possint. ¶ 10. Publicę vtilitatis causa cõtrahere permittitur, vt per Paridem de Puteo de syndica. in verbo contrahere. §. officiales, num. 21. char. 16. Decium in d. l. principa. num. 11. Alcia. d. l. præsidis, num. 6. ff. si cer. peta. de quo opportunius dicemus in 2. conclusione statim sequenti nu. 16. ¶ † Operæ precium tamen erit, vt prænotata maturius intelligantur exquirere: qua pœna afficiatur iudices aut alij officiarij constitutionem supra scriptam transgredientes. Et videtur id decidere textus in prædicata l. aufertur. §. quod à præside. ff. de iure fisci, vt, scilicèt, in firmato emptionis contractu possit res empta à venditore vendicari, æstimatioquè eius fisco inferatur. Nam & durum est, magistratus tali casu quadrupli pœnam subire à Marcello præscriptam in l. non licet. ff. de contrahé. emptio. † cùm pœnę locus nõ sit, nisi quatenus verba constitutionis necessariò inferũt, vt in l. Tribunus, vbi Bald. 2. no. ff. de testa. milita. Alcia. refert in d. l. principalibus nu. 12. at d. lex, non licet, loquitur in alia specie, videlicet, quando ex officio quod quis administrat quidquam emit: quod crimen grauius est. Et id sanè iure nostro Regio proculdubiò obtinet, vt quo expresse caueatur, iudicem priuari re empta & fisco inferri, vt in c. correctorũ. 2. in pragma. nullaquè alia pœna ibi iudici infligitur.

14 *Officiale iurisdictione carentes, an possint contrahere.*

15 *Pœna iudicis aliquid contra legũ prohibitionem ementis.*

16 *Pœnæ locus non est, nisi quatenus verba constitutionis necessario inferuntur.*

CAPVT XXVIII. IVdicibus negotiationẽ esse prohibitam insinuat.

SEcunda conclusio. † Iudices eorumuè officiales cõtrahere, hoc est, negociari, seu mercaturæ operam dare prohiben-

1 *Iudices negotiare prohibentur.*

hibentur per se, aut per interpositam personam, vt in d. l. principalibus. l. 9. & 10. tit. 15. lib. 2. ordinat. & dict. cap. 21. correctorum.

2 *Negociatio plu ribus actibus perficitur, nec vnicus sufficit.* † Ex quibus verbis, dum lex ait ne gotientur, frequentiam actuum requirit, satis deducitur. Negotiatio enim vnico actu non perficitur. l. 1. §. 1. vbi gloss. in verb: omnes. ff. de tributo. Bart. in l. seruis legatis, nu. 4. ff. de legat. 3. Bal. in rubri. C. de consti. pecu. q. vltim. Bar. in l. mariti. §. qui quaestum. ff. de adul. vbi inquit,

3 *Nomina verbalia plures actus significantia plures actus requirunt.* † Quòd nomina verbalia officium significantia, quod quis sua spote assumit autoritate, vt mercatoris hospitatorum, & similia non causantur ex vnico actu, sed assiduitatem requirunt, talem eum refert & sequitur in l. de pupillo. §. si quis ipsi 7. col. versi. 6. quaerit. Bar. ff. de noui ope. nuncia. sic etiam non dicitur quis aleator, licèt semel ludat, neque lector licèt semel legat, neque peccator licèt semel peccet vt inquit Bald. in d. rubri. de consti. pe. in fi. Paris. de Puteo de syndica. in verb. contrahere, versi. officiales nu. 25. char. 36. neque sufficit si negocietur, nisi faciat negotiationem quaestuariā, vt mirè declarat Bart. in dict. l. seruis legatis nu. 3. ff. de leg. 3. & iure Regio id clarius probatur dict. c. correctorum ibi: *Ni se en ella trato de mercaduria, &c.* Vsus siquidem & consuetudo etiam Hispano sermone ex pluribus actibus perficitur. l. 1. titul. 2. part. 1. & ita verba illa expendit Pet. Nunnius d. c. 2. num. 19. vers. ita ista. Restat modò, vt rationem huius conclusionis inuestiguemus, quam (ni fallor) esse credere:

4 *Iudices officio suo vtilitatique publicae vacare conuenit, non particulari tempendio.* † ne qui aliàs curae Reipublicę intentus esse debere priuatis negotiis detentus, quod ad eos munus pertinet adimplere nequeat. Officio namque suo, vtilitateque publicae vacare eum conuenit, non autem particulari compendio. Quod vtique congrua & aptissima similitudine ab arbore naturali sumpta, nemo (ni fallor) in tribo. iudice adequatius ipsi mè docere potest. Arbor siquidem eius efficitur, cuius in fundo radices egerit, quāuis aliena fuerit, caeterùm si in vtroque fundo radices emisserit, communis est, antequàm autem radices produxerit in fundo alterius insita, eius permanet, cuius fuerat. l. adeò. §. vltim. & l. seq. ff. de acqui ren. rerum domi. §. si Titius, insti tu. de rerum diuis. l. 42. tit. 28. par. 3. sic & arbor tua artificialis, hoc est iudex, cùm radices suas, studiū videlicèt suum, in Reipublicae viridario, vbi plantata est prorsus agere debuisset, vt sic ciuium vtilitatem propriae praeferret; fructusquè iustitię in eorum cōmodum produceret: in fundo alieno radices emittēs, negotiationi, aut mercaturae operam nauando, piā tę dominium ita commutabitur, vt eius efficiatur, cuius in fundo radices coaluerint. Si enim studium operamuè omnem mercaturae adhibuerit, Respublica omninò dominiū arboris amittet, sin autem, partim negociationi seu mercaturae, partim vero Reipublicae studium impertitus fuerit, erit communis. Ratio enim non permittit, vt alterius arbor esse intelligatur, quàm cuius in fundum radices egerit, vt d. §. si Titius, instit. de rer. diuis. Ex quo euidenter deducitur praemissam conclusionem, non tantum in iudicibus tempo-

temporalibus obtinere; verùm & in perpetuis, neque modò si in aliena patria, sed etiam si in propria negocientur, idem quoque obseruandum esse, siue cum Prouincialibus sibi subditis contrahat, siue cum externis non subditis suæ iurisdictioni. Eadem quippe ratio in qualibet harum speciei militat. Satis enim est vnicuiq; vnico inseruire muneri, neque decet plura amplecti. Sed aut iudicis eligere oportet exercitiũ, aut mercatoris. † Cur ergò permitté-

5 *Negotiatio iudicibus & militibus prohibita, & a nobilitate summota.*

da est magistratibus negotiatio, quæ neque militibus quidem conceditur? vt in l. 1. C. de negocia. ne militent. lib. 12. & quę iure nostro à nobilitate summota est, vt in l. nobiliores. C. de commercijs, & in l. antepen. C. de cohartali. lib. 12. cuius verba sunt: Sed etiam eũ ctos qui diuersarum rerum negociationibus detinentur, trapezitas, scilicèt, vel gemmarũ, argẽtique, vestium, venditores, apothecarios etiam, cæterosquè institores aliarum mercium quibuscunque ergasterijs adhærentes: iubemus â prouincialibus officijs remoueri: vt omnis honor atq; militia contagione huiusmodi segregetur. Hactenus Imperator. † Sed

6 *Mercatores an dignitatem assequi possint? & an adepta repellatur.*

& tex. in l. nequis. C. de dignita. li. 12. præcipit, quòd negotiatores alijquè huiuscemodi homines dignitatem assequi non possint, & ab iam adepta repellantur: vbi & Luc. de Pena hos dicit esse sordidos. Quin memoriæ proditũ fuit ab Aristotele Peripateticorum Principe, lib. politi. 3. cap. item. 3. legem fuisse ad Thebanos, vt nemo idoneus esset ad honores Reipublicæ suscipiendos, nisi per decẽ annos à mercatura destitisset.

Quin etiam apud Romanos lex Clodia prohibebat Scribas quæstorũ exercere negociationes, tanquam id indecorum foret, cuius scriestis est Suetonius, & plurima in eam rem refert Tiraquel. de nobilitat. cap. 33. † vbi mercaturam, ait, nobilitati derogare, nisi mos regionis, qui aliud dubiè seruandus est, aliud indicat, vti apud Venetos & Gennuenses. Nobiles quoque mercaturã exercent citra nobilitatis detrimentum: si mercatura sit magna & copiosa, non si tenuis sit & vilis, vt testimonio Ciceronis lib. officiorum. 1. asserit Tiraq. ibi nu. 19. sed & nu. 20. aliter limitat, vt procedat, quãdo per se exercet quis mercaturã, secus si per alios. Idemquè latius probat eo. lib. cap. 27. nu. 7. & multis sequentibus. † Quod cùm ita sit, iustus magistratui perpetuo negociatio inhibetur, † quò enim maiori quis præest dignitati, eo magis delinquit, cùm in his peccat, quæ dignitatem, aut illius administrationem concernunt, vel in his propter quæ dignitatẽ, vel honorem cõsequutus fuit, vel cũ delictum cedit in dedecus & contumeliam ipsius dignitatis. l. quædam delicta, & ibi Bart. & Alberi. ff. de pœnis, Alexan. in l. 2. paulò ante fin. C. vt nemo priuatus, vel etiam quando delinquit prætextu & colore dignitatis. Ray. & Sali. in l. presbyteri, per text. ibi, in illis verbis, quod nihil metuãt C. de Episc. & cleri. & Cæpol. qui id optimè declarat in consil. 40. col. 4. versi. tamen ista regula, & versi. seq. Tiraquel. de nobilita. c. 30. nu. 112. & duobus sequentib. † Cæterũ ex supradictis satis cõstat, publico fauore ab hisce contracti-

7 *Mercatura nobilitati, an deroget?*

8 *Magistratui perpetuo mercatura, an prohibeatur?*

Delictũ dignitate augetur.

10 *Iudices fenere publico negotiari prohibentur*

tractibus summotos esse magistratus, vnde consequens est, vt neque iuramento confirmentur contractus per iudices celebrati, quo quomodo à iure prohibiti, iuxta distin. Bar. in l. si quis pro eo, vers sic. 4. ff. de fide, sicut nec renunciatio, qua expresse dictis constitutionibus se eximere vellent, quicquam valeret, vt asserit Iaso. in d. l. principalibus, prope finem, vbi Decius num. 4. post Ioan. Baptist. de sancto Seuerino, & Alcia. nu. 7. & 8. qui post Deci. reddit rationem, † nempè quod ius publicum priuatorum pactionibus remitti non possit. l. pacta, quę cōtra. C. de pact. & in l. iurisgentium. § si paciscar. ff. de pactis, quod indubitati iuris est (inquit Alciat.) in his casibus quibus lex non solum contractum infirmat, sed etiam pœnam adijcit, quod communiter est receptum ab interpretibus legis non dubium. C. de legi. Sed quòd nostro casu non tantū prohibeatur, sed & pœna adijciatur, videre licet ex supra nu. 14. c. 27. traditis, & ex l. aufertur. § quod à præside. ff. de iure fisci. & d. l. licet, de contrah. empt. Deci. tamē num. 4. addit alias duas rationes, videlicet, † quia iuri prohibitiuo renunciari non potest, glo. Bar. & DD. in l. 1. C. ne fideiuss. doti. dē. † sicut nec iuri in odium renunciantis introducto. l. tametsi. ff. ad Macedo. glo. Bar. & scribentes in l. pen. C. de pact. Constat etiā fortius prohibitioni locum esse, si per interpositam personā præses ipse contraxerit. l. eos. C. de vsur. d. l. 1. C. de contract. iudi. d. l. milites. ff. de re mili. d. c. 2. correcto. † Ex suppositione enim faciliter præsumitur fraus. l. si is qui bonis. ff. de acquiren. hæredita. † Sed & non solum magistratus ipsi, verum etiam qui circa eos sunt prohibentur contrahere, aut negotiari dict. l. principalibus, & d. l. 1. C. de contra. iudi. dict. c. correctorum. 2. circa eos esse intelligūtur legati, comites, & consiliarij, dict. l. 1. de contra. iud. Item præco, medicus, lictor, officiumquè omne ab eo adductū, qualis cornicularius, commentariensis, adiutor, actuarius, exceptores, apparitores, cæteriquè quos secuum duxerit, quosque lex cohortis appellatione videtur intelligere, vt l. 1. ff. ad l. Iul. repe. quiquè alibi domestici præsidis dicūtur, vt d. l. 1. C. de cōtract. iud. ita Alcia. docet in d. l. principalibus, nu 9. Sed nō hoc indiscriminatim intelligendū est, nā licèt hęc prohibitio extendatur ad officiales temporales iudicis etiam non perpetui, vt sentiunt iura pręcitata, non tamē extēditur ad officiales perpetuos, hi enim contrahere & negotiari non prohibentur, vt in d. l. præsidis. ff. si cert. peta. imò & fœnerari, vt ibi dicitur, sicut neque prohibentur quascunque res emere, vt supra num. 13. cap. 27. exposuimus, quibus quidem ius Regium non aduersatur, imò ex generali huius Regni consuetudine videmus, tabellionibus, executoribusquè, & alijs officialibus perpetuis cū in alijs tribunalibus, tum etiā in foro Regio, officia gerentibus: contractus negotiationēquè permitti: quos merces quascunque emere cernimur, vt carius vendant. Quod vtique concedendū non esset: quinimò iustiùs foret legem seruari Clodiam, de qua supra nu. 6. ne ipsis negociationibus impe-

11 *Renunciari no potest iuri publico.*

12 *Nec iuri prohibitiuo*

13 *Nec iuri in odium renūciantis introducto.*

14 *Fraus ex suppositione præsumitur*

15 *Contrahere prohibentur, qui circa eos officia gerūt.*

impediti munera, vt æquum est, subministrare impediatur. ¶ Aliqui tamen sunt casus, quibus de prædicta regula relaxatur, vt
16 *Iudicibusne gotiatio permittitur publica vtilitatis causa.* putà, † si publicæ vtilitatis causa iudex contrahat & negocietur, vt quia emerit frumentum, & duxerit ad ciuitatem tempore penuriȩ, quod & postea omnes tenentur emere, quamuis eo nõ egeat, ita Bar. in d. l. 1. num. 2. C. vt nemini liceat ab empt. specierum se excus. libr. 10. potest enim præses prouinciæ cogere subditos vendere frumentum iusto pretio necessitate vrgente. l. annonam, vbi Bart. ff. de extraordi. crimi. idem Bar. in l. 1. §. cura carnis. ff. de officio prȩsidis, & in d. l. 1. nu. 7. C. vt nemini liceat ab emptione specierum lib. 10. Paris de syndicatu in verb. contrahere, versi. officiales nu. 21. char. 36. quippè cũ probatio negotiationis fiat iudici publicæ vtilitatis causa, vt supra expositum est (id est, ne subditos lædat, neuè à muneris sui exercitio auocetur, vtilitatem publicam, cui incessanter vacare deberet, in proprium vertens commodũ) nõ concluditur species ista, quia esset publicæ vtilitati contrarium argumen. l. iuuemus, minima. C. de sacros. Eccles. vt ibi inquit Paris de Puteo, Decius etiam in dict. l. præsidis, nu. 11. ff. si cert. peta. redens rationẽ, videlicet, quia propter vtilitatem publicam receditur à regulis iuris, vt latè tradit Roma. in l. si verò. §. de viro in 10. limitatione. ff. solut. matrimo.
17 *Decuriones ciuitatis an contrahere prohibeantur.* ¶ † Alius excipitur quoque casus præmissa regula, videlicèt, quãdo mercaturam excercens, caret iurisdictione, licèt habeat administrationem, vt in decurionibus, seu prioribus ciuitatum: ita concludit Bart. in dict. l. aufertur. §. quod à præside. ff. de iure fisci, & alij supra citati num. 13. quod facilè non admittit Alciat. neque immeritò, iudicio meo, nobiles quippè & non plebeij sunt eligendi. l. honores. ff. de decurio. & alia habentes, in quibus de decuria Pisana lib. 1. cap. 13. & in summula Azonis, tit. de decurio. at quî nobilibus mercatura non conuenit l. nobiliores. C. de cõmercijs & mercato. vt & supra latius traditũ est num. 5. & sequen. arceantur ergò ab ea decuriones. Sed iam in Hispania vsurpatum est vt decurionatus, quod deterius est, impunè distragantur. Nimirùm ergò si decuriones ipsi commertia exerceant. Imò quod perniciosissimũ est Reipublicæ, hi quibus iure cõcessum est, aut saltem consuetudine, vt omnibus rebus vendendis precium statuant, & moderẽtur, vt legitur in decuria Pisana, lib. 2. c. 18. versi. item ordo, mercaturam exercẽt earum rerum quȩ ab eisdem taxandæ sunt, vini videlicet, panis, & similium. Cæterùm neque ob id prohibiti censebuntur, si in propria patria officium exercuerint extra negotiationem, domum, fundum, aliàuè rem sibi necessariam emere: vt ex nota. in d. l. principalibus expendit Amædeus de Castello de syndica. in parte item in eo quod dictus num. 175. ¶ † Sed non ab re 18 *Pœna iudicis contrahentis, & mercatura exercentis.*
hîc dubitari posset, eadem ne pœna afficiatur iudex negociator, qua, & qui aliquam peculiarem emptionem facit, an diuersa? & sanè iure communi crederem esse distinguendum. Nam si inter subditos iudex non perpetuus id faceret

cerc[...]endum est, quod & in.1. concl[...]one diximus; præterquã in casibus ibi exceptis, eadé quippe inest ratio vtroque casu. Sin autem inter non subditos durũ esset quidem, vt magistratus, tali casu, publicationis vel quadrupli pœnam subiret, cùm pœnę locus non sit, nisi quatenus verba constitutionis necessariò inserunt. Satis ergò erit contractum censeri nullum, vt qui contra legis prohibitionem f[a]ctus fuerit, iuxta notata in l.non dubium. C.de legibus, iure autem Regio vltra hanc pœnã fisco applicatur, quod emptum distra[c]tumuè fuerit, vt d.c.2 correcto. aduertendum tamé est, textum illum temporario iudici pœnam imposuisse nó perpetuo. Quarè arbitrariè puniri dicerẽ, si iudex perpetuus contrahat iuxta negligentiam, aut culpam in officio cõmissam in negotiationis causa. Vt tamen si monitus non arceatur, aut à negotiatione desistat possit officio priuari, argu.l. iudices.C.de digni ta.lib.12.cũ & tex. ibi Prępositus in cap.1.§.quicũque à primo, de pace tené. & eius violat.in vsibus feudorum.

CAPVT XXIX. OFFI cialis ex officio quod administrat quicquã emere non posse insinuat.

1 Officialis ex officio quod administra, quicquã emere nequit

TErtia conclusio,† ex officio quod quis administrat, quicquam emere non potest per se, vel per interpositam personam.l. non licet.ff. de contrah en.emptio. contractus enim iste naturæ officij aduersatur, exempli causa ad munus censorum vel consulum pertinet publica locare vel vendere, nũquid ipse consul poterit esse vectigal[i]ũ redemptor per se, vel supposit[am] personam? certè non: fieret e[nim] fraus fisco, delinqueretquê in [offi]cio suo, vt d.l. non licet, quia inter emptorem & venditorem debet esse discrimen, hic verò nullũ, cùm ipsemet emptor & venditor esse censeatur ratione officij, quo vendere tenentur, & ratione cuius Rempublicam repræsentat, vt inquit Saly. in dict.l.quisquis, nu.3.C.si cert.peta. vt sic nimirũ si nõ vtilitatem officij, seu publicam, sed propriam agat. Verisimile enim est eius reuerentia alios contra liceri non ausuros, vnde & damnum fisco oriri possit. Idẽquè consequenter erit, si res priuatæ publica auctione vendantur: iudices namquè eiusuè familiares aut asseclæ (quos fortè Palatinos appellat text.in l.vlt.C.de rescinden.vendi.) non licitabuntur, iusta enim est suspitio contra iudicem, si per se, aut per eius familiares licitatio fiat, quippe cuius officium & authoritas ad auctionem liberius & vtilius faciendam imploratur, non æquum est, vt ipse eius licitatione impediat, ne liberè omnes liceri possint. Ex quo apparet, conclusionem nostram procedere in quocunque officiali temporario, videlicèt, seu perpetuo, in propria vel aliena prouincia administrationem agente, & hoc vltimum probat Alcia. in d. l.præsidis, num.50.ff.si cert.peta. inest enim eadem ratio omnibus hisce speciebus, idem ergò ius statui debet. ¶ Cęterùm huic conclusioni locus non est, cùm paterna bona à fisco distrahũtur, iudex quippè

quippè hoc casu emere poterit. l. qui officij, ad fi. princi. ff. de contrahen. empt. sicut & tolerari in militibus videmus, vt cùm paterna eorum prædia fiscus distra[...]it à licitatione non repellantur, vt in l. milites. ff. de re mili. quod si verum est vltra eam speciem extendi non licebit, quia exorbitans à iuris regulis. Intelligiquè debere reor, si palã id iudex fecerit, & bona fide, & in alterius iudicis præsentia, perinde ac tutore dicitur, & hac in specie doctrinã Angeli & Fulgo. in d. l. principalibus, ipse intelligerem, quã aliàs generaliter intellectam communiter improbant omnes teste Iasone ibidem. 7. limi. ¶ † Sed qua

2 *Pœna iudicis licitãtis quod eo authore distrabit.*

pœna punietur iudex, qui præscripta violauerit? & vltra impugnationem actus quadrupli pœnam rei sic redemptæ eum subiturum asserit Marcellus Iurisconsultus in dict. l. non licet. ff. de contrah. emptio. Quod quidem maximè verum est, si per interpositam personam id fecerit, nam ex suppositione, vt prænotatum est, facilius præsumitur fraus, vt. l. si is qui bonis. ff. de acqui hæred.

CAPVT XXX. IVDICES mutuas pecunias possint ne accipere, examinat.

1 *Iudices mutuũ accipere an possint.*

QVarta conclusio, † iudices non possunt à litigatoribus, quorũ causas audiunt mutuas pecunias suscipere, ne eo beneficio allecti legem & iustitiam illis prodant. Corrumpere enim videtur quis iudicem, eidẽ pecunias mutuando, vt l. quisquis. C. si cer. pet. vbi hæc conclusio intelligitur etiam, si fœnebrem pecuniam accipiat, quippè cùm & hoc casu eadem ratio insit: quare vtroque casu exilij pœna plectetur, & mutuans & iudex ipse mutuò accipiens, vt in d. l. quisquis. † Sed an à non litigãtibus possit mutuam accipere pecuniam? & distinguendum quidẽ est. Nam iudex perpetuus mutuò accipere poterit, & idem in quocunque officiali perpetuo, vt d. l. præsidis, in princ. ff. si cert. peta. quidquid dixerit Alcia. lib. 1. parergon. iuris ciuilis. c. 25. Secus verò in temporali, cui non licet mutuam pecuniam suscipere ab hominibus sibi subditis eius prouinciæ quam administrat, vt in dict. l. quisquis, vbi glo. & Saly. num. 1. qui tamen asserit hoc communiter limitari & restringi, nisi vrgente necessitate id cogeretur facere, argum. l. 1. §. prætereas. C. de contractib. iudic. dubito tamen, an & hoc sit verum, cùm Doct. à Salyceto citati non in mutuo loquantur, sed in emptione earum rerum, quæ ad victum vestitũuè pertinent, vt dixi supra nu. 8. quæ magis necessaria sunt ad vitã humanam, quàm pecuniæ. † Nam licèt carens pecunia omnibus, quæ pecunia quæruntur, carere dicatur, cùm aliàs sanguis hominis appelletur, vt ait Saly. in l. admonendi, col. penul. ff. de iure iuran. nu. 19. refertquè in eam rem plurima Tiraquel. de nobilita. c. 31. nume. 350. & sequen. & c. 3. 1 num. 5. fortiùs tamen id verum est, iudicem præsumptionem contra se habere, quòd pecunijs non careat, cũ ei detur salariũ de publico, quare difficilimum, ne dicam impossibile,

2 *Iudices mutuum a non litigantibus an possint accipere?*

3 *Pecunia quodammodo sanguis hominis.*

bile, erit probare egestatem. Secus verò est in his, quę ad victum pertinent, quibus quis carere pręsumitur, nisi quotidie emat, atque ideò emptionem earum rerũ iudici permitti æquum est. Cũ vsuris autem licitè sumere potest, dum tamen ab eo non accipiat, cuius de causa cognoscere cœpit, vt tradit Alcia. in d.l. præsidis, nu. 5. idem obseruandum crederem, si redditus annuos alij venderet ob pecuniam sibi datam cum pacto, vt redimere posit, nam si cum vsuris licebat, fortius & hoc casu licebit. Verùm à nõ subditis mutuam poterit suscipere pecuniã, vt in l. præsidis, in fi. ff. si cer. pet. secundum vnum intellectum: cui adde, nisi cõuersationem habeat in sua prouincia, vt in l. quisquis. C. si cert. peta. illud tamen generaliter obseruandum est iudicem pro Republica, vel pro vniuersitate cui præest, mutuam pecuniam suscipere posse, siue perpetuus is, siue temporarius fuerit, siuè à subditis, aut non subditis acceperit, tunc enim non suam, sed Reipublicæ vtilitatem quærit. l. Gayus. ff. de vsuris: ita hæc intelligit Saly. in dict. l. quisquis, nu. 1.

4 *Pœna iudicis mutuum recipientis.*

C. si cert. pet. † Pœna autem iudicis aut alterius officialis id perpetrantis erit arbitraria iuxta modum delicti metienda. † Nam cũ dolus hac in specie sit præsumptus, & non verè probatus, nõ erit pœna ordinaria iudicis corrupti infligẽda, vt est casus singul. in c. afferte, de præsump. vbi licèt Salomon ex pręsumptionibus motus adiudicauerit vni mulieri filium, noluit tamen alteram capite plecti: quæ iustissimè ea esset pœna damnanda, si legitimè probatũ esset filiũ alterius surripuisse, vt in l. 1. C. ad l. Faui. de plagia, secundũ Inno. in c. quia verisimile, de præsump. vbi tradit hãc doctrinã, quam velut singularem, & ab alio non traditam commendat Cardi. in d. c. afferte, & ibi Anto. Ioann. de Imol. & Abbas, alijquè moderniores, Ioan. Lup. in allegatione in materia hęresis. § . 11. vbi alia plura in eam rem congerit. Hyppoli. Marsi. in repe. l. vnicæ. C. de raptu virg. nu. 131. & in l. repe. nu. ff. de quæstio. optimus tex. Regni nostri in l. 4. ad fi. tit. 8. de homicid. p. 7. vbi Grego. Lup. id expendit in glo. vlti. allegans Bal. in l. vlti. ad fin. de proba. ¶ 5. conclusio, † Magistratus pecunias suas fœnori dare prohibentur. d. principalibus sæpius citati, & l. eos. C. si cert. & hoc eadem ratione, qua & negotiationem diximus prohiberi, quare ibi dicta hîc repeti possunt. Hodie autem iure canonico, cùm hoc alijs minimè permittatur, vt extra de vsur. per to. minus ergò iudicibus quod fusius traditus per Couartu. lib. 3. resolutionum. c. 1. † ¶ 6. cõclusio, Neque mutuo quidem gratuito pecunias suas dare magistratus possunt d. l. principalibus, ibiquè à magis cõmuniter interpretibus receptum est, & in l. eos, vbi glo. C. si cert. pet. quod inter subditos magistratui intelligũt omnes procedere. Sed quæ sit huius ratio Alcia. in d. l. principalibus, n. 5. reddit plures. Vel quia quidquid ex concussionibus à subiectis raperent, mutata causa, sibi ex mutuo deberi fingerent: & manu militari, quæ eis parata adesset, ceu iustum mutuum exigerent: argument. text. in

5 *Pœna extraordinaria venit imponenda ex dolo præsumpto, & non plene probato.*

6 *Iudices mutuare subditis pecunias non possũt nedum dare fœnori.*

7 *Iudices mutuari an possint subditis*

in auth. vt iudic. sine quoquo suffra. post prin. vers. an certè, colla. 2. vel quòd in fœnora exercere prohibeantur, facilè legi fraudē facerent, gratuito dore id simulantes, cuius vsuram iam ante silliquarum nomine retinuissent, vt in l. eos, vers. interdicta. C. de vsuris. Vel quia prædam omnem nominum fide traijcere hoc pacto in patriam facilè possent, si in prouincia pecuniam gratis mutuaret, Romæquè sibi restitui paciscerentur, argu. l. sacrilegi. §. his autem. ff. ad l. Iul. pecul. cuius criminis incusat Salustium Marcus Cicero. Vel quòd mutuū gratuitum non nisi intimis amicis fieri solet: at lex arctius aliquod vinculum inter præsides cum prouincialibus contrahi non patitur, vt in l. obseruandum. ff. de offic. pręsid. & in pragma. 40. chancellariæ Pincianæ. c. 19. Pateret enim ambitioni via, & finito magistratu per tales amicos criminum inquisitio impediretur, si quam fieri opus esset, vt in l. 1. C. vt omnes iudicia tam ciuiles, quàm criminales possent, & obærati ad res nouas solicitari, vt in l. 1. ff. ad l. Iul. maiesta. Hæc ille. Cæterùm, si prędicta conclusio vera est, crederem ita esse limitandā, vt quoties alia ex causa coniectari posset mutuum esse factum, vt si amico non leui amicitia coniuncto, aut consanguineo, alijuè, cui aliàs mutare solebat, liceat iudici mutuā pecuniam gratis aut aliam rem collocare: argum. eorū quæ supra in. 1. conclu. nu. 2. latius diximus. Pœna autem nulla hoc casu iure statuta inuenitur, nisi ex mutuo aliqua coniectura sumi posit corruptelæ, aut cuiuscunque illicitæ negotiationis: quo casu extra ordinem puniri deberet, id quod plurimum à coniectura iudicis pendere arbitror, qua tamen in re aliter atque aliter ex qualitate coniecturarum respondendum erit.

CAPVT XXXI. Iudicibus contrahere cum subditis matrimonium, & donari prohibitum esse probat.

SEptima conclusio, † Qui in prouincia officium administrat indè oriundam, vel ibi domicilium habentē vxorem ducere non potest, prohibetur etiam consentire filio suo vxorem ducenti, ex sententia Pauli Iurisconsul. in l. si quis officiū, & Marciani in l. qui in prouincia ff. de ritu nuptia. ratio huius est propter impressionis timorem, vt omnibus videtur per textum expressum in l. vnica. C. si rector prouinc. ibi, Potest esse terribilis. Sin autem alia posit conside rari ratio, quare vxorē duxerit, nō præsumetur metus impressionem intercessisse, nisi probata fuerit. Exēpli gratia: Si prouinciā in qua oriundus est, aut domicilium habet, administrauerit, aut perpetuus fuerit, vxorem ducere; tunc nō prohibetur ex rationibus supra in prima conclusione adductis. Vel si pōst magistratum finitum sponsæ consentiat, vt in dict. l. si quia officium. ff. de ritu nuptia. & dict. l. vnica in fin. C. si rector prouin. Aut si veterem sponsam in prouiucia, quā quis

1 *Iudici anli erat vxorē eius prouincia oriūdā, quam admistrat ducere.*

quis administrat vxorem ducat, vt in l. si quis officiū. §. 1. ff. de ritu nupt. vel si filiam nubilem magistratus in matrimonium collocauerit, hoc quippe ea ratione permittitur teste Alcia. in d. l. præsidis, in fin. quia impressionis metus cessat præsumptio. Cùm verisimile non sit, velle patrem per vim filiam cuiquam obtrudere: vt sic non tam vxor, quàm concubina esset, neque vnquam futura marito grata, vt per Abbat. in c. tuis, de sponsa. † Qua ratione lex Pontificū matris testimoniū regulariter non reijcit, quæ pro matrimonio filiæ quicquā affirmet: nō enim verisimile est, velle eam in concubinatum cuiquam filiā dare, sanguinemquè suū proditum iri. c. super eo. 2. vbi Bal. extra de testi. vel alia ex causa id permittitur in filia, & non itidem in filio, quia præsumitur id fecisse patrē, vt ex dilatione imminens periculum cuitaret, cū opportunitas adfuit, quæ quidem præsumptio aliā timoris tollit. At quî hæc ratio non consideratur in masculis, in quibus tale non imminet periculū, ita sensit Saly. in d. l. si quis officiū. ff. de ritu nupt. sequitur Deci. in d. l. principalibus, num. 4. & hęc mihi verior videtur, quamuis Alcia. in d. l. pręsidis, ad fin. fribolam eam appellet. Pœna verò iudicis prædicta violantis, vel eius officialium, quibus tamen administrator operā dederit, ponitur in d. l. 1. C. si rector prouin. & quādo per vim id facere tētauerit, licèt nō perfecerit, ponitur in l. 1. C. si quacūque pręd. potesta. † De iure tamen Pōtificio hæc nō procedunt, cùm liberum debeat esse matrimonium, c. gemma, de sponsa. quare, nisi vis aut metus probetur verè, nō impugnatur, quod latius probat Deci. consil. 231. viso casu, lib. 2. & Coua. de sponsa. c. 3. §. 5. vbi legem ciuilem negat habere potestatem pœnam statuendi, quominus liberè matrimoniū contrahatur, ex quo leges Regias pœnā exhæredationis statuentes filiabus absque parentū consensu maritū eligentibus nō seruari cōtendit. Id quod latissimè comprobat Rode. Sua. in l. 2. tit. de matrimon. foro legum, versic. quæro. 1. licet contrariū pluribus medijs concludat Ioan. Lup. in repet. c. per vestras, notabi. 3. § 3. & 9. ¶ † 8. cōclusio, Iudicibus donati prohibitū est, siue à litigatoribus donetur, siue ab alijs sibi subditis, lex enim cōtractui resistit, præsumitquè ex subiecta parte liberum de fuisse cōsensum, vt in l. 1. C. de cōtracti. iudic. & in auth. vt iudices sine quoquo suffra. §. scriptū, colla. 2. & in c. 1. cor recto. quòd si alia causa coniectari possit, quare donatio facta fuerit, nihil est quod obstet eius validitati, vtputā, si ob remunerationē factam sit ab amico, meritaquè præcessisse probentur extra officiū, ita Bar. adhęserat in l. Aquilius regulus, num. 1. per tex. illum. ff. de dona. ibiquè Roma. sequitur post princi. & reputat singulare Alexan. nu. 4. & Iason in l. principalibus. 2. limita. ff. si cert. pet. Tiraque. in relectione. l. si vnquam, in verbo donatione largitus, numer. 49. C. de reuocand. donatio. quibus quidem ipse assentio, quamuis Alciatus neget huiusmodi donationem valere in dict. l. principalibus, numer. 13. ff. si certum petat. fieret enim, vt ipse ait, non difficulter

2 *Materia in causa matrimonij filiæ est legitimus testis.*

3 *Matrimonium cōtrahentibus pœna iure ciuili an possit imponi.*

4 *Iudicibus an possit donari.*

legi fraus. Neque iuxta eius sententiam quicquam obstare potest Papiniani responsum in d. l. Aquilius quoniam in eo, Aquilius regulus iuuenis ad Nicostratum præceptorem ita scripsit, legendum est, non prætorem, vt ibi inquit Accursius in glos. 1. quod & ipse probare nititur ex l. vlti. C. ad l. Iul. repe. in eius generalitate. Quibus tandem non aduersantibus, procedit planè 1. opinio, & ita respondetur ad tex. in d. l. vlt. C. ad l. Iul. repe. quia ibi ideo non valet donatio iudici facta ob beneficia: quoniā ea facta sunt à iudice tempore administrationis, & ex officio non extra id. Neque fraudem legi fieri posse fatendum est, probari siquidem debent merita, vt supra diximus, & amicitia extra id quod ad munus pertinet.

CAPVT XXXII. Esculenta & poculenta, aliaque xenia iudices an capere possint à litigatoribus, aut alijs fusè examinat.

1 SEd de his hactenus, † & vt iā tandem eò vnde egressa est, excurrat se oratio, ad proposita 3, redeamus quęstionem, illud indubitati iuris est, iudicibus esculenta & poculenta accipere, fas non esse, verumenimuerò plebiscitum de hoc factum fuit, cuius meminit Modestinus in Pandectis, titul. de officio procons. in hęc verba: Plebiscito continetur, ne quis præsidum munus, donum ve caperet, nisi esculentum, poculentumuè, quod intra dies proximos prodigatur. Vlpianus tamen latius explicans hoc temperamētum in l. solent. § vlti. ff. de offic. proconf. non verò, inquit, in totum xenijs abstinere debet Proconsul, sed modū adijcere, vt neque morosè in totum abstineat, neque auarè modum xeniorum excedat. Quam rem diuus Seuerus & Imperator Antoninus elegantissimè epistola sunt moderati, cuius verba hæc sunt, Quantum ad xenia pertinet, audi quid sentimus prouerbium est, neque omnia, neque passim, neque ab omnibus munera capienda sunt. Nam valde inhumanum est à nemine accipere, sed passim vilissimum, ac per omnia auarissimū. Demum subdit. Sed neque xenia producenda sunt ad munerū qualitatem. Hæc ille. Illud autē Esai. 33. & 35. c. dicentis, Beatus qui excutit manus suas ab omni munere: intelligendū est de muneribus, quæ accipientis animos allicere, aut peruertere possunt, cap. & si quæstiones, de symonia. Iure etiā Canonico id permissum est, de legat. cap. statutum. § insuper, de rescrip. li. 6. quāuis iure nostro Regio id nullis permittatur iudicibus, iuxta sententiā Iacob. Septimacensis Regij Senatoris institutionibus Catholicis. c. 34. de inquisitoribus, nu. 21. per tex. in l. 7. & 8. tit. 15. lib. 2. ordina. & in pragma. 40. Vallisoletanæ chancellariç. c. 20. Sed & iure cōmuni recētiori autheticorum illud idē prohibitum fuerat. Iudicibus quippe salarium congruū de publico percipientibus, munera xenia uè aliqua quantūuis minima in quātitate, accipere fas non erat, vt in auth. scriptūe exēplar. 2. in fi. colla. 2. vbi gl. alia insuper glo. in auth. iusiu-

1 Esculēta & poculēta an iudices possint accipere.

ius urandũ quod præstatur ab his §.1.& per præcitata iura idẽ affirmãt Gabriel de Ofelletis, Raine, & Albe. nu.2. in l. solet. §. nõ vero. ff. de offi. procons. dicuntquè ita sæpius consuluisse, Luc. de Pena in l. in sacris, col. vlti. versi.4. quarto. C. de proxi. sacros. scrin. li.12. glo. in §. l. Iulia, insti. de publi. iudic. & in c. non licet. 11.q.3. Ange. in Auth. iusiurandũ quod præst. ab his, colla.2. Matth. de Afflict. in cõsti. Regni Siciliæ lib.1. sub rubr.41. quæ est, de officio capitanei. Ioan. Imolẽ. in. c. cum ab omni, de vita & hon. cle. & Clem. nolentes, de hęreti. Alex. cõs.206. viso themate li.2. nu.9. & 10. Villadiego in tracta. contra hæreticã prauitatem, c.8. Petr. Nunnius de manda. exequen. c.2. num.3. & 4. quod quidem maximè procedere adseuerat iure nostro Regio quippè quo generaliter statutum sit, vt nulla recipiant munera, vt in d.c.2. correctorum, dum sic ait: *Y no recibira dadiua, ni accptara promesa ni donaciõ, ellos, ni su muger, ni hijos de ninguna person, por si, ni por otro, directe ni indirecte, durante el tiempo de su oficio, de cuya mano aya de venir a el ya su prouecho, ni reciban mas de su salario y derechos que justamente deuieren de auer, segun la tabla de su auditorio.* Cùm ergò generaliter loquatur, generaliter est intelligenda. cap. nemo potest benè agere, de pœnitẽ. distin.1. l. de pretio, cũ similibus. ff. de Publiciana. Id quod maximè nititur comprobare ex l.40. c.20. pag.24. colu.3. in Regijs pragmat. vbi hoc idem peculiariter statuitur in magistratibus maioribus curiæ, hoc est, perfecto pretorio, Auditoribus, prætoribus criminalium, & alijs fori Regij Pinciani iudicibus, quibus inhibetur xenia, aut esculenta, poculentauè capere. Ex eis nanquè alij exemplũ sumere debẽt. Quare grauissimæ infliguntur pœnæ contrarium facientibus, nam munera animæ quoque mouent animos, animaquè accipiendo delinquitur c. fur autem. 14.q.6. & vt inquit Pincianus Senator in suis institutionibus. c.34. nu.21. aurum est, vt habet vulgare prouerbium, quod auro æquiualet. Preterea hoc idẽ fulcire conatur Petr. Nunnius vbi supra, † ex eo quod iudex iurat nihil recipere. Quod in forma specifica adimplendum est, & minima quæque veniunt consideranda in iuramenti obseruatione. c. ad nostram, de iure iur. Decius in rubri. de iudi. nu.20. & in c.1. nu.23. eo tit. Si ergò iudex, qui nihil recipere iurauit vltra debitum salariũ, durante officio, munus quãtumuis minimum reciperet, violaret dubio procul iurisiurãdi religionem, neque in forma specifica adimpleret illud, quippe cùm vnus etiam minimus defectus sit in consideratione, vt actus perfectè non dicatur impletus, glo. in l. communi diuidundo. ff. commu. diui. Bal. in l. cum sit. C. de sepul. viola. ex quo correcta videtur l. 39. tit.15. lib.2. ordina. quæ iudicibus maioribus permittebat esculenta & poculenta in minima accipere quantitate. ¶ Oppositã tamen sententiam, imo quòd esculenta & poculenta impunè capi possint à quibuscis iudicibus, iuxta formam d. §. non vero, asserit esse veriorem Gvill. de Cuneo in l. Plebiscito. ff. de offic. præsid. eo quòd lex illa noua, in d. authẽ.

2 *Iuramentũ est in forma specifica adimplendum.*

temporalibus obtinere; verùm & in perpetuis, neque modò in aliena patria, sed etiam si in propria negocientur, idem quoque obseruandum esse, siue cum Prouincialibus sibi subditis contrahat, siue cum externis non subditis suæ iurisdictioni. Eadem quippe ratio in qualibet harum specie militat. Sat enim est vnicuiq; vnico inseruire muneri, neque decet plura amplecti. Sed aut iudicis eligere oportet exercitiũ, aut mercatoris.

5 Negotiatio iudicibus & militibus prohibita, & a nobilitate summota.

† Cur ergò permittẽda est magistratibus negotiatio, quæ neque militibus quidem conceditur? vt in l. 1. C. de negocia. ne militent. lib. 12. & quæ iure nostro à nobilitate summota est, vt in l. nobiliores. C. de commercijs, & in l. antepen. C. de cohartali. lib. 12. cuius verba sunt: Sed etiam cũ ctos qui diuersarum rerum negociationibus detinentur, trapezitas, scilicèt, vel gemmarũ, argẽtique, vestium, venditores, apothecarios etiam, cæterosquè institores aliarum mercium quibuscunque ergasterijs adhærentes: iubemus â prouincialibus officijs remoueri: vt omnis honor atq; militia contagione huiusmodi segregetur. Hactenus Imperator.

6 Mercatores an dignitatem assequi possint? & an adepta repellãtur.

† Sed & tex. in l. nequis. C. de dignita. li. 12. præcipit, quòd negotiatores alijquè huiuscemodi homines dignitatem assequi non posint, & ab iam adepta repellantur: vbi & Luc. de Pena hos dicit esse sordidos. Quin memoriæ proditũ fuit ab Aristotele Peripateticorum Principe, lib. politi. 3. cap. item. 3. legem fuisse ad Thebanos, vt nemo idoneus esset ad honores Reipublicæ suscipiendos, nisi per decẽ annos à mercatura destitisset. Quin etiam apud Romanos lex Clodia prohibebat Scribas quæstorũ exercere negociationem, tanquam id indecorum foret, cuius meminit Suetonius, & plurima in eam rem refert Tiraquel. de nobilitat. cap. 33.

7 Mercatura nobilitati, an deroget?

† vbi mercaturam, ait, nobilitati derogare, nisi mos regionis, qui aliud dubiè seruandus est, aliud indicat, vti apud Venetos & Gennuẽses. Nobiles quoque mercaturã exercent citra nobilitatis detrimentum: si mercatura sit magnã & copiosa, non si tenuis sit & vilis, vt testimonio Ciceronis lib. officiorum. 1. asserit Tiraq. ibi nu. 19. sed & nu. 20. aliter limitat, vt procedat, quã do per se exercet quis mercaturã, secus si per alios. Idemquè latius probat eo. lib. cap. 27. nu. 7. & multis sequentibus.

8 Magistratui perpetuo mercatura, an prohibeatur?

† Quod cùm ita sit, iustus magistratui perpetuo negociatio inhibetur,

Delictũ dignitate augetur.

† quò enim maiori quis præest dignitati, eo magis delinquit, cùm in his peccat, quæ dignitatem, aut illius administrationem concernunt, vel in his propter quæ dignitatẽ, vel honorem cõsequutus fuit, vel cũ delictum cedit in dedecus & contumeliam ipsius dignitatis. l. quædam delicta, & ibi Bart. & Alberi. ff. de pœnis, Alexan. in l. 2. paulò ante fin. C. vt nemo priuatus, vel etiam quando delinquit prætextu & colore dignitatis. Ray. & Sali. in l. præsbyteri, per text. ibi, in illis verbis, quod nihil metuãt C. de Episc. & cleri. & Cæpol. qui id optimè declarat in consil. 40. col. 4. versi. tamen ista regula, & versi. seq. Tiraquel. de nobilita. c. 20. nu. 112. & duobus sequentib.

10 Iudices fe(?)ere publico negotiari prohibentur.

† Cæterũ ex supradictis satis cõstat, publico fauore ab hisce contracti-

tractibus summotos esse magistratus, vnde consequens est, vt neque iuramento confirmentur contractus per iudices celebrati, quo quomodo à iure prohibiti, iuxta distin. Bar. in l. si quis pro eo, versic. 4. ff. de fide, sicut nec renunciatio, qua expresse dictis constitutionibus se eximere vellent, quicquam valeret, vt asserit Iaso. in d. l. principalibus, prope finem, vbi Decius num. 4. post Ioan. Baptist. de sancto Seuerino, & Alcia. nu. 7. & 8. qui post Deci. reddit rationem, † nempè quod ius publicum priuatorum pactionibus remitti non possit. l. pacta, quę cōtra. C. de pact. & in l. iurisgentium. §. si paciscar. ff. de pactis, quod indubitati iuris est (inquit Alciat.) in his casibus quibus lex non solum contractum infirmat, sed etiam pœnam adijcit, quod communiter est receptum ab interpretibus legis non dubium. C. de legi. Sed quòd nostro casu non tantū prohibeatur, sed & pœna adijciatur, videre licet ex supra nu. 14. c. 27. traditis, & ex l. aufertur. §. quod à præside. ff. de iure fisci & d. l. licet, de contrah. empt. Deci. tamē num. 4. addit alias duas rationes, videlicet, † quia iuri prohibitiuo renunciari non potest, glo. Bar. & DD. in l. 1. C. ne fideiuss. dot. dē. † sicut nec iuri in odium renunciantis introducto. l. tametsi. ff. ad Macedo. glo. Bar. & scribentes in l. pen. C. de pact. Constat etiā fortius prohibitioni locum esse, si per interpositam personā præses ipse contraxerit. l. eos. C. de vsur. d. l. 1. C. de contract. iudi. d. l. milites. ff. de re mili. d. c. 2. correcto. † Ex supositione enim facilitèr præsumitur fraus. l. si is qui

11 *Renunciari no potest iuri publico.*

12 *Nec iuri prohibitiuo*

13 *Nec iuri in odium renūciantis introducto.*

14 *Fraus ex suppositione præsumitur*

bonis. ff. de acquiren. hæredita. † Sed & non solum magistratus ipsi, verum etiam qui circa eos sunt prohibentur contrahere, aut negotiari dict. l. principalibus, & d. l. 1. C. de contra. iudi. dict. c. correctorum. 2. circa eos esse intelligūtur legati, comites, & consiliarij, dict. l. 1. de contra. iud. Item præco, medicus, lictor, officiumquè omne ab eo adductū, qualis cornicularius, commentariensis, adiutor, actuarius, exceptores, apparitores, cæterique quos secuum duxerit, quosque lex cohortis appellatione videtur intelligere, vt l. 1. ff. ad l. Iul. repe. quiquè alibi domestici præsidis dicūtur, vt d. l. 1. C. de cōtract. iud. ita Alcia. docet in d. l. principalibus, nu 9. Sed nō hoc indiscriminatim intelligendū est, nā licèt hęc prohibitio extendatur ad officiales temporales iudicis etiam non perpetui, vt sentiunt iura pręcitata, non tamē extēditur ad officiales perpetuos, hi enim contrahere & negotiari non prohibentur, vt in d. l. præsidis. ff. si cert. peta. imó & fœnerari, vt ibi dicitur, sicut neque prohibentur quascunque res emere, vt supra num. 13. cap. 27. exposuimus, quibus quidem ius Regium non aduersatur, imò ex generali huius Regni consuetudine videmus, tabellionibus, executoribusquè, & alijs officialibus perpetuis cū in alijs tribunalibus, tum etiā in foro Regio, officia gerentibus: contractus negotiationèquè per mitti: quos merces quascunque emere cernimus, vt carius vendant. Quod vtique concedendū non esset: quinimò iustiùs foret legem seruari Clodiam, de qua supra nu. 6. ne ipsis negociationibus impe-

15 *Contrahere prohibentur, qui circa iudices officia gerūt.*

impediti munera, vt æquum est, subministrare impediatur. ¶ Aliqui tamen sunt casus, quibus de prædicta regula relaxatur, vt
16 putà, † si publicæ vtilitatis causa iudex contrahat & negocietur, vt quia emerit frumentum, & duxerit ad ciuitatem tempore penurię, quod & postea omnes tenentur emere, quamuis eo nõ egeât, ita Bar. in d. l. 1. num. 2. C. vt nemini liceat ab empt. specierum se excus. libr. 10. potest enim præses prouinciæ cogere subditos vendere frumentum iusto pretio necessitate vrgente. l. annonam, vbi Bart. ff. de extraordi. crimi. idem Bar. in l. 1. §. cura carnis. ff. de officio pręsidis, & in d. l. 1. nu. 7. C. vt nemini liceat ab emptione specierum lib. 10. Paris de syndicatu in verb. contrahere, versi. officiales nu. 21. char. 36. quippè cũ probatio negotiationis fiat iudici publicæ vtilitatis causa, vt supra expositum est (id est, ne subditos lædat, neuè à muneris sui exercitio auocetur, vtilitatem publicam, cui incessanter vacare deberet, in proprium vertens commodũ) nõ concluditur species ista, quia esset publicæ vtilitati contrarium argumen. l. iuuemus, minima. C. de sacrof. Ecclesi. vt ibi inquit Paris de Puteo, Decius etiam in dict. l. præsidis, nu. 11. ff. si cert. peta. redens rationẽ, videlicet, quia propter vtilitatem publicam receditur à regulis iuris, vt latè tradit Roma. in l. si verò. §. de viro in 10. limitatione. ff. solut. matrimo.
17 ¶ † Alius excipitur quoque casus præmissa regula, videlicet, quãdo mercaturam excercens, caret iurisdictione, licèt habeat administrationem, vt in decurionibus, seu prioribus ciuitatum: ita concludit Bart. in dict. l. aufertur. §. quod à præside. ff. de iure fisci, & alij supra citati num. 13. quod facilè non admittit Alciat. neque immeritò, iudicio meo, nobiles quippè & non plebeij sunt eligendi. l. honores. ff. de decurio. & alia habentes, in quibus de decuria Pisana lib. 1. cap. 13. & in summula Azonis, tit. de decurio. at quî nobilibus mercatura non conuenit l. nobiliores. C. de cõmercijs & mercato. vt & supra latius traditũ est num. 5. & sequen. arceantur ergò ab ea decuriones. Sed iam in Hispania vsurpatum est vt decurionatus, quod deterius est, impunè distragantur. Nimirùm ergò si decuriones ipsi commertia exerceant. Imò quod perniciosissimũ est Reipublicæ, hi quibus iure cõcessum est, aut saltem consuetudine, vt omnibus rebus vendendis pretium statuant, & moderẽtur, vt legitur in decuria Pisana, lib. 2. c. 18. versi. item ordo, merca turam exercẽt earum rerum quę ab eisdem taxandæ sunt, vini videlicet, panis, & similium. Cæterùm neque ob id prohibiti censebuntur, si in propria patria officium exercuerint extra negotiationem, domum, fundum, aliàuè rem sibi necessariam emere: vt ex nota. in d. l. principalibus expendit Amædeus de Castello de syndica. in parte item in eo quod dictus num. 175. ¶ † Sed non ab re 18
hîc dubitari posset, eadem ne pœna afficiatur iudex negociator, qua, & qui aliquam peculiarem emptionem facit, an diuersa? & sanè iure communi crederem esse distinguendum. Nam si inter subditos iudex non perpetuus id faceret

Iudicibus negotiatio permittitur publica vtilitatis causa.

Decuriones ciuitatis an contrahere prohibeantur.

Pœna iudicis contrahentis, & mercaturam exercentis.

cere[...]endum est, quod & in 1. conclusione diximus, præterquã in casibus ibi exceptis, eadé quippe inest ratio vtroque casu. Sin autem inter non subditos durũ esset quidem, vt magistratus, tali casu, publicationis vel quadrupli pœnam subiret, cùm pœnę locus non sit, nisi quatenus verba constitutionis necessariò inferunt. Satis ergò erit contractum censeri nullum, vt qui contra legis prohibitionem factus fuerit, iuxta notata in l. non dubium. C. de legibus, iure autem Regio vltra hanc pœnã fisco applicatur, quod emptum distractumuè fuerit, vt d. c. 2 correcto. aduertendum tamẽ est, textum illum temporario iudici pœnam imposuisse nõ perpetuo. Quarè arbitrariè puniri dicerẽ, si iudex perpetuus contrahat iuxta negligentiam, aut culpam in officio cõmissam in negotiationis causa. Vt tamen si monitus non arceatur, aut à negotiatione desistat possit officio priuari, argu. l. iudices. C. de digni ta. lib. 12. est & tex. ibi Prepositus in cap. 1. §. quicũque à primo, de pace tenẽ. & eius violat. in vsibus feudorum.

CAPVT XXIX. OFFICIALIS ex officio quod administrat quicquã emere non posse insinuat.

TErtia conclusio,† ex officio quod quis administrat, quicquam emere non potest per se, vel per interpositam personam. l. non licet. ff. de contrahen. emptio. contractus enim iste naturæ officij aduersatur, exempli causa ad munus censorum vel consulum pertinet publica locare vel vendere, nũquid ipse consul poterit esse vectigal[...] ũ redemptor per se, vel supposit[...] personam? certè non: fieret enim fraus fisco, delinqueretquè in officio suo, vt d. l. non licet, quia inter emptorem & venditorem debet esse discrimen, hìc verò nullũ, cùm ipsemet emptor & venditor esse censeatur ratione officij, quo vendere tenentur, & ratione cuius Rempublicam repræsentat, vt inquit Saly. in dict. l. quisquis, nu. 3. C. si cert. peta. vt sic nimiũ si nõ vtilitatem officij, seu publicam, sed propriam agat. Verisimile enim est eius reuerentia alios contra liceri non ausuros, vnde & damnum fisco oriri possit. Idẽ què consequenter erit, si res priuatæ publica auctione vendantur: iudices namquè eiusuè familiares aut assectæ (quos fortè Palatinos appellat text. in l. vlt. C. de rescinden. vendi.) non licitabuntur, iusta enim est suspitio contra iudicem, si per se, aut per eius familiares licitatio fiat, quippe cuius officium & authoritas ad auctionem liberius & vtilius faciendam imploratur, non æquum est, vt ipse eius licitatione impediat, ne liberè omnes liceri possint. Ex quo apparet, conclusionem nostram procedere in quocunque officiali temporario, videlicèt, seu perpetuo, in propria vel aliena prouincia administrationem agente, & hoc vltimum probat Alcia. in d. l. præsidis, num. 50. ff. si cert. peta. inest enim eadem ratio omnibus hisce speciebus, idem ergò ius statui debet. ¶ Cęterùm huic conclusioni locus non est, cùm paterna bona à fisco distrahũtur, iudex quippè

1 Officialis ex officio quod administrat, quicquã emere nequit

quippè hoc casu emere poterit.l. qui officij,ad fi.princi.ff.de contrahen.empt. sicut & tolerari in militibus videmus, vt cùm paterna eorum prædia fiscus distrahit à licitatione non repellantur, vt in l.milites.ff. de re mili. quod si verum est vltra eam speciem extendi non licebit, quia exorbitans à iuris regulis. Intelligique debere reor, si palã id iudex fecerit, & bona fide, & in alterius iudicis præsentia, perinde ac tutore dicitur, & hac in specie doctrinã Angeli & Fulgo. in d.l. principalibus, ipse intelligerem, quã aliàs generaliter intellectam communiter improbant omnes teste Iasone ibidem. 7. limi. ¶ † Sed qua

2 *Pæna iudicis licitãtis quod eo authore distrahit.* pœna punietur iudex, qui præscripta violauerit? & vltra impugnationem actus quadrupli pœnam rei sic redemptæ eum subiturum asserit Marcellus Iurisconsultus in dict.l.non licet.ff. de contrah. emptio. Quod quidem maximè verum est, si per interpositam personam id fecerit; nam ex suppositione, vt prænotatum est, facilius præsumitur fraus, vt.l.si is qui bonis.ff.de acqui hæred.

CAPVT XXX. IVDICES MVTVAS PECVNIAS POSSINT NE ACCIPERE, EXAMINAT.

1 *Iudices mutuũ accipere an possint.* QVarta conclusio, † iudices non possunt à litigatoribus, quorũ causas audiunt mutuas pecunias suscipere, ne eo beneficio allecti legem & iustitiam illis prodant. Corrumpere enim videtur quis iudicem, eidẽ pecunias mutuando, vt l.quisquis.C.si cer.pet. vbi hæc conclusio intelligitur etiam, si fœnebrem pecuniam accipiat, quippè cùm & hoc casu eadem ratio insit: quare vtroque casu exilij pœna plectetur, & mutuans & iudex ipse mutuò accipiens, vt in d.l.quisquis. † Sed an à non litigã- 2 *Iudices mutuum a non litigantibus an possint accipere?*

tibus possit mutuam accipere pecuniam? & distinguendum quidẽ est. Nam iudex perpetuus mutuò accipere poterit, & idem in quocunque officiali perpetuo, vt d.l. præsidis, in princ. ff. si cert.peta. quidquid dixerit Alcia.lib.1. parergon.iuris ciuilis.c.25. Secus verò in temporali, cui non licet mutuam pecuniam suscipere ab hominibus sibi subditis eius prouinciæ quam administrat, vt in dict. l.quisquis, vbi glo.& Saly.num.1. qui tamen asserit hoc communiter limitari & restringi, nisi vrgente necessitate id cogeretur facere, argum.l.1.§.prætereas.C.de contractib.iudic. dubito tamen, an & hoc sit verum, cùm Doct. à Salyceto citati non in mutuo loquantur, sed in emptione earum rerum, quæ ad victum vestitũue pertinent, vt dixi supra nu.8. quæ magis necessaria sunt ad vitã humanam, quàm pecuniæ. † Nam licèt carens pecuniæ omnibus, quæ pecunia quæruntur, carere dicatur, cùm aliàs sanguis hominis appelletur, vt ait Saly. in l.admonendi, col.penul. ff. de iure iuran.nu. 19. refertque in eam rem plurima Tiraquel.de nobilita.c.31.num. 350. & sequẽn. & c.3.1 num.5. fortiùs tamen id verum est, iudicem præsumptionem contra se habere, quòd pecunijs non careat, cũ ei detur salariũ de publico, quare difficilimum, ne dicam impossibile, 3 *Pecunia quodammodo sanguis hominis.*

bile, erit probare egestatem. Secus verò est in his, quę ad victum pertinent, quibus quis carere pręsumitur, nisi quotidie emat, atque ideò emptionem earum rerũ iudici permitti æquum est. Cũ vsuris autem licitè sumere potest, dum tamen ab eo non accipiat, cuius de causa cognoscere cœpit, vt tradit Alcia. in d.l. præsidis, nu.5. idem obseruandum crederem, si redditus annuos alij venderet ob pecuniam sibi datam cum pacto, vt redimere possit, nam si cum vsuris licebat, fortius & hoc casu licebit. Verùm à nõ subditis mutuam poterit suscipere pecuniã, vt in l. præsidis, in fi. ff. si cer. pet. secundum vnum intellectum: cui adde, nisi côuersationem habeat in sua prouincia, vt in l. quisquis. C. si cert. peta. illud tamen generaliter obseruandum est iudicem pro Republica, vel pro vniuersitate cui præest, mutuam pecuniam suscipere posse, siue perpetuus is, siue temporarius fuerit, siuè à subditis, aut non subditis acceperit, tunc enim non suam, sed Reipublicæ vtilitatem quærit. l. Gayus. ff. de vsuris: ita hæc intelligit Saly. in dict. l. quisquis, nu.1. C. si cert. pet. † Pœna autem iudicis aut alterius officialis id perpetrantis erit arbitraria iuxta modum delicti metienda. † Nam cũ dolus hac in specie sit præsumptus, & non verè probatus, nõ erit pœna ordinaria iudicis corrupti infligẽda, vt est casus singul. in c. afferte, de præsump. vbi licèt Salomon ex pręsumptionibus motus adiudicauerit vni mulieri filium, noluit tamen alteram capite plecti: quæ iustissimè ea esset pœna damnanda, si legitimè probatũ esset filiũ alterius surripuisse, vt in l.1. C. ad l. Faui. de plagia, secundũ Inno. in c. quia verisimile, de præsump. vbi tradit hãc doctrinã, quam velut singularem, & ab alio non traditam commendat Cardi. in d. c. afferte, & ibi Anto. Ioann. de Imol. & Abbas, alijquè moderniores, Ioan. Lup. in allegatione in materia hęresis. § .11. vbi alia plura in eam rem congerit. Hyppoli. Marsi. in repe. l. vnicæ. C. de raptu virg. nu. 131. & in l. repe. nu. ff. de quæstio. optimus tex. Regni nostri in l. 4. ad fi. tit. 8. de homicid. p. 7. vbi Grego. Lup. id expendit in glo. vlti. allegans Bal. in l. vlti. ad fin. de proba. ¶ 5. conclusio, † Magistratus pecunias suas fœnori dare prohibentur. d. principalibus sæpius citati, & l. eos. C. si cert. & hoc eadem ratione, qua & negotiationem diximus prohiberi, quare ibi dicta hìc repeti possunt. Hodie autem iure canonico, cùm hoc alijs minimè permittatur, vt extra de vsur. per to. minus ergò iudicibus quod fusius traditus per Couarru. lib. 3. resolutionum. c. 1. † ¶ 6. cõclusio, Neque mutuo quidem gratuito pecunias suas dare magistratus possunt d. l. principalibus, ibiquè à magis cômuniter interpretibus receptum est, & in l. eos, vbi glo. C. si cert. pet. quod inter subditos magistratui intelligũt omnes procedere. Sed quæ sit huius ratio Alcia. in d. l. principalibus, n.5. reddit plures. Vel quia quidquid ex concussionibus à subiectis raperent, mutata causa, sibi ex mutuo deberi fingerent: & manu militari, quæ eis parata adesset, ceu iustum mutuum exigerent: argument. text.

4 *Pœna iudicis mutuum recipientis.*

5 *Pœna extraordinaria venit imponenda ex dolo præsumpto, & non plene probato.*

6 *Iudices mutuare subditis pecunias non possũe nedum dare fœnori.*

7 *Iudices mutuari an possint subditis*

in auth. vt iudic. sine quoquo suffra. post prin. vers. an certè, colla. 2. vel quòd in fœnora exercere prohibeantur, facilè legi fraudē facerent, gratuito dore id simulantes, cuius vsuram iam ante silliquarum nomine retinuissent, vt in l. eos, vers. in terdicta. C. de vsuris. Vel quia prædam omnem nominum fide traijcere hoc pacto in patriam facilè possent, si in prouincia pecuniam gratis mutuaret, Romæquè sibi restitui paciscerentur, argu. l. sacrilegi. §. his autem. ff. ad l. Iul. pecul. cuius criminis incusat Salustium Marcus Cicero. Vel quòd mutuū gratuitum non nisi intimis amicis fieri solet: at lex arctius aliquod vinculum inter præsides cum prouincialibus contrahi non patitur, vt in l. obseruandum. ff. de offic. pręsid. & in pragma. 40. chancellariæ Pincianæ. c. 19. Pateret enim ambitioni via, & finito magistratu per tales amicos criminum inquisitio impediretur, si quam fieri opus esset, vt in l. 1. C. vt omnes iudicia tam ciuiles, quàm criminales possent, & obærati ad res nouas solicitari, vt in l. 1. ff. ad l. Iul. maiesta. Hæc ille. Cæterùm, si prędicta conclusio vera est, crederem ita esse limitandā, vt quoties alia ex causa coniectari posset mutuum esse factum, vt si amico non leui amicitia coniuncto, aut consanguineo, alijuè, cui aliàs mutare solebat, liceat iudici mutuā pecuniam gratis aut aliam rem collocare: argum. eorū quæ supra in. 1. conclu. nu. 2. latius diximus. Pœna autem nulla hoc casu iure statuta inuenitur, nisi ex mutuo aliqua coniectura sumi posit corruptelæ, aut cuiuscunque illicitæ negotiationis: quo casu extra ordinem puniri deberet, id quod plurimum à coniectura iudicis pendere arbitror, qua tamen in re aliter atque aliter ex qualitate coniecturarum respondendum erit.

CAPVT XXXI. Iudicibus contrahere cum subditis matrimonium, & donari prohibitum esse probat.

SEptima conclusio, † Qui in prouincia officium administrat indè oriundam, vel ibi domicilium habentē vxo- 1 *Iudici an liceat vxorē eius prouinciæ oriūdā, quam administrat ducere.*
rem ducere non potest, prohibetur etiam consentire filio suo vxorem ducenti, ex sententia Pauli Iurisconsul. in l. si quis officiū, & Marciani in l. qui in prouincia ff. de ritu nuptia. ratio huius est propter impressionis timorem, vt omnibus videtur per textum expressum in l. vnica. C. si rector prouinc. ibi, Potest esse terribilis. Sin autem alia posit considerari ratio, quare vxorē duxerit, nō præsumetur metus impressionē intercessisse, nisi probata fuerit. Exēpli gratia: Si prouinciā in qua oriundus est, aut domicilium habet, administrauerit, aut perpetuus fuerit, vxorem ducere; tunc nō prohibetur ex rationibus supra in prima conclusione adductis. Vel si post magistratum finitum sponsæ consentiat, vt in dict. l. si quia officium. ff. de ritu nuptia. & dict. l. vnica in fin. C. si rector prouin. Aut si veterem sponsam in prouincia, quā

quis

quis administrat vxorem ducat, vt in l.si quis officiū. §.1. ff.de ritu nupt. vel si filiam nubilem magistratus in matrimonium collocauerit, hoc quippe ea ratione permittitur teste Alcia. in d.l.præsidis, in fin. quia impreſsionis metus ceſſat præſumptio. Cùm verisimile non ſit, velle patrem per vim filiam cuiquam obtrudere: vt ſic non tam vxor, quàm concubina eſſet, neque vnquam futura marito grata, vt per Abbat. in c. tuis, de ſponſa. † Qua ratione lex

2 *Materia in causa matrimonij filiæ est legitimus testis.*

Pontificū matris teſtimoniū regulariter non reijcit, quæ pro matrimonio filiæ quicquā affirmet: nō enim veriſimile eſt, velle eam in concubinatum cuiquam filiā dare, ſanguinemquè ſuū proditum iri. c. ſuper eo. 2. vbi Bal. extra de teſti. vel alia ex cauſa id permittitur in filia, & non itidem in filio, quia præſumitur id feciſſe patrē, vt ex dilatione imminens periculum euitaret, cū opportunitas adfuit, quæ quidem præſumptio aliā timoris tollit. At quî hæc ratio non conſideratur in maſculis, in quibus tale non imminet periculū, ita ſenſit Saly. in d.l. ſi quis officiū. ff. de ritu nupt. ſequitur Deci. in d.l. principalibus, num. 4. & hęc mihi verior videtur, quamuis Alcia. in d.l. pręſidis, ad fin. fribolam eam appellet. Pœna verò iudicis prædicta violantis, vel eius officialium, quibus tamen administrator operā dederit, ponitur in d.l.1. C. ſi rector prouin. & quādo per vim id facere tētauerit, licèt nō perfecerit; ponitur in l.1. C. ſi quacūque pręditus potesta. † De iure tamen Pōtificio hæc nō procedunt, cùm liberum debeat eſſe matrimonium, c. gemma, de ſponſa.

3 *Matrimonium cōtrahentibus pœna iure ciuili an poſsit imponi?*

quare, niſi vis aut metus probetur verè, nō impugnatur, quod latius probat Deci. conſil. 231. viſo caſu, lib. 2. & Coua. de ſponſa. c. 3. §. 5. vbi legem ciuilem negat habere poteſtatem pœnam ſtatuendi, quominus liberè matrimoniū contrahatur, ex quo leges Regias pœnā exhæredationis ſtatuentes filiabus abſque parentū conſenſu maritū eligentibus nō ſeruari cōtendit. Id quod latiſsimè comprobat Rode. Sua. in l.2. tit. de matrimon. foro legum, ver. ſic. quæro. 1. licèt contrariū pluribus medijs concludat Ioan. Lup. in repet. c. per veſtras, notabi. 3. §. 3. & 9. ¶ † 8. cōcluſio, Iudicibus donari prohibitū eſt, ſiue à litigatoribus donetur, ſiue ab alijs ſibi ſubditis, lex enim cōtractui reſiſtit, præſumitquè ex ſubiecta parte liberum defuiſſe cōſenſum, vt in l.1. C. de cōtracti. iudic. & in auth. vt iudices ſine quoquo ſuffra. §. ſcriptū, colla. 2. & in c.1. correcto. quòd ſi alia cauſa coniectari poſsit, quare donatio facta fuerit, nihil eſt q obſtet eius validitati, vtputà, ſi ob remunerationē factam ſit ab amico, meritaquè præceſſiſſe probentur extra officiū, ita Bar. adiecerat in l. Aquilius regulus, num. 1. per tex. illum. ff. de dona. ibiquè Roma. ſequitur poſt princi. & reputat ſingulare Alexan. nu. 4. & Iaſon in l. principalibus. 4. limita. ff. ſi cert. pet. Tiraque. in relectione l. ſi vnquam, in verbo donatione largitus, numer. 49. C. de reuocand. donatio. quibus quidem ipſe aſſentio, quamuis Alciatus neget huiuſmodi donationem valere in dict. l. principalibus, numer. 13. ff. ſi certum petat. fieret enim, vt ipſe ait, non difficultèr legi

4 *Iudicibus an poſsit donari?*

legi fraus. Neque iuxta eius sententiam quicquam obstare potest Papiniani responsum in d. l. Aquilius quoniam in eo, Aquilius regulus iuuenis ad Nicostratum pręceptorem ita scripsit, legendum est, non prætorem, vt ibi inquit Accursius in glos. 1. quod & ipse probare nititur ex l. vlti. C. ad l. Iul. repe. in eius generalitate. Quibus tandem non aduersantibus, procedit planè. 1. opinio, & ita respondetur ad tex. in d. l. vlt. C. ad l. Iul. repe. quia ibi ideo non valet donatio iudici facta ob beneficia: quoniã ea facta sunt à iudice tempore administrationis, & ex officio non extra id. Neque fraudem legi fieri posse fatendum est, probari siquidem debent merita, vt supra diximus, & amicitia extra id quod ad munus pertinet.

CAPVT XXXII. Esculenta & poculeta, alia què xenia iudices an capere possint à litigatoribus, aut alijs fuse examinat.

1 *Esculenta & poculenta an iudices possint accipere.*

SEd de his hactenus, † & vt iã tandem eò vnde egressa est, referatur oratio, ad proposita 3; redeamus quęstionem, illud indubitati iuris est, iudicibus esculenta & poculenta accipere, fas non esse, verumenimuerò plebiscitum de hoc factum fuit, cuius meminit Modestinus in Pandectis, titul. de officio procons. in hęc verba: Plebiscito continetur, ne quis præsidum munus, donumuè caperet, nisi esculentum poculentumuè, quod intra dies proximos prodigatur. Vlpianus tamen latius explicans hoc temperamentum in l. solent. §. vlti. ff. de offic. procons. non verò, inquit, in totum xenijs abstinere debet Proconsul, sed modũ adijcere, vt neque morosè in totum abstineat, neque auarè modum xeniorum excedat. Quam rem diuus Seuerus & Imperator Antoninus elegantissimè epistola sunt moderati, cuius verba hæc sunt, Quantum ad xenia pertinet, audi quid sentimus prouerbium est, neque omnia, neque passim, neque ab omnibus munera capienda sunt. Nam valde inhumanum est à nemine accipere, sed passim vilissimum, ac per omnia auarissimũ. Demum subdit. Sed neque xenia producenda sunt ad munerũ qualitatem. Hæc ille. Illud autẽ Esai. 33. & 35. c. dicentis, Beatus qui excutit manus suas ab omni munere: intelligendũ est de muneribus, quæ accipientis animos allicere, aut peruertere possunt, cap. & si quæstiones, de symonia. Iure etiã Canonico id permissum est, de legat. cap. statutum. §. insuper, de rescrip. li. 6. quãuis iure nostro Regio id nullis permittatur iudicibus, iuxta sententiã Iacob. Seprimacensis Regij Senatoris in Institutionibus Catholicis. c. 34. de inquisitoribus, nu. 21. per tex. in l. 7. & 8. tit. 15. lib. 2. ordina. & in pragma. 40. Vallisoletanæ chancellarię. c. 20. Sed & iure cõmuni recẽtiori authẽticorum illud idẽ prohibitum fuerat. Iudicibus quippe salarium congruũ de publico percipientibus, munera xeniauè aliqua quantũuis minima in quãtitate, accipere fas non erat, vt in auth. scriptũ exẽplar. 2. in fi. coll. 2. vbi gl. alia insuper glo. in auth. iusiu-

ius iurandũ quod præstatur ab his §.1.& per præcitata iura idẽ affirmãt Gabriel de Ofelletis, Raine, & Albe.nu.2.in l.solet. §. nõ vero.ff. de offi. procons. dicuntquè ita sæpius consuluisse, Luc.de Pena in l.in sacris, col.vlti. versi.4. quarto. C. de proxi. sacros.scrin. li.12.glo.in §.l.Iulia, insti.de publi.iudic.& in.c.non licet.11.q.3. Ange. in Auth. iusiurandũ quod præst.ab his, colla.2. Matth.de Afflict.in cõsti. Regni Siciliæ lib.1. sub rubr.41.quæ est, de officio capitanei.Ioan.Imolẽ.in. c.cum ab omni,de vita & hon.cle.&Clem. nolentes,de hęreti.Alex.cõs.206. viso themate li.2.nu.9.&10. Villadiego in tracta.contra hæreticã prauitatem.c.8.Petr.Nunnius de manda.exequen.c.2.num.3.& 4. quod quidem maximè procedere adseuerat iure nostro Regio quippè quo generaliter statutum sit, vt nulla recipiant munera, vt in d.c.2.correctorum, dum sic ait: *Y no recibira dadiua, ni acceptara promessa ni donaciõ, ellos, ni su muger, ni hijos de ninguna persona, por si, ni por otro, directe ni indirecte, durante el tiempo de su oficio, de cuya mano aya de venir a el ya su prouecho, ni reciban mas de su salario y derechos que justamente deuieren de auer, segun la tabla de su auditorio.* Cùm ergò generaliter loquatur, generaliter est intelligenda.cap.nemo potest benè agere,de pœnitẽ.distin.1.l.de pretio, cũ similibus.ff. de Publiciana. Id quod maximè nititur comprobare ex l.40.c.20.pag.24. colu.3.in Regijs pragmat. vbi hoc idem peculiariter statuitur in magistratibus maioribus curiæ, hoc est, perfecto pretorio, Auditoribus, prætoribus criminalium, & alijs fori Regij Pinciani iudicibus, quibus inhibetur xenia, aut esculenta, poculentaue capere. Ex eis nanquè alij exemplũ sumere debẽt. Quare grauissimæ insliguntur pœnæ contrarium facientibus, nam & minima quoque mouent animos, minimaquè accipiendo delinquitur c.fur autem. 14. q.6. & vt inquit Pincianus Senator in suis institutionibus.c.34.nu.21.aurum est, vt habet vulgare prouerbium, quod auro æquiualet. Preterea hoc idẽ fulcire conatur Petr. Nunnius vbi supra, † ex eo quod iudex iurat nihil recipere. Quod in forma specifica adimplendum est, & minima quæque veniunt consideranda in iuramenti obseruatione.c. ad nostram, de iure iur. Decius in rubri.de iudi.nu.20. & in.c.1.nu. 23.eo tit. Si ergò iudex, qui nihil recipere iurauit vltra debitum salariũ, durante officio, munus quãtumuis minimum reciperet, violaret dubio procul iurisiurãdi religionem, neque in forma specifica adimpleret illud, quippe cùm vnus etiam minimus defectus sit in consideratione, vt actus perfectè non dicatur impletus, glo.in l. communi diuidundo.ff. commu. diui.Bal.in l.cum sit. C. de sepul. viola.ex quo correcta videtur l. 39.tit.15.lib.2. ordina. quæ iudicibus maioribus permittebat esculenta & poculenta in minima accipere quantitate. ¶ Oppositã tamen sententiam, imo quòd esculenta & poculenta impunè capi possint à quibusuis iudicibus, iuxta formam d. §. non verò, asserit esse veriorem Guill. de Cuneo in l.Plebiscito.ff.de offic. præsid. eo quòd lex illa noua, in d.authẽ.

2 *Iuramentũ est in forma specifica adimplendum.*

in eam rem adducit tex. in argumentum in l. testamentum non ideò, vbi glo. & Bald. C. de testamen. ¶ 9. Supra scripta regula restringitur ad iudices, seu officiales iurisdictionem habentes. † Secus verò est in his qui iurisdictione carent, habent tamen administrationem, vt putà in decurionibus ciuitatū, ità adnotauit Bar. in d. l. aufertur. §. quod à præside. ff. de iure fisci, & exemplū tradidit in prioribus ciuitatis. Idem concludit Iason limita. 9. & Decius nu. 11. in d. l. principalibus, Alciatus verò in d. l. præsidis, nu. 8. & 9. id facilè nō admittit, quoniam l. principalibus, & l. præsidis. ff. si cer. peta. non præsidis solum coercet, sed & qui circa eos sunt, vt manipularios. l. 1. ff. ad l. Iul. repetund. vt palatinos. l. nullum. C. de officio recto. prouin. vt chancellarios & domesticos. l. 3. C. de assesso. vtquè cæteros comites, eorumque libertos. l. Senatusconsulto. ff. de officio præsidis: vnde apparet, satis non esse, quòd propria iurisdictione nō sint formidolosi: sed id requiri, vt neque aliena quidem id possint, text. est in d. l. 1. C. de contracti. iudi. & in c. 2. corrector. & dict. l. 5. tit. 5. p. 5. At rationem igitur legis attendendum est: & ex ea discernendū, quomodò limitationem hāc obseruemus quò ad officiales iudicum: nam decuriones nil est quod prohibeat contrahere posse, quippè qui & originarij sunt, & vt plurimū perpetui, neque officiales iudicum appellari commodè possint. ¶ 10. Publicę vtilitatis causa cōtrahere permittitur, vt per Paridem de Puteo de syndica. in verbo contrahere. §. officiales, num. 21. char. 36. Decium in d. l. principa. num. 11. Alcia. d. l. præsidis, num. 6. ff. si cer. peta. de quo opportunius dicemus in 4. conclusione statim sequenti nu. 16. ¶ † Operæ precium tamen erit, vt prænotata maturius intelligantur, exquirere: qua pœna afficiatur iudices aut alij officiarij constitutionem supra scriptam transgredientes? Et videtur id decidere textus in præcitata l. aufertur. §. quod à præside. ff. de iure fisci, vt, scilicèt, in firmato emptionis contractu possit res empta à venditore vendicari, æstimatioquè eius fisco inferatur. Nam & durum est, magistratus tali casu quadrupli pœnam subire à Marcello præscriptam in l. non licet. ff. de contrahē. emptio. † cùm pœnę locus nō sit, nisi quatenus verba constitutionis necessariò inferūt, vt in l. Tribunus, vbi Bald. 2. no. ff. de testa. milita. Alcia. refert in d. l. principalibus nu. 12. at d. lex, non licet, loquitur in alia specie, videlicet, quando ex officio quod quis administrat quidquam emit: quod crimen grauius est. Et id sanè iure nostro Regio proculdubiò obtinet, vt quo expresse caueatur, iudicem priuari re empta & fisco inferri, vt in .c. correctorū. 2. in pragma. nullaquè alia pœna ibi iudici infligitur.

14 *Officiale in iurisdictione carentes, an possint contrahere.*

15 *Pœna iudicis aliquid contra legū prohibitionem ementis.*

16 *Pœnæ locus non est, nisi quatenus verba constitutionis necessariò inferunt.*

CAPVT XXVIII. IVdicibus negotiationē esse prohibitam insinuat.

SEcunda conclusio. † Iudices eorumuè officiales cōtrahere, hoc est, negociari, seu mercaturæ operam dare prohiben-

1 *Iudices negotiare prohibentur.*

hibentur per se, aut per interpositam personam, vt in d.l. principalibus. l. 9. & 10. tit. 15. lib. nor. dina. & dict. cap. 22. correctorum † Ex quibus verbis, dum lex ait ne gotientur, frequentiam actuum requiri satis deducitur. Negotiatio enim vnico actu non perficitur. l. 1. §. 1. vbi gloss. in verb. omnes. ff. de tributo. Bart. in l. seruis legatis, nu. 4. ff. de legat. 3. Bal. in rubri. C. de consti. pecu. q. vltimi. Bar. in l. mariti. §. qui quæstum. ff. de adu. l. vbi inquit, † Quòd nomina verbalia officium significãtia, quod quis sæpiùs assumit authoritate, vt mercatoris hospitatorum, & similia non causantur ex vnico actu, sed assiduitatem requirunt, Iason eum refert & sequitur in l. de pupillo. §. si quis ipsi 7. col. versi. 6. quæri. Bar. ff. de no ui ope. nuncia. sic etiam non dicitur quis aleator, licèt semel ludat, neque lector licèt semel legat, neque peccator licèt semel peccet vt inquit Bald. in d. rubri. de consti. pe. in fi. Paris. de Puteo de syndicat. in verb. contrahere, versi. officiales nu. 23. char. 36. neque sufficit si negocietur, nisi faciat negotiationem quęstuariã, vt mirè declarat Bart. in dict. l. seruis legatis nu. 3. ff. de leg. 3. & iure Regio id clarius probatur d. c. correctorum ibi: *Ni se en ella trato de mercaduria, &c.* Vsus siquidem & consuetudo etiam Hispano sermone ex pluribus actibus perficitur. l. 1. titul. 2. part. 1. & ita verba illa expendit Pet. Nunnius d. c. 2. num. 19. versi. ita ista. Restat modò, vt rationem huius conclusionis inuestiguemus, quam (ni fallor) esse credere: † ne qui aliàs curæ Reipublicæ intentus esse de

2 *Negotiatio plu ibus actibus perficitur, nec vnicus sufficit.*

3 *Nomina verbalia plures actus significantia plures actus requirunt.*

4 *Iudices officio suo vtilitatique publicæ vacare conuenit, non particulari tempendio.*

beret priuatis negotijs detentus, quod ad eius munus pertinet adimplere nequeat. Officio namque suo, vtilitatique publicæ vacare eum conuenit, non autem particulari compendio. Quod vtique congrua & aptissima similitudine ab arbore naturali sumpta (vti nequeam meritò, iudicio adęquato) ipsi ipsum docere potest. Arbor siquidem eius efficitur, cuius in fundo radices egerit, quàuis altera fuerit; cæterùm si in vtroque fundo radices emiserit, communis est, antequàm autem radices produxerit in fundo alterius insita, eius permanet, cuius fuerat. l. adeò. §. vltim. & l. seq. ff. de acqui ren. rerum domi. §. si Titius, insti tu. de rerum diuis. l. 42. tit. 28. par. 3. sic & arbor tua artificialis, hoc est iudex, cùm radices suas, studiũ videlicèt suum, in Reipublicæ viridario, vbi plantata est prorsus agere debuisset, vt sic ciuium vtilitatem propriæ præferret; fructusquè iustitię in eorum cõmodum produceret: in fundo alieno radices emittẽs, negotiationi, aut mercaturæ operam nauando, piã tę dominium ita commutabitur, vt eius efficiatur, cuius in fundo radices coaluerint. Si enim studium operamuè omnem mercaturæ adhibuerit, Respublica omninò dominiũ arboris amittet; sin autem, partim negociationi seu mercaturæ, partim vero Reipublicæ studium impertitus fuerit, erit communis. Ratio enim non permittit, vt alterius arbor esse intelligatur, quàm cuius in fundum radices egerit, vt d. §. si Titius, instit. de rer. diuis. Ex quo euidenter deducitur præmissam conclusionem, non tantum in iudicibus tempo-

temporalibus obtinere; verùm & in perpetuis, neque modò suin aliena patria, sed etiam si in propria negocientur; idem quoque obseruandum esse, siue cum Prouincialibus sibi subditis contrahat, siue cum externis non subditis suæ iurisdictioni. Eadem quippe ratio in qualibet harum speciem militat. Sat enim est vnicuiq; vnico inseruire muneri, neque decet plura amplecti. Sed aut iudicis eligere oportet exerciciū, aut mercatoris.

5 *Negotiatio iudicibus & militibus prohibita, & a nobilitate summota.*

† Cur ergò permittenda est magistratibus negotiatio, quæ neque militibus quidem conceditur? vt in l.1. C. de negocia. ne militent. lib. 12. & quę iure nostro à nobilitate summota est, vt in l. nobiliores. C. de commercijs, & in l. antepen. C. de cohartali. lib. 12. cuius verba sunt: Sed etiam cū̃ctos qui diuersarum rerum negociationibus detinentur, trapezitas, scilicèt, vel gemmarū, argẽtiquè, vestium, venditores, apothecarios etiam, cæterosquè institores aliarum mercium quibuscunque ergasterijs adhærentes: iubemus â prouincialibus officijs remoueri: vt omnis honor atq; militia contagione huiusmodi segregetur. Hactenus Imperator.

6 *Mercatores an dignitatem assequi possint? & an adepta repellātur.*

† Sed & tex. in l. nequis. C. de dignita. li. 12. præcipit, quòd negotiatores alijquè huiuscemodi homines dignitatem assequi non possint, & ab iam adepta repellantur: vbi & Luc. de Pena hos dicit esse sordidos. Quin memoriæ proditū fuit ab Aristotele Peripateticorum Principe, lib. politi. 3. cap. item. 3. legem fuisse ad Thebanos, vt nemo idoneus esset ad honores Reipublicæ suscipiendos, nisi per decẽ annos à mercatura destitisset. Quin etiam apud Romanos lex Clodia prohibebat Scribas quæstorū exercere negociationes, tanquam id indecorum foret, cuius testis est Suetonius, & plurima in eam rem refert Tiraquel. de nobilitat. cap. 33.

7 *Mercatura nobilitati, an deroget?*

† vbi mercaturam, ait, nobilitati derogare, nisi mos regionis, qui aliud dubiè seruandus est, aliud inducat, vti apud Venetos & Gennuẽses. Nobiles quoque mercaturā exercent citra nobilitatis detrimentum: si mercatura sit magna & copiosa, non si tenuis sit & vilis, vt testimonio Ciceronis libr. officiorum. 1. asserit Tiraq. ibi nu. 19. sed & nu. 20. aliter limitat, vt procedat, quādo per se exercet quis mercaturā, secus si per alios. Idemquè latius probat eo. lib. cap. 27. nu. 7. & multis sequentibus.

8 *Magistratui perpetuo mercatura, an prohibeatur?*

† Quod cùm ita sit, iustus magistratui perpetuo negociatio inhibetur,

Delictū dignitate augetur.

† quò enim maiori quis præest dignitati, eo magis delinquit, cùm in his peccat, quæ dignitatem, aut illius administrationem concernunt, vel in his propter quæ dignitatẽ, vel honorem cōsequutus fuit, vel cū delictum cedit in dedecus & contumeliam ipsius dignitatis. l. quædam delicta, & ibi Bart. & Alberi. ff. de pœnis, Alexan. in l. 2. paulò ante fin. C. vt nemo priuatus, vel etiam quando delinquit præ textu & colore dignitatis. Ray. & Sali. in l. præsbyteri, per text. ibi, in illis verbis, quod nihil metuāt C. de Episc. & cleri. & Cæpol. qui id optimè declarat in consil. 40. col. 4. versi. tamen ista regula, & versi. seq. Tiraquel. de nobilita. c. 20. nu. 112. & duobus sequentib.

10 *Iudices fauore publico negotiari prohibentur.*

† Cæterū ex supradictis satis cōstat, publico fauore ab hisce contracti-

tractibus summotos esse magistratus, vnde consequens est, vt neque iuramento confirmentur contractus per iudices celebrati, quo quomodo à iure prohibiti, iuxta distin. Bar. in l. si quis pro eo, versic. 4. ff. de fide, sicut nec renunciatio, qua expresse dictis constitutionibus se eximere vellent, quicquam valeret, vt asserit Iaso. in d. l. principalibus, prope finem, vbi Decius num. 4. post Ioan. Baptist. de sancto Seuerino, & Alcia. nu. 7. & 8. qui post Deci. reddit rationem, † nempè quod ius publicum priuatorum pactionibus remitti non possit. l. pacta, quę cōtra. C. de pact. & in l. iurisgentium. §. si paciscar. ff. de pactis, quod indubitati iuris est (inquit Alciat.) in his casibus quibus lex non solum contractum infirmat, sed etiam pœnam adijcit, quod communiter est receptum ab interpretibus legis non dubium. C. de legi. Sed quòd nostro casu non tantū prohibeatur, sed & pœna adijciatur, videre licet ex supra nu. 14. c. 27. traditis, & ex l. aufertur. §. quod à præside. ff. de iure fisci. & d. l. licet, de contrah. empt. Deci. tamē num. 4. addit alias duas rationes, videlicet, † quia iuri prohibitiuo renunciari non potest, glo. Bar. & DD. in l. 1. C. ne fideiuss. doti. dē. † sicut nec iuri in odium renunciantis introducto. l. tametsi. ff. ad Macedo. glo. Bar. & scribentes in l. pen. C. de pact. Constat etiā fortius prohibitioni locum esse, si per interpositam personā præses ipse contraxerit. l. eos. C. de vsur. d. l. 1. C. de contract. iudi. d. l. milites. ff. de re mili. d. c. 2. correcto. † Ex supositione enim facilitèr præsumitur fraus. l. si is qui

11 *Renunciari non potest iure publico.*

12 *Nec iuri prohibitiuo*

13 *Nec iuri in odium renunciantis introducto.*

14 *Fraus ex suppositione præsumitur*

bonis. ff. de acquiren. hæredita. † Sed & non solum magistratus ipsi, verum etiam qui circa eos sunt prohibentur contrahere, aut negotiari dict. l. principalibus, & d. l. 1. C. de contra. iudi. dict. c. correctorum. 2. circa eos esse intelligūtur legati, comites, & consiliarij, dict. l. 1. de contra. iud. Item præco, medicus, lictor, officiumquè omne ab eo adductū, qualis cornicularius, commentariensis, adiutor, actuarius, exceptores, apparitores, cæteriquè quos secum duxerit, quosque lex cohortis appellatione videtur intelligere, vt l. 1. ff. ad l. Iul. repe. quiquè alibi domestici præsidis dicūtur, vt d. l. 1. C. de cōtract. iud. ita Alcia. docet in d. l. principalibus, nu. 9. Sed nō hoc indiscriminatim intelligendū est, nā licèt hęc prohibitio extendatur ad officiales temporales iudicis etiam non perpetui, vt sentiunt iura pręcitata, non tamē extēditur ad officiales perpetuos, hi enim contrahere & negotiari non prohibentur, vt in d. l. præsidis. ff. si cert. peta. imò & fœnerari, vt ibi dicitur, sicut neque prohibentur quæcunque res emere, vt supra num. 13. cap. 27. exposuimus, quibus quidem ius Regium non aduersatur, imò ex generali huius Regni consuetudine videmus, tabellionibus, executoribusquè, & alijs officialibus perpetuis cū in alijs tribunalibus, tum etiā in foro Regio, officia gerentibus: contractus negotiationeque permitti: quos merces quascunque emere cernimus, vt cariùs vendant. Quod vtique concedendū non esset: quin imò iustiùs foret legem seruari Clodiam, de qua supra nu. 6. ne ipsis negociationibus impe-

15 *Contrahere prohibentur, qui circa eos officia gerūt.*

impediti munera, vt æquum est, subministrare impediatur. ¶ Aliqui tamen sunt casus, quibus de prædicta regula relaxatur, vt
16 *Iudicibusne negotiatio permittitur publicæ vtilitatis causa.* putà, † si publicæ vtilitatis causa iudex contrahat & negocietur, vt quia emerit frumentum, & duxerit ad ciuitatem tempore penuriȩ, quod & postea omnes tenentur emere, quamuis eo nõ egeât, ita Bar. in d. l. 1. num. 2. C. vt nemini liceat ab empt. specierum se excus. libr. 10. potest enim præses prouinciæ cogere subditos vendere frumentum iusto pretio necessitate vrgente. l. annonam, vbi Bart. ff. de extraordi. crimi. idem Bar. in l. 1. §. cura carnis. ff. de officio prȩsidis, & in d. l. 1. nu. 7. C. vt nemini liceat ab emptione specierum lib. 10. Paris de syndicatu in verb. contrahere, versi. officiales nu. 21. char. 36. quippè cũ probatio negotiationis fiat iudici publicæ vtilitatis causa, vt supra expositum est (id est, ne subditos lædat, neuè à muneris sui exercitio auocetur, vtilitatem publicam, cui incessanter vacare deberet, in proprium vertens commodũ) nõ concluditur species ista, quia esset publicæ vtilitati contrarium argumen. l. iuuemus, minima. C. de sacros. Eccles. vt ibi inquit Paris de Puteo, Decius etiam in dict. l. præsidis, nu. 11. ff. si cert. peta. redens rationẽ, videlicet, quia propter vtilitatem publicam receditur à regulis iuris, vt latè tradit Roma. in l. si verò. §. de viro in 10. limitatione. ff. solut. matrimo.
17 *Decuriones ciuitatis an contrahere prohibeantur.* ¶ † Alius excipitur quoque casus præmissa regula, videlicèt, quãdo mercaturam excercens, caret iurisdictione, licèt habeat administrationem, vt in decurionibus, seu prioribus ciuitatum: ita concludit Bart. in dict. l. aufertur. §. quod à præside. ff. de iure fisci, & alij supra citati num. 13. quod facilè non admittit Alciat. neque immeritò, iudicio meo, nobiles quippè & non plebeij sunt eligendi. l. honores. ff. de decurio. & alia habentes, in quibus de decuria Pisana lib. 1. cap. 13. & in summula Azonis, tit. de decurio. at quî nobilibus mercatura non conuenit l. nobiliores. C. de cõmercijs & mercato. vt & supra latius traditũ est num. 5. & sequen. arceantur ergö ab ea decuriones. Sed iam in Hispania vsurpatum est vt decurionatus, quod deterius est, impunè distragantur. Nimirùm ergò si decuriones ipsi commertia exerceant. Imò quod perniciosissimũ est Reipublicæ, hi quibus iure cõcessum est, aut saltem consuetudine, vt omnibus rebus vendendis pretium statuant, & moderẽtur, vt legitur in decuria Pisana, lib. 2. c. 18. versi. item ordo, mercaturam exercet earum rerum quȩ ab eisdem taxandæ sunt, vini videlicet, panis, & similium. Cæterùm neque ob id prohibiti censebuntur, si in propria patria officium exercuerint extra negotiationem, domum, fundum, aliãuè rem sibi necessariam emere: vt ex nota. in d. l. principalibus expendit Amædeus de Castello de syndica. in parte item in eo quod dictus num. 175. ¶ † Sed non abre hîc dubitari posset, eadem ne pœna afficiatur iudex negociator, 18 *Pœna iudicis contrahentis, & mercatura exercentis.* qua, & qui aliquam peculiarem emptionem facit, an diuersa? & sanè iure communi crederem esse distinguendum. Nam si inter subditos iudex non perpetuus id faceret

cerca[...]endum est, quod & in.1. conclusione diximus, præterquā in casibus ibi exceptis, eadē quippe inest ratio vtroque casu. Sinautem inter non subditos durū esset quidem, vt magistratus, tali casu, publicationis vel quadrupli pœnam subiret, cùm pœnę locus non sit, nisi quatenus verba constitutionis necessariò inferunt. Satis ergô erit contractum censeri nullum, vt qui contra legis prohibitionem factus fuerit, iuxta notata in l.non dubium. C.de legibus, iure autem Regio vltra hanc pœnā fisco applicatur, quod emptum distractumuè fuerit, vt d.c.2 correcto. aduertendum tamē est, textum illum temporario iudici pœnam imposuisse nō perpetuo. Quarè arbitrariè puniri dicerē, si iudex perpetuus contrahat iuxta negligentiam, aut culpam in officio cōmissam negotiationis causa. Vt tamen si monitus non arceatur, aut à negotiatione desistat possit officio priuari, argu. l. iudices. C.de dignita. lib. 12. est & tex. ibi Prępositus in cap. 1. §. quicūque à primo, de pace tenē. & eius violat. in vsibus feudorum.

CAPVT XXIX. OFFICIALIS ex officio quod administrat quicquā emere non posse insinuat.

1 *Officialis ex officio quod administra, quicquā emere nequit*

TErtia conclusio,† ex officio quod quis administrat, quicquam emere non potest per se, vel per interpositam personam. l. non licet. ff. de contrahen. emptio. contractus enim iste naturæ officij aduersatur, exempli causa ad munus censorum vel consulum pertinet publica locare vel vendere, nūquid ipse consul poterit esse vectigaliū redemptor per se, vel supposi[...] personam? certè non: fieret e[...] fraus fisco, delinqueretquè in [...]cio suo, vt d.l. non licet, qui[...]nter emptorem & venditorem debet esse discrimen, hìc verò nullū, cùm ipsemet emptor & venditor esse censeatur ratione officij, quo vendere tenentur, & ratione cuius Rempublicam repræsentat, vt inquit Saly. in dict. l. quisquis, nu. 3. C. si cert. peta. vt sic nimirū si nō vtilitatem officij, seu publicam, sed propriam agat. Verisimile enim est eius reuerentia alios contra liceri non ausuros, vnde & damnum fisco oriri possit. Idē què consequenter erit, si res priuatæ publica auctione vendantur: iudices namquè eiusuè familiares aut asseclæ (quos fortè Palatinos appellat text. in l. vlt. C. de rescinden. vendi.) non licitabuntur, iusta enim est suspitio contra iudicem, si per se, aut per eius familiares licitatio fiat, quippe cuius officium & authoritas ad auctionem liberius & vtilius faciendam imploratur, non æquum est, vt ipse eius licitatione impediat, ne liberè omnes liceri possint. Ex quo apparet, conclusionem nostram procedere in quocunque officiali temporario, videlicèt, seu perpetuo, in propria vel aliena prouincia administrationem agente, & hoc vltimum probat Alcia. in d. l. præsidis, num. 50. ff. si cert. peta. inest enim eadem ratio omnibus hisce speciebus, idem ergò ius statui debet. ¶ Ceterùm huic conclusioni locus non est, cùm patetna bona à fisco distrahūtur, iudex quippè

quippè hoc casu emere poterit. l. qui officij, ad fi. princi. ff. de contrahen. empt. sicùt & tolerari in militibus videmus, vt cùm paterna eorum prædia fiscus distra[hit] à licitatione non repellantur, vt in l. milites. ff. de re mili. quod si verum est vltra eam speciem extendi non licebit, quia exorbitans à iuris regulis. Intelligique debere reor, si palā id iudex fecerit, & bona fide, & in alterius iudicis præsentia, perinde ac tutore dicitur, & hac in specie doctrinā Angeli & Fulgo. in d. l. principalibus, ipse intelligerem, quā aliàs generaliter intellectam communiter improbant omnes teste Iasone ibidem. 7. limi. ¶ † Sed qua

2 *Pœna iudicis licitātis quod eo authore distrabit.* pœna punietur iudex, qui præscripta violauerit? & vltra impugnationem actus quadrupli pœnam rei sic redemptæ eum subiturum asserit Marcellus Iurisconsultus in dict. l. non licet. ff. de contrah. emptio. Quod quidem maximè verum est, si per interpositam personam id fecerit, nam ex suppositione, vt prænotatum est, faciliùs præsumitur fraus, vt. l. si is qui bonis. ff. de acqui hæred.

CAPVT XXX. IVDICES MUTUAS PECUNIAS POSSINT NE ACCIPERE, EXAMINAT.

1 *Iudices mutuū accipere an possint.* QVarta conclusio, † iudices non possunt à litigatoribus, quorū causas audiunt mutuas pecunias suscipere, ne eo beneficio allecti legem & iustitiam illis prodant. Corrumpere enim videtur quis iudicem, eidē pecunias mutuando, vt l. quisquis. C. si cer. pet. vbi hæc conclusio intelligitur etiam, si fœnebrem pecuniam accipiat, quippè cùm & hoc casu eadem ratio insit: quare vtroque casu exilij pœna plectetur, & mutuans & iudex ipse mutuò accipiens, vt in d. l. quisquis. † Sed an à non litigātibus possit mutuam accipere pecuniam? & distinguendum quidē est. Nam iudex perpetuus mutuò accipere poterit, & idem in quocunque officiali perpetuo, vt d. l. præsidis, in princ. ff. si cert. peta. quidquid dixerit Alcia. lib. 1. parergon. iuris ciuilis. c. 25. Secus verò in temporali, cui non licet mutuam pecuniam suscipere ab hominibus sibi subditis eius prouinciæ quam administrat, vt in dict. l. quisquis, vbi glo. & Saly. num. 1. qui tamen asserit hoc communiter limitari & restringi, nisi vrgente necessitate id cogeretur facere, argum. l. 1. §. præterea. C. de contractib. iudic. dubito tamen, an & hoc sit verum, cùm Doct. à Salyceto citati non in mutuo loquantur, sed in emptione earum rerum, quæ ad victum vestitúue pertinent, vt dixi supra nu. 8. quæ magis necessaria sunt ad vitā humanam, quàm pecuniæ. † Nam licèt carens pecunia omnibus, quæ pecunia quæruntur, carere dicatur, cùm aliàs sanguis hominis appelletur, vt ait Saly. in l. admonendi, col. penul. ff. de iure iuran. nu. 19. refertque in eam rem plurima Tiraquel. de nobilita. c. 31. num. e. 350. & sequen. & c. 3. num. 5. fortiùs tamen id verum est, iudicem præsumptionem contra se habere, quòd pecunijs non careat, cū ei detur salariū de publico, quare difficilimum, ne dicam impossibile,

2 Iudices mutuum a non litigantibus an possint accipere?

3 Pecunia quodammodo sanguis hominis.

bile, erit probare egestatem. Secus verò est in his, quę ad victum pertinent, quibus quis carere pręsumitur, nisi quotidie emat, atque ideò emptionem earum rerũ iudici permitti æquum est. Cũ vsuris autem licitè sumere potest, dum tamen ab eo non accipiat, cuius de causa cognoscere cœpit, vt tradit Alcia. in d.l. præsidis, nu. 5. idem obseruandum crederem, si redditus annuos alij venderet ob pecuniam sibi datam cum pacto, vt redimere posit, nam si cum vsuris licebat, fortius & hoc casu licebit. Verùm à nõ subditis mutuam poterit suscipere pecuniã, vt in l. præsidis, in fi. ff. si cer. pet. secundum vnum intellectum: cui adde, nisi cõuersationem habeat in sua prouincia, vt in l. quisquis. C. si cert. peta. illud tamen generaliter obseruandum est iudicem pro Republica, vel pro vniuersitate cui præest, mutuam pecuniam suscipere posse, siue perpetuus is, siue temporarius fuerit, siuè à subditis, aut non subditis acceperit, tunc enim non suam, sed Reipublicæ vtilitatem quærit. l. Gayus. ff. de vsuris: ita hæc intelligit Saly. in dict. l. quisquis, nu. 1. C. si cert. pet.

4 *Pœna iudicis mutuum recipientis.* † Pœna autem iudicis aut alterius officialis id perpetrantis erit arbitraria iuxta modum delicti metienda.

5 *Pœna extra ordinaria venit imponenda ex dolo præsumpto, & non plene probato.* † Nam cũ dolus hac in specie sit præsumptus, & non verè probatus, nõ erit pœna ordinaria iudicis corrupti infligẽda, vt est casus singul. in c. afferte, de præsump. vbi licet Salomon ex pręsumptionibus motus adiudicauerit vni mulieri filium, noluit tamen alteram capite plecti: quæ iustissimè ea esset pœna damnanda, si legitimè probatũ esset filiũ alterius surripuisse, vt in l. 1. C. ad l. Faui. de plagia, secundũ Inno. in c. quia verisimile, de præsump. vbi tradit hãc doctrinã, quam velut singularem, & ab alio non traditam commendat Cardi. in d. c. afferte, & ibi Anto. Ioann. de Imol. & Abbas, alijquè moderniores, Ioan. Lup. in allegatione in materia hęresis. § 11. vbi alia plura in eam rem congerit. Hyppoli. Marsi. in repe. l. vnicæ. C. de raptu virg. nu. 131. & in l. repe. nu. ff. de quæstio. optimus tex. Regni nostri in l. 4. ad fi. tit. 8. de homicid. p. 7. vbi Grego. Lup. id expendit in glo. vlti. allegans Bal. in l. vlti. ad fin. de proba. ¶ 5. conclusio,

6 *Iudices mutuare subditis pecunias non possũt nedum dare fœnori.* † Magistratus pecunias suas fœnori dare prohibentur. d. principalibus sæpius citati, & l. eos. C. si cert. & hoc eadem ratione, qua & negotiationem diximus prohiberi, quare ibi dicta hic repeti possunt. Hodie autem iure canonico, cùm hoc alijs minimè permittatur, vt extra de vsur. per to. minus ergò iudicibus quod fusius traditus per Couarru. lib. 3. resolutionum. c. 1.

7 *Iudices mutuari an possint subditis* † ¶ 6. cõclusio, Neque mutuo quidem gratuito pecunias suas dare magistratus possunt d. l. principalibus, ibiquè à magis cõmuniter interpretibus receptum est, & in l. eos, vbi glo. C. si cert. pet. quod inter subditos magistratui intelligũt omnes procedere. Sed quæ sit huius ratio Alcia. in d. l. principalibus, n. 5. reddit plures. Vel quia quidquid ex concussionibus à subiectis raperent, mutata causa, sibi ex mutuo deberi fingerent: & manu militari, quæ eis parata adesset, ceu iustum mutuum exigerent: argument. text.

in auth. vt iudic. ſine quoquo ſuſ-fra. poſt prin. verſ. an certè, colla. 2. vel quòd in fœnora exercere prohibeantur, facilè legi fraudē facerent, gratuito dore id ſimulantes, cuius vſuram iam ante ſilliquarum nomine retinuiſſent, vt in l. eos, verſ. interdicta. C. de vſuris. Vel quia prædam omnem nominum fide traijcere hoc pacto in patriam facilè poſſent, ſi in prouincia pecuniam gratis mutuaret, Romæquè ſibi reſtitui paciſcerentur, argu. l. ſacrilegi. §. his autem. ff. ad l. Iul. pecul. cuius criminis incuſat Saluſtium Marcus Cicerò. Vel quòd mutuū gratuitum non niſi intimis amicis fieri ſolet: at lex arctius aliquod vinculum inter præſides cum prouincialibus contrahi non patitur, vt in l. obſeruandum. ff. de offic. pręſid. & in pragma. 40. chancellariæ Pincianæ. c. 19. Pateret enim ambitioni via, & finito magiſtratu per tales amicos criminum inquiſitio impediretur, ſi quam fieri opuseſſet, vt in l. 1. C. vt omnes iudi. tam ciuiles, quàm criminales poſſent, & obærati ad res nouas ſolicitari, vt in l. 1. ff. ad l. Iul. maieſta. Hæc ille. Cæterùm, ſi pręd cta concluſio vera eſt, crederem ita eſſe limitandā, vt quoties alia ex cauſa coniectari poſſet mutuum eſſe factum, vt ſi amico non leui amicitia coniuncto, aut conſanguineo, alijuè, cui aliàs mutare ſolebat, liceat iudici mutuā pecuniam gratis aut aliam rem collocare: argum. eorū quæ ſupra in. 1. conclu. nu. 2. latius diximus. Pœna autem nulla hoc caſu iure ſtatuta inuenitur, niſi ex mutuo aliqua coniectura ſumi poſſit corruptelæ, aut cuiuſcunque illicitæ negotiationis: quo caſu extra ordinem puniri deberet, id quod plurimum à coniectura iudicis pendere arbitror, quā tamen in re aliter atque aliter ex qualitate coniecturarum reſpondendum erit.

Caput XXXI. Iudicibus contrahere cum ſubditis matrimonium, & donari prohibitum eſſe probat.

Septima concluſio, † Qui in prouincia officium adminiſtrat indè oriundam, vel ibi domicilium habentē vxorem ducere non poteſt, prohibetur etiam conſentire filio ſuo vxorem ducenti, ex ſententia Pauli Iuriſconſul. in l. ſi quis officiū, & Marciani in l. qui in prouincia ff. de ritu nuptia. ratio huius eſt propter impreſſionis timorem, vt omnibus videtur per textum expreſſum in l. vnica. C. ſi rector prouinc. ibi, Poteſt eſſe terribilis. Sin autem alia poſsit conſiderari ratio, quare vxorē duxerit, nō præſumetur metus impreſsio ſuaus interceſſiſſe, niſi probata fuerit. Exēpli gratia: Si prouinciā in qua oriundus eſt, aut domicilium habet, adminiſtrauerit, aut perpetuus fuerit, vxorem ducere; tunc nō prohibetur ex rationibus ſupra in prima concluſione adductis. Vel ſi poſt magiſtratum finitum ſponſæ conſentiat, vt in dict. l. ſi quia officium. ff. de ritu nuptia. & dict. l. vnica in fin: C. ſi rector prouin. Aut ſi veterem ſponſam in prouincia, quā quis

1 *Iudici non liceat vxorē ciuis prouincia oriundā, quam adminiſtrat ducere.*

quis administrat vxorem ducat, vt in l. si quis officiũ. §. 1. ff. de ritu nupt. vel si filiam nubilem magistratus in matrimonium collocauerit, hoc quippe ea ratione permittitur teste Alcia. in d. l. præsidis, in fin. quia impressionis metus cessat præsumptio. Cùm verisimile non sit, velle patrem per vim filiam cuiquam obtrudere: vt sic non tam vxor, quàm concubina esset, neque vnquam futura marito grata, vt per Abbat. in c. tuis, de sponsa. † Qua ratione lex Pontificũ matris testimoniũ regulariter non reijcit, quæ pro matrimonio filiæ quicquã affirmet: nõ enim verisimile est, velle eam in concubinatum cuiquam filiã dare, sanguinemquè suũ proditum iri. c. super eo. 2. vbi Bal. extra de testi. vel alia ex causa id permittitur in filia, & non itidem in filio, quia præsumitur id fecisse patrẽ, vt ex dilatione imminens periculum euitaret, cũ opportunitas adfuit, quæ quidem presumptio aliã timoris tollit. At quî hæc ratio non consideratur in masculis, in quibus tale non imminet periculũ, ita sensit Saly. in d. l. si quis officiũ. ff. de ritu nupt. sequitur Deci. in d. l. principalibus, num. 4. & hęc mihi verior videtur, quamuis Alcia. in d. l. pręsidis, ad fin. fribolam eam appellet. Pœna verò iudicis prædicta violantis, vel eius officialium, quibus tamen administrator operã dederit, ponitur in d. l. 1. C. si rector prouin. & quãdo per vim id facere tẽtauerit, licèt nõ perfecerit, ponitur in l. 1. C. si quacũque prędi. potesta. † De iure tamen Põtificio hæc nõ procedunt, cùm liberum debeat esse matrimonium, c. gemma, de sponsa. quare, nisi vis aut metus probetur verè, nõ impugnatur, quod latius probat Deci. consil. 231. viso casu, lib. 2. & Coua. de sponsa. c. 3. §. 5. vbi legem ciuilem negat habere potestatem pœnam statuendi, quominus liberè matrimoniũ contrahatur, ex quo leges Regias pœnã exhæredationis statuentes filiabus absque parentũ consensu maritũ eligentibus nõ seruari cõtendit. Id quod latissimè comprobat Rode. Sua. in l. 2. tit. de matrimon. foro legum, ver sic. quæro. 1. licèt contrariũ pluribus medijs concludat Ioan. Lup. in repet. c. per vestras, notabi. 3. §. 3. & 9. ¶ † 8. cõclusio, Iudicibus donati prohibitũ est, siue à litigatoribus donetur, siue ab alijs sibi subditis, lex enim cõtractui resistit, præsumitquè ex subiecta parte liberum defuisse cõsensum, vt in l. 1. C. de cõtracti. iudic. & in auth. vt iudices sine quoquo suffra. §. scriptũ, colla. 2. & in c. 1. correcto. quòd si alia causa coniectari possit, quare donatio facta fuerit, nihil est q obstet eius validitati, vtputã, si ob remunerationẽ factam sit ab amico, meritaquè præcessisse probentur extra officiũ, ita Bar. adleuerat in l. Aquilius regulus, num. 1. per tex. illum. ff. de dona. ibiquè Roma. sequitur post princi. & reputat singulare Alexan. nu. 4. & Iason in l. principalibus. ó limita. ff. si cert. pet. Tiraque. in relectione. l. si vnquam, in verbo donatione largitus, numer. 49. C. de reuocand. donatio. quibus quidem ipse assentio, quamuis Alciatus neget huiusmodi donationem valere in dict. l. principalibus, numer. 13. ff. si certum petat. fieret enim, vt ipse ait, non difficulter legi

2 *Materia in causa matrimonij filiæ est legitimus testis.*

3 *Matrimonium cõtrahentibus pœna iure ciuili an possit imponi.*

4 *Iudicibus an possit donari.*

ius iurandū quod præstatur ab his §.1. & per præcitata iura idē affirmāt Gabriel de Olelletis, Raine, & Albe. nu. 2. in l. solet. §. nō vero. ff. de offi. procons. dicuntquè ita sæpius consuluisse, Luc. de Pena in l. in sacris, col. vlti. versi. 4. quarto. C. de proxi. sacros. scrin. li. 12. glo. in §. l. Iulia, insti. de publ. iudic. & in c. non licet. 11. q. 3. Ange. in Auth. iusiurandū quod præst. ab his, colla. 2. Matth. de Afflict. in cōsti. Regni Siciliæ lib. 1. sub rubr. 41. quæ est, de officio capitanei. Ioan. Imolē. in. c. cum ab omni, de vita & hon. cle. & Clem. nolentes. de hęreti. Alex. cōs. 206. viso themate li. 2. nu. 9. & 10. Villadiego in tracta. contra hæreticā prauitatem. c. 8. Petr. Nunnius de manda. exequen. c. 2. num. 3. & 4. quod quidem maximè procedere adseuerat iure nostro Regio quippè quo generaliter statutum sit, vt nulla recipiant munera, vt in d. c. 2. correctorum, dum sic ait: *Y no recibira dadiua, ni accèptara promessa ni donaciō, ellos, ni su muger, ni hijos de ninguna person, per si, ni por otro, directe ni indirecte, durante el tiempo de su oficio, de cuya mano aya de venir a el y a su prouecho, ni reciban mas de su salario y derechos que justamente deuieren de auer, segun la tabla de su auditorio.* Cùm ergò generaliter loquatur, generaliter est intelligenda. cap. nemo potest benè agere, de pœnitē. distin. 1. l. de pretio, cū similibus. ff. de Publiciana. Id quod maximè nititur comprobare ex l. 40. c. 20. pag. 24. colu. 3. in Regijs pragmat. vbi hoc idem peculiariter statuitur in magistratibus maioribus curiæ, hoc est, perfecto pretorio, Auditoribus, prætoribus criminalium, & alijs fori Regij Pinciani iudicibus, quibus inhibetur xenia, aut esculenta, poculentauè capere. Ex eis nanque alij exemplū sumere debēt. Quare grauissimæ infliguntur pœnæ contrarium facientibus, nam minima quoque mouent animos, minimaquè accipiendo delinquitur c. fur autem. 14. q. 6. & vt inquit Pincianus Senator in suis institutionibus. c. 34. nu. 21. aurum est, vt habet vulgare prouerbium, quod auro æquiualet. Pretercà hoc idē fulcire conatur Petr. Nunnius vbi supra, † ex eo quod iudex iurat nihil recipere. Quod in forma specifica adimplendum est, & minima quæque veniunt consideranda in iuramenti obseruatione. c. ad nostram, de iure iur. Decius in rubri. de iudi. nu. 20. & in c. 1. nu. 23. eo tit. Si ergò iudex, qui nihil recipere iurauit vltra debitum salariū, durante officio, munus quātumuis minimum reciperet, violaret dubio procul iurisiurādi religionem, neque in forma specifica adimpleret illud, quippe cùm vnus etiam minimus defectus sit in consideratione, vt actus perfectè non dicatur impletus, glo. in l. communi diuidundo. ff. commu. diui. Bal. in l. cum sit. C. de sepul. viola. ex quo correcta videtur l. 39. tit. 15. lib. 2. ordina. quæ iudicibus maioribus permittebat esculenta & poculenta in minima accipere quantitate. ¶ Oppositā tamen sententiam, imo quòd esculenta & poculenta impunè capi possint à quibusuis iudicibus, iuxta formam d. §. non verò, asserit esse veriorem Gwill. de Cuneo in l. Plebiscito. ff. de offic. præsid. eo quòd lex illa noua, in d. authē. scrip-

2 *Iuramentū est in forma specifica adimplendum.*

O 3

scriptum exemplar, generaliter loquens, restringitur per legem antiquam in casu speciali loquentem, iuxta notata per iuris interpretes in l. sciendum. ff. qui satisda. cog. per glos. in l. de pretio. ff. de Publici. eandem visus fuit sentire opinionem Bal. in d. l. solent. § non verò num. 2. Paris de Puteo de syndicatu, in verb. esculenta, & rursus in verbo consiliarijs,

3 *Minimis lex non offenditur.*

Alexan. d. cons. 206. nu. 10. lib. 2. † vtpote cum minimis lex non offendatur, argu. l. quamuis. ff. de cō di. & demonstra. neque ex talibus iudicum deflectantur animi, vt ibidem inquit Bald. Quæ quidē sententia humanior videtur saltē quo ad pœnā vitandā. Et maximè hodie iure nostro Regio, per præcitā d. l. 30. tit. 15. li. 2. ordina. qua permittitur magistratibus etiā minoribus esculēta, aut poculēta in parua quantitate accipere ab vltro offerentibus, postquam eorum causæ plenè expeditæ fuerint, quæ specialiter correcta nō inuenitur, & leges aliud generaliter dicentes refrenare voluerunt auaritiam, vt Alexand. vbi supra, quòd si quis huic tanquam humaniori sententiæ, maximè ad pœnam euitandam, adhærere maluerit, facilè refellere poterit argumenta in contrarium adducta, & primò generalitas legis non obstat per supradicta. † Multò minus offendet, quod de obseruantia iuramenti in specifica forma tradit Nūnius vbi supra: illud enim intelligitur quo ad interpretationem verborum, quę propriè intelligi debent in iuramento, vnde qui promisit iureiurando soluere, compensare non poterit, vt in cap. ad nostram. 1. extra de iureiuran. & ita commu. intelligitur secundum Felin. ante pe. col. † attamen ex hoc nō excluditur interpretatio, quę extra proprietatem verborum venit ex natura actus, vt probatur in l. vlti. C. de non nume. pecun. † Prætereà hîc non agitur de præiudicio tertij, cùm vltro fuerit munusculū obiatum, at vbi non infertur cuipiam grauamen, impropriè & fictè iuramentum intelligitur. c. ex parte tua, vbi Abbas extra de cleric. non resid. cęterùm hoc ita intelligendum censeo, si à non litigātibus acceperint, licèt sint sibi subditi: secus verò quando à litigantibus, aut proximè litigaturis esculentum, aut poculentum accipiant in quantũuis minima quātitate: nam grauissimis in ea specie afficiuntur pœnis, hoc est, periurij simul atque priuationis cinguli & dignitatis, & cuiusuis publici iudicandi muneris duplíqué restitutione, vt in l. 7. tit. 15. l. b. 2. ordi. ibi: *Assi los del fuero, como los del salario*, & in pragmat. Regijs. l. 40. §. 20. fo. 24. col. 3. in princip. nisi eam intelligere libuerit in iudicibus superioribus fori Regij, de quibus loquitur tātum, nō in alijs. Maius siquidem crimen contrahunt maiores, qui alijs cōstituuntur exemplo, vt ibi dicitur, quàm inferiores iudices: quippè quorum grauamina per appellationem reparari possint, nō ergò æquum erit pœnam in d. l. cōtentam ad alios inferiores iudices extendere: tum ob imparem causam seu rationem, quæ in vtroque vertitur casu: tum etiam quia pœna non debet ampliari, aut intelligi vltra speciem in l. contentam, cui sententię assentire

4 *Iuramenti verba propriè sunt intelligenda.*

5 *Iuramentũ extenditur ad id quod venit ex natura actus.*

6 *Iuramentũ extenditur ad id, cuius nemo sentit incommodũ.*

sentire videtur Montal.in l.2.tit. 2.lib.2.fori,in glo. *O quel promeran*.† Iudices tamen ordinarij huius Regni,qui quolibet anno cōstituuntur,quibusquè nulla stipēdia assignantur,ij tanquam iudices delegati,xenia in minima quātitate capere non prohibentur.c. statutum. §.insuper de rescrip.li. 6.Nico.Boer. decis.153. num.28. Luc.de Pena in l. in sacris. 7.col. versi.2.quæro.C.de proxi. sacro. scrin.li.12.Pet.Nunnius d.cap.2. correctorum,nu.4.versi.3. deducitur.Quibus non parum confert text.in d.auth. scriptum exēplar, ibi:Aut si nō est eis aliquod publicum solatium, quantum ei inculpabilis antiquitas diffiniuit. Vt à spontaneis ipsis, quam ab inuitis accipiant,& hoc parum,& quantum eis ad mediocrem sufficit vitæ gubernationem, quod omnes intelligunt,quādo munus mera liberalitate est oblatum,secus vero si non vltro, sed vi, metu aut impressione iudicantis sit exactum, per se vel per alium directè vel indirectè,glo.in d. §.insuper. Nico. Boer.decisi.153.nu.28.& 29.Purpura.in l.quædam.ff.de offi.assesso.fol.41.num.173.vers.quinimō nisi decretū.† Duntamen ea non excedant,quæ per Alberi.referuntur in l.plebiscito nu.3.ff.de offi. præsi.nempe quòd nō recipiātur à calumniatoribus & persequutoribus innocentum, neque ab iniustè vexatis,vt per Greg.libr.5.registri,neque ab infamibus, vt per Senecam li.2.de beneficijs,neque passim,quia auarissimum & vilissimum,vt in d.l.solent. §.vlti. ff.de offic.procons.quod dictum refert & sequitur Iaco. Montolonius in promptuario iuris, in verbo, xenia,Ioan.Neuiza.li.5.syluę nuptialis.nu. 99. id quod rectius explicat Roma.Pontifex in.c.& si quæstiones,de symo.his verbis: Cùm in accipiendis,inquit,& dādis muneribus tria sunt maximè attendenda persona,scilicèt dantis,& accipientis qualitas, quantitas muneris & donationis tempus. Qualitas personarum, vt à quo & cui, videlicèt, an à paupere diuiti, an è diuerso, siuè à diuite locupleti datum fuerit, æstimatio muneris,& donationis tempus si magni vel minoris pretij res data existat, vel an instante necessitate,aut alio tēpore cōferatur. Hactenus Decretalis. *Rela*. Vt perfectius possit materia ista percipi, quæstionem istam rogo explices,† nunquid iudices,aut alij officiales salarium habentes, non tamen omninò congruū esculenta poculentauè capere possūt impunè? *Adu*.Luc.de Pena in d. l.in sacris,col.7. versic.2. quæro, ęquiparat hos duos casus,scilicet, nullum salariū,vel non sufficiens habere:dicens vtroque casu licere accipere xenia modicæ quantitatis,vel etiam expēsas,quæ sufficiant ad mediocrem vitæ moderationem,argu.text. in d.authen. scriptum exēplar,colla.2.cui quidem sententiæ non facilè assentirem.Quippe qui munus subijt iudicandi,perpendere debuisset,nū stipendium sibi sufficeret,nec ante acceptare:sibi ergò imputet, si id non considerauit:prout in simili dixit Barbà.in. c. cùm sit generale,col.18.de foro compe. quòd iniquam proferens sentētiam metu tyranni licèt à dolo excusetur, id tamen verū esse affirmat,quādo ab initio non potuit verisimiliter

Marginal notes:

6 *Iudices ordinarij an xenia capere possint.*

7 *Munera accipientes. 4 considerare oportet.*

8 *Officiarij salarium non habentes cōgruum munera an capere possint.*

liter id cogitare, aliàs secus. Ex quo deducitur, quòd si hæc verisimiliter cogitare non potuit, vt quia minoris victualia emi poterant, quando acceptauit officiũ, deinde omnium rerum pretium auctum est: tunc sanè ex permissu Principis id capere posse videatur: qui hoc non ignorans, salariũ non auget. Quod maximè verum esse cõstat, quoties non modò nõ auget, sed potius minuit, mutilatue: licebit enim xeniolum sumere, nam illud pauculum quod accipitur expeditioni causæ calcar addit, vt sic litigantes minus fatiguẽtur amissione temporis & expensis hospitij, vt rectè considerauit Ioan. Neuizan. in suæ nuptialis syluæ lib. 5. nu. 99. Boer. d. decisio. 153. nu. 3. commodius tamen agetur & congruentius erit diuinæ iustitiæ ab his abstinere, iuxta illud, Beatus qui excutit manum suam ab omni munere. c. non licet. 11. q. 3.

9 *Salaria cõgruentia officialibus præstare oportet.*

† Caueant tamen interim Principes, omnesquè quibus Reipublicæ gubernatio tradita est, ne huiusmodi excessibus occasionem præbeant, & cõniuere videantur, quippe qui iudicibus & alijs officialibus de aliquo competenti salario prouidere tenentur, ne similia perpetrent. AEquum enim esse videtur & iustum, vt salarium correspondeat labori, vt not. glo. in l. argẽtarius. ff. de edé. & Felin. in c. 1. de symo. glos. Nunij in cap. 2 de manda. exequend. nu. 13. versi & contra, vt de Referendarijs inquit Ludo. Gomez in regulis chancellariæ in vtriusque signaturæ compendio. pag. n. 3. 8. versi. sed istud, de esculento, & de Doctore cathedram regente asserit Didac. Perez in l. 1. tit. 10. lib. 1. ordi. in glo. vlti. versi. est etiam subtilis quæstio. Aborret enim lex sine præmio homines laboriosis officijs præfici, vt dicit text. in §. si quis autem, in auth. de iudicibus, qui alicui officium suum nõ debet esse damnosum. c. cum non deceat, de electio. lib. 6. & teste Catone, cùm labor est in damno mortalis crescit egestas, glos. in d. §. si quis, in verb. pedaneis, Azo in summa. C. de sportulis, leges enim neminem in paupertate viuere, nec in anxietate mori permittunt, auth. de hæret. & falcid. circa finem.

CAPVT XXXIII.

Pœnas aduertit multifariam munera capientibus impositas.

RELATOR.

CAEterùm, † vt promissis pareamus, operæpretium erit pœnas à iure statutas iudicibus, alijsuè officialibus pecuniam, aliauè munera recipientibus, hîc inserere, vt tamẽ non prætereantur, quæ dantibus iudicibusuè corrumpentibus imponuntur. Incipe ergò per conclusiones discurrere cuilibet pœnam iuri consonam applicando.

1 *Pœna iudicibus præscripta munera capientibus.*

Adu. Màgnum hoc opus est. Sed quod senserim libenter explicuero. In prima conclusione supra. c. 24. nu. 1. & 2. asserui iudices nihil recipere posse, vt rectum proferant iudicium, vel vt citius causam expediant. Pœna iudici aliquid recipienti, vt sententiam si iuris est in mei fauorem proferat, licèt iustam, iure communi statuitur,

tur, vt quadruplum restituat. l. 1. ff. de calumniato. l. 1. C. ad l. Iul. repetun. duplum parti læsæ & duplum fisco. l. 3. in fi. C. de assessor. glo. vltim. & Salice. in l. 1. C. ad l. Iul. repetun. quia nulla turpitudo ex parte dantis versatur, vt supra dictum est: si autem versaretur totum fisco, quæreretur, vt in l. Lutius in fin. ff. de iure fisci, & infra nu. sequent. vt opinatur glo. & Salice. in dict. l. 1. & Franc. Lucanus de fisco. 2. par. nu. 4. Sed nouo iure qui accepit, vel promissionem suscepit, si causa pecuniaria sit, dati triplum fisco persoluet, dignitate seu cingulo amisso. Si verò criminalis causa fuerit confiscatis omnibus bonis exilium mittitur, vt in auth. vt litigan. in exor. litis iurent. §. si quis autem ex litiga. colla. 9. & in auth. nouo iure, C. de pœna iudi. qui malè iudica. verùm iure nostro Regio vltra prædictas pœnas infamia perpetua notatur, vt in l. 25. tit. 14. de solutionibus par. 5. & si causa criminalis fuerit ex qua mortis aut membri mutilationis condemnatio sequi posset, omnibus confiscatis bonis in insulam perpetuò deportatur, vt eadé. l. in fi. ¶ In secunda conclusione supra, c. 25. nu. 1. asserui iudici non licere pecuniam, aliamuè quancumque rē à litigatoribus accipere, vt ad cōmodum dantis iustè vel iniustè ferat sententiam. Sed quia pœna afficiatur iudex ita recipiens? Et quidem iure communi antiquo & recentiori, iure etiam Regio, quàm plurimæ statutæ inueniuntur, & primò quadrupli subire pœnam pluribus legibus cautum est. l. 1. ff. de calum. l. 1. C. ad l. Iul. repet. & hoc quando ciuiliter agetur contra iudicem, secus si criminaliter, vt Thom. Gram. contendit cons. 35. num. 11. in fin. cui ipse non assentio, tum quia ex titulo sub quo d. l. situatur, apparet contrarium, scilicèt, ad l. Iul. repetun. qui inter alia crimina ponitur, tum etiam quia fisco applicatur, vt supra nu. præced. diximus, item expensas parti læsæ, æstimationemquè litis discriminis resarcire tenetur. l. vlti. C. de pœna iudi. qui malè iudi. alia insuper adijcitur pœna, ea videlicèt quę pro falsi crimini infligitur in l. 1. § & qui iudicem. ff. ad l. Cornel. de fal. vbi glo. notat, Bald. in l. vlt. 1. col. C. de pœna iudi. qui malè iudi. Paris de Puteo de syndicat. in versi. fideiussor. 1. col. in princip. quæ pœna est deportationis. l. 1. § vltim. ff. de fals. & omnium bonorum publicatio, vt ibi dicitur, his accedit alia pœna iure authenticorum statuta contra iudicem corruptum pecunia, aut quouis alio munere, videlicèt exilium, confiscatio bonorū, atque in corpus verbera & supplicium, vt in auth. vt iudi. sine quoquo suffrag. §. si quis autem, colla. 2. ibi quod Iacob. de Bellouisu, & Arge. dignitatem etiam & cingulum amittit, vt in auth. nouo iure. C. de pœna iudi. qui malè iudi. vel dic posse pœnam esse extraordinariam iudicis arbitrio æstimandam vsq; ad deportationem, vt ait glo. in l. 1. C. ad l. Iul. repetun. ibiquè Iacob. Butri. Cyn. & Salice. & cæteri, vt Thom. Grama. attestatur d. cons. 35. nu. 9. per text. in l. lex Iulia. § hodie. ff. ad l. Iul. repetun. dicente, hodie ex l. repetunda. extra ordinem puniuntur, & plerique vel exilio, vel durius, prout admiserint.

2 *Pœna iudicis pecunia corrupti.*

3

3 *Pœna iud. ci corrumpentis.*

ferint. † Simili quoque modo iudicem corrumpens pœna falsi punitur. d. l. 1. §. & qui iudicem. ff. de fals. idem si corrumpere tentauerit, vt ibi. Item tenetur lege Iulia repetundarum. l. vlti. C. ad l. Iul. repet. quorum criminum pœna est arbitraria vsque ad deportationem, inclusiuè, vt in l. 1. §. vlti. ff. de fals. & d. §. hodie. l. lex Iulii. ff. ad l. Iul. repe. Quinimò & alijs pœnis verberum atque supplicij subiacent, vt asserit Thom. Gramma. d. cons. 35. nu. 13. & 14. per text. in d. §. si quis autem, in auth. vt iudices sine quoquo suffrag. colla. 2. qui tamen nihil probat, diuersam enim continet speciem, nam in iudice dāte, aut promittente aliquid, vt officium cōsequatur loquitur, in quo grauius contrahitur crimen: quare nimirū si durius puniatur. Subdit idē Tho. quòd cùm iudex & corruptus & corrumpens sit correlatiua, dispositum in vno, & in alio censetur repetitum etiam respectu pœnæ, vt per Abba. in c. quia clerici, de iure pat. vbi hanc asserit esse communem Ias. etiam in l. vlti. col. 3. C. de indicta viduita. toll. quod sanè; iudicio meo, minùs eius tuetur sententiam, cùm illud verum sit, quando in vtroque ex correlatiuis inest eadem ratio, vt ipsimet authores per eum citati concludunt. At hîc non eadem, sed diuersa admodum versatur, grauius quippe delinquit iudex accipiens, à quo alij exemplū sumere deberent, quàm litigator dans ei aliquid, vt iam alibi diximus. Quare sat erit pœnę, si datū simul & causam amiserit, & fisco triplum dati restituat, si causa fuerit ciuilis, si verò criminalis, grauius puniatur. † Denique sententia lata per pecuniam est ipso iure nulla, vt in l. venales, & ibi DD. C. quan. prouo. non est necesse, & in §. venales. 2. q. 6. glo. ordina. in cap. quatuor. 11. q. 3. quod tripliciter limitat Felin. in c. tua nos, nu. 5. de symo. Primò, vt non procedat in sententia arbitri, quæ per pecuniam lata, non est ipso iure nulla. l. 3. C. de arbi. not. Imo. in cap. 1. nu. 14 de const. t. vbi sententiam (ait) arbitri pecunia corrupti valere, saltem quo ad effectū, vt ipso iure incidat in pœnā ei contra veniens. Secūdò intelligit, nisi pecunia post sententiam data fuerit, qua in specie nisi probetur pactum præcessisse sentētia, non est nulla, neque iudex de repetundis puniri poterit, ita elegāter consuluit Petr. de Ancharra. consil. 271. de titulis criminum, nu. 4. Marsilius singulari. 190. idē Ancharra. consi. 201. Bald. consil. 353. lib. 5. Tertiò limitatur, nisi lata fuisset à tribus iudicibus, quorū alter tantum fuisset corruptus, ita singula. affirmat Ioann. Andr. in additio. ad speculum. tit. de sentē tiæ prola. § iuxta, in princ. in additione incip. quid si ex duobus, Roma. in l. 1. §. stipulanti, col. vlti. ff. de verbo. obliga. † Sententia verò lata à iudice non pretio, sed precibus corrupto non est ipso iure nulla. l. seruo inuito. §. cū prætor. ff. ad Trebell. a. de quo fusius per Imol. in l. diuus, nume. 12. & deinceps. ff. de re iudica. ¶ † Iure autem Regio pœna iudicis corrupti hæc est, in causa ciuili, si pecunia, aliouè munere corruptus sententiam iniquam protulerit, iniustè condēnato damna & æstimationem litis, expensasquè per eū iure

4 *Sententia per pecun. lata est ipso iure nulla.*

5 *Sentētia lata a iudice precibus corrupto an valeat.*

6 *Pœna iudicis corrupti iure Regio.*

iureiurando declaratas & æstima tas resarciet, incurrit præterea infamiam perpetuam, quia contra iuramentum in officio præstitum venit directè, & insuper priuari debet officio iudicis, & restituere fisco triplum eius, quod accepit: duplum verò eius quod sibi promissum fuit, & nondū traditum, sententiaquè est ipso iure nulla, vt in l.23.tit.22.par.3. l.52. tit.14.de solutio.5. part. Sin autē causa fuerit criminalis, & iniustè scienterquè innocentem condemnauerit, eandem subibit pœnam index, quam & ipse dānatus mortis, videlicèt & deportationis. Quòd si Rex pœnam mortis iudici inferri noluerit, poterit bona eius confiscare, & in exilium Regni perpetuum mittere. Verū si pretio corruptus, iniquam protulerit sententiam perpetuò deportabitur, cuius bona omnia fisco inferentur, descendētibus aut ascendētibus in quarto gradu deficientibus, quòd si non desint bona eis, non fisco querentur. Dummodo quadruplum eius quod recepit hæredibus condemnati persoluat, & triplū fisco, aut duplū eius quod fuit promissum. l.24. titulo.22.part.3. ¶ † Iudicem verò

7 *Pœna iudicē pecunia corrupentis eodem iure.*

corrumpens pecunia, ammittit causam, & patitur pœnas omneis iudicibus hac in specie impositas, dandoquè, aut promittendo aliquid, præsumitur crimen confiteri, de quo accusatus extitit. Sin autem causa ciuilis fuerit, triplum dati fisco restituet, & duplū promissi, & causam nihilominus perder. At si quis detegerit sponte se dedisse, aut promisisse aliquid iudici, personamquè declarauerit, & insuper hoc probauerit veniā consequetur, recipiensquè tantū punietur, vt supra nu. præcedenti. Sed si datū vel promissum probare litigator nequiuerit officialis de repetundis infamatus, se ab incusatione poterit liberare, si iureiurando præstito asseruerit, se neque alium eius nomine aliquid suscepisse, nilquè sibi fuisse promissum. At quî litigator, qui muneris receptionem probare nequiuit, si causa pecuniaria fuerit, æstimationem litis fisco persoluet, lite sustinente proprium euentū: sin autem criminalis, bonis omnibus publicatis causa apud competentem iudicem legitimè terminabitur. l.pen.tit.22. de iudic. par.3. que originem habuit ab authen. vt litigan. in exord. litis iur. §. si quis autem ex litigato, colla. 9. & ad auth. nouo iure. C. de pœna iudi. qui malè iud. † Quas sanè pœnas non euitabit litigator, qui corrumpere tentauit iudicē, licèt non corruperit, vtputà si aures præbere se finxit iudex, & corrumpere volentem decepit, adhibitis secretò testibus, qui verba corruptionis audirent, & coram eis pecuniam accepit: poterit nāque eum punire ipsemet iudex, vt Ioann. Lup. adseuerat in repe. c. per vestras, in princ. §. 29. num. 3. de dona: inter vir: & vxor: argu. eius quod adnotauit Paul. Castr. in l. si quis seruo, per tex. ibi. C. de furt. 1. not. & Iaco. de sancto Georgeo; de vxore quæ adulterare volētem decepit, vt vir eius eum offenderet, atque de Castellano seu custode arcis, refert Anto. Gom. in l. 80. Taur. num. 65. & Greg. Lup. in l. 8. in glo. vlti, per text. ibi, tit. 14. de fur. p. 7. † Adeoquè atrocissimum censetur hoc crimē, quòd non

8 *Iudicē corrūpere volentem iudex ipse decipere & punire poteß.*

9 *Corrupionis crimen post mortē opponi potest.*

no modò in vita, sed & post mortem de eo iudex incusari potest, vt in l. 2. ff. ad l. Iul. repetun. & l. 8 tit. 1. p. 7. & hoc fusius prosequitur Petr. Nunnius in 3. responso. ¶ In 3. verò conclusione supra. c. 20. num. 1. tradita, diximus iudici non licere pecuniam aliudue munus aut xenium, etiam nullo adiecto pacto suscipere, animo quippe corrumpendi litigator id ei dare præsumitur, quare vltra taxationem legalem nil ei capere licere asseruimus. † Pœnam igitur iudicis munera simpliciter recipientis iure communi crederem esse quadrupli, vt d. l. 1. C. ad l. Iul. repet. l. 1. ff. calumniato, fiscoque esse applicandam, vt glo. & Salicet. adnorauère in d. l. 1. C. ad l. Iul. repe. Francis. Luca de fisco. 2. part. nu. 4. vel arbitrariè prout admiserit, punietur, vt in l. lex Iulia. §. hodie. ff. ad l. Iul. repet. hoc perpenso, num semel tantum munera susceperit, num bis, aut pluries, num xeniolum quodam, num ante aut post sententiam, num iniquam tulerit sententiam, num contra eum, qui munera dedit: vt his omnibus cautè prudenterquè consideratis inspecta etiã iudicis optima, aut suspecta fama pœna eidem crimini condigna, infligatur. Iure autẽ moderniori pœna indiscriminatim statuitur in accipientem aliquid vltra iure concessum, videlicèt, quadruplę redditionis, cinguli amissionis & substantiæ, vtquè supplicijs subiacet, quæ congruãt delictis eius, authen. vt iudic. sine quoquo suffrag. sic igitur in fin. colla. 2. quod clarius explicatur in auth. vt litigant. iur. in exor. litis. §. si quis autẽ ex litigatoribus, colla. 9. & in auth. hodie. C. de pœna iud. qui mal. iu d. vbi qui accepit, aut promissionẽ suscepit, siquidẽ pecuniaria sit causa, eius ꝙ datur triplũ, & promissi duplum restituet, & dignitatũ seu cingulũ quod habet in vtroque casu, amittit. Sin verò criminalis causa fuerit confiscationem propriæ substãtiæ patitur & exilium, qui propter receptionẽ, alienum crimẽ in se transponi festinauit. † Si quis autem ex executoribus alijsue officialibus vltra quã eis liceat sportularum nomine acceperit, quadruplũ restituet, vt simplum damnum passo reddatur, triplum verò inferatur ærario: quas si omiserit iudex vindicare culpas ex sua substantia quadruplum secundũ prædictum persoluet modum, vt d. auth. vt litigã. iu. §. & hoc quoque, colla. 9. ¶ Iure autem Regio alia est statuta pœna iudici aliquid vltra debitas sportulas suscipienti per se aut per alium publicè, vel occultè quouis quæsito colore; nempe; vt duplum fisco restituat, officioquè priuetur, nunquã ad id aliudue rediturus: Regisquè arbitrio grauiorem pœnã iuxta accepti muneris quantitatẽ subiturus, vt in l. 7. tit. 15. lib. 2. ordin. alia autem pœna imponitur iudicibus quibuscunque, eiusquè executoribus, & scribis in l. 30. eiusdem tituli & libri, videlicèt. quadrupli, cũ semel, decupli verò si bis deliquerint. At si 3. officio, aut dignitate, seũ cingulo careãt, quas iubet ipso iure incurri ita quód in foro conscientiæ eas luere teneantur absque alia condemnatione quantumuis fuerit crimẽ occultũ, cuius quidem pœnę medietatem fisco, aliam verò accusatori, applicat text. in dict. l. 30. tit. 15.

10 *Pœna iudicis munera simpliciter recipientis, aut aliquid vltra taxatas sportulas.*

11 *Pœna officialium munera recipientium.*

Iure Regio quid.

tit.15.li.2.ordi.iure verò nouissimo iudices Regiæ chãcellariæ, ex quibus alij exẽplũ sumere debẽt, nullũ munus xeniumuè, esculẽta, videlicet,& poculẽta, in quantũuis minima, quãtitate per se, neque per interpositam personã suscipere possunt, ni maluerint periurium infamiamquè subire cingulisquè & dignitate priuari, ad aliudquè officiũ publicũ subeundũ perpetuò inhabiles haberi, & insuper duplum accepti restituere.l.40.§.20.in pragm.Regię chãcellariæ, fo.24.col.3.quod verum esse credere, si à litigatoribus accipiant.aut proximè litigaturis, vt in l.14.ti.4.li.2.ordi. secùs autẽ si ab alijs amicis fortè aut cognatis, ex quo tamẽ nulla cõiectura corruptelę capi posit, vt supra latius explicuimus, ex verbisquè eiusdẽ pragmaticæ sanctionis satis expẽditur, & ex l.1.in fi.ff.ad l.Iul.repe.

Iudices fori Regij.

In correctoribus verò, qui pro cõsulibus adæquãtur, pœna septupli statuitur hac in specie, vt in.c. correctorũ.1.cauetur.¶ † Sed cui applicabitur hæc pœna septupli? nẽpe Pet.Nunni.in.c.2. de mãda. exequ.nu.11.cõtendit, applicandã fore parti læsæ, à qua aliquid est exortum iuxta doctri. Bar. in l.agraria.ff.de termi.moto,& in l.1. C.de modo mulcta.motus quibusdã rationibus parũ quidẽ vrgentibus. Quod vtique ipse non admittere ex delicto enim, qui munera iudici obtulit, non debet cómodum reportare. Deliquit siquidẽ, & non leuiter, quippe cũ iudicem muneribus corrumpere velle visus fuerit, & ob id tanquã turpiter datũ repetere non posse credere, vt supr.c.24.nu.8. & deinceps fusius traditum fuit, si igitur datũ non potest repetere, longè minus septuplũ eius quod dedit acquirit. Quinimò non tantũ non repeteret datũ, sed & triplũ eius quod dedit, duplũ eius quod promisit, restituet fisco, nisi se dedisse, vltrô confessus fuerit, quo casu veniam meretur, vt in auth.nouo iure.C. de pœna iud.qui mal.iudi.l.25.ad mediũ, ti.22.p.3. Sed quid multa? aut quorsum hæsitandũ est, cũ legẽ Regni nostri habeamus expressam in proximè citato, tit.22.de iud.p.3.l.vlt.dum ait: *Mas deuelo tornar al Rey: porque el deue de auer las cosas que fueron prouadas que los juzgadores malamẽte ganã por razõ de sus oficios.* Caput ergô correctorũ generaliter loquẽs per legem antiquã partitarũ specialiter loquentẽ, restringendum est & limitandũ, vt iam nõ semel diximus.

Correctores.

12 *Pœna septupli cui applicetur.*

† Cæterùm id nõ incongruè hîc tractari potest, nunquid pœna septupli aut quadrupli iudicibus imposita, intelligi debeat habita cõsideratione ad excessum an ad quantitatẽ, quam iustè accipere potuerunt? & primũ probabilius est, vt si.10.iudici aut officiali debentur, & 12. exigantur: duo tantũ nominè pœnę quadruplicentur, aut septuplicentur: ne maior sit pœna, quàm quantitas culpæ, & quia vtile per inutile nõ vitiatur in diuisibilibus, prout est quantitas, de qua hic agitur, vt in regula vtile de reg.iur.lib.6. Bar. & Doctores in l. Græcc. §.1. ff.de fideiussor. & ita nuncupatim adnotauit glos.in authen.sed hodie, in verb.in duplum.C.de Episc.& cler.Ioa. de Platea in l.modicos, vltimis verbis.C.de susceptorib. Perposi.& Ancha.lib.10.Nunni. in dict.c.2.nu.12.

13 *Pœna septupli exigitur eius quod summam taxatam excessit.*

CAPVT XXXIIII.

Pœna antiqua an tollatur per nouam in lege moderniori præscriptã examinat.

1 *Pœna maior an tollatur per minorẽ in nouiori lege positam.*

SVperest modò quæstionis cuiusdam examinatio: sint ne iuris communis pœnæ antiquæ & sublatæ per leges Regias lõge minores statuentes pœnas iudicibus munera capientibus, vt in l.30.ti.15.li.2.ordi.& in c.correctorũ cauetur? an verò omnes simul incurrant? & primò videtur nõ esse sublatas, sed additas priscæ seueritati, vt deduci potest ex l.4.cũ ibi notatis. C. de sepulchro viola.& ideo vel omnes pœnę imponi possunt, vt censuit Iacob. de Bellou. vt in authen. vt iudi. sine quoquo suffra. §. si quis autẽ, colla.2.in 3.opposi. Cæpol. cons.14.4.col.in fi. vel poterit iudex de præscrip. pœnis infligere quam velit, vt oppinatur Abb. in c.2.in fi. extra de empt. & vendi. per tex. in c.quoniã frequẽter. §. vlti. extra vt lite nõ cõtesta.& in l.quoties.ff.de actio. & oblig. vel maior pœna infligatur, vt quæ magis timeatur, vt d.c.quoniam frequẽter, in fi. extra vt lite nõ cõtest. c.prodest.23.q.5. verũenimuerò hæc ita sunt interpretãda, vt procedãt, si prædictæ pœnæ sunt in corpore iuris ciuilis inclusæ, vt tunc vna pœna nõ tollatur per aliã, & idẽ omninò si in volumine statutorũ sint reclusæ iuxta distinctionem Bart. in l.sanctio legũ.ff. de pœnis. Quãdo autẽ vna est reclusa in corpore iuris ciuilis, alia in volumine statutorũ: pœna statutaria est imponẽda, ita docet Bal. in l.data opera.nu.13.C.de ijs qui accusi. nõ poss. derogat enim pœnæ legali, vt per eũ ibi, idem ante eum cẽsuit Iaco.de Bellou. in l.3. C.de requi.reis, cuius sententiam refert & sequitur Ioann. Andr. in addit.ad Specu.tit.de pœna temere litig.in fin. vbi inquit, consilio peritorum diuersarum ciuitatum fuisse, ita Ianuè obtẽtum, & totus mundus ita obseruat, vt per Alberi.traditur in 1.part.statutor. m. 8.q.Paul.Castrẽ.in l.1. §.dixerat aliquis.ff.de publica.Pet. Ancha. in.c.canonum statuta, col,122.14. q.princip.de consti tu.Corne.cõsi.114 licet, 1.aspectu nu.6.li.1.Salic.in l.qui sepulchra.C.de sepul. viola. Ang.in auth.de sanct.Episco. §.vlti. Angel.de Aretio.in §. quadrupli nu.23.insti.de acti.Deci.in.c.de caus.nu.15.de offi.delega.Matth.de Affli.in consti. regni Siciliç si quis aliquẽ.2.col.quæ constitutio est vlt.Thom.Grammа.cons. 35.nu. 56.& seq. Ex quibus facilè constat pœnas iure nostro Regio impositas alijs iure cõmuni statutis derogare, secundũ veriorẽ crebiorẽquè sententiam eandẽquè humaniorẽ. † Quæ planius iure nostro Regio procedit, quippè quo semper iudicãdũ sit, lex siquidẽ.1.& 2.Taur. præcipit, vt primò legibus ordinationũ, & Regijs pragmaticis iudicetur, deinde foro legum aut municipali si modò nõ aduersetur dictis legibus, his autẽ deficiẽtibus per leges partitarũ. Cũ ergò in huiusmodi criminibus pœnæ iure Regio imponãtur, id dubio procul obseruãdum est, non ius ciuile. Et hoc censeo esse iuridicũ quidquid distinguendo dixerit Anto. Gomez in libro varia. resolutio. tomo. 3. de delict. 2

Leges regni in iudicijs seruari oportẽ alijs post positis.

delict. s.c.1.nu.39. Quod maximè procedit ex doctri. Bar. in l.1.circa fi.ff. vi bonorū rapto. vbi tunc cōcedit legē veterē statuto derogari cū nūcupatim derogata fuerit, aut si apparuerit ex cōiectura ta mēte statuētis tacitè voluisse à lege antiqua recedi: quare (inquit ipse, cū in multis Italiæ ciuitatibus statuta inueniūtur disponētia de similibus procedi ad similia, vbi pœna nō est statutis determinata: atq; vbi si mille nō reperitur, vt ad ius recurratur cōmune) fit, vt ex eorundē statutorū mēte pœna iure cōmuni imposita minimè tollatur, cui suffragatur Cor. cōs. 114. nu 6. li.1. nimirū igitur si hoc idē sensisse videatur leges nostræ

3 *Leges regni sui communes & ciuiles dicuntur.* Regię in d.l.1.& 2. Taur.† quippè quæ non statuta municipalia, sed ius commune & ciuile in nostro Regno appellētur. Quotiesq; iuris fit mētio de iure Regio intelligatur ex sententia Ioan. Lup. in præfatio. rele. c. ad. de dona. inter vir. & vxo. nu. 8 & 9. Dida. Castel. in l.1. Taur. in verbo, *El derecho*. Nos quoq; infra nu. 8. prout & de iure Angelico dixerat Bal. in c. cū

4 *Itidem in regno Angliæ.* venisset, nu. 2. extra de eo qui mittitur in poss. caus. rei seruan. † vbi perinde ait, atque ius simpliciter prolatū, per excellentiam intelligitur de iure Romano & cōmuni vt in § ius autē. instit. de iure natu. ita & si à Rege Angliæ profeeratur, intelligetur de eo iure quod emanat ab ore ipsius Regis, quod Anglicanū appellatur, quia in suo Regno monarcha est, & totū continens. Cuius sententiam refert, & sequitur Feli. in c. causamque.

5 *Rex Hispaniæ non subest imperio.* nu.17. de rescrip. Ioa. Lup. vbi supra nu. 9. † Sic etiam Rex Hispaniæ, vt potè qui non subest Imperatori, eō quòd Hispani terram eruerunt à faucibus inimicorum, vt inquit glo. in c. Adrianus. 2. 63 distin. & in c. & si necesse, in glos. vlti. ad fi. de dona. inter vir. & vxo. Nico. de Vbal. de successio. ab intestato. 1. part. versi. vltim. legitimādi modus, nu. 82. Ias. in l. cūctos populos. 1. lectu. col. 3. in prin. cip. C. de summa Trin. & Fid. Catho. Segura in repe. l. Imperator, col. 2. ff. ad Trebe. Ias. in l. id quod apud hostes, col. 2. ff. de lega. 1. Gomez Arias in l.3. Taur. nu. 16. & denique hanc esse communē opinionem attestatur nu. 20. Carol. Molin. in consuetu. Parisiensibus, tit. 1. de materia fœudal. id quod lege etiam Regni nostri comprobatur. 1. par. tit. 5. l. 18. & l. 1. ordi. tit. 3. lib. 19. Quibus minimè obesit text. in l. relegatorum. §. inter dicere. ff. de interd. & relega. & in l. in nomine Domini. § iuuenius. C. de offi. præfect. præ. Affricę, & in c. volumus. 11. q. 1. vbi videtur probari quòd Hispania olim fuerat subiecta Imperio. Minimèq; obest, quòd sit dominus totius. q. 1. Bar. Bal. Pau. Saly. & Ias. in his. C. de sum. Tri. Quia respōderi pōtest, negando dominiū esse, prout elegātissimè probauit Coua. in relecti. regu. peccatū. 2. p. § 9. nu. 5. Ad leges autē primò citatas facilimè respondetur, nēpe, quia post prædictarū legū dispositionē Reges Hispaniæ terrā ab inimicorū iugo eruerūt, vt respōdit Oldra. cōs. 69. cōsueuit nu. 9. † Qui tradiderat nu. 6. Hispanos olim legē cōstituisse, vt quicūq; in iudicio legē Imperatoris allegasset. c. puniretur, idē attestatur Vincē. & Ioa. Andr. in c. super specula, extra de magistr. in prin. Ioa. Lup. in introdu- 6 *Hispania antiqua lex ne imperatorum leges allegarentur.*

ctio. repetitionis sub. de dona. inter vir. & vxo. nu. 19. vbi etiã refert Policratũ lib. 8. c. 22. in fi. dixisse: edicto Regio prohibitum esse, ne quis libros legum Romanorum retineret. Post modum verò anno millesimo tercentesimo octuagesimo sexto Rex Alfonsus Hispaniç in Ocaña legẽ tulit, q̃ a leges Imperatorũ permisit legi in academijs seu scholis, vt Hispani doctiores euaderent, quã Reges Catholici confirmarunt, vt in l. 1. Taur. scribitur. At quĩ lex Alfonsi, de qua modò meminimus transcripta reperitur lib. 1. ordinationum tit. 4. l. 4. † Quibus non

7 *Ius ciuile in curijs Regũ non allegatur pro authoritate, sed pro ratione.*

extra causam addi potest, quod & Bal. cẽsuit in c. 1. §. iniuria, nu. 17. de pace iuram. firm. in feudis, vbi ius, inquit, ciuile in curijs Regũ nõ allegatur pro authoritate, sed pro ratione quod refert & sequitur Paris de Puteo de syndica. in verb. testis, vers. fui semel rogatus ad fi. fo. 108. nu. 6. idem opinatur Bald. in l. nemo, in princ. post Butric. C. de sentent. vbi dicit, quòd Francigenæ, non quia lex hoc dicat aliquid probare nituntur, nã leges non allegant, sed quia ratio sic persuadet. Item non allegant constitutiones Imperatorũ, quia Imperatorũ: sed quia naturæ consonæ sunt & bonæ. c. Obertus in quib. caus. feudum amitta. Ioan.

8 *Lex Regia superat leges imperiales, & iuris appellatione de iure Regio intelligitur; hoc iure quod ius commune dicitur.*

Lup. vbi supra nu. 16. † Ex quibus facilè deducitur dispositionẽ legum Imperialium seu iurisconsultorum inutilem reddi per expressam Regni legem, vt idem Lupus attestatur ibi nu. 10. Nam copilata à Iustiniano nõ dicuntur apud nos iura, sed dicta sapientũ, quæ, deficiente lege, sequi possumus, & quatenus ratione iuuantur, & cõfirmant ius Regiũ, in iudicijs possunt allegari, vt in ordina. Taurinis cõstitu. 1. statuitur, quo fit, vt meritò ius nostrũ Regiũ, ius commune dicatur, & appellatione iuris in Regno Castellæ sicut & Angliç ius Regiũ intelligatur perinde atq; appellatione iuris de Romano intelligebatur: vt in. §. ius autẽ insti. de iur. natur. ita attestatur Panor. in c. cũ à nobis. . . not. de testi. Ioa. Lup. in l. 1. Tau. nu. 9. Segur. in repe. l. cohæredi. §. cũ filia. nu. 19. ff. de vulg. Dida. Castel. in l. 2. Taur. in verb. *Porella.* s. l. 5. tit. 4. lib. 1. ordi. Et nouissimè Dida. Perez in procem. ordin. 3. q. & supra nu. 3. diximus. Quare nimirum si specialis lex Regia vincat prædictas Imperiales, cũ quodlibet aliud statutũ, aut peculiaris cõsuetudo idem efficeret, vt in l. de quibus. ff. de legi. Sed hoc vltimũ obtinet, quãdo statutũ directò aduersatur legi ciuili, vt tunc eã tollat, ita ab omnibus ferè traditur in l. omnes populi. ff. de iusti. & iur. nam vbi altera à lege pœna imponitur, altera ab statuto, vna nõ tollit aliam, nisi hoc expressè aut tacitè ex verbis statuti colligatur, ex doctrina Bart. in l. sancto legum. ff. de pœnis, & Caroli Ruini consi. 143. delictum, de quo quæritur, lib. 5. nume. 6. quorum sententiam alij improbant supra relati nume. 1. quod modò examinare non libet. Quibus accedere potest, quòd & gloss. iuncto text. colligitur in cap. ius quiritum. 1. distinctione leges; videlicet, Imperiales non extendi ad illos, qui etiam de facto non obediunt Romano Imperio, ex sententia Cyni & Bald. in l. cunctos populos. C. de summa

Trini.

Trin. licèt Bart. ibi teneat cõtrariũ. Non ergò extendũtur ad Regna Franciæ, aut Hispaniæ, nisi ex quadam tollerãtia, qua Reges permittunt, vt subditi legibus imperialibus vtantur, quãdo leges suæ non disponunt, vt notanter asseruit Petr. de Rauena in suis dictis notabilibus versi. leges Imperiales, & in Regno Frãciæ latius per Carolum Degrassalium in lib. 1. Regalium Franciæ. 7. iure, in principio.

CAPVT XXXV.

iustitiam auro violari, ob idquè iudicibus maiorem oportere statui pœnam suadet.

RELATOR.

Iesu bone, quantum habenas laxasti, rem adeò nitidã pertractando. † Nam quid legũ seueritatem exageras, quas mites potius & molles esse cerno; quippè quæ leuissimas pœnas adeò enormi crimini imponant. Vtinã ea statueretur pœna, quam Regẽ Cambises secundum Persarum moderatori Asiæ infligisse fertur, eò quòd munere pecuniario corruptus fuisset: occidi namquè & excoriari fecit, & pellem sellæ intendi, in eaquè filium considere iussit: vt patris pellem videndo exemplũ sumeret, ne similia patraret, facinus profectò dignum memoriæ prodi. Quod exemplũ apud Valerium traditur lib. 6. c. 3. historia vlti. Bernardi. Busti. in sui rosarij lib. 2. sermone. 8. litera A. Guill. de Rouile in suo de iustitia & iniustitia, lib. 3. c. itẽ. 3. Ioan. Andr. & Phili. Franc. in. c. 1. § si quis autem, in fi. de re iudica. lib. 6. Lex item 12. tabularum iustissimè decreuit, iudicem qui ob ius dicendum pecuniã accepisset, capite puniendum fore, cuius meminit Gellius lib. 20. c. 1. † Cito siquidem auro violatur iustitia, nullamquè reus pertimescit culpam, quam nummis redimere potest, at quî pauper dum non habet quid offerat in iudicio, non modò audiri contemnitur, sed etiam contra veritatem opprimitur, teste Isidoro, cuius verba Gratianus transcripsit in cap. pauper. 11. quæstion. 3. quod potissimùm à maioribus cauendum est magistratibus. † Senatum quippe boni Principis. Alciatus in quodam depinxit emblemate, in hũc modum.

1 Pœna iudici pecunia corrupto a Rege Cambises imposita.

2 Iustitia auro violatur

3 Senatus effigies ex Alciati emblemate.

Effigies manibus truncæ ante altaria diuũm
Hic resident: quarũ lumine capta prior.
Signa potestatis summæ sanctique senatus
Thebanis fuerant ista reperta viris.
Cur residẽt? quia mente graues decet esse quieta
Iuridicos: animo nec variare leui.
Cur sine sunt manibus? capiant ne xenia: nec se
Pollicitis flecti, muneribus sinant.
Cœcus at est Princeps, quòd solis auribus absque
Affectu constans iussa senatus agit.

† Ex quibus sufficienter persuadetur iudicum stipitem ad flatũ venti occidẽtalis, hoc est, ratione premiorũ, vel pecuniæ flecti nõ

4 Munera a iudicibus nõ sunt capienda.

 debere:

debere: sed facere oportere quod de Epaminunda legitur apud Sthobęũ, sermo. 1. Legati, inquit, venerunt à Rege ferentes aurum auimo corrumpendi Epaminun dam, inuitati sunt igitur ad pran dium ab ipso: intelligebat enim, qua gratia appulissent. Iussit verò vt à prandio causam aduentus ex plicarent. Apposita est mensa vilis, bibebant vinum accidum, nec habebant quod dicerent. Tum il le subridens, Abite, inquit, & domino vestro mea prandia narrate, quibus me contentum non facilè ad proditionem alliciet.

CAPVT XXXVI. arboris stipitem ad flatum vēti Meridionalis, hoc est, ratione timoris, vel potentiæ flecti nō debere admonet.

1 *Iudex ratione timoris, vel potētia flecti nō debet.*

CAEterùm nec ipsum flecti oportere ad flatum venti Meridionalis ratione, videlicet, timoris vel potē tiæ admonet. l. 18. tit. 9. par. 2. ibi: *De bien ni de mal.* Timore enim peruertitur iudicium humanũ: dum metu potestatis alicuius ve ritatem loqui, aut sequi pertimes cimus. c. quatuor. 11. q. 3. c. 1. de re iudica. lib. 6. in prin. Sufficit quip pe iudici ad perfectam fortitudinē, & lex, & imperij fauor, auth. de manda. prin. §. patrocinia, colla. 3. c. iudicet. 3. q. 6. quisquis enim metu alicuius potestatis veritatē occultat, iram Dei super se prouocat: vt qui magis hominem timet, quàm Deum. c. quisquis. 11. q. 3. Cæterùm, proh dolor, sunt, & qui obnoxiè quod aiunt, & seruiliter gerunt magistratus, timē tes fortè ne eos offendāt, qui quasi admissionis sunt officio præfecti, quorumque suffragio egent, vt alij sibi mandentur magistratus: eis placere trepideque eorum nutui parere curantes, vt ipsis viā ad aulam interiorem muniant. Neque id mirum, quippe qui videant neminem, nisi amicum, aut ab eis excussum, atque eorum pacē, id est fide data, authoratum pe nitus admitti. Sed iam iam animũ à timore auertant Tullij sententiam memoriæ reducentes officiorum. 2. nume. 33. dicentis, ad opus & potentiam valet plurimũ id amplectamur, vt metus absit, charitas retineatur: ita facilimè quæ volumus, & priuatis in rebus, & in Republica consequemur.

CAPVT XXXVII. arboris nostræ stipitē ad flatum venti Septentrionalis, hoc est, ratione iræ, aut inimiciæ flecti nō debere aduertit optime.

1 *Iudex ratione iræ, aut inimicitiæ flecti nō debet.*

VErùm neque ad flatum venti septētrionalis flecti debet, vt verè fortis esse dicatur, hoc est, ratione iræ, aut iracũdię, vel inimicitiæ, quā doquidem sententiam profert, licèt iustam: cùm non amore iustitiæ, sed liuore odij protulerit, iustitiam Dei (inquam perturbatio non cadit) non imitatur, cap. Episcopus in fin. 11. quæstio. 3. vnde legitur Sapientiæ. 12. Tu autem Dominator virtutum omnia cũ tranqui-

2 tranquilitate iudicas. † *Adu.* Irā non inutiliter nobis à natura adhibitam putant Peripatetici. Vt pote quæ tū quibusdam (vt aiūt) calcaribus fortitudinem incitet, tum verò à nōnullis id quod etiā Aristote. inquit in ipsius fortitudinis partem referatur, denique, vt Plutarchus ait, in prouerbium abijt quod dici solet: iram nō habere qui mentem non habeat. Nā in quibus permulta & frigida vilis est atra (vt Aristo. in probematis sectione. 30. q. 1. probat) ij stolidi sunt, attoniti, ignaui: in quibus permulta & calidu, ij perciti, ingeniosi, acres, perpensi ad omnem excandescentiam calorem enim Phisici longè magis, quam frigus naturę consentaneum putant.

Ira an sit nobis vtiliter a natura data?

3 *Rela.* Non diffiteor iram in pueris sæpè bonæ indolis esse argumentum, ingenueque, erectæ, & liberalis naturæ, vt Ange. Politia. non minus scitè quam elegāter probat lib. de ira ad Lauren. Medicem: verùm accedētibus annis literis, & disciplina, in constāti ætate iracundiam reor non esse laudandam. † Nihil enim adeò oppositum est virtutibus maximè ijs quæ iudicum animis inhærere debent, quàm intemperātia & ira. Quippe quæ mollissimum animum iudicantis detegat, eiusquè ostendat stultitiam, imbecillitatem, & criminum abūdantiam: amicosquè vitam, nec non & honorem perdere faciat, & denique animal irrationabile reddat. Quod quidem facilè ex sequentibus apparebit, & primo ex Plutarchi libro de cohibenda ira, dicentis, Sicuti tumor accidit ex magna plaga incarne, ita in mobilissimis animis, si quis se prębeat dolori, hoc ipso quod maior est imbecillitas, maiorem elicit iracundiam, hacquè de causa mulieres iracundiores sunt viris, ægroti sanis, senes iuuenibus, infelices felicibus. Hinc Seneca lib. 1. de clemētia muliebre, dicit, In ira furorē, cui concinit, quod Ecclesiasticus cap. 25. scribit, Non esse iram mulieris: & Chrysostomus in Homelia de collatione Ioannis, ait, Mulier si iniuriam patitur insanit: & illud Ecclesiast. vsurpauit Bal. in l. si apud. C. de reuocan. dona. in id trahens, tex. ibi: plurima alia in eam rem Tiraq. (more solito) congessit in suis leg bus connubialibus. l. 9. glos. 1. part. 9. nu. 184 & seq. † legitur præterea Ecclesiast. 7. Iram in sinu stulti requiescere, item Prouerbiorum. 14. Qui patiens est, multa gubernatur prudētia, qui autem impatiens exaltat suam stultitiam, & rursus. c. 21. Superbus & arrogans vocatur indoctus, qui in ira operatur superbiā. Atque, si Aristotili credimus, vt fumus mordicans oculos, non videre sinit, quæ pedibus adiacent, sic iracundia oboriens rationem, offuscat. † Ira prætereà sæpè etiā innocētes ad crimā adducit, quia dum iusto amplius irascimur, alienaquè volumus coercere crimina, grauiora committimus. c. ira. 11. q. 3. legitur etiam Ecclesiast. 27 in fin. iram & furorem esse execrabilia: vixquè peccatorem illorum fore continentem. Et alibi Prouerbiorum. 29. qui ad indignationē facilis est: erit ad peccata procliuior, vnde Valerius libr. 5. cap. 7. ait, qui impetu iræ abstractus sequire festinat, magis scelus admittit, quàm vendicet. † Nempe ira facilè inimicos parat: nā homini iracundo

Ira indicans iudicis animum mollissimum detegit.

Mulieres esse iracundiores viris.

4 *Ira in sinu stulti requiescit.*

5 *Ira sæpe innocentes ad crimen adducit.*

6 *Ira parat inimicos.*

iracundo, teste Salomone, Prouerbio.21. non erit amicus: & rursus. c.22. Noli, inquit, esse amicus homini iracundo, neque ambula cum viro furioso, ne forte discas vias eius. † Hinc Seneca libr. 3. de ira. c. 28. infelicem appellat iracundum. Age, inquit, infelix, & quando amabis? O quàm bonum tempus in re mala perdis. Quantò nunc satius erat amicos parare, inimicos mitigare, Rempublicā administrare, transferre in res domesticas operam, quàm circunspicere quid alicui possis facere mali, quod aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas, cùm id tibi contigere sine certamine ac periculo nō possit, etiamsi cum inferiore cōcurses? Quid tandem non mali adfert hoc teterrimum scelus? Nempè cùm animę plurima incōmoda, tum etiam corpori ægritudines non modicas. † Facit quippè ante tempus hominem senescere, Ecclesiast. 30. & in l. 10. & 11. titu. 5. par. 2. nempè iracundia sicut & Zelus minuunt dies, Ecclesiast. 30. in fi. Spiritus enim tristis desicat ossa, teste Salomone, & in dict. l. 11. tit. 5. par. 2. † Neque id mirum quidem cùm & naturaliter animi vitia & affectus plerunque morbos gignant, teste AEsculapio & Galleno, sicut è contrario vitium corporale euenit, quandoque vsque ad animum penetrare, vt Vlpia. ait in l. 1. §. apud Iulia. ff. de ædili. edict. & in l. ob que vitia, eod. titul. potentię siquidem animi, corporis sequuntur temperamenta, vt Gallenus asseruit in 3. Thecnis. c. item. 3. & rursus cap. 34. & in lib. de substan. virtutum animalium, circa princ. & iterū cap. 6. & alibi sæpe, dicitquè omnibus, tum Philosophis, tum medicis id esse in confesso lib. 3. de locis affectis. Ioan. Damasce. Aphorismo. 22. Bal. quoque qui in omni doctrinæ genere omnibus nostris est anteponendus in cap. qua fronte, ante fin. extra de appellatio. ait, Qui vult sanitatem corporis, prius quærat salutem animæ, Tiraq. de nobili. cap. 31. num. 180. & sequent. † & quod deterius est, hominem ea vtentem ferè irrationabilem reddit. Ira namque, teste Oratio, furor breuis est, cui consonat quod & Terentius ait in Adelphis, tandem reprime iram, & ad te redi. Omnium denique perturbationem fons est intēperantia, atque à tota mente, à recta ratione defectio: sic auersa à præscriptione rationis, vt vllo modo appetitiones animi, nec Regi, nec cōtineri queant, vt eleganter docuit Cicero. 4. Tusculanarū quæstionum, vbi alia plura, & Seneca copiosius lib. de ira; vbi lib. 1. cap. 1. quosdam ex sapientibus viris dixisse refert iram breuem esse insaniam. Sui enim, inquit, est impotens, decoris oblita, necessitudinū inmemor, in quod cœpit pertinax & intenta, ratione consilijsquè præclusa, vanis agitata causis ad conspectum æqui veriquè inhabilis, ruinis simillima, quæ super his quod opprasere franguntur. Vide quàm bene hæc conueniant iudici. Hæc tandem, † teste Plutarcho, dignoscitur, si oculi sint truculenti, aut os turbidum, vel si quis inaniter clamat, aut spumam ruboremquè feruescit: aut pudenda dicit, & pœnitēda, trepidatio etiam, & mutatio coloris signa sunt irę: quæ ita cor occupat,

7 *Iracundus infelix.*

8 *Ira ante tēpus facit hominē senescere.*

9 *Animi vitia & affectus plerunque morbos gignunt.*

10 *Ira irrationabilem fere reddit ea vtentem.*

11 *Ira ex quibus cognoscatur signis.*

occupat, ne sinat cernere verum,
vt in d.l.10.tit.5.part.2.vt autem
scias insanos esse, quos ira posse-
dit ipsum illorum habitum intue
re. Nam vt ferentium certa indi-
cia sunt, audax, & minax vultus,
tristis frons, torua facies, citatus
gradus, inquietę manus, color ver
sus, crebra & vehemẽtius acta suf
piria ira irascentium eadem signa
sunt, fragrant, & micant oculi,
vultus oro toto rubor, ex æstuatæ
ab imis præcordijs sanguine, la-
bia quatiuntur, dentes compri-
muntur, horrent, ac subriguntur
capilli, spiritus coactus ac stridẽs,
articulorum se ipsos torquentiũ
sonus, gemitus, mugitusquè: & pa
rum ex planatis vocibus sermo
prærruptus, & complosę sæpius
manus & pulsata humus pedibus
& totum concitum corpus, mag-
nasquè iræ minas agẽns, fœda vi-
su, & horrenda facies deprauan-
tium se, atque intumescentium.
Nescias vtrum magis detestabile
vitium sit, an deforme, cætera li-
cet abscondere, & in abdito alere,
ira se profert, & in faciem exit,
quantoquè maior est, hoc efferuef
cit manifestius. Hæc Seneca li. 1.
de ira.c.itẽ.1. At † quid viro gra-
ui deformius? certè nihil, si Poli-
crato credimus lib.5.cap.15. † Ca
ueant igitur iudices, atque iterũ
dico caueant, ne ira, odio, vel ini-
micitijs in iudicando ducantur,
ne iudicium Christi peruertant,
vt habetur in.c. quatuor, & cap.
quicunque. 11. q. 3. & in l.10.11.
& 17.tit.5.part.2. Hinc Grego. Pa
pa Mauricio Imperatori ita rescri
psit, illa est in propositis cautela
laudabilis, si omnia ratio agit, &
furor nihil sibi vendicat. Restrin
genda enim sub ratione potestas
est. Nec quid agendum prius quã
concitata ad tranquillitatem mẽs
redeat. Nam commotionis tem-
pore iustum creditur omne quod
fit, vt in.c.illa.11.q.3. Bonus text.
Regni nostri in l. 10.tit.5.part.2.
quæ enim cum aliqua perturba-
tione fiunt, ea nec constanter fie-
ri possunt, nec eis qui adsunt pro-
bari, teste Cicero. officiorum.1.
nume.191. Ratio igitur corrigat
quod furore promulgatum est.c.
apud. 11. q. 3. Hinc idem Cicero
officiorũ.1. eleganter inquit, pro-
hibenda est maximè ira in punien
do. Nunquam iratus qui accedet
ad pœnam, mediocritatem illam
tenebit, quæ est inter nimium &
parum: illa verò omnibus in re-
bus repudianda est, optandumq;
vt hi qui pręsunt Reipublicæ, le
gũ similes sint, quæ ad puniendũ
non iracundia, sed æquitate ducũ
tur, Cicero lib.1. ad Quintum fra
trem nu. 59. Memoriæ prodidit,
vehementiores animi concitatio
nes maledicta, & contumelias cũ
aborrere à literis, ab humanitate,
tum verò contraria esse imperio
ac dignitati: & paulo antè, Resistẽ
dum esse, ait, iracũdię: cumquè ea
maximè animum moueat, tum
tibi esse diligentissimè linguam
continendam: quæ quidem mihi
virtus, inquit, non interdum mi-
nor videtur, quàm omnino non
irasci. Quod maximè cauendum
est à maioribus iudicibus seu ma-
gistratibus, quippe quorũ pecca-
ta ad plurium notitiam deueniãt:
eaque magis homines indignè fe
rant, quocircà Salustius in Cati-
lina, sic inquit, † qui dimissi in ob
scuro vitam agunt, si quid iracun
dia delinquunt, pauci sciunt, fa-
ma atque fortuna eorum pares
sunt.

Ira nihil viro graui deformius.

12 *Ira a superioribus maximaque potestatem habentibus fugienda est, & ab omnibus repudianda.*

13 *Peccatũ grauius quod a maioribus patratur.*

sunt. Qui verò magno imperio præditi in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales nouere. Nam quo quisque magis omnium oculis expositus est, eô etiã decet omnibus disciplinis esse indutum: ne aliter, veteri adagio purpurata simia vulgò appelletur, Grauiora namquè facit vitia sublimitas peccantium, cap. nulli fas. 25. q. 1. ¶ Fortis igitur & firmus debet esse iudex non declinãs neque claudicans ad dexteram, neque ad sinistram: sed æqua lance medius inter partes. l. nullus. C. de Iudæis. c. cum æterni tribunal, de re iudi. lib. 6. Hæc denique est vera fortitudo, quæ inesse debet judicibus, sicut truncus arbori, vt ramos, frõdes, flores, fructusquè bonos producere queat.

CAPVT XXXVIII.

corticem arboris nostræ patientiam cũ in ferendo importunitates litigãtium, tum in audiendis plenè causis esse insinuat.

HActenus plura de stipite pertractauimus: nũc res ipsa monet, vt deinceps ad corticem, cui quartus locus assignatur, transeamus. † Corticem itaque patientiæ & humilitatis arborem nostram habere oportet, quibus truncus eius, hoc est, fortitudo & authoritas conseruetur, perinde atque arborem naturalem, omniaquè eius interiora cortex tuetur ab aqua, niue, & gelu: sine quo stipes seu truncus non esset fortis. Patiẽtiæ, inquã, cũm in respondendo litigãtibus, tum etiam in audiendo libenter allegationes partium. † Primum probat text. in l. 3. & 8. tit. 4. part. 3. & in l. 18. tit. 9. part. 3. l. 1. tit. 15. lib. 2. ordinatio. vbi leges illę aliç què vbique proclamãt atque præcipiunt iudices, vt sint mites in respondendo litigantibus, prudenter tamen, ne se contemni patiantur, vt in d. l. 8. & l. obseruãdum, ff. de offic. præsi. id quod elegantius explicauit Cicero lib. officiorum. 1. dicens, Nihil laudabilius, nihilquê magno & præclaro viro dignius placabilitate & clemẽtia. In liberis verò populis, & in æqualitate iuris exercenda etiam est facilitas & altitudo animi, quę dicitur, Ne si irascamur aut intempestiuè accedentibus, aut imprudenter rogantibus, in morositatẽ inutilem & odiosam incidamus, † & tamen ita est probanda mansuetudo & clementia, vt adhibeatur Reipublicæ causa seueritas: sine qua administrari ciuitas non potest, de quo tamen infra aliquid † Responsio vtique mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem, vt legitur Prouerb. 15. & rursus ibidem, Lingua placabilis lignum vitæ, quæ autem immoderata est, conteret spiritum: & eisdem prouerbijs scribitur. c. 16. Melior est sapiens viro forti: & qui suo dominatur animo, expugnatore vrbium, ibidemquè post pauca fauus, inquit, mollis verba sunt composita: dulcedoquè animæ, & sanitas ossium. † Cæterũ id mihi exploratum velim, quid lucri, quidué honoris, aut authoritatis imperiosus iudex cõsequetur, si inurbanè contumeliosèquè responderit? aut quid sibi oberit, si salsè, facetè, & vrbanè loquatur?

1 *Cortex arboris in indice patientiam designat.*

2 *Iudicem mite esse oportet in respõdendo litigãtibus.*

3 *Seueritas Reipublicæ causa quãdeque adhibenda est.*

4 *Respõsio mollis frangit iram sermo durus suscitat furorem*

5 *Vrbana verba multiplicãt amicos, inurbana inimicos.*

ter sæpe illud inimicos non paucos sibi addit, amittereque facit amicos, quæ res maximi habenda est, hoc verò multiplicabit amicos, & mitigabit inimicos, Ecclesiastici. 6. quid enim blandus & humilis sermo nó efficiet? Infideles profectò ad fidé trahet, cap. qui sincera, in princ. & c. seq. 45. distin. quod non modò rectè officia gerentibus conducit ad famam honoremquè seruádum, verum & improbè administrátibus ad pecunias substantiamquè pará dam, idquè duobus tantum exemplis persuadere libet. Suidas Græcè quidem, sed in hunc sensum, refert, † Tribonianum Græcú omnis religionis contemptorem, & præsertim à Christiana fide aborrentem adulatorem & fraudulentum, Iustiniano Imperatori persuasisse, fore, vt is nunquam moreretur, sed in cœlum cum carne assumeretur. Quæstor is fuit Iustiniani, tantumquè naturæ dotibus ingenioquè pollebat, vt suæ ætatis nemini secundus esset. Auaritiæ autem eousque erat deditus, vt ius & fas venale haberet. Nam singulis diebus leges ferebat, & latas reuocabat, vti indigentiú vsus à quibus pecuniam acceperat, postulare videretur. Cùm diu post indeptum honorem superuixisset morbo, tandé decessit ab aliquo nulla prorsus affectus iniuria: quòd videlicèt, sermone comi blá doquè fuerat, & ita auaritiæ morbum celabat, quod retulit Alciat. 4. dispúctionum libro. c. 7. Aliud nostræ ætatis exemplum, quia notissimum lipis fuit (quod aiunt) & tonsoribus, subticendum duco. *Adv.* † Miror equidem, cur ita Tribonianum aliosquè huiusmodi omni æuo perniciosissimos Pseudo Catones summis efferas encomijs, qui vel Roscium illum histrionum decus hipocrisi, id est, arte mimica superant, quos tamé præcordia charitatis populus esse credit: vt quorum omnia dicta, factaquè multis simulationum involucris obtegantur. Sinuosissimos enim mentis recessus habentes, fronte insuper omnia animi sensa obtendunt, oculis & vultu quidquid commodum est, ementiuntur, apud populum quidem, qui hebetioribus oculis introspicere per faciem vultuosam non potest, tectoquè histrionico omnia assimulátem. Hi sunt, qui ex insidijs vulnifice feriunt, iaculis etiam venenatis Reipublicæ vitalia consaucientes. Horum nec ictus inopinati præuideri, nec vulnera cæca sanari possunt. Hi sunt denique, qui ad prima subsellia nó euadere, sed erepere, atque arduú quodquę incœptum, non corona, operibus expugnare, sed cuniculis arteque sinonia solent: vulpina pelle peruincétes, id quod Herculibus leonino tergore an ictis etiam desperandú esset. *Rela.* Absit à me talium personatorú hominum commendatio. † Quorú licèt comitatem, falsaquè admodum & faceta verba laudauerim, non tamen ideò mores regendiq; normam admisi. Sed vt ijs id efficaci persuaderem, quòd, licèt, non animæ, corpori tamé hoc in æuo ad amicos diuitiasquè parandas consuleretur. Nam quis est, proh deum atque hominum fidem (inquit Tullius de amicitia) qui velit, vt neque diligat quęquam neque ab vllo diligatur, circumfluere omnibus copijs, atque omnium rerum

6 *Triboniani comitas & aliæ naturæ dotes.*

7 *Pseudo Catones qui sint*

8 *Comitas & vrbanitas plurimú valet ad amicos, diuitiasque parandas.*

rerũ abundãtia viuere;hæc enim est tyrannorum vita, nimirum, in qua nulla fides, nulla charitas, nulla stabilis beneuolentiæ potest esse fiducia omnia semper suspecta atque solicita sunt, nullus locus est amicitię. Quis enim eum diligat quem metuit, aut eum à quo se metui putet? ¶ † Porrò neque authoritas minuitur magistratus, si humilis, comis: vrbanusq; fuerit, imò augetur, si Ciceroni credimus lib. officiorum. 1. dicenti, Quantò superiores sumus, tantò nos submissiùs geramus, & Ecclesiast. 32. capite cùm sic ait, Rectorem te posuerunt? noli extolli. Esto illis quasi vnus ex ipsis. Ex quo nimirùm Pythagoras Princeps & magistratus monere solebat, sic inquiens, Magis cupere debes, vt conuersantes tibi, te vereãtur quàm metuant, reuerentiam enim admiratio, timorem odium commitatur. Philippus Rex aiebat oportere meminisse. Regem, quòd homo existens, potestatem adeptus sit diuinam, vt res honestas & diuinas instituat, sermone autem humano vtatur. Quo etiã fit, vt Philonis non sit contemnẽda sententia dicentis: simul cum potentia mansuetudinem serua, vt non timendus, sed reuerentia dignus videaris illis qui in te inciderint. Et quãuis pluribus id comprobari possit argumentis, vnicũ ex legibus Regni nostri mihi sat erit. Dixit itaque sapientissimus Alfonsus Imperator, Hispaniarũ Rex in l. 16. tit. 9. par. 7. hæc haud parum elegantia verba vernaculo sermone: *Pero los juzgadores, maguer ayan poder, segun derecho de hazer las cosas sobre dichas: con todo esso mucho se deuen guardar de responder mal, o de hazer deshõra a los que vinierẽ ante ellos para alcançar derecho: y si contra esto hizieren, deshonrando los querellosos de palabra, o de hecho sin razon, tenudo seria en todas guisas de hazer mayor emienda por ello, que si otro hombre la hiziesse.* Nam & iure communi acerba verba iudicis, licèt infamiam non irrogent. l. verbum, C. de his qui notan. infam. attamen pudor eius contra quem proferuntur, grauatur, vt Papinianus ait in l. ob hæc verba. ff. de infamibus, & text. Regni nostri. 1. p. tit. 5. l. 55. ibi: *Tentõces biere el Prelado de palabra, quando es de mal seso y de mala voluntad: y dize alguna razon mal y sin pro, porque aya de mouer los coraçones de los hombres a dezir, o hazer alguna mal.* † Hinc non immeritò iuris interpretes crediderunt iudicem recusari, seu reijci posse tanquam suspectum, si verba aspera aut cõtumeliosa cuipiam ex litigatoribus dixerit, cuius sententiæ fuit glo. in cap. cum super, de offic. delega. licèt contrarium asseruerit glo. in cap. cum cessante de appellationib. Quarum discordia ita sedatur, vt arbitrio iudicis consideratis persona iudicis, & qualitate verborum censeatur, sit ne iniuria siue contumelia sufficiẽs ad recusandum, aut secus ex mente Abba. in cap. cum accedens. 2. extra vt lite non contest. cui sententiæ adhæret Ripa in cap. si quando, nu. 4. extra de rescrip. Hoc denique temperamentum est ad sedandam iram. *Adu.* † Qui natura est iracundus, quo pacto sedare poterit iram. *Rela.* Seneca hoc optimum esse, inquit, iræ irritamentum: protinus, scilicèt, spernere, ipsisquè

9 *Authoritas magistratus comitate augetur, & humilitate.*

10 *Recusari potest index, qui aspera verba dixit litiganti.*

11 *Ira quo pacto sedabitur?*

ipsisquè repugnare similibus, & dare operam ne incidamus in iā: nam si cœperit ferre transuersos, difficilis ad salutem recursus est. Quoniam nihil rationis est vbi semel affectus est inductus, iusquè illi aliquod voluntate nostra datū est. Faciet de cætero quantū volet, non quantum permiseris. In confinibus hostis arcendus est. Nam cum intrauit & portis se intulit, modum à captiuis non accipit. Multo ergo ante rem præmeditari oportet, & lōgissimè abnauigari ab ipsa. Itaque exerceamus prius nos domi inter famulos, & vxorem. Qui enim domi lenis esse didicit, idem multo magis publicè talis erit, mitis videlicet ac bonus.

CAPVT XXXIX.

Celeritatem in iudicibus, maximè maioribus esse perniciosam ob idquè fugiendam docet.

1 *Iudex libenter audire tenetur partium allegationes, cunctaque rimari.*

DIxi † præterea fortitudinem & integritatem cōseruari per patientiam, libenter audiēdo allegationes partium, quod iure nostro Regio probat text. in l. 18. tit. 9. part. 2. & l. 1. tit. 15. lib. 2. ordi. Doctrina enim viri per patientiam noscitur Prouerbior. 19. Non verò pro nimiā celeritatem in inspiciendis definiendisquè causæ meritis, vt in c. vlti. 30. q. 5. cuius verba sunt. Iudicantem oportet cuncta rimari, & ordinem rerum plena inquisitione discutere interrogandi, respondendi, obijciendiquè præbita patientia ab eo, vt ibi actio ambarum partium illuminata sit plenissimè, neque litigantibus prius velit sua sententia obuiare, quàm cùm iam peractis omnibus nihil habeat in quæstione quod proponant: & tandiu actio ventiletur quousque ad rei veritatem perueniatur. Frequenter interrogare oportet, ne quid prætermissum fortè maneat, quod annecti conueniat. Cæterùm iudex si causam plenè non viderit instructam, nēquè ex actis constare posse de veritate & iustitia alterius ex litigatoribus, siue id ex negligentia iudicis, siue ex contumacia partis eueniat, non esse præcipitandam sententiam donec iudex sit affatim instructus, admonuit Innocētius III. ad capitulum Oscense rescribens in c. cum ex literis, extra de in integr. restitut. versic. prospeximus quoque. & in c. dudum, vbi Innocen. & Abb. extra de electio. & in c. cum Vertoldus, extra de reiudic. tempus enim & mora, frequensquè inquisitio ad aperiendam controuersiam constat: vt diuinus attestatur Plato. lib. 34. de legibus Dialogo. 6. col. 11. † Potest enim iudex, imo debet, si æquum esse viderit, etiam post lapsum termini ad probandum concessum, pro veritate eruenda, nouos admittere testes, vt Angel. attestatur in auth. de testi. §. quia verò. num. 19. ad medium. notatur in c. per tuas. de testi. frequenterquè quoties viderit expedire partes interrogare. l. vbicumque. ff. de interroga. actio. fructus enim diuinus est, sæpius iustitiam recenseri. cap. grat e. 35. q. 9. † Gregorius item, summopere cauendum, ait, ne qui publica iudicia exercent indicandis sententijs, leuitate aut furore ducti, sint

2 *Testes denuo quandoque admittuntur post lapsum termini.*

3 *Sententiæ præcipitatio inhibetur.*

præcipites, sed prius causis dilige ter vẽtilatis, cũ res, quæ ignorabatur plenius ad notitiam venerit, tunc diuina & humana lex resoluatur. c. summopere. 11. q. 3. Christi præceptoris Redemptorisquè nostri exẽplo, qui noluit Sodomitas damnare donec de causa cognosceret, quamuis ei nihil eorum criminum esset absconditum, dicens Genes. 8. Descendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me opere compleuerint, an nõ est ita vt sciam. Deus (qué nihil præterij etiam prius quàm fiat) pre se inquirere dignatus est, nõ quòd ipse ignoraret, sed vt nobis exemplũ relinqueret, ne præcipites in iudicandis, & discu iendis causarum meritis essemus. c. Deus omnipotens 2. q. 1. quibus non incõ giuè accedit text. in l. 2. C. de senten. ex peri. recitan. cùm ait, iudex non subitas, sed deliberatione habita post negotium, sententias proferat ponderatas, facit etiam text. in l. iudices. C. de iudic. vbi Ias. in huius confirmationem plura congerit, quæ hîc non refero. † Vt tamen nõ omiserim, iudicem oportere esse constantem, quippe qui iustitiæ fructus germinare producereque teneatur, iustitia autẽ nil aliud est, quàm constans & perpetũa voluntas, & c. vt in l. 1. ff. de iusti. & iur. † Constans autem (vt à viris grauibus pronũciatum est) id proculdubio esse constat, quod non cito fit, neque facilè dissoluitur, teste Philo. Ethicor. lib. ad Eudemium. 7. col. item. 7. Cæterũm prætereundum nõ est, quod haud iniucundè Federi. Senen. dixerat in consil. 187. incip. Casus talis est dominus Petrus, in fin. † Eos quippe qui præpropè sententias ferũt, iudices appellauit Ballistarios, vt qui ita fulminent sententias, sicut ballista sagittas: quod vt facerent dictum retulit Aymon Crauet, consil. 153. num. 2. atque vt Octauianus ait de styllo Roma. curiæ, lib. 7. fo. 98. damnanda equidé est in iudicando facilitas illorũ, præsertim, si qui prouentus magis, quàm veritatem affectantes rebus plerunque suppressis sententias temere non minus quàm fulmina iaciant, ignorantes quid ni: quàm grauior sit futura aduersus ipsos oprimi maximi iustitia, ac tantæ impietatis diuina vltio, nec satis memores cõminationis Hieremiæ, qui aduersus eos hisce verbis proclamat væ vobis qui iudicatis terram quoniam iudicabimini. Cæterùm & hos, qui furore potius & leuitate ducuntur ad præcipitandum, fœminis ipse facilè adæquarem. † Quas esse maiorem in modis præcipites testimonio est Seneca in Hippolyto inquiens, quid sinat in ausum fœminæ præceps furor, & apertius Valerius ad Rufinum inter epistolas Diui Hieronym. insani capitis, & præcipitis est fœmina, in deliberata semper voluntate, præcipuum arbitratur quod vult, & quod non expedit, refert Tiraquel. de legibus connubial. lib. l. nona, num. 128. † Quare nimirum si Romanorum mos iudicum commendetur, qui olim (teste Ascanio apud Cicero. in prætura vrbana) in causis maioribus tabellas omnium sententiarũ in cistam simul conijciebant habentes insculptas literas condemnationis, absolutionis, & ampliationis, seu prolõgationis. Condemnãdi nota erat C. litera, ideò tristis appellata: absol-

Marginalia:

4 *Iudicem constante esse oportet.*

5 *Constans quid sit.*

6 *Iudices ballistarij dicũtur, qui ita propter sententias ferũt, atque ballista sagittas.*

7 *Fœminæ præcipites.*

8 *Romanorum iudicũ mos circa ferẽdas sententias.*

absoluendi. A. litera, ea ratione salutaris vocata. Ampliandi denique nota. N.L. erat, quasi non liquet: qua tunc excusatione vtebatur, cùm esset obscura causa, ne temere pronunciaretur: inde ampliatio dicta est. Meminit quoque Iureconsultus arbitri iurantis nõ

9 *Præcipitatio nimia est nouerca iustitiæ.* dum sibi liquere de causa in l. Pompo. de re iudi. Nimia enim præcipitatio est nouerca iustitiæ, vt in Clem. pastoralis, de re iudi. & iniquitati comparatur, cûm iniquitas omnia præcipiter. c. nõ in perpetuum, vbi glo. in fi. 24. q. 3. tex. etiam in cap. inter hircum, de pœnitent. distin. 3. ait, Virtus lenta est, & omnium percũctatrix. Ex quo non immeritò Bal. in l. si qua ex fœminis. 2. lect. C. de secun. nuptijs, festinationem, dixit, Malorum morum euidés esse argumétum, & alibi qui iudicat priusquã intelligat, in laberinthum incidit erroris, vt in. c. sciendum. 19. distin. facit text. in cap. ad nostram, extra de consuetu. per quem Bal. ibi inuehit in iudices sentétias fabricantes non ruminato processu, his quoque accedit text. in. c. licet. ibi post multarum experimenta causarum. 45. distin. & in. c. põderet. 50. distin. per quem text. exclamabat ibi Domini. cõtra iudices, quibus, vt ipse ait, de sero mittitur processus, & de mane iudicãt, prout ante eum dixerat Bart.

10 *Sentẽtia est nulla, si index acta nõ viderit.* in l. prolatam. C. de senten. † vbi addit, quòd licèt iudex in processu litis ordinẽ seruauerit debitũ, si tamẽ formato iã processu non deliberauerit, neque plenè viderit acta, sententia est ipso iure nulla, quãuis fuerit iuri cõformis. Paria enim sunt, non fuisse de causa cognitum, & nõ vidisse acta, aut probationes alterutriusque partium, vt per Felin. traditur in. c. ecclesia sanctæ Mariç, nu. 23. limi. 6. extra de cõsti. vbi amplissimè disputat hanc quæstionem, sit ne nulla sententia sine causç cognitione lata? nu. 12. & deinceps, & in nu. 17. cõcludit esse communiter receptũ, sententiam fore nullam, quod restringit & limitat sex modis, aliqua adducuntur per Hippol. in l. qui cedem, nu. 18. & seq. ff. ad l. Corn. de sica. † Hinc est, quòd sententia lata tam breui tẽpore, quod verisimiliter iudex acta non potuerit videre, est ipso iure nulla, quia ex hac tẽporis breuitate præsumitur latã fuisse sine causæ cognitione, ex sententia Bar. in dict. l. prolatam, ad fin. & in l. stipulatione. C. de sentent. per text. in. c. tum ex literis, de in integr. resti: qui tamen probat contrarium, cũ contra sentẽtiam ibi detur in integrum restitutio. Ex quo eã valere præsuponitur Abb. tamẽ ibi intelligit, quando sententia lata fuit aliquali adhibito interuallo temporis, minori tamen quã materia exigat, vt tunc sit restitutio in integrum necessaria, opinio autem Bart. procedit, teste eodẽ Abbate, ibi, quando apparet, iudicem fuisse prorsus ignarum contentorũ in processu causæ, & hoc attenta temporis breuitate, argumen. text. qui sic potest etiam intelligi, in. c. cum Vertoldus, de re iudica. quem ita intelligit Ludo. Roma. in l. sciendum, penul. col. ff. de verbo. obliga. Felin. in dict. cap. ecclesia sanctç Mariæ, nu. 18. limita. extra de constitutio. & doctrinam Bartol. sequutus fuit Petr. de Anchatra. consil. 188. nu. 2. per tex. in l. vlti. C. commina. vel

11 *Sẽtentia tã breui lata, quod iudex acta non potuerit vide-re, est nulla.*

epis. Alex. & Ias. in l. 2. 4. col in fi. C. de eden. Alex. cons. 123. nu. 24. lib. 4. † Vbi refert pulchrum consilium Petr. Ancha. cons. 83. visis diligenter, vbi nu. 2. inquit, quòd authoritas siue decretum à iudice interpositũ in contractibus minorum (in quibus authoritas iudicis, & si causæ cognitio requiritur, iuxta text. in l. magis puto. §. ne passim, cũ similib. ff. de rebus eorum (si statim quod à curatore minoris fuit postulato, fuerit interposita, contractus est nullus, quandoquidẽ nullum fuit decretum, vt potè cui causæ cognitio defuerit, non enim potuit tã breui tẽpore interuenire causæ cognitio: quod ibi apparebat, eò quòd datio curatoris, & authoritas in cõtractu interposita eodẽ momẽto factæ fuerãt, vt ibi per eũ, quod Alex. vbi supra nimis cõmendat, & Carol. Molin. in additio. idem Alex. cons. 118. col. 2. lib. 2. Iaso. in d. l. 2. col. 5. C. de eden. Feli. in d. c. Ecclesia sanctę Mariæ, nu. 15. Hippol. in d. l. qui cedem, nu. 18. ff. de sicar. Grego. Lup. tacitis his, quos supra citauimus in l. 16. in glos. 2. tit. 8. part. 5. Petr. Dueñas in regula. 186. incip. decretum per totũ, vbi plurima in hanc rem cumulat. † Quibus non parũ adstipulatur doctrina Pauli Castrẽ. consil. 38. lib. 2. super eo quod quæritur, verum viso statuto, nu. 2. vbi inquit, si notarius rogatus de interpositione decreti scribat interuenisse causę cognitionem, non creditur ei: quia diligens inuestigatio, quæ in causæ cognitione interuenire debuit, non potuit fieri tempore confecti instrumẽti, sed tẽporis requirebatur interuallũ, ideò de eo notarius nõ potuit esse rogatus, iuxta notata per glos. & Bar. in l. 1. C. de fid. instru. & iure hastæ fisca. li. 10. per Bar. rursus in l. sciendũ, nu. 3. ff. de verbo. oblig. vbi notario non creditur, nisi de ijs quæ interuenire poterant tempore confecti instrumẽti: imó neque iudici id asserenti, quippe qui pro motu omittere posset causæ cognitionẽ, atq; ideò verba enunciatiua non probãt, vt per Bar. in l. si fortè. ff. de castren. pecul. † debuit ergò, vt idẽ Paul. subdit de causæ cognitione, & debita inuestigatione fieri scriptura seorsum diuersa ab ea super, qua interponitur decretũ, & dicit hoc voluisse Guill. Duran. in specul. titul. de procura. §. 1. vers. sed quid si solũ per libellum, &. c. sicut & quãdo agitur de alienatione rei ecclesiasticæ debet fieri seorsum scriptura tractatuũ, qui pręcedere debẽt, iuxta formã traditã à Guillermo Durandi in specul. tit. de locato. § sequitur, versi. & scias quod de ipso tractatu, quam Pauli sententiam retulit, & sequutus fuit Feli. in d. c. ecclesiæ sanctê Mariæ, nu. 15. de consti. & Hippol. in d. c. qui cedem, nu. 19. ff. ad l. Corn. de sicarijs. Thomas Ferra. in cautella. 60 num. 13. Ias. in l. nec quicquam. §. vbi decretum nu. 71. ff. de offi. procons. & lega. in l. sciendum, num. 13. ff. de verbo. obliga. † Et quamuis omnibus sit interdictum iudicibus, antequam sint plenè instructi de causæ meritis sententiam ferre, longè magis id senatoribus, Regijsquè consiliarijs, & auditoribus, alijsquè maiores gerentibus magistratus inhibetur à quibus alij sunt instruendi, quippe qui non solum nobiles, & plebeios, verumetiam alios iudicant

12 *Decretũ iudicis eodem momento interpositum, quo & authoritas petita fuit, est nullum.*

13 *Nota in asserenti causæ cognitionem interuenisse an credatur*

14 *Alienationis rei minoris, aut ecclesiæ instrumenti praxis.*

15 *Magistratus maiores non decet insiliis sententijs præcipitare.*

16 Magistratuum maiorum existimatio apud Principem.

Iudicant magistratus, vt in l.1.tit. 4.p.3. † Credidit enim Princeps eos, qui ob singularem industriã, explorata eorum fide & grauitate, ad huius officij magnitudinẽ adhiberentur, non aliter iudicaturos esse pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quàm ipse foret iudicaturus, vt in l.vnic.C. de officio præfecti præt. & hac de causa ab eis non appellatur, vt ibi. † Duo enim præcipuè, teste Seneca in prouerbijs, sunt contraria consilio, festinatio, videlicet, & ira, idẽ etiàm dixit Biàs Philosopus & Socrates, vt refert Ioann. Neuiza. in sylua nuptia. lib.5.nu.107. ibiquè subdit, secus esse in rebus bellicis, in quibus plerunque præstat celeritas, quàm virtus. Terentius tamen omnia prius experiri Imperatorum consilio, quã armis decere ait, optima enim est victoria, quæ sine sanguine euenit, teste Laertio, nam sera nimis est post cladem belli deliberatio. Postquã autem est paratum, inquit Lucanus, tolle moras. Atque vt Casiadorus ait in rebus inchoandis prudentia & consilio vti oportet, periclitãtibus verò audacia. At quĩ in alijs rebus † deliberatio sæpe trahit hominem, & facit videri bonum, quod antea malũ esse putauat, vt scribitur in antiquis Rotæ decisionibus. cap. 774. nec vlla res festinata simul eademquè examinata esse potest, teste Apuleio, vt Neuizanus vbi supra refert nu. 107. † tempus enim pater est veritatis, vt testimonio est Gellius, lib.12.c. 11. in fi. & vt scribitur in prouerb. Senecæ, mora omnis odio est, sed facit sapientiam.

17 Festinatio & ira cõtraria sunt consilio.

18 Deliberatio laudatur.

19 Tempus est pater veritatis.

CAPVT XL. CELERITATẼ IN EXPEDIENDIS CAUSIS QUANDOQUE REQUIRI AFFATIM INSINUAT.

Verùmenimuerò † cùm de causæ meritis iudici plenè constiterit, legitimequè liquerit, nõ debet esse tardus, aut mollis in sententiã ferenda. l. vlt. C. de compẽsa. l.12. tit. 4. par.3. inquit enim Salustius, consilio opus est prius: vbi consulueris maturè opus est facto, cui concinuit text. in l. si de meis. §. vlti. ff. de arbitr. nec timidus in ea exequenda postquam in rem transierit iudicatam. l. si quis forte. ff. de pœnis. Modus itaque in sententijs ferẽndis adhibendus est: ne subitó nimis, nec ad Calẽdas, quod aiunt, Græcas pronuncietur, sed illud menti iudicum fixum esse debet temperamentum, festina lentè. Cuius meminit Erasmus. 1. prouerbiorũ parte prouerbio.1. Ioan. Oldendorpius de sentent. & re iudica. § .2. incip. sententia quæ expressam nu. 28. Cæterùm nequè ex supra proximo. c. dictis excludi censebuntur plurimi casus, qui in iure reperiuntur celeritatẽ exigentes. vt est cernere, † in causis vilioribus, siue alijs, quę summaria debent expediri cognitione, absque plenó processu, vt tractatur in extrauagãn. ad reprimendũ Bart. interprete, & in Clem. sæpe de verbo. signi. † In quibus tamẽ omissio qualis qualis ordinis reddit processum nullum ex con. Petrus de Ancharran. 167. visis diligenter omnibus, de quibus supra fit mentio, numero.4. ad finẽm, ita dicentis sentire Innocen. subtili-

1 Celeritas in desiciendo, quandoque requiritur.

2 Celeritatẽ plures causæ requirunt.

3 Ordinis qualis qualis omissio reddit processũ nullum, & in summarijs.

subtiliter in cap. vestra, de cohabi. cleric. & muli. dum ait, quòd in notorijs, & sic non omnis, tamen aliquis ordo seruandus est, cuius doctrinæ subscripsit Felin. in dict. cap. ecclesia sanctæ Mariæ num. 29. 5. nota. de cōsti. Hippol. in dict. l. qui cedem, num. 36. ff. ad l. Cor. de sica. † Non enim potest maturitas esse consilij, vbi nullus est ordo iudicij teste Hierony. super Hieremiam lib. 20. quem refert Ioann. Andr. in cap. qualiter 1. de accusat. ex quo Guill. in specul. tit. de appella. §. nunc breuiter, versi. item secundum quosdã, inuenit contra stylum curiæ Regis Franciæ, vbi non seruatur ordo iuris, & perperam secundum eum, cuius dictum refert Felin. in dict. cap. Ecclesiæ sanctæ Mariæ, num. 25. † Alijs plerisque etiã casibus causæ celeritas desideratur, nempe, vbicunque iudicium inchoatur super rebus, quæ breuissimè corrumpuntur, cuius sanè tractatus non debet esse longus: sed debet iudex ita celeriter & leuato velo expedire, quòd res litigiosa non corrumpatur, vt censuit Bar. in l. 1. ff. de gland. legend. per text. illum, vbi causa similis triduo expediri iubetur, cũ hoc exigat eius natura. Ex quo deducit, quòd causa prioratus vel consulatus, qui durat duobus mensibus, est ita celeriter expedienda, quòd iudex tempus labi nõ sinat, quod dicit Bar. esse longè nimis signandum, & demum se relegat ad ea, quæ ipsemet tradidit in l. si prius. 10. q. ff. de noui oper. nun. sequitur Roma. in l. si verò. §. de viro, in 40. fallentia versi. 17. ff. solut. matrimo. Felin. in dict. cap. ecclesia sanctæ Mariæ nume. 328. notã. de consti. † Vbi ipse nu. 20. idem ait in notorijs, quæ omninò nõ exigunt solitam causæ cognitionem l. ictus fustium, vbi glos. & Bar. ff. de his qui not. infam. Abb. in repe. dict. c. Ecclesiæ, & in cap. ad nostram. 3. col. de iur. iurã. quod fusius tractat Felin. vbi supra. † Porrò, vt inquit Budæus in suis in pandectas annotationibus in l. vltim. de senato. pagina. 117. in princip. criminales causæ minimè sunt differẽdæ. Præsertim in his, quæ certum priuatumquè accusatorem habent, & iniuriæ suę vindicem, quæque legitimo ordine agitatę, hinc accusatorẽ, illinc defensorem admittunt. Criminũ enim, inquit inuidia quæ recenti accusatione calere solet, & ad animaduersionem vindicationèquò iudicum animos perpellere, comperendinata re, vt assolet forensi artificio, refrigescit. Etenim longa die accusatorum iusta ira relanguescit, & lacrymæ iudicum exarescunt, qui prius viduarum orborumquè calamitati ingemiscere videbãtur. Quòd si moribus nostris comparatum esset, vt accusationes, defensionesquè probationibus ac testimonijs instructæ in iudicium afferrentur, sicquè præsentanea cognitione, continuaquè disceptatione diiudicarentur, profectò audacissimis ac cõfidentissimis hominibus impunitatis spes præcissa esse videretur. Hæc ille. Ibiquè refert memorabilem Romani senatus breuissimam cognitionem authore Plinio, ex quo nimirum leges, criminales causas sine iudicij strepitu terminari iubent. l. properandũ. C. de iudic. circa cuius veritatem est videndus Bald. in cap. iurgantium,

4 *Maturitas nõ potest esse consilij, vbi ordo deficit iudicij.*

Causæ quæ breuissime sunt expediẽdæ quæ breui corrumpũtur.

6 *Idem in notorijs.*

7 *Atque in criminibus.*

tium, de sentent. & re iudi. nu. 1. & 2. vbi non omnes causas criminales celeriter permittit expedire, sed postquam plenè liquuerit, appellatio tamen recipi debet, nisi fortè latro manifestus est, vel seditio prærupta, factioquè cruenta, vel alia iusta causa, quam mox præses literis excusauerit, moram non recipiat non pœnę festinatione, sed perueniedi periculi cautatione enim punire permittitur deinde scribere Imperatori, inquit Vlpi. ex oratione diui Mar. in l. si quis filio. §. hi autem omnes. ff. de iniust. rupt. irritoquè facto testa.

8 *Causa etiã clericorum apud regia tribunalia celeriter expediuntur.* † Celeritas etiam exigitur, si clericorum causæ apud seculares iudices trutinentur, tam in expeditione quàm in difinitione, ne à sacris ideò commoueantur obsequijs, vt in authen. apud proprios episc. §. si verò autẽ causę, colla. 6. Hinc leges Regni nostri permittentes causas ecclesiasticas coram auditoribus chancellariæ agitari, vt ipsi cognoscant, ex eisdem actis de violentijs per iudices ecclesiasticos admissis ob appellationem ab eis non receptã, omnibus alijs præponi, anteomnesquè expediri præcipiunt, vt in duobus Regijs mandatis eodẽ die confectis Tolleti, anno. 1525. die verò 11. mensis Augusti continetur,

9 *Idẽ in alijs pluribus causis remissiue.* † plurima alia sunt celeriter expedienda, ab Luc. de Pe. tradita in l. 2. col. 3. C. quando & qui. 4. pars debea. lib. 10. & infra cap. 42. numero. 8.

(.:.)

CAPVT XLI. MEdullam arboris (qua veritatem, fidelitatem, & secretum continet) describit.

HActenus de stipite corticequè arboris nostræ dictum sufficiat. Longo etenim sermone, vltra quàm par fuit, ea prolatauimus. Superest modò, vt paucula de eiusdem arboris medulla pertractemus. Ex qua fructus pendere bonitatẽ, omnequè vim liquidò constat. Tria enim medullam in iudice repræsentant veritas, videlicèt, fidelitas, & secretum. Quibus sanè tota arbor regitur, & coalescit, fructusquè vberes, sani, aut corrupti, ex sanitate, corruptioneuè medullæ producuntur. ¶ † Veritas nempè, vt ad primum deueniam, latere dicitur in horreo cordis nostri, vt Archidia. ait in cap. si fortè, de electio. lib. 6. sicut & medulla in trunco. Est vtiquè mater iustitiæ. l. Libertinis. ff. de statu hominis. & in omnibus principatum obtinet, vt quæ rebus omnibus sit præferenda. c. quęritur. 2. q. 7. Et si Platoni credimus, lib. 34. dialogo de legib. 5. 3. col. veritas profectò, tum dijs, tũ hominibus dux omnium est bonorum. Hæc facilè omnis scientiæ finis est, teste Aristo. 1. & 2. methaphi. & Iuriscõsulto in l. apud Iulianum. ff. de fideicom. liber. qua (cùm inuenta fuerit) nihil dulcius, niluè pretiosius haberi potest: pro thesauris omnibus est, desiderium explet, & animo quietem parat. † Ea verò non corporis viribus, sed ingenio 1 *Veritatis laudes.* 2 *Veritatẽ cũ improbis nõ posse habere commertium.*

nio atque arte comprehenditur, ratiocinando, speculandoquè inuenitur. Enimuerò speculatio animi libertatem quærit: liber autem esse non potest, cui affectus imperat, & cupiditates dominantur. Quomodò enim ventri aut scorto deditus rectè speculabitur? aut ab alea pendens veritatis constantiam quæret? quis alienæ fortunæ inuidês, probè ratiocinabitur, aut ira perpetuò flagrans, iustitiam semitam discernet? quis fedissimæ auaritiæ laqueis irretitus, aut misserimæ ambitionis fumo liquescens ad philosophiam rerum omnium contemptricem euolabit? planè si pugnantia eodē loco consistere non possunt. l. 1. C. de furt. l. Mutius. ff. pro socio. l. vbi repugnantia. ff. de regu. iur. nullumque veritas habeat hostē cupiditate maiorē, vt poterit affectibus turgens cōmodè speculari, & ad veritatis scientiā peruenire? veritas candorē amat, latebras odit, fucos horrescit, aditus patētes querit, libera est, seruire nescit aliena vmbra tegi nō vult: suo lumine delectatur, cū seruili ignauoquè hominum genere cōmertium nō habet: solis liberis & speculantibus præstò est. Qui denique eam sequitur, Deum sequitur. c. quisquis. 2. q. 3. Deus enim ipse veritas est, & vita, Ioann. 14. ideòque nimirum hæc valet, hęc vincit, hæc omnia superat, vt scribitur in. 4. consuetudo. 8. distinct. & in. c. fraternitatis, de frigi. Hinc Isidorus de summo bono sic exclamans, ait. O quàm magna est vis veritatis, quę omnia ingenia, astutias, & caliditatis superat, quæ cōtra ficta simulataquè figmēta, se ipsam defendit, quæ denique post Deum colenda est. Quam cœli ciuem appellauit Stobæus sermone. 9. eamquè solam cōuictu frui Deorum. Pithagoras interrogatus quid Deo simile facerent homines, cùm veritatem respondit; exercent. Proinde qui celat eam, in labem incidit peccati. c. 1. & cap. delictorum, detesti. cogen. fur enim dicitur, veritatis laudisuè alienæ occultator. l. hæreditatū. §. vlti. ff. ad l. Falci. Ias. in §. vlti. in fin. insti. de actio. † Neque minus periculum est in verbis lingua mentiendo, quàm manibus sanguinem effundendo, melius itē est pro veritati pati supplicium, quàm pro adulatione beneficiū. c. nemo. 11. q. 3. † Quamobrem iudices eam modis omnibus amplecti oportet, nam sicut stultum nō decēt verba composita, ita neque Principem labium mentiēs, Prouerbiorum. 17. Iudicum prætereà sunt partes veritatem ad lucē perducere, eamquè summoperè iuuare. c. iudicantem. 30. q. 5. l. 2. C. de edend. l. si eum, in fi. princip. cum concord. ibi in gloss. adductis. ff. si quis cautio. l. vlti. ff. de probatio. ibi, veritati semper locum fore. l. illicitas. §. veritas. ff. de offi. præsid. Alibi quoque scribitur in iudicando, cordi sit magis custodia veritatis, quàm obedientia volūtatis, vt in cap. iudicet in fi. 3. q. 7. Guill. in specul. tit. de sententia. § qualiter autem sententia, nu. vlt. iudicis est enim, in causis verum sequi, patroni, non nunquam verisimile, etiam si minus sit verum defendere, inquit Cicero officiorum. 2. nu. 73. † Porrò ad officium iudicis pertinet, vnde vnde veritatem perquirere, ita vt nō lateat l. quoties. C. de naufrag. libr. 11. vbi

3 *Mēdacij periculum.*

4 *Iudices veritatem sequi oportet.*

5 *Subtilitas ingenij quā in iudice laudatur.*

vbi Luc. de Pen. plura in eam rẽ congerit: est idem optimus text. Regni nostri in l.11.tit.4.part.3. vbi probatur iudicis partes esse, veritatem ad lucem perducere. Ad quam certè indagandam subtilitas ingenij plurimum iuuat, vt in l.vna, ibi, Per suã subtilitatẽ. C.de senten. quæ pro eo quod interest proferuntur, vbi Pet. Rebuf.8.notabili plurima in huius fauorem congerit, vsque ad nu.7: ibique plurima in cõtrarium adducit, imô quôd magis veritas, quàm subtilitas attendatur per l. in rebus. C. de iure doti. & quod scribitur Sapien. 6. Ponam in lucem scientiam, & non prȩteribo veritatem, & alia plurima quæ ibi Rebuffus tradit vsque ad nu. 15. vbi demum concludit, nimiã subtilitatem, & quæ tendit ad iurium obscuritatem reprobari, vt in d.l.lege.C.de à legi.hære. Quæ autem est ingenij, à virtute procedit, à ratione pariter & æquitate non deuians, quæuè tendit ad iurium declarationem admittit, cõtendit ex notatis per Abb. & cæteros in cap.dilecti. de iudic. Enricũ etiam in c.capellanus defer. Porrò, vt nihil veritatis laudes cõcernens, omittatur, non silendum

6 *Veritate nil hoc in æuo fortius.*

est, quod † respondit iuuenis ille Zorobabel cum duobus alijs iuuenibus de re fortiori contendens: qui postquã alius vinum fortius esse asseruisset, quod seduceret mẽtem id bibentium, omnemq; animum conuerteret in securitatem & iucunditatem: alter autem Regem scripsisset esse fortiorẽ, quòd omneis præcellat homines, quos si ad bellum miserit, vadunt, mõtesquè, & muros demoliunt, iugulantur, & iugulant, & Regis verbum non prætereunt: quin & alij omnes colentes terram, tributa Regi persoluunt, quem ipse solus dixerit, Occidite, occidunt: dixerit. Remitte, remittunt: cuius ob id magnam quidem esse vim atque potestatem assereret, ipse, inquam, Zorobabel mulierem attestatus est fortiorem, quôd eorum omnium dominetur, vt per eum affatim comprobatur, veritas tamen, inquit, fortior est omnibus. Omnis terra veritatem inuocat, cœlum autem eam benedicit, omnia opera mouentur, & tremunt eam, neque est cum ea quicquam iniquum. Vinum iniquũ, iniquus Rex, iniquȩ mulieres, iniqui omnes filij hominum, & iniquæ omnia illorum opera, & si ipsis non inest veritas, in sua iniquitate peribunt: atque veritas manet, & inualescit in æternum, viuit, obtinetquè principatum. Neque est apud eam accipere personas, neque differentias, sed quæ iusta sunt, facit omnibus iniustis ac malignis, & omnes benignantur in operibus eius, neque est iudicio eius iniquum, sed fortitudo, Regnum atque potestas, omniũ æuorũquè maiestas, benedictus Deus veritatis. Qui tandem victoriæ palmã obtinuit coram Dario Rege, omnibusquè magistratibus circum astantibus, vt legitur Esdrȩ.3.cap.item.3. & 4. Deus denique veritas est, Ioan. 14. † Quã

7 *Veritatem pro pecunia negãtes Deũ vendere dicuntur.*

obrem veritatẽ pro pecunia aliouè premio negantes, Deum vendere dicuntur, sicut Iudas, qui Christum numis prodijt. c.abijt Iudas.11.q.3. † Veritas item iustitia est, sic intelligitur fortasse illud Prouerbiorum.20. Misericordia & veritas custodiunt Regem.

8 *Veritas quãdoque pro iustitia sumitur.*

In

In quem sensum Cicero pro Deiotaro posuit, cùm ait, Quæ mihi ad spem obtinendæ veritatis grauissima sunt: ad motum animi, & ad omnem impetum dicendi leuiora. † Veritatem pro iustitia posuit, teste Budęo in suis Pandectas annotat, titu. pro socio. l. 3. in eadem etiam significatione accepit eam Dauid, Psalmo. 50. Ecce enim veritatē dilexisti, vti ea verba exponit. Alfonsus à Castr. ibidem homil. 11. Bonus igitur iudex dici non potest, qui veritatē non sequitur, cùm ijs iustitiā denegare videatur, qui veritatē non amplectitur, quę melius operando, quâm audiendo intelligitur glo. Lucæ. c. vlti. Sapiens hoc sentiēs Prouerbiorum. 30. Sic, inquit, vanitatem & verba mendacia lōge fac â me. † Verûm hodie, quod dolens dico, veritas quasi in luto submersa & oblimata est: aut (si Democrito credimus & Cicero. Academic rum lib. 1. prope finé, & rursus lib. 4 nu. 63.) in profundo demersa, opinionibus & institutis omnia tenentur, nil veritati relinquitur. Vnde Apostolus ad Galatas. 4. Ego, inquit, inimicus factus sum vobis verum dicens, ibiquè Hieron. ait: Hæc est veritatis conditio, vt semper illā inimicitiæ prosequantur, iuxta illud Terentij in Andria, obsequiū amicos veritas odium parit.

8 *Veritas quādoque pro veritate sumitur.*

9 *Veritatis in luto submersa est, & odium parit eam sectantibus.*

CAPVT XLII. Iudicem veritatem ne an probata sequi oporteat, differit.

1 *Iudices an iuxta cōsciētiam, an vero ex actis sententiam dicere tenēatur.*

CAEterùm non incōgruè hîc tractari posset quæstio illa vulgatissima apud iuris interpretes passim discusa. Iudices ne qui magistratus in Republica gerunt ex his, quæ priuatim cognouerint, sententiā dicere teneantur, contra aut præter allegata & probata? an verò ex his, quæ vt iudices ex processu perceperint? & quia hæc vigilantissimè non minus quàm doctissimè (more solito) eruditissimus noster explicuit Couarruuias lib. variarum resolutionum. 1. c. item 1. vt iam nihil addi possit, veram resolutionem absque alia examinatione ex eodem referam auctore. Is itaque nnm. 6. veriorem esse opinionem, illam magisquè communiter receptā adseuerat, à theologisquè frequentiori calculo approbatam, qua adsertum est, iudicem debere ex allegatis & probatis in iudicio, quæ sibi, vt iudici nota sunt: non ex his, quæ priuatim ex particulari scientia percepit, sententiam dicere: etiam si quod priuatim scit, ita certò sciat vt nulla ei possit eius animus in contrarium adduci. Quod æquè procedere contendit in criminalibus causis, atque in ciuilibus, ibidem nu. 7. ex Thomę, Caietani, Siluestri, Cardi. à Turre Cremata, & aliorū sententia in locis per eum citatis. † Supremos etiam Senatores iudicesuè, qui Prætorijs Regijs adsistunt, non posse litigātibus ius dicere ex priuata eorum sententia, & si omnes eam certā haberent: sed teneri litem diffinire ex his, quæ ex processu cōstant, apertè probat: nam & hi iudices omninò debent, visis actis & processibus iudicare, quod palam est, igitur ex illis publicis documentis, non ex particulari scientia oportet, & necesse est, eos sentētiā ferre:

2 *Quid in supremis senatoribus.*

ferre: contra Gidonis Papæ. q. 29. & Aleiati sententiam in c. 1. n. 89. de offic. ordin. nullam enim hi iudices à Principe habent potestatem derogandi legibus. † Principem tamen (qui habet potestatē legis condendæ) concedit, sententiam dicere posse iuxta conscientiam: tametsi contrarium in iudicio probatum sit, vt scribūt Cyn. Bart. Bald. & alij in l. 1. C. vt quæ desi. aduoca. Felin. in c. Pastoralis. §. quia verò. num. 23. de offic. delegat. Consuluit tamen Caieta. 3. p. tit. 9. art. 2. §. 6. vt princeps palam testetur, & publicè propriam ac priuatam scientiā manifestet, quo populo satisfaciat. Quibus addit Couarru. d. 1. resolu. num. 7. in fi. principem hac in specie æquissimè facere, si reum ex probationibus nocentem: verè tamen ab eo crimine liberum ex propria scientia absoluerit: rerum autem ex processu innocentem, itidem immunem à pena iudicauerit: etiam si princeps sciat priuatim eum verè deliquisse, nisi delictum ita atrox ac perniciosum esset, vt maximè cōueniret Reipublicæ eius authorem publicè puniri. † Denique hæc regula cōstitutissima atque inuiolabilis traditur: quidquid iudici, vt iudici notū est id iudicare posse, non quod ei notū est vt priuato, ignotū verò vt iudici quia, scilicet, exactis non cōstet. † Id quod lege Regia sancitū est à Rege Ioanne II. edita in l. 11. tit. 1. lib. 3. ordin. vbi, quamuis om mittantur in processu causæ, quę ad ordinem substantialē iudiciorum spectant, si tamē ex actitatis in processu veritas appareat conueniens, & respiciens ad id quod actor petere voluit, debet secundum veritatem in iudicio probatam sententia ferri, neque annullatur processus ex omissione dicti ordinis iudicialis. Nā illa verba legis, *O desfalleziēdo las otras solenidades, y substancias, o alguna dellas, &c.* non excludunt ordinē naturalem, vt ita dixerim iudiciorum, hoc est, probationem, quippe quæ lege tolli nō possit, vt profitetur Bald. in rubr. extra de officio iudicis, num. 15. est enim de iure diuino, dicēte scriptura, in ore duorum vel trium stat omne verbum, & in eam rem adducit Bald. tex. in l. 1. ff. de milita. testam. qui iuncta glos. hoc probat. Clarius tamen id explicat Iurisconsultus Paulus in l. Lucius, eod. tit. his verbis: Respondi militibus quoquo modo velint: & quoquo modo possint testamentum facere concessum esse: ita tamen vt hoc ita subsequutum legitimis probationibus ostendatur, quod Bal. in d. rubri. procedere ait etiam si statutū dicat, procedatur iuris ordine omniquè substantialitate, vt verbis eius vtar, prætermissa, non enim his verbis tollitur probatio, quæ est de iure naturali, & diuino, vt paulò antea dixeram. Quantumuis enim causa sit summaria eius factum legitimè probandum est, per cōfessionem, aut testes, vel instrumēta, vt Cardin. notat in Clemen. dispendiosam. q. 44. de iudicijs. cui subscribit Rober. Maran. in sua practica, tit. de senten. nu. 11. Petr. Nun. respons. 1. nu. 13. vbi plurima ad illius legis. 11. intellectum concernentia congessit, tex. Regni nostri habemus ad hoc expressum in l. 57. c. 36. in fin. in pragma. † Vnum tamen constat, illius legis dispositionem, si concedamus

3 *Quid in tri necspibus?*

4 *Iudicādum est secūdum veritatē in iudicio probatam.*

5 *Legis 11. tit. 1. lib. 3. ordinati. expositio.*

6 *Clausula sola facti veritate inspecta 15. effectus rimissi.*

damus non esse immutatam, eundem omnino effectũ sortiri, quẽ & clausula illa, sola facti veritate inspecta, cuius quindecim effectus enarrat Robertus Marãta in speculo aureo aduocat. de ordine iudiciorum, par. 4. 9. distinct. iudiciorũ, num. 3. & seq. † Verùm le-
7 gem illam ordinationum credere, ni fallor, esse antiquatam, & correctam, in his dumtaxat casibus, qui in pragmat. de Alcala ordinis iudiciarij, & in l. 42. ordinis iudiciorum in pragma. excipiuntur, quæ longè post dictam l. 11. edictæ fuerunt, quod constat ex fine ipsiusmet leg. 42. abrogat siquidem leges ordinationum, & alias quascunque cõtrarium eius quod ibi statuitur disponentes: idquè probat expressè text. in l. 49. in pragma. vbi casus specialis statui-
8 tur, † in quo quæstores parricidi, qui vulgariter, *Alcaldes de rastro, o de Corte* appellantur, summariè simpliciter & de plano, sine strepitu & figura iudicij sola facti veritate inspecta cognoscũt, hoc est, inquisitione contra transgressores legũ à Rege Ioan. II. in Curijs Segouiæ editarum: quæ dispo nebant circa salaria oficialiũ Curiæ. Ex quo apparet regulam esse in contrarium, nam frustra id in ea specie statueretur, si in omnibus causis sola facti veritate inspecta omissoquè ordine iudiciorũ procedi deberet: est ad idem text. in pragma. Madricia lata anno 1534. c. 60. & est l. 1. tit. 11. lib. 2. capitum comitiorum, vbi in causis quadringentorum morapetinorũ & infra proceditur summariè sine figura, aut strepitu iudicijs, absque allegationibus aduocatorũ, nec in actis scribitur, nisi condemnatio aut absolutio: neque appellationis aliuduè remedium cõpetit condemnato, quod procedit præterquam in causis condemnationum, & mulctarum ordinationum: nam in his non proceditur summariè, & ad eundem ferè modum in causis duorum pluriũvè mercatorum summariæ simpliciter & planè sine strepitu, & figura iudicij, sola veritate inspecta cognoscunt Prior & Cõsules Burgen. à quorum sententijs appellare non licet, nisi ad Correctorem Burgen. iuxta formam tradità in pragm. 118. fol. 134. hi omnes alijquè quàm plures speciales casus firmant regulam in contrariũ. l. 1. in fin. ff. ad muni. l. quæsitum. §. idem respondit. ff. de fund. instructo cum cõcor. ibi in glos. traditis, & quod in speciali casu permittitur in alijs prohibetur. l. maritus. C. de procu. l. cùm Prætor. ff. de iudi. tenetur ergo iudex non ita celeriter, & inordinatè causas expedire, vt aliquod inde eueniat litigantibus incommodum, vt in prefatione eiusdem pragmat. 42. scribitur.

Legem 11. ordi. esse in aliquot casibus antiquatam.

Sumaria causa iure Regio enarrantur.

CAPVT XLIII. Libellus an sit de substantia iudicij, & an eius omissio vitiet processum iure nostro Regio examinat.

Requiritur itaque iuxta eiusdẽ pragmaticæ sanctionis formam, vt libellus in iudicio offeratur in scriptis, vt in c. 1. eiusdem continetur, ibi, *Ha de presentar su demanda*, aliàs literę citatoriæ ei denegantur. Quod proculdubio apud Regia 1

Libelli oblatio an in scriptis fieri debeat.

gia obtinet tribunalia. Nunquam enim libellus in Regio foro admissus fuit nisi in scriptis. Verum enimuerò apud inferiores judices, à quorum sententijs licet appellare, in vilioribus causis receptũ est, petitiones verbo exprimere, easquè in actis redigi. Quod præcitata. l. Regia. 11. tit. 1. lib. 3. ordi. in omnibus indiscriminatim permittebat causis: vt tamen in arbitrio sederet iudicis, ad rei conuenti instantiam, actorem cogere, vt libellum in scriptis offerret. † Illud tamen circa huius libelli solennitatem nouum nobis prodidit lex illa ordinationum, vt conclusio non exigatur, sed aliqualis petitio in scriptis redacta, ex qua colligi possit, quid actor petere velit, vt certa possit ferri sententia, licèt sit petitio inepta: modò ex ea possit discerni quid actor velit, vt sic reus possit deliberara, prout in simili, in causis, videlicèt, summarijs, concludit Rober. Mar. d. 9. dist. num. 12. & 14. Petr. Nunni. 1. respõs. nu. 11. † qui ibidẽ nu. 12. subdit, quòd generalis petitio per d. l. non admittatur, ibi, *Cõtentendose toda via demanda en la cosa q̃ el demandador, entendio demandar:* quin imò iudex ex officio parte nõ opponente, possit libellum repelere generalem, vt ex eisdem. d. l. 11. verbis expenditur, & ex pragmatica de Alcala ordinis iudiciarij, fo. 48. c. 3. & 5. ibi: *e si las dichas demandas*, & ibi: *Que el juez ante quien, &c.* Atqui in d. c. 5. est optimus text. qui nuncupatim enumerat casus, in quibus libellus admittitur generalis, in fineque eiusdem, regula traditur generalis, vt in omnibus causis indiscriminatim petitio etiã nõ par-

2 *Libellus in re regia absque cõclusione sustinetur.*

3 *Libellus generalis an ad mittatur*

ticularis admittatur, si in libello actor iurauerit nescire, aut nõ posse ampliùs declarare, potestatusq; fuerit maiorẽ se declarationem in cõtrouersiæ progressu facturũ; quod hodie apud Regia tribunalia receptũ est etiã sine iuramẽto. † Verũenimuerò ita formari debet libellus, vt animus inde cõstare possit petentis, iuxta eiusq; intentionẽ sententia adaptari, vt ex d. l. 11. colligitur, cũ sit ait, *Conteniendose toda via demanda en la cosa que entendio el demandador demandar, y seyẽdo probada la verdad del hecho sobre q̃ se pueda dar cierta sententia.* Perinde atque in Regno Franciæ extat cõstitutio Philip. pulch. Francorũ Regis quam posuit Stheph. Aufreri. in titu. de libel. obla. in hac verba. Propter ineptitudinẽ libelli, vel omissam iuris solennitatẽ (dummodò ex propositis & probatis in actis certa possit ferri sententia) iudex definire nõ sinat, de qua Carol. Degrassa. in iure. 7. & 12. li. 1. regali. Franc. † Si igitur res petita exprimitur, agitur tamẽ ex vna causa, vt puta, ex numeratione, probatur verò ex confessione, vel aliàs ex probationibus ad cõstat actorẽ pertinere ex alia tamẽ causa, quã petita fuit nihilominus actor obtinebit ex causa probata, & hoc denotant verba illa d. l. 11. *Que se juez que segun la verdad que hallaren probada*, vt per Nunnium traditur dict. 1. responso nume. 18. † Perinde atque proceditur in Regno Franciæ, nam si actio ineptè est proposita, si tamen de iure partis constat ex actis non debet absolutoria ferri ab obseruatione iudicij, quemadmodum iure cõmuni Imperatorum fiebat, vt in

4 *Libellus ita formari debet vt certa possit ex eo ferri sententia.*

5 *Sententia ex causa probata ferri potest licet ex alia fuerit petita.*

6 *Idem in regno Francia.*

vt in l. Blebius. ff. de pact. dot. melius etenim visum est ex ineptæ actionis vel petitionis instãtia cõdenare vel absoluere, si de facti veritate cõstat, quã reũ ab obseruatione absoluere iudicij, & demũ nouam inchoare controuersiã, qua re nõ immeritò Francorũ Regibus expediēs visum fuit ordinem cęremonialem Romanorũ legibus adinuentũ in Francia nõ seruari, vt Guido Papæ attestatur. q. 58. Boer. in addition. ad Ioan. Monta. de autho. magni cõsilij, Guill. Bened. in repe. c. Rainũtius in verbo si absque liberis in mat. fideicõmis. substitutionis Carol. Degrassalius li. 1. regalium Franc. 7. iure. Sic etiam inre communi † disponebatur in causis su-
7 *Idem in causis summarijs.* marijs, quibus sola facti veritate inspecta procedebatur, vt in Clemen. sępè de verbo. signi. ita omnes attestantur iuris interpretes, Alex. videlicèt in l. si ita stipulatus §. Gryssogonus. col. 5. in fi. ff. de verbo. oblig. Ias. in l. certi condict. §. si numos, col. 7. ff. si cer. peta. Rober. Maran. in speculo aureo aduoca. 4. part. distin. 9. iudiciorum nu. 17. Montal. in l. 40. tit. 2. par. 3. Aimon Craue. consi. 108. nu. 7. vbi alios plures refert idem asserentes. Quod potissimum obtinet, quoties libellus clausulam illam salutarem continet, peto, videlicèt, super omnia mihi iustitiam ministrari: vt probat latius Petrus Nunnius d. 1. responso, nu. 18. ex qua libellus sustinetur absque conclusione, Alexan. consi. 38. lib. 3. nu. 1. Cui consequens est, vt
8 *Actionis naturam actori mutare non licet in libello.* iure Regio l. habeat. ff. de institoria (quæ vult quòd agens ex vna causa, & probãs ex alia, succũbat) per d. l. 11. corrigatur. † Nec tamē ex hoc actori permittitur in libello propriã actionis naturã à iure inductã mutare, vt si remediũ l. 2 C. de rescin. vend. nõ proponitur iuxta iuris formã, vt per Nunniũ vbi supra num. 21 latius pluribus alijs explicatur exēplis. Quod crederem verum, nisi adsit clausula salutaris, vt per Capi. decis. 10. ad fi. & per Rober. Maran. in speculo aureo aduo. 6. p. 3. mēbro iudicij nu. 9. & 10. † atque si fortè petitio sit adeô obscura, quòd ex ea reus deliberare nequeat, tũc parte opponēte, non procedit libellus, ne reo tollatur defēsio, vt per Rober. Marant. de ordi. iudi. 6. p. in 3. membro iudicij nu. 14. & rursus. 4. part. 9. dist. inst. iudiciorum nu. 13. qui consilium quodam citat Alex. quod ipse non inuenio, nu. videlicèt. 32. col. 3. lib. 4. imô etiam parte non opponēte hodie iure Regio, vt supra nu. 3. & 4. exposuimus. ¶ † Prætereà licèt sit iure Regio procedendum veritate tantum inspecta, tamen persona iudicis & actoris & procuratoris debet legitimari: quia hoc nõ excluditur ex dispositione d. l. 11. titu. 1. lib. 3. ordina. aliâs sequeretur absurdum, quôd non habens mandatum, possit mihi nocere, quod iuri naturali repugnat. l. si quis in suo. C. de inoffic. testamē. l. factum cuique suum. ff. de regu. iur. Bart. in extrauag. ad reprimēdum in verbo & figura, col. 2. ad fi. quomo. in læsæ maiest. crimi. proced. Paris de Puteo de syndica. in verbo sententia. §. vtrum nume. 11. Ias. in l. 1. §. nunciatio. ff. de noui oper. nuncia. Nunnius in d. 1. respon. nu. 16. per text. in d. l. 11. ibi: *Las partes*, tex. etiam hodie habemus in pragmati. 42. cap. 1. ad

9 *Libellus obscurus an hodie admittatur.*

10 *Persona iudicis actoris & rei legitimari debet, quantumuis summariè procedatur.*

ad medi. vbi Reges Catholici illius pragmaticæ sanctionis conditores denegant actori literas citatorias, qui procuratorem notum fori non reliquerit, quo cum acta expediantur, aut domum aliquã nominauerit, vbi acta intimẽtur, aliàs ei per notarium assignari iubét tribunalia, vbi intimatio fiat, aut si personaliter nõ cõparuerit, sed per procuratorẽ, præcipitl ex illa, vt mandatum prius examinetur, sit ne sufficiens, quàm literæ citatoriæ expediantur, est etiam text. in pragmatica ordinis iudiciarij de Alcala. c. 2. pag. 49. in eisdem pragma.

CAPVT XLIIII. *Citatio & litis contestatio an sint ordinis substãtialis iudiciorum plenè examinat.*

1 *Citatio requiritur in quibuscunque causis.*

RVrsus † neque deficere debet citatio, quãuis procedi possit sola facti veritate inspecta, est enim ordinis sũbstãtialis iudiciorũ etiã in summarijs causis, vt per Math. Affli. in prælud. cõstitutio Regni Siciliæ. q. 9. nu. 4. traditur, est quippe de iure diuino, nam primum hominem delinquentem citauit dominus dicẽs, Adam vbi es? Gene. c. 3. est vtique species defensionis, quare à iure naturali inuenta esse dicitur, ob idquè Principi eam omittere nõ licet. in Clem. pastoralis. §. Cęterùm de re iudica. no. Bald. in l. cum fratrem in vltimis verbis. C. de his quibus vt indig. Socin. consl. 12. col. 2. li. 1. Maran. de ordi. iudi. p. 6. de citatio. nu. 3. & nu. seq. subditquè citationem fieri debere in singulis actis iudiciarijs. l. de vnoquoque. ff. de re iudic. † ibiquè fusius pertractauit, quibus casibus citatio non exigatur. Item quis, à quo, per quẽ, quo pacto, quãdo, & vbi fieri debeat citatio exactissimè absolutissimeque excusit. † At vnũ tamen, quod ad ius nostrum attinet, est summè aduertendum, citationem minimè fieri posse, nisi iudicis præceptum præcesserit: per nunciumquè & præconem verbo, aut tabellionem faciendam esse: si citãdus est eo in loco, vbi iudex residet, sinuerò alibi, literas ei mitti oportere citatorias libellum continentes à iudice, eiusuè actorum magistro subscriptas, aliàs citatio est nulla. d. pragm. de Alcala ordi. iudiciarij. §. 1. pag. 49. in princ. Curiæ tamen ritu receptum est, nũcios, qui apud prætorum criminalium tribunalia militant absque aliquo eorũ præcepto citare posse eos, qui inibi degunt, vbi & ipse de causis ciuilibus in prima cognoscunt instantia, ob quorum citationem non cõparentes meritò contumaces reputantur, quasi ij mandatum habeãt generale ad omnes causas, quo potissimum iure vtimur in leuioribus causis, in quibus absque libello proceditur. Cęterum in grauioribus, cùm actor coram iudice comparet libellumquè in scriptis offert, tabellio iussu iudicis libellum reo intimat, quod loco citationis est, eiquè respõdere admonet intra diẽ à iudice præfixum. Terminus autem citationis statuitur in l. 42. cap. 2. & 3. in pragmati. ordi. iudic. arbitrio tamen iudicis augeri, aut minui posse iuxta loci distant à statuit lex illa. Verũ in tractatione illud est omnino aduertendum,

2 *Citatio quibus casibus non requiritur remissiue.*

3 *Citatio absque iudicis præcepto non fieri potest.*

licèt iudicium incipere dicatur à litis conteſtatione. §. ſi non, in authen. de litigio. l. ·. & ibi gl. in verbo iudicio. C. de iud. ad perpetuãdam tamen iuriſdictionẽ, ſeu ad interrumpendam præſcriptionẽ à citatione incipi, vt no. in. §. fin. inſti. de pœna te. liti. & in l. hac. l. C. de prox. ſacr. ſcrin. li. 12. ibiq; Luc. de Pena, & in. c. gratũ, de offic. deleg. Clem. 2. vt lite pend. & in l. ſicut. C. de pręſ. 30. vel 40. anno. Cæterũ ſi citatio eſt circũducta, nec perpetuat actionem, nec interrũpit præſcrip. primum aſſeruit Bal. in l. more in fi. ff. de iuriſ. omn. iud. & in l. poſt edictũ. ff. de iudic. Afflict. in conſti. Siciliæ in rub. de exord. & præpara. iudicio rũ, nu. 4. ſecundũ atteſtatur Guill. de Cuneo in l. illud. C. de præſ. 30 vel 40. anno. Inno. & Abb. Sicu. in. c. cõſuluit, de offi. deleg. Feli. in. c. illud, de pręſcri. nu. 5. Afflictus vbi ſupra, & in deciſ. 366. nu. 24. Alex. in rub. de in ius vocan. † Sed & illud nõ eſt hac in re prætermittendum citationem præcedere debere ſententiam diffinitiuam, aliàs iure cõmuni nullã eſſe, quæ tribus edictis, vel non peremptorio pro omnibus fieri debet. l. ea, & l. cõſentaneũ, & auth. qui ſemel. C. quo. & quand. iud. l. ad peremptorium. ff. de iud. cum l. ſeq. l. de vno quoque & l. contumacia. ff. de re iud. c. cum olim, in fi. de teſti. Specula. tit. de ſentent. §. iuxta propoſitionis ſeriem nu. 21. Innoc. in cap. inquiſitionis. §. ad petitionem. 1. col. in fin. de accuſatio. & in cap. conſuluit, de officio. delega. vbi affirmat non ſufficere quem citari ad audiendam iudicis voluntarẽ ſeu intentionem, niſi nuncupatim nũcius dixerit,

4 *Sẽtentia an valeat ſine citatione? & infra nume. 7. in fi.*

ad ſentẽtiã, allegat gl. in Clem. ſæpè, in verb. ad id, de verbo. ſigni. qua quidem citatione ea in ſpecie deficiẽte, ſubſequentẽ nullã eſſe aſſerũt ſententiã Domini de Rota deciſ. 343. retento eodẽ themate, & Anto. in. c. cũ ceſſante, de appella. Feli. in d. c. conſuluit, nu. 16. & in. d. c. inquiſitionis. §. ad petitionẽ nu. 19. de accuſ. per tex. quẽ ipſe ad hoc expẽdit in. c. 2. in verbo ad audiendam ſententiam, & ibi Domini de dolo & cõtu. li. 6. Rober. Mar. in ſpecul. aur. aduoca. 6. parte de citatione. 1. membro iudicij nu. 70. iure etiam Regio partitarum citatio ad audiendã ſententiam requiritur, aliàs eſt nulla ſententia. l. vlti. titu. 26. part. 3. & l. 1. poſt medium tit. 4. de ordine iudiciario, & iura. caſu. lib. 3. ordina. † Cæterùm vnica generalis citatio ad totam cauſam ſufficit, vt litigator compareat ſingulis diebus & horis ad omnes actus vſque ad ſententiam, quando citandus in remotis & longinquis exiſtit partibus, ſic communiter eſt receptum, vt per Innoc. Abb. & DD. traditur in cap. conſuluit, de officio delega. & in. c. auditis, de procurato. Alexand. nu. 10. & omnes ſcribentes in l. qui ante Calendas. ff. de verbo. oblig. Abb. in cap. vlt. 3. col. de dilatio. vbi plene atingit iſtũ articulũ, Rober. Mar. in ſpeculo aureo aduocatorum. 6. p. 1. membro iudicij, nu. 118. Iaſo. in l. necquicquam. §. vbi decretum, col. 7. verſic. 10. limita. ff. de officio. proconſul. Quod limitat Baldus in conſilio. 4. lib. 5. num. 2. in cauſis, in quibus poteſt procedi ad ſententiam, lite non conteſtata, vt tunc valeat citatio generalis ab initio facta, etiam quoad ſententiam.

5 *Citatio vnica generalis an ſufficiat ad omnia acta vſque ad ſententiam.*

tentiam. Verùm in causis, quę absque litis contestatione non expediuntur, non posset fieri quô ad sententiam, nisi post litem contestatam. Rursus si semel cōpareat, non sufficiet generalis citatio, vt per Alex. & DD. in d.l. qui ante Calēdas, & Rober. vbi supra, qui tandem subdit ex generali vsu & stylo curiarum tolerari, vt vnica sufficiat generalis citatio in initio litis facta, propter distantiam loci. Valde quippe laboriosum esset geminare citationes ad quęcū que acta in locis remotis. † Quod & nos ita passim fieri cernimus in foro Regio Pinciano & Granatensi, in quibus proceditur ad sententiam diffinitiuam lite non cōtestata, siue reus post primam citationem comparuerit in iudicio siue contumax fuerit, actorquè ordinariam probationis viam elegerit, iuxta formam l.42.c.5. in pragma. vt primo casu reo comparēte coram iudice, nec litem contestante intra nouem dies confessus censeatur ex l. Regia.1.tit.3. de cōtesta.li.3. ordinatio. & d. pragma. 42.c.8. & ita per iudicem, partibus ad probandum non admissis, in petitis condemnentur, iuxta ipsarum legum formam, quarū ordinationum rigor explosus est, neque admittitur in vsum apud Regios supremosquè iudices, vt eruditissimus non minus, quàm practicus, nostrarum primas Didacus Couarruuias à Leiua Regius Senator attestatur li. resolutionū 1.c. item.1.num.8. prope fin. Petr. etiam Nunnius in.1. responso nu. 14. quinimò actore etiam hac in specie non probante, reus diffinitiui absoluitur, vt ibidem contēdit Couarruuias.

6 *Lite non cōtesta. an ad diffinitiuā procedatur?*

Secundô autē casu reo non cōparente, si admissus ad probandū actor nihil probauerit, reus diffinitiuè absoluitur, si autem probauerit, condemnatur, vt nihil referat, litem esse, aut non esse contestatam ad diffinitiuè pronunciandum, & ita â forēsibus receptum est, vt ex l. vna tit.9. li.3. ordi. & d. l.42.c.5. in pragm. deducitur, perinde atque cùm sumariè procedebatur iure communi, vt Felin. notauerat in.c. olim. colu. pen. de accusat. † Et ita correctus in hoc Regno, censebitur tex. in §. si verò etiam quidam iurent in auth. de exhib. reis, ibi, Iudice aliquid facere non valente, vbi contra cōtumacem, lite non contestata, nō potest ad diffinitiuam procedi, vt & in l. properandum. §. & siquidem, & §. seq. C. de iudi. sancitū erat, & in tit. extra vt lite non cōtesta. Poterat nihilo tamen minus compelli reus ad litem contestādam capitis pignoribus, & per detentionem personæ ex sententia Bal. in l.1.5. q. C. de litis contesta. & Alex. in l. si finita. §. Iulianus. 10. colu. ff. de damn. infecto, Frāc. de Arét. in l. qui in aliena. §. vlti. col. penul. ff. de acqui. hæredi. quā communem esse conclusionem asserit Rober. Mar. in specul. aureo aduoca. parte.6. de litis contesta. nu.8. At quì hoc in regno nil refert vtrum lis contestetur nec ne. Ita tamen eo iure vtimur, vt reo absente & contumace literæ receptionis testium ei personaliter intimetur, si commodè inueniri posit, aliàs domi intimatio fiat coram vxore, aut liberis eius, siue corā viciniorибus, ita quod ad eius notitiā verisimiliter peruētura esse credatur, vt iure regni disponitur

7 *Lite nō cōtesta. olim non poterat ad diffinitiuam procedi etiam in partis contumaciam.*

in pragm.42.c.16. Prætereà nulla alia citatio ad audiendam sententiam requiritur, sed lata in eius contumaciā diffinitiua debet absenti intimari, & à die intimationis incipit labi tempus appellandi, aut supplicandi, & ita ritu forēsi receptum est, vbi autem reus comparuit omnes alij actus sunt ei intimandi, aut procuratori suo quem constituit, vt Alex. nu. 12. & alij Doctor. attestatur in d. l. qui ante Calendas. Socin. in consil.195.col.pen. versic. quinimo, & c.lib.2. Anton.de But.& Imola in d.c.consuluit. Cæterum ad sententiam diffinitiuam ideò nō citatur hoc in foro Regio, quia præsentibus procuratoribus in publica proferuntur audientia, qua in specie nulla alia citatio etiam iure communi requirebatur, vt in l.de vno quoque.ff.de re iudic. & ibi Doct. Ias.in d. §. vbi decretū, col.5.vers. Sexto limita. imo peculiaribus Cancellariæ constitutionibus inhibetur Auditoribus, Relatoribus, & Scribis fori Regij, non modò sententiæ tenorem litigātibus exponere, verumetiam an eodem die sit proferenda nec ne: pœnis grauissimis id reuelantibus impositis.

8 *Iuramentū calūniæ, an sit de substātia?*

Porrò † id etiam ordinis iudiciari est, vt post libellum, & citationem, & litis contestationem iuramentum calumniæ præstetur, quod iure inuentum fuit ob publicam vtilitatem, ne veritas occultetur. l.2. § .sed quia veremur. C.de iur.iuran.prop. calum. dan. Quamobrem per partes expresse remitti non potest iuramentum hoc, aliàs processus est ipso iure nullus, vt per Bart. Bald. & alios interpretes in d.§. sed quia veremur. Tacite autem obmitti potest, vt quia iuramentum nō fuit exactum ab altera partium: & sic non fuit iuratum in toto processu, quo casu censetur tacitè cōsultoqué, omissum, quod fieri potest, vt in c.1.de iuramen.calum.lib.6 Andr.de Isernia attestatur in cōsti.lite legitimè, col.1. & in consti. vniuersos, & tam per actorem quâm per reum iuratur de calumnia.c.cum causam.in fin.extra de iuram.calum. c. dudum. 2. de electio. Iudexquè in quacunque parte iudicij, etiam ante litem contestatam in exceptionibus dilatorijs, id exigere potest, vt per Bart. in auth. hoc sacramentum. C. de iure iur.prop.calum. dan. & post conclusionem causæ, secundum Bald.in l.1.circa fin.versi.sed nunquid.C.de iur.calum. per text. in c.1.extra eod.lib.6. Iure item Regio iuramentum calumniæ est de substantia iudicij.l.23.tit.11.p.3. non tamē vitiat processum, licèt petitum fuerit ab altero ex litigātibus, neque præstitum fuerit, vt d.l.11.tit.1.lib.3.ordina. expresse cauetur. Quam tandem limitat Petr.Nun.d.1.respons.num.2. vt procedat si semel petitum fuerit, secus autem si bis petatur, præstari siquidem debet aliàs annullabitur processus, vt inquit text. in l. vlti.tit.4.lib.3.ordina. Crederem tamen legem illam. 11. tanquam nouiorem corrigere.l.vlt. quę antiquior est. Non enim video discriminis rationem inter has species,

Iure Regio quid.

9 *Sermo simpliciter prolatus an de primo tamē actu intelligatur in dispositione legali.*

† neque his refragatur regula quā Nun.tradit ex l.boues. § .hoc sermone.ff.de verbor. signif. quód, scilicet, sermo simpliciter prolatus de primo tantum intelligatur actu: restringitur siquidem, vt in legali

legali dispositione non procedat, vt in leveluti. §. hęc vox, vbi Cynus, & post eum Bald. qui eum legit cum. §. vlti. l. si quis ex argentarijs, & Iason qui eum legit sub §. Prætor ait. l. præcedentis. ff. de edend. Tiraque. omnium optimè exponit in dict. l. boues. §. hoc sermone, limit. 9. post Alcia. ibi nu. 3. Felin. in cap. 2. de tregua & pace Iaso. in l. diuortio. §. quod in anno. ff. solut. matrimo. & in l. duobus. §. 1. in fin. ff. de iur. iuran. maximè quando nulla est discriminis ratio, prout hac in specie, vt ibi per eos. Nam siue semel tantū aut bis, siue millies petatur, & pręstetur iuramētum calumniæ, vno non æstimatur obulo, quia facti sumus contemptores Dei & religionis eius, vt inquit Bald. in l. si potest. C. de euicti, & litigatores potius iurant de calumnia cōmittenda, quàm vitanda, quare satius esset, vt iusiurandum hoc penitus à iudicijs arceretur, vt ita periuria vitarentur, nam iam, proh dolor, cessat omninò ratio, quapropter iuramentum præstari pręcipiebatur, non enim eruitur veritas huiusmodi iuramento, prout legislator credebat in l. 2. §. sed quia veremur. C. de iure calum. sed potius obumbratur & occultatur, & periurijs dominus offenditur. Quamobrem non immeritò id forensi stylo receptum est, vt ad probationem admittatur litigatores, nullo pręcedente iuramento calumniæ, prout d. l. 42. c. 15. in pragma. exigebat, sed simul ad iurandum de calumnia, & probandum admittuntur in eodem termino, vt & Neapoli fit, vt per Rober. in speculo aureo. 6. parte de positione num. 5. Cęterùm ali qua ex partibus nimis instante, vt de calūnia iuret aduersarius, & positionibus respōdeat, cogitur iurare & respōdere sub pœnis à iudice eius arbitrio imponēdis. Neque rigor ille, aut pœna legali (vt, scilicèt cōfessus cēseatur, si clarè negādo, aut cōfitendo nō respōderit, aut si notoriè periurium ex processu depræhendatur, amittat causam, vt dict. pragma. c. 12. & seq.) apud Regia admittitur tribunalia, sed alijs afficiuntur pœnis iuxta iudicum arbitrium: quod benignius est, & apud magnam curiam Neapolitanam principalis examinatus cum iuramēto, licèt falsum deponat, non punitur de periurio, sed solum Deum vltorem habet, vt in ritu dictę curiæ. 273. statuitur iuxta dispositionem iuris cōmunis, vt in l. 2. C. de rebus credi, posset tamen iudex facere præceptum principali positionibus respondere volenti, vt verum dicat sub certa pœna: qua in specie authoritate præcepti posset illum punire, si falsum diceret, ita ex Bartoli sententia in l. ius alimentorum. ff. vbi pupi. educa. debe. asserit Rober. Maran. in speculo aureo aduo. 6. parte de positione seu articulorum productione nu. 17. & 18.

CAPVT XLV. Publicatis attestationibus possint ne testes recipi super ijsdem articulis longe discutit cum sequentibus.

ET † consequenter ordinis substantialis iudiciorum est, vt dilatio per iudicem 1

Dilatio ad probandum an sit de substantia.

dicè detur ad probandum, vtquè testes recipiātur quo obmisso pro cessus vitiatur, glos. in summa. 2. q. 1. & in l. prolatam. C. de sentēt. per specul. in titul. de dilatio. per Robert. Marant. in speculo aureo tit. de dillatio. 6. partis nu. 1. & per totū, quod iure nostro Regio probatur in l. 2. tit. 15. par. 3. ibi: *Deuē los juzgadores dar plaço*, & in l. 2. & 3. tit. 16. ea par. & in l. 1. in verbo, *Hechas e las responsiones*, tit. 4 l. 3. ord. & in pragmat. de Alcala ordinis iudiciarij, c. 6. & in pragm. 42. c. 15. vbi terminus ad probandum constituēdus statuitur, qui non semel, prout iure cōmuni, sed pluribus dilationibus concedi solet, modò iuris me. am nō exceda. licèt. 1. prima dilatio nō contradicatur. Quod iure cōmuni requirebatur, vt prorrogari posset iuxta notata per Bar. in l. 1. nume. 6. C. de relat. & Alex. & DD. in l. fin. ff. d. ferijs, & per Robert. vbi supra nu 12. † Sed licèt dilatio à iudice non detur, valent nihi lominus probationes in iudicio receptæ, vt per Bar. Bald. Alberi. & modernos traditur maximè per Iaso. ibi penul. col. in l. vltim. ff. de ferijs per Abb. in cap. licet causam. 5. col. versi. sed circa hoc quæro, de probatio. per Robert. Maran. in speculo aureo aduocato. 6. part. de dilatio. nu. 13. quanquam hoc in foro Regiò hoc non vtamur iure. † Cæterùm id examinari inutile esse non censeo, quāobrem hoc in prætorio Regio testes iurati infra terminū ad probandum assignatum, eo elapso, non examinentur? quandoquidē iore communi possint examinari, quippe quorum depositio ad tē re. rotti. batur iuramēti, vt Abb. adnotauit in cap. licet causam. n. 6. col. vers. vlterius quęritur, de proba. Ludoui. Roma. consi. 443. nu. 7. & nu. 6. ibi, tertia, &c. ex glo. ordina. in Clem. 1. de officio delega. & ex alijs ibi per eum traditis, nē pe quia terminus seu dilatio iure Regio non tantum datur ad probandum, sed ad probatum habendum, & probationem factam producendum, vt in dict. pragm. 42. cap. 15. & ex communi etiam praxi constat, & hac in specie testes, etiam iure communi Imperatorum, post terminum non examinantur, quamuis in termino iurarint, vt plenè traditur per Abba. vbi supra col. 6. & 7. & Socin. consi. 47. col. 3. num. 12. lib. 4. Rober. Mar. in speculo aureo aduoca. 6. par. de dilatione nu. 19. Ang. & Ioan. de Imol. in l. Pantonius. ff. de acquir. hæred. Iacob. Butri. in authenti. si dicatur. C. de teste, Ioann. Andre. in cap. de teste, & cap. qualiter, versi. is quoque Anto. & Abb. in dict. c. licet causam, de proba. Sed fortè satius fieret si probationes non ita restringerentur, & talis clausula in interlocutoris per quam partes admittuntur ad probādum non inferetur. maximè hoc in senatu, in quo, omissis iuris subtilitatibus, procedi solet, ad veritatem potissimū indagandam: & annis ab hinc decem vidi contrarium seruari, in praximquè deduci hoc in Regio Senatu, prout & in magna curia Neapolitana hodie fieri refert Rober. vbi supra ex ritu eiusdē magnæ curiæ, nu. 149. incip. Itē quod in quibuscunque, vbi de æquitate conceditur, quòd testes possint intra tres dies post elapsum termi num iurare, & deinceps examinari,

2 *Testiū examinatio absque dilatione an valeat.*

3 *Testes iurati in termino an deponere possint post terminum.*

ti, quod sané maximam æquitaté habet: ne iustitia ob dilationis adeò breuis defectum, pereat, quinimo & in sacro palacio Rotæq; auditorio, quáuis terminus partibus concedatur ad producendű, recipiendum, & examinandum testes vsu receptum est eos infra terminum inductos & iuratos, extra terminum examinari posse, ea ratione quòd examinatio quid facti sit, quæ extra iudicium expediri potest, ita Rota decis. 24. in vltimis, vtrùm duo menses de testi. & decis. 58 8. in antiquis, nota si in remissione, de probatio. & 586. etiam in antiquis vtrum duo mẽses, de proba. & de testi. Specul. ti. de teste. §. qualiter auté sint producendi nu. 13. versicu. is quoque, Octauianus lib. 6. de stylo Romanæ curiæ, fol. vlti. pag. 96. in principio. Quo circa ab antiqua praxi non recedi oporteret, vt Bald. inquit in l. illud vsitatissimum. ff. de excusa. tutor. addo legem si quis donaturus, in fi. ff. de vsufruct. minimequè mutari expedit, quæ certam semper habuerunt interpretationem. l. si interpretatione, & l. minime. ff. de legi. Carol. Moli. in consuetu. Paris. tit. 1. de materie fœuda. nu. 11. §. 33. verùenim verò si inspexerint iudices id versutè calidèquè, & ad litem differendam fieri, nullamquè subesse æquitatem ad id permittendum consultius fiet, si testes post terminum examinare non admisserint.

4 ¶ † Et consequenter elapso termino probationis solet attestationẽ publicatio fieri altera partiű instante, vt fiat ad effectum, vt partes possint recipere copiam examinis testium, vtquê ordo iudicij seruetur. Est enim publicatio de

Publicatio attestationum an sit de substantia lis.

ordine iudiciorum, vt docuit Barto. in l. prolatam. C. de sentent. ex qua maius robur attestationibus additur, vt habetur in l. gesta, & ibi Bald. & DD. C. de re iudi. per Cano. in cap. causam quæ, de test. qua facta censetur præclusa via producendorum testium, nisi in casibus congestis per Bar. in auth. at qui semel. C. de proba. per Abba. & DD. in cap. fraternitatis. de testib. Cæterùm ad veritatem hac in tractatione indagandam, tria, si libet, examinemus, vtquę in praxim quotidie versantur. Primum num publicatione deficiente processus sit nullus? ¶ 2. publicatione attestationum haud legitimé facta, partequè non opponẽte, valeat nec ne processus. ¶ 3. an per publicationem testium via producẽdi testes præcledatur? *Adu.* Peruelim equidem hac in re facilè edoceri, obiam quippe sit passim forensibus. *Rela.* Quamuis solem sit fascibus illustrare, ea corã te proponere, quæ tibi adeò notissima sunt & triuialia: quia tamen meæ modò sunt prosequẽdi, proponendiquè partes, pro viribus sententiam meam explicare non verebor. Et primò id exploratum habeo frequentiori calculo esse receptum, publicationem attestationum, quanquam sit ordinis, non tamen esse de substantia iudiciorum, quo fieri, vt eius omissio nõ vitiet processum, neque reddat sententiam nullam, vt videre licet ex glo. singulari in cap. vlti. in verbo iudicijs, de hæreti. lib. 6. ex Innoc. per text. ibi, in cap. cùm I. & A. num. 4. vbi etiam Anto. & Abb. 3. col. & Felin. nu. 1. latissimè & duobus sequentibus, de senten. & re iudi. post Bal. ibi nu. 1. qui ait text.

text. illum non alibi reperiri. Et non tantum id verum est, quando publicatio petita non fuit, vt inquit glo. in d. c. vlti. de hæretic. in 6. verumetiam si petita fuerit, & denegata, quia valet processus licèt à denegatione possit appellari, vt per Innocen. vbi supr. nu. 4 cuius sententiam extollit Imola in l. diuus. ff. de re iudic. grauatur enim pars perdens ex hoc viâ impugnandi dicta testium, ex méte glo. in præcitato. c. vlt. de hære. lib. 6. & ita fuisse obtentum in praxi attestatur Imol. in d. c. cum. I. & A. 5 † quod potissimum procedet et iure nostro Regio, quod post publicationem ad sex vsque dies possunt vitia obiectionesquè testibus opponi, & non deinceps, vt dict. l. 42. cap. 18. in pragmatic. quod (licet extra causam sit) limitatur, vt procedat si corruptionis testium vitia aut repulsæ obijciantur, & non aliæ, veluti si contra testes opponatur ipsos ab aduersario pecunia, aut aliqua alia re eis data vel promissa, corruptos fuisse, vt falsum deponerēt, hāc quippe repulsam aut obiectionē post publicationem infra sex dies opponere licebit: siue obijciens eius uè procurator testiū productioni præsens absensuè fuerit. Reliquas verò obiectiones, præter supra scriptas, si præsens fuit productioni testium ipse eiusuè procurator opponere post publicationem vllo modo nequit, sed in termino ad probandum signato, si fas sit, probationem repulsarū & obiectionum geri literasquè receptorias ei dari, statimquè post earum productionem coram testium receptore ab eo admitti, & ad probandum eas terminum assignari, qui dilationem ad probādum in causa principali concessam (si tamen commodè id fieri possit) non excedat, præcipit tex. singularis & forensibus huc vsque latens aut saltem in praxim non deductus in l. 205. in pragmaticis cap. 8. quæ est pragmatica ordinis iudiciarij in opido de Alcala edita, quod non modicū honoris causarum patronis conferri poterit, si à tabellione testiumuè receptore fidem, & testimonium exegerint, quo iudicibus constet testiū productioni partem eiusuè procuratorem adfuisse, nam si testimonium hoc iudici producatur, cùm aduersarius publicatis attestationibus repulsas obiectionesquè aduersus testes opposuerit, à iudice minimè admittentur, imò eas opponenti terminus ad probandum denegabitur, nisi corruptionis repulsæ fuerint. At si pars eiusuè procurator præsens non fuerit testium productioni, nihil est quod obstet parti aduersæ repulsas testium infra sex dies post publicationem attestationum opponere, vt ita procedat dispositio dictæ pragmaticæ. 42. c. 18. 6 † Hæc igitur defensio impugnādi testes aufertur parti non facta testium secretò examinatorum publicatione, etiam in causis summarijs, qua re concludunt omnes hac in specie, licèt processus & sententia non annulletur, appellari tamen licuisse ei, qui publicationē petijt, si denegentur, & ita intelligunt commu. doc. Bar. doctrinā in extrauaganti ad reprimēdum, quo in lesæ maiesta. cri. proced. in verbo & figura. 4. col. post principium, vt attestatur Feli. in d. c. cum. I. & A. de sentent. & re iudi. num. 1.

5 *Testium repulsa iure R. quando opponantur.*

6 *Publicationis omissio an vitiet processum.*

num.1.prope fin.& num.2.Petr. de Ancha.consi.52.cuius exordiũ omissio publicationis,Bal.in c.1. si de inuesti. inter dom. & vas. lis oria. Alex.in.in consil.120. nu.6. lib.7.Rober.Maran.in speculo au reo aduoca.4.part. 9. distin.iudiciorum num.22. Matth. Afflict. in consti.Regni Siciliæ rubric. 8. nu.44.Pet.Nunnius 1.respon.nu. 4.verùm in Rotæ auditorio non facta publicatione testium parte petente processus est nullus,vt Felin.asseruit.d.c.eum.1.& A. nu.2. in fin.etiam in causis summarijs, vt attẽtarum, vt Matth.Afflict. attestatur in decisi.351. num. 9.& 10.vbi idem fuisse decisum in cõsilio Neapolitano refert. Et cauti causarum patroni in Romana curia non solent publicationem testium petere, nisi in tertia instantia,& tunc quoque nisi cùm ipsa tertia sentẽtia immineret, & hoc ideò vt facultas non probata probandi(quæ pluribus vtilis esse potest) vsque ad finem partibus conseruetur,vt Bald.adnotauit in. c. 1.si de inuestitu.lis oria.num. 12. solent enim patres ab eisdem lacessiti patronis,cum eis benignè agere, & aliquid de testium depositionibus exprimere,saltim in genere, procuratores seu patronos admonentes non fuisse in probatis in vno aut alio capite,& vbi de probitate procuratoris magis cõfidant,apertius loquũtur,vt quãdoque depositionem alicuius testis in eo articulo, in quo probatio sua deficeret,vel in quo diuersa probatio afficere videtur, sibi legant. Sicquè in hoc, & in alijs plerisque solent patres probitati patronorum quandoque deferre. Nec propterea de hoc arguendi

In Rota auditorio quid

In consilio Neapoli.

sunt,quippe qui hoc faciãt ad maiorem veritatis indagationem,ne temerè in causis iudicent, idquè non nisi cum his quorum probitatem sæpius experti fuerint, in quibus omnis subornationis timor cessare videtur,vt apud Octauianum dest. lo Romanæ curiæ, lib.7.fol.93 legitur. Apud nos verò hoc in foro Regio factis probationibus,terminoquè elapso, solet publicatio peti, neque vnquã petenti denegatur, aliàs etenim testium depositiones non publicantur,neque earum datur copia partibus. Verùm si publicatio ante tempus petatur, fierìquè iubeatur,tacitam habet conditionem, si terminus fuerit elapsus, neque scriba causæ actuarius attestationes partibus insinuare potest, cõ nec terminus elabatur,ni velit acriter puniri,& ea quamuis celeriter facta, nulla alia solet in eadem causa fieri cùm nõdum fuerit sorti a effectum, donec terminus fuerit elapsus. Rursus nullis testium probationibus factis nulla solet publicatio fieri, atquì ea vt cunque deficiente credere non vitiari processum ex supra dictis: vt & Nunnius testatur responso 1.num.4.7 Cæterùm publicationẽ testimoniorum non facta, fidẽ non faciunt coram alio iudice, ex Bart.sententia in l.solam. C.de testib.& in l.gesta.C.de re iudi.Bal. in l.2.pen col.C.de edend.licèt secus sit inter easdem personas, vt ibi dicitur,& per Salice.& DD. in d.l. gesta. quia publicatio processus,durante instantia. fit iudicis officio mercenario,sed officiũ iudicis mercenarium perit finita instantia.l.4. C.de posi.ergò impossibile videtur, quòd alius iudex

Quid iure Regio

7 *Testimonia non publicata an fidem faciant corã alio iudice*

dex in alia instantia possit supplere defectum publicationis. Sicuti & quando petitur executiæ sententiæ per officium iudicis, iudex alterius territorij non potest exequi: quia ad exequendum compe tit officium iudicis mercenariũ, quippe quod non egreditur personam iudicis qui iudicauit, vt latè traditur per Bal. in l. si causam iudicati. C. de execu. rei iud. ideoquè frequentiori nostratum calculo sententiam hanc fuisse receptam attestantur Feli. nu. 13. & 14. & Deci. nu. 4. in cap. causam quæ, el. 1. de testib. Iaco. Septimacensis in suo, de institutio. Catholi. libr. cap. 26. de testi. num. 17. quamuis contrarium senserit Grego. Lup. in l. 37. glo. 2. in fin. tit. 16. part. 3. communem tamen limitat præterquam in. 4. casibus per Feli. vbi supra exceptis. 1. quando consensu partium publicatio fieret. c. cũ causam, in fin. de testib. 2. si testes mortui sunt, vel adeò in longinquis partibus quòd iterum produci facile non possint Anto. Imol. & Felin. in dict. c. causam quæ, el 1. de testi. 3. quando attestationes non publicatæ in instantia causæ principalis, producuntur in alia instantia succedanea primæ, scilicet, appellationis, vel coram iudice subrogato, vel aliàs, vt per Abba. & Felin. in dict. c. causam quæ, & Bar. in l. prolatam. C. de sentent. 4. quando testes examinantur ad perpetuam rei memoriam, quo casu etiam non publicati fidẽ faciunt. Bart. in auth. si quis ab aliquo post glo. ibi. C. de testib. ¶ Ex supra traditis cõstat resolutio vera secundæ quæstionis, an scilicet vitiet processum & sententiam publicatio non rite facta: cùm enim nulla publicatio requiratur, si fiat minus ritè non vitiabit acta, arg. text. in l. vnic. in princip. C. de rei vxo. actio. & in l. iuris gentium. §. adeo. ff. de pact. & in l. pen. §. vlti. C. de dona. ante nup. verumenim uerò iure Regio publicatio attestationũ eo casu requiritur in criminali causa, quoties contra absentem proceditur iuxta formam traditam in pragma. 206. in oppido Alcala promulgata. c. 12.

CAPVT XLVI. Publicatis attestationibus, an testes recipiantur, examinat.

REstat modo † vt tertiã examinemus quęstionẽ, nũ publicatione testiũ facta, testes (ne veritas lateat) recipi possint? & quidem regula hęc est, vt publicatis attestationibus, testes minimè recipiantur ex eisdem articulis, aut directo contrarijs: ea ratione, videlicet, ne testes fortè subornentur, & corrumpãtur: quod facilius fiet, visis testiũ depositionibus, quàm si publicatæ non essent, auth. at qui semel, & in corpore vnde sumitur. C. de probatio. cap. intimauit, & cap. fraternitatis, de testib. Clementi. 2. eod. tit. l. 39. tit. 16. par. 3. l. 4. tit. 11. lib. 3. ordinam. l. 42. cap. 28. & 29. ordinis iudiciarij in pragma. l. 4. tit. 2. lib. 3. capitum curialium, vbi ad causas nobilitatis regula hæc extenditur. Nec ijsdem repetuntur, vt in cap. per tuas, de testi. Cæterùm non semper hæc regula procedit, pluribus enim limitatur modis, & restringitur. † Primò ex crebiore legistarum sententia,

1 Publicatione facta testes non recipiuntur regula.

Limitationes.

2 Quid in causa appellationis.

tia, vt procedat, quando in prima producuntur instantia, secus verò si in causa appellationis, tunc enim testes produci, & examinari ex eisdē articulis, aut directò contrarijs post publicationem in prima instantia factā non prohibetur, vt per Bart. traditur, & DD. in auth. at qui semel, nu. 16. C. de proba. glos. (quæ hanc asserit esse communē sententiam) in Clem. 2. de testi. Feli. in. c. fraternitatis, nu. 3. de testi. Iure tamen pontificio perinde in causa appellationis atque in prima instantia super eisdem articulis, aut directò contrarijs post publicationē recipi prohibentur, vt in Clem. 2. de testib. quod in toto ciuili seruari contendit Feli. in d. c. fraternitatis, nu. 3. & Corne. consi. 27. lib. 3. nu. 1. qui hanc attestitur cōmunem contra Bald. in l. eos. §. si quid autem. C. de appella. & in. c. 1. si de inuesti. feud. lis oriatur nu. 12 in vsi. feudo. & iure nostro Regio ordinationum regalium disponitur idem quod & per d. Clemē. 2. de testib. erat dispositum, vt in l. 4. titul. 11. lib. 3. ordi. Huic regulæ quam plures referuntur limitationes per Specul. in tit. de teste. §. satis vtiliter, in princip. Aliquæ adduntur per Abb. & Feli. in d. c. fraternitatis, nu. 5. & seq. de testi. Socin. in regu. 493. quas hîc omnes inserere non libet, præter eas quæ ad ius nostrum Regiū adaptari possunt, ad praximquē fore cōstiterit vtiliores. ¶ † Et primò ab hac regula relaxatur, & excipitur casus in Specul. memoriæ proditis, in tit. de teste. §. satis vtiliter, nu. 5. ad fi. & paulò post, in verb. quid si publicatę, nu 9. videlicèt, si publicatione facta pars, volens testes producere, non didicit testificata, qua in specie non impedit publicatio testium productionē, glo. in c. constitutis. 2. extra de te sti. in glo. vlt. Bar. in con. i. incipi. super inquisitione Guill. de Monte Laud. Zenzelinus, Stepha. in d. Clem. 2. de testi. Anto. de Butr. & Fran. de Aretio. 9. col. in c. fraternitatis, de testib. Angel. in. §. qui a verò inuiti, in auth. de testi. colla. 7. per text. expressum ibi, cùm sic ait, Si verò deducēs quidem testes editionem nondum acceperit, neque perlegerit testationes ipse, nec aliquis aduocatorū eius, &c. Et in auth. at qui semel. C. de proba. vbi etiam Bal. & Salice. & ante eos Alberi. qui ita asserit in iudicijs seruari, nu. 6. in fi. post Guido de Suza. idem Bal. in l. per hāc nu. 18. C. de tempo. appellat. Azo in summa. C. de testib. ad fin. penal. col. Alexā. consi. 84. considera tis his, de quibus in themate nume. 5. lib. 4. Grego. Lup. in l. 34. in glo. 1. tit. 16. part. 3 hanc eandēm partem nititur defendere Benedictus Vadi in additio. ad Felin. in d. cap. fraternitatis, nu. 11. co quòd in dubijs iudex debet potius admittere articulos & probationes, quā respuere, secundū Hostien. & Inno. in c. per tuas, de testi. cōtrariā tamen sententiā tene: Hostiē. in summa de testi. §. vtrum versi. dicas igitur. Ioan. Andr. & Anto. in d. c. cōstitutis. el 2. de testi. Inno. Abb. & Feli. in d. c. fraternitatis, hic nu. 11. ille autem, colu. 6. versic. sed circa prædicta dubitat Fr. Carolus Ruinus qui hanc asserit esse magis communem sententiam, consil. 164. libr. 4. numer. 4. idque procedere asserunt partibus præsentibus, secus verò si

9 1. Limita. Quando non didicit testificata.

abiint, quo tempore facta fuit publicatio, vt per Paulum d. authē. at qui semel num. 3. ex quo enim pars præsens acquieuit publicationi testium videtur tacitè renūtiare testium productio ni super eisdē articulis, Cardi. in d. Clem. 2. de testi. verùm hæc renunciatio iure nostro Regio, licèt si expressa, non sufficit ad præcludēdum viam producendi testes ex eisdē articulis, aut directò contrarijs: si tamen iurauerit, non didicisse testificata & dilatio probatoria durauerit, vt in l. 34. titul. 16. part. 3. Quare eodem iure Regio crederem non obstare publicationem testium productioni, si didicitæ non fuerint attestationes. † Cuius exemplū hoc eodem iure Regio eo dum taxat casu tradi potest, videlicet, quando publicatio ante lapsum termini probatorij petita factaquè fuit, qua in specie, etiam iure communi Imperatorum & pontificio, tanquam celeriter nimis & indiscretè facta nō impedit nouam receptionem testium, vt profitetur Specul. in tit. de teste. §. satis vtiliter, nu. 5. in fi. Ioan. Andr. in c. feries, de testi. per text. ibi, Bald. in dict. l. per hanc num. 16. C. de tempo. appellatio. qui hoc procedere asserit, siue publicatio facta fuerit in absentia, siue in præsentia, Alexan. con sil. 181. nume. 4. & 5. lib. 7. Nellus de Sancto Gemi. in suo de testib. tractatu, num. 123. Ioan. Oldēdor pius in eodem tractatu in parte, quo tempore procedendi sunt testes, nu 20. in fin. & ante eos hoc attestatus fuit Bart. in auth. at qui semel, nu. 18. C. de proba. ibiquè Bald. ponit exēplum, videlicèt, si iudex indiscretè odio, vel iniuria, vel aliàs publicauerit citò testes, gl. in c. cū causa. glo. fi. in fin. C. de testi. Rota in nouis, decis. 163. quòd limitat Bar. ibi & Alex. d. consil. 181. nu. 3. ad fi. l. 7. nisi vigore talis publicationis, quamuis nullæ, appareret eum qui vult procedere testes didicisse attestationes: tunc enim talis publicatio, licèt nulla, esset impedimento testium productioni, quod in dubio non præsumitur. Ne contra notariū, seu scribam labes criminis præsumatur. † Delinqueret enim si partibus attestationes panderet ante quam ritè fieret publicatio periurium, siquidem & falsitatē incurreret. Hosti. & Anton. in c. sicut, extra, ne cleri. vel mona. Bart. & Alberi. in l. 1. §. qui rationibus, & §. qui depositam. ff. de fals. Abb. in c. cum olim. 2. de offic. delega. Felin. in. c. vltra tertiam nu. 4. vers. incidenter, extra de test. at qui in dubio non præsumitur delictum. l. merito, cum vulga. ff. pro socio, † maximè in notario, qui in dubio præsumitur benè exercuisse officiū suū, neoquè dolus nō præsumitur in eius tangentibus officium. c. ad audientiam, de præscr. habetur in l. si quis decurio. C. de fals. eo quoque vergit, quod notabiliter dixit Bal. in l. Imperator, col. 2. vers. sed an poterit. ff. de statu. ho. Alcia. latè de presump. reg. l. 3 præsump. 13. Si ergò notarius non ostendit parti attestationes, cessat ratio subornationis, propter quam receptio testiū super eisdem articulis, aut directò contrarijs prohibetur, qua cessāte, cessare debet legis dispositio. l. adigere. §. quāuis. ff. de iur. patro. cap. cū cessante, de appella. Quare crederem iuramēto ipsiusmet notarij

4 2. Limita. Quando in discretè, & ante tepus iusti fuit publicatio.

5 Notarius delinquit partibus pādendo attestationes ante publicationem ritè factam.

6 Notarius nō præsumitur deliquisse in officio.

notarij simul & partis testes producere volentis standum esse, viderit necne attestationes, vt adnotauit Imol. in dict. cap. fraternitatis nu. 6. de testib. imò solius partis secundum Alberic. in l. iurisiurandi, ad fin. C. de testib. per text. in dict. auth. qui semet, & in l. 34. tit. 16. part. 3. praxisquè deduci potest iure Regio ex præcitata l. 34. tit. 16. part. 3. videlicèt, quãdo dilatio & terminus ad probandum designatus, nõdum erat elapsus, aliàs autem eo elapso, nõ posset iure nostro dari casus, in quo publicatione facta, nõ vidisset attestationes ipse, eiusuè procurator, aut aduocatus, quod sufficit, vt in auth. de testib. §. quia verò, statim siquidem panduntur partibus, eiusuè procuratoribus, aut aduocatis attestationes ex communi stylo, forensiquè huius Regni ritu & praxi, ita vt nimirũ publicatione ritè facta præsumatur partes attestationes didicisse, nisi contrarium probetur, quod difficilimum erit, ne dixerim impossibilè. ¶ † Tertiò fallit regula, si publicationem iudex reuocauerit expresse aut tacitè, quod facere potest, vt in cap. cum cessante, de appella. tacitè autem reuocata videtur: cùm iudex consensit testium productioni factæ per eũ, ad cuius instantiam facta fuerat publicatio, vt Rota in nouis, decis. 5. in cip. si post conclusionem. vbi deciditur, quòd si post conclusionem in causa sunt per iudicem admissi articuli ad probandum, tacitè videtur reuocata etiam conclusio, nedum publicatio, & probationes valebunt. Quia natura cõtrariorum hæc est, quòd vno posito eodem actu, censeatur reliquũ

7 *3. Limita. si iudex publicationem reuocauit tacite aut expresse.*

esse reuocatum. l. illud. ff. de acquirend. heredita. hæc etiam Card. Flor. affirmat in Clement. vlti. 2. col. de testib. limitatquè, vt tunc prædicta procedant, cùm iudex non ignorauerit esse in causa conclusum, quod scire intelligitur, si ipsemet articulos admisisit post conclusionem ab eodem factam, cap. veniens, de filijs præsby. l. vlti. ff. pro socio, secus si esset alter subrogatus, qui non visa conclusione, in causa articulos admisisset, talis enim ignorare præsumitur per regulam iuris, qui in alterius ius succedit iustã causam ignorandi habet, cui decisioni acquiescunt Anto. & Imol. in. c. auditis, de procura. Abb. in. c. quoniam contra falsam. col. 13. de probatio. maximè secundum eum, si admissio articulorum fuit facta parte presente, & non contradicète, ex notatis in cap. cum causa, de testib. de quo per Feli. fusius in c. pastoralis, nu. 30. de except.

CAPVT QVADRAgesimum septimum plures prosequitur limitationes prædictæ regulæ.

QVartò † regula prædicta restringitur, & limitatur, nisi testes recepti post publicationem fuerint parte præsente, & non contradicente, aut saltem non opponente. Plenè siquidem testes post publicationem recepti probabũt, modò pars non opponat glo. in Clemẽ. 2. de testi. in verb. producere, Ioann. Andr. fi. q. Anto. & Imol. num. 6. ad fi. in. c. fraternitatis, de testib. ibidemquè Felin. numer. 6. contra

1 *4. Limi. ai S. pars non opponat.*

contra Areti. contrarium asserentem, nam omnes indifferēter profitentur, quòd de expresso partiū consensu valet talis productio, vt ibidem attestatur Felinus idem ergò esse dicendum, si pars contra quam producuntur, taceat, 2 † taciturnitas enim in iudicialibus consensui æquiparatur, vt in l. cum ostendimus. §. fi. ff. de fideiusso. tuto. c. 2. de accusa. in 6. Cardi. Flo. in c. cum olim, in princ. de offic. delega. Alexan. in l. sæpe nu. 87. ff. de re iudi. maximè quando vltra taciturnitatem tacens, fecerit actum, qui videatur quodammodò venire ad confirmationem eius quod agitur, tunc videbitur semper in eius præiudicium consentire, vt per Bar. in l. quo enim. §. 1. ff. rem rat. habe. Abb. in cap. non iustè, penul. colu. de procura. ex text. singulari in l. filiusfamili. vbi etiam Bart. ff. ad Macedo. Ias. in l. quæ dotis. nu. 90. ff. solu. matrim. tacitus ergò consensus, cùm idem in iudicialibus importet atque expressus, vt ex proximè dictis constat, facit valere huiusmodi probationem: ita Bald. adnotauit in cap. 1. §. item si vassallus, si de feu. fue. controuer. Corne. consil. 27. lib. 3. nu. 9. Matth. Afflict. in consti. Regni Siciliæ, incip. iurisperitorum nu. 4. Ias. in l. patre furioso. 4. col. versic. 3. facit. ff. de his qui sunt sui. Felin. in c. pastoralis, nu. 30. de except. vbi Iaso. & Feli. plura congerunt in huius cōfirmationem, quę hîc nō refero, 3 † vt interim non omittam quod Innocen. singulariter attestetur in cap. ex parte decani, nu. 2. de rescrip. quod nimirum, si dominus viderit causam agi per falsum procuratorem, vel per eum qui nullum habebat mandatum, neque contradixerit, tenent gesta per eū cuius sententia crebriori iuris interpretum calculo approbatur, teste Iaso. in d. l. quæ dotis, nu. 76. & seq. ff. solu. matri. & in l. á iudice. 3. col. 4. limitat. C. de iudi. & Alexā. qui præ cæteris id exponit, saluatquè dictum Innocen. in. 10. casibus in l. sæpe nu. 87. ff. de re iudi. & Felin. in c. ex parte decani, nu. 5. & 6. addit alium casum, extra de rescrip. Aliqua etiam adduxit in proposito Aymon Craue. consil. 272. facit ad hoc tex. Regni nostri in l. 20. tit. 5. par. 3. 4 † Huc quoquo pertinet, quod iudicium, aut processus carens suis substantialibus, parte non opponente, valet, vt per Decium traditur in l. v. nū col. pen. ff. si cer. pet. Aymon Craue. consil. 150. nu. 2. ad fin. ex quibus apparet veram esse communem sentētiam proposita in specie, vt Iaso. profitetur in l. 1. col. 3. ad fi. versic. tu dic fortius. ff. de feriis, Corneus consi. 27. num. 9. lib. 3. Aymon Crauet. consi. 65. num. 2. ¶ † 5. resti ingitur regula prædicta, nisi in causa principali testes deposuissent se nihil scire, tūc enim produci possunt testes in causa appellationis super eisdem articulis, aut directo contrariis, iuxta celebrem doctrinam Baldus in cap. 1. §. si enim numer. 5. post Iacobū de Bellouisu ibi, quid sit inuestitura in vsi feudo, cui accedit Felinus in dict. capit. fraternitatis, numero. 7. & Montaluus in l. 39. titulo. 16. parti. 3. quod iure communi crederem esse verum, vt communis sententia hac in specie saltē sustineatur. Iure verò Regio maius dubium est, quo expresse prohibetur productio

2 Taciturnitas in iudicialibus pro consensu habetur.

3 Procuratoris falsi gesta in iudicio quādo valeāt?

4 Processus carentes substantialibus parte non opposite valet.

5. Limita. si in prima instantia testes dixerint se nihil scire.

ductio testium super eisdem articulis in causa appellationis, publicatione in. 1. instantia facta, vt d. l. 4. tit. 11. li. 3. ordi. sicut & iure Canonico, vt in d. Clem. 2. de testib. cũ igitur lex non distinguat, nec nos distinguere debemus. l. non distinguemus. ff. de arbi. l. de precio. ff. de publicia. nisi ex alia antiquiori lege in specie loquente nouam limitemus & restringamus, quod fieri potest, vt glo. profitetur in l. sciendum. ff. qui satisda. cogan. vbi Iason frequentiori calculo asserit esse approbatam. Quare iudicio meo restringetur. d. l. 4. huius Regni per legem aliã partitarum antiquiorem in titu. 16. l. 34. par. 3. ex ratione eius. Permittit enim tex. ille, vt si quis renuntiauit probationibus nõdum decursa dilatione probatoria credens se probasse intentioné suã, cûm fortè non probasset, præstito prius iureiurãdo, quòd non vidit attestationes, testes denuo super eisdé articulis recipi possint, semper enim iudices ad veritaté vndecunque indagandam parati esse debent, vt vbi dicitur. Si igitur hoc in prima instãtia permittit lex illa, ergò longè magis id licebit facere in causa appellationis, ad quã non extenditur renunciatio in prima instantia facta, vt ex supra traditis expeditur, vtquè Paul. Castr. attestatur in l. iudices num. 5. C. de iudi. post Specul. tit. de renuntiatio. & conclu. §. 1. ver si. scias Bar. in d. Authé. at qui semel num. 16. de proba. quibus tamé meritò obijci potest, quòd eo quôd viderit attestationes primæ instantiæ, prohibetur super eisdé articulis in causa appellationis testes producere, vt sic quamuis renuntiatio non obstet, obstabit tamen inspectio attestationum, cui licet respondeat Corneus consil. 27. lib. 3. nu. 13. nihilominus crederem iure probari non posse limitationem istam maximè stante iure Regio.

CAPVT XLVIII.

alias continuat præmissæ regulæ limitationes.

SExtò † fallit regula & conclusio prædicta, si attestationes publicatæ amittũtur apud eum, contra quem producuntur, resartiet enim expensas & iterum examinabuntur: sin autem apud iudicem vel notarium, aliamuè personam publicã amittãtur: resarcire tenebitur, qui eas amisserit nocumentum parti, causæquè, æstimationem, & insuper punietur, vt in l. ne causas. C. de appella. l. si quando, in fi. C. de testi. sed tum damnum, litisquè æstimationem parti præstabit, cûm testes mortui fuerint, aliàs non: sed restituetur pars ex clausula generali, si qua mihi iusta causa esse videbitur, & iterũ eos faciet examinare, & deponere, quod & probabilius est, vt per Specul. traditur in tit. de teste. §. satis vtiliter, in fin. nu. vlti. Quo iure vtimur hoc in foro Regio, vt quoties attestationes amittuntur apud scribam aut relatorem causæ coguntur proprijs expensis, aliàs ex originali transcribere, aut si originalia non extant, testes iterum proprijs expensis examinare: quãdo autem qui attestationes produxit, eas amissas sibi imputet, quo circa eosdem rursus aliosuè non 1 6. Limitatio si attestationes amittuntur.

producere testes, ne fortè ei tribuatur occasio hoc consultò agat, simulans se amisisse, vt ita ei liceat autumet alios iterum inducere subornatos, quod ei permitti nō debet, vt in l. ait prætor, §. 1. ff. de iureiuran. & in l. 1. § editiones. ff. de edendo. c. constitutus, extra de testib. Si tamē probauerit se acta iudicij casu, absque vlla perdentis culpa, ei succurritur, vt in l. si quis ex argentarijs. §. vltim. ff. de edend. cap. cum olim. 1. extra de priuileg. Specul. in d. §. satis vtiliter, in fin.

2 ¶ † Septimò limitatur, vt non procedat, si aliqua noua exceptio allegetur post publicatas attestationes in 1. aut 2. instantia denuo enim admittitur ad probandum, præstito prius iureiurando, se denuo enim exceptionem inuenisse, quodque in prima instantia aut ante publicationem eam versutè opponere non omiserit, qua in specie dimidium termini, seu dilationis ordinariæ ei est assignandum, pœnaque arbitrio iudicis, ni probauerit, imponenda, vt in l. 42. c. 28. in pragm. Regijs, quod tum maximè procedit iure communi, cùm denuo emergit: nam si statuto caueatur, quòd in causa appellationis, vel nullitatis non possint admitti nouæ probationes, tamen debent recipi si denuo emergant, vt Bal. censuit in l. inuitus nu. 6. C. de procura. vt ex cōs. 23. Dyni accipit, quam sententiam dicit esse notabilem Felin. in cap. cum Ioannes num. 25. de fide instrumen.

3 † Ex quo dicerem nimirum stante lege Regia. 42. c. 34. in pragma. qua cauetur nullam nouam allegationem, aut probationem seu instrumentorum productionem admitti in causa secundę publicationis ad Regem cum pœna & vadibus iuxta dispositionem legis Segouiæ, sed vt ex eisdē actis per iudices, quibus commissa fuerit, cognoscatur) posse nihilo secius allegationes & instrumēta admitti denuo emergentia: in cuius sententię corroborationem faciunt plurima per Hyppoli. tradita in l. 1. §. vltim. num. 17. 18. & pluribus sequentib. & hac ferè in specie num. 40. ff. de quæstio. per Felin. in cap. canonum statuta, de consti. & idem esse iure communi asseruit Alberic. in authent. qui semel, nu. 4. vers. idem puto. C. de proba.

¶ † Octauò limitatur adsertio communis, nisi testes obscurè & confusè deposuerint: potest enim iudex tunc eos examinare post publicationem, vt habetur in cap. cum clamor, de testib. per Specul. in titu. de teste §. satis vtiliter prope num. 4. imo etiam post conclusionem, & vbicunque sibi æquum videbitur, quamuis cōfessi se non deposuerint, vt in l. vbicunque. ff. de interroga. actio. glo. in §. illud tamen, in auth. de testi. Bart. in l. 4. §. hoc autem, in. 3. q. princ. ff. de dam. inf. & vbi etiam Alexan. Abb. & Felin. in cap. cum Ioannes, de fide instrum. Hyppolit. fusius in l. 1. § . vltim, nu. 53. & seq. ff. de quęstio. verùm hoc ex officio, non ad instantiam partis iudex potest facere, non modo super declaratione antiquorum capitulorum, & super iam amitatis (vt asserebat Specula. in tit. de positio. §. 4. vers. quidam autem dixerunt num. 3. ibique Ioann. Andre. in additio. in verbo, interrogare, Innocen. & Felin. nume. 11. in cap. cum Ioan. de fide instru. & Bal. in l. per hanc col. 2. vers. dicit

Specu-

7. Limitatur in noua exceptione.

Supplicationes ad Regem interpositæ quando noua probationes admittantur.

4 *8. Limitatio quando testes obscure deposuerunt.*

Speculator. C. de tempo. appella. Ludoui. Roma. in l. 4. §. hoc auté iudicium. ff. de damn. infect.) verùm etiam super nouis capitulis ad fundandum intentioné partis ad priuatam vtilitatem, vt Anto. & Imol. asseruere in cap. cum causam de iure calum. Abb. in d. cap. cum Ioan. Alex. in dict. §. hoc autem iudicium col. 4. Ioan. de Ana. in cap. ad petitionem, col. 3. de accusa. Rober. Marant. qui hanc vltimam opinionem attestatur esse magis communem in specul. aureo aduoca. 4. par. 9. distinctio. iudic. num. 28. Carolus Ruin. consil. 15. num. 2. ad fin. lib. 5. Cornc. consi. 173. lib. 3. nu. 8. Quin & iure nostro Regio iudex publicatis attestationibus repetere potest testem, vt exponat verbum ambiguum aut obscurum, valetq; eius depositio, licet partes alloquutus fuerit post primam depositioné, vt in l. 30. in fi. tit. 16. par. 3. & hoc non tãtum ex officio iudicis, prout iure communi Imperatorum requirebatur, verùm etiam ad instantiam partis tenetur partes & testes obscurè deponentes, aut rationem non asignantes, aut vbi æquitas subsit interrogare, etiam post conclusionem in causa, ex. d. l. 11. tit. 1. lib. 3. ordin. quippe qua sola facti, veritate inspecta, omissaquè solennitate, ordinequè substantiali iudiciorum hoc in regno procedi iubetur. Quæ clausula id agit, vt Cardi. attestatur in Clem. sæpe. §. quia. 4. oppo. post glo. ibi in verbo, interrogauit, de verbo. significa. Felin. in cap. cum Ioannes num. 11. & ibi etiam Abb. 4. col. versi. no. & tene menti, de fide instrum. Iaso. in repe. l. admonendi col. 30. de iureiurã. Rober.

Iure Regio quid?

Maran. in speculo aureo aduoca. 4. part. 9. distinctio. iudic. nu. 30. subdit etiam is num. seq. quod in omnibus casibus, in quibus supra dictum est, iudicem posse ex officio interrogare, debet hoc intelligi, si velit, nam vt interroget, cõpelli non potest, neque ob id faciet litem suam, posset enim dicere non subesse æquitatem, refertquè ita attestari Barba. in additi. ad Abba. in dict. c. cum Ioann. in addi. incip. de hoc vide. &c. circa fin. l. non quidquid. ff. de iudi. nec ob id poterit pars appellare, vt per Imol. in dict. c. cũ clamor, dubito tamen, an iure nostro id probetur. ¶ † Nonò adseueratio cõmunis non procedit, vbi testes nõ plenè fuerunt examinati, vt quia omissus fuit aliquis articulus, super quo non fuerunt examinati, & interrogati, qua in specie concedit Speculator in tit. de teste. §. nunc vidẽdum, ad fin. versi. illud autem, ibiquè Ioann. Andr. posse publicatis attestationibus iterum parte petente testes super illo requiri: siue id malitiosè, aut negligenter fuerit à iudice vel tabellione, seu notario actorum prætermissum, vt in cap. per tuas, extra de testib. expresse disponitur, & hæc negligentia aut malitia in dubio præsumitur, vt Specul. traditur vbi supra per Anton. Imol. & Felin. num. 2. versic. item fallit, in dict. cap. per tuas, & quòd possint repeti in specie prædicta est text. Regni nostri in l. 30. tit. 16. par. 3. in princ. glo. Montalui in l. 15. in verbo, *Quarto plazo*, titu. 8. lib. 2. fori. ¶ † Quod sanè obtinet non tantum, si iudex, aut is qui testes recipit, omisit interrogare testes super capitulis datis per partem, verùm

5 *9. Limita. Quando testes nõ fuerunt super omnibus articulis interrogati.*

6 *1. Extẽsio iudex necessario tenetur testes interrogare super inclusis tacite in articulo.*

verùm etiam si omisit super substantialibus connexis ad ipsa capitula, vel potius sub eis comprehensis, quamuis simpliciter formata vt Innocen. perpulchrè docuit in cap. per tuas, ad fin. quem omnes alij sequuntur, vt ibidem attestatur Felin. nu. 2. versic. item habet locum, de testi. veluti si in capitulis deducta esset talis præscriptio, in qua operæpretium esset probare titulum, nam si omisit iudex interrogare de titulo, repeti poterunt testes post publicationem, & itidem de bona fide, nec est imputandum testibus, quorum non erat de omnibus, præsertim in iure consistentibus cogitare. Neque obstat si obijciatur, iudicē supplere non posse, quę in facto consistunt ad vtilitatem priuatā, vt in l. 4. § . hoc autem iudicium. ff. de damn. infect. nam huic obiectioni respondit egregiè Innocē. hoc non esse supplere factum, sed ius, quippe cùm illa connexa in capitulo præscriptionis includatur, ad quam probandam pars admissa fuit. Cæterùm si omissa fuerit examinatio non substantialiū, nec concernentiū negocium principale ex certa sciētia, putà de circunstantijs traditis in cap. cū causam, de testi. secus erit. Quia non fiet repetitio, etiam si de talibus facta fuerint interrogatoria, nisi iudex ex officio repeteret, ita pro- 2. Extensio. fitetur Innocen. Anto. & Imol. in dict. cap. per tuas, ibiquè Feli. nu. 2. contra Cardinal. his refragantem.

Quod etiam locum sibi vendicat in interrogatorijs datis ab aduersa parte, quæ vulgari sermone, *Repreguntas*, dicuntur, vt colligere licet ex glo. in cap. 2. in verbo, interrogatoria, de testi. lib. 6. quorum examinationem iudex si omisserit, etiam post publicationē poterit interrogare, iuxta sententiam Specul. tit. de teste. §. iam de interrogatorijs num. 21. versi. item cautè, & d. §. satis vtiliter, num. 5. vers. octauus, Ioan. Andr. in cap. præsentium. §. testes, de testib. lib. 6. Alex. consi. 172. num. 9. lib. 2. nec ex hoc redditur examinatio nulla, quòd examinati non fuerint in omnibus articulis, cùm sit consultum parti, si petierit, vt repetantur, vt per Alexā. ibidem & Rober. Marant. in specul. aur. aduoca. 6. part. de interrogatione. 7. membro iudicij nume. 19. & de interrogatoriorum productione num. 4. Abb. & Felin. num. 2. post 3. Extensio. alios in dict. cap. per tuas, de testi.

¶ Procedit etiam, quod & in hac limitatione diximus, etiam si nulla capitula fuissent data, sed super petitione iudex imperfectè atq; imminutè examinasset testes, ne dolus vel negligentia iudicis noceat parti, vt per Inno. Abb. Bal. Imol. & Felin. in d. ct. c. per tuas, Bald. in l. veluti. § . hæc vox quem legit vt plerique omnes, cùm. §. Prætor ait, qui est vlti. l. si quis ex argentarijs, & ibi Angel. qui dicit valde nota. & Iason qui alios citat col. 1. 6. notab. versi. vnde facit iste text. ff. de edend. Tiraq. in l. boues. §. hoc sermone limi. 1. nu. 11. ff. de verbo. significa. nam articuli non necessario dantur, sed de consuetudine, vt testimonio est Felin. in loco proximè citato nu. 2. versi. item procedit post alios ibidem, quod & in hoc Regio prætorio, & in alijs huius Regni foris inuiolabiliter seruatur, vt in l. 1. tit. 4. ordinis iudiciarij lib. 3. ordina.

7 dina.statutum est.¶ † 10. limitatatur hæc cõclusio, nisi testes post publicationem producerentur ad cõfirmandum priorem probationem ipsius producentis, vt si per testes probaui me emisse tali die & loco, alius probauit eo die me alibi fuisse, possum enim post publicatas attestationes alios producere ad confirmandum priorum dicta, scilicèt, quòd eadem die fui pręsens & emi, quia cessat timor subornationis propter probationem præcedentẽ, neque mihi imputari debet, quòd ante publicatas attestationes eos non produxerim de mea priori probatione cõfisso, vnde cum iuramento purgatorio malitiæ sum admittẽdus ex sententia celebri, Innocen. Anto. Bald. & Abb. in cap. cum clamor, de testib. Roma. in l. admonendi. 31. col. ff. de iureiurand. nec admitto limitationem Imolæ ibi, asserẽ rentis non procedere, cùm testes partis aduersæ publicati fuerant, cui subscribit Felin. ibidem nu. 3. ad fin. nullius quippe efficeretur momenti decisio Innocẽ. tã summè laudata. Nam quo pacto scire poteram aduersarium probasse, me eo tempore abfuisse, prout præcitati DD. supponunt, nisi attestationes eius vidissem? Cæterùm neque ad confirmandũ priorũ dicta semper admittẽdus sum, quippe cùm alia non sit mihi concedenda dilatio ad testes producẽdos, nisi cum causę cognitione, vt in c. in causis, de testib. & ita assertionem suam restringit idem ipse

10. Limita. Ad confirmandũ priorem probationem.

8 Innoc. in dict. c. cum clamor, nu. 2. circa fin. † Quod maximè procederet iure Regio, vt quo octuaginta dies ad probandum citra, cẽtumquè & viginti ad probationę faciendam vltra fauces constituãtur: quos haud proferri licèt: sed pro omni dilatione termĩnoquè peremptorio assignantur, vt in l. 42. capit. 15. in pragmatic. vt iam elapso termino via testium productioni omninò præcludatur, nisi tamen id ex causa licuerit, vt puta, si tempus niuis aut magni diluuij aquarum, prout anno proximè præterito contingit, productioni testium impedimento fuerit, nec id mirum quidem cùm ex causa liceat leges trãsgredi, vt traditur per Innoc. & Feli. in cap. 1. nu. 48. versi. fallit. 7. extra de constitu. per Guill. Benedi. in repe. c. Rainuntius, in verbo adiectæ impuberi, num. 20. de testa. quod & non semel vidi hoc in foro Regio seruari, ea potissimum ratione, ne veritas obũbrari, abscõdiquè, aut latere possit. Cũ igitur elapso termino dilatio alia ex causa concederetur, vel etiam publicatis attestationibus in prima instãtia in causa appellationis, noua dilatione data, ad probandum admitteretur is, qui probationi se obtulit, poterit nimirum testes ad priorum depositiones confirmandum procedere in spacie, & iuxta formam supra traditam.

Dilatio ad probandum iure Regio ex causa potest differri.

CAPVT XLIX. CAETERAS prosequitur limitationes regulæ, publicatis attestationibus, testes nõ posse recipi.

1 VNdecimo, † hæc regula non procedit, quando à iudice fuit quis iniustè repulsus à probando ante publicationem, tũ etenim facilè is admitte-

11. Limita. Quando iniuste ad probandum nõ fuit admissus.

mittetur ad probandum post dicta testificata maxime in causa appellationis, vt Bald. censuit in cap. ex parte Adæ. nume. 17. de testib. cui accedit Felin. in ca. fraternitatis nu. 8. ad fin. & Anto. in cap. tam literis, in princ. eod. tit.

2 12. Limita. *Quando testium depositiones repugnant.* ¶ 12. † Intelligo hanc conclusionem, vt locum habeat, præterquã si publicatis attestationibus, iudex viderit testium dicta & depositiones cõtrarias, inuicemquè repugnantes, hae in specie possunt iterum examinari & repeti, & si operæpreciũ fuerit omnibus præsentibus coram iudice rursus deponere, ne veritas obumbretur, vtquè falsitas imposita non maneat, cùm in criminali, tum & in ciuili causa, vt in Regijs pragmaticis habetur. l. 205. ordinis iudiciarij. c. 9. fol. 150. quin etiam iudices maximam hac in re adhibere curam & diligentiam, ex officio tenentur etiam nemine petente, vt ibidẽ statuitur.

3 13. Limita. *Quando testes denuo superuenerunt in causa appel.* ¶ † 13. Huic regulæ non est locus, vbi in causa appellationis testis aliunde venerit, qui tamen absens fuerit, quo tempore testes in prima fuerunt producti instantia, aut si eo tunc præsens fuerat, non tamẽ eius meminerat, qui denuô probare intendit, idque iureiurando affirmauerit, quodquè dolose aut differẽdi causa non facit. Qua in specie leges Regni nostri permittũt post publicatas attestationes in causa appellationis tales recipi testes, vt in l. 39. tit. 16. par. 3. id quod iure etiam communi Imperatorũ statutum erat, vt Hyppoli. adnotauit in l. 1. §. vlti. num. 17. & pluribus sequentibus. ff. de quæstio. vbi plura in eam rẽ congerit, quę hic non refero, quandoquidem legem habeamus Regni expressam, quæ quidem est singularis, vt ibidem Gregor. Lup. attestatur, & Roderi. Suarez allegatione. 5. qui ad idem allegat tex. expressum in auth. de testi. §. quia verò ibiquè. no. Angel. Bart. id nuncupatim asseruit in auth. qui semel num. 12. C. de proba. Innocen. in cap. cùm venissent, de testib.

¶ † 14. fallit, si publicatio testiũ facta fuit in summario iudicio, nam minimè obstabit eorundem, aut aliorum testium productioni in pleno & ordinario iudicio, quippe cùm attestationes super incidenti factæ fidem nõ faciant in principali causa, graue esse dicere, testes eosdem aut alios induci non posse: & ita causam absque probationibus relinquere, contra Imperatoris pręceptum in l. quoniam. C. de hęretic. hanc limitationẽ probat tex. optimus in c. veniens, ibiquè adnotauit gl. in verb. vtraque pars, prope finem, & Felin. num. 19. de testib. post Bald. ibidem num. 7. & DD. omnes in. c. cum clamor, extra eodem titu. & id duplici ex causa. Primò, quia in pleno iudicio testes summarij non probãt, vt in dict. cap. veniens, omnes concludunt. Secundò, quia ad alium effectum inducti fuere in summario. Ex quo vltimo Rotæ auditores in decisione. 418. cuius exordium est, item fuit dubitatum in nouis censuerunt, publicationem in possessorio factam non esse impedimento testium productioni in petitorio ex eisdem articulis, aut directò aduersantibus, nihil enim habet commune proprietas cum possessione. l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquirend. possessio. quibus accedit Felin. in dict. c. 4 14. Limita. *Si in iudicio summario recipiantur.*

dict.c.veniens,num.19.† 15. Intelligo conclusionem prædictã procedere,quando ritè & solenniter sunt testes recepti,& ab eo qui iure recipere poterat: vt verba text. designant in d.Clemen.vltim.in verbo,receptis,de testib.vbi glos. in verbo,rite,Cardi.Flo.post Paulum Elea.3.q.id intelligens, quãdo receptio est ipso iure nulla,& Pet.de Ancha.col.pen.4.q. Anto.Ioann.de ligna. & Imol. super gloss.eadem in verbo,ritè, & alij quos citat Tiraque.in l.boues.§. hoc sermone,limi.1.num.10.Matthæ.Afflict.in consti. Regni Siciliç incip. iurisperitorum,nu.6. est etiam text. Regni nostri in d. l.4.titul.11.libr.3. ordinatio. ibi, *Mandamos,què si los testigos fueren recebidos,como deuẽ,ypor quiẽ deuen, que despues de publicados, que no puedã ser traydos en el pleyto principal, ni en el de apelacion, sobre los articulos sobrè que fuerõ traydos,ni sobre otros derechamente contrarios.* Ex quibus verbis factis à contrario sensu expeditur, testibus non ritè receptis, vt putà,lite non contestata, verè, vel præsumptiuè,aut parte non citata,aut non iuratis,aut per eũ, qui non erat iudex,vel aliàs, ita quòd eorum depositio non valeat, publicationem harum attestationũ non impedire testium eorundem, aut aliorum productionẽ in causa appellationis, super eisdem capitulis aut directò contrarijs, ita profitetur glo.in dict.Clem. vlti. in verbo,ritè,de testib.vbi etiam Imola num.4. Bald. quoque in d. c.fraternitatis,num.10.ad fin.extra,de testib. Alber.in auth.at qui semel nu.6.vers.& idem puto. C. de proba.& ibidem Paul,num.13. & Bar.num.18.& 34 Bald. etiam & alij.Non enim præstat impedimentum quod de iure non sortitur effectum, vt in regula iuris in 6.& quòd depositiones testiũ nõ rite receptorum non valeant, est tex.in cap.in nomine Domini,de testib.& in auth.de testib.§.pen. perinde atque nõ probant,si à iudice incompetenti fuerunt examinati,quando periculum non fuit in mora, vt per Bart. in l.2.C.de naufragijs,lib.11.Iaso. in l.2.col. 5.post medium, versi.2.moueor. ff.de iuris.omni.iudi.Aymon Cranet.consi.2.nume.7.lib.1. Neque refert,fuerint ne didiscita testificata,aut publicatio facta ad producentis instantiam,vt Bart.Bal. & Paul.contendunt in d.authen. at qui semel,& Imol.in d. Clem. vltim.de testib Bart.in l.qui per salutem in fin.ff.de iureiuran. Alexand.consi.213.num.17.lib.2.licèt Maria.Soci.in repet.dict.cap. fraternitatis.11.col.innuat cõtrarium. ¶ † Decimosexto, non est locus huic regulæ, quando testes deposuerunt super eo, quod non cõtinetur in capitulis, aut de quo cogitare non potuisset pars, contra quam testes fuerunt producti,vt per Imol.in dict.Clement. vltim.de testi. num.4. notatur in cap.cum clamor,& cap.cũ in tua, & cap.ex tenore,de testib. Anto. Abb.& Imol.in cap. iurauit, de probat.Innocen.& Abb.in 3.lectu.& Felin.num.4.in cap. ex tenore,de testib.Feli.in cap. fraternitatis,num.9.eod.tit. non enim potuit pars diuinare ante publicationem id,de quo non fuit tractatum, vt in exemplis traditis per Iaso.in repet.l.admonendi. colu. 120.versic.tu ergò potes plane.ff. de

15. Limita. Si testiũ depositio non valuit.

16. Limita. Quando deponũt super eo de quo cogitare non potuit.

de iureiurand. & Aymon Crauet. consi.65.nu.1.& rursus consi. 74. num.4.quod autem primò dixeram, quando testes deposuerunt super non interrogatis posse eis publicatis minime obstante publicatione super eisdem capitulis produci,non ea ratione id statuitur,quia videlicèt non potuerit pars de hac cogitare, sed quia nõ valuit eorum depositio super non interrogatis, vt per Imol.in dict.Clemen.fi.de testib.num.4.
7 ¶ Decimoseptimo † fallit hæc regula, si publicatis attestationibus producerem instrumentum quoddam,quod ipse reprobare velim, hoc quippe non potui prouidere, vt per Albericum traditur in d. auth.at qui semel,nume.4.quod hoc in foroRegio quotidie in praxim deducitur. At quî cùm hæc limitatio ex supra proximè dictis dependeat amplius non insisto.

17 Limita. Si velim reprobare instrumentum post publicationem productum.

¶ Decimo octauo † fallit in nouis capitulis dependentibus ab antiquis,vt in l.per hanc.C. de tempo.appella.c. tam literis, ibiquè Innocen. & in cap. fraternitatis, de testib. vbi Abb. plenius cæteris exponit,quæ dicãtur noua capitula. Angel.etiam in l.per hanc num.11.C.de tempo.appella. Alberi,& alij in authé. at qui semel. C.de proba. Angel.optimè in. §. quia verô,in auth.de testib. nu.9. versi.visis an possint Rode.Suar. allega.5.

18. Limita: Super nouis capitulis.

9 ¶ 19.† intelligitur nisi in causis,in quibus exceptio peremptoria potest opponi post sententiam,quia frustra opponeretur,nisi probari possit,vt Alberi.adnotauit in dict.authen.at qui semel, Abb. in dict.c. fraternitatis, qui casus numerantur per Alberic.in l.1.num.1.& 5.C. de iuris & facti

19. Limit.

igno.¶ 20.limitatur, vt non procedat ea in specie,nimirũ,licèt nõ varietur articulus in substantia, varius sit tamẽ modus facti ad idẽ concludendum,vt Anto. per illũ text. afferebat post Hosti. in cap. attestationes,versicu.5.obuiat,de despons.impub. quod tamen paulo post impugnat, Felin.etiam in dict.cap.fraternitatis num.10.ad fin.

20. Limit.

¶ 21. † fallit in causa, in qua animæ periculum vertitur, vt in matrimonio,vt in dict. cap.attestationes,ibiquè Hostien.penult. col.versi.dicas ergò,& Anto.nam vbi agitur de salute animarũ non sunt seruandæ hæ subtilitates per nitiosæ.c.pręcipimus.12. q.2.ca. Matth.de symo.l.sancimus.C.de sacrosanct Eccles.nimirum ergô, vt ibidem inquit Hostien. si publicatio non impediat in matrimonialibus testium receptionem super eisdem articulis aut directò contrarijs,cùm & sententia super matrimonio lata in rem non trãseat iudicatam, vt in cap.lator,& cap. tenor. & cap. consanguinei, extra de re iudic. Itaque in omnibus causis, in quibus sententia nõ transit in rem iudicatam,testium receptio non prohibetur post testium publicationem,atque post didiscita testificata, vt per Abb. exponitur optimè in cap. iurauit col.2.& seq.de probatio. quod tamen ex coniectura iudicis potissimum dependet,quippe cum causæ cognitione id fieri debeat, vt idem Abb. sentit ibidem colu.3. versi.adde tamen iuramentum tamen purgationis semper præcedere debet,vt Bal.ibi declarat in fi. 3.col.& Felin. in cap. series nu. 5. de testib.

10 Vbi animæ vertitur periculum.

¶ 22.† regula restringitur,vt procedat in ciuilibus non

12 22.Limita. In criminalibus.

verò

verò in criminalibus, maximè in causa hæresis.c.vlti. de hæreti. in 6.DD.in.c.vt officium. §. verò, eo.tit.& li.Bal.in l.eos. §. si quid in fi.C.de appella.Feli.in d. c.fraternitatis,nu. 10.Innoc. Hosti.& cæteri in.c. cum clamor, de testi. Iacobus Septimacensis de institutio.Catho.cap.62. de testi. nu.15. quo in loco alios quàm plurimos citat hoc asserentes. Sed in cæteris criminalibus causis possunt recipi testes post publicationē quinimò & post cōclusionem in causa,vt docuit Barto.in l.1.§.si quis vltro,nu.4.& in l. vnius. §.reus, num.1.& §.cogniturum,in fi.ff. de quæstio.& in l.diui.ff.de pœn. & in l.2. §.si publico nu.15.ff.ad l.Iul.de adult.& in auth. qui semel,nu.14. C. de proba.arg.l.iurisgētium.§.si paciscar.ff.de pac. Ioan.Andr.in.c.fraternitatis, de testi.DD.in.c.cum clamor,eo.ti. vbi Felin.nu.5. & alij complures quos refert Hyppol. in d. l.1.§.si quis vltro nu.7.ff.de quæstio.paulò tamen post,nume.7. hoc limitat & intelligit,quando de defensione agitur:secus verò si ad offensam,tunc enim obstare,ait publicationem, testium productioni. In cuius rei testimonium adfert Salice.in l.vlti.num.10.C.de quæstio.Fran.de Aret. in.c.fraternitatis.8.char.de testi.Felin.in.c.cum clamor,num.5.eo.tit.neque huic sententiæ aduersatur, quod Bart. ait in d.l.vnius.§.1.ff. de quæstio. quod,scilicèt, publicatis attestationibus, possunt testes produci ad offensam, id quod etiā voluit Bart. in sua disputa. incipi. iudex maleficiorū, Ang. quoque de Are.in suo maleficiorum tractatu, in verbo cōparuerūt dicti inquisiti,in vlt.char.vers.quæro,an post publicationem, &c. & iterum in verbo,quia iudex dictum processum publicauit, 1.colu. cui obiectioni respondet Sali. vbi supra, Bartoli,& sequacium sententiam procedere in nouis capitulis, vt super eis testes produci possint in criminalibus post publicationem, & ita in nullo differāt hac in specie criminales causæ à ciuilibus. Et nimirum cùm fauorabiliores esse iudices teneantur ad absoluēdum, quàm ad condemnandum, vt in l.Arrianus.ff. de acti.& obliga.l.fauorabiliores.ff.de regu. iuris.l.40.ti.16.par.3. Hyppo.in singu.90.cuius exordium est fauorabiliores, quorum omniū rationē expendit Alex.in additio.ad Bar. in d.l.1.§.si quis vltro, in verbo, post cōclusionem,quia,videlicet, expresse renuntiari non possunt defensiones, probationesquè in criminalibus, vt Accursius cēsuit in l.pactum inter hæredem.ff. de pact.in glo.vlti.prope fi.vbi Bar. Bal.Ange.Pau.Ias.& cómu.doct. eius amplectūtur sententiam, vt nouissimè Anto.Gomecius libro variarum resol.3.de delictis.c.13. nu.33 expendit ex l.3.& 4. ff.de libera.cau.& l.non tātum. ff.de appella.cùm igitur probatio nō possit expresè renunciari, ergò neque tacitè, argu. l. cum quid.ff.si cert.peta. At illud negari iure nō potest per conclusionem in causa,probationibus renuntiari,glo. in capit.cum dilectus, de fide instrument.Bald.& Alexand.& cæteri in authen.iuuemus. C.de iudic.& alibi sæpe. Atque in crimine falsi est expressum in c. sicut, extr.de testib.in c.licet de proba. id quod Specul.attestatur in titu.

de teste. §. satis vtiliter nu. 5. versi. 13. conclusio: ergò nō obstabit testium receptioni in criminalibus in persona rei, ne tacitè videatur defensionibus renuntiare.

CAPVT L. DE PROBATIONE agit ad perpetuā rei memoriam.

1 23. Limita. Testibus ad perpetuā rei memoriā examinatis.

Vigesimo tertio † non est locus huic conclusioni, quādo testes sunt recepti ad perpetuam rei memoriam, & publicati secundū formam traditam in. c. significauit, extra de testi. & c. Aluericus, eo. tit. qua in specie etiā publicatis, & didicitis attestationibus, licebit alios testes super eisdem producere capitulis, vt asseruit Guill. in specu. tit. de teste. §. satis vtiliter, nu. 6. versic. 17. arg. tex. in. c. veniens. 2. ad fin. extra de testi. cui sententiæ acquieuit Anton. Imol. & Abb. in dict. cap. fraternitatis, num. 17. Nicol. de Mathesil. quem refert Bald. in auth. si quis ab aliquo, nume. 17. C. de testi. Socin. in regula. 498. cuius exordium est, testes publicatis, versicul. 33. fallit Corne. consilio. 174. libr. 3. numer. 6. ea potissimùm ratione, quia ad præparationem futuræ litis recipiuntur non ad decisionem, cùm igitur ad alium effectum producantur, non obstabit testium publicatio eorum productioni, argument. textus in cap. veniens, de testibus. Verùm vt perfectè tractatus hic definiri possit, quatuor potissimùm se se offerunt discutienda. Primùm, quando quibuscunque casibus, testes ad perpetuam rei memoriam recipi possint? deinde nunquid publicentur? & etiā parti, ne citatio requiratur? vltimo quam fidem faciant? vt inde veritas huius limitationis appareat. ¶ Principio † eam verissimam assero conclusionem frequentiori calculo cùm Pontificij, tum etiam ciuilis iuris interpretum receptam videlicèt, reum posse hoc vti remedio, vt testes examinentur ad perpetuam rei memoriam. l. pupillus, quæ est vltima. C. de vsur. pupi. vt qui non possit actorem cogere, vt agat. l. 1. C. vt nemo inuitus: & ideò præparat sibi exceptionem, vt per Bart. num. 5. Bald. numer. 11. Paul. numer. 2. in princip. Salicet. numer. 2. Alberic. num. 2. Angel. nume. 2. in authent. sed & si quis ab aliquo. C. de testib. per Bart. etiam in l. in l. Aquilia, si deletum. ff. ad l. Aqui. Innocen. & commun. Cano. in. c. quoniam frequenter, extra vt lite non contes. & in cap. significauit, per tex. ibi de testib. vbi Felin. nu. 5. respondet obiectioni si quis fortè assereret, minimè posse reum hoc extraordinario remedio vti, cùm & aliud sibi competat, potest quippe vt silentiū actori imponatur instare & petere iudicis officio implorato, vt eleganter traditur per glo. Bar. Angel. Pau. Castrens. in l. si contendat. ff. de fideiusso. per eundem Bart. & Salicet. in l. si pater. C. qui bo. cede. poss. quare cum alio vti remedio non posse videtur, vt in l. in causę. ff. de mino. † Cui, inquam, Felin. respondet post Anto. Imol. & Abb. ibi, & Imo. in l. 2. in prin. ff. solut. matri. vt regula d. l. in causæ non procedat, quando extraordinariū remedium cōcurrit cum alio

2 Testes ad perpetuam quibus casibus recipiantur.

3 Extraordinarium remedium ā [illegible] extraordinarie concurrit.

alio similiter extraordinario, qua in specie, vnum nō cedit alteri, vt per eos ibi, ex authoritate glos. in l. de pecorib. C. ad l. Aquil. Dyni & Bar. in l. in prouinciali. ff. de noui ope nun. Sed quòd testes ante litis contestationem recipiantur ad perpetuam rei memoriam ex æquitate potius, quàm iuris rigore conceditur, vt ex dictis iuribus deducitur, nō ergò tollitur, licèt aliud etiam extra ordinē, & ex æquitate competat remedium, estquè optima limitatio ad d. l. causæ. Nequetamen specialitatem hanc restringi oportet ad testes valetudinarios, aut quorū longa absentia aut mors timetur: sed ad omnes indifferenter extendi profitētur, Bal. Paul. & Salice. in d. auth. sed & si quis. C. de testi. omnes denique iuris Pontificij interpretes in d. c. quoniā frequēter, & in d. c. significauit.

4 *Quid in reo qui potest esse actor.* † Sed quæret aliquis, nunquid conclusio præmissa locū sibi vendicet in reo, qui potest esse actor, si vult: nimirum in eo qui conueniri potest cōfessoria actione pro aliquo iure incorporali, vt quia aduersarius affirmet fundū eius aliquā debere seruitutem, aut ipsum aliquod debere seruitium personale, reale, vel mixtū. Nā & is, contra quem agi potest cōfessoria, potest agere negatoria, negando aduersario aut eius fundo aliquam debere seruitutem, aut seruitium, vt in §. æquè si agat, vbi post alios scribentes, Iaso. 2. nota. nu. 34. & nu. 55. & seq. insti. de actio. l. 2. ff. si seruit. vendi. gloss. & DD. in cap. examinata, in verbo, possidebas, post medium, extra de iudic. Hæ siquidem actiones iure quodam speciali competunt etiā possidenti, vt dict. §. æquè si agat, & in l. si fortè. §. sciendum. ff. si seruit. vindice. ibiquè Bar. Quare in quæstione proposita videtur non posse testes ad perpetuam rei memoriā produci, nisi eos de quorum morte aut longo discessu timetur, iuxta dispositionem tex. in l. in lege Aquilia, si delectum. ff. ad l. Aquil. & c. quoniam frequēter, extra vt lite non cōtestet. in prin. licet enim ei agere, siue possideat siue minus. Ita asserunt Hostiens. & Innocen. in cap. significauit, in princ. extra de testi. Quod tamen ipsi limitant, vt procedat, fidemquè testes ita recepti non faciant, quando is qui produxit agere velit: secus si ab alio conueniantur: tum etenim testimonia probant, id quod tamen Bal. negauit in d. auth. sed & si quis, num. 8. in princip. C. de testib. non enim videt Bald. quare fides testium diuidi debeat, vt secundum quid faciant fidem, & secundum quid non, cū ratione defensionis testes fuerint legitimè recepti, vnde Hostiens. in dict. cap. significauit, colu. 2. ad fin. id rectius sentiens dixit valere quorumcunque testium testimonia in casu dictæ decretalis significauit, nam licet vterque agere poterat hic confessoria, alter negatoria, alteri tamen censet fore imputandum, si cùm potuit agere, noluit: huic etenim agere forsitam non expediebat, vel propter sumptus litis, vel quia graue est actoris partes assumere, vt in l. is qui destinauerat. ff. de rei uendicatio. cap. literis, de proba. quare nimirum si hoc fuerit visus remedio. Hac eadē de causa huic sententiæ adhæsit Bartol. authore priore tacito, in authentic. si quis ab aliquo, nu. 5. prope finem.

C. de testib. ibique Bald. & Ange. & Paul. eidem accessere. Anton. quoque Abb. Imo. Feli. & cæteri in d. cap. significauit, per tex. ibi, quem ad hoc Imo. & Feli. dicunt singularem nec alibi reperiri: poterat enim ibi vterque conueniri & agere, patroni confessoria petentes pronunciari, ius sibi competere patronatus, præsbyteri negatoria, negando aduersarijs ius patronatus competere, sed ab omni prorsus seruitute liberam esse Ecclesiam: sicquè pronunciari petétes, iuxta nota in c. examinata, de iud. & in §. æquè si agat, cum alijs supra citatis, institu. de actio. Nihilo tamen minus quoscunque eis licuit ad perpetuã rei memoriam examinare testes. Neque prædictis obstat, quòd & alio iuris remedio præsbyteris, testes producere volentibus, consuli poterat: agere siquidẽ in iudicio poterant, vt patroni eis scripturam conficerent libertatis, vt Bernar. in glo. pen. asseruit in d. c. significauit, quem omnes ibidẽ sequũtur.

5 † perinde atque debitor soluens agere potest, vt creditor apochã sibi faciat liberationis, vt in l. plures. C. de fide instrumẽ. reus item agere nimirum potest, vt fiat sibi instrumentum suæ exceptionis. l. sicut datam. C. de libera. cau. l. dissolutæ. C. de condicti. ex l. sicut & creditor reum cogere potest sibi instrumẽtum debiti conficiat, vt in l. 2. §. item varus. ff. de aqua plui. arcend. l. 2. 2. responso, & ibi gloss. ff. solut. matrimo. in creditore. ff. de euictio. prout & alijs pluribus casibus, reus agere potest, traditis lãte per Bar. Imol. & Alex. in l. si finita. §. eleganter. ff. de dãn. infe. per Anto. 7. col. Abb.

Debitor soluens, potest creditorẽ cogere, vt liberationis apocham ei faciat.

4 & alios in d. c. significauit, de testi. verumenimuero licèt hoc remediũ reo præsbyteris q; nostra specie competat, idquè sit, vt iam diximus, extraordinarium, vt omnes ibi asserunt DD. nõ impedit profectò alterũ extraordinariũ, nempè receptionis testiũ ad perpetuam rei memoriã, iuxta sentẽtiã Accursij in l. de pecor b. C. ad l. Aquil. sicuti & ab omnibus traditur scribentibus in d. c. significauit, & in auth. sed & si quis. C. de testi. † Cæterũ neque id ita latè intelligi oportet, nam si quis rem aliquam possidet pacificè, neque vllũ habet contradictorẽ, nullusquè facit ei controuersiam, nequaquam poterit testes ad perpetuã rei memoriam petere, vt examinẽtur, quippe cũ aduersarium nõ habeat, quem citare possit, neque dici possit actor, neque reus, cũ iam nõdum est nata actio, ideò cessat forma iurium hoc indulgentium, vt Bald. tradidit in d. c. significauit, nu. 7 & melius in auth. sed si quis nu. 5. vers. sed hic dubitatur. C. de testi. † Et consequenter quartã audere postumus cõclusionẽ. Actor nimirum testes ad perpetuam rei memoriam producere non potest: lite nondũm contestata, vt extra vt lite non contestata, per totum. l. 2. titul. 16. parti. 3. & quia in actore cessat ratio, propterquam hoc fuit remedium inuentum, nam probationes eius perire non possunt, neque enim est impeditus agere, quippe qui possit actionem ad id quod putat sibi debitum quandocunque mouere: quare remedio extraordinario sibi subueniri æquũ non est vt in l. in causę. ff. de mi. fallit tamen hæc assertio, quando actor timet 6

7 *Actor testes ad perpetuã percunctere nõ valeat.*

Limita. 1.

timet mortem, vel absentiam diuturnã testiũ in casibus tractitis in l.2.& seq. ff. de don.cau. mor. tũc etenim testes huiusmodi recipi possunt ante litẽ contesta. ne probationis copia depereat. c. quoniã frequẽter, in prin. extra vt lite nõ contesta. l.2.tit.16. de test. par.3. l.14. tit.8. li.2. fo. l. in l. Aquilia, si de lectũ. ff. ad l. Aquil. secundũ glos. intellectũ. Præterea non est locus huic conclusioni, si fortè actor fuerit agere impeditus, vt si debitũ est in diẽ, aut sub conditione: quia in specie ante litem contestatam testes ad perpetuam rei memoriã produci possunt, non modo hi, de quorũ morte, aut longa timetur absentia, sed omnes alij, vt probat expressè text. in dict. l. in lege Aquilia, absque aliqua subaudition. ff. ad l. Aquiliam, quem ita intellexit Bernar. An. & Alb. in d. cap. significauit. Bal. in me.11. Salice. nu.2. in d. auth. sed & si quis. C. de testib. Innocen. in d. c. quoniam frequenter, in princ. in verbo. absens, extra vt lit. nõ contest. Joan. Andr. in addi. ad Speculum in tit. de teste. §. nunc tractemus, in fi. nu.5. Bar. tamen & Angel. in d. auth. sed & si quis, Imol. & Feli. nu.6. in d. c. significauit, asserunt contrarium, in eo quòd si dies, aut conditio potest euenire, & sic facultas agendi competere, antequã testes examinentur: non examinabuntur, nisi tantum hi, de quorũ morte, aut longa absentia timebitur, vt in l. in l. Aquilia, secundũ glos. intellectum. ff. ad l. Aquiliã. Sed iudicio meo veriorem & magis iuri consonam, & equitati crederem esse priorem sententiam contra Bart. tum quia eam apertè probat dict. l. in lege Aquilia sæpius citata, tum etiam, quia cùm agere non possit eo tempore quo testes vult producere (qui licet tunc sani sint, & præsentes interim tamen possent perire, aut recedere, nihil enim est incertius hora mortis) æquum est huic subueniri. ¶ Rursus deficit regula quoties facultatem habens de iure, de facto, quod aiunt, seu iniuria impediretur, veluti si per cauillationes protraheretur libellus actoris, & litis contestatio impediretur, quia in specie, ob recessus, aut mortis timorẽ, testes procul dubio recipientur ante litis contestationem, perinde ac si nondum fuisset oblatus libellus. Idem etiã si per tyrannidẽ, vt Bal. adscuctat in d. auth. sed & si quis, nu.8. ad fi. ex doctrina Inno. & Hosti. in d. c. quoniam in prin. extra vt lite nõ contest. refert & sequitur Feli. in d. c. significauit, nu.7. de testi. ¶ 4. eadẽ assertio restringitur, vt procedat, nisi de consensu partium testes ante litem contestatam recipiantur & publicentur, quod fieri nimirum poterit, cùm & aliàs testimonia inualida, partium roborentur cõsensu. c. cum causam. extra de testi. Soci. hoc communiter recipi attestatur in regul. 502. incip. testes examinari, vlt. limitatione. ¶ † Cæterùm non ab re hîc tractari posset: quid in causis nobilitatis Hispania, quæ vulgô hidalguia appellatur, nũquid testes an litẽ cõtestatam recipi possint? Et eruditissimus huius Regij fori senator Arceus Otalora in suo vtilissimo nobilitatis libel.5. par. princ. c.1. asseruit, his dũtaxat casibus recipi posse, quibus iure communi in alijs causis recipiũtur, scilicèt ppter senectutẽ, vel absentiã, vel

Limita. 2.

Limita. 3.

Limita. 4.

8 *Quid in causis nobilitatis seu hidalguia.*

d aturh oc vltimo casu, vt parsper sonaliter citetur, imminebit profecto idem periculum, nimirum quod interim fortè testes peribũt. Ideóque maiori periculo cautius fuit prouidendum. Sed quia plenisimè Salice. hæc enucleauit in d. auth. sed si quis, num. 4. C. de testib. de his hactenus, vt interim non omisserim hoc in tractatione adnimaduertere citationē omninò exigi omnium quorum interest, ex doctrina Innoc. & Feli. nu. 1. in cap. Albericus, de test. b.
13 † Cęterùm si immineat periculũ, probabũt haud dubiè absque citatione, veluti si quis naufragium aliumue casum probare intendat in lõginquis partibus: vt qui a portabat equum, qui in itinere, morbo aliquo deperijt absque eius culpa, nulla tunc partis citatio requiritur, modò coram iudice examinatio fiat illius loci vbi id contigerit, licet non sit iudex rei, vt colligitur ex l. si quis. C. de naufrag. lib. 11. ibiquè Bar. Platea DD. cõmu. & l. 2. ti. 16. p. 3. & ibi Mõtal. Pet. de Rau. in cõpendio iuris ciuilis, in sig. incipi. volo quòd notes. Paul. Castrēn in l. si creditor. ff. de pignora. act. Areti. & Deci. in c. 2. de testi. col. 6. nu. 26. Felin. in d. c. quoniam frequenter, vt lite nõn cont. 5. col. in medio, facit etiam. l. licet oportet. §. sufficit. ff. de excusa. tuto. vbi sufficit casum probare secundum ius gẽtium ex natura iustitia non attenta ciuili solennitate. Ex eadẽ radice procedit, quod licet verum sit, testes esse recipiẽdos coram iudice causæ licet sint alienigenæ; vt Innoc. Hosti. & Abb. adnotarunt in d. c. quoniam frequenter, in prin. si tamen testes in eo non reperiuntur loco, vbi principalis causa debet agitari, & periculum fortè esse in mora, propter mortis aut absentiæ periculum possunt examinari per eum iudicem illius loci, vbi testes reperiuntur, ne pereat probatio: argumẽ. tex. in l. tutor, qui repertorium. ff. de admi. tutor. c. vt famæ, de senten. excõmu. & ita concludit Anto. & Abb. in d. c. quoniam frequenter, Bartho. Soci. in consi. 244. considerata facti contingentia, nu. 7. vers. 4. contra eundem, lib. 2. ¶ Postremò id.
superest examinemus, quam fidẽ faciant hæc testimonia ad perpetuam rei memoriam? & quidem non modicam fidem huiusmodi testimonijs adhibendam esse probant iura superius citata, in l. videlicèt, in l. Aquilia si delectum. ff. ad l. Aquil. in auth. sed & si quis. C. de testibus, & in dict. cap. significauit, & d. cap. quoniam frequenter, in princ. vbi omnes concludunt, iudicem sententiam interlocutoriam proferre debere, vt attestationes fidẽ faciant, hæc tamen sententia in causis nobilitatum non profertur, vt Arceus Otalora asseruit in dict. c. 1. 5. partis principalis, num. 4. 14

Citatio non requiritur ad probãdũ casum in longinquis partibus.

Testes ad perpetuam, quem fidem faciant?

Ex quibus (vt eò se nostra controuertat oratio quò digressa est) liquidissimè appatet, limitationem prædictam iure communi, veram non esse: nam si probatio fidem facit, quorsum iterum super eisdem articulis examinandi sunt testes? iure verò nostro Regio necessum est, vt denuò, cùm causa ordinariè agitur, testes superstites examinentur, aliàs fidem non faciunt: vt in dict. l. 14. ti. 8. libr. 2. fori, nimirùm ergò si publicatio non impediat testium quorum-

cunque

cunque receptionem super eisde capitulis aut directò contrarijs.

CAPVT LI. ALIAS complures prosequitur limitationes.

1 *24. Limita. In testibus coram arbitro examinatis.* Vigesimo quarto † isthæc limitatur assertio in testibus corá arbitrio exa minatis & publicatis, nam ij denuò repeti poterunt, non obstante publicatione, si pars aduersa noluerit dictis eorum stare, eis verò aut quibuslibet eorum mortuis, stare necessario tenetur, potest tamen in personas & dicta eorum obijcere. l. vltim. C. de testib. cap. præsentata, extra eo. Afflictus in consti. Regni Siciliç incip. iurisperitorum nu. 9. ¶ 25. fallit, si mu

2 *25. Limita. Si mutetur modus agendi.* tetur actio, aut modus agendi. ca. veniens, vbi etiam Doctores extra de testib. l. 17. tit. 9. par. 4. cùm sic ait: *y la razon porque puede ser aduchos otra vez los testigos en aquel mesmo pleyto sobre que ya testiguaron, es, porque se camio la demanda, ca primeramente testiguaron sobre la denúciacion, y despues sobre la acusació* ¶ † 26. fallit, quã

3 *26 Limita. Instrumētū coadiuuātes possunt produci testes.* do post testium publicationē instrumentũ produceretur, possunt enim simul cum instrumento testes produci instrumentum coadiuuantes. cæteries, ibiquè Anto. & Imol. extra de testib. Socin. in regul. 498. limi. 47. ¶ 27. regulæ non

27. limita. est locus, quando pars quæ testes produxit in 1. instantia, ab eis audiuit, & dicit, quòd ipsi deposuerant non interrogati. Innocen. in cap. fraternitatis, & cap. ex tenore, de testib. Bar. in authen. at quí semel num. 28. C. de proba. Ang. in auth. de testi. §. quia verò nulli, in princ. Socin. in dict. regula. 498. limi. 26. ¶ 28. fallit, quando falsitas allegatur cum corruptione testium, vt habetur in cap. series, de probationib. Antoni. pen. char. in dict. cap. fraternitatis, Ange. in Auth. de testi. §. quia verò. 2. col. Socin. vbi supra limi. 13. Innoc. Ioan. Andr. Anto. Abb. & Feli. num. 27. in cap. licèt, de probat. *28. Limit.*

¶ 29. † non procedit, quãdo subest aliqua iusta causa æquitate suadé te, quia tunc subuenitur per in integr. restitu. ex clausula generali, si qua mihi iusta causa esse videbitur. l. 1. ff. ex quib. caus. maior ex doctrina Innocen. in cap. intimauit, de testib. vbi ètiam Felin. nu. 3. vbi causas cõplures enarrat Anton. in dict. cap. fraternitatis, Socin. vbi supra. 35. limita. latissimè Hippo. in l. 1. §. si quis vltro, nu. 53. & 57. ff. de quæstio. ¶ 30. fallit, 4 *29 limita. Quando subest iusta causa.*

quando nulli sunt testes producti, licèt sint data capitula, vt est testimonio Anto. in dict. c. fraternitatis, Socin. in dict. regula. 498. 34. limi. quia tex. in dict. authe. de testib. §. quia verò, nimis ponderat dicta testium secundum Anton. in dict. c. fraternitatis, Soc. limit. 34. l. 42. §. 29. in pragma. ¶ 31. limitatur, quando inter easdem personas, secus si inter alias, tũc enim publicatio non obstat testiũ productioni c. constitutus, de testib. ibiquè eius capitis expositores. & in locis superius non semel citatis. ¶ 32. † fallit, si in altera instantia agebat ex contractu, in altera verò ex delicto, vt Angel. adnotauit in l. quidam tabularum, in fin. ff. de fur. per tex. ibi, quem ad hoc dicit expressum, qui tamen non probat Socin. vbi supra, limit. 22. *30. Limita.* *31 Limita.* 5 *32. Limita. Quãdo crimen ... mutatur.*

Bar.

de iureiurand. & Aymon Crauet. consi.65.nu.1.& rursus consi. 74. num.4. quod autem primò dixeram, quando testes deposuerunt super non interrogatis posse eis publicatis minime obstante publicatione super eisdem capitulis produci, non ea ratione id statuitur, quia videlicèt non potuerit pars de hac cogitare, sed quia nõ valuit eorum depositio super non interrogatis, vt per Imol. in dict. Clemen. fi. de testib. num.4.

7 ¶ Decimoseptimo † fallit hæc regula, si publicatis attestationibus producere instrumentum quoddam, quod ipse reprobare velim, hoc quippe non potui prouidere, vt per Albericum traditur in d. auth. at qui semel, nume.4. quod hoc in foro Regio quotidie in praxim deducitur. At quî cùm hæc limitatio ex supra proximè dictis dependeat amplius non insisto.

17 Limita. Si vlim reprobare instrumentum post publicationem productum.

¶ Decimo octauo † fallit in nouis capitulis dependentibus ab antiquis, vt in l. per hanc. C. de tempo. appella. c. tam literis, ibiquè Innocen. & in cap. fraternitatis, de testib. vbi Abb. plenius cæteris exponit, quæ dicãtur noua capitula. Angel. etiam in l. per hanc num.11. C. de tempo. appella. Alberi, & alij in authé. at qui semel. C. de proba. Angel. optimè in. §. quia verô, in auth. de testib. nu.9. versi. visis an possint Rode. Suar. allega.5.

18. Limita. Super nouis capitulis.

9 ¶ 19.† intelligitur nisi in causis, in quibus exceptio peremptoria potest opponi post sententiam, quia frustra opponeretur, nisi probari possit, vt Alberi. adnotauit in d'ct. authen. at qui semel, Abb. in dict. c. fraternitatis, qui casus numerantur per Alberic. in l.1. num.1. & 5. C. de iuris & facti igno. ¶ 20. limitatur, vt non procedat ea in specie, nimirũ, licèt nõ varietur articulus in substantia, varius sit tamẽ modus facti ad idẽ concludendum, vt Anto. per illũ text. afferebat post Hosti. in cap. attestationes, versicu.5. obuiat, de despons. impub. quod tamen paulo post impugnat, Felin. etiam in dict. cap. fraternitatis num.10. ad fin.

19. Limit.

20. Limit.

¶ 21. † fallit in causa, in qua animæ periculum vertitur, vt in matrimonio, vt in dict. cap. attestationes, ibiquè Hostien. penult. col. versi. dicas ergò, & Anto. nam vbi agitur de salute animarũ non sunt seruandæ hæ subtilitates per nitiosæ. c. præcipimus. 12. q.2. ca. Matth. de symo. l. sancimus. C. de sacrosanct. Eccles. nimirum ergô, vt ibidem inquit Hostien. si publicatio non impediat in matrimonialibus testium receptionem super eisdem articulis aut directò contrarijs, cùm & sententia super matrimonio lata in rem non trãseat iudicatam, vt in cap. lator, & cap. tenor. & cap. consanguinei, extra de re iudic. Itaque in omnibus causis, in quibus sententia nõ transit in rem iudicatam, testium receptio non prohibetur post testium publicationem, atque post didiscita testificata, vt per Abb. exponitur optimè in cap. iurauit col.2. & seq. de probatio. quod tamen ex coniectura iudicis potissimum dependet, quippe cum causæ cognitione id fieri debeat, vt idem Abb. sentit ibidem colu.3. versi. adde tamen iuramentum tamen purgationis semper præcedere debet, vt Bal. ibi declarat in fi. 3. col. & Felin. in cap. seties nu.5. de testib. 10

Vbi animæ vertitur periculum.

12 ¶ 22. † regula restringitur, vt procedat in ciuilibus non verò

22. Limita. In criminalibus.

verò in criminalibus, maximè in causa hęresis.c.vlti. de hæreti. in 6.DD.in.c.vt officium. §. verò, eo.tit.& li.Bal.in l.eos. §. si quid in fi.C.de appella.Feli.in d.c.fraternitatis,nu. 10.Innoc. Hosti.& cæteri in.c. cum clamor, de testi. Iacobus Septimacensis de institutio.Catho.cap.62. de testi. nu.15. quo in loco alios quàm plurimos citat hoc asserentes. Sed in cæteris criminalibus causis possunt recipi testes post publicationē quinimò & post cōclusionem in causa,vt docuit Barto.in l.1.§.si quis vltro,nu.4.& in l. vnius. §.reus, num.1.& §.cogniturum,in fi.ff. de quæstio.& in l.diui.ff.de pœn. & in l.2.§.si publico nu.15.ff.ad l.Iul.de adult.& in auth. qui semel,nu.14. C. de proba.arg.l.iurisgētium.§.si paciscar.ff.de pac. Ioan.Andr.in.c.fraternitatis, de testi.DD.in.c.cum clamor,eo.ti. vbi Felin.nu.5. & alij complures quos refert Hyppol. in d.l.1.§.si quis vltro nu.7.ff.de quæstio.paulò tamen post,nume.7. hoc limitat & intelligit,quando de defensione agitur:secusveró si ad offensam,tunc enim obstare,ait publicationem, testium productioni. In cuius rei testimonium adfert Salice.in l.vlti.num.10.C.de quæstio.Fran.de Aret. in.c.fraternitatis.8.char.de testi.Felin.in.c.cum clamor,num.5.eo.tit.neque huic sententiæ aduersatur, quod Bart. ait in d.l.vnius.§.1.ff. de quæstio. quod,scilicèt, publicatis attestationibus, possunt testes produci ad offensam, id quod etiā voluit Bart. in sua disputa. incipi. iudex maleficiorū, Ang. quoque de Are.in suo maleficiorum tractatu, in verbo cōparuerūt dicti inquisiti,in vlt.char.vers.quæro,an post publicationem, &c. & iterum in verbo,quia iudex dictum processum publicauit.1.colu. cui obiectioni respondet Sali. vbi supra. Bartoli,& sequacium sententiam procedere in nouis capitulis, vt super eis testes produci possint in criminalibus post publicationem. & ita in nullo differat hac in specie criminales causæ à ciuilibus. Et nimirum cùm fauorabiliores esse iudices teneantur ad absoluēdum, quàm ad condemnandum, vt in l.Arrianus.ff. de acti.& obliga.l.fauorabiliores.ff.de regu. iuris.l.40.ti.16.par.3. Hyppo.in singu.90.cuius exordium est fauorabiliores, quorum omniū rationē expendit Alex.in additio.ad Bar. in d.l.1.§.si quis vltro, in verbo, post cōclusionem,quia,videlicet, expresse renuntiari non possunt defensiones, probationesquè in criminalibus, vt Accursius cēsuit in l.pactum inter hæredem.ff. de pact.in glo.vlti.prope fi.vbi Bar. Bal.Ange.Pau.Ias.& cōmu.doct. eius amplectūtur sententiam, vt nouissimè Anto.Gomecius libro variarum resol.3.de delictis.c.13. nu.33 expendit ex l.3.& 4. ff.de libera.cau.& l.non tātum. ff.de appella.cùm igitur probatio nō possit expresse renunciari, ergò neque tacitè, argu.l.cum quid.ff.si cert.peta. At illud negari iure nō potest per conclusionem in causa,probationibus renuntiari,glo. in capit.cum dilectus, de fide instrument.Bald.& Alexand.& cæteri in authen.iubemus. C.de iudic.& alibi sæpe. Atque in crimine falsi est expressum in c. sicut, extr.de testib.in c.licet de proba. id quod Specul.attestatur in titu.

de teste. §. satis vtiliter nu. 5. versi. 13. conclusio: ergò nô obstabit testium receptioni in criminalibus in persona rei, ne tacitè videatur defensionibus renunciare.

CAPVT L. DE PROBATIONE AGIT AD PERPETUÃ REI MEMORIAM.

1 23. Limita. Testibus ad perpetuã rei memoriã examinatis.

Vigesimo tertio † non est locus huic conclusioni, quãdo testes sunt recepti ad perpetuam rei memoriam, & publicati secundũ formam traditam in. c. significauit, extra de testi. & c. Aluericus, eo. tit. qua in specie etiã publicatis, & didicitis attestationibus, licebit alios testes super eisdem producere capitulis, vt asseruit Guill. in specu. tit. de teste. §. satis vtiliter, nu. 6. versic. 17. arg. tex. in. c. veniens. 2. ad fin, extra de testi. cui sententiæ acquieuit Anton. Imol. & Abb. in dict. cap. fraternitatis, num. 17. Nicol. de Mathesil. quem refert Bald. in auth. si quis ab aliquo, nume. 17. C. de testi. Socin. in regula. 493. cuius exordium est, testes publicatis, versicul. 33. fallit Corne. consilio. 174. libr. 3. numer. 6. ea potissimùm ratione, quia ad præparationem futuræ litis recipiuntur non ad decisionem, cùm igitur ad alium effectum producantur, non obstabit testium publicatio eorum productioni, argument. textus in cap. veniens, de testibus. Verùm vt perfectè tractatus hic diffiniri possit, quatuor potissimùm se se offerunt discutienda. Primùm, quando quibusquè casibus, testes ad perpetuam rei memoriam recipi possint? deinde nunquid publicentur? tertiò partis ne citatio requiratur? vltimo quam fidem faciant? vt inde veritas huius limitationis appareat. ¶ Principio † eam verissimam assero conclusionem frequentiori calculo cùm Pontificij, tum etiam ciuilis iuris interpretum receptam videlicèt, reum posse hoc vti remedio, vt testes examinentur ad perpetuam rei memoriam. l. pupillus, quæ est vltima. C. de vsur. pupi. vt qui non possit actorem cogere, vt agat. l. 1. C. vt nemo inuitus: & ideò præparat sibi exceptionem, vt per Bart. nume. 5. Bald. numer. 11. Paul. numer. 2. in princip. Salicet. numer. 2. Alberic. num. 2. Angel. nume. 2. in authent. sed & si quis ab aliquo. C. de testib. per Bart. etiam in l. in l. Aquilia, si deletum. ff. ad l. Aqui. Innocen. & commun. Cano. in. c. quoniam frequenter, extra vt lite non contes. & in cap. significauit, per tex. ibi de testib. vbi Felin. nu. 5. respondet obiectioni si quis fortè assereret, minimè posse reum hoc extraordinario remedio vti, cùm & aliud sibi competat, potest quippe vt silentiũ actori imponatur instare & petere iudicis officio implorato, vt eleganter traditur per glo. Bar. Angel. Pan. Castrens. in l. si contendat ff. de fideiusso. per eundem Bart. & Salicet. in l. si pater. C. qui bo. cede. poss. quare eum alio vti remedio non posse videtur, vt in l. in causę. ff. de mino. † Cui, inquam, Felin. respondet post Anto. Imol. & Abb. ibi, & Imo. in l. 2. in prin. ff. solut. matri. vt regula d. l. in causæ non procedat, quando extraordinariũ remedium cõcurrit cum alio

2 Testes ad petuam quibus casibus recipiantur.

3 Extraordinarium remedium ũ alio extraordinario cõcurrentes

alio similiter extraordinario, qua in specie, vnum nō cedit alteri, vt per eos ibi, ex authoritate glos. in l. de pecorib. C. ad l. Aquil. Dyni & Bār. in l. in prouinciali. ff. de noui ope. nun. Sed quòd testes ante litis contestationem recipiantur ad perpetuam rei memoriam ex æquitate potius, quàm iuris rigore conceditur, vt ex dictis iuribus deducitur, nō ergò tollitur, licèt aliud etiam extra ordinē, & ex æquitate competat remedium, estquè optima limitatio ad d. l. causæ. Neque tamen specialitatem hanc restringi oportet ad testes valetudinarios, aut quorū longa absentia aut mors timetur: sed ad omnes indifferenter extendi profitētur, Bal. Paul. & Salice. in d. auth. sed & si quis. C. de testi. omnes denique iuris Pōtificij interpretes in d. c. quoniā frequēter, & in d. c. significauit.

4 *Quid in reo qui potest esse actor.* † Sed quæret aliquis, nunquid conclusio præmissa locū sibi vendicet in reo, qui potest esse actor, si vult? nimirum in eo qui conueniri potest cōfessoria actione pro aliquo iure incorporali, vt quia aduersarius affirmet fundū eius aliquā debere seruitutem, aut ipsum aliquod debere seruitium personale, reale, vel mixtū. Nā & is, contra quem agi potest cōfessoria, potest agere negatoria, negando aduersario aut eius fundo aliquam debere seruitutem, aut seruitium, vt in §. æquè si agat, vbi post alios scribentes, Iaso. 2. nota. nu. 34. & nu. 55. & seq. insti. de actio. l. 2. ff. si seruī. vendi. gloss. & DD. in cap. examinata, in verbo, possidebas, post medium, extra de iudic. Hæ siquidem actiones iure quodam speciali competunt etiā possidenti, vt dict. §. æquè si agat, & in l. si forte. §. sciendum. ff. si seruit. vindice. ibique Bar. Quare in quæstione proposita videtur non posse testes ad perpetuam rei memoriā produci, nisi eos de quorum morte aut longo discessu timetur, iuxta dispositionem tex. in l. in lege Aquilia, si delectum. ff. ad l. Aquil. & c. quoniam frequēter, extra vt lite non cōtestet. in prin. licet enim ei agere, siue possideat siue minus. Ita asserunt Hostiens. & Innocen. in cap. significauit, in princ. extra de testi. Quod tamen ipsi limitant, vt procedat, fidemquè testes ita recepti non faciant; quando is qui produxit agere vellet: secus si ab alio conueniantur: tum etenim testimonia probant, id quod tamen Bal. negauit in d. auth. sed & si quis, num. 8. in princip. C. de testib. non enim videt Bald. quare fides testium diuidi debeat, vt secundum quid faciant fidem, & secundum quid non, cū ratione defensionis testes fuerint legitimè recepti, vnde Hostiens. in dict. cap. significauit, colu. 2. ad fin. id rectius sentiens dixit valere quorumcunque testium testimonia in casu dictæ decretalis significauit, nam licet vterque agere poterat hic confessoria, alter negatoria, alteri tamen censet fore imputandum, si cùm potuit agere, noluit: huic etenim agere forsitam non expediebat, vel propter sumptus litis, vel quia graue est actoris partes assumere, vt in l. is qui destinauerat. ff. de rei uendicatio. cap. literis, de proba. quare nimirum si hoc fuerit visus remedio. Hac eadē de causa huic sententiæ adhæsit Bartol. authore priore tacito, in authentic. si quis ab aliquo, nu. 5. prope finem.

C. de testib. ibique Bald. & Ange. & Paul. eidem accessere. Anton. quoque Abb. Imo. Feli. & cæteri in d. cap. significauit, per tex. ibi, quem ad hæc Imo. & Feli. dicunt singularem nec alibi reperiri: poterat enim ibi vterque conueniri & agere, patroni confessoria petentes pronunciari, ius sibi competere patronatus, præsbyteri negatoria, negando aduersarijs ius patronatus competere, sed ab omni prorsus seruitute liberam esse Ecclesiam: sicquè pronunciari petētes, iuxta nota in c. examinata, de iud. & in §. æquè si agat, cum alijs supra citatis, institu. de actio. Nihilo tamen minus quoscunque eis licuit ad perpetuā rei memoriam examinare testes. Neque prædictis obstat, quòd & alio iuris remedio præsbyteris, testes producere volentibus, consuli poterat: agere siquidē in iudicio poterant, vt patroni eis scripturam conficerent libertatis, vt Bernar. in glo. pen. asseruit in d. c. significauit, quem omnes ibidē sequūtur.

5 † perinde atque debitor soluens agere potest, vt creditor apochā sibi faciat liberationis, vt in l. plures. C. de fide instrumē. reus item agere nimirum potest, vt fiat sibi instrumentum suæ exceptionis. l. sicut datam. C. de libera. cau. l. dissolutæ. C. de condictī. ex l. sicut & creditor reum cogere potest sibi instrumētum debiti conficiat, vt in l. 2. §. item varus. ff. de aqua plui. arcend. l. 2. 2. responso, & ibi gloss. ff. solut. matrimo. in creditore. ff. de custo. prout & alijs pluribus casibus, reus agere potest, traditis late per Bar. Imol. & Alex. in l. si finita. §. eleganter. ff. de dān. infe. per Anto. 7. col. Abb.

Debitor soluens, potest creditore cogere, vt liberationis apocham conficiat.

4 & alios in d. c. significauit, de testi. verum enimuero licèt hoc remediū reo præsbyteris q; nostra specie competat, idquè sit, vt iam diximus, extraordinarium, vt omnes ibi asserunt DD. nō impedit profectò alterū extraordinariū, nempè receptionis testiū ad perpetuam rei memoriā, iuxta sententiā Accursij in l. de pecor b. C. ad l. Aquil. sicuti & ab omnibus traditur scribentibus in d. c. significauit, & in auth. sed & si quis. C. de testi. † Cæterū neque id ita latè intelligi oportet, nam si quis rem aliquam possidet pacifice, neque vllū habet contradictorē, nullusquè facit ei controuersiam, nequaquam poterit testes ad perpetuā rei memoriam petere, vt examinētur, quippe cū aduersarium nō habeat, quem citare possit, neque dici possit actor, neque reus, cum nōdum est nata actio, ideò cessat forma iurium hoc indulgentium, vt Bald. tradidit in d. c. significauit, nu. 7 & melius in auth. sed si quis nu. 5. vers. sed hic dubitatur. C. de testi. † Et consequenter quarā audere postumus cōclusionē. Actor nimirum testes ad perpetuam rei memoriam producere non potest: lite nondum contestata, vt extra vt lite non contestata, per totum. l. 2. tit. l. 16. parti. 3. & quia in actore cessat ratio, propterquam hoc fuit remedium inuentum, nam probationes eius perire non possunt, neque enim est impeditus agere, quippe qui possit actionem ad id quod putat sibi debitum quandocunque mouere: quare remedio extraordinario sibi subueniri æquū non est vt in l. in causę. ff. de mi. fallit tamen hæc assertio, quando actor timet

6

7 *Actor testes ad perpetuā pertinere nō valeat.*

Limita. 1.

timet mortem, vel absentiam diuturnā testiū in casibus tractitis in l. 2. & seq. ff. de don. cau. mor. tūc etenim testes huiusmodi recipi possunt ante litē contesta. ne probationis copia depereat. c. quoniā frequēter, in prin. extra vt lite nō contestā. l. 2. tit. 16. de test. par. 3. l. 14. tit. 8. li. 2. fo. l. in l. Aquilia, si de lectū. ff. ad l. Aquil. secundū glos. intellectū. Præterea non est locus huic conclusioni, si fortè actor fuerit agere impeditus, vt si debitū est in diē, aut sub conditione: quā in specie ante litem contestatam testes ad perpetuam rei memoriā produci possunt, non modo hi, de quorū morte, aut longa timetur absentia, sed omnes alij, vt probat expressè text. in dict. l. in lege Aquilia, absque aliqua sibi at dictione: ff. ad l. Aquiliam, quem ita intellexit Bernar. An. & Alb. in d. cap. significauit. Bal. in me. 11. Salice. nu. 2. in d. auth. sed & si quis. C. de testib. Innocen. in d. c. quoniam frequenter, in princ. in verbo. absens, extra vt lit. nō contest. Joan. Andr. in addi. ad Speculum in tit. de teste. §. nunc tractemus, in fi. nu. 5. Bar. tamen & Angel. in d. auth. sed & si quis. Imol. & Feli. nu. 6. in d. c. significauit, asserunt contrarium, in. ò quòd si dies, aut conditio potest euenire, & sic facultas agendi competere, antequā testes examinentur: non examinabuntur, nisi tantum hi, de quorū morte, aut longa absentia timebitur, vt in l. in l. Aquilia, secundū glos. intellectum. ff. ad l. Aquiliā. Sed iudicio meo veriorem & magis iuri consonam, & æquitati crederem esse priorem sententiam contra Bart. tum quia eam apertè probat dict. l. in lege Aquilia sæpius citata, tum etiam, quia cùm agere non possit eo tempore quo testes vult producere (qui licèt tunc sani sint, & præsentes interim tamen possent perire, aut recedere, nihil enim est incertius hora mortis) æquum est huic subueniri. ¶ Rursus deficit regula quoties facultatem habens de iure, de facto, quod aiunt, seu iniuria impediretur, veluti si per cauillationes protraheretur libellus actoris, & litis contestatio impediretur, qua in specie, ob recessus, aut mortis timorē, testes procul dubio recipientur ante litis contestationem, perinde ac si nondum fuisset oblatus libellus. Idem etiā si per tyrannidē, vt Bal. adseuerat in d. auth. sed & si quis, nu. 8. ad fi. ex doctrina Inno. & Hosti. in d. c. quoniam. in prin. extra vt lite nō contest. refert & sequitur Feli. in d. c. significauit, nu. 7. de testi. ¶ 4. eadē assertio restringitur, vt procedat, nisi de consensu partium testes ante litem contestatam recipiantur & publicentur, quod fieri nimirum poterit, cùm & aliàs testimonia inualida, partium roborentur cōsensu. c. cum causam. extra de testi. Soci. hoc communiter recipi at. estatur in regul. 502. incip. testes examinari, vlt. limitatione. ¶ † Cæterùm non ab re hîc tractari posset: quid in causis nobilitatis Hispaniæ, quæ vulgô hidalguia appellatur, nūquid testes an litē cōtestatam recipi possint? Et eruditissimus huius Regij fori senator Arceus Otalora in suo vtilissimo nobilitatis libel. 5. par. princ. c. 1. asseruit, his dūtaxat casibus recipi posse, quibus iure communi in alijs causis recipiūtur, scilicèt ꝓpter senectutē, vel absentiā, vel

Limita. 2.

Limita. 3.

Limita. 4.

8 Quid in causis nobilitatis seu hidalguia.

vel alias causas à summo Pontifice, iurisque interpretibus proditas, in dict. c. quoniam frequēter, & in dict. c. significauit, & in d. auth. sed & si quis, eò quòd sine turbatione reali, & pigneris captura nequat is, qui nobilitatē prætendit agere, vt nuncupatim traditur in pragma. Cordubensi. 199 col. penul. in princip. cùm sic ait: *Pero si el que se dixere hijodalgo, dixere que tiene los testigos viejos, o que se quierē ausentar, que los puedan hazer tomar ad perpetuam rei memoriam, segun y como el derecho dispone.* Verumtamē cùm ad ius dicta lex referūtur, videtur nimirum permittere quoscunque recipi testes ad perpetuā rei memoriam, licèt de eorum morte, aut longa absentia non timeatur, ne aliàs contra iura & rationes supra eod. cap. nu. 2. traditas disponere videatur, tumquè maximè cùm reus verè dicatur, qui in quasi possessione nobilitatis existit, nō enim potest actione aliqua experiri, neque compellere actorē, vt agat, vt in l. 1. C. vt nemo inui. quin imò nec ei actio competit negatora, neque aliud prorsus remedium iure nostro Regio, donec realiter molestetur, & pignus reale capiatur, vt d. ct. pragma. quod iure communi Imperatorum facilè cōcedebatur iuxta notata in dict. cap. examinata de iudi. & in §. æque si agat, instit. de actio. Sed quid? cùm licèt negatoria actio competeret, adhuc testes quoscūque ad perpetuam rei memoriā producere, ei minimè denegetur, vt ex crebriori iuris interpre-

9 *Pragmatic. Cordubensis intellectus.* tum sententia satis liquet, & supra num. 3. eod. cap. traditum est. † Quamobrem alterum facilè cōcedendū esse existimarim, aut pragmat. illam sanctionem Cordubę editam non excludere hac in specie quoscunque recipi testes, quāuis senes, aut valetudinarij non fuerint, iuxta iuris communis dispositionē, maximè cùm iuri nostro Regio in alijs causis ius commune Imperatorum non āduersetur, lex siquidem. 2. tit. 16. part. 3. lex item. 14 tit. 8. lib. 2. fori, ea ratione potissimum indulgent, lite nondum contestata, testes recipi, ne iustè impedimento probationes pereant, & licèt exempli causa ibi, aliqui assignētur casus, vt puta ob timorem mortis, vel absentiæ testium, non ex hoc excluduntur alij, quibus iure communi testiū receptio lite non contestata admittebantur, vt in l. 2. aduertit Greg. Lop. vt in reo qui agere non poterat, neque compellere actorem vt ageret, vt in cap. significauit de test. b. Nam quod exempli gratia in legibus exprimitur, non arctat regulam. l. regula. §. vltimo. ff. de iure & fact. ignor. sed ad omnia similia extenditur. l. damni. 2. in fin. ff. de damno infect. & quia leges illę in actore loquuntur. Aut saltem in sæpe dictis nobilitatum causis concedendum est, nullam exigi probationem inquisitionemuè, sint ne testes valetudinarij, aut lōgius profecturi, sed sufficere id tantum affirmare, vt ex verbis pragma. expenditur, cùm sic ait, dixere, &c. non dixit probare. Aut si probatio huius impedimenti requiritur, sat erit duobus comprobare testibus eos esse senes. 60 annorū, & hoc vltimum vsu forensi receptum est. ¶ † Restat modò examinemus nūquid testes ad perpetuā 10 *Publicatio testium ad perpetuā an fiat?*

rei

rei memoriam recepti publicentur. & partibus aperiantur? & sane omissis Doctorum contentionibus, ea est cõmunis resolutio, vt non publicentur, sed in scriptis, redigantur à notario, clausiq; & signati parti eos producẽti tradantur, vt in dict. c. quoniam frequẽter, vt l. te nõ cõtesta. l. 2. tit. 16. part. 3. præterquam in casibus, quibus ad receptionem quorumcũque testium reus aut actor admittitur lite non cõtestata (vt supra latissimè fuit ostensum) horũ siquidem publicatio fieri potest: neque alij insuper testes super eisdem admittẽtur articulis, cũ causa principalis tractabitur. Quippe cûm posset ei imputari, cur alios nõ produxerit testes, qui quoslibet producere potuisset. At verò cûm testes, de quorum morte, aut longa absentia timetur, permittuntur, dumtaxat examinari: nimirum si non publicẽtur, quippe quod in producentis fauorem introductum est, in eius non debet retorqueri odiũ, vt in l. quod fauore C. de legib. nam si publicatio fieret, præcludetur proculdubio via alios producendi testes, vt in cap. fraternitatis, de testib. quod in eius cedere incommodũ, cui beneficium concessum est, nemo non cernit, ita cõcluditur per N. co. de Mate. Bar. Bal. Paul. Sali. & omnes in dict. auth. sed & si qu. C. de testib. per omnes iuris Pontificij interpretes in dict. cap. significabit, de testib. & in dict. c. quoniam, vt lite non contestata.

11 *Qui in causis nobilitatum?*

† Hinc est, quòd in nobilitatum causis publicatio non fit, quando testes ad perpetuam rei memoriã senes aut valetudinarij tantũ examinantur alijs exclusis, ne via eidem præcludatur alios producẽdi testes, cûm causa principalis agetur. Sin autem omnes testes producti, nullo habito discrimine, sint nec ne senes aut valetudinarij, recipiãtur: publicatio proculdubio fiet, vt ea facta obiectiones in testes fieri possint aduersario, ne aliàs ei defensio denegetur. Sed hoc in Regno eo vtimur iure, nempe vt testimonia hæc in publicum redacta partibus non tradantur, sed in archiuo publico deponũtur, ne eorum occasione à tributis eximantur, qui forsitan nobiles non sunt, vt Dominus Arceus attestatur vbi supra cap. 15. partis principalis, nu. 5. ad eiusq; instantiam hoc fuisse decretum in commicijs anno. 1552. in oppido Madrid celebratis.

12 *Citatio an requiratur in probatione ad perpetuam?*

† Cæterum vt nihil prorsus hac in re desideretur, excutiendum nobis, nunquid in examinatione testium ad perpetuã rei memoriam citatio partis requiratur, & quidem id perpetuum est, citationem requiri: siue omnes examinentur testes, siue ij tantum, de quorum morte, aut absentia timetur. d. c. quoniã frequenter, & dict. cap. significauit d. ll. part. & fori, verùm inter has duas species hoc nimirum est discriminis, vt primo casu citatio personalis requiratur. 2. verò sufficiat ad domum, si est absens, aut si domum non habet in loco vbi recipiendi sunt testes per edictum aut proclama: debet tamen hęc receptio intimari parti cûm venerit: & si ei intra annum non nuntietur, nõ valent testimonia, vt dict. cap. quoniam frequenter, in princ. & dict. l. 2. titu. 16. part. 3 & dict. l. etiam fori. 14. tit. 8. lib. 2. ratio discriminis est. Nã si at ẽ-

datur

d aturh oc vltimo casu, vt pars personaliter citetur, imminebit profecto idem periculum, nimirum quod interim fortè testes peribũt. Ideòque maiori periculo cautius fuit prouidendum. Sed quia plenissimè Salice. hæc enucleauit in d. auth. sed si quis, num. 4. C. de testib. de his hactenus, vt interim non omisserim hæc in tractatione adnimaduertere citationẽ omninò exigi omnium quorum interest, ex doctrina Innoc. & Feli. nu. 1. in cap. Albericus, de testib.

13 *Citatio non requiritur ad probãdũ casum in longinquis partibus.* † Cęterùm si immineat periculũ, probabũt haud dubiè absque citatione, veluti si quis naufragium aliumue casum probare intendat in lõginquis partibus: vt qui a portabat equum, qui in itinere, morbo aliquo deperijt absque eiusculpa, nulla tunc partis citatio requiritur, modò coram iudice examinatio fiat illius loci vbi id contigerit, licèt non sit iudex rei, vt colligitur ex l. si quis. C. de naufrag. lib. 11. ibiquè Bar. Platea DD. cõmu. & l. 2. ti. 16. p. 3. & ibi Mõtal. Pet. de Rau. in cõpendio iuris ciuilis, in sig. incipi. volo quòd notes. Paul. Castr. etiam in l. si creditor. ff. de pignora. acti. Areti. & Deci. in c. 2. de testi. col. 6. nu. 26. Felin. in d. c. quoniam frequenter, vt lite non cont. 5. col. in medio, facit etiam l. scire oportet. §. sufficit. ff. de excusa. tuto. vbi sufficit casum probare secundum ius gẽtium ex naturali iustitia non attenta ciuili solennitate. Ex eadẽ radice procedit, quod licet verum sit, testes esse recipiẽdos coram iudice causæ licèt sint alienigenæ, vt Innoc. Hosti. & Abb. adnotarunt in d. c. quoniam frequenter, in prin. si tamen testes in eo non reperiuntur loco, vbi principalis causa debet agitari, & periculum fortè esse in mora, propter mortis aut absentiæ periculum possunt examinari per eum iudicem illius loci, vbi testes reperiuntur, ne pereat probatio: argumẽ. tex. in l. tutor, qui repertorium. ff. de admi. tutor. c. vt famæ, de senten. excõmu. & ita concludit Anto. & Abb. in d. c. quoniam frequenter, Bartho. Soci. in consi. 244. considerata facti contingentia, nu. 7. vers. 4. contra eundem, lib. 2. ¶ Postremò id. superest examinemus, quam fidẽ faciant hæc testimonia ad perpetuam rei memoriam? & quidem non modicam fidem huiusmodi testimonijs adhibendam esse probant iura superius citata, in l. videlicèt, in l. Aquilia si delectum. ff. ad l. Aquil. in auth. sed & si quis. C. de testibus, & in dict. cap. significauit, & d. cap. quoniam frequenter, in princ. vbi omnes concludunt, iudicem sententiam interlocutoriam proferre debere, vt attestationes fidẽ faciant, hæc tamen sententia in causis nobilitatum non profertur, vt Arceus Otalora asseruit in dict. c. 1. 5. partis principalis, num. 4. 14 *Testes ad perpetuam, quem fidem faciant?*

Ex quibus (vt eò se nostra controuertat oratio quò digressa est) liquidissimè apparet, limitationem prædictam iure communi veram non esse: nam si probatio fidem facit, quorsum iterum super eisdem articulis examinandi sunt testes? iure verò nostro Regio necessum est, vt denuò, cùm causa ordinariè agitur, testes superstites examinentur, aliàs fidem non faciunt: vt in dict. l. 14. ti. 8. libr. 2. fori, nimirùm ergò si publicatio non impediat testium quorum-

cunque

eunque receptionem super eisde capitulis aut directò contrarijs.

CAPVT LI. ALIAS complures prosequitur limitationes.

1 24. Limita. In testibus coram arbitra examinatis. Vigesimo quarto † isthæc limitatur assertio in testibus corā arbitrio examinatis & publicatis, nam ij denuò repeti poterunt, non obstante publicatione, si pars aduersa noluerit dictis eorum stare, eis verò aut quibuslibet eorum mortuis, stare necessario tenetur, potest tamen in personas & dicta eorum obijcere. l. vltim. C. de testib. cap. præsentia a, extra eo. Afflictus in consti. Regni Siciliç incip. iurisperitorum nu. 9. ¶ 25. fallit, si mu-
2 25. Limita. Si mutetur modus agendi. tetur actio, aut modus agendi. ca. veniens, vbi etiam Doctores extra de testib. l. 17. tit. 9. par. 4. cùm sic ait: *la razon porque puede ser aduchos otra vez los testigos en aquel mesmo pleyto sobre que ya testiguaron, es, porque se camio la demanda, ca primeramente testiguaron sobre la denũciacion, y despues sobre la acusaciõ* ¶ † 26. fallit, quã-
3 26 Limita. Instrumentũ coadiunātes possunt produci testes. do post testiũm publicationē instrumentũ produceretur, possunt enim simul cum instrumento testes produci instrumentum coadiuuantes. c. series, ibique Anto. & Imol. extra de testib. Socin. in regul. 498. limi. 47. ¶ 27. regulæ non
27. Limita. est locus, quando pars quæ testes produxit in 1. instantia, ab eis audiuit, & dicit, quòd ipsi deposuerant non interrogati. Innocen. in cap. fraternitatis, & cap. ex tenore, de testib. Bar. in authen. at qui semel num. 28. C. de proba. Ang. in auth. de testi. §. cũ a verò multi, in princ. Socin. in dict. regula. 498. limi. 26. ¶ 28. fallit, quando
fallit, si allegatur cum corruptione testium, vt habetur in cap. series, de probationib. Antoni. penchar. in dict. cap. fraternitatis, Ange. in Auth. de testi. §. quia verò. 2. col. Socin. vbi supra limi. 13. Innoc. Ioan. Andr. Anto. Abb. & Feli. num. 27. in cap. licèt, de probat. 28. Limit.
¶ 29. † non procedit, quãdo subest aliqua iusta causa æquitate suadēte, quia tunc subuenitur per in integr. restitu. ex clausula generali, si qua mihi iusta causa esse videbitur. l. 1. ff. ex quib. caus. maior ex doctrina Innocen. in cap. intimauit, de testib. vbi etiam Felin. nu. 3. vbi causas cōplures enarrat Anton. in dict. cap. fraternitatis, Socin. vbi supra. 35. limita. latissimè Hippo. in l. 1. §. si quis vltro, nu. 53. & 57. ff. de quæstio. 4 29 limita. Quando subest iusta causa.
¶ 30. fallit, quando nulli sunt testes producti, licèt sint data capitula, vt est testimonio Anto. in dict. c. fraternitatis, Socin. in dict. regula. 498. 34. limi. quia tex. in dict. authe. de testib. §. quia verò, nimis ponderat dicta testium secundum Anton. in dict. c. fraternitatis, Soc. limit. 34. l. 42. §. 29. in pragma. 30. Limita.
¶ 31. limitatur, quando inter easdem personas, secus si inter alias, tũc enim publicatio non obstat testiũ productioni c. constitutus, de testib. ibiquè eius capitis expositores, & in locis superius non semel citatis. 31 Limita.
¶ 32. † fallit, si in altera instantia agebat ex contractu, in altera verò ex delicto, vt Angel. adnotauit in l. quidam tabularum, in fin. ff. de fur. per tex. ibi, quem ad hoc dicit expressum, qui tamen non probat Socin. vbi supra, limit. 22. 5 32 Limita. Quādo causa mutatur.

Bar.

Bar.in l.2.§ 1.ff.quo.app.non recip.& in l.nihil.ff. de códi.inde. idem si testes super possessorio publicantur, possunt enim super petitorio iidem repeti, aut alij super eisdé articulis examinari Rota in nouis decisione.437.
33.Limita. ¶ 33.fallit in eo, qui est bonæ frugi vitæq; laudabilis ac magnæ opinionis, is enim potest post didicita testificata testes super eisdem articulis producere, ita Bald.in cap.præterea, de testi.cogen. Guill. Ben. in cap. Raynuntius in verb. adiectæ impuberi, num.20.extra de testament. Nec id mirum quidé quandoquidem propter vitæ integritatem & sanctimoniam, authoritatemque hominis à regulis communibus quandoque recedimus, vt per Ias. traditur in l.iuuemus. C.de iudic. Alciatum, qui aliqua tradit exempla lib. 1.de verb. significa.col.16.linea.21.& seq.
6
34. Limit. In testibus legatissimus ¶ 34. † fallit, si testes quos publicatis attestationibus produceret quis, essent legalissimi, omnique exceptione maiores, vt pluribus ostendit rationibus Hyppol.in l.1. §.si quis vltro, numer. 10.& seq.ff.de quæstio. vbi plura in eam rem singularia congerit Guill. etiam Benedi.in repe.cap.Raynuntius, in verbo, impuberi, num.20.de testa
35 Limita. ¶ 35.publicatis attestationibus, testes super eisdem, aut cótrarijs articulis recipiuntur, si agitur de cicatrice, sit nec ne mantura, Bal.in cap.cum causam.1.col. de proba. Hyppol.in d §.si quis vltro, num. 46.& in singu.66.publicatis attestationibus.
36.Limita. ¶ 36.fallit, vbi testes examinati de valore rei & publicati, iterum examinentur in appellationis causa super maiori summa Bart.& Angel.in l. cũ fur ti.ff.de in litem iuran. Bal.in c.cũ causam.2.per text.ibi, extra de testib. Socin.in dict.regula. 498.limita.42.
37. Limit. ¶ 37.si minor vel Ecclesia in integrum restituatur. l. minor.25.annis. ff. de mino. DD.in l.vbi.ff.de edend.& in d.c.fraternitatis, vbi Felin.limitat num. 6. versic. 3. in quantum de testib.& etiam tex. Regni nostri, qui ponit formam & terminum huius in integrum restitutionis, in pragmaticis.l.42.ordinis iudiciarij.c.20.& c.28.
38. Limit. ¶ 38.fallit, vbi post publicationem testium quis velit per rei euidentiam probare ex eisdé articulis, aut directò contrarijs, Specul.in tit.de proba. §.videndum. versi.hoc quoque Bald.in l.si quis testibus, in fin. C.de testi. Felin.in d.cap.fraternitatis, num.10. vers. item limita, vt per Bald.extra de testib.
39 Limita. ¶ 39.fallit in paupere testes producente, cessat enim hoc casu præsumptio corruptionis, non enim habet quo testes corrumpere possit, & ita stylo forensi receptũ est.
40. Limit. ¶ 40. & vltimo prœmissa regula limitatur quoties testis nó fuit interrogatus de causa, nec ipse reddit eam, nam poterit tunc repeti post publicatas attestationes, argum.tex.in cap.per tuas, & cap.cum clamor, de testib. quod nuncupatim asseruit Cardi. & Felin.num.8.in cap.cum causam, de testi. Imol.in dict.c.per tuas.2.colu. ¶ Et ex supra dictis videre licet, quantum leges faueant probationibus, ne fortè ius partium pereat. † At iure nostro Regio prædictæ limitationes, in causa dumtaxat appellationis locum habere possunt, non auté in prima instantia, quia publicatio nó fit, nisi elapsa tandem dilatione probatoria, 7 Limitationes prædictæ iure Regio quando locũ habeant?

post

post cuius decursum testes nō admittuntur, nisi per restitutionem vt colligitur ex dispositione dict. pragma.42. ordinis iudiciarij.ca. 20.28.29.& alijs, sunt tamē aliqui alij casus, quibus probatio admittitur elapso termino, vt in 2.3.4. 6.7.8.9.12.14.15.17.21.23.24.28.35 & 37.limitationibus, & alijs per Feli.traditis in cap. licet causam, nu.18.& seq.de proba. † Quo fit,
8 vt praxis admiserit hoc in foro Regio, vt quoties causæ appellationum in eo trutinantur, parte altera se ad probandum offerente, siue quid noui alleget in grauaminibus per eum expositis, siue nil nouum, sed ea tantum, quæ in prima discussa fuerant instantia, ad probādum nihilominus admittatur. Potest siquidem aliquis vsu euenire casus, de quo in supra traditis limitationibus, quibus super eisdem articulis, aut directò contrarijs, probatio fieri iure possit. Quarè nō obstante lege Regni.1. titul.4.ordi.iudi.lib.3. ordina.& pragma.de Alcala.205.c.11.quamuis nihil noui allegetur, admittūtur, vt prędixi, ad probandū. Ad iudicis quippe officium expectat veritatem modis omnibus inuestigare, & ad lucē perducere, maximè superioris. Quid enim si nō rectè fuerit articulus factus in prima instantia, quod non semel fit, nunquid imperitiam aduocati æquum erit adeò nocere clienti, vt eum succumbere faciat? In 3.verò instantia post supplicationem primæ sententiæ per auditores latę, si nihil noui adlegetur partes nimirum ad probandum non admittuntur: cùm hæc ratio cesset. Sunt etenim hoc in foro disertissimi patroni, quorum ignorantia in articulis ab eis factis minimè præsumenda est. Quarè ad litem prolatandam videtur potius probationis oblationem factam fuisse, quam ad iustitiam consequendam: quamobrem dilatio ad probandum petenti, vt plurimum denegatur, nisi fortè testes nullos in aliqua produxerit instantia, tum etenim facilè ad probandum admittitur, ne ius eius ob defectum probationis pereat, quod esset iniquissimum, præcipuè iure nostro Regio, quo inspecta veritate proceditur, explosis iuris solennitatibus, vt d.l.11. tit.1.li.3. ordinatio. sæpius citata statuitur.

Praxis fori Regij in admittendo partes ad probandum in 2. aut. 3 instantia.

CAPVT LII. CONclusio, quam vocant, causæ sit ne de substantia iudicij?

SVperest modò, vt præcitata lex. 11. perfectius enucleetur, id examinemus:† 1
nunquid iure nostro Regio conclusio in causa sit de substantia iudicij, an verò omitti possit? & primò videamus quid sit conclusio? & quidem iure communi est renuntiatio quædam allegationum & probationū tacita, adeò quòd ea facta, nihil potest produci in causa, nihilquê aliud superest prę ter sententiam, gloss.in cap.cum dilectus, de fide instru.eodem iure conclusio non est de substantia, sed ex quadam consuetudine, vnde si omittatur, non vitiat processum Abb.& Felin. in cap.cum.I. & A.de re iudica. Cardi.in Clem. sæpe.§.& quia.19.q.de verbo.signi.longequè minus in causis summarijs, quibus necessariò non requiritur

Conclusio in causa an sit de substātia

quitur conclusio.d. Clem. sæpe. §. & quia, Ioan. Andr. in addi. ad Specul. in tit. de renun. & conclu. in princ. & ibi per specul. de reliquis hanc tractationem concernentibus. Iure veró nostro Regio conclusio in causa necessariò fieri debet. l. 1. versi. *El qual termino passado*, & iterum in fin. tit. 4. li. 3. ordin. quod potissimum procedit, quando agitur contra absentes criminaliter in casu dict. pragma. Alcala 205. c. 12. ibi: *Y esto asi hecho, sea auido el pleyto por concluso para difinitiua*, vt per Nunnium responsio. 1. numer. 4. nam formam inducit lex illa, qua non seruata, processus est nullus, ita Bal. in l. iuuenus. C. de iudic. Hyppo. in sua pract. criminal. §. postquam, versi. 34. & in summa hoc vnum potissimũ ad æqui boniquè iudicis pertinet officium, veritatem modis omnibus vndecunque indagatam eruere, ad lucêque perducere (vt iam millies repetimus) ne angustia probationum aut negligentia iudicis, iustitia (quæ filia veritatis est) impiè occultetur: talem igitur esse oportet iudicem, vt multis incõmodis egritudinibusque veritas debilitata, tandem talis viri æquitate recreetur. † Hinc iudicibus nimirum leges præcipiunt, probationibus vt faueant, vtquè eæ minimè restringantur, sed vt salue sint, totis carent neruis. l. ne quid. §. de his. ff. de incend. ruin. naufra. l. curent. ff. de testi. Bart. & cæteri in l. si duo patroni. §. Iulianus. ff. de iureiurand. vbi & fauore probationum cõcedunt admitti posse articulos parum adminiculantes, Aymon Crane. in cõsil. 203. lib. 1. num. vltim. Hyppo.

2 *Probationibus fauendũ est.*

in l. 1. §. si quis vltro. 4. col. num. 9. ad fi. ff. de quæstio. † mater enim est iustitiæ veritas, vt Bal. asseruit in l. libertinis. ff. de statu homin. Corne. consi. 288. lib. 3. nume. 10. Ioann. Neuizan. in sua sylua nuptia. lib. 5. num. 113. vbi & pluribus sequentibus pluta de veritate dicit, quæ hîc non abre referri possent, si modò transcribere velim ibi scripta, quod facere minimè statui. Plurima deinde se se mihi offerebant dicenda circa veritatis encomia: quæ, cùm ipsa sibi plaudat, proprioquè sit contenta præconio, neque alterius theatri strepitum requirat, tacenda duxi, & transire libet ad fidelitatem.

3 *Veritas est mater iustitiæ.*

CAPVT LIII. DE *fidelitate agit, per quam medulla arboris repræsentatur.*

PORrò † fidelitas medullã arboris, vt iam dixinius, repræsentat, quæ sanè veritati coniuncta inuenitur semper, vt ex eius allusione inspicere licet, ideò enim dicitur fides, quod prius dictum fiat. Est quippè fundamentum iustitiæ fides, idest, dictorum conuentorum constantia & veritas, testis est Cicero officiorum primo numero. 35. Sed quid iudex pollicitus est, quiduè iure iurando asseruit, quo tempore ad cingulum amissus est? nempè † æquum esse in causis vtrique parti, & in publicis disciplinis: nulliquè præterquã iustum est præstaturũ: sed vniuersa delicta, addit, exequar, & omnem æquitatẽ seruabo, prout mihi visum fuerit iustum: & eos quidẽ qui innoxij sunt,

1 *Fidelitas veritati coniũcta inuenitur semper.*

sunt vndique innoxios, illæsosquè conseruabo, noxijsquè imponam supplicium, secundum legem & omnem iustitiam, sicuti iam dictum est, inquit Iustinianus in authē. iusiurandum, quod præsta. ab his prope finem, collatio. 2. idquè omnibus commune est iudicibus, quidquid Irnerius dixerit in authent. hodie iurant. C. de iudic. qui hoc in defensoribus tantum ciuitatum concedit verum esse: alios verò iudices negat hoc sacramentum præstare esse obnoxios, sed secūdum quod eis visum fuerit iustius & melius. Quod sanè Accursio non placuit. Quia omnis, etiam maior, tenetur leges sequi in iudicando, vt in dict. auth. iusiuran. quod præsta. prope finem, vnde Irnerius in dict. authentic. hodie mutilata verba suppillauit, Iustinianus siquidem eo in loco non posuit eā differentiam, quam ipse inuexit. Nec id mirum, solet enim in trāscribendis authenticorum textibus aliquando vel dormitasse, vel punica religione seruasse fidem. Si igitur ea quæ iureiurando promisit iudex violauerit, fidefragus non immeritò appellabitur, quippe qui iusiurandum violat, is fidem violat, quâm in Capitolio Iobis optimi maximi (vt in Catonis oratione est) maiores nostri esse voluerunt. Nullum enim vinculum (teste Cicerone officiorum. 3. nu. 151.) ad astringendam fidem, iureiurādo maiores arctius esse voluerunt. Id, ait, indicant leges in. 12. tabulis indicant secretę, indicant fœdera, quibus etiam cū hoste deuincitur fides, indicant nationes, animaduersionesquè cēsorum, qui nulla de re diligentius, quàm de iureiurando iudicabant. Demùm eo ventum est, vt si in aliquo à legum præscripto discrepet, infidelis dicatur, siuè id consultò, aut inconsultò fecerit: perditquè muneris sibi commissi effectum, vt nomine tenus ei maneat iudicandi officium, fidelitate namquè deficiciente (quæ mater est omnium virtutum, vt in l. 9. tit. 21. part. 2.) cæteræ necessariò deficient virtutes. † Denique fidelitas in duobus præcipuè consistit, nempe, vt Regi, cuius vicem iudices in iudicando gerunt, iuxta legem Regni part. 3. tit. 4. l. 3. damna vitari, & cōmoda sibiquè vtilia totis viribus parare curent, vt in l. 18. tit. 9. part. 2. & l. 4. titu. 15. lib. 2. ordi. vtquè iussa Principis & leges, quarum sibi commissa est executio, ad vnguem obseruare nō negligāt. § . cūque in procœmio institutio. ibi, Circa nostras iussiones fidem, &c. officium nāquè iudicis est, vt inquit text. in c. iudicet. 3. q. 8. vt nihil ex arbitrio suo faciat, aut ex proposito domesticæ voluntatis, sed iuxta leges & iura pronuntiet, statutisquè iuribus obtemperet, neque propriæ voluntati indulgeat, quod si neglegerit, nomen tantum habebit iudicis absque effectu. Id quod Marcus Cicero officiorum. 1. nu. 173. eleganter dixerat, proprium quippe esse munus magistratus asseruit, se intelligere personam ciuitatis, debereque eius dignitatē & dedecus sustinere, seruare leges, iura describere, & fidei suæ commissa meminisse. *Adn.* Vtinam hæc ita fierent, fidelitatēmquè super omnia iudices amplexarentur, sed quorsum modò fidem modò fidelitatem appellas?

3 *Fidelitas in quibus consistat.*

V *Rela.*

2 *Rela*. libẽter in sinuabo. † Est quidem hoc nomen fides duplex & æquiuocum ad duas virtutes: alteram intellectualem, & alterã moralem. Significat enim primò habitum & virtutẽ mentis, qua certò & constanter dictis cuiuspiam adhæremus, quemadmodũ Aristo. in Topi. li. 4. Fides, inquit, est opinio cum vehementia, idest assensus sine hæsitatione. Et hæc in eo qui ad magistratum euocãdus est, potissimum exigitur. Significat. 2. habitum voluntatis, qui & fidelitas appellatur, quo dicta & promissa factis cõplemus, & certa facimus. Quã graphicę describit Cice. 1. officiorũ. c. de iustitia, nu. 35. dicens, Fides est dictorũ cõuentorumquè constantia & veritas, quam tanti fecere Romani, vt statuam ei, Iouis optimi vicinam, in Capitolio statuerẽt, quod ex oratione Catonis refert Cicero officio. 3. nu. 142. Cæterùm vt hæc lucidius explicentur, illud in primis sciendum est, duplicem esse id genus fidem, alteram fidem, alteram quidem quæ versatur circa debitum legale, quod est verè & iure debitum, quale est in commercijs & contractibus ciuilibus, in quibus est ratio dati & accepti, verbi gratia, des est emptorẽ statuto tempore promissum pretium soluere, & coniuges mutuas sibi operas impendere, & ciues Principi parere: ac denique Principem qui tributa populi recepit, ciues vicissim armis tueri, ornare moribus, & legibus emendare, quod sonat illud Euangelij, Quis putas est fidelis seruus & prudens, quẽ constituit dominus super familiã suã, Mathæi. 24. Et huiusmodi fides nulla ratione à iustitia separatur, imò est ipsa iustitia, atq; ideò per omnes materias iustitiæ diffũditur, & de hac loquitur Cicero loco citato, vbi dicit fidẽ fundamentũ esse iustitiæ, vt pote quòd omnis iustitia inde pendeat, si certum quisque faciat quod dicit. Alia verò est fides, seu fidelitas, quæ versatur circa debitum morale, quod non est absolutè debitum, sed ad quandam naturalem pertinet honestatẽ, vt si quis quid ex liberalitate sua & bonitate promisit, fides est vt impleat, quod sapiens admonet Ecclesi. 5. si quid vouisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis & stulta promissio, & huiusmodi fides nõ est proprie iustitia, nam vbi debitum fundatur in sola liberalitate, & bonitate promittentis nõ est vera ratio debiti, nec est proinde integra ratio iustitiæ. Est tamẽ vt docet sanctus Tho. 2. 2. q. 80. pars potentialis iustitię. Nã partem potentialem cardinalis virtutis vocant Philosophi illam virtutem, in qua non est tota ratio talis virtutis cardinalis: sed propter similitudinem reducitur ad illam velut liberalitas reducitur ad iustitiam, vt Dominicus Soto adnotauit in suo, de ratione tegen. & detegen. secretum libello, membro. 1. versi. 3. notandum: sunt tamen quædam quæ seruanda non sunt, vt quæ sunt ijs, quibus promisseris inutilia Tull. officio. 1. nu. 47. *Adu*. Verissima sunt omnia, sed fidelem virum quis inueniet? inquit Salomon Prouerbi. 20. Quare de his hactenus. *Rela*. Faciam lubens, neque in his amplius dimorabor. Quare tempus & ratio postulat, vt ad tertiã arboris medullam transeamus.

Fides est duplex.

CAPVT

CAPVT LIIII. DE secreto, quod arboris medullā repræsentat, agit.

1 *Secretum in iudice requiritur.*

DIximus † secretū esse medullam arboris nostræ neque immeritò, nam sicut medulla arboris naturalis recondita est: neque qualis sit, intelligi potest, donec fructus ab ea producantur: ita & veritas & fidelitas latet, donec fructus iustitiæ, quę filia veritatis & fidelitatis est per sententiæ prolationem edantur, vt in l. Regni nostri par. 4. ti. 3. lib. 13. cùm enim iudici aliquod Regis committitur archanum, illud cordi affigere tenetur. l. 26. ti. 9. par. 2. l. 4. tit. 15. lib. 2. ordi. ad id quę secretum seruandum fides inclinat, vt Dominicus Soto adnotauit in suo de ratione tegēdi, vel deteg. secretum, libello, membro. 1. q. 1. qua etiam fide astringitur, vt si quem viderit noxium, nō statim animum declaret, sed in secreto habeat, donec sententiam proferat. l. 13. tit. 4. par. 3. idquè potissimum decet in consistorio & senatu Principis, vbi totius regni maxima cura geritur. l. 5. & 18. tit. 9. part. 2. nam si Stoicos imitantes, qui studiosè exquirunt, vnde verba sint ducta, nomen consilij consideremus, à cō & sileo dictum, nil aliud ex huiusmodi ethymologia deducemus, quàm vt Principis in consistorio & conuentu simul congregati silere teneantur, quæ ibidem proposita fuerint. vt testimonio est AEgidius de regimine Principum. lib. 3. par. 2. c. 18. Nec immeritò dixi medullā arboris nostræ in veritate, fidelitate, & secreto consistere, nam sicut superius probatum est veritatē, donec sententia proferatur, esse tacendam, ita & fidelitas in tacendo consistit, fidelis quippe (vt Prouerbiorum. 11. scribitur, & in c. vlti. 5. q. 5.) is verè appellari potest, qui celat amici commissum, qui autem ambulat fraudulenter, reuelat archana † Sed tamen ne hic allucineris, aduertēdum est, vt ex Dominico Soto accepi loco nuper citato, cùm de fide agamus. 2. conclusio, quæstionis primæ, mēbri. 1. aliud esse secretum seruare, ad quod quisque tenetur ex officio publico, aut legali debito, aliud verò ad quod quisque solum ex honestate naturali obligatur. Primū quippè est officium fidei, quę est pars subiectiua, & propria species iustitiæ. Secundū verò est officiū fidei, quæ est pars potētialis iustitiæ. Exemplū primi, senator, aut canonicus, aut quicunque publica astringitur fide, virtute iustitiæ tenetur seruare secretum publicum, & Episcopus secretum Papæ, quod iurat seruare, cap. ego Episcopus, de iureiuran. quod si reuelat, committit iniustitiam & grauiorem ex genere suo, quam si non redderet mutuum aut furtū, sed inter personas priuatas, qui data fide, recipit archanū amici tenetur illud abscondere de iustitia. Quo fit, vt qui per iniuriam extorsit ab alio secretum suum, teneatur illud seruare, sicut fur tenetur ablata restituere, vt si quis alienas aperuit literas, præterquàm quòd grauiter peccauit, obnoxius est secreti seruandi, licèt quandoque venialem tantum incurrat culpam, vt eleganter docet Martin. ab Azpilcueta in manuali confessorum, cap. 18. nume.

2 *Secretum quotuplex sit.*

54. & in cap. sacerdos, de pœnit. disti. 6. nu 6. & 16. & seq. At verò quādo quis iussu aut relatione tertiæ personæ secretum nouit, tunc nō propriè de iustitia, sed de honestate naturali tenetur illud seruare. Hæc ille. Et mortaliter peccaret reuelando, nisi via iuris, vt idem ipse asserit. 2. q. 1. membri. 4. conclusione, in fin. Hæc insuper arcana, ad quæ ex officio publico astringimur, reipublicæ statū incolumen cōseruant, hæc vt liberè iustitia ministretur, hæc vt imperium augeatur, agunt. † Nā quid aliud quæso Romanę reipublicæ auxisse, imperium effecit, quàm fidelitas consiliariorum & senatorum? Qui perinde cordi cōseruabant, & silebant quidquid in senatu proponebatur, atque si ea minimè audiuissent, vnde Valerius li. 2. c. de institutis antiquis, eos cùm valde encomijs efferret, quam fidum, ait, & altum erat secretū reipublicæ consistorium, silentijquè salubritate munitum: cuius limé intrantes, ita dilectionem publicam induebant, vt nōdum vnum, sed neminem audijsse crederes, quòd tam multorum auribus fuerat commissum. Et parum supra, Adeò, inquit, patriæ magna charitate tenebātur, vt archana consilia patrum conscriptorum multis seculis nemo senatorum enuntiauerit, verumenimuerò nō modò iudicum, sedet, vt modò dixeram, priuatorum officium est, teste Gregorio, non tantum oculos castos seruare, verumetiam linguā. ca. ex merito. 6. q. 1. Ecclesiastes namquè scribitur. c. 5. Ne temerè quid loquaris, neque cor tuū sit velox ad proferendum sermonem: in multis enim sermonibus

3 *Secretū Romanorū commendatur.*

stultitia inuenitur. Plurima alia de arcanis tradūtur per Andr. de Isernia in c. 1. de feudis datis mini. baluator. in vsibus feudorum, & in cap. vnico, qui. mo. feu. amitta. per Gregor. Lup. in l. 5. & 8. titulo. 9. part. 2. quæ hic non refero, vt interim omittam Alciati emblema vnum, quo docet, cōsilia non esse vulganda, his carminibus.

Limine quod cæco obscura & caligine monstrum
Gnosiacis clausit Dedalus in latebris,
Depictum Romana phalans in prelia gestat,
Semiuiroque nitent signa superba boue:
Nosque monent, debere ducum secreta latere
Consilia autori cognita tecbena nocet.

Ex quibus quàm vtile quamquè sit necessarium reipublicæ secretum facilè cernere licet, sed hæc hactenus.

CAPVT LV. Arboris nostræ ramos esse iudicum officiarios insinuat, iniuriaquè eis factam iudici fieri.

SExtò arboris nostrę ramos censui officialibus adæquari: nempe tabellioni, nuncio, apparitori, executori, & similibus: hi enim iudicum officiales appellantur, ex sententia Lucæ de Pena in l. omnes. 4. col. ad medium. C. de decurio. li. 10. Nam & ij brachijs assimulantur, sine quibus nihil agere valemus. perindequè iudex absque officialibus, atque

1 *Officiales iudicū ramis arboris adæquantur.*

que arbor demptis ramis nequit procedere fructus, hoc est, iustitiã æquè partibus ministrare. *Adu.* † Nonne & ipsi iudices officiales appellantur, etiam maiores, nempe Senatores, Regijq; consiliarij officiales sunt, vt Bald. adnotauit consi. 378. cuius exordium, Saluo semper, li. 4. num. 2. & 4. quorsum igitur quas modò arbores appellasti, nũc ramos facis? *Resp.* Haud sanè dubium est, magistratus etiã maiores appellari officiales Regis, cuius respectu rami nimirum dicuntur, quippè quibus iustitiæ exequutio & regimen reipublicæ per Principem exercetur. Sed de ijs modò officialibus nostra se habet oratio, qui in iudicum & magistratuum quorũcunque officijs militãt. Cæterũm cùm ramis eos compararis dixerim, examinandũ nobis est, quo iure id comprobetur. Deinde quo modo suo sint tẽpore putandi, resecandi, purgandi, & inserendi? & quis eorum debeat esse putator? quouè pacto eius putandi, & inserendi munus exercere teneatur? ¶ † Et primũ ex eo deducitur, quòd officiariorũ facinus pro facto iudicis reputatur, quo fit, ex omissione aut crimine ab ipsis patrato, iudex teneatur, si tamẽ in officio, vel ratione officij delinquãt, partesq; læsæ ad interesse obnoxij fiant, vt Bar. cẽsuit in l. 1. §. familię, nu. 2. ff. de publi. & vecti. & iterũ in l. debet. ff. nautæ caupo. stabu. & in l. 1. §. serui. ff. de fur. aduer. naut. per text. vbi Bald. in rubri. C. de pœna iudic. qui male iudi. & in l. obseruare. §. proficisci, in princip. ff. de offic. procons. id quod etiam deduxerũt ex tex. l. 1. vbi rursus Bar. C. ad l. Iul. repetun. & in l. nullus. C. de assesso. & in l. cõsiliatio: eo. tit. & in l. 1. C. vt omn. tam ciuil. quàm mili. iud. glo. in auth. de iudi. §. hi qui, colla. 6. Sali. in l. fi. C. de his qui latro. occultat. Albe. in rubr. ff. de statu libe. & in l. sticho. §. seruus testamẽto, per text. ibi. ff. eo. Quæ tandem locum habent, quãdo iudex ipse officiarios elegit, est enim quid sibi imputetur, si improbos negligẽtes, aut ignaros selegit. l. licet. ff. nautæ caup. stabul. Floria. in l. si seruus. §. si fornicarius. ff. ad l. Aquil. Ang. in l. 1. C. si rector prouin. Ias. in l. age cũ Geminiano, ad medi. C. de trãsa. & tex. Regni nostri in l. 1. & 4. correcto. liberatur tamẽ iudex exhibendo officiales, vt ibidẽ traditur, id quod lõgè ante cõmuni Imperatorũ iure statutũ erat, vt in l. nullus, in verbo, periculo, & in l. post depositã. C. de assesso. Alberico authore in l. quãtæ audaciæ. ff. de publi. & in d. §. familiæ, vbi etiã Bar. Satis erit tamen si iudici integrũ non fuit familiã exhibere, secundũ Amedeũ de Castello, de syndica. nu. 199. aliàs autẽ si exhibere potest, nõ liberatur, etiãsi partem familiæ exhibuerit, totã siquidẽ exhibere tenetur in syndicatu, Azo in summa. C. de assesso. l. si post eo. tit. Bal. in l. obseruare. §. proficisci in fi. ff. de officio procons. † Sed quid si officiales extra officia delinquant, vt in homicidio, & furto, & similibus? nempe iudex pro eis respondere minimè tenetur, nec familiã exhibere, vt Bar. fatetur in d. l. 1. §. familiæ. ff. de publi. Paris à Pute. de syndica. tit. de officio syndicatorũ. §. an si potestas, nu. 20. glo. singu. in l. obseruare. §. proficisci, ibiq; Dynus. ff. de officio procons. idquè planè insinuat

2 *Officiales appellantur cõsiliarij omnesque iudices.*

3 *Officialium factum iudici imputatur.*

4 *Officia iam crime extra officium iudici non imputatur.*

insinuat tex.in cap. cum ad sedē, vbi etiam glo.adnotauit extra de testi.spolia.Bar.in l.debet.§.1.ff. nautę caupo.stabul.Guill.in l.nulli.C.quo.app.non recip.Bald.in l.2.C. vbi de crimi.agi opor. Alberic.in l.si quis fortè. §.si quos.ff.de pœn.Chasseneus in consuetudi.Burgund.rubri.1.§.7.nu.43. vers.6.conclusio. quo in loco copiosius cæteris eam excutit controuersiam,nunquid officiales puniri possint,durāte officio ab eo, cui subsunt. Verùm interim illud prętereundum non est, quòd non parum conducit ad proximā quam asseruimus sententiam cōprobandam,adeò enim officiales membra iudicū,seu rami arboris nostrę artificialis,esse censentur:

5 *Iniuria officiali facta, & ipsi suo iudici fieri censetur.*

† vt id perpetuū sit, iniuriā personæ officialium ipsimet iudici pro culdubiò factam censeri,ipsiquè iniuriarum actionem competere,si Guidoni Papæ credimus in q.557.in princip. modò tunc fiat, cùm adest in executione officij, secus si aliàs ei fieret iniuria officium non exequenti, argum.tex. in l.& si prætor.ff.de officio eius, cui man.est iuris,cuius verba sūt: Et si prætor sit is, qui alienam iurisdictionem exequitur: nō tamē pro suo imperio agit, sed pro eo, cuius mandato ius dicit, quoties partibus eius fungitur. Hactenus Iulianus,cuius authoritate id asseruit Guid.Papæ vbi supra Chassenæus in consuetudini. Burgun. rubri.1.§.7.nume.40.& 41. Mattheus Afflictus in constitu. Regni Siciliæ,incip.obseruent, & in constit. sequenti eos tantum.3.li. quibus in locis id nobis exponit, quo nam pacto iniuria officiali facta sit vindicanda & punienda? quouè sit modo procedendū? Cæterùm quod modò dixeram, iniuria officiali munus non exequenti facta nihil ad iudicem pertinere,sanè intelligi oportet modò in absentia fiat,sin verò in iudicis cōspectu, ipsi iudici fieri censetur, Ioan.Platea in.§.seruis, in fi.instituta de iniurijs,argum.l.falsus, aliàs Celsus. §.sed si is qui.ff.de furtis:cuius plurima tradi possēt exēpla in simili specie, atque inter alia quędam non minus vtilia referam. Dominus ad accusandā iniuriam famulo mercenario in contumeliam domini factam admittitur, non aliàs,vt in.§.sed si libero,ibi,nisi in contumeliā tuā pulsatus sit,institut.de iniur. vbi, & Ioann.Fab.& Angel.l.10.tit. 9.par.7.& Ioann.de Platea in.§. seruis, in fin.eo.tit.Bar.in l.1.§.vltim.in fin.ff.de iniur.ex text.in l. item apud Labeonem.§.penul.& fin.ff.eo.vbi Bar.id concedit, si ciuiliter iniuriarum actio proponatur:vt ea in specie dominus agat pro iniuria sibi illata, duntaxat, quandoquidem sua tunc intersit:criminaliter autē licet domino agere,siue in contumeliam domini fiat,siue non,vt ibidē profitetur Bart. Angel. quoque in d. §.seruis,in fin.Innocen.in cap.cōtingit,nume.2.vers.imò plus est, vbi & cæteri,de sentē.excommu.

6 *Iniuriam famulo factā, dominus an possit vindicare?*

7 *Iniuriarum actio ciuiliter aut criminaliter intētetur,quid intersit?*

† Sed quid interest inter hos duos agendi modos? nempè Abb.in d. cap.contingit.2.col.in glos.1.non modicum autumat esse discrimē: quippe cùm ciuiliter agitur, domino quæritur pecunia,quæ in satisfactionē iniuriæ fuerit exacta, cùm verò criminaliter, fisco acquiritur,vt in §.in summa,insti. de iniur.¶ † Neque hinc admodum

8 *Iniuria clerico aut monacho facta, ecclesiæ an fieri censeatur;*

dum dissidet, quod de iniuria clerico, aut monacho facta dici solet, nam & ipsi ecclesiæ & monasterio factam censeri attestantur omnes iuris Pontificij interpretes in d.c. contingit post glo. ibi. de sentent. excommu. (iniuria enim eorum ad Christum pertinet, cuius legatione funguntur, vt in canone accusatio, in fin. 2. q. 7. Abb. in. c. cū sit generale. 2. col. de foro compē. nam Dominus ait per Prophetā Zachariæ. 2. c. Qui vos tangit, me tangit, & tangit pupillam oculi mei) actionem autem tunc demū Episcopo, aut Abbati competere, quoties in odium ecclesiæ, aut Episcopi clerico interrogata fuerit iniuria, sicut & in homine libero seruiēte supra diximus, aliàs verò actio tantum criminalis eis competit, vt memoriæ prodidere. Innocen. & Anto. in d. c. cap. contingit, de sentent. excommu. & in cap. dilectis, de appella. Bart. in d. l. 1. §. vlt. ff. de iniur. Alij tamen, vt refert Innocen. in dict. c. contingit, ibidemquē Hostiens. Abb. & Felin. post glos primam, profitentur verius esse, ecclesiam actione iniuriarum ciuiliter & criminaliter agere posse, quibus ipse assentio, eò quòd propter nimiā coniunctionem, quæ est inter clericum & Ecclesiam iniuria non potest fieri clerico, qui in Ecclesiam tangere dicatur, vt in capit. contingit, supra non semel citato, cùm sic ait, Tamen iniuriosa videtur, & c. & iterum ibi, Sine iniuria clericali, & c. quę verba clarè innuunt iniuriam inferri ecclesię, licèt iniurians in eius odium non faciat, quod in eo textu palam est, ad propriè enim iniuriæ satisfactionem fecisse constat, ita eum expendit Abb. col. 2. post medium: aliumquē similem adducit in cap. 2. de pœn. vbi Episcopus agit pro præsbytero interfecto, pœnaquē æquis portionibus inter Episcopum & ecclesiam distribuitur, alium in cap. cum desideres, in fi. & ibi quoque Panormita. extra de sentent. excommu. hoc etiam iure nostro Regio probatur per tex. in l. 10. tit. 9. part. 7. Cæterùm autem ad quem pertineat actio iniurię factę monacho, an ad Abbatem, an verò ad superiorem? est videndus Federi. cons. 213. & 209. & Guid. Pap. quæst. 559.

9 Huc quoque spectat, † quòd ab Vlpiano eleganter memoriæ proditum est in l. 1. §. item, aut per semetipsum. ff. de iniuriis, spectat, inquit, ad nos iniuria quæ is fit, qui potestati nostræ, vel affectui subiecti sunt, hi sunt, liberi, serui, vxor, nurus, quibus si fiat iniuria ab eo, qui scit eos esse in potestate, quamuis ignoret, in cuius sint potestate, & ipsi fieri videtur, cui subiecti sunt, secus si ignorabat esse subiectos, vt in l. 1. prope fin. ff. de iniur. & in. §. seruis, institu. de iniur. l. eū qui nocecété. §. si nupta, & §. vlt. & l. sed si vnius. §. prætor ait. ff. de iniur. Ex quo Luc. de Pen. in l. 1. 20. q. C. publicæ lætitiæ, lib. 12 egregiè dixerat, qui pacem fecit cum altero, promisitq; eum non offendere, videtur pacē violasse, si vxorem, nurum, filiū, aut alios offenderit, quorum tanquam suorum iniuriam prosequi posset, idquē multis rationibus cō probat. Potest ergò pater, dominus, maritus, & socer iniuriam filij, serui, vxoris, aut nuri, eorum nomine ciuiliter vel criminaliter prose-

Iniuria facta ijs qui potestati aut affectui nostro subiecti sunt, nobis fieri videtur.

prosequi: vt ex precitatis iuribus & authoritatibus expeditur, proprio tamen nomine, non nisi ad eorum fiat contumeliam, ita Bar. in dict. l. eum qui. §. 1. ff. de iniur. contrarium tamen tenet Aymon consi. 45. 1. parte nu. 1. ad fi. quòd indistinctè agat. Iure tamē Regio nomine iniuriā passi videtur hos agere posse ciuiliter, proprio tamen nomine non, nisi in cōtumeliam eorum fiat, l. 9. tit. 9. part. 7. at hoc in seruo specialiter disponitur, in alijs verò indiscriminatim, tam proprio, quàm iniuriam passi nomine, cùm criminaliter, tum etiam ciuiliter agere poterit, pater pro filio, maritus pro vxore, & cæteri præter dominū, vt ibi probatur, & in l. 2. in fi. tit. 1. part. 7. Quid autem hodiè fieri hac in specie possit state. l. 55. Tauri, qua nepos non potest esse in potestate aui, videtur non posse auū pro nepote, nec socrum pro nuru agere, cùm non sint in potestate, patriæ autem potestatis ratione id iure antiquo permittebatur, quod Gregorio Lupi placet in d. l. 9. tit. 9. part. 7. in verbo, *Por su nue a*. Sed iudicio meo nil est ꝙ obstet auo agere pro iniuria nepoti facta, non enim ratione patriæ duntaxat potestatis id permittebatur per leges antiquas, sed propter affectum, qui hodie durat, licèt à patria exeat potestate, qui vxorem duxit, vt in l. 1. §. omnē. ff. de iniurijs in. verb. spectat, ibi, vel affectui. ¶ ✝ His etiam accedit, quòd Innocen. IIII. in Concilio Lugdunensi contra Federicū Imperatorem decreuit ipsum Imperio & Regno Siciliæ priuando, quòd plurima crimina patrarat: inter alia hoc etiam obijciens in

10 *Iniuria subditis facta domino, an sit censenda?*

c. ad Appostolicæ, de re iud. lib. 6. sic ait, ac Romanam Ecclesiam, cuius sunt homines principaliter & vasalli, offendere multipliciter, & hostiliter impugnare compellit. Ex quibus facile expenditur iniuriam, fieri domino vasallo eius illatā: quam prosequi criminaliter potest, ciuiliter autem ad commodum iniuriati, proprio aut eius nomine non, nisi in eius contumeliam fiat, ex Bart. & Alexand. doctrina in d. l. 1. §. vlt. ff. de iniur. gloss. vlt. in cap. authoritate, de priuileg. lib. 6. Rota in nouis decisi. 383. & sequent. rubri. de iud. Specul. titul. de iniur. in princ. num. 5. Ioann. Fab. in §. sed si nume. 2. institu. de iniur. Decius in cap. dilectis, nume. 4. de appella. l. Regni nostri. 10. tit. 9. part. 7. tumquè in eius contumeliam fieri dicetur, cùm aliàs non fuisset facturus, vt per Ioann. Plateam in. §. seruis, in fin. instit. de iniur. item ex grauamine vasallo illato in bonis, grauatur dominus, cuius interest subditos habere locupletes, vt in authen. vt iudices sine quoquo suffrag. § cogitatio. colla. 2. nota. in cap. vltim. de dilatio. & si fortè vtilitas domini impeditur, siue in seruicio Reali, siue in personali, potest dominus agere contra molestantes saltem de dolo, cùm alia actio deficit. l. de iure. in princ. ff. ad muni. Cardin. in Clemen. 1. 2. quæst. nume. 4. de reliquijs & vener. sancto. Demum Innocen. qui hac in re cæteris elegantius loquitur, in cap. dilectis filijs, de appellatio. distinguit hanc controuersiam dicens, si per futurum vasallo fuit substracta res, non competit domino furti actio, sin autem per violen-

violentiam, cui ipsi vassalli non possent resistere, domino proculdubiò cōpetit, cui subscripsit Roderi. Suarez in allega. 26. versi. tertio dato, &c.

11 *Iniuria vni ex collegio, aut vniuersitate facta, & ipsi collegio & vniuersitati facta videtur* Ex † eadē radice procedit, quòd iniuria ciui, aut cuidam de collegio facta, ipsi collegio, aut ciuitati facta censetur. l. decuriones. C. de quæstio. Iaco. Bello. in sua pratica iudici, 3. char. 1. col. Hyppol. consi. 115. nume. 14. Rode. Suarez in allegatio. 26. versi. 3. quo fit, vt ipsi vniuersitati competat criminalis actio, siue in eius contumeliam & contemptum facta fuerit particulari, siue non fuerit iniuria, ex Bar. doctrina in d. l. 1. in fi. ff. de iniur. ciuilis etiam ad æstimationem contumeliæ, si in ciuitatis, aut colleg'j contumeliam facta esse probetur, nō aliàs, ita Barto. ibidem Oldrad. consi. 66. an ex delicto. Guido Papę. quæst. 464. Aymon Crauet. consi. 45. num. 1. idquè ea potissimùm ratione fulcitur, quòd vniuersitas domino comparatur, vt Oldrad. & Guid. Papæ in locis supra citatis consuluerunt per text. in l. de iure. ff. ad municipa. & l. generaliter. C. de decurio. quid? imo patri, si Bald. credimus consi. 283. visa inquisitione contra commune lib. 1. numer. 3. vbi sicut patri bamnitum filium receptanti parcitur, ita & vniuersitati: argum. l. vlt. ff. de recepta. ¶ † Eiusdem monetæ est,

12 *Iniuria cognato facta toti cognationi fieri intelligitur.* quòd iniuria vni de cognatione facta omnibus eiusdem cognationis facta esse videtur, glo. Bart. & cæteri interpretes in l. 1. Cornelia ff. de iniu. Ioan. Faber in § . sed si, institu. eo. li. Alberi. in l. 1. num. 7. C. vnde vi, & in rubr. C. de senatusconsul. Claud. num. 1. per text. in l. 1. in fin. & l seq. ff. de libera. cau. & in § . sanc'mus, 'n auth. de incestis nuptijs colla. 2. ibi, Nocuerit autem & generi. l. non tantū. ff. de appella. Bartol. in l. cum scimus. C. de agrico. & censi. lib. 11. nume. 4. Alexand. consil. 24. animaduersis his num. 19. lib. 2. & in consi. 3. lib. 7. nume. 8. Hyppol. cōsil. 68. nume. 4. lib. 1. Decius consi. 686. nume. 17. Iaso. in l. de pupillo. § . si quis ipsi prætori colu. 9. versic. 5. adde. ff. de nou. oper. nun. Aymon Crauet. consi. 119. numer. 1. libr. 1. l. Regni nostri. 2. tit. 1. part. 7. ad finem lib. 6. tit. lib. 4. fori. ibi, *Por cosa que el biziesse, o a otro de su parte.* † Illud tamen hac iti re

13 *Iniuriam cognato meo factā, an prosequi possim & an vsque ad quartum gradum an vsque ad septimum.* quod maiorem habet dubitationem, erit, inuestigādum, num cōsanguineo competat iniuriarum actio ex iniuria alicui ex cognatione sua illata, & Bar. iuris ciuilis lucerna in l. lex Cornelia nō semel citata, in princ. prope finem. ff. de iniur. censuit, ciuilem non competere, vt quæ non alij, quàm ei, cuius potestati iniuriam passus sub'jcitur, competat, vt in l. 1. in fin. eiusdem tituli: criminalē verò ei competere, quamuis priuatum sit crimen, quæ Bartoli sentētia iure nostro Regio probatur in l. 2. ad fin. titul. 1. part. 7. iuncta. l. 9. titul. 9. eiusdem libri, nam prædicta. l. 2. accusationem permittit criminalem ob iniuriam consanguineo in quarto existenti gradu illatam, lex autem. 9. ciuilem ei tantum competere statuit, cuius potestate est is, qui iniuriam passus est, & si quis dixerit iure communi vsque ad septimum gradū posse cognatum cognati iniuriā prosequi, iuxta glos. singul. in l. si fœminæ in glo. 1. quam ibi Ange. dicit

dicit non esse alibi.C. ad Turpil. quære ad legē partitæ, quæ vsque ad 4. permittit ius commune videri corrigere, responderi poterit, quòd computatio graduum, de qua in l. Partitæ fieri debet secundum ius Pontificium, vt ibidem profitetur Grego. Lup. nempe in l.2.in glos.pen.tit.1.part.7. & rursus in l.11.titu.16.part.3. At tunc cognato meo iniuria fieri dicetur, vt ei actio criminalis competat, quoties mihi ea inferatur iniuria, quæ in suggilationem generis redundet, veluti si me ex infamato esse dixit genere, qua in specie singulis de genere nimirū iniuria facta videtur, & idē prorsus si fieret in vituperium & contumeliā alterius cognati, vt Ioan. Fab. adnotauit in §. sed si, in fi. institu. de iniurijs.

14 *Iniuria in di'is cognato facta, impedit cognatos cæteros esse testes aut iudices.*

† Cæterùm quāuis quo ad ciuilem actionem iniuria alteri ex agnatis facta, toti agnationi illate non censetur, tamē agnatio tota iniuriam quoquomodò passa videtur, ita vt nullus eiusdē agnationis possit in causa huiusce criminis esse iudex, aut testis, vt in l. lex Cornelia, vbi glos. & Bar. ff. de iniur. cum concor. supra nume. ab hinc. 3. citatis, Hyppol. consi.31.nume.16. Iaso. in l. si ita stipulatus. §. Gryssogonus, nu. 16. & 62. ff. de verbo. oblig. Cyn. Bald. Ange. & Salice. in l. vnic. C. de raptu virgi. vbi inquint, quòd iniuria vni de domo iacta toti intelligitur fieri casatæ, vt eorū verbis vtar. Idô nullus eiusdem domus poterit testificari, Felinus in cap. literas, num. 8. de præsumpt. Decius consi.133.lib.1.num.4. vbi hæc ita scripsit, videlicèt. Tertiò considerandum est, quòd si matrimonium non haberet locū, Magdalena maxima iniuria afficeretur, cùm fuerit carnaliter cognita per dictum Ser. Ioannem Baptistam, & talis iniuria cederet in magnum dedecus totius domus & familię: & tali casu non potest cō iunctus pro coniuncto testificari, quia esset testis in causa propria, cùm iniuria facta vni, omnibus facta videatur. Hæc ille. Idem tenuit Anto. de Butrio & Feli. nu. 3 versi. fallit. 3. in c. cum. oporteat, extra de accusa. Salice. in l. parentes. C. de testib. Socin. consil. 17. nume 9. lib.1. Feli. in cap. literas, nu. 8. de præsump. Thomas Grāma. consi.12.nu.27. & rursus consil.45.nume.3.& 4. quod etiam reperit consi.58.nume.6.& 7.

15 *Testis in causa criminali esse non potest consanguineus.*

† quibus in locis hac de causa testes cō sanguineos eò minus admitti asserit in causa criminali iuxta text. ibiquè frequentiorem scribentiū scholam in l. parentes, & in l. eos. C. de testib. & in l. testis idoneus. ff. de testib. cap. cùm oporteat, de accusa. cum concordantijs ibi citatis. Nam si iustitia exequitur cō tra meum consanguineum, mihi iniuria totiquê generi facta videtur, vt quæ in vilipendium & dedecus totius cedat agnationis, vt per ipsum Thomam expenditur d. consi.12. nume.26. ad fin.

16 *Iudex in causa iniuriæ eius officiali illatæ iudi cere non potest.*

† Sed vt principale nostrum propositū prosequamur, nemini mirum videbitur, quando in casibus prędictis idem statutum est, quòd iniuria officiali facta iudici, facta censeatur, vsque adeò vt in ea causa testis idoneus, nec iudex facilè esse possit: ne in causa propria testimonium iudiciumuè ferre dicatur: vt in l. vna. C. ne quis in causa sua iudicet, item quia offendēs officialē, fit inimicus iudicis, maximè

ximè

ximè si in eius contumeliam iniuria illata fuit. At inimicus, iudex esse non debet. l. apertissimi. C. de iud. l. si pariter. ff. de libera causa. l. sciēdum. § .2. ff. de legatio. auth. de testi. § .si verò odiosus. Praeterea cùm iudex partes accusatoris vel denuntiatoris assumat, iudicādi nimirum potestatem amittit: non enim apud eundem & iudicādi potestas, & accusandi esse conuenit, vt in l. nemo. C. de assesso. c. qualiter & quando .2. versi. nō tanquam, extra de accusa. l. 2. tit. 1. part. 7. tenetur igitur iudex officialis iniuriam, aut sibi factam superiori nuntiare, vt puniat, auth. de defen. ciuita. §. si verò egerint: verùm hac in specie non inhibetur iudici reum delinquentē carceri obtrudere, aut aliàs sub fida ponere custodia, vt Principi vel successori reseruetur, argu. l. Senatusconsul. ff. de offi. praesi. & l. capite quinto, & l. si adulterium cū incestu. §. vlti. ff. de adult. haec Albe. adnotauit in d. l. vna, nu. 5. C.

17 nequis in sua causa iudi. ¶ † Caeterùm duobus casibus licebit iudici iniuriam officiali factā vindicare. Primò si crimen est notorium, quippe quod accusatione, seu inquisitione non egeat, vt in l. ea quidē. C. de accusa. sed sola poena, vt ibi. Item in notorijs criminibus executoris potius nomen habet, quàm iudicis cognitoris, non enim in eis ordo est iudiciarius seruandus. c. ad nostram, de iureiurand. nec hoc casu poterit, vt suspectus recusari, cùm sit quasi merus executor, à quo non appellatur. l. ab executore. C. quorū appell. non recip. Atquî recusatio est appellationis species. l. nō distinguemus. § .cum quidām. ff. de arb. Secundò † etiam, si notoriū crimē non fuerit, adhuc de eo cognoscet, si tamen iniuria dignitatem, aut officium offenderit. l. cōgruit, & l. senatus. ff. de offic. praesid. iniuriā quippe dignitatis potest vlcisci. l. 3. § . in bello. ff. de re milítar. l. iniuriarum. §. 1. ff. de iniur. l. cōtinent. ff. quod metus causa. § .festinabis, in auth. de māda. princ. quibus iuribus cauetur, iudicem iurisdictionem suam deberi tueri, neque pati se contemni, facit etiam text. vbi glo. & Archi. in cap. si quis erga .2. q. 7. c. guisilarius. 23. q. 4. Quam sanè regulam cum praedictis limitationibus disputando tradidit Iacob. de Aret. retulit, eiquè subscripsit, Cyn. in l. vna. C. nequis in sua caus. iudic. ibiquè Albe. nume. 4. & 5. Bald. & Salice. num. 2. & 3. & Paulus Castrens. num. 3. Bart. in l. si quis. §. si quos, ad fi. ff. de poen. ibiquè Alber. repetit nu. 2. Innocen. in cap. ex parte, num. 1. & 2. extra de verbo. significa. 18

Index in notorio crimine contra officialem patrato cognoscet.

Index cognoscet de iniuria sibi, aut eius officiali illata in contemptu officij.

CAPVT LVI. Arboris nostrae rami, quo sint tempore putandi, resecādi, aut inserēdi, quisquè sit eorum putator docet.

CAEterùm viso iam quo pacto officiales ramis arboris comparentur, reliquum est, vt ad secundae quaestionis examinationē perueniamus, qua policiti sumus exponere, quo sint tempore putandi rami, resecādi, purgandi, aut inserendi? quisquè eorū sit putator, quouè modo putan-

Rami arboris nostrae, quo sunt tempore putandi quisue sit, eorum putator.

putandi, aut inferẽdi munus exerceaturũ& in primis putatorem facimus ipsummet Principem, seu eius nomine summo præfectum senatui, eosuè quibus visitandi & corrigendi munus ab eis committitur: quos visitatores aut minorũ iudicum legistas, seu supputatores, aut, vt verbo vtar nostratum syndicatores appellamus. l. vnic. C. vt omnes tam ciui. quàm mili. iud. † Quinimò & ipsemet iudices punire possunt officiales, qui eis subsunt quique in eorum militant officio eo nondum finito, si tamen in ipso deliquerint officio: idquè non tantum ad petitionẽ partis, verumetiã ex officio ipsiusmet iudicis, vt in l. si quis fortè. §. si quos, vbi Bart. & Alberic. ff. de pœn. in cap. nulli. 2. q. 6. in l. 2. C. de offi. magi. militum, in auth. de manda. Princ. §. deinde competens, ibi, Quòd si delinquens, colla. 3. quibus suffragatur, quod & Imperator ait in l. omnes. C. de officio recto. prouin. iubet enim, apparitores verberibus cedi ab ipsismet iudicibus, quibus subsunt propter eorum insolentiam, aut inobedientiam, quo in loco Alberi. alios citat in eam rem consimiles textus, in l. videlicet. 1. §. si quis ius di. non obtempe. & in l. 2. C. de spor tul. quæ tamen iura generaliter loquuntur non contra officiales tantum: text. autem est expressior in auth. de quæstore. §. maxime, colla. 6. ibi, Et si tale ministris peccatum inuenerit, hoc punire, & ex ipsis prius ostendere suam firmitatem simul & castitatem, quibus legibus & ratione suffulti, ita attestatur Specul. tit. de competentis iudicis additione. §. sequitur, num. 2. Ange. Salice. Alexan. & Iaso. in l. qui iurisdictioni, ibi etiam Fran. Curtius in scholijs ad Alexan. ff. de iurisdictione omn. iud. Petr. Ancharra. in cap. Romana. §. contrahentes, de foro compe. in. 6. Robertus Maran. in speculo aureo aduoca. part. 6. num. 760. & iterum num. 182. facit etiam text. in l. nulli. C. quo. appe. nõ recip. † Vbi Imperator addit à tali sententia non posse officialem appellare, ibiquè Bar. hoc expendit, & Ange. Soci. in regula appellatio, Ias. in l. qui iurisdictioni. ff. de iniu. omn. iud. Lamphrã. in cap. quoniam contra in parte interloquutoria, versi. 18. de proba. Ioann. Platea in l. nemo carcerẽ. C. de exacto. tribu. li. 10. Hyppoli. in l. vna. C. de raptu virgin. num. 139. Puteus de syndi. in verbo, appellatio, Petr. Nun. in cap. 2. correctorum, num. 10. ad fin. & num. 13. versic. nec ab huiusmodi, Specul. in tit. de appella. §. in quibus, vers. 3. Rober. Maran. in speculo. 6. part. 2. actu principali, nu. 299. prçsumitur enim ex quo suus erat, quòd eum iustè condemnauerit, vt ibi per eũ, estquè ad id tex. Regni nostri in pragmat. fol. 40. & 41. antiquioris typ. l. 45. § . 1. & 4. alias est lex. 46. vbi, in condemnationibus officialium iudex procedit summariè sola veritate inspecta. † Sinuerò crimen extra officium fuerit contractum tuncdemum cognoscit iudex, cui officialis subest, si fuerit notorium, vt Bar. censuit in l. si quis forte. § . 1. ff. de pœn. Ant. Butri. in c. ex parte decani. 4. colu. de rescrip. quod limitat Panor. in ca. proposuit, in fi. de appellat. quando pœna est iure definita, secus si arbitraria: ea siquidem in specie iudex de eius officialis

1 Iudices an punire possint officiatores suos?

2 Appellare non licet sententia contra officiales lata.

3 Officiales extra officium delinquentes iudex an punire possit.

officialis notorio crimine nō cognoicet, sed ad superiorē remittere tenetur, cui acquiescit Curtius in addi. ad Alex. & Iaso. in d. l. qui iurisdictioni. Contrariā sentētiam, imò quòd indiscrim'natim non possit iudex punire officiales suos adseuerauit Azo. in summa. C. de officio præfec. August. per tex. in l. 2. eiusdem tituli, & glo. in l. illicitas. §. qui vniuersitas. ff. de officio præsi. Alberi. in l. si quos, nu. 4. C. de offi. præfec. præto. Orien. vel Illirici, dicit hanc esse æquiorem sententiam, refert tamē quosdam distinguere, sit ne crimen in officio aut extra commissum, vt primo casu cognoscat. 2. verò nō cui refragatur tex. in auth. de māda. Prin. §. deinde competens, col la. 3. & in l. vnic. C. vt om. tam ciui. quàm mili. iud. tandem ipse Alberi. concludit se in facto vidisse iudicem indistinctè punire officiarios eius delinquentes, verùm si collusio intercesserit, posse iterū de causa cognosci per successorē, iudicem, sic appellant, residētiæ, seu visitatorem, vt vbi per eum. quibus minimè oberit text. in l. 2. C. de offic. præfec. Augusta. quippe quæ præfectum prohibet Augustalem aliorum minorum iudicum causas diffinitiuè decidere, sed maiori iudici præcipit remittere post causæ cognitionem ab eo factam. Et hoc nimirum si in eo iudice statuatur, vt qui expectabilis sit tantum, nam si illustris fuerit, aut alius superior, certè nō prohiberetur officiales suos durante officio punire, priuare, & ab officio remouere, ex sententia Iacob. Bellouisu in sua iudiciaria practica titulo de fuga reorum, numero. 90. Ex quo (vt forensi praxi receptum est) Regij senatus iudices, auditores, videlicèt, & criminalium prætores, officiales suos ob crimen in officio contractum remouent, aliterquè atque aliter pro modo culpæ corripiunt. Quinimò etiam si extra officium delinquant ab eis puniri posse palam est. Cæterùm si ab alijs iudicibus de tali cognoscatur crimine fori præscriptionem non vidi admitti: quamuis fortè æquum esset admitti, eorum maximè officialium, quorum numerus taxatus foret, ij etenim eo gaudent priuilegio, ne apud alium ciuiliter aut criminaliter conueniri possint, quā apud eum (sub quo militant) iudicem, vt in l. eos, quæ est vltima. C. de apparito. magis. mili. nisi tamen tex. illum in eis tantum officialibus intelligimus, qui sub magistro sunt militum, quibus hæc, & alia plurima conceduntur priuilegia, vt ex alijs eiusdē tituli legibus cernere licet: neque id officialium tantum numero tribuatur, prout perperam tribuit Challaneus in consuetudinib. Burgundiæ, rubrica. 1. § . 7. numero. 37. Præterea id forensi stylo admissum est, quemlibet iudicem etiam durante officio coram iudicibus fori Regij conueniri posse, cùm ciuiliter, tum etiam criminaliter, modò causa non sit de his quæ ad residentiam pertinent, vt de malè gestis in officio, vel prætextu officij: nempè in sententijs iniquè latis, aut repetundis, aut, vt cum vulgo loquar, Barratarijs: Ea siquidem ad cognitionem successoris, aut vt nostri dicunt, syndicatoris spectant, vt Guillelm. adnotauit in l. nulli. C. *Praxis forensis.*

quorũ app. nõ recip. ex l. 3. §. pen. ff. nautæ caup. stabul. Bald. de syndicatu officialium nu. 22. & 23. *Adu.* Quo tempore putãdi sunt? *Rela.* Temporales finito officio, perpetui quandocunque, vt in l. vnica. C. vt omn. tam ciui. quàm mili. iud. in prin. ibi, Postquã sibi successum fuerit, & in auth. vt iudi. sine quoquo suffrag. §. si quis autem, & §. necessitate, & §. illud. 4 † Casus tamen quibus iure ciuili magistratus conueniri possunt durante officio cõgessit Amedeus de Castello in tracta. syndicatus, nu. 42. & deinceps, aliquos etiã Chassane. in consuetu. Burgun. rub. 1. §. 7. nu. 35. & seq. qui tamen confuse nimis, more solito, procedit Grego. Lup. in l. 2. tit. 1. de accusatio. in verb. Alcalde, par. 7. *Adu.* Quomodo autem putator officium exequi tenetur. *Rela.* hoc ex prudentia potius iudicis successoris, aut visitatoris pendere, quàm eius rei certam posse tradi regulã cõstat, quãdoquidẽ iuxta morum indigentiã aliud modò ac modò, aliud facere teneatur. 5 † Nẽpe officiales rectè honesteque munera exercẽtes, à iudicibus sunt honorandi ipsi verô in licitis honestisquè obtẽperare tenetur, arg. text. in l. medicus. ff. de ope. liberto. optimus tex. in §. deinde competẽs, in auth. de manda. princ. colla. 3. ibi, Pro veritate autem tuæ præsint volũtati, & §. festinabis, in fi. Amed. de Castel. de syndi. nume. 205. in fi. neque verò solùm vt obtemperent, obediãtque magistratibus, sed etiam vt eos colant, diligantquè admonet, Tullius. 3. de legi. præmiandiquè sunt de publico. vt inquit Amed. vbi supra: 6 † expedit enim reipublicæ officiales diuites esse, & nõ passim mutari, ne eis expulsis alij denuò admittantur tenues, pauperesuè, qui, vt non semel accidit, reipublicæ iactura locupletentur, id quod Tiberius Cæsar cuidam respondisse fertur, mutationem officialiũ eisuadenti. Vidi, inquit, egrotum in culpasse eius filiã muscas vulneribus insidentes fugantẽ, quoniam venturæ sunt, sitibundæ vt fugãt: iste tantum, quia plena sunt, locũ occupat. Memini Diodorũ Siculum libr. 1. dixisse sapientissimos Principes, quos inuenerunt officiarios nõ mutasse, sed eis stipendia auxisse, ob idquè quietè regnasse: hæc & plurima in proposito coaceruauit Guil. Bened. in repe. c. Rainũtius, in verbo, Duas habens filias, nu. 40. & deinceps extra de testam. Quid † non tãtum 7 præmia sunt bonis cõcedenda iudicibus, cupiẽdumquè vt locupletentur, vt in l. regni nostri. 2. tit. 1. par. 3. ibi: *Casi son buenos por ellos, se hazẽ mejores, recibiendo galardones por los bienes que hizierõ*, verũ etiã de benè gestis laudandi sunt. Putator igitur animaduertere tenetur, vt quos inuenerit rectè eorũ munera gesisse, publicè cõmendet, vt Imperator consuluit in l. iustissimos. C. de offic. recto. prouin. & in l. vlti. C. de numera. lib. 12. bonus text. in l. diuus Adrianus. ff. de custod. reorum, cuius verba sunt, & diligenter, ac fideliter hoc feceris collaudandum eũ, text. regni nostri in l. 6. titul. 27. part. 2. cùm sic ait: *La segunda, agradeciendoles de palabra el seruicio que por ellos recibio: y estas son cosas que esfuerçan, y alegran los coraçones nobles para hazerlo toda via mejor.* Quod & Daui-

Iudex durãte officio quibus possit casibus conueniri? remissiue.

Officiales sũt a iudicibus honorandi.

Officiales diuites esse, & non passim mutari reip. expedit

Officiales de bene gestis, laudãdi sũt.

Dauidis fulcitur testimonio, Psal mo.32. dicentis, Rectos decet col laudatio: ingenia enim (teste Seneca declamationum lib.10.) fauor hominum ostēdit, fauor alit. Quandoquidē ex huiusmodi laude studiosi iudices & officiales disponuntur amplius ad virtutem: nam sicut ignis aura flante magis ignescit, ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt, testis est Gregor. in registro lib.6.c.109. & Cassiadorus.1.variarum episto la.13. si equorū cursus, inquit, hominum clamoribus incitatur, & insonantium manibus agitur, vt à multis animalibus velocitas appetatur, quantò magis homines inde stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos

8 *Rami arboris nostræ quando sunt putandi, aut resecandi?*

singulariter inuenimus? † Sin autem arborem viderit ramis abundare, eos intercipere & resecare tenetur, vbi enim est multitudo ibi & confusio, auth de referenda, in princ. vbi Iustinianus referendariorum numerum ad octo tantum reducis. At si alios aridos viderit, eos imputabit, ne sint impedimento, vt boni coallescere & pullulare possint, argu. text. in d. l. iustissimos C. de officio recto. prouinc. cuius hæc sunt verba, Iustissimos & vigilantissimos iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus potestatem, vt honoris eius auctiores proferamus processus: & è contrario iniustos & maleficos querellarum vocibus accusandi, vt censuræ nostræ vigor eos absumat. Eodem tendit etiam text. in auth. de manda. Princi. §. deinde, vers. festinabis, cùm sic ait: Talē re præbebis omnibus, & publicè & priuatim, vt terribilis quidē sis indeuotis & delinquentibus circa fiscalia: mansuetissimus autem, & mitis omnibus placidis & deuotis, paternamquè eis exhibens prouidentiam. Insuper aduertendum est, quòd sicut arbores naturales, de quorum fructibus homines aluntur, non debent euelli omninò, seu ex stirpe excidi odio, aut amicitia alicuius. l.3. titu.11. part.2. sed si malè radicatæ arboris ruina damnum domui aut fundo imminuerit alieno, iudex etiā inuito domino arboris euellere iubebit l.1. ff. de arbo. cæden. l.12. titu.32. par.3. ita, cùm ex nostræ arboris fructibus, hoc est, iustitia, respublica gubernetur, & trāquilitate regatur, odio aut inimicitia putatoris primi successoris aut visitatoris, non sunt radicitus euellendi, neque iniquè repulsam accipere debent, tum ex ijs quę supra fusius dicta sūt, tū quia in dubio fauendum est iudicibus & officialibus, nec sunt calūniandi, nec contra eos captiosa inquisitio fieri debet, in reuerentiā prioris officij, argu. l. diuo Marco. C. de quæst. tum etiam quia si puras habuit officialis manus, nec de corruptione argutus fuit, non debet scrupulosam pati inquisitionem. §. oportet, in auth. vt iud. sine quoquo suffrag. sed magna præfulgebit gloria, vt Imperator profitetur in d. auth. vt iud. sine quoquo suffrag. perinde atque per cōtrarium si furta commiserit, infamia notabitur: & iuxta sceleris indigentiam punietur, vt ibidem statuitur, quod & Angel. notauit in dict. §. oportet, per text. ibi. Si igitur ob radicis defectum minatur arbor ruinam euelli debet, hoc est, iudex aut officialis

qui iustitiā nō reddiderit, sed sceleribus inquinatus fuerit, perdet dignitatē, omniq; priuilegio exuetur. l. pen. C. de veteran. l. 12. † Cęterùm si radices nō deficiant, sed fructus ex eis sperentur, non ita faciliter sunt resecand', imò conseruand' potius & purgādi, hoc est, quamuis iudices ipsi aut officiales aliqua repræhensione digna fecerint, ob id tamen inhonorandi non sunt. Eorum quippe actus cēsura dign', cum laboribus reipublicæ vtilibus & alijs benè gestis: compensandi & conferendi sunt, vt Lucas de Pena non modicæ authoritatis iureconsultus docuit in l. vlti. C. de numera. lib. 12. haud enim officiales ita possunt contineri, quin repræhensibilia quandoque faciant, quippe qui pluriū gubernationi præsint, vt inquit text. in l. 49. tit. 5. par. 1. nam vt inquit Modestinus in l. desertorem. §. sed si ex improuiso, inspecto vitæ cuiuspiam præcedentis actu venia e. est concedenda: cui conuenit Regia. l. 26. tit. 1. part. 7. Sapiens (inquit Seneca lib. 2. de clementia, in fi.) multa remittet multos parum sani, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantùm rectas proceras què arbores colunt, sed illis quoque, quas aliqua deprauauit causa, adminicula quibus regantur, applicant, alias circuncidūt, ne proceritatem rami premant, quasdam infirmas vitio loci nutriunt, quibusdam aliena vmbra laborantibus cœlum aperiunt, secundum hæc videbit perfectus sapiens, quodquè ingenium qua ratione tractandum sit, donec in rectum praua flectantur. † Ita fiet, vt accusatio, vel quærela contra

9 *Officiales nō sunt inhonorandi.*

10 *Accusationes non faciles sunt admittendæ cōtra approbatos viros.*

approbatum virum, qui antea officium probè honestequè gesit, facilè non admittatur ab his, quibus visitandi munus commissum est, Romanum imitantibus senatum, qui cùm Metellus consul Numidicus vitę probitate cōspicuus, l. Iulia repetundarum accusatus esset, li. eris sigillatis, hoc est, libello solemni in iudicio proposito, accusatorem repulit, neque audire voluit, quod facinus Valerius li. 2. ti. de maiestate, in prin. Commēdans sic ait, nam quid plus honeris tribui potuit cōsulibus, quā est datum reo Metello? qui cū causam repetundarum diceret, tabulæquè eius ab accusatore postulatæ, & ad nomen inspiciēdum circa iudices ferrentur: totum concilium ab earum contemplatione oculos auertit, ne de aliqua reque in his erat, videretur dubitasse, non in tabulis, sed in vita Quinti Metelli argumenta sincere administratæ prouinciæ legenda sibi iudices crediderunt: indignum rati integritatem tāti viri exigua cera, & paucis literis perpendi. Hæc ille. † Quibus non parum suffragatur, quod & Vlpianus inquit in l. non debet. ff. de dolo, vbi actionem de dolo negat dādam humili aduersus eum, qui dignitate excellit: vt puta plebeio aduersus consularem præceptæ authoritatis, vel luxurioso, atque prodigo, aut aliàs vili aduersus hominem vitæ emendatoris: non enim passim actionem illam indulgendam esse ait Labeo. in l. si oleum, in fin. ff. de de dolo, ideòquè aduersus tales, in factum verbis temperandam, actionem dari, vt malè fidei mentio non fiat, ne ex dolo suo lucrētur, in ... Vlpia-

11 *Actio doli contra quē nō competat.*

Vlpianus & Paulus iurisconsulti in d l.nõ debet,& l.seq. supra citatis,eorũ tamen hęredibus de dolo actio datur,& cõtra hæredes.l. 12 hęredibus.ff.eod.ti.† Si enim iudices,atque ij qui visitãdi & corrigendi munus obtinent, quos vulgus syndicatores appellat,calumniari,iniuriãuè iudicibus seu officialibus inferri, eisquè insolẽtias fieri sinãt,frangetur facilè nerbus iustitiæ,authoritasquè iudicũ deprimetur,& vilescet: sceleratorũ vires audaciam assũment, & successores lento pede procedent,vt Paris Puteus aduertit in tractatų syndicatus in rubr.de offic.syndi 13 catorum nu.6.† nam vt philoso. ait Politicorum.2.c.6.ad fi.errata quædam sunt,& legũlatorũ & magistratuũ tolleranda.Nõ enim tãtum proderit qui corrigere perget,quantum nocebit assuefactio 14 superioribus nõ parendi. † Quare sicut facili er mutare leges ex præsentibus in alias nouas, est infirmã facere vim legis,ita & si faciliter magistratus mutentur, infirmatur iustitia,maturè enim electio fieri debet,& antequam quis admittatur,plurima sunt considerãda,vt cõstanter fieri dicatur.Id enim (teste Philo.Ethico.ad Eudemiũ li.7.col.7.)cõstãs dici potest, quod nõ cito fit,nec facilè dissol15 uitur.†Quamobrem horticultor noster sedulò animaduertere debet,ne ad colendũ hortulum, aut purgandum, putandumuè arbores,ineruditos,inexpertosq;agricultores mittat,nam si prædia, arboresuè ex hoc deteriores fiant, dominis resarcire damna tenetur, imputatur enim ei cur inexpertos misserit ad culturam, vt Bart. adnotauit in l.1.C.de manc.p.& colo.patri.li.11.Iaso.in.§.fuerat, nu.8.instit.de actio. Quo circa si indignis magistratus cõferantur, 16 acceptionis personarũ crimen cõmittatur,vinculũquè inde restitutionis oritur,nõ tantũ quæ faciẽda sit ipsis,qui obtinere deberent, sed certè populo,qui damnum accepit & incommoda, vt eleganter probat Domi.à Soto li.3.de iusti. & iur.q.6.art. 4. col. 4. & supra late ista parte.c.8.nu.16.& ca.66. nu.22.quidquid dixerit Marti.ab Azpilcueta in manual. confessorũ.c.17.nu.72.73.& 74. qui asserit digno nullam debere fieri restitutionem, vt cui nullum fuerit ius quęsitum iure vel ad rem, idẽ in c.graue,de prob.Itaque,vt redeã, negari minime potest,quin perperam & iniquè visitandi gerat officium,qui inquisitionẽ facere, aut instrui velit ab inimicis,suspectis aut sibi odiosis,vt in l.huius regni 4.titu.15.lib.2.ordi.quique de improbè gestis tantum inquirendum duxerit.Nam ita de benè gestis inquirere oportet,sicut de malè & perperam factis,vt in l.57.§. 61.in prag.& in c.4.iudicum residentiæ in dictis Regijs pragmati. veritatẽ enim tenetur inuestigare,& vndecunque eruere.l.2. vbi glo.& Bart.C.de eden.etiam partibus inuitis in criminali gloss.in auth.de tabellio.in princ. & in l. §.si tibi.ff.de condi.ob turp.caus. l.2.C.de abolitio.ne ipse faciat litem suam,vt Amedeus de Castello probat de syndicatu,nu. 158.ex quibus facilè deducitur, quo pacto rami sint putandi, resecandi, 17 & conseruandi,hoc est, quemadmodum officiales sint à iudicibus & visitatoribus tractãdi, puniẽdi,& honorandi.†Superest modò videa-

Iudicibus si iniuria fieri permittatur nerbus frangitur iustitia.

Errata quædam in iudicibus toleranda.

Leges sicut facile mutare nõ decet, ita nec magistratus.

Eligens indignum quãdo ad restitutionẽ teneatur.

Visitatoris officium.

Surculi ex pretiosis illis sunt arboribus ad inserendũ apti.

prosequi: vt ex præcitatis iuribus & authoritatibus expeditur, proprio tamen nomine, non nisi ad eorum fiat contumeliam, ita Bar. in dict. l. eum qui. §. 1. ff. de iniur. contrarium tamen tenet Aymon consi. 45. 1. parte nu. 1. ad fi. quòd indistinctè agat. Iure tamē Regio nomine iniuriā passi videtur hos agere posse ciuiliter, proprio tamen nomine non, nisi in cōtumeliam eorum fiat, l. 9. tit. 9. part. 7. at hoc in seruo specialiter disponitur, in alijs verò indiscriminatim, tam proprio, quàm iniuriam passi nomine, cùm criminaliter, tum etiam ciuiliter agere poterit, pater pro filio, maritus pro vxore, & cæteri præter dominū, vt ibi probatur, & in l. 2. in fi. tit. 1. part. 7. Quid autem hodiè fieri hac in specie possit stāte l. 55. Tauri, qua nepos non potest esse in potestate aui, videtur non posse auū pro nepote, nec socrum pro nuru agere, cùm non sint in potestate, patriæ autem potestatis ratione id iure antiquo permittebatur, quod Gregorio Lupi placet in d. l. 9. tit. 9. part. 7. in verbo, *Por su nue-a.* Sed iudicio meo nil est ꝙ obstet auo agere pro iniuria nepoti facta, non enim ratione patriæ duntaxat potestatis id permittebatur per leges antiquas, sed propter affectum, qui hodie durat, licèt à patria exeat potestate, qui vxorem duxit, vt in l. 1. §. omnē. ff. de iniurijs in verb. spectat, ibi, vel affectui.

10 *Iniuria subditis facta domino, an sibi censeatur?*

¶ † His etiam accedit, quòd Innocen. IIII. in Concilio Lugdunensi contra Federicū Imperatorem decreuit ipsum Imperio & Regno Siciliæ priuando, quòd plurima crimina patrarat: inter alia hoc etiam obijciens in c. ad Appostolicæ, de re iud. lib. 6. sic ait, ac Romanam Ecclesiam, cuius sunt homines principaliter & vasalli, offendere multipliciter, & hostiliter impugnare compellit. Ex quibus facilè expenditur iniuriam, fieri domino vassallo eius illatā: quam prosequi criminaliter potest, ciuiliter autem ad commodum iniuriati, proprio aut eius nomine non, nisi in eius contumeliam fiat, ex Bart. & Alexand. doctrina in d. l. 1. §. vlt. ff. de iniur. gloss. vlt. in cap. authoritate, de priuileg. libr. 6. Rota in nouis decisi. 388. & sequent. rubri. de iud. Specul. titul. de iniur. in princ. num. 5. Ioann. Fab. in §. sed si nume. 2. institu. de iniur. Decius in cap. dilectis, nume. 4. de appella. l. Regni nostri. 10. tit. 9 part. 7. tumquè in eius contumeliam fieri diceur, cùm aliàs non fuisset facturus, vt per Ioann. Plateam in §. seruis, in fin. institut. de iniur. item ex grauamine vassallo illato in bonis, grauatur dominus, cuius interest subditos habere locupletes, vt in authen. vt iudices sine quoquo suffrag. §. cogitatio. colla. 2. nota. in cap. vltim. de dilatio. & si fortè vtilitas domini impeditur, siue in seruicio Reali, siue in personali, potest dominus agere contra molestantes saltem de dolo, cùm alia actio deficit. l. de iure. in princ. ff. ad muni. Cardin. in Clemen. 1. 2. quæst. nume. 4. de reliquijs & vener. sancto. Demum Innocen. qui hac in re cæteris elegantius loquitur, in cap. dilectis filijs, de appellatio. distinguit hanc controuersiam dicens, si per furtum vassallo fuit substracta res, non competit domino furti actio, sin autem per violen-

violentiam, cui ipsi vassalli non possent resistere, domino procul-dubiò cōpetit, cui subscripsit Roderi. Suarez in allega.26. versi.tertio dato, &c.

11 *Iniuria vni ex collegio, aut vniuersitate facta, & ipsi collegio & vniuersitati facta videtur*

Ex † eadē radice procedit, quòd iniuria ciui, aut cuidam de collegio facta, ipsi collegio, aut ciuitati facta censetur. l. decuriones. C. de quæstio. Iaco. Bello. in sua pratica iudici, 3. char. 1. col. Hyppol. consi. 115. nume. 14. Rode. Suarez in allegatio. 26. versi. 3. quo fit, vt ipsi vniuersitati competat criminalis actio, siue in eius contumeliam & contemptum facta fuerit particulari, siue non fuerit iniuria, ex Bar. doctrina in d. l. 1. in fi. ff. de iniur. ciuilis etiam ad æstimationem contumeliæ, si in ciuitatis, aut collegij contumeliam facta esse probetur, nō aliàs, ita Barto. ibidem Oldrad. consi. 66. an ex delicto. Guido Papę. quæst. 464. Aymon Crauet. consi. 45. num. 1. idquè ea potissimùm ratione fulcitur, quòd vniuersitas domino comparatur, vt Oldrad. & Guid. Papæ in locis supra citatis consuluerunt per text. in l. de iure. ff. ad municipa. & l. generaliter. C. de decurio. quid? imo patri, si Bald. credimus consi. 283. visa inquisitione contra commune lib. 1. numer. 3. vbi sicut patri bannitum filium receptanti parcitur, ita & vniuersitati: argum. l. vlt. ff. de recepta.

12 *Iniuria cognato facta toti cognationi fieri intelligitur.*

¶ † Eiusdem monetæ est, quòd iniuria vni de cognatione facta omnibus eiusdem cognationis facta esse videtur, glo. Bart. & cæteri interpretes in l. l. Cornelia ff. de iniu. Ioan. Faber in § . sed si, institu. eo. li. Alberi. in l. 1. num. 7. C. vnde vi, & in rubr. C. de senatusconsul. Claud. num. 1. per text. in l. 1. in fin. & l seq. ff. de libera. cau. & in § . sanc imus, in auth. de incestis nuptijs colla. 2. ibi, Nocuerit autem & generi. l. non tantū. ff. de appella. Bartol. in l. cum scimus. C. de agrico. & censi. lib. 11. nume. 4. Alexand. consil. 24. animaduersis his num. 19. lib. 2. & in consi. 3. lib. 7. nume. 8. Hyppol. cōsil. 68. nume. 4. lib. 1. Decius consi. 686. nume. 17. Iaso. in l. de pupillo. § . si quis ipsi prætori colu. 9. versic. 5. adde. ff. de nou. oper. nun. Aymon Crauet. consi. 119. numer. 1. libr. 1. l. Regni nostri. 2. tit. 1. part. 7. ad finem l. b. 6. tit. lib. 4. fori. ibi, *Por cosa que el biziesse, o a otro de su parte.*

13 *Iniuriam cognato meo factā, an prosequi possim & an vsque ad quartum gradum an vsque ad septimum.*

† Illud tamen hac in re quod maiorem habet dubitationem, erit, inuestigādum, num cōsanguineo competat iniuriarum actio ex iniuria alicui ex cognatione sua illata, & Bar. iuris ciuilis lucerna in l. lex Cornelia nō semel citata, in princ. prope finem. ff. de iniur. censuit, ciuilem non competere, vt quæ non alij, quàm ei, cuius potestati iniuriam passus sub jcitur, competat, vt in l. 1. in fin. eiusdem tituli: criminalē verò ei competere, quamuis priuatum sit crimen, quæ Bartoli sentētia iure nostro Regio probatur in l. 2. ad fin. titul. 1. part. 7. iuncta. l. 9. titul. 9. eiusdem libri, nam prædicta. l. 2. accusationem permittit criminalem ob iniuriam consanguineo in quarto existenti gradu illatam, lex autem. 9. ciuilem ei tantum competere statuit, cuius potestate est is, qui iniuriam passus est, & si quis dixerit iure communi vsque ad septimum gradū posse cognatum cognati iniuriā prosequi, iuxta gloss. singul. in l. si fœminæ in glo. 1. quam ibi Ange. dicit

dicit non esse alibi. C. ad Turpil. quare ad legē partitæ, quæ vsque ad. 4. permittit ius commune videri corrigere, responderi poterit, quòd computatio graduum, de qua in l. Partitæ fieri debet secundum ius Pontificium, vt ibidem profitetur Grego. Lup. nempe in l. 2. in glos. pen. tit. 1. part. 7. & rursus in l. 11. titu. 16. part. 3. At tunc cognato meo iniuria fieri dicetur, vt ei actio criminalis competat, quoties mihi ea inferatur iniuria, quæ in suggilationem generis redundet, veluti si me ex infamato esse dixit genere, qua in specie singulis de genere nimirū iniuria facta videtur, & idē prorsus si fieret in vituperium & contumeliā alterius cognati, vt Ioan. Fab. adnotauit in §. sed si, in fi. institu. de iniurijs.

14 *Iniuria inflictis cognato facta, impedit cognatos cæteros esse testes aut iudices.*

† Cæterùm quāuis quo ad ciuilem actionem iniuria alteri ex agnatis facta, toti agnationi illate non censetur, tamē agnatio tota iniuriam quoquomodò passa videtur, ita vt nullus eiusdē agnationis possit in causa huiusce criminis esse iudex, aut testis, vt in l. lex Cornelia, vbi glos. & Bar. ff. de iniur. cum concor. supra nume. ab hinc. 3. citatis, Hyppol. consi. 31. nume. 16. Iaso. in l. si ita stipulatus. §. Gryllogonus, nu. 16. & 62. ff. de verbo. oblig. Cyn. Bald. Ange. & Salice. in l. vnic. C. de raptu virgi. vbi inquint, quòd iniuria vni de domo iacta toti intelligitur fieri casatæ, vt eorū verbis vtar. Idô nullus eiusdem domus poterit testificari, Felinus in cap. literas, num. 8. de præsumpt. Decius consi. 133. lib. 1. num. 4. vbi hæc ita scripsit, videlicèt. Tertiò considerandum est, quòd si matrimonium non haberet locū, Magdalena maxima iniuria afficeretur, cùm fuerit carnaliter cognita per dictum Ser. Ioannem Baptistam, & talis iniuria cederet in magnum dedecus totius domus & familię: & tali casu non potest cō iunctus pro coniuncto testificari, quia esset testis in causa propria, cùm iniuria facta vni, omnibus facta videatur. Hæc ille. Idem tenuit Anto. de Butrio & Feli. nu. 3 versi. fallit. 3. in c. cum. oporteat, extra de accusa. Salice. in l. parentes. C. de testib. Socin. consil. 17. nume 9. lib. 1. Feli. in cap. literas, nu. 8. de præsump. Thomas Grāma. consi. 12. nu. 27. & rursus consil. 45. nume. 3. & 4. quod etiam repetit consi. 58. nume. 6. & 7. 15

15 *Testis in causa criminali esse non potest cōsanguineus.*

† quibus in locis hac de causa testes cō sanguineos eò minus admitti asserit in causa criminali iuxta text. ibiquè frequentiorem scribentiū scholam in l. parentes, & in l. eos. C. de testib. & in l. testis idoneus. ff. de testib. cap. cùm oporteat, de accusa. cum concordantijs ibi citatis. Nam si iustitia exequitur cō tra meum consanguineum, mihi iniuria totiquê generi facta videtur, vt quæ in vilipendium & dedecus totius cedat agnationis, vt per ipsum Thomam expenditur d. consi. 12. nume. 26. ad fin.

16 *Iudex in causa iniuriæ eius officiali illatæ iudicare non potest.*

† Sed vt principale nostrum propositū prosequamur, nemini mirum videbitur, quando in casibus prędictis idem statutum est, quòd iniuria officiali facta iudici, facta censeatur, vsque adeò vt in ea causa testis idoneus, nec iudex facilè esse possit: ne in causa propria testimonium iudiciumuè ferre dicatur: vt in l. vna. C. ne quis in causa sua iudicet, item quia offendēs officialē, fit inimicus iudicis, maximè

ximè si in eius contumeliam iniuria illata fuit. At inimicus, iudex esse non debet. l. apertissimi. C. de iud. l. si pariter. ff. de libera. causa. l. sciẽdum. §. 2. ff. de legatio. auth. de testi. §. si verò odiosus. Praeterea cùm iudex partes accusatoris vel denuntiatoris assumat, iudicandi nimirum potestatem amittit: non enim apud eundem & iudicandi potestas, & accusandi esse conuenit, vt in l. nemo. C. de assesso. c. qualiter & quando. 2. versi. nõ tanquam, extra de accusa. l. 2. tit. 1. part. 7. tenetur igitur iudex officialis iniuriam, aut sibi factam superiori nuntiare, vt puniat, auth. de defen. ciuita. §. si verò egerint: verùm hac in specie non inhibetur iudici reum delinquentẽ carceri obtrudere, aut aliàs sub fida ponere custodia, vt Principi vel successori reseruetur, argu. l. Senatusconsul. ff. de offi. praesi. & l. capite quinto, & l. si adulterium cũ incestu. §. vlti. ff. de adult. haec. Albe. adnotauit in d. l. vna, nu. 5. C. nequis in sua causa iudi. ¶ † Caeterùm duobus casibus licebit iudici iniuriam officiali factã vindicare. Primò si crimen est notorium, quippe quod accusatione, seu inquisitione non egeat, vt in l. ea quidẽ. C. de accusa. sed sola poena, vt ibi. Item in notorijs criminibus executoris potius nomen habet, quàm iudicis cognitoris, non enim in eis ordo est iudiciarius seruandus. c. ad nostram, de iureiurand. nec hoc casu poterit, vt suspectus recusari, cùm sit quasi merus executor, à quo non appellatur. l. ab executore. C. quorũ appell. non recip. At quî recusatio est appellationis species. l. nõ distinguemus. §. cum quidàm. ff. de albi. Secundò † etiam, si notorium crimẽ non fuerit, adhuc de eo cognoscet, si tamen iniuria dignitatem, aut officium offenderit. l. cõgruit, & l. senatus. ff. de offic. praesid. iniuriã quippe dignitatis potest vlcisci. l. 3. §. in bello. ff. de re militar. l. iniuriarum. §. 1. ff. de iniur. l. cõtinent. ff. quod metus causa. §. festinabis, in auth. de mãda. princ. quibus iuribus cauetur, iudicem iurisdictionem suam deberi tueri, neque pati se contemni, facit etiam text. vbi glo. & Archi. in cap. si quis erga. 2. q. 7. c. guisilarius. 23. q. 4. Quam sanè regulam cum praedictis limitationibus disputando tradidit Iacob. de Arer. retulit, eique subscripsit, Cyn. in l. vna. C. nequis in sua caus. iudic. ibique Albe. nume. 4. & 5. Bald. & Salice. num. 2. & 3. & Paulus Castrens. num. 3. Bart. in l. si quis. §. si quos, ad fi. ff. de poen. ibique Alber. repe. it nu. 2. Innocen. in cap. ex parte, num. 1. & 2. extra de verbo. significa.

17 *Iudex in notorio crimine contra officialem patrato cognoscet.*

18 *Iudex cognoscet de iniuria sibi, aut etiam officiali illata in contemptu officij.*

CAPVT LVI. Arboris nostrae rami, quo sint tempore putandi, resecãdi, aut inserẽdi, quisquè sit eorum putator docet.

Rami arboris nostrae, quo sunt tẽpore putandi quisque sit, e tam putator.

CAEterùm viso iam quo pacto officiales ramis arboris comparentur, reliquum est, vt ad secundae quaestionis examinationẽ perueniamus, qua policiti sumus exponere, quo sint tempore putandi rami, resecãdi, purgandi, aut inserendi, quisquè eorũ sit putator, quouè modo potan-

putandi, aut inferẽdi munus exerceatur? & in primis putatorem facimus ipsummet Principem, seu eius nomine summo præfectum senatui, eosuè quibus visitandi & corrigendi munus ab eis committitur: quos visitatores aut minorũ iudicum legistas, seu supputatores, aut, vt verbo vtar nostratum syndicatores appellamus. l. vnic. C. vt omnes tam ciui. quàm mili. iud. † Quinimô & ipsemet iudices punire possunt officiales, qui eis subsunt quique in eorum militant officio eo nondum finito, si tamen in ipso deliquerint officio: idquè non tantum ad petitionẽ partis, verumetiã ex officio ipsiusmet iudicis, vt in l. si quis fortè. §. si quos, vbi Bart. & Alberic. ff. de pœn. in cap. nulli. 2. q. 6. in l. 2. C. de offi. magi. militum, in auth. de manda. Princ. §. deinde competens, ibi, Quòd si delinquens, colla. 3. quibus suffragatur, quod & Imperator ait in l. omnes. C. de officio recto. prouin. iubet enim, apparitores verberibus cedi ab ipsismet iudicibus, quibus subsunt propter eorum insolentiam, aut inobedientiam, quo in loco Alberi. alios citat in eam rem consimiles textus, in l. videlicet. 1. §. si quis ius di. non obtempe. & in l. 2. C. de sportul. quæ tamen iura generaliter loquuntur non contra officiales tantum, text. autem est expresior in auth. de quæstore. §. maxime, colla. 6. ibi, Et si tale ministris peccatum inuenerit, hoc punire, & ex ipsis prius ostendere suam firmitatem simul & castitatem, quibus legibus & ratione fulti, ita attestatur Specul. tit. de competentis iudicis additione. §. sequitur, num. 2. Ange. Salice. Alexan. & Iaso. in l. qui iurisdictioni, ibi etiam Fran. Curtius in scholijs ad Alexan. ff. de iurisdictione omn. iud. Petr. Ancharra. in cap. Romana. §. contrahentes, de foro compe. in 6. Robertus Maran. in speculo aureo aduoca. part. 6. num. 760. & iterum num. 182. facit etiam text. in l. nulli. C. quo. appe. nõ recip. † Vbi Imperator addit â tali sententia non posse officialem appellare, ibiquè Bar. hoc expendit, & Ange. Soci. in regula appellatio, Ias. in l. qui iurisdictioni. ff. de iniu. omn. iud. Lamphrã. in cap. quoniam contra in parte interloquutoria, versi. 18. de proba. Ioann. Platea in l. nemo carcerẽ. C. de exacto. tribu. li. 10. Hyppoli. in l. vna. C. de raptu virgin. num. 139. Puteus de syndi. in verbo, appellatio, Petr. Nun. in cap. 2. correctorum, num. 10. ad fin. & num. 13. versic. nec ab huiusmodi, Specul. in tit. de appella. §. in quibus, vers. 3. Rober. Maran. in speculo. 6. part. 2. actu principali, nu. 299. presumitur enim ex quo suus erat, quòd eum iustè condemnauerit, vt ibi per eũ, estquè ad id tex. Regni nostri in pragmat. fol. 40. & 41. antiquioris typ. l. 45. §. 1. & 4. alias est lex. 46. vbi, in condemnationibus officialium iudex procedit summariè sola veritate inspecta. † Sinuerò crimen extra officium fuerit contractum tunc demun cognoscit iudex, cui officialis subest, si fuerit notorium, vt Bar. censuit in l. si quis forte. §. 1. ff. de pœn. Ant. Butri. in c. ex parte decani. 4. colu. de rescrip. quod limitat Panor. in ca. proposuit, in fi. de appellat. quando pœna est iure definita, secus si arbitraria: ea siquidem in specie iudex de eius officialis

1 *Iudices an punire possint officiatos suos?*

2 *Appellare non licet, à sent. extra cõtra officiales lata.*

3 *Officiali extra officium delinquenti iudex an punire possit.*

officialis notorio crimine nõ cognoſcet, ſed ad ſuperiorẽ remittere tenetur, cui acquieſcit Curtius in addi. ad Alex. & Iaſo. in d. l. qui iuriſdictioni. Contrariã ſentẽtiam, imò quòd indiſcriminatim non poſsit iudex punire officiales ſuos adſeuerauit Azo. in ſumma. C. de officio præfec. Auguſt. per tex. in l. 2. eiuſdem tituli, & glo. in l. illicitas. §. qui vniuerſitas. ff. de officio præſi. Alberi. in l. ſi quos, nu. 4. C. de offi. præfec. præto. Orien. vel Illirici, dicit hanc eſſe æquiorem ſententiam, refert tamẽ quoſdam diſtinguere, ſit ne crimen in officio aut extra commiſſum, vt primo caſu cognoſcat. 2. verò nõ cui refragatur tex. in auth. de mãda. Prin. §. deinde competens, colla. 3. & in l. vnic. C. vt om. tam ciui. quàm mili. iud. tandem ipſe Alberi. concludit ſe in facto vidiſſe iudicem indiſtinctè punire officiarios eius delinquentes, verùm ſi collusio intercesserit, poſſe iterũ de cauſa cognoſci per ſucceſſorẽ, iudicem, ſic appellant, reſidẽtiæ, ſeu viſitatorem, vt vbi per eum. quibus minimè oberit text. in l 2. C. de offic. præfec. Auguſta. quippe quæ præfectum prohibet Auguſtalem aliorum minorum iudicum cauſas diffinitiuè decidere, ſed maiori iudici præcipit remittere poſt cauſæ cognitionem ab eo factam. Et hoc nimirum ſi in eo iudice ſtatuatur, vt qui expectabilis ſit tantum, nam ſi illuſtris fuerit, aut alius ſuperior, certè nõ prohiberetur officiales ſuos durante officio punire, priuare, & ab officio remouere, ex ſententia Iacob. Bellouiſiu in ſua iudiciaria practica titulo de fuga reorum, numero. 90. Ex quo (vt forenſi praxi receptum eſt) Regij ſenatus iudices, auditores, videlicèt, & criminalium prætores, officiales ſuos ob crimen in officio contractum remouent, aliterquè atque aliter pro modo culpæ corripiunt. Quinimò etiam ſi extra officium delinquant ab eis puniri poſſe palam eſt. Cæterùm ſi ab alijs iudicibus de tali cognoſcatur crimine fori præſcriptionem non vidi admitti: quamuis fortè æquum eſſet admitti, eorum maximè officialium, quorum numerus taxatus foret, ij etenim eo gaudent priuilegio, ne apud alium ciuiliter aut criminaliter conueniri poſsint; quã apud eum (ſub quo militant) iudicem, vt in l. eos, quæ eſt vltima. C. de apparito. magiſ. mili. niſi tamen tex. illum in eis tantum officialibus intelligamus, qui ſub magiſtro ſunt militum, quibus hæc, & alia plurima conceduntur priuilegia, vt ex alijs eiuſdẽ tituli legibus cernere licet: neque id officialium tantum numero tribuatur, prout perperam tribuit Challaneus in conſuetudinib. Burgundiæ, rubrica. 1. §. 7. numero. 37. Præterea id forenſi ſtylo admiſſum eſt, quemlibet iudicem etiam durante officio coram iudicibus fori Regij conueniri poſſe, cùm ciuiliter, tum etiam criminaliter, modò cauſa non ſit de his quæ ad reſidentiam pertinent, vt de malè geſtis in officio, vel prætextu officij: nempè in ſententijs iniquè latis, aut repetundis, aut, vt cum vulgo loquar, Barratarijs. Ea ſiquidem ad cognitionem ſucceſſoris, aut vt noſtri dicunt, ſyndicatoris ſpectant, vt Guillelm. adnotauit in l. nulli. C.

Praxis forenſis.

quorũ app. nõ recip. ex l. 3. §. pen. ff. nautæ caup. stabul. Bald. de syndicatu officialium nu. 22. & 23. *Adu.* Quo tempore putãdi sunt? *Rela.* Temporales finito officio, perpetui quandocunque, vt in l. vnica. C. vt omn. tam ciui. quàm mili. iud. in prin. ibi, Postquã sibi successum fuerit, & in auth. vt iudi. sine quoquo suffrag. §. si quis autem, & §. necessitate, & §. illud.

4 *Iudex durãte officio quibus possit casibus conueniri? remissiue.*

† Casus tamen quibus iure ciuili magistratus conueniri possunt durante officio cõgessit Amedeus de Castello in tracta. syndicatus, nu. 42. & deinceps, aliquos etiã Chassane. in consuetu. Burgun. rub. 1. §. 7. nu. 35. & seq. qui tamen confuse nimis, more solito, procedit Grego. Lup. in l. 2. tit. 1. de accusatio. in verb. Alcalde, par. 7. *Adu.* Quomodo autem putator officium exequi tenetur. *Rela.* hoc ex prudentia potius iudicis successoris, aut visitatoris pendere, quàm eius rei certam posse tradi regulã cõstat, quãdoquidẽ iuxta morum indigentiã aliud modò ac modò, aliud facere teneatur.

5 *Officiales sũt a iudicibus honorandi.*

† Nẽpe officiales rectè honesteque munera exercẽtes, à iudicibus sunt honorandi ipsi verò in licitis honestisquè obtẽperare tenetur, arg. text. in l. medicus. ff. de ope. liberto. optimus tex. in §. deinde competẽs, in auth. de manda. princ. colla. 3. ibi, Pro veritate autem tuæ præsint volũtati, & §. festinabis, in fi. Amed. de Castel. de syndi. nume. 205. in fi. neque verò solùm vt obtemperent, obediãtquè magistratibus, sed etiam vt eos colant, diligantquè admonet, Tullius. 3. de legi. præmiandiquè sunt de publico. vt inquit Amed. vbi supra:

6 *Officiales diuites esse, & non passim mutari reipub. expedit*

† expedit enim reipublicæ officiales diuites esse, & nõ passim mutari, ne eis expulsis alij denuò admittantur tenues, pauperesuè, qui, vt non semel accidit, reipublicæ iactura locupletentur, id quod Tiberius Cæsar cuidam respondisse fertur, mutationem officialiũ ei suadenti. Vidi, inquit, egrotum in culpasse eius filiã muscas vulneribus insidentes fugantẽ, quoniam venturæ sunt, sitibundæ vt fugãt: iste tantum, quia plena sunt, locũ occupat. Memini Diodorũ Siculum lib. 1. dixisse sapientissimos Principes, quos inuenerunt officiarios nõ mutasse, sed eis stipendia auxisse, ob idquè quietè regnasse: hæc & plurima in proposito coaceruauit Guil. Bened. in repe. c. Rainũtius, in verbo, Duas habens filias, nu. 40. & deinceps extra de testam.

7 *Officiales de bene gestis, laudãdi sũt.*

Quid † non tãtum præmia sunt bonis cõcedenda iudicibus, cupiẽdumquẽ vt locupletentur, vt in l. regni nostri. 2. tit. 1. par. 3. ibi: *Casi son buenos por ellos, se hazẽ mejores, recibiendo galardones por los bienes que hizierõ*, verũ etiã de benè gestis laudandi sunt. Putator igitur animaduertere tenetur, vt quos inuenerit rectè eorũ munera gesisse, publicè cõmendet, vt Imperator consuluit in l. iustissimos. C. de offic. recto. prouin. & in l. vlti. C. de numera. lib. 12. bonus text. in l. diuus Adrianus. ff. de custod. reorum, cuius verba sunt, & diligenter, ac fideliter hoc feceria collaudandum eũ, text. regni nostri in l. 6. titul. 27. part. 2. cùm sic ait: *La segunda, agradeciendoles de palabra el seruicio que por ellos recibio: y estas son cosas que esfuerçan, y alegran los coraçones nobles para hazerlo toda via mejor.* Quod & Daui-

Dauidis fulcitur testimonio, Psalmo. 32. dicentis, Rectos decet collaudatio: ingenia enim (teste Seneca declamationum lib. 10.) fauor hominum ostẽdit, fauor alit. Quandoquidẽ ex huiusmodi laude studiosi iudices & officiales disponuntur amplius ad virtutem: nam sicut ignis aura flante magis ignescit, ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt, testis est Gregor. in registro lib. 6. c. 109. & Cassiadorus. 1. variarum epistola. 13. si equorũ cursus, inquit, hominum clamoribus incitatur, & insonantium manibus agitur, vt à multis animalibus velocitas appetatur, quantò magis homines inde stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulari ter inuenimus? 8 *Rami arboris nostræ quando sunt putandi, aut resecandi.* † Sin autem arborem viderit ramis abundare, eos intercipere & resecare tenetur, vbi enim est multitudo ibi & confusio, auth. de referenda, in princ. vbi Iustinianus referendariorum numerum ad octo tantum reducis. At si alios aridos viderit, eos imputabit, ne sint impedimento, vt boni coallescere & pullulare possint, argu. text. in d. l. iustissimos C. de officio recto. prouinc. cuius hæc sunt verba, Iustissimos & vigilantissimos iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus potestatem, vt honoris eius auctiores proferamus processus: & è contrario iniustos & maleficos querellarum vocibus accusandi, vt censuræ nostræ vigor eos absumat. Eodem tendit etiam text. in auth. de manda. Princi. §. deinde, versi. festinabis, cùm sic ait: Talẽ te præbebis omnibus, & publicè & priuatim, vt terribilis quidẽ sis indeuotis & delinquentibus circa fiscalia: mansuetissimus autem, & mitis omnibus placidis & deuotis, paternamquè eis exhibens prouidentiam. Insuper aduertendum est, quòd sicut arbores naturales, de quorum fructibus homines aluntur, non debent euelli omninò, seu ex stirpe excidi odio, aut amicitia alicuius. l. 3. titu. 11. part. 2. sed si malè radicatæ arboris ruina damnum domui aut fundo imminuerit alieno, iudex etiã inuito domino arboris euellere iubebit l. 1. ff. de arbo. cæden. l. 12. titu. 32. par. 3. ita, cùm ex nostræ arboris fructibus, hoc est, iustitia, respublica gubernetur, & trãquilitate regatur, odio aut inimicitia putatoris primi successoris aut visitatoris, non sunt radicitus euellendi, neque iniquè repulsam accipere debent, tum ex ijs quę supra fusius dicta sũt, tũ quia in dubio fauendum est iudicibus & officialibus, nec sunt calũniandi, nec contra eos captiosa inquisitio fieri debet, in reuerentiã prioris officij, argu. l. diuo Marco. C. de quæst. tum etiam quia si puras habuit officialis manus, nec de corruptione argutus fuit, non debet scrupulosam pati inquisitionem. §. oportet, in auth. vt iud. sine quoquo suffrag. sed magna præfulgebit gloria, vt Imperator profitetur in d. auth. vt iud. sine quoquo suffrag. perinde atque per cõtrarium si furta commiserit, infamia notabitur: & iuxta sceleris indigentiam punietur, vt ibidem statuitur, quod & Angel. notauit in dict. §. oportet, per text. ibi. Si igitur ob radicis defectum minatur arbor ruinam euelli debet, hoc est, iudex aut officialis

qui iustitiã nõ reddiderit, sed scelleribus inquinatus fuerit, perdet dignitatẽ, omniq; priuilegio exuetur. l. pen. C. de veteran. l. 12. † Ceterùm si radices nõ deficiant, sed fructus ex eis sperentur, non ita faciliter sunt resecandi, imò conseruandi potius & purgãdi, hoc est, quamuis iudices ipsi aut officiales aliqua repræhensione digna fecerint, ob id tamen inhonorandi non sunt. Eorum quippe actus cẽsura digni, cum laboribus reipublicæ vtilibus & alijs benè gestis: compensandi & conferendi sunt, vt Lucas de Pena non modicæ authoritatis iureconsultus docuit in l. vlti. C. de numera. lib. 12. haud enim officiales ità possunt contineri, quin repræhensibilia quandoque faciant, quippe qui pluriũ gubernationi præsint, vt inquit text. in l. 49. tit. 5. par. 1. nam vt inquit Modestinus in l. desertorem. §. sed si ex improuiso, inspecto vitæ cuiuspiam præcedentis actu venia ei est concedenda: cui conuenit Regia. l. 26. tit. 1. part. 7. Sapiens (inquit Seneca lib. 2. de clementia, in fi.) multa remittet multos parum sani, sed sanabilis ingenij seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantũ rectas procerasquè arbores colunt, sed illis quoque, quas aliqua deprauauit causa, adminicula quibus regantur, applicant, alias circuncidũt, ne proceritatem rami premant, quasdam infirmas vitio loci nutriunt, quibusdam aliena vmbra laborantibus cœlum aperiunt, secundum hæc videbit perfectus sapiens, quodquè ingenium qua ratione tractandum sit, donec in rectum praua flectantur. † Ita fiet, vt accusatio, vel quærela contra

9 Officiales nõ sunt inhonorandi.

10 Accusationes non facile sunt admittendæ cõtra approbatos viros.

approbatum virum, qui antea officium probè honestequè gesit, facilè non admittatur ab his, quibus visitandi munus commissum est, Romanum imitantibus senatum, qui cùm Metellus consul Numidicus vitę probitate cõspicuus, l. Iulia repetundarum accusatus esset, literis sigillatis, hoc est, libello solemni in iudicio proposito, accusatorem repulit, neque audire voluit, quod facinus Valerius li. 2. ti. de maiestate, in prin. Commẽdans sic ait, nam quid plus honestis tribui potuit cõsulibus, quã est datum reo Metello? qui cũ causam repetundarum diceret, tabulæquè eius ab accusatore postulatæ, & ad nomen inspiciẽdum circa iudices ferrentur: totum concilium ab earum contemplatione oculos auertit, ne de aliqua re quę in his erat, videretur dubitasse, non in tabulis, sed in vita Quinti Metelli argumenta sincere administratæ prouinciæ legenda sibi iudices crediderunt: indignum rati integritatem tãti viri exigua cera, & paucis literis perpendi. Hæc ille. † Quibus non parum suffragatur, quod & Vlpianus inquit in l. non debet. ff. de dolo, vbi actionem de dolo negat dãdam humili aduersus eum, qui dignitate excellit: vt puta plebeio aduersus consularem præceptæ authoritatis, vel luxurioso, atque prodigo, aut aliàs vili aduersus hominem vitæ emendatoris: non enim passim actionem illam indulgendam esse ait Labeo. in l. si oleum, in fine. ff. de de dolo, ideòquè aduersus tales, in factum verbis temperandam, actionem dari, vt malè fidei mentio non fiat, ne ex dolo suo lucrẽtur, inquiunt Vlpia-

11 Actio doli contra quos nõ competat

Vlpianus & Paulus iurisconsulti in d l.nõ debet,& l.seq. supra citatis,eorũ tamen hęredibus de dolo actio datur,& cõtra hæredes.l. heredibus.ff.eod.ti.† Si enim iudices,atque ij qui visitãdi & corrigendi munus obtinent, quos vulgus syndicatores appellat,calumniari,iniuriáuè iudicibus seu officialibus inferri, eisquè insolẽtias fieri sinãt,frangetur facilè nerbus iustitiæ,authoritasquè iudicũ deprimetur,& vilescet : sceleratorũ vires audaciam assument, & successores lento pede procedent,vt Paris Puteus aduertit in tractatu syndicatus in rubr.de offic.syndicatorum nu.6.† nam vt philoso. ait Politicorum.2.c.6.ad fi.errata quædam sunt, & legũlatorũ & magistratuũ tolleranda.Nõ enim tãtum proderit qui corrigere perget,quantum noceb't assuefactio superioribus nõ parendi. † Quare sicut facili er mutare leges ex præsentibus in alias nouas, est infirmã facere vim legis,ita & si faciliter magistratus mutentur, infirmatur iustitia,maturè enim electio fieri debet,& antequam quis admittatur,plurima sunt considerãda,vt cõstanter fieri dicatur.Id enim (teste Philo.Ethico.ad Eudemiũ li.7.col.7.)cõstãs dici potest, quod nõ cito fit,nec facilè dissoluitur.†Quamobrem horticultor noster sedulò animaduertere debet,ne ad colendũ hortulum, aut purgandum , putandumuè arbores,ineruditos,inexpertosq;agricultores mittat,nam si prædia, arboresuè ex hoc deteriores fiant, dominis resarcire damna tenetur, imputatur enim ei cur inexpertos misserit ad culturam, vt Bart. adnotauit in l.1.C.de manc.p.& colo.patri.li.11.Iaso.in.§.fuerat, nu.8.instit.de actio. Quo circa si indignis magistratus cõferantur, acceptionis personarũ crimen cõmittitur,vinculũquè inde restitutionis oritur,nõ tantũ quæ faciẽda sit ipsis,qui obtinere deberent, sed certè populo,qui damnum accepit & incommoda, vt eleganter probat Domi.à Soto li.3.de iusti. & iur.q.6.art. 4. col. 4. & supra late ista parte.c.8.nu. 16.& ca.66. nu.22.quidquid dixerit Marti.ab Azpilcueta in manual. confessorũ.c.17.nu.72.73.& 74. qui asserit digno nullam debere fieri restitutionem, vt cui nullum fuerit ius quęsitum iure vel ad rem , idé in c.graue,de prob.Itaque,vt redeã, negari minime potest,quin perperam & iniquè visitandi gerat officium,qui inquisitionẽ facere, aut instrui velit ab inimicis,suspectis aut sibi odiosis,vt in l.huius regni 4.titu.15.lib.2.ordi.quiquè de improbè gestis tantum inquirendum duxerit.Nam ita de benè gestis inquirere oportet,sicut de malè & perperam factis,vt in l.57.§. 61.in prag.& in c.4.iudicum residentiæ in dictis Regijs pragmati. veritatẽ enim tenetur inuestigare,& vndecunque eruere.l.2. vbi glo.& Bart.C.de eden.etiam partibus inuitis in criminali gloss.in auth.de tabellio.in princ. & in l. §.si tibi.ff.de condi.ob turp.caus. l.2.C de abolitio.ne ipse faciat litem suam,vt Amedeus de Castello probat de syndicatu,nu. 158.ex quibus facilè deducitur, quo pacto rami sint putandi , resecandi, & conseruandi,hoc est, quemadmodum officiales sint à iudicibus & visitatoribus tractãdi, puniẽdi,& honorandi.†Superest modò videa-

12 *Iudicibus si iniuria fieri permittatur nerbus frangitur iustitia.*

13 *Errata quædam in iudicibus toleranda.*

14 *Leges sicut facile mutare nõ decet, ita nec magistratus.*

15 *Eligens indignum quãdo ad restitutionẽ teneatur.*

16 *Visitatoris officium.*

17 *Surculi ex pretiosioribus sunt arboribus ad inserendũ apti.*

videamus quo nam modo sint in serendi? quiuè sint rami, quos inserere liceat? nempe non omnes, neque ex qualibet arbore. Surculi vtique sunt rami fertiliores, medullæquè arboris magis coniuncti, ijquè expretiosori arbori amputantur, naturaliterquê ad inserendum alijs arboribus producũtur, author est Quintilia. lib. 4 c. 3. Des mihi, ait, surculum ex illa arbore vt inseram, & Varro de rustica. c. 40. Surculi, inquit, resecantur ad inserendum alijs arboribus ex arbore enim, è qua quis vult habere surculum, in eam quã inserere vult, ramulum traducit, & in eius ramo præciso ac diffuso implicat. Ex his igitur pretiosis arboribus, hoc est, senatoribus præfectisquè prætorio, & non ex alijs, surculi quidam ad inserendũ apti
18 producuntur, † ij sunt renunciatores, qui curam gerunt referendi acta feriesquè causarum, quibus quidem ex arbore huiusmodi resecatis, insitisquè alijs arboribus fructus nimirũ sapidos valde, dulcissimosquè producent, vt fit naturaliter in quacunque arbore insita: quæ dulciores facilè sapidioresquè fructus producit, quã quæ denuò plãtatur, primigenis atque sit insita feminibus. Absit ergô ab huiusce nostri viridarij insitore ea falsa existimatio, vt credat ex priori humi fixura arbores proceras, fructus producturas tempestiuos aut sapidos. Curet igitur totisquè nerbis intendat, aut eos, quod satius est, inserere, aut saltẽ transducere, hoc est, ex infimo loco in altiorem protrahat, aut ex vberioris arboris ramis, surculos receset, alijsquè arboribus & magistratibus inserat. Nulla siquidẽ

Relatores surculis adæquãtur ad inserendum aptis.

bona radix, idest, iuris sapientia, vt arbor sapidosiust itiæ germinet fructus, sufficit, nisi idem experiẽtia causarum in foro Regio, aut alio magistratu inferiori acquisita adiumento fuerit. Verùm quia infra opportunius, Deo duce, hoc veniet differendum, hæc de ramis sufficiant.

CAPVT LVII. FLORES arboris esse comitatẽ affabilitatem, & eloquentiam instruit.

Septimò in arbore flores considerantur, † hi sunt in iudice comitas, vrbanitas, affabilitas, eloquẽtia, quæ nõ parum confert hac in re, † nihil enim est aliud eloquẽtia (teste Cicerone in oratorijs partitionibus nu. 42.) quàm copiosè loquens sapientia, quę ex eodem hausta genere, quo illa quę in disputando, vberior est atque latior, & ad motus animorum, vulgiquè sensus accommodatior, hanc in ciuitate plurimũ posse idem Cicero pro Quintio in principio asseruit. Cuius vis, vt idẽ ipse ait de oratore li. 3. nu. 43. Tanta est, vt omnium rerum, virtutum, officiorum, omnisquè naturæ, quæ mores hominum, quæ animos, quæ vitam continet, originem, vim, mutationes què teneat: eædem mores, leges, iura describat rempublicam regat, omnia quæ ad quancunque rem pertineant, ornatè copiosequè dicat. Est denique domina rerũ eloquẽdi vis, ex Academicorum voto, inter quos est Cicero, qui lib. 2. de natura Deorum nu. 221. sic ait, quàm est præclara, quamque diuina,

1 *Flores arboris his describuntur.*

2 *Eloquentia quid eiusq; laudes.*

diuina, quæ primum effecit, vt ea quę ignoramus discere, & ea quę scimus, alios docere possumus. Deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflictos, hac deducimus perterritos á timore, hac gestiantes comprimimus, hac cupiditates iracundiasq; restringimus: hæc nos iuris, legũ, vrbium societate deiunxit, hæc à vita immani & fera segregauit. *Adu.* quid iudici opus est eloquẽtia? inquit enim Sapiens vbi plura verba, ibi, Inopia veritatis & iustitiæ. † Quare aduocatos tantum eloquentiæ vacare oportet, quippe qui clarissima eloquentiæ lumina appellentur. l. restituendæ C. de aduo. diuers. iudic. aliàs nomen aduocati merentur amittere, argumento. l. à nullo. C. de ferijs, & l. decernimus. C. de Episc. & cler. *Rela.* Fateor non omninò esse necessariam eloquentiam iudici, infirmus enim, teste Seneca, nõ quærit medicum eloquentem, sed curare scientem. † Verumenimuerò vtilissimum est valde, iudicem esse eloquentem, maximè si de maioribus fuerit magistratibus, qui Principi plurima referũt, vnde Tullius de fini. bon. & malo. lib. 4. nu. 100. Hanc Principibus maximè, ait, esse ornamento, ideò ei studere debent, si eidem ipsi credimus, li. 3. de oratore. Imò nemo ciuis egregius esse potest, qui non sit eloquentia eruditus, eodem attestãte cõtra Sallustriũ, num. 5. memini apud eundem li. 3. de oratore, nu. 37. legisse, eos qui olim magna adepti fuerunt imperia omnium rerum cognitionem habuisse, omniaquè, quæ quidem tum ciuitas nosset, solitos esse cõplecti, ad quos & transuerso foro ambulantes, & in solio sedentes domi, sic adhibetur non solum, vt de iure ciuili, eos, verùm etiam de filia collocanda, de fundo emẽdo, de agro colendo, de omniquè aut officio, aut negotio referretur. Nunc contra plerique ad honores adipiscendos, & ad rempublicam gerendam nudi veniunt, atque inermes nulla cognitione rerum nulla scientia ornati. Sin aliquis excellit vnus è multis, esset se, si vnũ aliquid affert, vt bellicam virtutem aut vsum aliquem militarem, quę sanè nunc quidem obsoleuerunt: aut iuris scientiam, ne eius quidem vniuersã nam Pótificium, quod est cóiunctum, nemo discit, aut eloquentiam quam in clamore, & in verborum positam cursu putant: omnium verò bonorum artium, denique virtutum ipsarum societatem cognationemquè non norunt. Et paulò post de ipsa agens eloquentia, sic enim (inquit) video vnam quandam omnium rerũ, quæ essent homine erudito dignæ, atque eo qui in republica vellet excellere, fuisse doctrinam: quã qui accepissent, si ijdem ingenio ad pronunciandum valuissent, & se ad dicendũ quoque non repugnante natura dedissent, eloquentia præstitisse. Tanta denique, alibi ipse, inquit, est copiose dicentis virtus, vt quæ quis audit, etiam si ea ipse sciat, noua se audiuisse arbitretur. Sed certè hęc ars plurimos fallit, dum suos sectatores dicere nõ scire docet, quibus Salomon his verbis alloquitur, stude sapientiæ, vt possit dignè proferre sermonem, qua sententia contemptibilem asserit facundiam, quæ scientia & sapientia condita nõ fuerit, vt pluribus

3 *Aduocatos eloquentes esse oportere.*

4 *Iudices eloquentiã habere debet.*

id

id probat rationibus Episcopus Zamorensis in speculo vitæ humanæ lib.1.cap.36. Sed iam quid de floribus eloquentiæ plura dicimus, cũ in alijs comitatis & vrbanitatis esset potius insistendũ? Cæterùm quoniam de his plurima diximus supra ista. 3. parte.c. 38. nil modò restat sciamus, quàm illud quod scribitur Ecclesiastic. c.4. in lingua agnoscitur, sapientia, sensus, sciẽtia, & doctrina, quapropter respõdendum esse, inquit Ecclesiasticus, in mansuetudine.

CAPVT LVIII. Arboris frondes esse prudentiam, & senectutis laudes præscribit.

1 *Prudẽtia & prouidentia sunt arboris frondes.* Octauò † huius arboris frondes sunt, prudẽtia seu prouidẽtia, quibus tota arbor operitur fructusque eius conseruantur & tuentur à calore, aqua, tempestate, & gelu. Calore, inquam, iracundię & furoris. Aqua, corruptionis fauore aut pecunia. Tempestate potẽtiæ alicuius, aut præcipitatione, siue acceleratione nimia. Gelu ignorãtiæ, quæ vt plurimum res iudices solẽt à iusto & æquo deuiare, vt paulò ante fusius insinuauimus, dum stipitis fortitudinẽ exposuimus. Prudẽtia igitur valet plurimum, vt ea omnia fugentur, vt sic arboris nostræ fructus, hoc est, iustitię & æquitatis ita operiãtur, vt intacti conseruentur, donec maturi
2 *Prudẽtia definitio ex Cicerone.* colligantur. † Est etenim prudentia (teste Cice. lib. 3. rhetoricorũ ad Herenium, num. 94.) calliditas, quæ ratione quadam potest habere delectum bonorũ & malorũ. Dicitur item prudẽtia sciẽtia cuiusdã artificij. Item appellatur prudentia, multarum rerum memoria, & vsus plurium negotiorum. Socrates autem interrogatus, quid esset prudentia animæ, respondit, Concinitas, & hanc veram reor esse prudentiæ difinitionem. Aut ipsemet Cicero docuit de inuentione libr. 2. nu. 240. est rerum bonarum & malarum, & vtrarunque scientia, vel ipsemet astrpit. 1. officiorum, est rerũ expetendarũ fugiendarumuè sciẽtia, † quod ex eius effectibus insinuatur, vt Aristote. docet. 6. Ethico. cap. 12. vbi inquit, Virtus facit rectam intentionem & propositum finis, sed prudentia disponit, & inuenit media, quibus finem consequimur, nempe fortitudo facit propositum strenuè agendi in bello: sed quando expediat aggredi, quãdouè receptui canere, hoc prudentia discernit. Rursus temperantia facit intentionem comedendi quantum conuenit valetudini: sed quando oporteat comedere, hoc ostendit prudentia. Porrò fides est quæ inclinat, vt nõ reuelẽtur secreta sine causa, sed quãdo oporteat velare, aut reuelare, hoc dicit prudentia. † Nam, vt est Theagis sentia anima hoc modo distributa est. Vna eius pars est ratio, altera animositas, tertia cupiditas, ratio cognitionem obtinet, cuius virtus est prudẽtia, est enim iudicandi & contemplandi habitus. Animositas iracundiam, cuius virtus est fortitudo, hæc est habitus qui resistit difficultati rerũ, easquè suffert. Cupiditas, quam principalem animæ partem vocant, liberè continet, huic animæ parti temperantia attribuitur, nã medio-

3 *Prudentiæ effectus.*

4 *Animæ partes.*

mediocritas est & continentia voluptatum corporis: totius autem animæ virtus est iustitia. Prudentia autẽ virtutum princeps est, reliquis omnibus vtitur, ipsarũquè ordinem, modum, & occasionem in præsentia, tãquam oculus quidãm mentis vndequaque lucidissimus ostendit. † Partes eius, memoria, intelligentia, prouidentia. Memoria est, per quam animus repetit illa, quæ fuerunt: intelligentia est, per quam ea prespicit, quæ sunt. Prouidentia est, per quã futurum aliquid videtur antequã factum sit, verumenimuerò qui initium & finem consideraverit, facilè intelligere poterit mediũ, vt in l. Regni nostri. 13. tit. 1. par. 2. scribitur, quibus concinit quod & Seneca lib. de virtutibus. c. 1. dixerat, Si prudens, inquit, est animus tuus, tribus temporibus dispensetur, præsentia ordina, futura prouide, præterita recordare. Nam qui nihil de præterito cogitat, perdit vitam, qui nihil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit. Proponas in animo tuo futura mala & bona, vt illa sustinere possis, & ista moderari. Et paulò ante, si prudens esse cupis, in futurum prospectum intende, & quæ possint contingere animo tuo cuncta propone, nihil tibi subitum sit, sed totum ante conspicies. Nam qui prudẽs est, non dicit, nõ putaui quidem hoc fieri: quia non dubitat, sed expectat, nec suspicatur, sed cauet. † Potest alio etiã modo prudẽtia definiri ex Aristo. lib. 6. Ethi. c. 5. cuius diffinitionem è nostris Bart. (si modo eius est lectio) in tractatu testimoniorum, nu. 69. refert. Est igitur prudentia, si ijs credimus, habitus cum ratione agendi circa ea quæ sunt homini bona, vel mala. Ideo habitum esse dixit Aristo. quia actus frequentari requiruntur ad prudentiæ perfectionem. Vnde licet constet aliquem esse magnum iurisperitũ aut medicum: quippe cũm, vt prudẽs vocari possit, ex præcedẽti praxi habitum effectum esse oporteat, ad aptandum vniuersalia (quæ per sciẽtiam didicit) particularibus, quæ in praxi quotidie occurrunt. † Hinc fit, vt iuuenes vix possint esse prudentes, quandoquidem id perpetuum est, prudentiam, nisi per multam rerum experientiam neminem assequi posse. Proinde opus esse & lõgo tempore, & rerum in vtraque fortunam multiplicium & variarum vsu. Constat enim, quò seniores sumus, eò plus habere nos experientiæ & vsus, vt Augusti. dixerat lib. de natu. dæmonum, refert Gra. in cap. sciendum. 26. q. 4. & alibi text. in cap. vlti. 84. distinctione, enarrans illud Prouerbiorum. 20. Dignitas senum canicies, interpretatur caniciem pro sapiẽtia, de qua (inquit) scriptum est (videlicet Sapientiæ 4.) Canicies hominum prudẽtia. Quamobrẽ nimirum Tullius de senectute, Temeritas, inquit, est florescẽtis ætatis, prudentia senectutis. Themistocles cũm expletis centum septemquè annis se mori cerneret, dixisse fertur, vt retulit Hieronymus ad Nepotianum de vita clericorum, se dolore quòd tunc egrederetur è vita quãdo sapere cœpisset. Idem Hierony. in eodem loco, omnes, inquit, penè virtutes corporis mutantur in senibus, & crescente sola sapientia, decrescunt cæteræ virtutes. Et paulò

5 Prudentia partes.

6 Prudẽtia definitio ex Aristotele.

7 Prudẽtia in senibus, vt plurimũ nõ in iuuenibus pollet.

pacto post senectus ætate fit doctior, viuacitior, processu temporis sapientior, & Cicero Tusculanarũ quæstionũ lib. 1. nu. 150. Nihil, ait, Profectò est homini prudentia dulcius, quam, vt cætera auferat, affert certè senectus vnde nimirum in dubio præsumẽdum est, prudentiam, atque sapientiã, & in vniuersum animi virtutes viresquè cum ætate crescere: vt quò quisque senior est, eò præsumatur prudentior, & animi virtutibus superior. Nam propter rerum vsum callidiores habentur, vnde maior in eis est prudẽtia: nec ita rerum affectibus mouentur, & ideò certiore sunt iudicio. Et testimonio antiquissimi illius scriptoris Iob. c. 12. dicentis, In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia, quem citãt Imola & Alexan. in l. Gallus, in prin. ff. de libe. & posthu. & rursus idẽ Iob. 32. c. Annorum, inquit, multitudo docet sapientiam. Aristo. 2. politico. vt refert Bald. in repe. l. 1. col. 4. versic. se 1 pone robustus, num. 13. scribit, vires pollere in iuuenibus prudẽtiam in senioribus.

8 *Seniores cur amplius mẽ te valeãt?* † Idem ipse Aristo. sectione problematum. 30. q. 4. Cur, inquit, seniores amplius mente valemus? Quia natura parens & author omnium instrumenta duo nobis inseruit, quorum opera instrumentis extraneis vti valeremus: manũ inquã, corpori dedit, animæ mentem. Est enim mens quoque rebus à natura nobis imperitis annumeranda, vicem sanè gerens instrumenti. Cæteræ omnes sciẽtiæ artesquè nostra opera sunt. Mẽtem ipsam opus esse naturæ fatendum est, vt igitur manu non iam inde ab ortu naturæ vti possimus, sed cùm eam natura absoluit, perfecitquè (procedente namquè ætate manus suum opus maximè efficere potest) Ita etiam mens quæ res naturalis est, non protinus, sed in senectute maximẽ nobis contingit: atque tunc potissimum consummatur atque absoluitur, nisi detrimento aliquo lacera læsaquè sit, quemadmodum cætera quoque opera naturæ. Ideoquè mens posterior, quàm manum facultas accedit: quoniam instrumẽta etiam mentis posteriora sunt, quàm manuum instrumenta. Est siquidem mentis instrumentum, scientiam: menti namquè vtilis sciẽtia est, sicut tibicini tibia. Manuum autem instrumenta, res pleræque naturales sunt: natura autẽ ipsa eiusquè res omnes priores sunt, quàm scientia. Quorum autem instrumenta priora sunt, facultates quoque eorum prius cõtingere cõgruum est: his enim crebrò vtentes conficere habitum solemus. Et ista sic reciprocantur, vt quam vicem hæc inter se gerunt, quorum instrumenta sunt, eadem instrumenta quoque ipsa inter se habeant. Hæc Aristotelis, cui & illud adijcit Tiraq. in præfactione iuris primogeniorum, numer. 86. ex magistro ipsius Aristoteles Platone in Timæo, pag. 481. animam ab initio cùm mortalis corporis vinculis includitur, amẽtem effici. At postquam nutritionis & augmenti riuus lenius minusque fluit, animæquè circuitus tranquilliori motu iter suum peragunt, processuquè temporis sedatiores fiunt, & in figuram naturæ suæ congruam restituuntur: tunc singulorum circulorum directę conuersiones eiusdem, & alterius natu-

naturam probè discernunt, hominemquè sic institutum prudentē efficiunt. Quòd si quis educationi rectequè nutritioni disciplinā quoque & eruditionē conuenientē adiunxerit, morbo grauissimo deuitato sanus & integer prorsus euadet: sin autem neglexerit claudum vitæ iter ingressus, tanquam mancus, & omninô inutilis rursus ad inferos decedit. Hæc ille.† Ex quo seniores constat non ætate tantum, sed & prudentia quoque & moribus esse oportere superiores, vt ex Salomone sententia Sapientiæ. 4. discere licet, dicētis: Senectus venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata, cani autē sunt sensus hominis, & ætas senectutis via immaculata. Nā & idem quoque cap. 16. Prouerbiorum, cùm dixisset, Corona dignitatis senectus, ne de omnium senectute dixisse videretur, addit, quæ in vijs iustitiæ reperietur, cui accedens Philo. Græcè tamē illud, sed in hūc sensum, sic ait, Canicies cum mente honorabilior est, quæ enim sine mente, magis multorum est vituperium annorum. Cicero quoque in peculiari senectutis lib. nu. 58. Sed in omni, inquit, oratione mementote eam me laudare senectutem, quæ fundamentis adolescentiæ constituta sit. Ex quo id efficitur, quôd ego magno quodam cū assensu omnium dixi, miseram esse senectutem, quæ se cum ratione defenderet. Non cani, non rugæ repentè authoritatem arripere possunt, sed honeste acta, superior ætas fructus capit authoritatis extremos. Sic enim & nos cū senectutem laudauimus, non senū mores, sed eorum experientiā maximam longo tempore acquisitā. vt in cap. sciendum. 26. q. 4. & Philo. Ethicor. 6. c. 8.† Quæ sanè mater est prudentiæ, vt allegoriarum author in Hesiodum tradidit, Palladem, inquit ipse, natam ex Iobis vertice, & hoc ideò, quoniam ab experientia sæpè prudentia oritur, illa verô ex sensibus, quæ in capitis ambitu viuuntur, & hinc certè fluit maxima pars eorum, quæ ætati tribuimus, & quæ præcipuè proximè dicemus.† Ex quo vt Tiraq. refert in præfatione primigeniorum, nu. 88. & illud fit, vt seniores non facilè dolis & artibus decipiantur, nempe propter multam longamq; rerum experiētiam, quæ eos prudentiores, astutiores, calidiores, cautiores reddidit. Hinc Prouerbiorum tritum, senex vulpes non prehenditur laqueo. Quod facilè eos esse prudētes ostendit, si modò Senecæ crediderimus lib. de virtutibus. c. 1. dicenti, Prudens fallere non vult, falli non potest.† Hinc etiam plurima tribuūtur senibus. Hæc sunt salutari, appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci, consuli, vt Cicero asseruit quo loco nuper citauimus, alia longè plura senectutis priuilegia quinquaginta videlicet congessit affatim Cæpola de Imperatore militum deligendo, in princ. num. 1. vsque ad 19. aliqua etiā Alciatus de verbo. signifi. lib. 1. col. 31. & Chassane. in cathalog. gloriæ mundi. 11. part. 17. consideratione, latissimè omnium Tiraqu. cui nihil prorsus addi potest, in nō semel citata pręfatione ab nu. 75. vsque ad 217. quę hîc non ab re repeti possent, si libros transcribere alienos vellem, quod mei non est ingenij.† Vt interim tamen nō omittam,

9 *Prudentia pollēt senes, cū moribus sunt superiores.*

10 *Experientia est mater prudentiæ.*

11 *Senes non facile decipiuntur.*

12 *Senectutis priuilegia.*

13 *Seniores in magistratibus consequēdis iunioribus esse praferendos.*

omittam, quod proprium est nostri libelli, tenes, vt ipsemet Tiraque. num. 161. adnotauit, cùm in consilijs, cæteris què honoribus, tum etiam officijs, magistratibus alijsuè dignitatibus secularibus, vt nostri appellant, iunioribus esse præferendos. l. & qui originem. §. præses, ibi, Secundum ætates & dignitates. ff. de mune. & honor. l. 2. ibi, Quæ longis prolixisquè stipendijs, defessa iam sibi pollicetur senectus. C. de primicerio. li. 12. l. sancimus. C. de consuli. li. 12. glo. & DD in l. cum quid. ff. si cer. peta. & in l. vt gradatim, in prin. in verbo, & si lege. ff. de mune. & hono. & in cap. viri. 75. dist. in. Idq; pluribus antiquis legibus statutũ est, & ante omnes Moyses iussu Domini Septuaginta viros ex omni populo seniores delegit, qui secũ regerent, iudicarentque populũ, vt scribitur Numeri. 11. c. & Deuterono. cap. 21. si genuerit homo filium & contumacem & proter uum appræhendent eum, & ducent ad seniores ciuitatis illius, & ad portam iudicij. Ex quo fortè deprompt um est, quod scribitur in l. si qua. C. de Iudæ. Causas videlicèt, Iudæorum à senioribus ipsorum iudicari, & 3. part. titu. 20. l. 8. in fin. ibi; *é quãdo hiziere viejo mayor*. Illinc etiam fortè Plato, qui, vt pluribus placuit, sacros Bliblorum libros, & maximè Moysis legit, excerpsisse videri potest lib. 3. de legibus vbi inter rationes imperandi hanc tertiam collocat, vt iunioribus seniores imperent. Demum ipse idem Plato 3. dialogo de republica vel de iusto, Non iuuenem, ait, sed senem bonum esse oportet iudicem, qui serò quale quid iniustitia sit didicerit: tanquam qui non propriam in animo suo eam senserit, sed alienam in alienis animis longo tempore nouerit, atque idcircò cuiusmodi sit malum, discernat, aliena potius quàm propria experientia iudicans. Ex eadem quoque radice leges Romanorum annales ortæ fuerunt, de quibus apud Cicer. in Philipi. 5. & Liuium ab vrbe condita lib. 7. quibus grandiorem ętatem ad cõsulatum & cæteros magistratus exigi constituebatur, nõ modò maiores, verũmetiam prætores quoque, & ædiles & simplices quoscunque iudices, vt videre licet ex eo quod scribit Sueto. in Augusto. c. 32. quo in loco refert, nõ licuisse ante tricesimum quintum annum iudicandi munus gerere. Quinetiã Hippodamus Euriphontis filius, qui Milesiorum legislator fuit, lege statuit, vt memoriæ prodijt Aristo. lib. Politicorũ 2. c. 6. Vnum iudiciarium forum principale, in quo omnia quæ malè iudicata viderentur, iudicarentur: idquè constituit ex senioribus quibusdam delectis. Hinc etiã senatui nomen fuit inditũ, quod in eum cooptarentur seniores, vt Tullius scribit lib. de senectu. Plutar. in Romulo. Archidia. in cap. Senatusconsultum, distin. 2. & Alberi. in rubri. ff. de senato. Tiraq. in præfatio. primigeniorum nu. 164. ibiquè pluribus authoritatibus & exemplis probare nititur, senioribus in magistratibus esse deferendum, iunioribusquè esse præponendos, eam tamen regulã nu. 170. & seq. duobus limitat modis. † Primò in muneribus quæ ęquè explicari, gerique per seniores possunt atque iuniores, nam si quid, munusuè per iuniores commodius 1. *Limitatio*

modius tractari potest, quia fortè magis cõstat robore viribusq; corporis, quàm animi, certè sunt ad id magis assumendi iuniores, quàm seniores, vt per Salice. & Aretin. traditur in d. l. cũ quid ff. si cert. pet. Flori. in l. vlti. in fi. ff. de fide instrum. arg. legis præcipiunt. ff. de ædili. edic. & l. ob carmen. §. vlt. ff. de testi. 2. intelligit, quando vterque iuuenis & senex est aliás æquè dignus, nã semper dignior est alteri præferendus, siue iunior, siue senior. l. honores, vbi glo. & Bart. ff. de decurio. l. vnicuique. C. de proxi. sacro. scrini. lib. 12. Alberi. Alex. & Deci. in d. l. cum quid. Sed hæc tamen intelligit Tiraq. ibidem nu. 172. post Areti. in c. clerici, in fi. de iudicijs, quando iunior longo interuallo superat seniorẽ, per l. vnicuique, circa mediũ. C. de proxi. sacro. scrini. lib. 12. vt & Tiraq. latissimè comprobauit quo in loco modò dixeram, nu. 173. & deinceps plura adducit exempla multorum, qui ante tẽpus adeò prudẽtia, virtute, & doctrina excelluerunt, vt etiam ante tẽpus honoribus & magistratibus lege vel natura præscriptum, cæteris multo senioribus antepositi fuerunt.

1. Limitatio.

14 *Senectutis aliud priuilegium.* † Cæterùm neque illud senectutis priuilegiũ tacendũ duxi, quod optima vna lege Cretensi audio esse præscriptum. Hæc iubet, nequis iuuenum quærere audeat, rectè ne, an contra, se leges habeant, sed vno omnium ore, vnaque voce rectè tanquam à dijs, positas cõcedi præcepit, nec vllo modo aliter pati quicquam à iuuenibus cogitari: senem autem si quid excogitarit, principibus & æqualibus, nemine iuuenẽ audiẽte, referre: cuius meminit Plato lib. 34. de legibus dialog. 1 col. 7. (AD.) Nõ possum equidẽ tot senũ audire encomia, quãuis tamẽ ipse iuuenis non sim. † Nã vbiq; reperiuntur flagitiosissimi quidam senes, vt apertè probatur in c. tanta. 86. dist. cuius initium est huiusmodi. Tãta nequitia ad aures nostras de senectute tua peruenit, &c. & paulo post, Hortamur, vt aliquando resipiscas miser senex, atq; à tãta leuitate morũ, & operum peruersitate cõpescere, &cæt. gl. in c. cũ in iuuẽtute, de præsum. ibique post eã Hosti. Ioan. Andr. qui & illud addunt, quòd sæpe mentiuntur seniores, per c. vnicũ in fi. de sacra vnctio. vbi est tex. optimus & expressus in verbo, sicut antiqui mẽtiũtur, quem & optimè ponderauit Hostiẽ. ibi. Hoc itidẽ probatur testimonio Danielis c. 13. cuius authoritate scribit Luc. de Pena in l. 1. col. 1. in verbo prior. C. de consuli. lib. 12. quòd iniqui possunt esse senes. Hæc tuus dixerat Tiraq. in d. præfatione primogeniorum num. 150. quinetiam Cicero in Catone maiore, seu de senectute num. 60. Senes, ait, sunt morosi, & anxij, & iracundi, & difficiles: si quærimus etiam, auari, quanuis tamen morositas, & ea quę dixi vitia, aliquid habeant excusatiodis, non illius quidem iustæ, sed quæ probari posse videatur. † Auaritia verò, inquit ipse, senilis, quid sibi velit, non intelligo. Potest enim quidquã esse absurdius, quàm quò minus vię restat, eò plus viatici quærere? At cum hæc ita se habeant, quorsum senes iunioribus aptiores magistratibus regẽdis esse cõten-

15 *Senum vitia.*

16 *Senũ auaritia carpitur.*

tendis, quorũ iracundiã, auaritiã & morositatẽ, in iudicibus nuper
17 *Senectuti nulla sunt attribuenda vitia, sed moribus.*
improbaueras. (RE.) † Absit à te, ea credere vitia senectutis esse, nõ enim senectutis sunt sed morum. At non me eam existimes laudare senectutem, quæ fundamentis adolescentiæ cõstituta nõ sit. Eos ergo laudarim senes, non qui sola tẽporũ quantitate, sed qui morũ grauitate maturi sunt: sic eos sacra Scriptura vocare cõsueuit, iuuenes autẽ ij dici solent, qui nulla consilij grauitate deprimuntur, vt Gregor. lib. 30. Moral. profitetur. Proinde & nos quoque (Indorũ more vt inquit Strabo. lib. 15.) ætati senum nullã tribuimus prærogatiuam, nisi prudẽtia excellant.
18 *Senex bonus præsumitur*
† Atqui inficias iri non potest, quin, vt & paulo quoque ante scripsimus, in dubio pro senioribus semper præsumatur, vt, videlicet, virtutibus, bonisque moribus vincãt iuniores, per tex. in l. si vt certo. §. custodiã, & ibi glos. in verbo, est cõmodatus. ff. cõmod. §. cogitãdum, in auth. de monach. c. nisi cũ pridẽ, ibi, Moralis verò maturitas in senibus esse solet, extra de renuntia. c. cũ in iuuentute, vbi glos. in verbo senilem Hostien. & alij, de præsump. Hierony. ad Rusticũ, Non est, inquit, facilẽ malũ de perfecta ętate
19 *Testes 15. requiruntur ad probandũ senem esse malũ aut iuuene in digniorẽ.*
credendum quam præterita vita defendit, & honorat vocabulum dignitatis. † Atque adeo præsumuntur senes iuuenibus præstare bonis moribus, vt contrariũ probari non possit nisi per 15. testes, per tex. nota. in l. vnicuique. C. de proxi. sacro. scrinio. lib. 12. quæ ad hoc dixit singul. Roman. in l. si vero § . de vir. fal. 53. vers. 4. probatur in fin. ff. solut. matri. Alex. in l. cum quid col. 2. nu. 7 ff. si cert. pet. Felin in rub. extra de maio. & obed. col. 1. in fi.
20 *Iuuenes non passim ad cõsilia et magistratus vocario portet,*
† Nõ ergo passim iuuenes ad cõsilia & magistratus eligi oportet, neque in duces, quia nõ constat eos esse prudentes, vt testimonio est Aristo. Topicor. tertio. tria nãque fuerunt, vt Tullius refert, quæ rẽpublicã Romanorũ labefactauerũt, amor, scilicet, priuati cõmodi, occultum odiũ, & iuuenile cõsiliũ, quæ tamẽ per senes restituta fuit Nec Roboam regni scissurã fortè passus fuisset, si consilio seniorũ, & non iuuenũ adhæsisset. 3. Regũ 12. Macedonius Alexander militibus suis senio quasi confectis, vt florida iuuentute militiã renouaret, exhortãtibus, sic respondisse fertur. Malo, inquit, eligere senũ grauitatẽ prouisam, quã iuuenũ velocitatẽ incautã, qui mortẽ recipere solẽt in sua nimiũ iuuẽtute cõfidentes, senes verò cũcta cõsilio agũt titubãtes: retulit Guill. Bene. in repe. c. Raynũtius in verbo, adiectę impuberi n. 69 extra de testa. cui mire cõcinit quod & Inno. & Bal dixere in c. 1. de renũtia. nẽpe plus valere vmbram senis, quã ensem iuuenis.
21 *Iuuenes quam senes facilius credũt*
† Ex alio item cõstat prudẽtiã non iuuenibus, sed senibus potius inesse, quippe cũ iuuenes quàm senes, & ęgri, quam sani facilius credũt, vt pulchrè recitat Plutarcus in vita Catonis iunioris in princ. facile enim credunt, eò quòd in multis decepti nõ sunt, testis est Aristote. 1. Rhetoricorũ. ex qua credulitate sæpe fit, vt boni, rectiq; principes & magistratus non semel decipiantur, incautique in subditorum perniciem plurima gerant. † Hinc leges nimirũ prohibent

22 *Minores 25. annis rempubli. gerere nõ possunt.*

hibent minores 25. annis rempublicã administrare, vt in l. ad rempublicã. ff. de mune. & honor. l. spurii. §. 1. ff. de decurio. quãdo quidẽ constat fragile & infirmũ esse huius ætatis cõsiliũ, multis captionibus, multorumque insidijs expositũ, secundum Corne. lib. 2. c. 1. & ideo rerum suarum administratio eis non committitur, quãuis res suas bene gerãt, si in pupillari fuerint ætate, vt in l. 1. ff. de mi nor. si vero extra pupillarẽ fuerint, intra tamẽ 25. annum, & curatorem non habuerint, suarum rerum administratio nõ inhibetur, secus si curatorem habeant l. si curatorem habens. C. de in integrũ resti. nam si seipsos gubernare nondum nouere, indecorũ est eos rempublicã regere, vt in c. indecorum, de ætate & qua. Rursus inciuile est, eos, qui alieno auxilio in suis rebus gerendis egere noscuntur, & sub alijs reguntur, aliorum tutellam & curã subire, §. minores autem, inst. de excusa. tuto. iudex autem. 18. annorũ iurisdictione exercere nõ prohibetur, vt in l. quidam consulebãt. ff. de re iudi. ¶ † Verumenimuero si virtus iuuenem extollat, & experientiam habeat, non est ob defectũm ætatis abijciẽdus, Iuniores enim interdum seniores vincũt consilio, vt Homerus aperte ostẽdit lib. Iliados. 9. inducit enim Nestorem (cuius, quó ætas, prudẽtiaque maior erat, eò quoque testimoniũ certius, credibiliusque etiam fuit) huiusmodi testimonium de Diomede perhibuisse, quòd sicut inter omnes Argiuos Reges natu minimus erat, ita quoque cõsilio maximus. † Sũe enim quibus ingenium & rerũ pruden

23 *Iuuenes quãdo ad cõsilia & magistratus euocare liceat.*

tia velox ante pilos venit, vt a Persio satyra. 4. scriptũ est. Nam & Papin. annus noster, iuris ass. lũ, vir prudentissimus, & acutissimi ingenii, natus 37. annos, mortuus est authore Socin. in repe. l. cum auus, circa principium. ff. de cõdi. & demostra. Tiraq. in d. præfatione iuris primogeniorũ nu. 97. vbi & sequen. & iterum nu. 172. & pluribus sequen. quã plurima hujusmodi adducit exempla, & per Guill. Benedi. aliqua in rep. c. Raynuntius, in verbo Ad ætatẽ impuberi, num. 35. & duobus sequentibus, per Ioan. Neuizan. in sua nuptiali silua lib. 5. nu. 10. & deinceps vsque ad numer. 17. Alciat. in procem. 6. lib. paradoxorũ. † Sicut enim malitia supplet ætatem, vt in l. si alterius C. si minor se maio. dixe. c. de illis extra de desponsa. impube. c. 1. § 1. eo. tit. lib. 6. ita nimirũ probitas, honestas & prudẽtia, ætatis supplẽt defectum. l. 1. ff. de decre. ab ordi. facien. l. omnes. C. de his qui veni. ęta impe. l. 1. C. de præpos. sacro, scrin. l. b. 12. c. vlt. de desponsa. impub. lib. 6. c. itẽ vl. 77. di stin. Iustius igitur scientia ętatis supplebit defectũ, est enim scientia donũ Dei, teste Guill. quo loco nuper citauimus nu. 37. quare iniquum valde esset (censet Valerius lib. 3. c. 1.) eũ honori nondũ tẽpestiuũ videri, qui iã virtute maturus est. Quis est obsecro qui neget, iuuenes eos ad magistratus admitti debere, quorum vitæ, fideique integritas communiter approbata fuerit? quoque exactior ad bonos mores vita perducat? Nullus certè, ni malit fidem nõ adhibere Gratiano in c. quicumque. 77. distin. & in c. singulis

24 *Iuuenum prudentissimorum plura exẽpla remisiue.*

25 *ætatem sicut malitia supplet ita et probitas.*

gulis, eadem distin. Quid autem si alia eis commissa officia laudabiliter ministrauerint: de hoc nullus ambiget, vt in d.c. quicunque proxime citato. Eum itaque ipse antiquiorem appellabo, non qui ætate aliquem præcedit, sed qui in aliquius artis aut muneris exercitio est antiquior, hunc itaque & scientia, & prudentia seniorē esse illere palā est, quoad eius artis aut muneris exercitiū. Quod & nos alibi hoc in tractatu, cùm de experientia, tertia nostræ arboris radice ageremus, latius explicuimus. Abiit ergo, inquit, Guillel. Bene. vbi supra num. 39. quòd tam excelletes viri (de quibus paulo ante dixerat) ob ætatis defectum, vbi scietia abundat, totiusque virtutis exercitium, a tā sublimi eis debita dignitate fuissent repulsi.† Vt igitur ad diffinitionē prudentiæ redeamus (quā ex Aristotele retulimus) dixi, est habitus, eò quòd per præcedentē praxim necesse necesse sit vt habitum quis fecerit ad aptandum vniuersalia particularibus, & hoc recta ratione, si enim fine ratione & casu bene operetur, aut cum ratione, sed non recta, quia forte non tendat in bonum finē, non erit prudentia, quippe quæ sine iustitia nihil valeat ad faciendum fidē. Quô enim quis versutior & callidior est, hoc inuisior & suspectior detracta opinione veritatis. inquit Tullius officiorum. 2 nu. 47. sequenti. Dixi prætérea est habitus cū ratione actiuus, ad differentiam scietiæ, quæ habitus appellatur speculatiuus, eò quòd speculetur quis circa cognitionem vniuersalium, quæ necessario se habent, prudētia autem circa particularia consistit, & ea quæ contingenter eueniūt: id verò prudentia agit, vt intra se disputetur, & cōsilietur, quid particularibus contingentibus congruat ex vniuersalibus, vt id conuenienter applicetur. Dicitur itē actiuus, vt differat ab arte, quę est habitus factiuus, vnde per talem habitum inspicitur opus faciendum, quod transit in materiā exteriorem, vt in domum, librū, & similia, quorum operum bonitas non cōsistit in faciéte, sed in opere ipso. Actus verò, qui prudentiæ adaptatur, non transit in materiam exteriorem. Est itaque habitus iste circa hominis bona, vel mala, hoc est, circa contingentia bona conseruanda, & agenda, mala fugienda, & pręcauēda ne eueniant, aut si euentura sint, minus lædant. Qui ergo talem habitum habet, prudēs est, vt inquit Bart. in tracta. testimoniorū nu. 73.

26 *Prudētia diffinitio ex Aristo. exponitur*

27 *Prudētia, sine iustitia nihil valet.*

Capit. LIX. Prudentia partes, vitiaque virtutem imitātia continet.

PRudentiæ partes, vltra ea quę paulò ante scripsimus nu. 4. c. prox. quo in loco tres exposuimus partes, memoriam scilicèt, præteritorum, intelligentiam præsentium, prouidentiam futurorum, sunt aliæ sex, vt quit Bart. vbi supra prope finem, nu. 74. vt sic nouem partibus prudentia constet, quæ tribus comprehenduntur, videlicèt, cognitione, acquisitione ipsius cognitionis, vi etiam eiusdem cognitionis. Cognitio, quādoquidem prudentes ij sunt quicunque agenda, dicēdaque cognoscunt, impruden-

1 *Prudētia partes.*

dentes verò qui neutra vident, vt testimonio est Diuinus ille Plato 2. Alciuiades, vel de voto, post princ. Quæ, inquam, cognitio si præteritorum est, dicitur memoria, si præsentiũ, intelligẽtia. Cognitionis acquisitio, quãdoque procedit ex doctrina quæ ab alio percipitur, & hæc appellatur docilitas, quãdoque ex inuentione multo tempore acquisita, & hæc appellatur experientia. Sub hac itẽ cognitionis acquisitione, inquit Bar. comprehenditur solertia, & deliberatio, solertia est facilis, & prompta coniecturatio. At licet promptam requirat coniecturationem, deliberare tamẽ oportet, & hęc deliberatio appellatur. Vnde ex Biantis sententia aggredi oporret agenda tardè: at postquam aggressus quis fuerit agi constantes.

21 *Prudẽtis est examinare consilia.*

† Prudentis quippe, vt testimonio est Seneca lib. de virtutibus. c. 1. proprium est examinare consilia, & non citò facili credulitate ad falsi prolabi, de dubijs, inquit, non diffinias, sed suspẽsam teneas sententiam: nihil inexpertum affirmes, quia non omne verisimile statim verum est, sicut & sæpius quod primum incredibile videtur, non continuò falsum est.

3 *Veritas faciem mendacij quandoque retinet, & e contra.*

† Crebrô siquidem faciem mendacij veritas retinet. Crebrò mendacium specie veritatis occulitur. Nam sicut aliquãdo tristem frontem amicus, & blandam adulator ostendit, sic verisimilitudine coloratur mendacium, & vt fallat vel surrepat, coloratur. Quare dignitas rebus non ex opinione multorum, sed ex earum natura est nimirum constituenda, sunt enim quę vidẽtur esse bona, & non sunt, & sunt quæ videantur nõ bona esse, & sunt. Hinc Tullius in oratoriæ partitionibus nu. 43. sic ait,

4 *Vitia virtutum imitantur.*

† Cernenda autem sunt diligenter, ne fallant ea nos vitia, quæ virtutem videntur imitari. Nam & prudentiam malitia, & temperantiã immanitas in voluptatibus aspernãdis, & magnitudinẽ animi superbia in animis extollendis, & despicientia in contemnendis honoribus, & liberalitatẽ effusio, & fortitudinem audacia imitatur, & patientiam duritia immanis, & iustitiam acerbitas, & religionẽ superstitio, & lenitatem mollitia animi, & verecundiam timiditas, & disputandi prudentiã concertatio, captatioque verborũ, & oratoriam vim innanis quædam profluentia loquendi. Hæc ille. Quibus Cicero docet, viciniã quãdam esse & virtutum ac vitiorũ, quare cauendum est, vt & nos alibi quoque diximus, ab hominum quorundam imposturis, qui aut seueritatẽ superciliosa frõte, aut charitatẽ inmodica comitate, aut clemẽriam ambitiosa placabilitate, aut quoduis aliud præstantis animi ornamentum exquisito lenocinio ementiri didicerint. Qui igitur hæc maxima cum deliberatione perpenderit prudens, verè appellabitur, qui falli minimè potest, non enim prudentem mouet dicentis authoritas, nec quis, sed quid dicat intendit. Cognitionis vis, quã partem esse tertiã prudẽtiæ diximus, in eo consistit, videlicèt, vt contingentia recta adaptentur rationi, quod tribus effici oportet.

5 *Prouidentiã quinã*

† Primò, vt ad bonum ordinentur, & tendant finem, & hoc pertinet ad prouidẽtiam, quę respicit futura, & hęc suadet Seneca quo loco pluris citauimus,

 cùm

cùm sic ait: Si prudens esse cupis, in futurum prospectum intende, & quæ possunt cõtingere animo tuo, cuncta propone, nihil tibi subitum sit, sed totum ante conspicies, nam qui de futuro nihil præmeditatur, in omnia incautus incidit. Id quære, quod inuenire possis. Id disce, quod scire potes. Id opta, quod optari corã bonis potest, nec altiori te rei imponas, in qua tibi stanti tremendum, ascendenti cadendum sit. † Secũdo vt adaptetur circunstantiæ negocij, & hæc vocatur circunspectio, per quam prouidetur, ne impedimenta occurrant, quod eiusdem Senecæ testimonio probatur dicẽtis, cùm tibi alludit vitæ prosperitas, tunc te velut in lubrico retinebis, nec tibi dabis impetus liberos, sed circunspicies, quò eũdum sit, aut quousque. † Optimũ profectò sapientissimi hominis documentum, quo ingenia superbiẽtium facilè comprimi edocetur: sunt quippe nonnulli, quorũ meminit Ioan. Fab. in §. quibus insti tu. de capi. dimi. qui in altum prouecti credentes se glorificatos dedignantur respicere, aut alloqui eos, qui quodam socij, aut pares fuerunt. Contra quos fuit scriptum degeneres animo, cũ qui prouehuntur in altum, hos nouissimè negãt, quos habuere pares. Solet enim nimirum potentibus vicina esse superbia, & penè semper rebus affluentibus elatio sociatur, vt scribit Grego. 26. morali. c. 23. in fin. Cuius rationem nobis insinuat Barba. in Clem. 1. col. 13. de iureiur. nempè, quia sensus ex pinguedine crassus efficitur, & ideò memoriam nimirum status pristini non retinent, nam & mores im

6 *Circũspectio quæ.*

7 *Superbi cum in altum prouehuntur memoriam pristini status non retinẽt.*

prudentum mutantur, auctis opibus. c. vltim. 44. distin. tales denique efficiuntur, qualis fuit Bonifa. Octauus, qui, vt fertur, intrauit Pontificiam dignitatẽ, vt vulpes, regnauit, vt leo, mortuus est canis. prout iuris Pontificij interpretes referunt in procemio sexti libri, qui quidẽ superbi prius feruent, postea deficiunt, vt in c. notauimus. 7. q. 1. superbos namquè sequitur à tergo Deus. Vtinã qui in alto sunt collocati gradu, eam semper memoriæ mandarent sententiam à Seneca lib. de virtutibus. c. 1. memoriæ proditam dicẽte, † Si prudentiam amplecteris, vbique idem eris, & prout rerum ac temporum varietas exigit, ita te accommodes tempori, nec te in aliquibus mutes, sed potius aptes: sicut manus quæ eadem est, cùm palmam extenditur, & cùm in pugnum astringitur. Quod & Iustiniani institutione cautum est in §. quibus, insti. de capi. diminu. vbi ob id dignitatem non mutari statũ scribitur. Honor enim auctus est, non conditio mutata, vt in §. hæc autem, versi. considerare, in authẽ. vt cum, de appella. cogn. colla. 8. de quo aliquid per Iaco. Rebuff. in l. nullus. 2. num. 3. vbi & Ioann. à Gradibus in scholijs. C. de decurio. lib. 10. & in l. 1. C. de dignita. li. 12. & in l. 1. C. de muri legulis l b. 11.

8 *Prudentũ ditio aucta nõ mutatur statu.*

Tertiò, vis † cognitionis, de qua nuper agebamus, consistit in eo, videlicèt, vt impedimẽta quæ prudenti occurrunt, euadantur, hæc nuncupatur cautio, quippe qui prudens est, non dicit, non putaui quidem hoc fieri, quia non dubitat, sed expectat, non suspicatur, sed cauet. Nouem igitur sunt, si recte

9 *Cautio quæ.*

si rectè computentur prudentiæ partes: memoria, intelligentia, experientia, docilitas, deliberatio, solertia, prouidentia, circunspectio, & cautio. Sed vt inquit Bar. quis est ille, in quo omnia concurrant vniuersaliter? des mihi & laudabimus eum, sunt tamen multi, in quibus prædicta imperfectè cōcurrunt, alij etiam in quibus perfectè, in quibusdam tamē speciebus agēdorum.

10 *Prudētia particularis siue domestica.*

† Hi sunt, qui particularem dicuntur habere prudētiam: seu, vt Cicero partitionum num. 40. appellauit domesticam ad sui videlicèt ipsius regimē, qui habent ea quæ generaliter de prudentia dicta sunt, vt enim medicina valetudinis, sic viuendi ars est prudentia Cice. 5. de fini. hi tamē quo ad se boni & prudentes esse possunt tantum nō quò ad alios: aliorum quippe negotiorum sunt prorsus inexpertes, de quibus dici potest, sancta rusticitas sibi soli prodest, verùm quo ad alios prudens quis esse non potest, nisi quò ad ipsiusmet regimen prudēs fuerit, testis est Bar. in testimoniorū tracta. num. 77. & sequent. administrator enim dari alterius non debet, qui sui moderator esse nequit, Specula. in tit. de instrumen. epiti. § .14.

11 *Prudentia œconomica.*

† alij ad regimen familiæ prudentiam habent, quā œconomicam appellamus, cuius probatio fit, vt per Bart. traditur ibidem nu. 79. & pluribus sequentibus.

12 *Prudentia regnatiua.*

† Alij regnatiuam prudentiā cōsequuti, hoc est, Principes, seu alij magistratus & potestatem gerentes publicam, quorum constat officium in rectè ministrando in bonum finem: quietem, videlicet, & vtilitatem subditorum, non in regentis lucri finem, vel gloriam.

13 *Iudices prudentes esse oportet.*

† Nulli ergò iudices tribunal accedant, nisi prudentia abundauerint, vt in l. 8. tit. 5. part. 2. ne aliàs falli facilè possint. Is enim, teste Seneca, prudens dicitur, qui falli non potest, fallere non vult. l. vlt. C. de pondera. & auri illatori. l. cum pater. § . Titio. ff. de legat. 2. id quod præcipit dominus per Matthæum. c. 10. his verbis, Stote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ, refert Gratianus in cap. penul. 36. distin. dux vtique indigens prudentia, multos opprimet per calumniam, Prouerbiorum. 28. atque, vt 6. Ethico. Aristo. autor existit, regere, atque imperare prudentiæ munus est. Quanta denique pericula occurrent subditis iudicem habētibus imprudentem, expertus fuit seruus ille, vt Valerius refert, metu pœnæ & torturæ confessus fuit, se occidisse conseruum, ob idquè à iudice vltimo fuit supplicio dānatus, qui tandem post acerbæ sententiæ executionem, viuus cōseruus, de cuius morte quærebatur, domum redijt, quod Plato lib. 3. de legi. dialog. 4. doctissimè astruit censetque ex omnibus ciuibus, illos eligendos esse ad guuernandū, quotcunque sint, qui tantum cæteris prudentia & tēperantia pręstant, quantum viri pueris pręstare solent, atque si quis inter electorum numerum simili fermè interuallo cæteros antecellat, Regem, ait esse constituendum, sed quid in laudibus prudentum tandiu dimoremur?

14 *Prudētia nō modicum fidei afferre & dignitatis.*

† Nempe hoc tātum laudis meminisse operæpretium existimo: si exploratum nobis sit plurimū fidei, dignitatisq; afferre prudentiam, quippe quæ id efficiat, eamquè semper legem præ-

præſe ferat, nimirùm vt his fide habeamus, quos plus intelligere, quàm nos arbitremur, quoſque futura reſpicere credimus, & cũ res agatur, in diſcrimenque ventum ſit, expedire rem, & conſiliũ ex tempore capere poſſe. Itaque his ſalutem noſtram, his fortunã, his liberos rectiſsimè committi arbitramur, vt Cicero probat officiorum. 2. num. 46. & multò ante eum Plato in ſuo Lyſidis, ſeu de amicitia libello, colu. 94. ſingula exiſtimabat, in quibus prudentes ſumus, nobis eſſe concedenda, nẽpè vicinum tibi ſuæ domus gubernationem proculdubiò conceſſurum, nec per ſe adminiſtraturũ, ſi intellexerit iure familiari peritiorem eſſe, nempè agrorum, equorum, & ſimilium ſi eius rei comperexit te eſſe expertum. An dubitas, inquit, qui in rempublicam tibi commenden. Athenienſes, cũ primum te in his rebus prudẽtiorẽ alijs eſſe perceperint? cui Lyſis reſpondit, non dubito. At, inquit, ſi filius Regis oculos ægrotaret, nunq id permitteret eum oculos ſibi attrectare, an prohiberet, cũ medicum illum non exiſtimaret? dos autem, ſi modò putaret peritos medicos eſſe, nil impediret, etiam ſi vellemus patefactis palpebris, & cinere ſuper infuſa curare? tandem Lyſis reſpõdit, vera loqueris, quin etiam cætera omnia nobis commiteret, potius quã vel ſibi ipſi, vel filio, in quibus ſapientiores nos eſſe putaret, in his denique, ait Plato, in quibus prudentes ſumus arbitratu noſtro agemus, neque vllus ſponte nobis obſtabit, quominus & nos liberi ſimus, & aliorum duces, & cũ nobis hæc ſinguli cõferant, noſtra erũt, quæ verò ignoramus, nemo nos vt lubet agere permittet, ſed omnes pro viribus repugnabunt, nõ extranei tantum, verum parentes etiam, & quod nobis propinquius eſt, nos quoque ipſi non nobis, ſed alijs miniſtrantibus: & hæc cum nullo nobis emolumento ſint, à nobis aliena exiſtent. *Adu.* Vera profectò loqueris, id tamen mihi compertum eſſe velim, † quo nam 15 modo prudentiam cognoſcemus in homine, quem ad magiſtratus, alioſuè honores producere feſtinamus. *Rela.* Nempè vt vir prudẽs verè dici poſsit. Primũ nactus ſit, oportet ingenium ſolers, memor, & laborioſum. Deinde quod ſtatim à puero animum exerceat, ratiocinetur, exacteque ſpeculetur, quæ veræ ſunt philoſophiæ, poſtea de legibus diuinis, & vitijs hominum experientiam adiſpicatur. Duo enim ſunt, quæ prudentis habitum gignunt: quorum alterum eſt, vt mẽs diſciplinis, & cognitione ſit munita: alterũ ſpectacula & negotia multa, quę partim ipſummet expectaſſe oportet, partim alio modo percepiſſe. Itaque vtrunque ſimul & ſpeculatio, vniuerſaliumque cognitio, & experientia qua particularia gnoſcuntur ad perfectam requiritur prudentiã: nec alterũ ſufficit. Quod certè (ſi hæc ita facilè cerni nequeãt) ex eo æſtimari licebit, quod quis fecerit, dum in inferiore gradu conſiſtebat: † Quippe qui in- 16 dignus fuit inferiori gradu, indignior erit ſuperiore palam eſt, vt Pomponius reſpondit in l. qui indignus ff. de ſenatoribus. Hinc cõſtitutum eſt, vt gradatim de minoribus ad maiores gradus perueniatur, ita vt non prius maiorem magiſtra-

Prudẽtia in indice ex quibus dignoſcatur.

Indignus meritò cenſetur ſuperiore ordine qui indignus eſt inferiore.

magistratū quisquam, nisi prius minorem susceperit, gerere possit, vt Callistratus ait, in l. honor. § gerendorum. ff. de mune. & hono. & Modestinus in l. vt gradatim, in prin. ff. eo. titu. quod tamé infra opportunius tractabimus (AD.) † At si nullum adhuc gessit officium, nullumque gradum dignitatis tenuit, quo pacto in eo iudicabimus prudentiam regnatiuam, quæ vt dixi, est habitus, habitus verò nisi ex præcedentibus actibus probari non possit? (RE.) Solam inquit Bart. ea in specie esse inspiciendam dispositionem & aptitudinem, quæ ex natalibus & facultatibus præsumitur, vt principio dixeram nu. 15. In hac enim prudentia requiritur persona omni turpitudine carens. Infamis quandoquidem iure aut facto ad nullam dignitatem vocatur. l. honor. § de honoribus. ff. d mune. & hono. Alia est prudentia politica seu ciuilis, quę in subditis, vt in bonū finem domini operentur, existit. Alia est militaris, quæ consistit in bene operādo in finē victorię ob quietem reipublicæ, de quibus Bart. tractat in suo testimoniorum libello nu. 91. & 92. & quia ad rem dequa agimus nō pertinet, de his hactenus. † Vt interim non omittam celebrem doctrinam Augustini in lib. de Ciuita. Dei, qua his finem imponam, dicētis, qui sine vera Dei sapiētia æstimat se prudentem fieri posse, non prudens, sed stultus in cæcitate noxia stultus & demens permanebit: habentur hæc trasumptiuè in cap. qui sine. 26. quæst. 2. & Cice. de natura deorum nu. 247. neminem, ait, virū magnum sine afflatu diuino vnquam fuisse, is enim qui sapiens est corde, prudens appellabitur, Prouer. 16. & iterum post pauca, Prudentia, & prouidentia præcedere debet verba & actus: & paulo post, Sapietia pretiosior est auro, & prudentia pretiosior argento. In facie nanque prudentis lucet sapietia, plusque proficit correptio apud prudentem, quàm mille plagæ apud stultum, vt scribitur Prouerbiorum 17. Sapientia vtique ædificabitur domus, & prudētia roborabitur, Prouerbiorū. 24. nemo denique improbis moribu, quacūque vel scientia, vel prudētia, quę potius in viro prauo erit astutia, præpolleat, ad huiusmodi prouintias est promouendus, vt non minus scitè quàm eleganter probat Domi. Soto de iusti. & iure l b. 3. quæst. 6. artic. 4. 5. conclus. ex Aristo. ele Polit. 3.

17 Prudentia regnatiua in eo qui nōdū iudex fuit quādo probetur.

18 Prudēs vere qui appelletur.

Cap. L X. Arboris nostræ fructus, hoc est, iustitiam explicat.

NONO † & vltimò fructus iustitiæ æquitatis arbor nostra producit. Fructus enim diuinus appellatur iustitia, vt in cap. graue in fin. 35. quæst. 9. at de particulari iustitia tantum, non de vniuersali hæc intelligenda sunt. Arboris enim nostræ, hoc est, iudicis, aut eius qui ad publicam administrationem adscitus est, fructus, particularis est iustitia. Nā generalē, radicis potius, quā fructus, loco esse cōstat. Vt ergo perfectè habeamus quomodo hæc intelligantur, sciendum est, iustitiam

1 Iustitia & æquita fructȳ sūt arboris nostræ, hoc est, iudicis.

tiam duplicem esse, vt testimonio est Aristote. Ethicorum & Politicorum libris, generalis, videlicet, & particularis. † generalis vt ipsemet Aristote. definit, est habitus, quo homines apti sunt ad res iustas agnendas, & quo iusta agūt, & volunt iusta Hinc Cice. officiorū 2. nume. 51. ex iustitia, ait, boni viri appellantur. † nemo enim iustus esse potest, qui mortē, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timeat; aut qui ea quæ sunt his contraria, æquitati anteponat. Vel secundum Anfel. lib. de virtu. ca. 12. iustitia est rectitudo volūtatis propter se seruata. Vel vt Augu. li. 1. de moribus ecclesiæ diffinit, est amor Deo tantum seruiens. Hinc Plato li. 8. de sācti tate colu. 9. inprin. Iusti, ait, partē sanctum & pium esse reor, quæ, scilicet, circa deorum curam versatur, eam verò quæ ad hominū curam pertinet, reliquam esse iustitiæ partem, quam nos particularem diximus, de qua infra veniet disserēdum. Porrò iusti, virique boni partes, teste Cicerone, sunt, primum, ne cui noceat, ne sui quidem commodi causa, deinde vt prosit quibus possit: communis vtilitatis semper habita ratione, sed quod addit, nisi lacessitus iniuria, parum conuenit cum his quæ Matthæus & Lucas de diligendis inimicis tradidere. † In hac vniuersali abundātique iustitia virtus maxima inest, vt scribitur Prouerbio. 15. recte igitur Aristo. Ethico. 5. c. primo, iustitia, inquit, in sese virtutes continet omnes, atque adeo nec hesperus nec lucifer ita admirabilis, ob idque virtum omniū reginam eam esse attestatur Cicero offic. 3. nu. 35. Hiero. in epist. 18 ad Demetri. & è nostris Paul. Cast. in l. iustit. a. de iusta, & iure. maior siquidem est prudentia, vt profitetur diuus Tho. 2. 2. q. 58. arti. vlti. quippe quæ sine prudentia plurimum valeat, prudentia vero sine iustitia nihil, vt et nos quoque supra ex Cicerone officiorum secundo probauimus, maior etiam fortitudine & temperantia, vt per eundem Thom. traditur quo in loco nuper citauimus, textū etiā habemus Iustiniani in auth. vt om. iud. obedi. pro. in principio colla. 5. quem adhoc citauit Alberi. in procemio Infortiati numero. 7. Probatur quē optimè apud Stobæum sermone. 7. vt ex Polo Pythagorio Lucano ipse accepit, Iustitia, inquit, inter homines videtur mihi mater & nutrix cæterarū virtū appellāda. Nā sine illa nec tēperantē, nec fortem, nec prudentem esse quenquam, fieri potest. Quippe harmonia & concordia totius animæ est cum concinnitate. Sed quid in his moror? nempe ab eo incipit iustitia, & in eo quoque concluditur, qui omnia in sese continet, quique solus iustus et incomprehensibilis est, qua in re Tullius omnium prudētissimus, licèt lucis veræ ignarus. 4. de finibus nu. 17. summi asserit iustitiā esse rectoris, & Dei numen. † cuius nos (alibi ingenuè fatetur) nullam effigiem tenere, sed vmbra & imaginibus vti, & eas ipsas vtinam consequeremur. Sed quis mortalium eas apprehendet? aut quis eis vtetur? Me latet quidem, pro ut etiam nescire fatetur Fortu. Garsia de vltimo fine iuris cano. & ciuilis in prin. nu. 1. † Hæc vni-

[Margin notes:]
2 *Iustitiæ generalis definitio.*
3 *Iustus vere qui dicatur.*
4 *Iustitia regina est ōnium virtutum.*
5 *Iustitiæ tū vmbra vtimur.*

6 *Iustitia vniuersalis non potest cũ scelerato homine habere commertium.*

vniuersalis iustitia non potest cũ scelerato homine habere cõmercium c.forus,extra de verbo,signifi.tantum enim abest vt à viro nequam exerceatur, vt eam, nisi qui virtutes reliquas omnes complexus fuerit nullus, assequatur. Hæc ité iustitia, teste Aristo. nõ non modò perfecta, sed & omnium virtutũ est præclarissima, cuius tanta est vis, vt citra eius condimentum reliquæ virtutes omnes insulsæ sint & insipidę, ac ne nomé quidem virtutum habere mereantur, vt Cicero attestatur officiorum 2. & paulo ante num. 13. nihil est honestum, ait, quod non sit iustum & vtile. Hac igitur radice suffulta arbore nostra, nimirum si adeò virtutes cæterę coaluerint, vt iustitiæ particularis fructus producãtur. Quare optimus quisque huius viridarij institor, eos ad imperandum deligat quorum de iustitia, & prudẽtia magna sit opinio multitudinis, vt inquit Tull. officiorũ lib. 2. num. 59. at sicuti res est longè omnium prǽclarissima ea vniuersalis iustitia, quæ viri boni nomẽ tribuit, sic etiam est repertu difficillima. Nam, vt Cicero inquit, si vir bonus est is qui prodest, nocet nemini, rectè istum virum bonũ nõ facilè reperiemus. ¶ † Aliã

7 *Iustitiæ particularis definitio.*

præterea esse diximus iustitiam particularem, videlicet, quæ ab Vlpiano doctissimo iureconsul to in l. iustitia. ff. de iusti. & iure, ita diffinitur. Iustitia est constans & perpetua volũtas ius suum vnicuique tribuens: quam definitionem Alciat. lib. 1. Parergon cap. 31 defendere nititur ab impugnatione Rodulphi Agricolæ lib. de inuentione dialectica. 2. negantis, iustitiam esse constantem voluntatem, nam vt Alciat. inquit, Cicero certè Iureconsulto nostro consentit, siue eam definitioné sequamur, quã libro de inuentione. 2. num. 240. siue eam, quã ad Herénium lib. 3. num. 94. descripsit, altero enim loco, iustitia, inquit, est habitus animi, communi vtilitate conseruata suam cuique tribuens dignitatem: altero, iustitia est æquitas ius vnicuique tribuens pro dignitate cuiusque. Atqui etiam melius videtur Alciato ab Vlpiano constans voluntas appellata, quàm á Cicerone habitus animi, vel æquitas tãtum, cùm vt supra c. præcedenti ostenderat, non in solo æquo cõsistat, sed in bono quoque, & eo quod publicè interest, vt Vlpianus in d. l. 1. ius definiens adnotauit, cui definitioni omnes post Aristo. Peripatetici assentiũtur, sic definiẽtes: Iustitia est habitus electionis cõpos in his circa quæ vir bonus publicæ vtilitatis, legũque seruãdarum causa versatur. Cuius etiam Vlpiani definitioni subscripsit beatus Tho. 2. 2. quæst. 58. artic. 1. in fin. Domini. a Soto de iusti. & iure lib. 3. quæst. 2. art. 1. & seq. quæ si rectè intueãtur, idem ab omnibus dictum deprehendes. † Cuius iustitiæ initium, si Ciceroni de inuentione lib. 3. num. 240. credimus, est a natura profectum: deinde quædam in cõsuetudinem ex vtilitatis ratione venerunt: postea res & a natura profectas, & a consuetudine probatas, legum metus & religio sanxit. † Iustitiæ particularis duę sunt species, commutatiua videlicet, & distributiua, quarum quælibet tria requirit, vt post Aristotelem

8 *Iustitia a natura profecta.*

9 *Iustitiæ particularis species*

telem declarat Thomas de Vio in suo de mōte pietatis libello.c.4.

10 *Iustitiæ particularis ab vniuersali discretio.*

† Differt autē particularis ab vniuersali seu generali iustitia hoc vno maximè, quòd illius particularis scopus sit erga vnunquēque priuatim seruare æquitatē, nam quod & fisco vel ærario debeat curare vt saluum, integrū què sit, neue sacra profanentur, magistratus ne lædantur.

11 *Iustitia particularis à viro reprobo exercetur.*

† Quo munere etiam vir malus, aut saltem neque fortis, neque temperatus, neque admodum prudens, sed solius iustitiæ particularis ex præscripto legum non ignarus vtique fungi potest, & passim vtitur, vt Claudius Cātiuncula profitetur de officio iudicis.c.1.nu.5. vniuersalis vero iustitia a reprobo viro exerceri non potest, vt et nos supra num.6.latius probauimus. Ratio huius discriminis hæc est, quia generalis iustitia in ordine ad operantem cōsistit. Iustitia vero particularis in ordine ad alterum propriè consistit, vt author est Aristo. 5. Ethicorum, vt reddere depositum, restituere commodatum, omnesquè aliæ operationes, quæ iustitiæ subiacent: ad horum siquidē rectitudinem propriam, id est, ad hoc vt iusta sint opera, sufficit quod alteri commensurata sint æqualiter: vt quia restitutio acceptioni æquatur. non ergo hac in specie refert, qua quis intētione reddat, vel reddere faciat, aut debitum persoluat.

12 *Magistratus omnibus ornatos virtutibus esse decet.*

† Fateor tamen plurimum interesse, si iustitiæ virtutem operanti attribuere velimus, perfecta nāque iustitiæ bonitas non tantum in ipso opere, verum et in operante cōsistit. At iustitia vniuersalis, cæteræ què virtutes expleri absq; virtute operantis non possunt, vt Tullius officiorum. 2. nume. 48 probauit, negari tamen non potest sub vniuersali iustitia & particularem comprehendi, nā qui alijs iustitiam non exhibet, iustus profectò dici non potest. Aristotel. autem Politi. 3. postquam disseruit non idem esse, vt quis bonus sit ciues, atque bonus, exceptionem statim subdit, videlicet eum ciuem, qui præsidens est & princeps, virtutibus omnibus viri boni indigere, quod scitissime probat Domi. à Soto de iustitia & iure lib. 3.q. 6.articu.4.conclusio.5. Nemo, inquit, qui improbis est moribus, quacunque vel scientia vel prudentia. quæ potius in viro prauo erit astutia. præpollcat, ad huiusmodi prouincias est promouendus. Enimuero artem quæ solo intellectu consideret, potest quidem vir nequam probè exercere, vt fidibus dulciter canere, pulchré pingere, affabre sculpere. illam vero practicam quæ in iustitiæ administratione posita est, nemo nisi virtutum vniuersitate præditus, exequi valet iustè: cuius ratio in promptu est, quod, vt.6. Ethicorum Aristoteles author existit, regere atque impera re, prudētiæ munus est: prudētiæ autē secū habet cunctas virtutes cōnexas: & potissimum prudētia iudicis: est nāq, vt.5. Ethico. docetur, iustitiæ custos: haud tamē iniquitates omnes reipublicæ axagitare potest, ac secundum leges vindicare, nisi fuerit virtutū omnium decore perornatus. nā qualis vnusquisque est, talis sibi finis esse videtur, obidque de offi-

officijs nō poteſt quis iudicare bene, qui maligne illis affectus eſt quin verò vt rerum vſu & experientia cōſtat, corruptus animus non poteſt non æquitatem iuſtitiæ labefactare.

Cap. LXI. Iuſtitia particularis comparationem & deſcriptionē tradit.

1 *Iuſtitia turri cōparatur. & triangulo cōtinetur*

VERVM non incongruè hic tractari poteſt quid in ſe hæc particularis iuſtitia contineat, cui ve rei comparetur, aut quomodo depingatur. Varij hac in re varia dixere,† nempe Bald. in procemio Gregoriano in fine, iuſtitiam, aſſeruit, quodam triangulo contineri, veluti turrim fortiſsimā triāgularem, hoc eſt, honeſte viuere, alterum nō lædere, ius ſuū vnicuique tribuere. §. iuris præcepta, inſtit. de iuſti. & iur. l. vlti. titul. 1. part. 3. de qua ſcribitur Prouerbiorum. 18. Turris fortiſſima nomē Domini: ſed nomen domini, hoc eſt Chriſtus, eſt ipſa iuſtitia, cap. æſtimāt. xj. quæſt. 3. quam turrim mire ſtruxit Guillelm. de Rouill. lib. 1. de iuſtitia & iniuſtitia, vbi de tribus eius angulis latè differunt, cap. 13. & duobus ſeq. & in lib. 2. iniuſtitiam tanquam belluam depinxit.

2 *Iuſtitia fōti adæquatur perenni.*

† Alibi iuſtitia aliter depingitur, in l. videlicet regni noſtri. 1. tit. 1. part. 3. fonti enim perenni adæquatur, in quo tria cōſiderantur, aqua, videlicet, quæ contra Orientem oritur, ſic iuſtitia Solē reſpicit, hoc eſt, Deum, qui eſt Sol iuſtitię. Itē aquæ curſus, fluit enim ſemper: quare dulcior quidem eſt, & ſapidior, ſalubriorque eam bibentibus, ad eūdem fere modum iuſtitia nunquam minuitur, neque conſumitur, atque ideo ſaporem præſtat ea indigētibus. 3. quia ſicut aquę bonitas eſt contraria temporum iniquitati, vt quæ frigoris tempore calida, & caloris frigida inuenitur. ita & ius, quod ex iuſtitia oritur, iniurias hominibus illatas aufert, omniaque improbe facta comprimit.

3 *Iuſtitiæ depictio ex Aulo Gellio.*

† Denique Gellius libro noctium Atticarū. 14. cap. 4. refert, Cryſippum apté nimis & graphicè imaginem depinxiſſe iuſtitię, modulis, coloribusque verborum ad hunc ferme modum, forma atque filo virginali, aſpectu vehementi, & formidabili, luminibus oculorum acribus, neq; humilis, neque atrocis, ſed reuerendæ cuiuſdam triſtitiæ dignitate. Ex imaginis autem iſtius ſignificatione intelligi voluit, iudicē, qui iuſtitiæ antiſtes eſt, oportere eſſe grauem, ſanctum, ſeuerum, incorruptum, inadulabilem, contraque improbos, nocentesque immiſericordem, atque inexorabilem, erectū, arduum atque potentem, vi maieſtateque æquitatis atque veritatis terrificum. Quidam tamen delicatiores Philoſophi ſæuitię imaginem iſtam dixerunt, non iuſtitiæ, prout idem Gellius ait.

4 *Iuſtitia fructibus arboris cōparatur.*

† Quamobrem alio libet modo iuſtitiam depingere, ſi modo mea fuerit admiſſa depictio fructibus, enim iuſtitia adæquatur arboris probe radicatæ, quæ ſtipitem fortē & integrum, purgatos ramos, virides frondes & latas, floresque non marcidos habuerit, taliſque fuerit

ris, qualé nos depinximus, qualis enim arbor fuerit, talé ex ea fructum colligere sperabimus.† Caueat tamen interim optimus quisque iustitiæ antistes, si fructosa arbor appellari maluerit, ne iustitiæ fructꝰ immaturos, aut nimis maturos & passos producãt. Nã si se præcipitet iudex in ferenda sentẽtia anteaquam discussum fuerit negotium, meritisque causæ minus debito examinatis, immaturos, longeque fructus feret acerbos, gustui nimirũ acerbitate molestos & iniucundos. ita fit teste Columel. vt vua, perinde atque cæteri arborum fructus, primo est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit, quod fusius probauimus supra ista ead. parte. cap. 39. nume. 3. & sequentibus.

5 Iudex medium inter celeritatem & cunctationem teneat.

6 †Quandoque tamẽ culpa institoris, seu eius, qui curã gerit pomarij, poma, aliijue arborum fructus non maturescunt, quod forte congruo arbores nõ rigauit tempore: sic in iudicibus vsuuenit persępe, acerbos iustitię ferunt fructus, quod a principe congruis non rigentur salarijs. Nam si, vt cõmode ali queant ipsi, eorumque familia, prout muneris exigit qualitas, salaria non sufficiunt; necessum est vt aliunde id quærentes, suo non possint vt par est, muneri deseruire.

Arbores nostræ quo sint modo rigandæ.

7 † Sæpissime etiã iudices post causæ merita examinata & plenè discussa deliberatione que vt oportet habita, aut tempore ad discutiendum deliberandumque decurso, differunt iustitiæ fructus proferre, causam que diffinire: quod vtique nihil aliud est, quam fructus nimis maturos, & passos, purulẽtos que, & corruptos producere, minus que sapidos vtrique ex litigantibus. Quandoquidem victus acerbe gustabit eos, idque palam est, victor autem passos nimis & purulentos colliget iustitiæ fructus, cum forte paulominus expenderit, quam ei valor totius steterit causæ, cumque excussum eum et exhaustum iudices eorumque officiarij dimiserunt, de plumisque euaserit, vt cui nihil iam sibi reliqui fecerint, pecunijs quippe spoliatum illum, honoreque nudatum reliquerint. Tot denique labores, molestiæ, impensæ, & sumptus sequi solent litigantes, etiam si victoriam reportarint, vt satius certe sit, semel vinci, quàm sæpius vincere, aut diutius litigare, vt docet experientia, & nõ obscure innuit text. in l. minoribus. 25. annis subuenitur. ff. de minori. vt non immerito scriptum sit in l. item si res. § . vlti. ff. de alie. iu. mu. caus. fac. Hæc enim verecunda cogitatio eius, qui lites execratur, non est vituperanda; cum alijs multis in hanc sententiam adductis ab Alberic. in l. etiam in prin. ff. vt lega. nomi. cauea. & Luc. de Pen. in l. litibus. C. de agrico. & censi. lib. xj. & nouissime a Matthę. Paco in suis commentarijs, in titulo de manda. apostolicis. §. & vt obuietur, in prin. & Petro Rebuffo in procemio concordatorum, in verbo sumptibus. Medium igitur eligendum est à iudice, qui virtutem amplexus, optimos & maturos iustitiæ voluerit producere fructus: vt nõ modo inter celeritaté & cunctationé,

Litis sũptus & labores maxime sidi feratur et victo, & vincenti enarrãtur.

verum

verum etiam inter seueritatem, & æquitatem, austeritatem, & mansuetudinem, iustitiam, & misericordiam, medium teneat.

8 *Seueritas in iudice an & quã do vtilis sit reipu.*

† Siquidē seueritas, per quā iudiciaria potestas vel vindicta districtius in aliquē exercetur, perutilis est Reipublicæ, nā, vt inquit Aristote. 8. Politicorum; bene operans nulli parcit. Hinc Casiodor. variarum. 12. epistola. 3. seuerus, ait, dicitur, quasi satis verus, tenet enim sine pietate iustitiā. cumque tāta sit in republica morum varietas, vt nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua tēperare, ministerio seueritatis nostra quies adiuuatur, vt testimonio est Augustinus ad Macedonium, quem Gratianus refert in. c. prodest. 23. q. 5. impunitatis quippe spes, maxima est peccādi illecebra, Cicero pro Milone num. 33. Ex quibus facile deducitur, quod ad Reipublicæ cō quassatæ reparationem expedit potius seueritas, quam remissio. vnde magna licentia coercenda est grauissima seueritate, vt in. l. 1. C. de his quæ ex pub. colla. illata sunt. Quoniā ex seueritate solus offenditur qui punitur, ex remissione offenduntur lex, rex, & grex, imo omnis res: sic Aegidiū Cardinalem, sedisque Apostolicæ legatum dixisse refert Luc. de Pēna in. d. l. 1. C. de his quę ex publica collatione illata sunt nō vsurpādis, lib. 10. cuius dicta, more suo, transtulit Cassaneus in catalogo gloriæ mūdi 5. par. 20. cō sidera. &, vt Sallustius dixit in Iugurthino, bonꝰ segnior fit, vbi negligis, malus improbior: quare cō cluditur, seueritatem à iudicibus esse amplexamdam, quippe qua rex honoretur, lex custodiatur, grex saluetur & conseruetur: per contrarium autem lenitate rex contemnatur, lex despiciatur, & grex inficiatur. Etenim æquissimū est, vt quos Dei timor à peccato non reuocat, eos disciplinæ seueritas coerceat c. cum in cunctis prope fi. de electio. nā maioris interdum est roboris delictorum iniquitas, quam legum æquitas, inquit Imperator in auth. vt non fiant pigno. in prin. colla. 5. atq; qui de malis pœnas non sumunt, bonos affici volunt iniurijs, vt Lysias dixerat.

Cap. LXII. De seueritate, stricto iure, & æquitate agit.

AD.) † Quid est seueritas? (RE.) Alberi. in. l. prospexit. ff. qui & à quibus, dixit, seueritatem ius esse strictum æquitati oppositū: tex. est in. c. vlti. extra de transactio. & in. l. si compensandi, ibi, Iuris seueritas. C. de hære. insti. & in. l. nulla. ff. de legibus, vbi scribitur, nullam æquitatis benignitatem pati, vt quæ salubriter pro hominum vtilitate introducuntur, ea duriore interpretatione contra ipsorum commodum producantur ad seueritatem. Alibi etiam seuera interpretatio dicitur in l. 2. in prin. ff. de custod. reorum, & seuera sententia in l. 1. §. casum. ff. de postul. & seuerus iudex. Cicero. 5. in Verrē actione, & seuerus custos legis apud eū pri 1 *Seueritas quid?*

ma ipsum Verrè actione. 2 † Hęc autem mihi probantur, eo quód *Strictum ius æquitati aduersatur.* strictum ius æquitati aduersatur, id est, quod latius mitiusûe quã æquitas dictet, aliquid statuat, vt patet ex l. placuit. C. de iudicijs. quum sic ait: Placuit in omnibus rebus præcipuam esse iustitiæ æquitatisque, quam stricti iuris rationem, atque ex l. 2: §. quanquam. ff. de aqua pluu. arcen. cuius verba hæc sunt: Hoc æquitas suggerit, etiam si stricto iure deficiamur, & in l. si res tuas C. ad exhiben. ita fit vt ius sit regulare, quod regula innititur. l. penult. ff. de consti. pecun. prout ex ea Tiraquel. expendit de vtro que retractu part. 1. glos. 1. num. 5. Plerunque etiam ius simpliciter in legibus nostris pro iure stricto ponitur, vt est videre in l. nulla. ff. de legibus, vbi ita scribitur: Nulla iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, & in l. epistola. §. de inofficios. ff. de pactis & in l. si ex duobus. §. sed si plures ff. de peculio. l. 1. & vltim. C. de legi. Tullius etiã in oratione pro Cecinna. Sed causã, ait, suã vult vobis æquam probari, non modò certam, & æquitati quoque, non modò iure niti. 3 † Hincque *Ius ab æquitate differt, quandoq; idẽ sunt.* Donatus, Terentianus interpres in Adelphis, inter ius, inquit, & æquitatem hoc interest. Ius est quod omnia recta & inflexibilia exigit. Aequitas est, quæ de iure multum remittit. Quanquam non semel in iure nostro hæc nõ ita separantur, sed veluti si vnũ in altero insit, ita de his tractat. vt in l. 1. in princ. ff. de iust. & iure, cum dicitur, ius est ars boni & æqui, & in l. ius pluribus eod. titul. & apud Tullium, si is est, ad Herennium lib. 3. numer. 94. iustitia est æquitas ius vnicuique tribuens pro dignitate cuiusque. Idemque iuris æquitatem appellat in oratione pro Lucio Plancio, & lib. officiorum. 3. in primisque operam dabunt, vt iuris & iudiciorũ æquitate suum quisque teneat: id quod facit etiam Imperator in l. cum nec patronos, ibi, iuris æquitas permittit. C. de iniurijs. † Alibi etiam 4 *Strictum ius humanitati aduersatur.* strictum ius humanitati aduersatur, vt in l. Panthonius in princip. ff. de acquir. hæred. in l. scriptum in princip. ff. de lib. & posthum. & in l. 1. §. qui operas. ff. ad Tertulian. l. penult. §. de illo. ff. de conditio. & demonstra. l. Thais. §. pubertatem in fin. ff. de fideicommiss. liberta. l. si debitor §. 1. l. inter eos. §. 1. & ibi Bart. ff. de fideiussor. cap. vltim. extra de transactio. Quandoque ius subtile vocatur. l. si ita scriptum. ff. de liber. & posthum. quandoque ius versutum & callidum, ius scrupulosum, apices iuris, acerbum ius, dura lex; rigor etiam, pluribusque alijs nominibus nũcupatur, vt omnium latissimè Tiraquel. cui nihil vnquam addi potuit, de vtroque retractu, part. 1. §. 35. numer. 4. & pluribus sequentibus congessit. aliqua alia per Oldendorpium traduntur de iure & æquitate titu. 2. ¶ Et sicut strictum ius multis alijs nominibus 5 *æquitas pluribus nuncupatur modis* nuncupatur, † ita & æquitas ei opposita, videlicet, benignitas, quæ æquitati tribuitur, vt ratio iuri. l. nulla. ff. de legi. quandoq; bonum & æquum, quãdoque bonum æquum sine copula, nunc æquum simpliciter, nunc etiam simpliciter bonũ appellari mul-

tis probat Budeus in prioribus in Pádectas annótationibus in l. 1. de iusti. & iure, quandoque remissio, facilitas, fauor, mansuetudo, misericordia, & dispensatio dicitur, vt affatim nobis tradidit Tiraq d §. 35. in glos. 1. num. 25. deinceps Ioan. Oldendorpius de iure & æquitate titu. 1. (AD.) † Quid est æquitas? (RE.) Aequitas, si Bart. credimus in l. 1. in fin. C. de legibus, est quædã facti conuenientia seu cõueniés quoddã, vt in d. l. nulla. ff. de legibus, & in l. 1. C. eo. & in l. placuit. C. de iudi. vel, teste Cypriano, æquitas est iustitia dulcore misericordiæ tẽperata, refert Ioa. And. & Abbas in d. c. vlt. de transact. Salice. in l. 1. nu. 8. C. de legib. vel secundum Specula. in titu. de dispensa. § .1. num. 4. est motus rationabilis regens misericordiam & rigoré, c. de disciplina. 44. distin. c. & qui emendat. c. vera. 45. distin. ideo dixit, rationabilis, quia cũ causa est miserendũ. Salic. in d. l. 1. nu. 8. C. de legib. vel, si Ciceroni credimus. 1. Rhetori. æquitas est cũ causa iustitiæ conuenientia in paribus causis paria iura desiderãs. Porrò Boetius in commentarijs Ciceronis Topico. lib. 3. æquitas, inquit, est quod naturalis ratio persuasit: hæc naturalis appellatur æquitas, vt Bart. censuit in l. 1. quomodo in læsæ maiestatis crimin. proce. in verbo videbitur, post mediũ, per tex. in l. bona fides. ff. depositi, vbi Iurisconsultus ait, æquitaté ad naturale ius, seu gentium referri, & secundũ eam debere iudicari in bonæ fidei cõtractibus, nisi prius fuerit ex iure ciuili alteri ius quæsitũ, qua in specie ipsum ciuile ius, eius que præcepta attendi debẽt, quippe cum iure naturali etiam conueniat, ne cuipiam ius auferatur quęsitum, vt ex eo textu expendit Ioa. Baptista Perusi. de arbitris li. 10. c. 13. † Hanc sane æquitatẽ scutum appellauit Salomon inexpugnabile, cũ Sapiẽtiæ. 5. sic ait: Induent pro thorace iustitiã, & accipient pro galea iudicium rectum, & sumẽt scutũ inexpugnabile æquitatis: res enim publica semper iure ęquitatis augetur, & cum temperantia dirigitur teste Casiodoro variarum epistolarum episto. 26. † Rursus æquitas est perfecta ratio, quæ leges, strictũquè ius interpretatur & emẽdat, nulla scriptura comprehensa, sed solum in vera ratione cõsistens, vt ex Cicerone pro Cecinna deducitur, Omnino, inquit, iam bene agis, à verbis enim recedis, & æquitate vteris, & in pluribus alijs locis idem Cicero voluisse videtur, æquitatem potissimum mente niti, ius strictũ verbis & scripto. Nam in oratio. pro Murena, nu. 24. in omni, ait, denique iure ciuili æquitatem reliquerunt, verba ipsa tenuerunt: & in oratione pro Aulo Cecinna nu. 36. Attũ qui tam diligẽter & tã callide verbis cõtrouersias, non æquitate diiudicas: & alibi sæpe. Ex quo nimirũ Diuus Tho. 2. 2. q. 120. ar. 1. ita eam diffinit. est, inquit, virtus, qua quiuis seruata legis intentione, legis verba non seruat. † Verum, vt scribit Bal. in rubri. C. de consti. pecun. colum. 2. versicul. quæro an circa, æquitatem rationi coniunctã sequi debemus nõ imaginariã & nostri capitis: nã quorsũ attinebat leges scribi, si iudicibus liceret

6 *æquitatis definitio multiplex.*

7 *æquitas scutũ est inexpugnabile.*

8 *æquitas menteni titur, ius aũt verbis.*

9 *æquitatẽ rationicõiunctã nõ imaginariã sequi oportet.*

ret descedere a scripto, & suo arbitrio æquitatem fingeret alia in eam rem aduxit Tiraq. de retra. lignagier. §.35. gloss.1 nu. vlt. qui tandem inuehens contra eos qui æquitatem fingũt, hæc fere aunectis verbis. Et hæc nota aduersus eos qui cum legibus & rationibus deficiuntur, ad æquitatem, nescio quam, nulla lege aut ratione suffultam, sed vt illis imaginatio quæpiam obtulerit, confugiunt, rationes tamen quasdam non ex ipsis legibus, sed suis capitibus erutas afferentes. Nam homines paulo acutiores multa in vtramque partem inexplicabilia quærere & excogitare possũt, si tatum ex rationibus ascititijs, & non ex legibus iudicãdum erit. Hæc ille. Sed & vt ex alijs item scriptoribus aliquid in rem nostram mutuemur, hæc mire fulciunt, quæ a Quintiliano Seniore scilicet, auo, vt multi contendũt, eius qui institutiones oratorias scripsit, elegãter tradita sunt aduersus iuris interpretes, qui in legum interpretationibus a verbis earum recedunt, voluntatẽ, mẽtique earum, vt ipsi causantur, seruientes. Hæc ipsius verba sunt: Manifestũ est nihil posse calũniæ admittere verba legis ad scripta. Nunc peritissimi litiũ homines ad interpretationẽ nos iuris adducunt. Non enim hanc esse legis voluntatem, quæ verbis ostenditur, quorũ ego prudentiã miror, tamẽ vicerunt illos maiores nostros, illos conditores iuris illos qui rudẽ ciuitatẽ legibus ac iure formarunt, in hoc approbare conantur d fuisse his sermonẽ, defuisse cõsiliũ. Et paulo post: Hoc dico iudices, perniciosissimã esse ciuitati hanc legũ interpretationẽ. Nã si apud iudices hoc semper quæri de legibus oportet, quid in his iustũ, quid æquum quid cõueniens ciuitati, superuacuum fuit omnino leges scribere. Et credo fuisse tẽpora aliquando, quæ solã & nudam haberent legum æstimationẽ. Sed quoniam ingenijs hæc in diuersum trahebantur, neque vnquam satis constitui poterat quid oporteret, certa forma, ad quam viueremus, instituta est. Hanc illi authores legũ cõplexi sunt: quam si mutare, & ad vtilitates suas peruertere licet, omnis vis iuris, omnis vsus eripitur. Nã quid interest, nullæ sint, an incertæ leges? Sed & multa in hanc rẽ adfert Tull. lib.2. de inuentione, quæ a Tiraque. referuntur, in l si vnquam, in verbo libertis nu.14. ad fin. C. de reuocand. dona.

Cap. LXIII. Aequitatis definitionẽ ex Oldendorpio refert.

Aequitas porrò aliter dẽfinitur per Ioha. Oldẽdorpium raræ eruditionis virum in suo de iure & æquitate tractatu titu.3. æquitas, inquit est iudicium animi ex vera ratione petitum, de circunstãtijs rerum ad honestatem vitæ pertinentium, cum incidunt, recte discernens, quid fieri aut non fieri oporteat. iudicium animi, loco generis ponitur, nam animus hominis multa iudicat, partim quæ ad seipsum, partim quæ ad alium referuntur: sed in hominum societate nullum est præclarius, quam de quo hic loquimur, æquitatis iudicium, quod

1 *Aequitatis altera definitio.*

Aristo, iusti atque iniusti diiudicationem diffinit, & profecto nisi per iudicium animi nullis affectibus pollutum, hoc est, per cōscientiam nulla alia via patet homini ad cognitionem æquitatis. idque est quod rectißimè dici solet, æquitatem oportere censendo, non autem altercando discerni. Altercationes enim corrumpunt animi iudicium: conscientiam itaque synceram adhibere debet iudex, vt iuxta æquitatem causā definere poßit, mille licet videat testes, & totidem instrumenta: conscientia enim certa est, non fellitur, at in probationibus sæpe vel error vel dolus versatur. sicut experentia, heu nimis frequens nos docet. quod sic fieri oportere, latè probat Oldendor. de iure & æquitate ti. 13. vbi asserit conscientiam sequi debere iudices, licèt probationes aduersentur, contra communen sententiam. hoc tamen perfectius examinat Couarrubias li. resolutionum. 1. c. item. 1. de quo etian nos aliquid supra ista parte. c. 42 nu. 1. diximus & deinceps (ex vera ratione petitum) non quælibet censura & opinio hominis est pro æquitate recipiēda, quid enim vnusquisque non sibi somniaret? sed ea tantum quæ ex certa rationis formula procedit, naturali, videlicet, seu cōmuni, cui homines velint nolint adsentiri conscientia coguntur propter apertam veritatem, quam Deus insculpit cuiusque animo, vt & nos late probauimus c. præcedēti in fine. Sic enim Apostolus probat in nobis esse legem naturæ, à qua petitur in fallibile iudicium, quod vocat conscientiam, ad Romanos 2. Ciuili etiam ratione æquitas constat, quæ ex recepta le legis latorum authoritate proficiscitur, vel ex diuturnis moribus consensu vtentium comprobatis. vt in. l. de quibus. ff. de legi. §. constat, insti. de iure naturali, † Verum ciuilis ratio non debet prorsus à naturali recedere, multo minus illi repugnare, alioqui nulla æquitas ex ea colligi poterit. l. ius cile. ff. de iūstitia & iure, Cęterum quoties naturalis æquitas & ciuilia præcepra simul videntur pugnare, semper quo ad eius fieri potest, interpretatio facienda est, ne æquitas naturalis omnino sublata videatur. Exempli loco. Lege municipij cauetur, ne aduersus publicum instrumentum defensio aliqua admittatur, prout & lege nostra regia statuitur lib. 3. ordinationum titu. 8. de exceptio. l. 4. & 5. Petenti ergo executionem aduersario nihil obijcere propter legis verba potero. l. prospexit. ff. qui & à quibus. Sed postquam soluero, prodter iuris naturalis æquitatem, quam sublatam esse verisimile non est, repetere potero. l. si fideiussor. §. in omnibus. ff. mā da. idque Bar. sensit in. l. 1. §. & parui refert. ff. quod vi aut clam, nam nec ipse soluēdo videor naturalis æquitatis exceptionem remisisse, arg. l. si fullo. ff. de condi. sine causa, vbi docto. De circunstantijs rerum; † ideo hoc in diffinitione ponitur, vt differentia inter summū ius & æquitatē cōstituatur, quippe cū æquitas semper in circunstantijs facti versetur. † Siquidem de hypothesi, hoc est, de simplici aliqua cuiuslibet causę materia, satis potest per leges

2 *Ciuilis ratio non debet, prorsus a naturali recedere, multominus illi repugnare.*

3 *æquitas à sūmo iure differt.*

4

Legibus omnes cōprehendi casus, impossibile est.

leges in vniuersum præscribitted de omnibus, quæ incidere solet, qualitatum figuris, rectè ordinari in specie superat omnem hominum prudentiam. Natura enī quædam rerum immensitas atque negotiorum comparata est, l. natura. ff. de præscrip. verb. Hinc Aristo. 5. Politi. libro. c. 6 prope finē. Vt enim (inquit) in alijs artibus, sic etiam circa ciuilem constitutionem impossibile est singula ad minimum vsque scriptis comprehendere, necesse est enim vt generaliter scribantur. At illa quæ aguntur, particularia sunt. † Circūstantiæ quæ in iure variant omnia, vt inde æquitas colligatur, sunt septem. l. aut facta. ff. de pœnis, videlicet; causa quare aliquid factum sit, omnia enim denominanda sunt à fine ad quem fiunt: nam si verberetur quis a magistro suo, causa emendationis lōge est honestissima & necessaria ad finem videlicet educandorū hominū, & ad retinendam politicam societatem. Ex hoc ergo loco colligitur ius, vt impunita sit hæc castigatio, vt C. de emenda. propin. & in l. prætor. § preterea, &. § sequenti. ff de iniur. modo non sit immoderata, vt in l. item quæritur. § itē Iulianus. ff. locati. & in l. 11. ti. 8. par. 5. Ex diuerso autem, si finis verberum fuerit vindicta ex deprauato affectu procedens, & diuino & humano iure debet euitari. Sic eodem modo in contractibus, si honesta causa est permutādarum rerum, permittuntur, sin autem ad turpitudinem tendāt, vel læsionem proximi, non valēt ipso iure, aut reuocandi sunt. Itē persona nimirum est consideranda, & eius qui fecit, & eius qui passus est. † Aliter enim puniuntur ex iisdem facinoribus serui, quam liberi & aliter qui quidquam in dominum, parentem ue ausus est, quam qui in extraneum: qui in magistratum, quam qui in priuatum. vt supra insinuauimus. c. 10 nu. 10. maior itē iniuria fieri censetur nobili quam plebeio, proindeque magis punitur: quod ex pluribus huius regni legibus cernere licet, nempe ex l. 85. & 131. in legibus styli, vbi nobilis Hispaniæ, hoc est, fidalgus vulgo dictus, æstimat, vindicat que conuitium seu iniuriam 500. solidis, cæteri minori summa. † Ex quo Arceus Otalora in suo de nobilitate libro. 2. parte. c. 4. num. 11. & 12. censebat fuisse deductum, ea 500. solidorum vindicatio nobilium, cui subscripsit Couarrub. in li. de veterum collatione numismatum, c. 5. nume. 7. fo. 36. colu. 1. & sequ. cui non parum conferre ait lex quædam inter Hispaniæ foros prodita sub tit. de pign cuius verba sunt. Si el cauallero deue algo al franco, o a otro home de rua, por aquella deuda ni por otra cosa del mundo no traue a la bestia que caualgare, ni de las riendas, y si lo hiziere, peite. D. sueldos la mitad sean para el Rey, y la otra mitad para el cauallero por la deshonra que hauia rescebido. appendit etiam. l. 11. ti. 11. li. 4. ordi. & fori Iudgo ti. 4. lib. 8. vt ibi per eum. Aetatis quoque ratio consideranda est. 3. locus inspicitur, vbi factum sit. 4. tempus, quando factum sit. 5. quantitas, magnum ne, an exile sit. 6. qualitas quomodo factum. 7. euentus, an

5 æquitatis circūstantiæ.

6 Iniuria maior nobili fit quam plebeio.

7 Fidalgus vnde dictus.

an vi, errore, dolo, culpa, casu for tuito factum sit, secundum istas enim circunstantiarum species æquitas iubet ius summum vel inte͂dí vel remitti: quod mire ex ponit Oldendorpius de iure & æquitate ti. 4. §. superius. Huc respexerũt semper Iuriscõsulti, Paulus in. l. Põponius. lib. 26. ff. de negotijs gestis. Pro qualitate personarum, inquit, & actio for matur & condemnatio moderatur. Vlpianus in. l. nonnũquam autem. ff. de iudi. hoc autem, ait, æstimare oportet eum, qui ius di xit pro conditione causæ, vel té poris, & ita ordinem edictorum & compendium moderari. Alfenus in. l. si ex plagis. §. in cliuo. ff. ad. l. Aquil. Respondi, inquit, in causa ius esse positum. Vlpi. in l. ius iurandum & ad pecunias. §. ait prætor. ff. de iureiu. non sé per autem, ait, consonans est per omnia referri iusiurandum tale quale defertur, forsitan ex diuer sitate rerum vel personarum qui busdã emergentibus, quæ varietatem inducunt. Ideo quesi quid tale inciderit, officio iudicis con ceptio huiusmodi iurisiurandi termínetur. Paulus in. l. Pedius. ff. de incendio, rui. nauf. & omni no, ait, vt cæteris ita in huiusmo di causis ex personarum conditione, & rerum qualitate, pœnæ sunt diligenter æstimandæ, nequid remissius aut durius consti tuatur, quam causa postulabit (ad honestatem vitæ pertinentium) hoc ideo, quia æquitas non exigit de omnibus passim circunstã tijs curiosos esse magistratus & iudices, sed de his duntaxat, quæ ad honestatem vitæ huius transi gendæ aliquid conferunt, quales versantur in cõmercijs hominũ (cum incidunt) ✝vt hinc appareat maximum inter summum ius & æquitatem discrimen: summum ius statuit, ordinatque præcepta de negotijs, quæ putat frequẽnter euentura, vt in omni ge nere humanarum functionum certæ sint, saltem generaliter, for mulæ de moribus ad quas recurratur: æquitas autem, cum factum euenit, circunspicit quale sit, & confert cum huiusmodi præcep tis legum, ac elegit inter multas bonas leges optimã, hoc est, proposito negotio cõuenientissimã, reliquas suis relinquens temporibus & factis, vt Aristoteles do cet Ethicorum. 5. Quemadmodũ sutor primum multas sibi comparat & varias calceorum formas, deinde cum videt emptorem, inspicit qualitatem pedis & personæ dignitatem, sicque formam. Pharmocopola item omnis generis medicinas componit, sed tum primum de vsu earum discernit, cum morbi qua litatem recte tenet. Adijciamus exemplum: ecce enim summi iu ris perpetua est regula, emptionẽ iure ac solenniter factam rescin di non posse. l. ratas. C. de rescind. vendi. istud axioma, semper honestum est in suo genere quia habet causam naturalem: cæterum si inflexibiliter in omnibus quæ accidunt factorum speciebus id velis seruare, occurret facile species, in qua summũ illud ius sum ma fiat iniuria, nempe si publica vtilitas reclamaret, vel conditio personæ, vel pretij vilitas, quibus casibus profecto aut alijs huiusmodi respecta negotij circunstã tia, æquitas rescindit venditionem

8 æquitatis a summo iure discrimen.

nem, aut alio modo consulit. Et interim tamen non improbat regulam, sed suspendit plusculũ ab hoc casu incidenti. (recte discernẽs) † Recte proculdubio discernet æquitas inter licitum & illicitũ, si ex certo rationis iudicio procedat, vt Vlpia. quoque sentit in lege. 1. in princi. ff. de iusti. & iure. Alioqui quidquid ex fluctuãte animo proficiscitur, declinat semper ad iniquitatem. Cicero officiorum. 1. num. 45. Quocirca, inquit, bene præcipiũt, qui vetant quidquam agere, quod dubitet æquũ sit, an iniquum, æquitas enim lucet ipsa per se, dubitatio cogitationem significat iniuriæ. Vnde prouerbium, quæ dubitas ne feceris. Sic & Vlpianus diligenter inculcat iudici, vt ex certa animi ac indubitata ratione dirimat litem, in. l. si irruptione. ff. fini. regundo. ad officium, ait, de finibus cognoscentis pertinet, & mensores mittere, & per eos dirimere ipsam finium quæstionẽ, vt ęquum est, etsi ita res exigat, oculis etiã suis subiectis locis (quid fieri aut non fieri oporteat) Ea enim totius iuris est virtus, officium, vis, atque potestas, vt imperet honesta, prohibeat turpia, l. iustitia. §. 1. ff. de iust. & iu. l. legis virtus ff. de legibus. Iccirco æquitate ius indiget, vt quæ legitimas attemperet & moderetur sanctiones, vt singulis negotiorum speciebus recte deseruiant. habet nanque delectum, quod nam ius cuique rei iam natæ conueniat. Hactenus Oldendorpius de æquitatis definitione. quod hic referre libuit, ne principijs incognitis ad reliqua quæ de æquitate tractanda sunt, cęcitate seducti pergere impellamur. summe enim eruditissimus vir æquitatis rationem illustrauit: vt iã nulla iudicibus esse possit excusatio, si ignorare dixerint, quo nam modo eas exequi, seruareque leges teneãtur, † quæ æquitatẽ præ oculis eos semper habere præcipiunt, vt in. l. quod si Ephesi. ff. de eo quod certo loco in fi. c. vt nostrum, vt ecclesia sti. benef. c. vlti. extra de transacti. c. alligant 26. q. vlti. nam si quæ paulo ante diximus considerauerint, hallucinari minime poterũt, iuxta illud Salomonis Prouerbiorum. 4. Viam sapientiæ monstrabo tibi, ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui: & occurrens non habebis offendiculum. Itaque iudicem, quem bonum virum dicimus, sic rigore & austeritate iuris, & æquitate vti oportet, vt neque ad vnguem iuris stricti rigorem & asperitatem obseruet, neque in totum relaxet: sed ex causis iustis ex duobus contrarijs optimum eligat temperamentum, vt Salice. adnotauit in. l. 1. nu. 8. C. de legibus per tex. in. l. 2. §. si quis tamẽ ff. si quis cautio. & in. l. si seruos. ff. de pignora. actio. l. 5. in fine. ff. de annuis lega.

9 *Dubitans recte discernere non valet.*

10 *æquitatẽ præ oculis habere semper iudicẽ oportet.*

Cap. LXIIII. Quando iuris rigor, quando æquitas sit admittenda, distinguitur.

1 *Iudex quãdo rigorẽ, quãdo æquitatẽ sequi teneatur.*

CAeterum † vt certam legem habeamus, quando rigorẽ, strictumque ius, quando autem æquitatem & beni

benignitatem iudex sequi teneatur, quamuis certa hac in re non possit haberi norma, propter innumerabilium causarum contingentiam, tamen ex crebriori iuris interpretum sententia, sequẽtes tradi possunt assertiones. Quando rigor et æquitas simul concordant, vtrũque seruatur. l. si me & Titiũ. ff. si cert. pet. Sin autem inuicem dissidẽt, aut vtrũque est scriptum, aut neutrum, aut alterumtantum. Primo casu, aut æquitas est scripta in specie, rigor autem in genere, & præfertur æquitas: idem è contrario æquitas in genere scripta, vt neminem locupletari oportet aliena iactura. l. nam & hoc natura ff. de condictio. inde. cedit rigori in specie scripto, vt in vsucapione & præscriptione, qua locupletatur quis proculdubio aliena iactura vt in. l. 1. ibique not. ff. de vsucapi. hac enim in specie rigor scriptus æquitati scriptæ præfertur, quia generi per speciem derogatur. c. generi de reg. iur. lib. 6. c. 1. de rescrip. quando autem vtrunque est scriptum in genere, æquitas præfertur. l. si tibi pecuniam. ff. si cer. pet. quando vero vtrũque in specie æquitas præfertur iuri stricto, idque interpretes frequentius admittunt, teste Panormi. in. c. vlt. extra de transactio. † Sin autem neutrum sit scriptum, æquitas seruatur. l. placuit. C. de iudi. l. 2 §. item Varus. ff. de aqua plui. arcen. c. vlti. in fine de transactio. Bar. in. l. 1. C. de legi. tradit nobis exẽplũ. Leges inquit, nullas habemus, quæ loquantur de feudis, quæritur an monachus succedat in feudo? De rigore

2 *æquitas non scripta præfertur rigori non scripto.*

proculdubio succedit, quia filius succedit patri: de æquitate autẽ nõ succedit, quia nõ valet domino præstare seruitia debita. ideo præfertur æquitas. c. si clericus si de feudo fuer. contro. in vsibus feud. Præterea in his quæ ex iudicis arbitrio pẽdẽt, † vt cum quæritur quæ sit læsio enormis. aut modica, vt Accursius profitetur in. §. pretiũ, in verbo diffiniuit, insti. de emptio. & venditio. Salice. in l. vlti. in. 1. oppos. versi. sed adhuc stat dubium. C. de contrahen. emp. est optimus tex. in. l. 1. C. si aduers. vendi. pigno. Quod item dicatur paruum, & leue, aut magnum, & graue incommodũ siue damnum. l. 1. cum glo. & ibi Bal. C. si aduers. vẽd. pigno. Ioa. And. Collecta. & Barba. in. c. vlti. extra de dona. Quæ impensa sit magna et modica, glo. in. l. hactenus, in verbo pertinet, & ibi doct. ff. de vsufru. & alia plura, quæ nequid extra ordinem congeramus, videre licebit apud Decium in. c. de causis de officio delega. Hippol. in. l. de minore. ff. de quæstio. Tiraq. in. l. si vnquam, in verbo, omnia vel partẽ aliquam, nu. 30. C. de reuo. dona. † In his, inquã, iudex æquitatem seruare tenetur. Istius sententiæ fuit Bar. in. l. 1. nũme. 5. C. de legi. Abb. in. c. vlti. extra de transact. vbi asserit frequentiori scribentium calculo eam esse receptam. Qui ita arbitrãtur debere intelligi tex. in auth. iusiurandũ quod præsta. ab his. §. æquius, vbi iudex iubet seruare æquitatẽ, intelligũt sane præfati doct. in his quæ in eius relinquuntur arbitrio. Anto. vero in. c. 1. col. 6. de consti. post Bal. in. l. 1. C. de legi. quibus etiam

3 *Arbitrio iudicis plurima committũtur.*

4 *æquitas est seruanda in his quæ ex iudicis depẽdent arbitrio.*

et à subscribit Iaso.in.l. placuit. in.fi.C. de iudici. oppositum attestantur; prout ipsi credunt, quandoque enim iudicibus, aiũt, licere vti rigore, si volunt. quod ideo forte dicunt, quoniam pœnam quandoque à lege in simili casu præscriptũ excedere possũ: verũ ob id non dicetur iudex rigorem sequi, sed æquitatẽ, si iuxta circunstantias de quibus supra satis diximus, iudex inueneri: sũmum ius extendi debere, quod æquitati non repugnat, vt in.l. aut facta.ff.de poen. Ioa. Oldendor. exposuit in suo de iure et æquitate tractatu titu.3. ver.tales in fi.& latius ti. 4. versi. vlterius. Ea enimque nõ possunt sub certa regula tradi iudicum arbitrio committũtur, qui ex varijs causarum figuris decernent id quod eis æquum esse videbitur, vt in l. continuus.§.cum ita ff.de verbo. obliga.l. 1. §. expilatores. ff.de effracto.& expilato. Quod nimirum tribus contingit modis.

5 *Lege strãsgredi licet ex magna causa.* Quandoque enim arbitrio iudicis aliquid committitur ad exagerandum pœnam.l.aut facta.§. vlt.ff.de poen. vnde propter terribiles casus licitũ est iudici leges transgredi, vt Innoc. attestatur in.d c.1.extra de cõsti. Bal.in.c. Obertus,in prin.nu.2. in quibus caus. feudũ amitta.

6 *Pœnæ ex causa augeri vel minui possũt, prout æquitas dictauerit.* Hinc glo.in §.per contrarium, insti. de hære di t. quæ ab intesta. dixit quod propter immanitatem criminis fertur sententia contra mortuũ, glo.item in l.2.ff.arbor. furtim cæsa. ait, propter immanitatem criminis reum mortuum posse tradi bestijs in cibum. facit etiã tex.in,c.mulier.15.q.1.vbi pecus traditur morti propter immanitatem delicti: vt in peccato contra naturam, quod quotidie fieri videmus. Denegatur etiã audiẽtia reo propter criminis immanitatem, vt in.l.per omnes. C. de defenso.ciuita. Alcia.lib.1. de verbo.signi nu.101. & sequenti. Quandoque datur iudici arbitrium ad mitigationẽ pœnarũ, nõ enim ita debet senex torqueri, ne forte in tormentis moriatur, sicut iuuenis. l. quid ergo.§. pœna grauior.ff. de his qui not. infami. Quãdoq; arbitriũ datur propter incognitã hominũ volũtatem, vt cum dubitatur casu ne an dolo quis deliquerit. Quandoque etiam propter nimiam negotiorum varietatem, vel propter differẽtias circunstantiarum, vt in.d.c.Obertus, vbi Bal.glo.etiã in l. neque leges.ff.de leg. interdum etiam arbitrium datur iudici propter cognitam eius hominis fidelitatẽ, arg. legis creditor. §.Lucius,ff.mãda. Porro, iure nostro regio scãdali vitandi causa, vel alijs ex causis iudici permittur arctare vel augere pœnam iure præscriptam, vt in. l. 8.ti.31. par.7. Quinetiam Isei extat sententia monentis oportere quidẽ leges acriter statui: mitius autem quam ipsæ iubent pœnas sumere, vt legitur apud Stobeum sermo.46.alia præter ea quæ hic adduxi, tradit in hanc rẽ Couarrubias lib.2.resolu. c. 9. nu. 8. Quibus autem casibus licet leges trãsgredi ex magna causa, ne a proposito discedam, affatim tradit per Feli.post Innocen.in.c. 1.nu. 48. incipienti fallit.7. & num. sequen. extra de constitutio. Alex. consi.45.li.1.colu.3. Areti.consi. 132.colu.vlti.versi.venio ad secundum

dum Guill. Bened. qui omnium latissime id examinat, in repeti. c. Rainutius, in verbo Adiectæ impuberi, nu. 20. & seq. extra de testament. Ex quibus deducetur, quibus ex causis licet leges transgredi. ¶ Tertio autem casu, nimirũ quãdo alterum tãtum est scriptum, id seruare oportet. Nempe rigor scriptus præfertur æquitati non scriptæ, & æquitas scripta rigori non scripto. l. prospexit. ff. qui & à quibus. c. scriptum. 6. q. 3. l. inter causas. §. non omnia. ff. manda. l. 1. C. de legibus. c. vlti. extra de transactio. &. hanc distinctionem colligit Abb. in. c. vltim. vbi communem esse attestatur, extra de trãsactio. ex Bar. & cæteris in. l. 1. C. de legib. & in. l. placuit, vbi etiam Salice. Alex. & Iaso. C. de iudici. ¶ † Cęterum id addendum esse dixi ad ea quæ de iudicis dicta sũt arbitrio, nempe vt arbitrari semper teneatur quod iuri conueniat, vt Phili. Deci. probat in cap. ne innitaris, post principium, extra de consti. & in. c. de causis, col. 2. de officio delaga. & ita æquitatem semper seruare tenetur, quamuis eius libero arbitrio committatur, vt Bal. attestatur cons. 177. in ecclesia, colu. 2 post medium lib. 1. Nã leges aliquid arbitrio iudicum committentes, id faciunt, vt personis prouideant. sicut theriaca contra venenum, vt idem Bal. asseruit consi. 145. casus talis est, in quodam instrumento, ad fi. li. 3. quapropter in arbitrarijs iudex facere inre seu causa alienate netur, quod in suis fieri desiderauerit, vel quod ipse ineis faceret, iuxta sententiam Bar. in. l. 1. ff. solu. matri. Roma. in rubri. de arbitris colu. 3. refert Decius in. l. in personam. §. 1. in fine. ff. de regu. iur. ex quo alibi Bal. nempe in consilio. 211. illud malum, lib. 4. dixit, in arbitrarijs secundum cõscientiam iudicare debere iudicẽ. tex. in. l. rem non nouam. C. de iudi. refert & sequitur Aimon Crauet. consi. 190. nu. 5. lib. 1.

6 *Iudex arbitrari tenetur qđ iuri conueniat.*

Cap. LXV. de modo tractat corrigendi officiales.

AD) † At in corrigendis officialibus quomodo se habere debet iudex? (RE) Perinde atque in alijs quibuscunque, cautum cum & prudentem esse oportet, vt inter seueritatem & benignitatem seu misericordiam medium teneat, nempe, vt irascatur & misereatur cum oportuerit, & in quibus & ad quos, & cuius gratia, & vt æquum fuerit, vt docet Arist. 2. Ethicorum. Sic denique se habere debet, vt iustitiæ zelus in crudelitatem non trãseat, neque pietas in remissionem, teste Gregorio in. c. sæpe. 41 distin. leniter enim castigatus reuerentiam exhibet castiganti: asperitatis autẽ nimiæ increpatio, neque increpationem recipit, neque salutem. c. cũ beatus. 44. distincti. hac enim increpatione nobis fructus nimis maturos tradit & putridos. † Quippe cum nimium iustus perire dicatur in iustitia sua, vt scribitur Ecclesiastici. 7. quod iã teste Cicerone officiorum. 1. n. 49. factum est tritũ sermone prouerbiũ. Hinc, nec immerito quidem propter seueritatem nimiam & crudelitatem recusari, seu reijci potest, vt Ias. probat in l. aper-

1 *Iudex in corrigiendis officialibus quomodo se habere debeat.*

2 *Nimiũ iustus perit in iustitia sua.*

3 *Iudex recusatur ob nimiã seueritatẽ.*

l. apertissimi col. 2. in fi. vers. 3. causa. C. de iudi. sicut & remoueri, vt Baldo placuit in. l. 2. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. & Roberto quoque Marãtæ in suo speculo aureo aduocatorum parte 6 num. 65.

3 *Iudex recusatur ob nimiam seueritatẽ.*

† At vero nimia mansuetudo & benignitas producet nimiũ fructus immaturos, ignoscendo liquidẽ malis, boni perdũtur, vt Sallust. ait in Iugurthino. Nõ igitur oportebit mãsuetudinẽ esse dissolutã, neq; rigorẽ rigidũ: regere vtique debet rigor disciplinæ mansuetudinẽ, & mãsuetudo ornare blãdo sermone rigorem, vt sic alterum commẽdetur ex altero, vt author est Gregorius in Moralibus lib. 19. part. 4. c. 23 transumptiue in c. sunt nãque. 45. distin.

4 *Mansuetudo nimia reprobatur in iudice.*

† Quã ob rẽ oportet vere imperatem & mansuetum simul & grauem erga subditos tùm videri, tum esse, Clementem etiam, & malis infensum, lente quidem puniẽdo clementiam, malis autem indignãdo improbitatis odium præse ferẽtẽ, vt hoc quidem fugienda esse mala, illud autẽ non nimis implacabilem ijs qui peccauerunt, esse fortunam, documẽto sit. Itaque oportet eum imperandi modum singulorum moribus decenter accomõdare, cum probis moderate, cum supinis vehemẽtius, cum audacibus acerbe, cum cautioribus denique leniter agẽdo. Oportet aũt à peccatis arcere per necessitatẽ sua dellę cõiũctã. his vero qui deliquerunt, moderatã iustitiæ castigationẽ inferre: ita vt pauca quidem ve vulgaria peccata dissimulentur (neque enim conducit omnia simpliciter & quælibet commemorari, & accusari, neque cognoscentem negligere) quæ vero iam ingrauescunt, ijs cura secundum leges adhibeatur. Quin & à conuitijs purus esse debet, hoc enim præcipitis priuatorum hominum iracũdiæ symbolum est. Atque vt extat Marcelli sententia in. l. respiciendum. ff. de pœnis, respiciendum est iudicanti, nequid aut durius aut remissius constituatur, quam causa deposcit. Nec enim aut seueritatis aut clementiæ gloria affectanda est, sed perpenso iudicio, prout quæque res expostulat, statuẽdum est. Plane in leuioribus causis proniores ad lenitatem iudices esse debẽt, in grauioribus pœnis seueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis subsequi.

5 *Iudicẽm esse tũ simul & grauem esse oportet*

† Omnis præterea animaduersio & castigatio contumelia vacare debet: neque ad eius qui punit aliquẽ, aut verbis castigat, sed ad reipublicæ vtilitatem referri, inquit Tulli. officiorum. 1. num. 125.

6 *Castigatio omnis contumelia vacare debet.*

† Cauendum est etiam, vt idem ipse subdit, ne maior pœna, quam culpa sit, & ne ijsdẽ de causis alij plectantur, alij ne appellentur quidem. Quibus non parum confert, quod iure nostro regio cautum est, nempe in. l. 18. ibi, Que no ayan de dezir de palabra. &c. ti. 9. par. 3. & in. l. 41. titu. 5. par. 1. in fi. cuius verba hæc sunt. *Pero el castigar de hecho, ha menester que se haga mesuradamẽte, y con gran cordura, y con amor, y no con malquerencia: de guisa que entiendan los hombres q̃ mas lo hazen por amor de Dios, y por castigarlos que vengan a bien, que no por hazer mal, y no deua aborrecer los hombres por los yerros que hazẽ, para hazerles daño por*

7 *Pœna nõ debet esse maior culpa.*

por ellos, mas por sacallos desde quãto mas pudieren. Ca la verdadera justicia con duelo se deue hazer, y cõ derecha razon assi como la mintrosa se haze crudamente y sin derecho.† Id quod etiam nos docuit Gratian. in c. vera iustitia. 45. dist. in hęc verba. Vera iustitia cõpassionẽ habet, falsa verò dedignationẽ. quãuis & iusti soleãt peccatoribus indignari, verum aliud est quod agitur typo superbiæ, aliud quod zelo disciplinæ, indignãtur etenim, sed non dedignati sunt. At contra qui de falsa iustitia superbire solent, cęteros quosque despiciũt, nulla infirmantibus misericordia condescendũt, & quò se peccatores esse nõ credunt, eò deterius peccatores fiunt. Quos increpabat Dominus per Ezechielẽ. 34. inquiẽs, Vos autẽ cũ austeritate imperabitis & potentia. cũ austeritate autẽ & potẽtia imperare dicuntur, qui subditos suos nõ cũ tranquillitate ratiocinãdo corrigere, sed asperè inflectere dominãdo festinant. c. hoc habet 46. dist. Quibus etiã cõcinit tex. in c. licèt plerũque 45. distĩ. vbi Gratianus ait. Licet plerũque accidant sacerdotibus quæ sunt reprehendenda, circa eos corrigẽdos plus debet agere beneuolentia quã seueritas: plus cohortatio, quàm cõminatio: plus charitas, quã potestas, nemo enim sine crimine viuit. Quibus nõ parũ confert tex. elegans regni nostri in l. 16. titu. 9. de iniurijs par. 7. in hæc verba. *Pero los juzgadores maguer ayan poder segun derecho de hazer las cosas sobredichas, cõ todo esso mucho se deuen guardar de respoder mal, o de hazer deshonra a los q̃ vinieren ante ellos a alcançar derecho.* Quo nimirum fit, vt lege Iulia de vi publica tenetur iudex qui appellationem denegãs sentẽtiã exequitur, aut iniuriã appellãti facit re aut verbo ob appellationẽ interpositã. l. lege Iulia. ff. ad l. Iul. de vi publ. l. 4. titu. 10. part. 7. vbi elegans ratio redditur in hæc verba, *Porque muy fuertes armas ha para hazer mal aquellos q̃ tienen boz del Rey, quando quieren vsar mal del lugar q̃ tienen.* Neque enim animo seuiendi sæueritas exercẽda est. c. odio. 86. distin. quinimo tẽperãda est cum lenitate. c. disciplina. 45. distin. & c. sunt nanque. Paratus quippe esse debet iudex plura tolerare ab eo quem vult esse correptũ. c. ea vindicta. 23. q. 4. Hinc Cicero lib. 5. Tusculanarũ quęstionũ refert, Aristidẽ Græcorũ regem ob id à patria fuisse expulsum, quod nimiũ iustus esset & præter modũ: cuius sententiã è nostris retulit Luc. de Pena in l. 3. C. de canone largitionalium titulorũ lib. 10. col. pen. ad finẽ. † Porrò Augusti. ad Macedoniũ cernens seueritatẽ iudicũ quandoque prodesse, Nihil, ait, immaniter, nihilque inhumaniter fieri debet, nihil denique cupiditate nocẽdi, sed omnia consulendi charitate. Ita igitur formidari debet vltio cognitionis, vt neque intercessoris religio contẽnatur: quia in plectendo & corrigendo hoc solũ bene agitur, vt vita hominum corrigatur. cap. prodest. 23. q. 5. melius enim est cũ seueritate diligere, quã cum lenitate decipere. c. nõ omnis. 5. q. 5. His etiam

8 *Iustitia vera cõpassionem habet, falsa vero dedignationem.*

9 *Iudices in corrigẽdo nihil immaniter, neq; cupiditate nocendi, sed consulendi charitate agere debent.*

non parũ suffragãtur verba Imperatoris in l. vl. ad mediũ vers. sin autẽ. C. de offic. præfect. prætor. Afri. Sicut autẽ, inquit, iubemus audaces & feroces cõtra inimicos, iudices ac milites nostros esse: sic volumus eos mites & beneuolos circa collatores nostros existere, nullũ damnũ, nullã quæ læsionem in eos efficere.

Officiarijs curiæ regiæ facilius parcendũ est. †Cæterũ curialibus & aulicis facilius parcendũ & condonandũ est: mitiusq; cũ eis agendum, quàm cũ alijs, glo. 1. in fin. in c. quando. 86. distin. c. si vero. 1. in princip. de senten. excom. c. qualis in fin 25. distin. Hinc glos. in §. planè, in verbo ob meritũ, in st. de iure natu. communiter recepta profitetur, iudicem posse vel remittere vel minuere pœnã, ob plurima delinquentis seruitia principi vel reipublic. facta. Quapropter Ioannes, eiusque frater Paulus Iuliani Imperatoris primicerij, licet ad Catholicam fuerunt fidem conuersi, nõ fuerunt publicè, sed in carcere iugulati. Ad quos decollandos Terentianus missus, Nõ decet, ait, vos intra regiam aulam nutritos publicè occidi, vt Guill. Benedictus refert in repe. c. Rainuntius, in verbo & vxorẽ nomine Adelasiam nu. 808. hi siquidem nimirum pro rege, domo, & parentibus regis laborare solent, vt Chassaneus cõsiderauit in suo Catalogo gloriæ mũdi. 6. p. c. vlt. Ex quo Abiathar, licèt morte dignus erat, veniam obtinuit a Salomone, vt habetur. 3. Regũ. c. 2. vbi Salomõ eũ in agrum suum mittens, dixit, Et quidem vir mortis es, sed hodie te non interficiam, quia portasti arcam Domini Dei corã Dauid patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus in quibus sustulit pater meus, vt idem Chassaneus refert quo loco nuper citauimus.

Cap. LXVI. De venia agit, misericordia, & clemẽtia, & quales fuerint magistratus, tales esse ministros ostendit.

Cæterùm ne fortè decipiat nos hæc generalis tractatio, tria sunt hac in re consideranda, venia, misericordia, & clemẽtia, quibus vti ne liceat iudicibus, hìc est perquirẽdũ. Et primũ id scire oportet, quid sit venia, quid misericordia, quid autẽ clemẽtia. 2. in quibus differãt, vt sciamus qua illarũ iudex vti possit. † Venia, inquit, Senec. 2. de clementia. c. 6. & 7. est, pœnæ debitæ remissio. Iudici igitur non licet ignoscere, seu veniã concedere, quippe ei ignoscitur, qui puniri debuit. Iudex autẽ optimus, vt & sapiens, nihil facit quod nõ debet, nihil prętermittit quod debet. Itaq; pœnã quã exigere debet, nõ donat. facilitas enim veniæ incentiuũ tribuit delinquẽdi, vt Ambrosius dixit libro officiorũ primo, Gratianus refert in c. est iniusta in fi. 23. q. 4. Præterea impunitatis spes, maxima est peccãdi illecebra. Cicero pro Milone num. 33. Quapropter idem ipse Tullius. 1. Rhetoricorum ad Herennium numer. 26. & rursus lib. 2. ad eundem Herennium numer. 58. & 59. à iu-

1 Venia quid? & an sit iudicis licita.

a iudicibus, inquit, non esse postulandum ignosci. Nam difficilè est ab eo qui peccatorum iudex esse debet, vt ignoscat impetranti, hoc enim in iudicium non venit. Hinc non immeritò fit, vt iudex qui pœnam a lege statutam reo infligere negligit, aut illam remittit, grauiter peccet, vt euidenter probat Alfonsus à Castro lib. 2. de potestate legis pœnalis. c. 12. conclus. 2. Ratio est, quia subditus est legi, D. Tho. 2. 2. q. 67. art. 4. † At in

2 *Princeps Senatus & consiliis quibus possint ex causis ignosc. re, et pœnas remittere?*

Senatum aut Imperatorem, principem, aut in cōcilium talis causa potest controuerti, si qui dem princeps, senatus, & cōcilium ignoscere possunt delinquētibus, eisque pœnas remittere ex his causis: si plura aut maiora officia, quàm maleficia videbuntur constare, si qua virtus aut nobilitas erit in eo, qui supplicabit, si qua spes erit vsui futurum si sine supplicio discesserit, si ipse ille supplex, mansuetus, & misericors in potestatibus ostendetur fuisse, si ea quę peccauit, nō odio non crudelitate, sed officio & recto studio commotus fecit: si de tali causa aliis quoque ignotum sit, si nihil ab eo periculi nobis futurum videbitur, si eū missum fecerimus, si nulla aut à nostris ciuibus, aut ab aliqua ciuitate vituperatio ex ea re suscipietur, refert e nostris Luc. de Pen. in l. si apparitores 5. colu. C. de cohortali, li. 12. id quod lege nostra præscriptum est part. 7. titu. 32 *de los perdones*. l. 1. vbi hoc regibus dumtaxat esse permissū disponitur hoc in regno, atque id recta conscientia facere posse Principem, si nullus sit qui accuset, probat D. Tho. 2. 2. quæst. 67. art. 4. Felin. in c. qualiter & quādo. §. ad corrigēdos, de accusatio. Alfonsus à Castro nouissimà lib. 2. de potesta. legis pœnalis. §. 12. 1. arg. 7. conclus. pagina totius operis. 222 col. 2. Remissio tamen vel principis indulgentia non prodest ei qui iterum simile patrauerat crimē nisi de eo expressa fiat mētio, vt in l. 2. tit. 11. li. 1. ordina. facit bonus tex. in l. solent. § grassatores. ff. de pœn. & quæ fuse traduntur per Ferdinand. Loazes in tract. de matrimo. dubita. 10. num. 6. Couar. lib. 1. resolu. c. vltim. nu. 8. † Misericordia, vt est autor Senec. 2. de clementia. c. 5. est ægritudo animi ob alienarū miseriarum speciē, aut tristitia ex alienis malis concepta, quæ accidere inmerentibus credit. Cicero 4 Tuscularum quæstionum nu. 27. refert Stoicos ita definire misericordiam. † & rursus Tusculanarum. 3. num. 25. misericordiā negat in sapientem cadere, cuius ipse rationem reddit, nempe, quemadmodum inuidētia ægritudo ex alterius rebus secundis, sic misericordia est ægritudo ex alterius rebus aduersis. In quem igitur cadit misereri, in eundem cadit inuidere: non cadit autem inuidere in sapientem ergo neque misereri quidē. Præterea Seneca, quo in loco nuper citauimus, ob id sapienti non conuenire misericordiam, ait, quod eius mens serena est, neque vnquam accidere potest quod illā obducat, nihil æque hominem, quàm magnus animus decet? non potest autem magnus esse idem, si metus & mœror con-

3 *Misericordia quid.*

4 *Misericordia an in sapientē cadat.*

tundit, si mentem obducit & cõtrahit, hoc sapiẽti ne in suis quidem accidit calamitatibus, sed omnem fortunæ iram reuerberauit, & ante se franget, eandem semper faciem seruabit placidã & inconcussam, quod facere nõ posset, si tristitiam reciperet. Est igitur, inquit Seneca, vitium pusillanimi, ad speciem alienorum malorum succidẽtis. Itaque pessimo cuique familiarissima est. Anus & mulierculæ sunt, quæ lacrymis nocẽtissimorum mouentur, quæ, si liceret, carcerem effringerent. Misericordia denique non causam, sed fortunã expectat: clementia autem vt statim subijciam, rationi accedit. Rursus cap. 6. misericordia, inquit vitium est animorum nimis miseriæ fauentium, quam si quis à sapiente exigit, prope est, vt lamentationem exigat, & in alienis funeribus gemitus. Imbecilles oculos esse scias, qui ad alienam lippitudinem & ipsi suffunduntur: morbus enim est, nõ hilaritas, semper arridere ridentibus, & ad omniũ oscitationẽ, ipsum quoque os diducere. † At Stoicorum sententiam Peripatetici à Platone & Aristotele tẽperati, moderantur, qui quãdoque asserunt valere gratiã apud sapientem: virique boni esse misereri, vt & Cicero refert in oratione pro Murena numer. 58. Plato item de legum latione dialog. 5. col. 4. in prin. Misereri, inquit, decet eorum, qui sanabiles sunt (quamuis idem Cicero Peripateticorum damnet sententiã Tusculanar. quæst. lib. 4. nu. 59. quia qui modum, inquit, vitio quærit, similiter facit, vt si posse putet, eũ qui se è leucade præcipitauerit, sustinere secum velit, vt enim id non potest, sic animus perturbatus & incitatus, nec cohibere se potest, nec quo loco vult, insistere omnino. Sed quid alios huic rei testes adhibemus, cum dominus noster Lucæ. c. 6. dixerit, Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. † Proprium enim Dei est misereri, vt dicitur in Psalmis, Miserationes eius super omnia opera eius. in Deo autẽ misericordia est secundum effectũ, non secundum affectũ, nõ enim miseretur, nisi propter amorẽ, in quantum amat nos tanquam aliquid sui, inquit beatus Tho. 2. 2. quæst. 30. artic. 2. † Præterea misericordia est virtus, quando motus animi, hoc est, dolor alienæ miseriæ respicit appetitũ intellectiuum, vt qui a ratione reguletur, tunc etenim motus appetitus sensitiui regulari potest secundum motum ratione regulatum, & vt Augusti. ait. 9. de Ciuitate Dei, iste animi motus, scilicet, misericordia, seruit rationi, quando ita misericordia veimur, vt conseruetur iustitia, siue cùm indigenti tribuitur, siue cùm ignoscitur pœnitenti: refert Beatus Thomas receptus 2. 2. quæst. 30. artic. 3. vbi concludit, misericordiã hoc modo esse virtutem, quandoquidem id verum sit, rationem virtutis humanæ in eo consistere, vt animi motus ratione reguletur. At verò cùm misericordia motum respicit appetitus sẽsitiui vt ipse profitetur, nõ virtus, sed passio est, ratione non regulata, quæ nimirum impedit consilium rationis,

5 *Misericordiã cadere in sapientem.*

9 *Misericors est Deus.*

7 *Misericordia quæ etiã ne regitur est virtus.*

nis, dum facit á iustitia discedere, iuxta Sallustij sententiam dictis, omnes homines qui de rebus dubijs consultant, ab ira & misericordia vacuos esse decet, haud enim animus facilè verum prouidet, vbi illa afficiunt.
8 *Misericordia impeditur ira, superbia, & timore.* † Vnde omnes sanè animi perturbationes misericordiã ratione regulatam impediunt, nempe ira, iuxta illud Prouerbiorũ. 27. Ira nõ habet misericordiam, neque erumpens furor. Pari etiam ratione superbi non miserentur, qui contemnunt alios, & reputant eos nequam, vnde digne pati credunt, quam vident perpeti miseriam: vnde & Grego. ait, falsa iustitia, scilicet, superborum, nõ habet compassionem, sed dedignationẽ. Similiter & qui valde timent, nõ miserebũtur, adeo enim propriæ miseriæ & timori intendunt, vt alienæ non reminiscantur, ita probat Thom. d. q. 30. artic. 2.
9 *Misericordia magis in senioribus, & sapientibus & debilibus est.* † Ex quibus paulo ante ipse deduxerat, senes ob id sapientes que esse misericordes, quia vt Aristot. inquit in 2. Rhetori. homines miserentur eorũ, qui sunt eis cõiuncti & similes, ex hoc enim credunt & æstimãt eos ipsos posse similia pati. Cùm igitur senes & sapiẽtes cõsiderant se posse in mala incidere, sunt proculdubio magis misericordes, sicut & debiles & formidolosi, modó non sint in infimis malis & nimio timore, vt modó diximus constituti: quamobrem Ciceronis & Senecæ, & Stoicorum opinatio nullatenus admittenda est. Scientia siquidẽ quæ misericordiam vetat, fugiẽda est, cap. ponderet. 50. distinct.
10 † Vt ergo ad id quod institui reuertar in iudicibus misereri nõ cadit, si prætextu misericordiæ iustitia violetur. *Misericordia an sit in iudicibus probata.* Nemo enim parricidæ aut proditoris supplicio misericordia iustè commouetur, inquit, Cicero. 4. Tuscula. quæstio. nu. 27. ad finem, perinde atque prætextu eleemosynæ non decet quod iniustum est iudicare, vt Hieron. ad Sabinum scripsit, quare Exodi 24. Pauperis, inquit Scriptura, in iudicio non misereberis, non enim misericors est, qui cũ vni parcit, alios in discrimen adducit: cap. sed illud. 45. distin. Quinimo, vt verius loquamur, ipsius debitę pœnæ inflictio misericordia dicitur, nam qui finem facit peccato, misericors est c. vltim. in fine de pœniten. dist. n. vlti. atqui minime relaxatur peccatũ absque vindicta. iuxta cap. si peccatũ Dauid, de pœniten distin. 1. sin autem iustitia nõ offendatur, iudex misericordia vti potest: nã, vt Hiero. ait. 2. super Zachariã, in iudicijs primũ esse debet iustitia, deinde sequi potest misericordia. Nam à Deo ita imponitur largitas misericordiæ, vt non omittatur iustitia disciplinæ, vt in capit. nullus debite, de pœni. distin. 1. est enim misericordia cum seueritate miscenda. eadem distin. c. vide. Corripere vtique debet iustus in misericordia cum dilectione corrigendi, non cum odio persequend', cap. ita plane. 23. quæst. 4. nec iudicẽ vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit. cap. de occidendis. 23. quęst. 5. quibus cõcinit tex. optimus in l. vltim. tit. 3. p. 7. & in l. 7. tit. 9. lib. 4. ordi. ibi: *Deue fazer muestra q̃ le pesa.*

Quandoquè tamen misericordia debetur. capit. dispensationes, & ca. exigunt vbi glo. 1. qu. 7. sicut & dispensatio, vt ibidem dicitur, & in c. domino. 50. distin. glo. in c. vt constitueretur, in verbo detrahendum est. 50. distin. Arch. in c. omnis qui. num. 1. 45. distin. & iure nostro regio est optimus tex. in l. 2. ti. 10. par. 2. cuius verba sunt. *Ca como quier que la justicia es muy buena cosa en si, y que deue el rey siẽpre vsar, y cõ todo esso haze se muy cruel, quando a las vegadas no es*

11 *Iudex mitigat pœnam pauperrimo sitam fiscoque applicatam.* *templado cõ misericordia.* † Hinc singularis lex regni nostri. 3. ti. 22. par. 3. iudicibus permittit pœnam, pecuniariam pauperi impositam & fisco applicatam mitigare & moderari, si eius cõdoleri velit. ¶ † Tertio hac in re considerari potest clementia, & prius quam examinemus, nunquid ea iudices vti possint, eius definitio collocanda est.

12 *Clementia quid.* † Nempe, vt Seneca docuit lib. 2. de clementia ad Neronem c. 4. clementia est, temperantia animi in potestate vlciscendi. hæc tamen non conuenit iudici. quare aliã protinus subijcit, videlicet, lenitas, inquit, est superioris aduersus inferiorem in constituendis pœnis, vel vt fere omnibus placet, clementia est, quæ se flectit citra id quod merito constitui posset. Itaque pœnam quam exigere debet, non donat, sed illud quod ex venia consequi vis, honestiore tibi via tribuit. Parcit enim sapiens, consulit & corrigit. Idem facit quod si ignosceret, neque ignoscit: nã qui ignoscit, fatetur se quod fieri debet omisisse, aliquem verbis tantum admonebit, pœna non afficiet, ætatem eius emendabilem intuens. Aliquè inuidia criminis manifeste laborantem iubebit incolumem esse, quia deceptus est, quia per vinum lapsus. Hosteis dimittet saluos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis, pro fide, pro fadere, pro libertate in bellum accincti sunt: hæc enim non veniæ, sed clementiæ opera sunt. † Perinde enim clementia liberum arbitrium habet, atque æquitas, quippe quæ non sub formula, sed ex æquo & bono iudicat. & absoluere illi licet, et quanti vult æstimare litẽ. Nihil ex his facit tanquam iusto minus fecerit, sed tanquam id quod constituit iustissimũ sit. clemẽtia hoc primum præstat, quos dimittit, nihil aliud illos pati debuisse pronunciet. Hactenus Senec. d. li. 2. de clementia, cap. vltim. Hæc autem nos misericordiæ quæ ratione regitur tribuimus, vt ex paulo ante traditis expenditur, & ex eo quod imperator Alfonsus insinuat in l. vltim. titu. 22. part. 7. his verbis: *Misericordia es, quando el Rey se mueue con piedad de si mismo a perdonar a alguno la pena que auia de auer doliendose del, viendole cuytado, o mal andante, o por piedad que ha de sus hijos y de su compañia. Merced es perdon que el Rey haze a otro por merecimiento de seruicio que le hizo aquel a quien perdona, o a aquellos de quien el desciende: y es como manera de regalardon.* Et licet doctissimi viri pietatem, seu clementiam pro misericordia vsurpent, & è contra: propriè tamen misericordia est virtus charitatis

13 *Clementia perinde liberum habet arbitrium atque æquitas.*

pie-

ti annexa, vt beatus Thomas profitetur.2.2.q.30.arti.1. pietas vero seu clementia est annexa iustitiæ, vt ipse idẽ Thomas probat.2.2.q.101.arti.1. quem cæteri frequentius recipiunt teste Martino ab Azpilcueta in suo manuali confessorum.c.14.
14 num.1. †Denique apud Plato. legitur dialogo dẽ legibus, vel de gumlatione.5.col.4.in prin. Misereri decet eorum, qui sanabiles sunt, & cohibere iram, ne aduersus eos muliebri iracundiæ feruore animus efferatur, duriusque insistat. Qui autem ita sũt flagitiosi, vt incurabiles sint, eis ira vehementius immitẽda. Quibus non parum conferunt quæ nos supra capite præcedenti.num.1. & sequentibus fusius
15 diximus.†Cæterum, vt his colophonem imponam, Cicero.1. Rhetoricorũ, sermonem de iudicibus faciens, sic inquit: Iudices qui ex lege iurati iudicatis, legibus obtemperare debetis: obtemperare autem non potestis, nisi quod in lege scriptum est sequamini: facit etiam tex. in auth. de iudicibus §.omnis prope finem. Sed in lege scriptum est, omnis lex ad clementiam apta est. §.quoniam, in auth. de exhiben. reis, ergo & iudices (qui legis sunt ministri, iurantq; omnia secundum ius agere: auth. de defenso.ciui.§. iusiurãdum) debent nimirum esse ad clementiam proni. Hinc prætor satis clementer cum reo egisse profitetur in l. si cum exceptione.§. 1. ver. satis clementer. ff. quod metus cau. Quod sanè in his procedere arbitror quæ non sunt per leges expressa, sed iudicis arbitrio relinquuntur, in quibus oportet vt iudex semper præ oculis habeat quod Iacobus Apostolus ait, Iudicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam, superexaltat autem misericordia iudicem: & ita intelligendum est quod Marcellus ait in l.respiciendum.ff. de pœnis, vt & Alfonsus a Castro cẽsuit lib.2.de potesta.legis pœnalis.c.12.conclus.3. sed, vt vera loquar, idem esse per omnia censeo in pœnis a lege præcise statutis, vt tradunt omnes in.c. qualiter.2. de accusa. Couarr. lib.2.resolu.c.9.num.8. Nam cũ impij sumpserint principatum, gemet populus, Prouerbiorum 29. Thom.2.2. quæst.32 art.2.
†Deniq; omnis qui iudicat, sit in correptione subditorum beneuolus, neque eos cum asperitate corrigat, ne superbus dicatur.c.licet.45.distincti, sit in iudicio iustus cap.iudicet.3.quæs. 7. in animaduersione misericors, cap.vera.45.distinct.l.vlt. tit.3.part.7. & l.7. titu.9.lib.4. ordinationum, nec excandescere debet aduersus eos, quos malos putat, sicut nec precibus calamitosorũ illachrymari oportet, id enim non est constantis, nec recti iudicis, cuius animi motũ vultus detegit, inquit, Callistratus in l.obseruandum.ff.de officio præsi. Misericors ergo sit circa corrigibiles, erga incorrigibiles verò seuerus c.quãto, in fin.2.quæst.5. Alber.in l.respiciendum nu.4.ff.de pœnis. Omnis enim qui iustè iudicat, stateram in manu gestat, in vtroque penso iustitiam & misericordiã portat, sed per iustitiam reddit pec-

Misereri decet eorum, qui sanabiles sunt non flagitiosorum incurabilium.

Clementẽ esse oportet iudicẽ

16 *Iudex quid agere debeat, vt recte officiũ exequatur.*

peccati sententiã, per misericordiam peccati tẽperat pœnam: vt iusto libramine quædã per æquitatem corrigat, quædam verò per miserationem indulgeat. Verba sunt Gregorij à Gratiano relata in.c. omnis, 45. dinstin. quo in loco Archidi. ita exponit ea verba, videlicet, in leuioribus causis pronior esse debet ad lenitatem: in grauioribus autem pœnas seueras legũ cum aliquo temperamento exequi, per tex. in. l. respiciendum, in prin. ff. de pœnis. Iustitia postremò eo mediocritatis tibi itinere regenda est, vt nec ductu leni immotam semper animi rationem negligentia subsequatur: dum neque de magnis, neque de minimis errantium vitijs corrigendi curam geris, sed nec licentiam peccandi, aut alludentibus tibi blande, aut illudentibus proteruè permittis, neque rursus nimia rigiditate, & asperitate, nil veniç aut benignitatis reseruãs, humanæ societati durus appares. Ita ergo iustitiæ regula tenenda est, vt reuerentia disciplinæ eius, neque nimia negligentiæ communitate despecta vilescat, neque seueriori atrocitate diuturna, gratiam humanæ amabilitatis amittat, ita nobis astruit Seneca lib. de virtutibus ad finem.

17 *Puniendis peccatis causæ aduertũtur.* † Vt ex his intelligamus insignem clementia virum, neminem absque consolatione punire, neminem punitum perdere, ómnes pro viribus seruare, quos nece punit vt à morbis animi liberet, ac minimo mortis malo, interim ingenti & indies crescenti obsistat animi malo. Præstare quippe existimat hinc abire, quan in morbo vel animi vel corporis incurabili viuere. Atqui neque hac vita priuat, nisi quem cognouerit insanabilem: neque supplicium vllum á lege, quæ bona est, illatum tendere vult ad malum. Et insũma iustitiam vbique mirum inmodum cum clementia miscet: neque rigiditate torquet durius, neque mollitia quicquam relinquit inultum. Denique tres esse debere causas puniendis peccatis, ab Aristotele, alijsque Philosophis existimatum est. Vna est cum pœna adhibetur castigandi emendãdique gratia, vt isqui fortuito deliquit, attentior fiat, correctior que. Altera, cum dignitas, authoritas que eius in quẽ est peccatum, tuenda est, ne prætermissa animaduersio contemptum eius pariat. Tertia ratio vindictæ est, cum punitio propter exemplum est necessaria, vt cæteri à similibus peccatis quæ prohiberi publicè interest, metu cognitæ pœnæ deterreantur: quo fit, vt quando spes magna est, vt is qui peccauit, citra pœnam sese vltro corrigat, aut iacturam dignitatis in quam peccatum est metui non est necessũ: aut non id peccatum est, cuius exemplo necessario metu sanciendum sit: tum quidquid ita delictum est, non sane dignum esse imponendæ pœnæ studium visum est, vt Gellius refert lib. 6. c. 14. Hæc igitur omnia si ita custodiantur, talis profecto arbor optimos nimirum producet fructus, odore suaues, & sapore dulcissimos, vt verè dici posset de eo qui per arborem repræsentatur, quod in Canticis scribitur psal-

psalmo.91. Iustus vt palma florebit, & sicut Cedrus Libani multiplicabitur. Atq; reipublicę hortus sub iustis florebit rectoribus, Prouerbiorum.49 †Nam, vt scribitur Ecclesiastici.c.10. Secundũ iudicem populi, sic & ministri eius. Et qualis est rector ciuitatis, tales & habitantes in ea. Est & Platonis sententia à Cicerone epistolarum lib.1. ad Lentulum vsurpata, Quales in republica principes essent, tales reliquos esse ciues: quam etiam citat Barba.consi 1.col.5. lib. 1. & rursus consi.40.co. 6. lib.4. vbi dicit, Platonem huiusmodi sententiã afflatu Spiritus sancti protulisse. Et ipse Cicero. lib 3. de legibus, legẽ duodecim tabularum enarrans, qua statutum erat, vt magistratus vitio vacarent, atque cæteris specimen essent, hæc verba adiecit. Vt enim cupiditatibus principum, & vitijs infici solet tota ciuitas, sic emendari & corrigi continentia. Et paulo post, Nam licet videre, si velis replicare memoriam temporum, qualescunque summi ciuitatis viri fuerint, tales totam ciuitatem fuisse. Hinc Gratianus in.c.miramur 61. distincti. Integritas dixit, præsidentium, salus est subditorum. †Quemadmodum ediuerso peccata eorum qui sunt in dignitate constituti, trahi solent vt plurium ab inferioribus in exemplum, vt dicit tex. in.c.cum quidam in prin de iure iurã. vbi glo. Imo. Feli. & alij ex hoc dicunt, hos magis esse puniendos in foro poe. item iali. & alius tex. in.c.sicut, & in.c.pastoralis.2.q.7. & c. ex merito.6.q.1. & omnium optimus in.c.præcipuè.11.q.3. & in c. magnæ, de voto, vbi glo. citat illud Claudiani, eius tamen nomine tacito, Componitur orbis Regis ad exemplũ. †Caueant igitur, atque iterum dico caueant horti cultores nostri, hoc est, magistratuum selectores, ne imperitos, inexpertos, imprudentes ambitiosos, Deum minimè timentes, aut penitus ignotos in magistratus deligant, vel de eorum vita, moribus, doctrina, integritate seu fortitudine nullum haben tes speciminẽ, qui tanquam aridæ arbores nullos emittant fructus: neue timidi & ignari iustitiam denegent: aut, tanquam tyrones & inexercitati, bellum inchoare timentes malignus aduersarius callide decipiens, facile ad ignẽ trahat. Sed quale quisque sui specimẽ dederit, ita vel porropergat, vel pedem referat Rem profecto immortali præconio celebrãdã, vt fortuna sapiẽtiæ cedat. † Omnis nanque felicitas & humana trãquillitas ex constitutione bonorum pendet iudicum, peturbatio vero & infelicitas ex culpa malorum, vt apud Platonem memoriæ proditum est libro. 3 4. vel de legibus vel legum latione dialogo sexto, in princip. Audi inquit, iam nemini dubiũ est, quin cum magna res legum latio sit, si quis ciuitati per leges benè paratæ non idoneos magistratus constituat, quamuis leges bene positæ sint, tamen non modo id nihil proderit, risum que mouebit, verum etiam calamitates maximas ciuitati ipsi pariet. Ad hęc igitur qui præsunt animaduertant, quoniam iudicium eis fiet proculdubio durissimum, vt Salomon libro sapientiæ.6. præmonuit.

18 *Magistratus qualis fuerit, tales ministri & subditi eius.*

19 *Magistratuũ vitia trahũtur in exẽplũ.*

20 *Quales in magistratus asciscit oportet.*

21 *Iudicum ex constitutione bonorũ humana pẽdet tranquilitas.*

nuit. Exiguis quę, idem ipse in quit, misericordia concedetur, at potentes potenter tormenta pa tientur. † Quinetiam in foro pœ n'tentiali ad restitutionem tenetur, qui indignum el'git, nontan tum digno, verum etiam ciuibus sibi subditis, vel alijs coram eo li tigantibus, quibus per ignorantiam aut nequitiam damnum intulerit aut ex iniqua electi admi nistratione læsio contigerit, vt Ancha. attestatur in Clemen. 1. de æ ate & qualitate in fi. Feli. in c. si quando, nu. 7. de rescrip. Ioa. Lup. in c. per vestras, notati. 3. §. 26. num. 11. de dona. inter vir. & vxo. Anton. 3 par tit. 3. c. 4. § 5. Scotus in. 4. distin. 15. q 2. arti. 4. Mar ab Azpilcueta in relectione ca. si quando de rescrip. excep tio. 11. Adrianus in 4 senten. iarum, tractatu de restitu. c. quia iã determinatum est v rs. 2. conclu sio, Couarrub. in relectionis regulæ peccatum. 2. parte. § . 7. nu. 2. licet idem nume. 6. cum Adriano audacter teneat non teneri ad restitutionem ipsi omisso facien dam, quibus subscr bit Mar. ab Azpilcueta in Manuali confesso rum. ca. 17. nu. 72. & in. c. graué, de præben. eo quod nullum iusin re nec ad rem digniori fuerit quæsitum.

In digno confe[r]ẽs magistratũ, an ad restitutionẽ teneatur.

Cap. LXVII. Relatorum laudes continet omniaque in iudicibus requisita, in eis inueniri affatim probat.

Exh s ergo, vt a linstitutapost longum discessum redeam, liquido apparet, propositionem nostram. qua assera mus, relatores esse aduocatis, vt ad magistra tus maiores promoueantur esse verissimam & iuri consonam. † Quandoquidem omnia quæ in magistratibus requiruntur, & in referentibus exig', & in pluribus plurima inueniri palam est. Nam qui maiorem obsecro † causarũ experientiam, quam ipsi habere possunt? nemo est qui ambigat. hoc quippe eis munus est, plurimas quotidie cernere causas, litesque diuersas allegationes etiã famosissimorum totius regni Iu risconsultorum, nec non ordinẽ, modum que quibus earum processus conficiuntur. Et nonsemel curiosi, literisque ad d cti, consi lia & iuris allegationes vtriusque partis quærunt. Et insuper decisiones, cõsultaque senatus in cau sis dubijs callent: atque ea memo riæ mandant. Quoque pacto per regios senatores leges in prax m ducantur. Atqui stylo curiæ, ordinarijsque prouisionibus sunt ita practici, vt nemo eos antecel lat. Quis ad eos, si in praxi al quid in dubium vertitur, non oc currat? Sumunt præterea in alijs exemplum iudic bus, siue causarum patronis. qui à s natoribus deincuria, imp ritia, aut negligẽ tia carpuntur. Den que cum inter mellis fauos versentur, haud ita mundi euadere possunt, quin aliquid mellis hæreat. † Porrò legum, canonum que scientia eis minime deesse potest. ante enim quam eligantur decem annis va casse literis & iuris peritiæ, leges & pragmaticæ sanctiones regni huius supra citaræ requirũt, Ceterum neque sententiam eius ed miserim, qui rela tores plurimis

1 *Relatores omnia quæ in iudicibus requiruntur habeãt necessũ est.*

2 *Relatores causarũ maximam habent experientiam.*

3 *Relatoris laudes.*

causarũ historijs præpeditos, quæ iuris sunt requirere nõ valere inuide asseruerit, cũ id non ad omnes referri queat. Nonnulli quippe ꝙ alijs ad otiũ sumendũ super est tẽpus, in legendis libris ciuilis, põtificiæ, & diuinæ sapiẽtiæ vt plurimũ consumunt. De quorũ vita & moribus nõ operępretiũ est disserere, cũ quotidie a senatoribus & patricijs peculiariter visitemur: per quos leuissima etiã nedum grauiora crimina seuere puniuntur. Ex quibus intelligi poterit, quãta nobis fides adhibetur. Ex nostris enim assertionibus vita, census, & honores omniũ litigantiũ dependent, dictisque nostris senatorum conscientia exoneratur. Quo fit, vt veritas, & fidelitas, prudẽtia & iustitia magis in referẽtibus inueniatur, quã in cęteris quibuslibet

4 officiarijs † Fides nãq;, teste Cicer. ofic. 2. vt habeatur duabus rebus effici potest, si existimabimur adeptĩ cũ iustitia prudentiã. Cum igitur fides dictis adhibetur nostris, prudẽtiã existimamur cum iustitia sectari. Arcana autem cõsilij & senatus quo nã pacto seruemus, nemo est qui ignoret. Authoritatẽ etiã, quã hoc munus habeat, ex antea dictis intelligere licebit. Plene siquidẽ ostensum est, partẽ esse muneris senatorij, vice quippe eorũ causarũ merita promunt quinetiam olim ipsi in Hispania & auditores erant, inuicemque causas referebãt, vt in ordin. regia Ioa. primi huius nominis in oppido Guadalaxaræ edita anno 1390 continetur, vt Mõtal. refert in repertorio in verbo relatio: &

5 in verbo auditores. † licet paulo anteactis temporibus vrgentibus forte, quod dolens dico, huic iã infelici muneri vacantium meritis, aliud viderimus, quippe cum carceribus publicis mancipati ob minimã quãcũque negligentiã, conuitia, reprehensionesque publice audiẽtes quotidie vexaremur, nullo inter antiquos & neothericos, pronę aut malę indolis, æquos, & iniquos, discrimine habito, sed oẽs nulla personarũ distinctione habita, ęqua, ꝓut aliqui senatores credebãt, lãce iudicati, in honoris naufragiũ oucebamur. Quod tamẽ iã nõ sic, rerũ enim magistra experientia docuit, id nõ modo in senatorum redundasse incõmodum quippe qui grauiter & lætaliter peccent iuxta sententiã Siluestri in verbo cõtumelia. § . 2. Martinum ab Azpilcueta in manuali cõfessorũ c. 18. nu. 13. & in repet. c. inter verb. 11. q. 3 nu. 56. sed & in reipublicæ detrimentũ. † Nam si liberta

7 te & fauore carẽt qui referũt, quo pacto libere veritatem nũciabũt? nẽpe oratori nihil est magis necessariũ fauore auditorũ, vt Cicero profitetur. 2. de orato. nu. 95. & rursus lib. 3. de oratoria, tũ pauor, inquit, mihi sapiẽtiã omnẽ exanimato expectorat. & Guill. Durãti in speculo, tit. de aduocato in rubri. nu. 6. audaciam, inquit tribuit peroranti, & sic referẽti, vt libere veritatẽ referat, scientia videlicet, eloquentia, potentia, libertas, gaudiũ, fauor, & benignus auditus, & his cõtraria contrariũ operantur effectũ, argumẽto. c. si rector, post prin. 43. dist. c. primũ. 25. dist. c. in loco. 5 q. 4. c. ex merito. 6. q. 1. Sed quorsũ huic rei testes adduco exteros? ipse proprijs vidi oculis tyronẽ quẽdam huic muneri deseruientẽ, qui interrogatus, an instrumẽtũ quoddã esset in causa productum,

Fides vt habeatur a quibus rebus effici possit.

Auditores olim in Hispania causas referebant.

6 *Relatorũ calamitas*

Relatores libertatẽ & fauorem habere oportet vt recte referant.

ctũ, idq; corã se habẽs, respõdit nõ esse in processu: deinde monitus a socio, qui lateri aderat, noluit tamẽ referre: sciebat enim se in carcerẽ detrudendũ socius tamẽ id iudicibus aperuit, priuatim eos alloquens, ne iustitia periret, & cõ socium eius valde increpauit, admonens animã, iustitiãque honori sẽper esse præferẽdã, quod si nociuũ perniciosumq; valde, aut vtile sit reipub. iudicet qui hæc legerit.† Hoc vnũ tamẽ me nõ fugit, nobis ipsis seueritatẽ hanc nõ multũ incommodi attulisse. Experientiam quippe tribuit, vt cũ in magistratus, quod raro fit, euecti fuerimus, cognoscamus qua afficiatur molestia, quoue pœnæ excessu, qui in carcerẽ detrudũtur, maximè si honorẽ habuerit, vtque sic discrimẽ personarũ in animaduersionibus & correptionibus, prout iura præcipiunt, èmendationẽque sine contumelia facere nõ ignoremus: solum in castigatione reipublicæ, non propriã vindictã intuentes, iuxta Tullij sententiã officiorũ. 1. memoriæ proditã, & Imperatoris Alfonsi in. l. 41 tit 4. p. 1. Calamitas siquidẽ (vt morũ ille & virtutũ princeps & pater Senec. in lib. de diuina prouidentia. c. de prosperitate, astruit, virtutis occasio est. Vnde enim possũ scire, quãtũ aduersus paupertatem tibi animi sit, si diuitijs affluis? Vnde possũ scire, quãtũ aduersus ignominiã, & infamiã, odiũque populare constantiæ habeas, si inter aplausus senescis, si te inexpugnabilis, & inclinatione quadã mentiũ pronus fauor sequitur? Nihil miserum est quod in naturam consuetudo perduxit. Nõ est præterea arbor solida nec fortis, nisi inquã frequẽs vẽtus incursat, ipsa enim vexatione cõstringitur, & radices certius figit, fragiles sũt quæ in aprica valle creuerũt. Probi enim viri cõcuti prius debẽt vt cõfirmẽtur. † Hinc non immerito iuris vtriusque famosissimus interpres Ripa l. b. interpretationũ, 2. c. eam te. nu. 55. extra de rescriptis, eos in magistratus esse eligendos censuit, qui proprio exẽplo alijs misereri didicere, iuxta illud Poeticũ Aeneidos. 1. Nõ ignara mali, miseris sucurrere disco. Et hac potissimũ rõe dicitur, Xp̃ũ potius elegisse in Princ. eccles. Petrũ, quã Ioa. c. cõsiderãdũ, & c. fidelior. 50. dist. impossibile enim est afflictorũ cognoscera afflictiones, qui afflictionis experimẽta nõ sustinuit, vt in glossis scribitur. 4. ad Hæbre. refert Feli. n. 12 & Ripa nu. 35. in d. c. eam te, de rescrip. † Nemo etiam bene imperat qui aliquando nõ paruerit, teste Plutar. 2. tom. in vita Agesilai, in prin. cuius hæc sunt verba. Tamẽ & hoc peculiare Agesilao fuit quod ad imperandũ nõ prius accessit, quam obsequi imperio didicisset, vnde multo cõmodissimũ subditis principẽ fuisse tradũt imperioso sublimiq; natura ingenio his quas e disciplina contraxit, popularitate, humanitateque cõiunctis, disciplina nãque, vt paulo ante dixerat, Spartana, quod aiunt, educatus fuit, difficili illa & laboriosa, qui capessendis imperijs iuuenes pulchre instituuntur. Hinc Plato. 6. de legib. 3. col. existimãdũ esse de omnibus hominibus cẽset, quod qui nũquam seruiuit, is laude dignus esse dominus non poterit. Ideoque gloriari quenque ait, oportere magis quòd bene seruierit, quàm quod bene fuerit domi-

8 *Calamitas virtutis est occasio.*

8 *Magistratus assist concedendi qui proprio exemplo alijs misereri didicere.*

9 *Nemo bene imperat qui aliquando nõ paruerit.*

minatus.† Si igitur prædicta om-
10 nia conuenire alicui ex referentium cætu insitor huius pomarij inuenerit, quid erit in causa, quod surculum talem pretiosissimæ arboris, nempe senatoris, non putet, aliæque simili arbori inserat, hoc est, in eodē, vel alio senatu non dissimili magistratū creet, vt coalescere possit? Atqui si ita fiet, prudenter quidem fiet, vt naturaliter etiam fit. Omnis enim surculus omni arbori inseri potest, si non est ei cui inseritur cortice dissimilis: si vero etiam similem fructum & eodem tempore adfert, sine scrupulo egregie inseritur, vt Columella libro rei rusticæ.5.c.2. tradidit, & rursus eodem capite, antiquos, ait, veluti pro lege sanxisse, eos tantū surculos posse coalescere, qui sunt cortice, libro, & fructu cōsimiles ijs arborib9 quibus inserūtur. Quod fulcitur egregia ratione naturęq; admodū cōsona, ex naturæ interprete Plinio lib.6.c.43. dicente, ne animata quidem vnquam cohærere, nisi similia natura, vt siquis lapidē lignumque coniungat. Cum igitur renūtiatores sub senatorū ditione assiduè versentur, eorúque vicem gerant, vt latius a nobis fuit expensum, symbolum quodā habere palam est: vnde Aristoteles lib.2. de generatione & corruptione c.4. in habētibus symbolum facilem, inquit, esse trāsitum, refert Signo. consi. 2. statuto ciuitatis col.2. versi. nono probat, Tiraquel. de legi. connubialibus lege.5. num. 25. vbi alia in hanc rem congerit. ¶ Præterea si relatores quæstoribus candidatis comparari admittimus, ad altiores eos magistratus esse promouendos nemo negauit, ni Vlpiano Iureconsulto maximo cōtradicere voluerit, is enim in l. 1. ff. de quæstori. quæstoris officium, ait, initium esse gerendorum honorum, sententiæque in senatu dicendæ. Iustinianus quoque in aut. vt iudi. sine quoquo suffragio fiant. §. eos, ad finē colla.2. rescribens cuidam præfecto prætorio, sic inquit: Ideoque licebit tuæ Celsitudini honestiorū quosdam administrationem dirigere, & scientium tributa fiscalia. Curialem quippe & aliarum personarum experimētum sui dantium bonum, & ad magistratus opportunorū. Quis enim non diligat eum, & honestate cōpleri magna putet, si nostro decreto, iudicioque tui culminis, ad cingulum venit? testimoniū habens quidem quia sit optimus, & cætera. ¶ Porrò sententiæ nostrę non parum suffragatur, quod si sola experientia, quam alij de vita, moribus, scientiaque eligendorum, aut ipsimet in negotijs acquisiere, sufficeret, vt ad altiores magistratus proueherentur, vt ex supra traditis clarius expēditur, multo ergo magis, si omnia hæc in aliquo concurrerent. Quo fieret vt duplici reipublicæ vtilitate consuleretur: tum quòd idonei ad magistratus cuocati, rogatique potius, quam sese inuitantes, deligerentur, tum etiam quod alij aptiores, iurisque peritiores ad referendi munus inuitarentur.

Relatoris magistratus maioris arboris rem optimæ insitio

De eodē plures authoritates

Cap. LXVIII. Officia & magistratus gradatim esse conferendos, & non per saltum admonet.

1 *Officia gradatiȯ ferri oportet, & nō per saltū.*

HVc † quoque pertinet quod Modestinus ait in l. vt gradatim. ff. de mune. & hono. nẽpe dignitatum ordinem seruari oportere, vt per succedaneos gradus perueniatur ad summos, hoc est, vt a minore dignitate & munere quis ad maiu ascẽdat: ꝙ Callistratus probat in l. honor. §. gerẽdorum. ff. de mun. & honor. Plutar. etiam in Flaminio iu principio, ita scribit: Tribunatus, prætura, & ædilitas mediæ dignitates erāt, sicut & quæstura & aliæ quædam, iunioribusque tribuebantur, deinde ad maiores dignitates perueniebant, vnde Marius primò tribunatum, post præturam, deinde consulatum obtinuit. Sic Cæsari, Seuero, Tiberio, Marco Ciceroni, & alijs qui magistratus gesserunt, primo quæstura, ædilitas, & prætura, deinde consulatus obuenit, olimq; per leges. 12. tabularum hoc fuerat constitutum in hæc verba. Suntoque ędiles curatores vrbis annonę, ludorumque solenniũ. ollisque ve ad honoris amplioris gradum is primus ascensus esto. Optima profecto ratione Romani viri prudentes, in deferendis magistratibus ordines seruabant ab inferiore ad ampliorē, quippecùm omnibus sit in rebus ordo secũdum naturam necessarius, tum etiā in magistratu deferendo maximā ac peculiarē vim habet. † Primũ vt hominis ingenium recte cognoscatur, cùm magistratus, qualis quisque sit, statim indicare soleat, deinde vt expoliantur ciues negotijs vulgaribus ad arduas res agendas: quoniam pulchrius est parari, quam creari nobilem. O venerandam antiquitatem, vt Iustinianus recte vocat, a qua eruditum se fatetur in §. vlti. institu. de actio. Nam varijs & grauibus omnium rerum exēplis scatet. † Quid rogo salubrius reipublicæ fuerit, quàm hunc ordinē in omnibus ciuitatibus imitari, vt non statim rudes ac nullo gesti officij argumento probati rapiantur ad summum administrādæ reipublicæ gradum & ordinem? nihil profecto vt nos antea probauimus capit. 9. numer. 1. & seq. ad idem confert tex. optimus in l. ad splendidioris. C. de diuersis officijs lib. 12. & in lege primicerius. C. de offi. præfecti vrb. vbi Imperator maiorem honorem & dignitatē negat esse dandam ei, qui minorem antea non habuerit. Quique minorem habuerit, præferendũ esse ait nullam habenti, si idoneus fuerit. Itaque patritius quis esse nō potest, nisi aliam prius consulatus aut præfecturæ prætorio dignitatem consequutus fuerit, vt in l. nemini. C. de consuli. lib. 12. l. vlti. iũcta glos. C. de decurio. lib. 10. Alberic. notat in d. l. vt gradatim. ff. de mune. & hono. ad horēs enim per gradus veniendum est, vt in l. quæ vtiliter. ff. de nego. gestis, quod cum reipublicæ expediat, tum etiam ipsimet magistratũ gesturo: quippe cui præstet ab infimis sumere incremētum,

Lex. 12. tabularũ.

2 *Magistratus qualis quisq; sit facile insinuat.*

3 *Ordo seruetur in cōferēdis dignitatibus.*

tum, quã a summis habere principium, vt in c. statuimus. 61. distin. ne tanquam qui repente & nõ gradatim vult a maiora omissis gradibus & ordinis peruenire, cito cadat & diruat, id quod admonet Gratianus in cap. sicut neophytus. 48. distin. quodque nobis allegorice demonstrat Alciatus hoc emblemate.

Aeream propter creuisse cucurbitam pinum
Dicitur, & grandi luxuriasse coma.
Cum ramos complexa, ipsumque egressa cacumen,
Se par astare alijs credidit arboribus.
Cui pinus, Nimium breuis est hæc gloria, nam te
protinus adueniet, quæ male perdat, hiems.

Sed neque hinc lõge ab est quod scripsit Psalmista cap. 37. Ambulabunt, inquit, de virtutẽ in virtutem, vnumquenque enim virtus quasi quibusdã gradibus auget, facit etiam tex. iuncta glos. in verbo profecerit, in extrauagan. quorundam de verbo. signi. nemo etenim repẽte fit summus, sed a minimis quisque inchoat, vt ad magna perueniat, vt Augusti. ait. in cap. charitas. §. hęc quæ de charitate, & Grego. in c. si fermo. §. contrario, de pœniten. distin. 2. ordinate ergo ad ordines ascendendum est, nam casum appetit, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascẽsum, vt idẽ Gregor. scripsit Siagrio episcopo. Scimus, inquit, quod ædificati parietes, non prius tignorũ põdus accipiunt, quam a nouitatis suæ humore siccentur, ne si ante pondera, quam solidentur accipiant, cunctam simul ad terram fabricam deponant. c. sicut neophitus. 48. distin. hinc nõ immeritò Philosophus Politicorũ. 7. cap. 14. futurum principem bene subditum & sub imperio fuisse prius annuit oportere. † Et vt ipse Philo. ait. 5. Politic. c. 8. in omni republica cõmune est, neque augere nimium quenquam supra modũ, sed magis conari paruos & longi temporis honores præbere, quam confestim magnos, corrumpuntur enim, neque cuiusuis est hominis prosperitatẽ ferre. Quod si a ccumulate dati sunt alicui honores, non sunt simul omnes postea auferendi, sed paulatim. † Cæterum neque id negari potest, principis arbitrio officia & dignitates cui libuerit conferri, nullumque teneri seruare ordinem, maxime si viderit & attẽderit virtutes promouendi alios in officijs & dignitatibus constitutos excellere, vt supra c. 58. nu. 12. in fin. latissime ostendimus, licet hi cæteris paribus præferri debeãt, vt Luc. de Pen. sensit in l. nemini, in verbo sederit. C. de consuli. lib. 12. cuius sententiam satis mihi probat tex. ab eo non citatus in. l. honores. ff. de decurion. quẽ sic intelligerem vltra glos. Bart. & Alberic. ibi, & in. d. l. vt gradatim, vacillantes in earum legum examinatione & concordia, & ita denuo vidi Nicol. Boheriũ eum textum intelligentem, in suo de authoritate magni consilij, seu de ordine graduum vtriusque fori tractatu. 1. part. num. 4. cuius similẽ citat, nempe. in. l. ad subeũda, quẽ ibi Luc. de Pen. ita intelligit

4 *Prosperitatem ferre non est cuiusuis hominis.*

5 *Officia et dignitates Principis arbitrio an conferatur.*

ligit. C. de decurie. lib. 10. ibi na-que imperator, ad maiora officia & dignitatem, inquit, potiores & digniores eligi oportere. Sed quo pacto id dignoscatur, nisi vitæ suæ specimen ex alijs nouerint officijs, me latet quidē † At
6 si quis refractarius insurgat, sententiam meam oppugnans, asseratque nō statim post munus referendi ad altiores magistratus esse producendos, seu præturas, vt inde prouincias regāt, (prout in quæstoribus asseruit Lampridius in Alexandrum, & Budeus in annotationibus in Pandectas titu. de officio quæsto. col. vlti. eo quod magistratus maiores cōcedi non debent, nisi plurimi tēporis magnis cingulis, aut multitudine causarum exercitatis, & eorū prius fide & obsequio exploratis, vt in auth. de iudici, & nullate. post principium, versic. quia vero colla. 6. nec inter maiores iudices deputātur, nisi quos exploratæ fidei, & singularis industriæ esse constiterit. l. 1. vers. credidit. ff. de officio præfe. prætor,) minime eius opinationi acquiescerem, eius nāque obiectioni facilè satisfieri poterit, nulla quippe dignitas maiorum iudicum dignitatibus proximior est, quam ipsa relatio & quæstura, vt quæ pars sit muneris senatorii, vt antea latissime comprobauimus. Quippe quibus maior adhibeatur fides, quam quibuscunque iudicibus, istis siquidem publicum crimen referentibus nō creditur, sed maiores iudices quibus relatio fit, rei veritatem per se inquirere debent, vt in l. singul. C. d. accusa. illis autē non modò in ciuilibus, sed & in crimina-libus causis çque creditur, digniores ergo sunt. † Cæterum de maiori ad minorem transire dignitatem & cingulum, absque ipsius honorati demeritis, iuris autores offendit, ordineque turbato talis fieret transgressio è minori vero ad maiorem nihil est quod productionem impediat. l. maioribus. C. quemadmodum ciuil. mun. indi. lib. 10. vbi Luc. de Pēna, & latius per eundem in l. nulli. C. de numerat. lib. 12. Quare iudicio meo, in cōsideratè locuti sunt & Lampridius & Budeus vbi supra.

Relator an prius ad præturas, deinde ad maiores admitti debeat magistratus.

7 *Maiorē dignitatē habēti minor cōcedi non debet.*

Cap. LXIX. Relatorem Aduocato præferēdum in magistratibus consequendis esse contendit.

VLtimo † hanc partem fulcit sequens consideratio. Qui diutius fuerint in principis seruitio, & in eo consenuerint, in senectute indigere non debent. Ad principē quē spectat hoc prouidere. l. Lutius ibi, Veteranis in præmiū assigna. ff. de euictio. Alciat. regul. 3. præsump. c. 19. in fin. † Neque enim potest de eius prouectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro moribus castis, pro actionibus strenuis celsioris loci præmium debetur. c. miramur ad fin. 61. distin. † Labor etenim non debet esse a mercede vacuus, auth. de iudicibus. §. ne autem colla. 6. l. regni nostri vltim. titu. 22. part 7. c. potest fieri, de pœniten. distin. 1. c. charitatem. 12. quæst. 2. c. cum secun dū de

1 *Principi qui diutius seruierit non debet in senectute indigere.*

2 *Dignitates & officia debēri iuxta labores cuiuspiam.*

3 *Labor nō debet esse a mercede vacuus.*

de præben. c. nisi. §. quippe, de re nuntia. Quibus concinũt verba tex. in l. vltim. ad medium, vers. quoniam ideo. C. de offic. præf. præto. Affr. semper, inquit prouidemus vnumquenque secundũ labores suos, ad maiores grados. ad maioresq; dignitates producere. Facit etiam lex. cõtra publicam. C. de re milita. lib. 12. l. nemo. C. de officio magist. offi. vnde Cassiodor. 9. varia. epist. 2. Propositi, inquit, nostri est honestos labores palma remunerationis ornare, vt vicissitudine, qua prouecti gaudent, desides mordeantur, sibique imputare possint, quòd clementissimis tẽporibus iudicij nostri præmia nõ merentur. Hinc etiam imperator in l. 1. C. de officio magist. offic. dixit, officium magistri officiorũ neminem posse adipisci, nisi matricula decurrẽte quem ordo militiæ vocat & laborum adiutor. Non enim suffragio vel precibus adipiscitur principatus, sed labore. Idoneus ergo corã principe præsentetur, vt ab eo ordinetur. His quoque non parũ adstipulatur vulgare legislatoris dictum in l. 2. C. de officio magis. mil. Is gradu, inquit, cæteros antecellat, quẽ stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. Labore enim dignitas acquitur. l. iubemus. C. de proxi. sacror. scrin. lib. 12. Atque tũc gratior erit haud dubie fructus quẽ produxerit longa spes, vt in cap. institutum. 27. quæst. 2. Cæterũ licet ordo & tempus virtuti suffragentur, deficientibus tamen meritis, neque tempus, neque ordo alicui prodesset, vt in auth. de monachis. §. vlti. in verbo & ordinem simul virtuti suffragantẽ habens, iuncta glos. colla. 2. At quis obsecro importunos grauissimosque referẽtium labores, stipendiarias fossorum operas excedere non crediderit? nempe nullus, qui ex superius deductis instrui voluerit. Quid ergo erit renuntiatoribus impedimẽto prouectioni ad altos magistratus, si hæc omnia vel maior pars eorũ eis inesse constiterit?

Cap. LXX. Aduocatus in eius fauorẽ retorquet fundamenta relatoris, sententiamque præfecti continet.

AD. † Haud iuste quidẽ de me iam cõqueri poteris, quòd non libenter audierim, quæ longo sermone retulisti. Ipse autem breuibus vltimam imponam manũ: neque in fauorẽ inducta tuum impugnabo: imò in meam ea omnia retorquebo sententiam. † Nam primum legum, canonumque sapiẽtiam in aduocatis abundare, notissimum est, quippe qui absque præuio examine non admittantur, vt legibus regni nostri cauetur, nimirum in l. 13. tit. 6. part. 3. l. 54. in princip in pragmati. regijs. † Experimento etiam eos, omnes præcellere argumento est tex. in auth. de iudicibus in prin. vers. vers igitur schema, colla. 6. ibi, eligere verò prospeximus in rebus vtilibus habentes attestationem, & paulo post, Antonius, ait, vir spectabilis, iam aduocatione dudum completa, & inter

1 *Aduocatus in eius gratiã retorquet fundamẽta relatorum.*

2 *Aduocati sapientes.*

3 *Aduocati experti admodũ.*

inter aduocatos fisci deputatus fuit in iudicem electus, & rursus, ibi. Ex aduocatis itaque isti iudicis præponantur.
4 *Aduocati mites.* † Sunt præterea mites in respōdendo clientulis. Quid non perpetrāt, ne ad alios transeant: neue salarium amittāt.
5 *Aduocati prudentes.* † Sed neque eis deest prudentia. l. rem non nouam, in fin. C. de iudi.
6 *Aduocatis secreta pandere non licet.* † Porro arcana seruare tenentur, neque eis parti aduersæ secreta pandere licet, ni infamiæ notam subire malint, & alias insuper pœnas in l. 9. tit. 6. part. 3. & 4. notādum 2. quæst. 3 contentas.
7 *Aduocati fideles.* † Fidelitatem etiam in consulendo eos habere oportet. l. 10. & 14. titu. 6. part. 3.
8 *Aduocati iustitiā sectantur.* † Iustitiam quoque sectantur, causas enim iniustas fouere non debent. l. rem non nouam. § vlti. C. de iudicijs l. 13. titu. 6. part. 3. C. 54. cap. 1. in pragma. nihil postremo aduocatis deest ex his quæ longo sermone in tui muneris gratiam adduxisti. *Rela.* Fateor.
9 *Aduocatis ad naturam affectio quædam inest, quā difficile est ab eis separare.* † Vnum tamen eis deficere omnino palam est. Adnascitur quippe eis affectio quædam qua parti cuius causam fouēt potissimū inclinantur. Quod adeo eorum est infixum ossibus, vt iā difficillimum sit, ne dicam impossibile, cū magistratus creati fuerint, vestigia pristinæ affectionis, a se radicitus abdicare, mores siquidem, vt est Prouerbium, mutare, morti par est. At hæc non sic in causas referentibus, vt pote, ad instar iudicum, æqualitatē seruare, iustitiam æqua lāce partibus aperire didicerint, eaque in ipsis adnata, & quasi a natura insita fuerit, & iam istis, ne arbitro molesti simus, causam concludere placet, si & tibi libuerit. Dominumque præfectum nostrum vehementer rogo, sententiam proferat, causamque, prout iuris fuerit, definiat. *Aduo.* Ipse etiam probationes allegationesque recuso, & petitioni tuæ libēter assentio. Tenor autem sentētiæ talis est.

Sententia D. Præfecti Prætorio Pinciano.

10 *Sententia arbitri in fauorē renuntiatoris.* VISIS † pleneque discussis, & examinatis controuersiæ huius meritis inter regij senatus Relatorem actorē, & Aduocatum eiusdem fori Pinciani reum, corā me ab eis in arbitrū electo pendētis, super rebus in actis causæ huius latius deductis & longe controuersis, Relatorē affatim eius probasse intentū accepi, nēpe referendi munus dignius & antiquius esse patrocinio, præferendūq; in omnibus aduocationis officio, nec non aptius conuenientiusq; proculdubio fore, vt ad altiores magistratus, qui ei inseruierit producatur, iubeoque produci. Aduocatū vero minus sufficienter exceptiones cæteraque ab eo proposita cōprobasse. Quare eidem silentiū perpetuō imponendū fore profero, declaro, & impono, ne deinceps se esse præferendū renūtiatoribus iactet, eūque ipsum patronum, tanquam temere litigantē in expensis damnatum iri præcipio, quarū taxationem in executione sententiæ faciendam reseruo.

Ita pronuntiaui N. præfectus Pinciano Prætorio.

QVARTA

QVARTA PARS DIALOGI.

CAPVT I. APPELLATIONEM ad fortunam continet, eamque esse cæcam contendit, eiusque definitionem tradit.

ADVOCATVS.

1 *Appellatio aduocati ad fortunæ arbitrium*

AD † meas cùm peruenerit aures, præfectum nostrum se uerè in me grauissimum tulisse arbitrium, quamuis, si ordinario iure sententiam protulisset, ab eius iudicio minime appellari liceret, vt in l. 1. cum alijs.C.de senten.præfect.præto. verùm cū hac in causa tāquā arbiter processerit, nihil est quod impediat eius reductionē ad boni viri arbitrium petere, vt notatur in l.societatem. §. arbitrorū. ff pro socio,& in l.arbitro.ff.qui satisf. cogan. quam obrem, salua humilitate paceque debita, reclamare libet ad fortunæ arbitriū,
2 † quam rerum humanarum dominā appellauit Cicero pro.M. Marcello, numer.4. Plutarchus etiam in vita Cleomenis, Teophrastus quoque in suo Calisthene, scripsit, vitā regere fortunā, non sapientiam, quod & M. Cicero.5. Tusculanarum quæstio. confirmat num.38.& sequēti, negatque sapientem bonumque virum fortunæ aditus intercludere posse, contra Metrodori sententiam, de cuius fortunæ laude plurima dixit Chassaneus in Catalogo gloriæ mundi.12.part.52. considera. Nec mirum quidem, quod fortunam in iudicem elegerim, quandoquidem Iustinianus ipse idē fecerit in l.3.in princip.versic.sancimus.C. commu. de lega.cuius verba hæc sunt. Sācimus itaque in omnibus huiusmodi casibus rei iudicem fortunam esse, & sortem inter altercātes adhibendā, vt quem sors prætulerit,&c. Et in §. optionis, insti.de lega.quibus addere possem quæ prolixe fuseque scripsit Tiraque de iure primogeniorum quæst.17.opin.1. *Rela.* Ex iudice quem eligis, iniustam te fouere causam cōstat: cęcum eum elegisti, contra tex. regni nostri in l.4.titu.4.par.3.& in l.2.& 3.tit. 15.lib. 2.ordinatio.† Cæcam au- 3
tem esse fortunam, nemini non est satis cōpertū, iudicium enim fortunæ remotum est a ratione, quare ratio & intellectus nō debet

Fortunā humanarum rerū dominam quidā appellarūt.

Fortunā esse cæcā.

bet se summittere fortunæ & existentibus sine ratione, fortuna etenim sæpissime præfert iniquum æquo: ob idque non iudicat recte, vt Bald. asseruit in §. itaque nu. vltim. in fin. in proœmio Digestorũ. Quin etiam Alciat. in l. 2. §. ex his num. 25. ff. de verbo. oblig. inquit, iudiciũ sortis esse periculosum, & subiectũ fortunæ, & renuntiationi. Nam si Pacubio, credimus quem Cicero, aut quisquis is est, refert. 2. ad Herennium num. 51. fortuna insana, cæca, bruta, saxoque globo lo instat volubili, insana quidẽ, quia atrox, incerta instabilisque sit. cæca, quia nihil cernit quo se se applicet, oculos enim causæ efficientis est intentio, fortuna autem non operatur ex intẽtione. bruta, quia dignum, & indignum inter noscere nequit. Saxo volubili instat, quod semper est in cõtinuo motu: & quô saxum impulerit fors, eò fortunam cadere autumant Philosophi, qui huic adhærent sententiæ. Eodem ferè tendit, quod Apuleius profitetur. 7. Metaphysicæ, cũ sic ait, Subijt itaque me non de nihilo veteris priscæque doctrinæ viros finxisse ac pronuntiasse cæcã ac prorsus exoculatam esse fortunam: quæ semper suas opes ad improbos & indignos conferat, neque vnquam iudicio quenquã mortalium eligat, imo verò cũ his potissimum deuersetur, quos procul si videret, fugere deberet. quodque cunctis est extremius, varias opiniones, imo contrarias nobis attribuat vt malus viri boni fama glorietur, & innocentissimus contrà noxiorũ ore plectatur. Hinc, † vt apud Stobæum legitur sermone. 1. prope finem, prudentia & fortuna ita se habent inuicem. Prudentia res est rationem habens & verbis effabilis, ordinata & definita. Fortuna verò nec sermone recte cõprehẽditur, nec rationem habet, inordinata omnino ac infinita. Illa dignitate prior & potentia, hęc vtroque posterior. Solet enim illa gubernare determinareque, hæc verò regĩ & terminari. Iunguntur tamen aliquãdo, & simul vtraque conueniũt vt in. c. sequenti latius explicabitur. Ex quo Augusti. lib. 1. cõtra Achademicos, hæc, inquit, quam vulgo fortunam vocant, occulto quodam ordine regit, nihilque aliud casus in rebus vocatur, nisi cuius ratio vel causa secreta est. † Imo quod peius est, eos plerunque efficit cæcos (teste Cice. de amicitia num. 49) quos cõplexa est. efferuntur quippe fastidio serè & contumacia. † Nam quid insipiẽte fortunato intolerabilius fieri potest? Atque ex hoc quidẽ videre licet, eos qui antea commodis fuerũt moribus, imperio, potestate prosperis rebus immutari, sperni ab ijs veteres amicitias, ingeri nouis. Fortuna quippe (vt testimonio est Aristoteles 2. Phisico. c. 5. num 52. & rursus Methaphisicorum lib. 11. c. 7. ad finem) est causa efficiens per accidens, in his quæ secũdum electionem alicuius gratia fiunt raroq; contingunt. (causa efficiens) loco generis ponitur. (per accidẽs) dixit, ad differentiam causæ primigeniæ, quam per se appellant, quæ sola ratione differt à fortuna. Nihil enim est tam contrarium rationi & constãtiæ, quàm for-

Fortuna a pruden- tia discre tia.

5 *Fortuna cæca eos plerũque efficit eos quos complexa est.*

6 *Fortunato insipiẽte nih l intolerabilius.*

7 *Fortuna d finitio ex Aristotele.*

fortuna, inquit, Cicero de diuinatione lib. 27. & rursus nu. 61. eam, inquit, varietatis amicā esse. Est itē incōstans & temeraria, vt apud eundem Cice. legitur. 3. de natura deorum nu. 48. in his quæ alicuius gratia fiunt, hoc dixit, vt sciatur si quid temere fiat vt fricatio barbæ, cū quis est cogitabūdus, quod fricatio illa nō a fortuna fit, licet non intenta, quippe cū vnus tantum fiat effectus, & is temere, nō duo, prout in his quæ fortuna contingunt, exigitur, vt si quis fodiens ad sepeliendū, inueniat thesaurū, hęc est fortuna, raroque cōtingunt, hoc ideo, quia si quæ frequēter accidunt. non fortuna, sed natura aut arte contingunt, & in his omnibus conueniunt casus & fortuna: in eo vero differunt. cū diffinitio ait, secundū electionem; hoc enim solum fortunæ conuenit, quæ tantum locū habet in rationalibus & agentibus ex electione & ex proposito. Casus autem in his reperitur, quæ mouētur propter finem ex necessitate naturæ. Brutis quippe animantibus, vt non cōtingit felicitas, sicut neque pucris ante vsum rationis, ita neque fortuna, sed casus est quidquid illis euenerit, vt Aristo. clarius exponit li. Physicorum. 2. c. 6

8 *Fortunæ attributa* † Fortunæ externa cōueniunt, vt genus, amicitiæ, liberi, propinqui, affines, opes, honores, potestates, diuitiæ, libertas, & ea quæ sunt his contraria, vt Cicero tradidit in partitionibus oratorijs num. 20. hæ etenim res quam varie, volubiliterque, & insanè nobis eueniant & absque vlla ratione, inficias iri non potest, quippe quod ex diffinitione, eiusque depictione, quā poetę philosophique tradidere, liqui do apparet.

9 *Fortunæ depictio.* † Eam enim in fœmine a specie describere non contenti, quanquā hoc satis erat amentiæ signū, gubernaculū quoque manibus habendū dederunt, basim pedibus globosam subiecerunt, eam denique oculis orbatā efinxerunt, vt scilicet, per has figurandi rationes fortunæ inconstantiam ostenderēt. De qua Galenus optimè disseruit in libro cui titulū inscripsit, Exhortatio ad bonas artes, cū sic dixerit. Vt igitur in naui adeò tempestatibus iactata, vt & fluctibus obruatur, & submergi pericletetur, eius gubernatio cæco gubernatori malè cōmendatur: sic in vita quoque degenda, vbi naufragia nobis ipsis maiora, quam nauibus in mari cōtingunt, nō recti iudicij est, qui per hæc rerū discrimina cæcæ se deæ, eidēque mutabili credat: quippe quæ tā stupida tāque amens est, vt dignos negligat, & indignis diuitias tribuat: & eas quidē nō stabiles, sed quas ea ratione qua dedit eripiat: deā hanc inquiunt poetæ, insciaque hominū maxima turba comitatur, quos nō immerito Augus. de ciuit. Dei lib. 4. deridet, exibilat que: nam si insana, cæca occulta, & inconstās, optima prof. cto supellex, vt deam & dominā humanarū faciāt rerum. Cęterū si his aduersari, velis operæpret ū erit vt nobis exponas, nūquid aliud sit fortuna, quam quod modo dicebamus, cæca, varia, mutabilisque, & inconstans? nihil est aliud nanque quod magis scire cupio, quippe cum anceps ipse hac in re semper fuerim.

Cap. II. Fortunam esse virtuti comitem, & duplex fortunatorum genus exponit.

Aduocatus.

1 *Fortuna virtuti comes nō ei refragatur.*

QVamquam non pauci arbitrentur fortunam esse cæcā, & inconstantem. † verum non non semper fortuna virtutibus aduersatur: quare nō ita flocci pēdendam arbitror, imo vt plurimum est virtuti comes, vt Iason super portam sui tumuli depingi fecit literis aureis. Philelphus item in satyris, Virtutibus, inquit, vltro Respondet fortuna fauēs: cui concinit quod & Liuius lib 4. decade. 1. memoriæ prodidit. Fortuna virtutem est sequuta: & Cicero de senectute, de Scipione loquens. Virtuti, ait, tuæ fortuna cōiuncta est. Bar. ne nostros taceam, in repe. l. Barbarius ff. de officio præto. num. 1. in fin. refert Aristotelem dixisse, Laus parit honorem honor vero fortunam bonā, & ars bona dilexit fortunā, & fortuna bona dilexit artem, idest, industriā & bonos mores, quæ raro seorsum cōsistūt. Hinc audio Achillem de Alionibus Iurisconsultum senatoremque maximum, Ducis Sabaudiæ consiliarium, vt Ioa. Neuizan. refert in sua nuptiali silua lib. 4. num. 168. in domo sua depingi fecisse Mineruam & Fortunam amplexatim deambulātes. Ita fit, vt licet plurimi cōquerātur fortunæ, quod virtutibus aduersetur, quos refert Ioa. Neuizan. quo loco nuper citauimus num. 169. in his tantum hominibus sit verum, qui non stabiles & firmi sunt in virtute: nā si perseuerent, quamuis semel, bis, ter, quater, aut pluries aduersetur, tādem mutabitur, & virtutibus adhærebit, & quo tardius, eo altius studiosum, virtuteque præditū extollet, vt sic fortem cum vsuris persoluat, quod Claudius profitetur in Monarchia Fráciæ lib. 2. c. 17. *Rela.* † Nunquam profecto temeritas cum sapientia cōmiscetur, neque ad consilium casus admittitur, vt testimonio est Cicero in oratione pro M. Marcello nu. 4. *Adu.* Imo, si eidē Ciceroni, credimus, is pro lege Manilia num. 53. Fuit, inquit, profecto quibusdā summis viris, quædam ad amplitudinem & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. Atqui Aristo. lib. magnorum moralium. 2. c. 8. Natura, inquit, esse fortunatum, qui sine ratione ad bona impellitur, eaque consequitur. Nam animæ in est a natura, vt sine ratione impellamur ad ea, vnde bene habemus: eo vsque, vt si quis roget ita agentem, cur nā id tibi ita libet agere? nescio, inquiet, sed libet. † Ex quo Peripatetici vno simul ore consentiūt, duplex genus esse fortunæ & consequenter fortunatorum, quibus diuus Thom. consentit, & Pontanus lib. de fortuna. cap. 2. c. 30. eorum quidē vnū qui diuino aguntur ductu, sentiuntque consistentis illius fauorem assiduum: illorum vero alterum quorum institutrix sit fortuna penitus euentitia, ipsaq; parum frequens & rara: in hoc tamē vtraque cōuenit, quod neutra

2 *Fortuna cum sapientia & cōsilio non commiscetur.*

3 *Fortunatorum duplex genus.*

tra rationi cōsilioque innititur: nihil est enim quod a fortuna intra rationis cancellos versari aut coerceri possit, quo circa cum sine ratione, sine consilio, consultationeque aliqua repente ad aliquid exercitanterque primi illi diuinitus fortunati moueantur, quod illis bene vertat: eos tunc si percunctaueris, quænam vos cōmouet causa? quę ratio ad hæc ipsa sequenda? atqui respondebūt, nobis quidem ita dictat animus, sic nobis placitum est, hoc que nostrum nobis cor innuit, quod vlterius si perstiteris quærere, cum nō habeant quid cum ratione respondeant, Deus, inquient, hoc vult, sic nobis imperat, illum sequimur, eius nos paremus imperio, illum sequimur, eius nos paremus imperio. Itaqs inesse animis eorū videtur a natura vt instinctu quidē, atque impulsu tātum illo, ratione vero atque consultatione nulla adhibita ad ea feruntur raptim atque ex incogitato, ad quę natura ipsa illos trahere, vel raptare potius cernitur, quibus ipsis ita fortunatis sæpenumero vsuuenit, vt præter prudentium hominū consilia, præter experientium senum monita, aduersusque sapiētissimorū virorū exēpla, neglectis, despectis, repudiatis amicis, atque consiliarijs omnibus, negotium aggrediātur aliquod, quod periculosissimū, maximeque exitiosum omni è parte appareat, & tamen ipsi soli illud sibi agendū suscipiant eique administrando modum quoque adhibeant a cæteris omnibus improbatum, aliènumque vtique ab alijs iudicatū: ac nihilominus feliciter illud perficiant præter omnium aliorum mentes ac iudicia. Posteriorū autem generis fortunatorum exēplū est illud: Piscator pauper manè cymbam de more ingressus, id agebat vt de piscatu obsoniū & panem sibi familiæque suæ cōparet, cum iecisset rete in altū illudque inde postilena ad littus traheret, alga rete ipsum grauidum subduxit, iratusque algam, cum in littus proijceret capsulā, aureorum plenam cum eadē herba eiectam in arenam fregit, domūque ex paupere diues redijt: nihil non hic fortuitum, impetus omnino nullus, præsagiū nullum appetēdis ea ēpiscatione lucris, thesaurisue, titillatio alia prorsus nulla pręterquam capiēdorum in cænam piscium, atque emendi panis. Differunt ergo hæc duo fortunæ genera, quod diuina illa licet impetū sequatur, magis tamē sibi constat ac tenorem retinet, istæch vero tenorē abrumpit, estque nullo pacto assidua. *Rela.* Quinimo vt Aristo. ait. 2. magnorum moralium lib. c. 8. vbi mens plurima & ratio, ibi minima fortuna: vbi plurima fortuna ibi mens perexigua.

Aduo. Ea, vt reor, sic intelligi oportet. † Fortuna & casus cùm sit eorū quæ inopinato eueniūt vt Policra. ait lib. 5. c. 4. Cicero Academico pri. na. 43. † Sic vt ei qui plura in futurum prouidet, pauciora fortuito accidāt, hominibus autem improuidis plurima casu eueniant, vt in bello quanto dux industrior est & prouidētior, tanto minus ei fortuito casus cōtingunt, quod Aristo. probat. 2. magnorū moraliū. c. 8. nōtū ob id a casu liberatur, vt non minus

4 *Fortuna eorum tā tū dicitur quæ inopinato eueniunt.*

5 *Fortunæ sapiētiorer minimum cōtingat.*

minus erud'te quam elegāti do cuit Cicer. 5. Tusculanarum quæstio.num. 39. & sequentibus cōtra Metrodorum dicentem: Occupaui te, fortuna, atque cepi, omnesque aditus tuus interclusi, vt ad me aspirare non posses. Præclarè, inquit Cicero, id dictum foret, si Aristochius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esse:, nihil malum ducerent: tu vero Metrodore, qui omne bonū in visceribus, medullisq; condideris, & definieris summū bonum firma corporis affectione, explorataque spe contineri, fortunæ aditus præclusisti: quomodo. isto enim bono iam spoliari potes. nam paupertas, ignobilitas, solitudo, amissio suorū, graues dolores corporis, perdita valetudo, debilitas, cæcitas, inter tus, patriæ exilium, seruitus aliaque plura quæ accidere possunt, casus importāt, qui in sapientē potest incurrere. At si ea mala sunt, quis potest præstare semper sapientem beatum fore, quum vèl in omnibus his vno tempore esse posset? cui sententiæ Seneca ass ntitur l.b. 1. de trāquill tate vitæ. c. 13. inquiens, Sapienti nihil contra opinionem acc d t, quia semper de fortuna cogitat, & sibi nih l de fide eius promittit, se nauigaturū putat, nisi quid incid rit, prætoremque futurum, nisi quid obstiterit negotiationem sibi responsurā, nisi quid interu nerit: non igitur illū casibus hominū excepimus, sed erroribus, neque ill omnia vt volu t cedūt, sed vt cogi auit: in primis enim cogitauit aliquid posse propositis suis resistere, quo fit, vt prudentiori minimū fortunæ contingat, nihilominus tamē fortuna dicitur, quia nō certa ratione euenit, vt Aristot. probat 2. magnorum moralium. c. 8.

Cap. III. Fortunam, casū, aut fatū, an iuxta Christianam Religionem nominare liceat, expēdit.

Relator.

SED † quorsū in his adeò elaboramus? quippecùm iuxta Christianā religionem nobis sit exploratissimum nullam esse fortunam casumùe, a Deo nanque omnis potestas, ab eo insuper omnes honores, ab eo omnes dign tates, ab eo denique omnia bona procedunt, nō verò a casu aut fortuna præstantur, vt Apostolus ait ad Roma. 13. c. & in cano. quid culpatur. 23. q. 1. bona quoque, & mala, vita, mors, paupertas, honestas, omniaq; e alia a Deo sunt, Ecclesiastici. 11. Nam & D. Augusti. in enarratione Psalm. 66. nō obscure asserit, diuitias donū esse Dei. & sancta illa mulier Anna sancti Samuelis mater, in suo cantico, quod scribitur in 2. c. primi libri Regū, Dominus, inquit, pauperem facit, & ditat optimus text. in l. 1. C. de thesauris lib. 10. ibi. Ne vlterius Dei beneficiū. Nihil igitur apud mortales fortuna dare, nec eripere potest: quid enim homo habes, quod a Deo non habeas? inquit Paulus ad Corinthios. 4. Videte (inquit Dominus Deuteronomij. cap. 22.) quod ego sim solus, & nō sit alius Deus præter me, ego occidam, & viuere faciā,

1 Fortuna casus aut fatum p[...] sint ne ali quid apud mortale. ?

per-

percutiam & sanabo, & non est est qui de manu mea posit eruere. Ex quo magister Petrus á Medina Hispalensis in suo veritatis libello partę.1. dialogo.37. litera. C.constanter asseuerat, fortunam nullam casum, aut fatum esse, sed id tantum quod Deo sūmo placet, esto quod mendax, nimisque seducta gentilitas aliud existimarit; solū etenim inquit, esse ordinem, dispositionemque quas Dominus causis rebusque imposuit creatis earumque effectus, eius cum iustissima prouidentia, summaque omnipotentia, & sanctissima voluntate, qui autem aliud sentiunt a vera deuiare fide, ordinemque & modum ab ipso Deo datum mundo, eiusque operibus & creaturis peruertere profitetur. Id quod ab Agustino forte accepit in principio, statim retractationū, se admodum accusante, quod aduersus Academicos vsus fuerit

2 *Fortunæ nomine quomodo Christianis liceat vti;*

hoc nomine fortunę. *Aduo.* † Nihil iudicio meo est quod impediat Christianos de fortuna loqui, dici enim & nuncupari fortuna potest, si modo eam recte accipiamus, vt statim exponemus, cæterùm quoniam fortunæ nomen, quo potissimum gentiles vtebantur, causam aliquam insinuare videatur, quæ ageret pręter intentionē Dei, sine cuius intentione & voluntate (quippe omnia sciat) nihil posit contingere, vetat Augusti. Christianos dicere, hoc voluit, aut noluit fortuna, sed hoc Deo placet, aut displicet, quia solus ipse, aut cui ipse reuelauerit, scire valet quæ cōtingenter & fortuito occurrēt. † Vnde cùm fortuna sit cōcursus fortuitus causatum per se intendentiū alium finem, vt ex Aristo. paulo ante probauimus, respectu Dei nulla est neq; esse potest fortuna. Cum neque passer in terrā cadere absque diuina prouidentia posit, apud quem capilli etiā capitis numerati sunt, nihil ergo in reb9 accidere potest, quod ipse non præordinauerit, omnia siquidem ipsi sūt præsentia. Nostro autē intuitu & respectu fortuna esse nimirum potest, & casus, quod hoc exēplo cernere licet Dominus seruos duos per diuersas vias, eis ipsis ignorantibus quo alteruter mitteretur, iusit iter facere: præcepitque vt eorum vterque tali hora certo adesset loco, quod vtique dominus adeo sic ordinauerat, vt eis inscijs ambo ocurrerent, quo ad dominum quidem occursus seruorum fortuna non est neque casus, sed seruorum respectu occursus ille est haud dubie fortuitus. Ita prorsus licet respectu causarum particularium, siue a proposito, siue ex necessitate naturæ agentium effectus dicatur fortuitus & euentitius, quia nō fuit ab eisdem causis particularibus intentus, & eadem ratione dicatur fortuna vel casus, tamen respectu Dei nullus est effectus fortuitus. nec ipse dici potest fortuna, quia Deus nihil forte, sed iudicio facit. † Quamob rem fortuna a Deo regitur & gubernatur. perinde atque cætera omnia, ita tenet è nostris, qui nihil ignorauit, Bald. in cap. licet causam num. 27. de proba. vbi fortuna, inquit, est nutus Dei nobis incertus. Id quod non obscurè probat tex. in l. vnica. C. de Thesau. lib. 10. dū in

3 *Fortuna respectu Dei esse nō potest, nostro vero potest.*

4 *Fortuna a Deo regitur.*

in quærendis thesauris eam præbet formã, nẽpe vt si in proprio fundo casu, an data opera, fuerit iuuentus, integre domino fundi quæratur, modo arte magica, aut alia legibus odiosa non quæsierit, tunc enim fisco acquiritur, ne vltius Dei beneficium, inquit textus inuidiosa calumnia persequatur, hoc est, sordidis artibus maculetur. Ecce nutu & volũtate diuina nobis probat obuenire thesaurum, cũ tamen casu & fortuna nobis incerta acquiratur. Cui etiam conuenit lex regia. 45. tit. 28. p. 3. Verùm infinita Dei omnipotentia in hoc etiam lucet, nimirum, quod effectibus necessariis causas attribuit necessarias, contingentibus vero contingentes quod diuus Thom. probat. 1. part. q. 19. artic. 8. ita inquiẽs. Vt motibus cœlestibus motrices intelligentias, ita istis effectibus corruptibilibus attribuit causas quæ per alias impediri possint. Ex quo non esse veram consequentiam constat, Medicina cõtingenter sanat, & Deus concurrit cum ea ad sanandũ concurrit cum ea ad sanandum contingenter, ergo Deus contingenter concurrit: quãdo quidem ob id medicina dicitur contingẽter sanare, quia habere potest causã impedientem medicinæ intentionem. Deus tamen concurrens cũ illa non impeditur, siquidem concurrit etiam cum causa illa impediente, & nihil seipsum dicitur impedire: sed concurrit certissimo modo prout ab æterno præsciuit. Quo fit, vt fortuna hinc, idest, quantum nostra interest, sit euenticia causa seu per accidens, illinc vero, qua a cœlo producitur, atque a synderebus per naturales principiosque ipsorum motus atque effectiones, causa est per se, suisque progreditur è principijs, medijs, atque agitationibus ad finem. Deus autem ipse optimus maximus tum sua prouidentia & numine, tum per geniorum, hoc est, Angelorum, intelligẽtiarumque ministeria sic omnia & metitur & regit, vt nostrum nullo modo sit ei velle præscribere, aut dispensationis eius, prouidentiæque exigere rationem, cui æquo qui assentiuntur animo, eiusque conquiescunt in distributione ac nutu, & prospera quæ succedunt, iucundiora efficiunt ac magis grata, & quæ aduersa minus, grauia, longeque tolerabilia, vt pulchre a Pontano lib. vltim. de fortuna, capit. etiam vltim. traditũ est. † Ex quo nimirum Platon. sententiã lib. 3. de legibus vel legum latione dialog. 4. colum. 4. memoriæ proditã, qua Deum & fortunam atque artem simul cum Deo omnia humana gubernare attestatur, sic Marsil us Ficinus ibi in eiusdem dialogi argumento, esse intelligendam censet, Deus in omnibus per omnia mouet omnia, mouet mundi sphæras quarũ concursio fatum quidem & fortuna quandoque appellatur, hunc casus varij circa externa, corporaque prouenirunt. Mouet & animas, lumen mentibus inspirando, vnde ars non solum speculandi ascenditur, sed & agendi, ab arte tandem dispositio externorũ & corporis proficiscitur. Quã ob rem a Deo quidem cunctæ dependent, qui vt Apostolus ait, omnia in nobis operaretur. Verùm ab ipso Deo alia quidem per fortunam procedunt, alia per artem

† *Deus fortuna & ars simul cum Deo omnia humana gubernant.*

artem. Quo fit, vt neque fortuna neque ars aliquando Deo valeat aduersari, quippe cùm ab ipso pariter vtraque moueatur. Inter se vero hæc duo ita se habẽt: aut enim consentiunt inuicẽ, aut forte dissentiunt: si dissidẽt, aut fortuna superat artem, aut ars fortunam, quod hoc nobis exemplo demõstrat. Dũ mouet Deus sphæras, interdum per fortunam in mari commouet tempestatẽ, tempestas quatit nauem, interea mouet Deus idem eandem nauẽ per animum quoque gubernatoris, idest, per artem ipsam a Deo continuè dependentem. Quãdo igitur ars nauem ad certum dirigit portum, atque ad eundem tẽpestas quoque vehit, tunc ars simul cum fortuna cõsentit. Quãdo vero alio quidem impellit vẽtus, alio vero ars certat ducere, tunc ars & fortuna dissentiunt: ac tandem vel ars cedit fortunæ, vel arti fortuna. Interim prouidẽtia Dei vtrobique agit, vtrũq; ad finem sibi soli notum, cui nihil vnquam dissonat, cuncta videlicet in vniuersam sui corporis harmoniam occultis modis contemperanti. Cæterum illa ipsa cõcursionum cœlestium dispositio quando talis prouenit, vt artem necessario superatura sit fatum dicitur potius quã fortuna quando vero talis, vt exuperare inertẽ possit, & superari ab arte, fortuna potius nominatur: neque diffidas, artẽ quãdoq; vincere posse fortunam, vt enim fortuna, sic & ars procedit ex Deo.

Hæc ille.

Capit. IIII. De fato & fortuna plura tradit.

Relator.

ADDVCIS me vt tibi assentiar, verum id id quod ex Ficino deduxisti, non recte accepi, quando de fato loquebaris: quare clarius illud nobis exponas, si quidẽ philosophari inceperis. *Aduo.* Audi libenter. † Fatum vt diuus Thomas diffinit. 1. par. quæst. 116. & in 3. contra gentiles. c. 92. ex Boetio. 4. de consola. & Augusti. lib. 5. de ciuitate Dei. c. 9. est ordo causarum naturalium præordinatus & præscitus a Deo, quæ ita influunt in hæc inferiora, vt tamen ex sua natura deficere possint, & ex diuina libertate dependeant: & hac Christiana definitione fati excluditur alia Stoicorum, Crisippi, videlicet post Zenonem facile principis, vt Gellius refert lib. 6. cap. 2. & Senecæ lib. 2. naturalium questio. cap. 36. aliorum etiam, qui, vt Christianæ lucis & religionis ignari, falso asserebant, fatum ineuitabili necessitate suos operari effectus. Confunditur etiam alia Ciceronis in lib. 1. de natura deorum, & de diuinatione, insana opinatio, asserentis Deũ non esse præscium eorum quæ fortuito accidunt, in quam amentiam incidit, vt necessitatem fati aduersus Stoicos negaret, qui, teste August. d. c. 9. lib. de ciuitate Dei, vt homines faceret liberos, fecit sacrilegos, eos falso persuadens, vt negarent, Deum omnium non habere præscientiam. Icciro no-

1 *Fatum quid.*

ſtra profitemur definitione, Deũ omnium ab æterno fuiſſe præſcium, eius tamen præſciẽtiam neceſsitatem nullam rebus imponere, quominus eas ſinat agere ſecũdum naturam, vt aliæ poſsint alias impedire. Exempli loco: nulli non exploratum eſt, conſtellationes cœleſtes, ordinémque naturalium cauſarũ aliquid agere ad mores hominum, non quidem neceſsitatem eis, ſed diſpoſitionem præſtãdo, nimirum

2 *Anima afficitur multũ ex diſpoſitione corporis.*

† cum anima eſt actus corporis, multum afficitur ex diſpoſitione corporis, cuius ſentẽtiæ fuit Ariſtoteles. 2. de anima textu. 12. nempe, cholericus (ſic appellãt medici) ſuapte natura eſt iracundus & ad literas aptus, flegmaticus vero delicioſus, ad literas ineptus. Iſti tamẽ effectus impediri haud dubie poſſunt per educationem & alias naturales cauſas. *Rela.* Differunt ne fortuna & fatum, án in omnibus cõueniunt? *Adu.* In quibuſdam ſane conueniunt, in alijs differunt. † Primum conueniunt, quia vtraque cauſa eſt hominibus occulta, rurſus quia & fortuna & fatum non eſt niſi in rationalibus, non enim dici poteſt fatum vel fortuna, quę arboribus, aut brutis cõtingũt, ſed caſus † Differunt tamen, quia fortuna, vt non ſemel diximus, dici tur cauſa per accidẽs quæ vnum intendit & aliud conſequitur. Fatum vero eſt cauſa per ſe inclinans ad aliquem effectum, qui poteſt per aliam cauſam impediri. Dicitur itaque homo bene vel male natus reſpectu conſtellationum cœleſtium, a quibus homo ipſe bene vel male inclinatur, reſpectu vero angeli cuſto-

3 *Fortuna & fatum quibus cõueniant.*

4 *Fatum a fortuna in quo differat.*

dis non dicitur bene natus, ſed bene cuſtoditus, quia ex intentione cuſtodit nos. Eodẽ modo reſpectu Dei non dicimur bene aut male nati, aut fortunati, ſed bene gubernati & bene prouiſi, non tamen male gubernati, quia malorum quæ nobis contingũt, aut nos ſumus cauſa, ſi ſint mala culpæ, aut ſi ſint mala pœnæ, Deus occulto iudicio illa ordinauit ad bonum. † Hinc demum cõſequitur, quód in his quæ dependent ex ſolo concurſu Dei, vt creatio mundi, conſeruatio angelorum & orbium cœleſtiũ, quæ quidem cum ſuapte natura, fiunt perpetua, ex nullaque cauſa ſecunda, ſed ex ſolo Deo dependeãt, neque eſſe poteſt fortuna, neque caſus, neque fatum. Atque cum non dependeant ex cauſa quæ deficere poſsit, nihil poteſt illis caſu, fato, vel fortuna cõtingere. In his vero cauſis inferioribus, quæ ex ſecundis dependẽt cauſis, nimirum caſus, fatum, & fortuna contingere poteſt. Nam quo humanæ res pluribus dependent ex cauſis, eo pluribus accidẽtibus caſualibus ſubijciuntur. Hinc rurſus fit, quod volũtas nulli eſt immediate ſubiecta fortunæ aut caſui, quippe quæ in ſuis actionibus a ſolo Deo immediaté dependeat, neque alia humana, mũdiue cauſa poteſt eam directo mouere, niſi Angelus vel dæmon, non quidẽ compellendo, ſed bonum, malũ ue ſibi proponendo in modum perſuaſionis. Ideoque nullã quis habet excuſationem, qua poſsit ſe á commiſsis criminibus eruere. Quod omnium optime probat Petrus Velleus Gueuara in

5 *Fortuna & fatum nõ ſunt in his quæ ex ſolo cõcurſu Dei dependẽt.*

ſuo

suo selectarum sententiarum libello capit. 4. quo hæc exponitur sententia, Nulla est causa peccandi.

Capit. V. Dignitates casu ne, an fortuna obuenire dicantur, an autem a Deo procedant? anúe sit cæca fortuna, examinat.

Relator.

1 Caeterum si a Deo regitur fortuna, quare eã cæcam, & sine ratione, aduersamque virtuti prædicãt omnes? *Aduo.* Eos potius d ce ẽ cæcos, qui fortunam putant aliquid habere potestatis. Deus etenim, a quo fortuna regitur, nihil sine ratione facit, vt Hierony. inquit lib. de vera circumcisione, quem Luc. de Pen. refert in l. vni. C. de comit. & tribu. scholari. in fin. lib. 12. quia tamen quæ nobis accidunt ignoramus, credimus esse nociua quæ vtiliora sunt, & è diuerso, nã si pauperas aut ægritudo euenerit nullus sapiẽs ea mala dixerit, nec in malorum sorte enumerabit, vt scribitur ab Ambrosio & repetitur in c. illa. 15. q. 1. etenim ea etenim vt mala nobis imputanda sunt quæ quidem voluntaria, non quæ vel nolẽtibus eueniũt. Quinimo si eis bene vtamur, atque eadem quæ mala putamus, æquo feramus animo, nos procul dubio beatos efficient, vt Mathæi. 5. scribitur, diuitiæ vero nos perdent, si eis male vtimur, vt scribitur Luc. 6. vbi Dominus inquit, Ve vobis diuitibus. Nec id mirum cum diuitiæ minime bona appellari possint, quippe quæ bonis & malis sint communia, teste Seneca in epist. 88. lib. 13. ad Lucillũ, vbi ita inquit: Quod cõtẽptissimo cuique contingere & turpissimo potest, bonum non est. Opes autem & Lenoni & Lanistæ contingunt: ergo non sunt bona. † Honores & dignitates & imperia a Deo procedunt, vt Iustinianus probat rescribens Epiphanio archiepiscopo Constantinopolitano in authẽ. quomo. oport. Episc. in principio colla. 1. & summus Pontifex in c. solitæ, de maiori. & obedien. Hoc tamẽ intelligit Ioa. de Platea in l. vnica. C. de Comitibus, & tribun. scholarium lib. 12. in fine, quando honores aut dignitates in abstracto consideramus. † Sin autẽ eas in cõcreto accipimus, hoc est, prout huic vel illi adhærent, obueniunt quidem casu & fortuna, vt inquit tex. in d. l. vnica. C. de comit. & tribu. schola. ibi Et casu ad altiora non peruenerunt, vbi glos. Ioan. de Platea & Luc. de Pen. adnotarunt, textus etiam in l. decurionibus, in principio, ibi: Ad superiorem gradum meliore successu transcendunt. C. de silentiariis lib. 12. & in l. iubemus, ibi, Si prosperioris fortunæ iudicio ad honoris ornamẽta processerint C. de proxim. sacro. scriniorum lib. 12 l. ad splẽdidioris. C. de diuers. offic. lib. 12. ibi, vt velut in meliori fortuna positi, & cætera. glos. etiam in l. digna vox. C. de legibus Guillel. tamen Benedicti in reper. cap. Raiuntius in verbo duas habens filias, numer. 6. Ion-

Fortuna vt quæ a Deo regitur, sit ne cæca & sine ratione?

2 *Dignitates & imperia a Deo procedunt.*

3 *Dignitates obuenire casu quando intelligitur*

61. longè aliter verba referēs Plateæ in aliam sententiam mutauit, nimirum, dignitates, & dominationes â casu & fortuna deberi, obidque non esse petendas asseruit, ex doctrina Ioā. de Platea, supra citata. In cuius interpretatione valde deceptus est. Aliud quippè est casu & fortuna obuenire omnes dignitates alicui, aliud â fortuna deberi. Hoc enim plurimum potestatis fortunæ tribuit. quod nempe a Christiana religione nimis abhorret, á Deo enim cūcta procedunt, vt modo dicebamus. Illud verò, quòd casu & fortuna nobis obueniant, verissimum est: modò casum & fortunam nobis ipsis attribuamus. Siquidem magistratus aut honores alicui, quod raro accidit, absenti, & ignoranti concedentur, sit nec ne benemeritus fortuna sibi obuenire dicētur, quia fortuitò accidit. Quando verò non fortuitò, sed cogitāti, & postulāti bene, aut male merito concedantur, non fortuna aut casu, sed eius industria acquisisse potius dicetur. *Rola.* Cōtra sensisse video Budæum in primis annotata in Pandectas, pag. 270. (de cuius hominis laude & prudentia omnium est fama consentiens) cū sic ait. Non cuiusuis est adire Corinthum, vt dicitur, † sed quorum meritis fortuna subscribens suffragatores conciliauit: si quidem moribus aulicis iā constitutum vsitatumquè nouimus, vt ne absentium nomina recipiantur in mandādis magistratibus. Atqui molestiores autem bitus ignari, petitores profiteri se non solent non in toga magni sint. Honores igitur aut ab ijs

4 *Magistratus cōcedi solēt petētibus quāuis in meritis, et an hæc fortuna obueniat.*

teneri necesse est, qui opibus, & necessitudinibus præualent, aut ab ijs certè prostitutæ frontis peritoribus, qui ambiendo, efflagitando, sese venditando aulicos obtundere, ac etiam enecare sustinent. Sic enim assolet interdū, faciuntque homines cynomyia procaciores (sic muscam caninā vocant) vt quod impetrare non possunt, extorqueant: quod exorare aut emereri nequeunt, eblādiātur, & extundānt. Atque hos tamen qui claris facinoribus improbitatis editis, vtilitatem propriam, non publicam velis remisque, quod aiunt, consectantur, prosequitur surgens à puppi ventus euntes, vsque adeó præsentissima numina coluisse eos cōstat. Contra autem, qui antiquissimā curam honestatis habent, hos omni vēto fauoris destitutos, ad scopulos etiam offensionum impingere, in vadisque inopiæ, & interdum egestatis adhærescere videmus. Hoc verò quid est aliud tandem, quàm fortunæ triūphātis, virtutis triumphatæ atque traductę spectaculum edere, bonis omnibus lamētabile! *Adu.* Heus caue ne erres. Nā quidquid tuus dixerit Budęus, dignitates, magistratus, honores, & imperia petēti, & eflagitanti non casu aut fortuna obueniunt, imo solertia, nimiaquè diligentia, & calliditate potiùs. Peccat enim qui indignus magistratum ascenderit, ergo fortuna sibi obuenire, dici nō potest Verùm neque ex parte cōferentis fortuna interuenit. Quippe cùm ex eius volūtate dependeat, voluntas autem, vt nuper diximus, nullę est immediate subiecta fortunæ, aut casui, vt quę suis

in

in actionibus a Deo solo immediate depĕdeat, quam obrem nemini nõ compertum est, nullam habere peccati excusationē, qui indignum elegit, vt a te quoque supra.3.part.cap. 8. numer. 12. probatum est, nemo quippe ignorat quæ elegit teste Aristo.1. Rhetoricorum c. 10. aut si ignorat, supina est ignorantia. Eũ enim eligere tenebatur, qui ex alijs sibi cõmissis magna pignora dedisset, prout a te non semel dictum fuit. Nam si incognitum, a quo nulla prius virtutis pignora accepit, ad magnas admittit dignitates, aliosque ei mãdat magistratus, vltra labem criminis quam incidit, incommodum non modicum tum reipublicæ, tum etiam ipsi muneri ac dignitati obuenire palam est. † Arbor enim, sicut & cæteræ plãtæ, quo citius nascitur, crescit, & perficitur, hoc eam esse breuioris vitæ constat, & ediuerso, vt ab Aristo.traditur lib.4.de generatione animalium cap. 6. quod & asserit Columel. in lib. de arboribus.c.3. non semel, & ante eum Theophrastus de causis plãtarum, l.b.1.c.6. Sic & arbor nostra si per saltum cõuolat ad primas dignitates & magistratus, necesse est vt citius pereat. Ex quo nimirum iustitiæ præscinditur authoritas, hoc ergo non casui aut fortunæ tribuendum, sed ipsius horti cultoris, hoc est, magistratuum electoris arbitrio & voluntati. Rursus quando nõ petenti aut cogitanti dignitates & & imperia mandantur, ea casu & fortuna potius obuenire dicũtur, siue digno & benemerito, siue indigno conferantur. Quare tunc cæcam & sine ratione nimirum eam iudicamus, rationem quare ita fiat ignorantes, quandoquidem arcana hæc soli Deo, a quo fortuna regitur, reseruantur: ipse quippe scit quare sic diuidat bona inter mortales: sic fortè merita nostra deposcunt. Hinc Esaias.c.3. Ecce, inquit, dominator dominus exercituũ aufert a Ierusalem & Iuda validũ, & fortem, & virum bellatorum, iudicem & prophetam, & ariolũ & cætera. Cæterũ ex parte concedentis, nunc bonum & benemeritũ, nũc indignũ eligat, nulla interuent fortuna, nec casus. Nam si eum cuius nullum habet specimen ad magistratum admittit, peccat, vt paulo ante dicebamus.† Iniquum etenim est, rationem ipsam & intellectum forti & fortunæ commitere.l. sed an vltro.§. vltim.ff. de nego. gest. Bald.in.§.itaque num. vltim. in proœmio d gestorum, quemadmodum & opes nostræ committi non debent casibus fortuitis & incertis, vt in l.quæ fortuitis. C.de pigno.actio. Bald.in cap.licet causam, nu. 27. de proba. Oportet namque, vt idem inquit Bald.in.d.§.itaque, intellectum omnia determinare, & quàm paucissima fortunæ committere, vt in l.2.ff.de condit. & demonstr. hinc text.in.l.2.C. de vetera.lib. 11.& in l 1. C de diuersis officijs eo. lib. Dignitates, inquit, non casu fortunæ sed ob virtutum merita præstari oportere nã vt scripsit Aristoteles lib.1.Ethicorũ.c. 9.id quod maximum optimũque est, fortunæ committere extremę dementiæ est. Quanquam (quod dolens dico) ad electionem cuiusque

5 *Arbor quæ citiꝰ perficitur est breuioris vitæ.*

6 *Sorti & fortunæ cõmitti nõ debet ratio & intellectus.*

quę magistratus de moribus, sciétia, & prudentia vltima fit quæstio, vt testimonio est Chassa. in catal. gloriæ mundi. 1. part. 43. consideratione, male enim geritur quidquid gerit fortunæ fide, inquit Senec. in prouerbijs. Non potui te magis in rem præsenté perducere.

Cap. VI. Fortuna quare cæca esse putetur, & an casus fortuiti veniant in bonæ fidei contractibus, discutit.

1 *Fortuna est nutus Dei nobis incertus.*

AT † hoc vnum super est vt scias, ideo cæcã nos putare esse fortunam, quia (vt inquit Bald. in d. c. licet causam, num. 27. de probatio.) est nutus Dei nobis incertus. Ita fit, vt quo quisque imprudentior est, eo fortuitorum casuum incertior, & improuidentior, quo autem prudentior, hoc magis casus prouidere, eisque resistere posit. † Hinc imperat. Alexan. in l. quæ fortuitis. C. de pignora actio. Quæ fortitutis, inquit, casibus accidunt, cum præuideri non possint (in quibus etiam aggressura latronũ est) nullo bonæ fidei iudicio præstatur, & ideo creditor pignora, que huiusmodi causa interierunt, præstare non compellitur: nec a petitione debiti submouetur. Idem iuris est in cõmmodato, locatione, deposito, societate & similibus bonæ fidei cõtractibus. l. sed de damno. ff. loca. §. pen. institu. eo. §. vltim. insti. de societa. l. regni. 4. titu. 3. par. 5. l. 3. tit. 2. eadem partita. l. 8. titu. 2. ea. parti. quod & in pluribus alijs legibus vbiq; cauetur, quandoquidem non modo difficile, verum quasi impossibile videatur fortuitos præuidere casus, vt d. l. quæ fortuitis, & in. l. vlti. C. de præscript. 30. anno. & in. l. 2. §. si co. ff. de administra. rer. ad ciuita. perti. cuius hæc sunt verba: Quia fortuitos casus nullum hominum consiliũ præuidere potest. Etenim hęc difficultas seu quasi impossibilitas ex defectu nostræ cognitionis, non ex casuum natura procedit, quippequi contingẽter eueniãt non necessario, vt Guill. de Cugno, & Salic. adnotarunt in l. 1 ad finem. C. de commodato, Ripa in tracta. de peste. 2. part. de priuileg. contractuum causa pestis, num. 69. Secus vero est in casu improuiso, quẽ in culpa dicitur præcedere, vt glos. scite exponit in l. 1. §. vltim. in verbo plerumque. C. ad. l. Corne. de sica. vbi Bal. ait se nescire alibi distinctionem illam per glos. factam inter casum fortuitum & improuisum. Iaso. etiam in. §. sed istæ nu. 50. & seq. insti. de actio. longe nimis eam cõmendat, & subdit, ex ea differentia sequi notabilem, effectum: nempe quod casus fortuitus non punitur, sed bene improuisus pro modo culpæ. Quo fit, vt in bonæ fidei contractibus casus improuisi veniant, vt quos culpa præcedere probetur. † Cæterum si specialiter aut generaliter omnibus casibus fortuitis renunciauit conductor, aut alius bona fide contrahẽs, periculum cuiuscunque fortuiti casus ad eũ pertinet, ita attestantur glo. Bar. Angel. Salicet. Rapha. Paul. & Mo-

2 *Casus fortuiti non veniũt in contractibus bonæ fidei, sed improuisi*

Limi. 1.

3 *Limi. 2. quando casibus fortuitis renũtiatur.*

& Moderni.in.l.sed & siquis. §. quæsitum.ff.siquis cautio.Corn. in consi.128. num. 14. & seq.lib. 2. quam magis communem sententiam esse profitetur Franc. Ripa de peste. 2.part.nu.70. quæ lege regni nostri.4 titu.3. part.5. confirmatur & l.8.tit. 8. part 5. Ea propter igitur huiusmodi casibus potest renuntiari: † quia licet tristis euētus, aduersaque fortuna nō sit spectāda, quippequæ vt plurimum non solet esse in cō siaeratione, vt in l. inter stipulan tem. §.sacram. ff.de verbo.obliga.l. Iulianus.ff. qui & a quibus, tamen est cōsiderabilis, & a prudentibus considerādi sunt & resciscendi casus, vt sic euitari possint, aut saltem minori dāno afficiant.† Quo fit vt cōductor aut alius bona fide contrahens, qui suscepit in se casum aduersamq; fortunā, de casu rarissimo & penitus insolito cuius consideratio verisimiliter in prudentum virū non cadat, non teneatur, vt constanter Bart. & cæteri crebrius adsceuerant in.d.l.sed & siquis.§. quæsitū.ff.si quis cautio per tex. in l.fistulas § frumenta ff. de cō trahend.emptio.idem tenet Bar. in.l.Seyo.§ medico.ff. de annu. legat Bald.& Sali.in. l. licet.C. loca. Ang.consi.174 præmitten dum est Alexand.in consil.28.in 2.dubio num.10 lib.1.Soci.cōs. 123.circa præsentem consultationem lib.4.Ripa qui hanc esse communē attestatur in dict tractatu pestis.2.part.num.97. licet contrarium asseran Bald Ang. Fulgos.Paul & Alexand. sib. cō trārij in d §. quæsitum, quorum sententia frequentiori interpre tū calculo improbatur, neque im

4 *Tristis euentus ad uersaque fortuna non solet considerari.*

5 *Casus rarissimus et penitus insolitus nō venit in consideratione ne sub renūtiatione casuū cōprehenditur.*

merito iudicio meo prior siquidem est æquior, & magis iuri & rationi consona. Nam licet verū sit, quod omnis casus fortuitus sit insolitus, alias non esset fortuitus, vt inquit Bald.in d. §. quæsi tum. † tripliciter tamen post cō siderari casus insolitus & nō præ uisus. Primo in specie sunt in cō siderabiles, nimirum sint nec ne euenturi aut quando, quamuis in genere potuerunt præcogitari a diligēti patrefami. & prouido: & hac in specie loquitur Bald.in d. §.quæsitum, sufficit enim quod in genere cogitetur id quod renuntiatur, vt per Bal.Paul.Corne.Alexand.& Ias. in authen. ex causa.C. de libe. præte. traditur late. Et omnes ferme vbique & in omni materia dicunt sufficere scientiam, cogitationem, voluntatem siue cōsensum alicuius rei in genere per text. in l. qui iure militari.ff de mili.testam. vt Tiraquel.refert in repet.l.si vnquā in princip. legis num. 76. 77. & deinceps. 2.modo dicitur insolitus & non præuisus, cùm in specie præuideri, nec in genere potuit, de quo etiam prudens non præsumitur cogitasse: meritô ad casus illos non extenditur pactum, vt ita procedat doctrina Bart.& communis. Hāc concordiam tradidit Corneus consi.12. licet diffuse num. 6. 3.modo dicitur insolitus, & inauditus, & inconsiderabilis, qui euenit præter omnem spem & verisimilitudinem & cognitionem, tam in specie, quam in genere, non modô prudentis, sed prudentissimi viri, vt quia nunquam fortè hac in regione euenerit, cum etenim, quamuis cōductor in se suscipiat

6 *Casus fortuiti & insoliti tripliciter cō siderantur.*

om-

omnes casus tam præuisos, quã non præuisos, tamque cogitatos, quam incogitatos, adhuc tamen non tenebitur, vt idem ipse Corneus probat in consil. 23. videtur in hac consultatione num. 12. ad fin. lib. 2. Ripa eodem tracta. pestis. 2. part. num. 108. vbi respondet ad doctrinam Bart. in l. si de certa. C. de transact. & in l. cum Aquiliana. ff. eo. ibique Ripa plura tradit exempla huiusmodi casuum, ad quem est recurrendum.

7 *Periculũ si suscipiatur, aut rischus quod aiũt remissiue*

†Quid autem siquis suscipiat periculum aut (vt ipsi aiunt) rischum? est videndus Corneus d. cons. 23. lib. 2. & Ripa ibidem nu. 71. & pluribus seq.

8 *Casus insolitus dicitur si princeps venit contra pactum.*

† Ex quo nimirum respondit Alexan. consil. 97. alias de facto consultus nu. 4. lib. 3. quod casus insolitus dicitur, quando princeps venit contra pactum. Insolitum enim est, & inauditum, quod princeps nõ seruet pacta, argumen. tex. in c. 1. de proba. & cap. 1. de natura feudi, & quæ notant iuris interpretes in l. digna vox. C. de legi. quare, inquit Alexãder, verba vt cũque generalia ad hunc non referuntur casum.

9 *Iudicia Dei nobis incerta.*

† Vt igitur ad instituta redeamus, cum fortuna sit nutus Dei nobis incertus, nimirum si bona externa ei attributa quandoque virtutem quandoque vitia sequantur, ipse enim fortunæ rector iustissimus æque ea distribuit inter mortales iuxta vniuscuiusque indigentiã, & & prout cõgruentius vtiliusque nostris consulat animabus. Nam diuitiæ, honores; aut magistratus si cui obueniant iniquo aut immerito, ita Deo optimo maximo placuit, ne forte deterior fiat, siue vt bonorum quæ fecit, hoc in seculo mercedẽ accipiat. aut quia sic merita nostra deposcũnt. Sin autẽ viro bono & æquo hæc obueniant, nutu diuino fit, vt his illecebris melior efficiatur. At si iniuriæ, contumeliæ, paupertas, dolores graues, aut alia huiusmodi in fortunæ viris bonis obtingant, quid ob aliud fiet tandem, quam vt criminibus (si qua patrarunt) abstergantur, & purgentur? aut ne in superbiã incidant, ob eorum forte merita ea sibi bona esse collata credentes, vtque ex hoc seculo cum migrauerint mundi euadant? quod si iniquo homini plagæ cæteraq; obueniant infortunia, Dei sunt flagella, vt corripiatur, aut alio nobis occulto iudicio dominus hæc ita fieri permittit. Ipsi enim soli secretorum iudicium relinquendum est. c. erubescant. 32. distinctio.

10 *Prosperitates & diuitiæ an sint bonæ? an aduersa mala dic. possint.*

† Nam quo pacto nos bona esse iudicabimus diuitias, magistratus, cæterasque prosperitates? cum Seneca Christianæ lucis expers ea bona esse negauerit, quod contemptissimo cuique contingant, vt ipse affatim insinua: lib. epistolarum ad Lucillũ 13. epistola. 88. de quo etiam nos paulo ante meminimus, aut quomodo mala esse censebimus, paupertatem, dolorem, alia ue infortunia? quando ipsemet Seneca libro de diuina prouidentia. 2. c. & 3. hæc omnia aduersa non mala, sed bona potius esse dicat, virtutisque exercitationes. Nihil, inquit, mihi videtur infelicius eo cui nihil vnquam aliquid euenit aduersi, non enim licuit ei se experiri, vbi ex voto illi fluxerunt omnia. Prospera in plebem ac vilia ingenia deueniũt. At cami-

lamitates terroresque mortaliũ sub iugum mittere, propriũ magni viri est, ipsis, ait, Deus consulit, quos esse quã honestissimos cupit, quoties illis materiam præbet aliquid animose fortiterque faciẽdi: miserum te iudico, quod non fuisti miser. transisti sine aduersario vitam, nemo sciet quid potueris, nec tu quidẽ ipse. Opus est enim ad notitiã sui experimẽto, quid quidem quisque posset nisi tentando non didicit, hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet, eos autem quibus indulgere videtur, quibus parcere, molles venturis malis seruat. Et alibi idem ipse ait: Miraris tu, si Deus ille bonorum amantissimus, qui illos quam optimos excelentissimosque vult, fortunam illis cum qua exerceantur assignare: ego vero non miror, si aliquando impetum capiunt, spectant dij magnos viros colluctantes cum aliqua calamitate. Nobis interdum voluptati est, si adolescens constantis animi irruentem feram venabulo excepit, si leonis incursum interritus pertulit, tantoque spectaculum est gratius, quanto id honestior fecit: vir igitur fortis cũ magna fortuna cõpositus, spectaculum, ait, esse dignum ad quod respiciat intentus operi suo Deus, cui forti viro quanto plus tormenti, tãto plus erit gloriæ hęc ille. Nemo igitur iudicium fortunæ, quippe quæ a Deo regatur, iuste recusabit.

Cap. VII. Fortuna an ex eo quod nomen obtineat fœmineũ, iudex esse possit, discutit.

Relator.

EX alio quoque fortuna iudex esse non potest, fœmineum enim nomen obtinet, nedum mores: fœminam autem iudicare prohibet iuris ciuilis regula l. fœminæ. ff. de reg. iur. l. cum prætor, in fin. ff. de iudic. l. 3. versicul. corporalia ff. de munc. & honor. l. fin. C. de arbitris. *Aduo.* Nihil prorsus est quod ei obsit, est quippe regina & externorũ domina, ex quo in creandis magistratibus principatum obtinet, si Accursio credimus in l. digna vox. C. de legib. maximè cum Deo rectore gubernetur. † At fœmina iurisdictionem quam iure consequitur hæreditario conseruare, exercereque potest, & ita iudicare, vt Angel. & Decius adnotarunt in l. fœminæ numer. 3. ff. de reg. iur. idem Angel. in l. princeps ff. de legib. & in l. cum prætor. §. vltim. ff. de iudic. Hostien. Ioan. Andr. Innocen. & Abb. in cap. dilecti de arbitrar. idem Abb. in cap. significauit, de rescrip. & in cap. dilecta, de maiori. & obedi. Alexan. cons. 1. numer. 24. & consil. 24. numer. 12. lib. 5. Præterea tex. habemus probantem in dignitatibus regalibus fœminas succedere, easque sicuti & viros, moderari & gubernare, videlicet, in capitu. significauit in principio de rescript. Alios etiam plures re-

1 *Fœmina quæ iure hæreditario consequitur iurisdictionẽ, iudicare potest.*

reginarũ & comitissarũ, vt cũ nostris loquar, mentionẽ facientes, videlicet in c. dilecti, de arbitr. & in c. dilecto, de testi. & in c. vlti. de concef. præben. & in c. peruenit, de censi. in superscriptione, & in c. ex parte el. 3. vbi fit mentio de regina Anglorũ, & in c. seq. in superscrip. de verbo. signi. & in c. cum deuotissimam, in superscrip & in c. seq. 12. q. 2. & in cap. siquis. 14. q. 4. plura denique regna a reginis fœminis gubernata ab vsque multis tẽporibus ampissime, more solito enarrauit Tiraq. quem nihil prorsus latuit, in decima quæstione primigeniorũ nu. 3. & sequentibus. Neque prædictis obstat, quod Marti. Lauden. adfert in suo primogenituræ libello. q. 11. nẽpe quod officia publica sunt fœminis interdicta. d. l. fœminæ. ff. de reg. iur. sed esse reginã, ducissam, cũ omni regali iurisdictione, est habere officiũ publicũ, per. l. 1. §. ius publicum. ff. de iusti. & iure, ergo, inquit, fœmina non succedit in regno, neque iudicat, idẽ voluit Iacob. a Sancto Georgio in l. cũ antiquioribus col. penult. vers. aut enim filij. C. de iure deliberan. nam vt Bald. voluit in l. in multis, in prin. ff. de statu homi. fœmina succedit in naturali dignitate, licet non officiali. quẽ sequitur Lud. Roma. in cõs. 98. 2. dubio prope finẽ Ioan. Lup. in repet. rubri. de dona. inter vir. & & vxor. §. 69. num. 26. Tiraq. d. q. 10. nu. 19. & paulo ante nu. 12. dixerat, omnes in hoc cõuenire, vt possit fœmina in regno, & ducatu, & similibus dignitatibus succedere ex consuetudine. Ita voluunt omnes in capitulo significauit, de rescriptis, & alij quos Tiraquel. citat, & Ant. Gom. in. l. 40. Tauri num. 8. vbi iurisdictionẽ per se exercere posse, probat pluribus authoritatibus, & ex. l. 2. prope fi. tit. 15. p. 2. Hinc forte Gothi qui tẽpore Pelagij regis Hispaniã a manibus Arabũ recuperare cœperũt, pro lege sanxerũt (vt refert Luc. Tudensis, cũ de eodẽ Pelagio agit) quod filius regis, cuiuscunque ætatis relictus, si modo Catholicus fuerit, succedat in regno, filio autẽ masculo deficiente, filia fœmina succedat in regno, vt ibi latius recensetur, quæ. l. 2. tit. 15. par. 2. cõfirmatur. Quin etiam reges vidimus vxores habẽtes eas facere vicarias eisdẽ absentibus, qua in specie iurisdictionẽ cõsequũtur. l. ossa. ff. de religio. & sumptib. fun. & in l. 1. ff. de officio eius cui man. est iurisdict. ita attestatur Par. a Puteo de syndica. fol. 12. in ver. dicitur autem syndicatus numero. 15. vbi sæpissime dixit vidisse ita fieri in regno Neapolitano, quod etiã hoc in regno quotidie fieri in filiabus regis, nemo est qui ignoret. Sit ergo fortuna iudex, quæ cum, vt antea dixeram, tali rectore gubernetur, rectissimam proculdubio proferet sententiam. *Rela.* Libẽti animo iussui tuo parere malo, quam fortunæ iudicium recusare, quippe quæ non adeò exoculata, penitusque cæca est (si Gentilium falsam opinionem sequeremur) vt iustam hac in controuersia aqua clariori non ferat sententiam: non quod eam aliquid apud mortales posse fatear, sed quia a summo Deo regitur. Propone igitur, si libet, grauamina coram

a Gothorũ lex fœminas ad regni successionem mittens filijs deficientibus.

coram appellationis iudice a te sponte prouocato. *Aduo.* Cum casu aduersaque fortuna iniuria mihi per prætorio præfectũ facta fuerit, † sententia quippe iniusta casibus fortuitis adnumeratur, vt in l. cum duobus. §. damna, iuncta. l. sequenti. §. vltim. ff. pro socio & in l. 2. §. solet. ff. de hæredi. vel actio. vendi. Bald. in l. falsus num. 29. C. de fur. Carol. Molin. in consuetud. Paris. titu. 1. § . 11. numer. 26. tex. optimus in cap. vltim. de noua forma fidelita. ibi, Iniuste vel fortuito casu. l. 36. in fin. tit. 5. de emptio. & vendi. part. 5. l. si per imprudentiam ff. de euict. Couar. lib. 3. resolutionum cap. 17. num. 10. in princip. nimirum ergo, si ab eadem fortuna remedium quæram.

3 *Sententia iniusta casibus fortuitis adnumeratur.*

Cap. XIII. Pauperemne, an diuitem magistratui præficere magis expediat?

CAeterũ vt euidẽtius appareat iniuste a præfecto fuisse pronuntiatũ, positionibus sequentibus vt respondeas postulo: vt quibus lis dirimi, causaque rectius definiri valeat. ¶ Primum ponitur, Relatores omnes pauperrimos esse, tum aute ingressum officij, quippe qui aliquid habent patrimonij, onerosissimum referendi munus fugiunt, etiam quum totum vitæ suæ cursum in eo expenderunt: aduocatos vero vt plurimum ditissimos esse. *Rela.* Ingenue fateor verissimam in omnibus esse positionem. *Aduo.* Si pauperes, quo ergo colore aut iustitiæ vmbra ad magistratus ascendere vultis? † Pauper etenim ab officij publici administratione arcetur. l. ad subeunda. C. de decurion. lib. 10. nam in huiusmodi officijs pauperes, sicut & in militia debiles, magis officiunt, quam prosint. c. quod super his, extra de voto, minusque vtile & honestum est talibus mandari magistratus: maxime quum non desint qui conuenienter rei, & suæ fortunæ, splendorique publico possint creari, vt Vlpianus ait in l. rescripto in princip. ff. de munerib. & hono. quibus concinit illud Aristote. 2. Politicor. Impossibile, inquit, est egentem bene principari, & rursus in 3. Corruptio ciuitatis, ait, est dominiũ pauperum. Vnde Esaiæ, 3. scribitur, mendicus sum & pauper, nec in domo mea est panis, aut vestimentum, nolite me constituere principem populi. Propter inopiã enim multi deliquerunt, & qui quærit locupletari, auertit oculum suum. Ecclesiastici. 27. Hinc Luc. de Pẽna egregius doctor in l. vltim. C. de his qui numer. libero. se excus. lib. 10. columna vltima, non immerito censebat, pauperem, quamuis doctissimum, minimè ad magistratus honorem esse admittendum, refertque Boetium de scholastic. disciplina dicentem, O quam absurdum est magistratuum egestas, quippe quæ fit disciplinæ nouerca, vt ibidem dicitur. Atque ideo nimirum pauper facilè peccare præsumitur. l. vltim. C. de specta. libro. 11. maxime is cui non est victus & vita sufficiens, vt in au-

Positio. 1. aduocati.

Pau... an po... esse iudex

thenti. de defensori. ciuita. post principium. † Plura alia paupertatis incommoda commodaque enarrauit Luc. de Pen. in. d. l. vlt. C. de his qui nu. lib. se excus. lib. 10. col. vltim. Specula. titu de teste. §. 1. Alberic. in l. siquis ad declinandam num. 8. & seq. C. de Episco. & cleric. Tiraquel. in relectione. l. si vnquam, in verbo bona, num. 1. & 2. C. de reuoca. donat. Antonius Melisse. lib. 1. serm. 31. & duobus sequentibus, Stobæus sermo. 93. & 94. † Sed quid in his moramur, cum Imperator in. l. 2. C. quando & quibus 4 pars debea. lib. 10. paupertatis appellauerit vilitatẽ: quasi paupertas vilis sit & ignobilis, quid enim, inquit, tam durum, tamq; inhumanum est, quam publicatione, pompaque rerum familiarium, & paupertatis detegi vilitatem, & inuidiæ patere diuitias? Si igitur paupertas ignobilitatẽ & vilitatem præ se fert, haud dubie magistratus non est capax. † vilis enim & infamis a iudicis munere sicut cæteris dignitatibus repellitur, vt in. l. cũ prætor. §. nõ autẽ. ff. de iudici. l. decurio. c. de decurio. lib. 10. l. si cohorta. C. de cohor. lib. 12. vbi Platea addit cõcordãtes. l. vlt. tit. 5. l. 7. tit. 6. p. 7. Rursus inopia prõpta est in perpetrandis malis, impijsque admissa moribus, funditus perdit ac subuertit vitã. Pauper ad omnia formidolosus est, & se putat ab omnibus sperni: quãuis enim natura studiosus & bonus fuerit, sed pauper, ludibrio habeberis. Hinc iurisperiti præsumunt, nimium pauperes facilè corrumpi posse, quare ab accusatione arcẽtur, vt in l. nonnulli. ff. de accusa. Specula. in titulo de accusatore. §. 1. col. 8. versic. item excipitur. l. 2. titu. 1. part. 7. † Quamobrem iudices cum probatos: tum etiam constitui locupletes, omnia iura præcipiunt, vt authenti. de iudicibus. §. his qui causas, colla. 6. quippe cum de honoribus. siue muneribus gerendis quæritur, in primis consideranda est persona eius cui defertur honor, siue muneris administratio: item origo natalium, facultates quoque an sufficere iniuncto muneri possunt, inquit Callistratus in l. honor. §. de honoribus. ff. de muneri. & honor. † Ita fit, vt ad honores & magistratus consequẽdos diuites præponãtur pauperibus, vt in l. rescripto in principio. ff. de muner. & honor. & l. ad subeũda, & ibi Luc. de Pẽna. C. de decurion. lib. 10. & voluit etiam Andre. de Isernia in capit. 1. in verbo primatibus, de pace iuram. firman. Plat. in l. nequis. C. de dignita. lib. 12. Math. de Afflict. In constitu. regni Siciliæ incipiẽte cultus iustitiæ, colum. 2. in 2. nota. Tiraquel. de nobilitat. cap. 3. numer. 18. Quibus respondet quod Solon in suis tradidit legibus, magistratus nimirum omnes constitui oportere ex nobilibus & locupletibus, vt memoriæ prodidit Aristot. 3. Politico. cap. 10. quemadmodum & apud Indos respublicas optimi ditissimique temperare, iudicia reddere, regibusque assidere soleãt, authore Plinio lib. 6. cap. 19. & Solino collectaneorum cap. 60. quod & Carthaginensium legibus esse constitutum attestatur Aristo. lib. 2. Politicorum cap. 9. Solon etiã, qui leges tulit Athenien-

Margin notes:

2 *Certa incommoda, & re... siue commoda.*

3 *Paupertas vilis.*

4 *Infamis & vilis esse non potest iudex*

5 *Iudices locupletes an constitui oporteat.*

6 *Diuites præferuntur pauperibus in cõsequendis honoribus*

nienſibus magiſtratus omnes cõſtitui decreuit ex nobilibus & locupletibus ex cenſu quingentorum modiorum, & iugorum, vt Phil. refert 2. Polit. c. vlti. Hinc Ouidius lib. 3. elegiarum id probat his carminibus.

Curia pauperibus clauſa eſt, dat cẽſus honores,
Inde grauis iudex, inde ſeuerus eques.

Et libro primo Faſtorum.

In pretio pretium nunc eſt, dat cẽſus honores,
Cẽſus amicitias, pauper vbique iacet.

Quibus etiam nõ parũ conferunt quæ longe a Tiraq. cõgeſta ſunt. d. c. 3. nu. 19. & ſeq. quod ſcribitur Prouer. 19. c. népe diuitias addere amicos plurimos, & c. 22. diuité imperare pauperibus, & in c. 10. Subſtãtia, inquit Sapiẽs, diuitis, vrbs fortitudinis eius, pauor pauperũ egeſtas eorum. Ex quibus facile deduces quæ a te in comprobationé tuæ aſſertionis elaborata ſunt, non obſtare quominus ſententiam inique ab præfecto latam reuocari oporteat. *Rela.* Ingenue equidẽ fateor, reipublicæ expedire, homines habere locupletes, vt in. §. pen. inſtitutionibus Iuſtiniani titulo de his qui ſunt ſui vel alie. iur. vt eis reſpublica regatur melius, quam pauperibus: cæteris tamen paribus id eſſe intelligendũ m aſtruit Philoſophus Politicorum 4. † Verum id mihi exploratum
7 velim, quem intelligis diuitem *Diues quis vere appellentur.*
eſſe. aut hoc verbũ in quo homine ponis? *Aduo.* nempe (vt opinor) in eo qui plures habet poſſeſſiones, pecunias, ſeruos, pecudes, aliaque id genus, hunc ſiquidem merito diuité appellarim, aut cuius omnium fere eſt fama cõſentiens diuité eſſe. *Rela.* Aliud profecto cẽſet Marcus Cicero in paradoxis. c. vl. Animus, inquit, diues, non arca appellari ſolet, quã uis illa ſit plena, dũ te inanem videbo, diuité non putabo. Eũ itaq; Cicero opinatur diuité eſſe, cui tanta poſſeſsio eſt, vt ad liberaliter viuendũ facile contentus ſit, qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet amplius. Animus enim tuus oportet ſe iudicet diuitem, non hominũ ſermo, neque poſſeſsiones tuæ. † Etenim ex eo 8 *Diuitiarum modus metitur ex eo quantum cuique ſatis eſt.*
quantum cuique ſatis eſt, metiũtur homines diuitiarum modũ: filiam ſi quis habet: pecunia eſt opus: duas? maiore: plures? maiore etiam: ſi (vt aiunt) Danai quinquaginta ſunt filiæ, tot dotes magnam quęrunt pecuniam. Qui igitur non filias plures, ſed innumerabiles cupiditates habet, quæ breui tempore maximas copias exhaurire poſsint, hunc quomodo ego appellabo diuitem, quum ipſe egere ſe ſentiat? pauperem eum eſſe potius quam diuitem cenſeo. Is enim, teſte Seneca libro de paupertate, cui cum paupertate bene conuenit, diues eſt. † Nec qui parum 9
habet, ſed qui plura cupit, pauper eſt. *Pauper eſt qui plura cupit, non qui habet pauca.* Quid enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum paſcat aut fœneretur, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda concupiſcit? Et paulo poſt, is maxime diuitiis affluit, qui minime diuitijs indiget. Si ad naturam viues, nunquam eris pauper: ſi ad opinionem, nunquam diues. Cui ſententiæ con-

cinit quod Valerius tradidit lib. 4. c. de abstinentia & ocio. Locupletem, ait, non multa possidere facit, sed modica desiderare. In summa (vt Philoso. docet primo Rhetoricorum. c. 5.) diuitem esse in vtendo magis, quam in possidendo consistit. Vtentis enim operatio est, possessio vero ipsæ di-
10 uitiæ sunt. † Ita vt plurimum fit, vt ipsi diuitiarũ possessores opũ possessione perturbati contumeliatores & superbi existant, per indeque afficiuntur. quasi omnia bona possideant. Ac ideirco cuncta videtur emere posse diuitijs, quas pretium aliorum esse putant. Quod potissimum Aristo. 2 Rhetoricorum. c. 16 procedere concedit in his qui nuper ditati sunt, in quibus magis inesse ait mala omnia: proindeque peiora, nam nuper ditatus veluti nõ castigatas habet pecunias: hanc denique præcedentem causam habent diuitiæ (vt testimonio est Seneca lib. de paupertate in fi.) inflant animos, superbiam & arrogantiam pariunt, inuidiã trahunt, eo vsque mentem alienãt, vt fama pecuniæ nos etiam nocet [illegible] quæ bona sunt diuitias faciũt, di[illegible] audaciam: quæ bona sunt, magnitudinem animi dant diuitiæ insolentiam, Diogenes cũ ei paupertas a quodam vitio daretur: infelix dixit, quid ais, at ego neminem vidi tyrannidem gerere propter paupertatem, omnes vero propter diuitias. Bion dicebat diuitijs operã dantes ridiculos esse, cũ eas porrigat fortuna, illiberalitas seruet, benignitas auferat. Diogenes aiebat, neque in ciuitate opulenta, nec in domo, habitandi locum esse virtuti. Idẽ diuitias fortunæ vomitum appellabat. Homines quibus hærent, sapere non sinunt, sed rapiunt eos ad externa, & a fortuitis temerarijsque euentibus animos suspendunt. Hos tu ad magistratus esse idoneos contendis: nefandum quidem. † Diuites ergo non sunt, 11
qui maiores sacculos habẽt, sed qui moribus, scientia, ac disciplina abundant. c. ex multis 1. q. 3. Etenim si isti callidi rerum æstimatores prata & areas quasdam magno æstimant, quod ei generi possessionum minime quasi nocere potest: quanti est æstimanda virtus, quæ neque eripi, neque surripi potest, neque naufragio, neque incendio amittitur, neque tempestatum, neque temporum permutatione mutatur? qua præditi qui sunt, soli sunt diuites, soli enim possident res & fructuosas & sempiternas. Hæc Cicero probat in vltimo ex suis paradoxis in fine. † Quam obrem Aristoteles Politicorum lib. 2. cap. 12
9. nõ immerito improbauit Carthaginensium legem (quam nuper in tuæ probationem sententiæ adduxeras, qua virtutib9 præditi ad magistratus non deligebantur, nisi & ditissimi essent) quod pretiosiores ea lex faceret diuitias quam virtutes: ac ciuitatem totam ad studium pecuniarum potius quam virtutum conuerteret. Nam quidquid apud ciuitatis Principes habetur in pretio, necessarium est & aliorũ ciuium opinionem subsequi: vbi autem non maximè honoratur virtus, ibi non est possibile firmum optimorum esse in republica statum. Quo circa, inquit, oportet

Diuitum mores tra[...] & [...] uitiarum vituperiũ

Diuites vere sunt, qui moribus, scientia, & disciplina abundant.

Lex Carthaginensis improbata.

oportet eos qui possunt opum è gerere magistratum, assumere ad magistratu probabiliusque fuisset, si author legis opulentiã præstantium virorum aoiecisset, atq; eorum qui in magistratu forent, qui ei prospexisset. † Ea demum sit huius controuersiæ definitio & resolutio, vt medium eligatur inter paupertatem nimiã & opulentiam. Nam si locuples quis, ditissimusque fuerit, alios ue diuitijs seu alijs fortunæ bonis longe superauerit, difficile est vt rationi obediat, neque vllo modo sibi imperari patiatur, sed ipse alijs tãquam dominus imperare vult, superbusque & contumeliosus efficitur: maxime si est ex ignobilibus ortus. Quo fit, vt ciuitas seruorum & dominorum efficiatur non autem liberorum, quod plurimum abest ab amicitia & societate, vt Aristoteles Politicorum 4. cap. 11. author est, quem è nostris refert Socin. in lege. 1. num. 60. ff. soluto matrimo. ex cõtrario autem qui in nimia sunt indigẽtia constituti, deiecto nimium animo vilesque existunt: ex quo fit, vt magistratũ gerere nesciãt, sed ad parendum seruiliter sint apti: quamobrem vt idem Philoso. docet. d. c. 11. Politicorum. 4. bonorũ fortunæ mediocris possessio, est optima omnium existimandã, hæc enim facilis est ad obedientiam mandatorũ. In quocunque enim hominum cœtu neque inopiæ neque diuitiæ sunt, huic iustissimi mores adeunt, vt diuinus ille Plato astruit lib. 34 de legibus dialog. 3. colũ. 3. ad medium. Quod & Scipio Aemilianus censuit, cum Seruius Sulpitius Galba, & Aurelius in Senatu contenderẽt, vter aduersus Viriatum mitteretur quorũ alter, ditissimus alter pauperrimus erat: rogareturque ipse Scipio quæ esset eius sentẽtia. Neutrũ, inquit, mitti placet, quia alter nil il habet, alteri nihil satis est, autor Valerius Maxi. lib. 6. c. 4. Reliquũ est vt cętera aduersarij obiecta succidãtur. Iura etenim quæ indigẽtibus vetant mandari magistratus de his pauperibus loqui intelliguntur qui fide, bonisque moribus carent, non qui pecunijs, de his vtique quibus nihil satis est. † Idoneus nempe non tam patrimonio, quam fide æstimatur, vt Pomponius ait in l. si quis stipulatus sit Stichum in fine. ff. de verbo. oblig. quocirca pauper censu & pecunijs nõ ideo minus idoneus cęnseri debet, si vita & moribus diues fuerit. Boni siquidem mores pręstant diuitijs l. scire. §. vltim. ff. de tuto. & curato. datis ab his. l. suspectum, & ibi Bart. ff. de suspect. tuto. §. vlt. institu. de suspectis tutori. † Rursus, vt in Prouerbijs Salamonis habetur cap. 19. melior est pauper qui ambulat in simplicitate sua, quã diues qui torquet labia sua & insipiens. Et paulo post, homo indigens misericors est. Rursus ibidẽ. Melior est pauper iustus, quam vir mendax, quæ res si in contentionem venit. Themistocles est author adhibendus (vt cum Cicerone loquar officiorum. 2. num. 104.) qui cum consuleretur vtrũ bono viro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret? ego, inquit, malo virum qui pecunia egeat, quam pecuniã quæ viro: hui itaque omne iudicium, vt idem Cicero subdit, nõ quam

Marginal notes:

13 Magistratus ex pauperibus ne an diuitibus constituitur oporteat.

Responsio ad obiectiones.

14 Idoneus non tã patrimonio quam fide æstimatur.

15 Pauper quando diuiti præstatur.

Locuples, sed qualis quisque sit, quapropter qui præficiendi sūt, scientia moribus & disciplina esse diuites oportet, vt in cap. Calcedonense. 1. quæst. 3. Atqui paupertas homines, teste Democrito, & in artibus præstantiores, & in rebus ad vitam pertinentibus prudentiores, reddit, grauis enim est sapiendi magistra paupertas. Rursus vt apud Stobæum legitur sermone. 39. Diogenes paupertatem dicebat virtutem esse per se doctā, quid enim, inquit, putas propter abūdantiam potius, quam inopiam prohiberi a literarum studio? An non vides pauperrimos vt plurimum philosophari? Diuites vero propter pecunias magnis occupationibus detinentur. † Sed

16 *Paupertas nobilitatem an & quando faciat amittere.*

neq; illud oberit, quod leges pau pertatem, vilitatem appellent, quæ nobilitatem amittere facit, illud quippe verū non est vt Bar. asseruit in l. 1. num. 47. C. de dig. lib. 12. vbi dicit, quod diuitiæ nō possunt dare, nec paupertas auferre nobilitatem. l. humilem. C. de incest. nup. vbi Bald. post Pet. de Bella. adnotauit, & Calca. cōs. 8. colu. 7. vers. & ex supradictis. optimus est ad id tex. in cap. significantibus, extra de officio delegat. Felin. in c. ad aures col. 1. de rescript. Tiraqu. l. de nobilit. c. 25. num. 5. qui inibi nu. 1. asseruerat contrarium tenuisse Bart. in d. l. 1. in fin. & Plateam. C. de digni. Bart. Socin. cons. 246. eleganter & subtiliter, lib. 2. num. 3. & Benedictum in repet. cap. Rainuntius, in verbo & vxorem nomine Adelasiam num. 966. de testa. & alios quos ipse refert qui tamen nō id simpliciter asserue-runt, sed ita demum, si pauperes artes viles exercuerint, hoc exercitium ignobiles eos nimirum & viles reddit. Cæterū neque prædictis oberit quod ab Esaia. c. 3. & ab Aristo. Boetio, & alijs scriptum est, quos supra eodem cap. num. 13. retulimus, ij nanque & leges non paucæ eodem loco citatæ, egenum & pauperem prohibent esse magistratum: de his etenim pauperib9 intelligere oportet, qui in nimia sunt indigētia constituti, quiquidem deiecto sunt nimium animo, proinde que viles existunt: quo fit, vt magistratum gerere nesciant, sed ad parendum seruiliter sint apti, vt Aristo. a t. 4. Politicorum. c. 11. litera. 53. l. 2 titu. 9. par. 2. neque facīt virtute esse præditos, nisi opū sint adminiculo suffulti saltē mediocri, ex Peripateticorum sententia, sic Iuuenalis ait: Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat Res angusta domi. atque idem scribit Horatius sermonum lib. 2. satyra. 2. Et egenus & virtus nisi cum re, vilior alga est: & Ecclesiastes. 7. Vilior est sapientia cum diuitijs, & magis prodest videntibus solem. † Nam &

17 *Paupertas nimia deiectum & vilem animum reddit.*

si vera perfectaque commendatio ab animo est, honestisque ab actionibus & virtutibus: perinde vt laus arboris a fructu maxime est & fruge, exornatur tamen arbor ipsa & fructus eius præcipue a frondibus ac ramis, qui neque ab æstu, neque ab alijs aeris iniurijs tutus esse potest absque frondium beneficio & ramulorum: nihilo etiam minus felicitas ciuilis ac virtutis ornatus, & tanquam cōdimentum, a bonis fortunæ atque externis existit:

18 *Virtus illustratur fortunæ bonis externis.*

vsu

vſuq; veniet homini felici, id eſt, plurimis ac maximis virtutibus inſtructo & culto, abſque bonis externis, quod aquilæ implumi, ac ſine pennis, vt non ornatus ei deſit plumarum ſolùm ad decorem, verumetiam pennæ deſint ad volatum, id eſt, copia inſtrumẽtũq; ad vſum bonarum laudabiliumque actionum: nam ſi felicitas virtutum in actione & vſu eſt poſita, manca erit omnino exuta fortunæ bonis, ſine quibus virtutes ipſæ, honeſtæque actiones exerceri nequeant. Cum iuſtitia in primis liberalitasque, ac beneficentia erga alios ſeſe exhibeant, vt ſi felicitas ipſa in animi bonis potiſsimum, eminenterque conſtituta ſit, ac ſecundũ eam virtutem quæ perfecta eſt, tamen vt clareſcat ipſa & illuſtretur, ſeque excolat, & maieſtati ſuæ debitum illum & anguſtũ ornatum adiungat externorum, hoc minime præſtabitur ſine acceſione bonorum, vt Iouianus Pontanus elegãter memoriæ prodidit lib. 1. de fortuna cap. 24. etenim felicitatem aſſeruit Boetius de conſolatione, ſtatum eſſe omnium virtutum & bonorum aggregatione perfectum, retulit è noſtris Alber. in l. 1. § . iuriſprudẽtia. ff. de iuſtitia & iure. At diuus Thomas, 2. 2. quæſt. 129. artic. 8. bona externa fortunæ aſſerit cõferre ad hoc vt virtus expeditius operetur, quãuis virtus ſibi abſque fortunæ bonis ſufficiens ſit, teſte Seneca lib. de ira, quod vtique Pontanus ſequitur elegãter que exponit loco nuper citato, authore, more ſolito, tacito, atq; vt Philoſo. ait. 7. Politic. c. 13. nõ magis externa bona cauſa ſunt felicitatis, quam ſi quis bene pulſandi cauſam peti putet magis quam artem. Medium igitur eligendum eſt, vt ne nimium opulenti, neue in ſumma paupertate rerumque omnium conſtituti inopia magiſtratibus præficiãtur, vt & nos quoque ex Ariſto. num. ab hinc. 6. probauimus. Sed hi quibus victus ſit & vita ſufficiens, ne ludibrio habeantur, vt in auth. de defẽſo. ciui. poſt prin. colla. 3. neue ob nimiam paupertatem venales fiant, vt Philo. inquit Poli. 2. c. 7. optimus tex. regni noſtri. 2. part. titul. 18. l. 6. vbi de tenentibus caſtrum loquens ſubijcit hæc verba. E nõ deue ſer muy pobre, porque no aya codicia de enriquecer de aquello que le dieren para la tenencia del caſtillo, & in. l. 2. titu. 9. part. 2. quique ſcientia, moribus, & prudentia diuites fuerunt, vt his rempublicam ſuſtentare valeant, vt in præcitato Canone Chalcedonẽſe. 1. quæſtio 3. Sed quorum rogo adeo eſt probata vita, & noti mores, quam renuntiatorum? quam obrem cum ſcientia, moribus, nimiaque cauſarum experientia abundẽt, cumque eis victus ſit & vita ſufficiens, eſto quod nihil ſuperſit, diuites cẽſendi ſunt, proindeque ad altiores magiſtratus idonei. 19 *Medium eligẽdũ eſt inter paupertatẽ, diuitiemque.*

()

Cap.

Cap. IX. *Magistratus, officia, & honores an sint ambien[...] & plurima congeri[...] [co]ntra ambitiosos.*

Aduocatus.

SEcundo ponitur, Relatores expetunt magistratus, ad quos sane nō modo [...]ferri cupiunt, verum & eos importune efflagitant. *Rela.* Fateor ingenuè, primam positionis perté veram esse: nego autem secundā. At vtranque minime obstare, quamuis sic se haberet tua propositio, probaturum me offero. *Aduo.* Num videamus, apologationibus ne tuis veritatem confundere meā conabere. † Potestas ambienda non est, nā Ecclesiasticus inquit. c. 7. noli quærere ab homine ducatum, neque a rege Cathedrā honoris, & paulo post Noli, inquit, quęrere fieri iudex, nisi virtute valeas irrūpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scādalum in agilitate tua. Adhæc Chrysostomus super Matt. Quicunque, ait, primatum desiderat in terra, confusionem inueniet in cœlo, neque inter seruos Christi computabitur, qui de primatu tractauerit: quo circa, vt Gregor. ait in Registro, locus regiminis sicut desiderantibus negandus est, ita fugiētibus offerēdus. cap. in scripturis 8. quæst. 1. c. ante omnia. 40 distin. l. si quenquā C. de Episc. & cleric. quod nobis Christus insinuat Ioan. 6. quippe qui se absconderit cum regem cū facere volebant, ob idque Paulus ad Hebræ. 5. Nemo sibi, inquit, assumat honorem, nisi qui vocatus fuerit tanquam Aaron: & vt externorum nobis exempla nō desint, Plutar. in vita Numæ Pōpilij col. 4. refert, eundem Pompilium anno ætatis suæ quadragesimo in Regem communi populi Romani cōsensu selectum, legatis sibi missis vt regnum assumeret, ita respondisse: † Omnis vitæ humanæ mutatio periculosa est, quippe cui neque rerū necessariarum quicquam deest, neque præsentium aliquid querimonia dignum sit, hunc aliud nihil quam amentia a consuetis studijs & immutat, & trāsfert, quibus etsi nihil aliud insit, eo tamen, quod certa quæ sunt, incertis præstant. Instantibus autem adhuc legatis atque omni studio rogantibus, ne rursum eos in seditionem ac ciuile bellum misceret, cū alter nemo esset in quē ambæ Romanæ factiones consentirent, neue iacere tantam in se iustitiam, otiosamque esse pateretur, tandem regnum lacessitus suscepisse, secundumque Romanorum post Romulum Regem fuisse susceptum, de cuius Regis laude posset quidē dici quod Cicero in Bruto num. 154. scripsit in hęc verba: Cum honor sit præmiū virtutis, iudicio, studioque ciuium delatum ad aliquem, qui eum sententijs, qui suffragijs adeptus est, is mihi & honestus & honoratus videtur, qui autē occasione aliqua etiam inuitis suis ciuibus nactus est imperium, vt ille cupiebat, hunc nomen honoris adeptum, non honorē puto. † Vtique, vt Seneca inquit lib. 3. de beneficijs. c. 37. hoc est regnū,

1 *Ambienda non est potestas.*

2 *Mutatio omnis vitæ humanæ periculosa est.*

3 *Regnum est nolle regnare cū possis.*

nolle regnare cũ possis. Philosophus tandem Politicorum lib. 2. c. 7. colu. 3. ipsum, inquit, petere magistratum, qui eligendus sit, non rectè se habet. † Oportet enim & volentem, & nolẽtem ad magistratum assumere, si eo dignus sit: id quod & Archadius Iurecõsultus significare voluit in l. munerũ. §. iudicãdi quoque necessitas. ff. de mune. & honor teste Budeo ibidẽ cõtra iuris interpretes aliter intelligentes, nam re vera legislator ait, hominem politicum ac ciuili mouere viuẽtem, vt cætera munera ciuilia, ita iudicandi quoque munus agnoscere, obireque debere, ad idque cogi posse. Nemo itaque (vt idẽ Philo. subdit. d. c. 7.) magistratũ petet, nisi honoris sit affectator, atque pleraque eorum, quæ homines iniuste faciunt, per ambitionem & auaritiam committantur. Ecce quemadmodum ambire, petere, aut expetere magistratus, omni iure & ratione prohibetur. Quinimo eis concedendi sunt, qui sint imperij minime cupidi, alioquin simultas inter æmulos orietur, author est Plato lib. 31. dialog. 7. de repub. vel de iusto, col. 5. post mediũ. *Rela.* Immane profectò pelagus excitasti in quo quidem malim ab alio duci, quæ mea tenuis facultas est, quam dux, nauisque magister esse. Cæterum diuino fretus præsidio submergi, vẽtorumque vi & tempestate iactari non verebor. pro viribusque meis, quæ senserim explicans omnem timorem excutiam. Examinandum itaque a nobis est, vt positioni, obiectisque tuis respondeamus. primũm quid sit ambitio, deinde nunquid liceat petere, aut saltim expetere magistratus, aliaq; munera inferiora. † Ambitio in primis est immoderatus appetitus honoris, vt author est Beatus Tho. 2. 2. q. 131. articul. 1. inordinatus appetitus est, ad honores mũdi sine suffragio temporis, & sine merito laboris velle promoueri, vt deduci potest ex canone miramur, in fin. 61. distin. ita illum tex. appendit Luc. de Penna in. l. contra publicam, pen. col. in verbo ambitione. C. de re milit. 12. inibique ita ambitionem describit: est, inquit, ambitio subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, liuoris parens, vitiorum origo, tinea sanctitatis, excæcatrix cordium, ex remedijs morbos creãs, ex medicina lãguores generans: hæc ille. † Idem ipse Luc. de Penna in l. omnes omnino in fin. C. de decurio. lib. 10. refert Innocen. lib. de miseria humanæ conditionis belle depinxisse ambitiosos. Honores, inquit, ambitiosus affectat, estque semper pauidus, semper attentus nequid dicat vel faciat: quod hominibus valeat displicere, eorumque oculos offendere: humilitatẽ simulat, affabilitatẽ exhibet, honestatẽ mẽtitur, benignitatẽ ostẽdit, subsequitur cũctos honorat & obsequitur vniuersis inclinat frequẽtat curias, visitat optimates, assurgit, amplexatur, applaudit, & adulatur: bene nouit illud Poeticũ, & si plus erit nullus, excute nullum: promptus est & feruidus, vbi placere cognouerit: contrà, remissus & tepidus vbi displicere putauerit: improbat mala, detestatur iniqua: sed alia cum alijs & probat & im-

4 *Magistratus benemeritis vltro sunt offerendi, & cõpellendi.*

5 *Ambitio quid.*

6 *Ambitio sus hic belle depingitur.*

& improbat, vt iudicetur idoneus, vt reputetur acceptus, vt laudetur ab omnibus, vt a singulis approbetur, qui tandem libere agit de principatu quem ambit, simulate inquiens: O quādo principabitur qui fcutus fuerit in iustitia, pius in misericordia: qui non deuiet amore vel odio, qui non corrumpatur prece vel pretio, qui acquiescat simplicibus, qui sit benignus, & humilis, largus, & mansuetus, constans, & patiens, sapiens, & astutus. Hactenus Innocentius. Hi sunt, teste Sallustio in Catilinario, qui ad magistratus obrepunt, falsaque specie, vel probitatis vel doctrinæ ad honores, & vt vulgo loquimur, per hypocrisim assumūtur. Ex quo nimirum Cicero in Pisonem in initio orationis in ip sum L. Pisonē inuehens, Obrepsisti, inquit, ad honores errore hominum, commēdatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil præter colorem, idest, f. fellisti populum Romanum commendatione familiæ cognomento frugi. ita exponit hæc Ciceronis verba Budeus in vltimis in Pandectas annotatio nibus, titulo de cursu publico. l. siquis obrepserit pagin. 44. & vt Philo. ait Ethicorum. 2. cap. 7. & rursus lib. 4. is qui in honorū exuperat appetitione ambitiosus vocatur, qui que magis quam oportcat honores affectat. Quo fit vt magis inuideat, quam qui ambitiosus non fuerit, vt idem Philo. probat lib. 2. Rhetoric. ad Theo dectem c. 10. natura autem ambitiosi nascuntur qui magis amari, & in admiratione omnibus esse cupiunt, vt apud eundem Aristo. lib. 7. Ethicorum ad Eudemium legitur col. 10. † Quo fit, vt ambitio ex superbia oriatur, quā locusta figurat, pedibus quippe cū ambulare nesciat, alasque nō habeat, volare nititur, proptereaq; inanes saltus facit, vt vel sic volare ab alijs deceptis credatur. Tāta est locustarum impudens ambitio. Tales nimirum sunt superbi, qui cum virtutes non habeāt quæ illos in altum subleuēnt, nituntur tamen ambulare in magnis & in mirabilibus super se, vt scribitur Psal. 130. Ambiuntque primas Cathedras, & cupiunt ab omnibus vocari Rabbi, Matthæi 23. Atque in hunc sensum verba scripturæ Ioelis. 2. interpretatur Alfonsus a Castro super Psalm. 50. homilia. 1. fol. 11. Reddam, inquit dominus, vobis annos quos comedit locusta, bruchus, rubigo, & æruca, quibus animalibus quatuor ait significari vitia, quæ totum mundum deuastant, nēpe Superbia, Gula, Auaritia, & Luxuria: vt ibi per eum. † Ambitiosus perquam timidus est, cumq; dies subest comitiorum, honoris que amplissimi contentio, omnia non modo quæ repræhēdi palam, sed quę obscure cogitari possunt, timet, rumorem, fabulam fictā falsam perhorrescit, ora omnium intuetur, inquit Cicero in oratione pro Milone numer 32. Quapropter si manifeste non audet, clanculo serpit, & fraudulenter ingreditur, & per adulationem. † Quæ quodāmodo est esca perditionis, vt in canone sunt nonnulli. 46. distinct. vtique ab adulatoribus tanquam a peste fugiendum est. Plus quippe nocet lingua adulatorū, quam manus

6 *Superbus & ambitiosus locustæ comparatur.*

7 *Ambitiosus perquā timidus.*

8 *Adulatio est esca perditionis.*

interfectorum vt Diuus dixit Augustin. super Psal. 69. Homo insuper qui blandis, fictisquè sermonibus loquitur amico suo, retè expãdit gressibus eius, Prouer. 29. Porrò vt Seneca ait ad Lucillum lib. 3

9 epist. 7. † Omnia vitia in aperto leuiora sunt, morbi quoque tunc ad sanitatem inclinãt, cùm ex abdito erumpunt, ac vim suam proferunt. Quo circa & auaritiam, & ambitionem, & cætera humanæ mẽtis mala, tunc ait esse perniciosissima, cùm simulata sanitate subsidunt: † vtquè tandem plurima

Vitia omnia in aperto leuiora sũt.

10 vnico verbo comprehendam, ambitione nihil Republicæ perniciosius: quippe quæ seditiones pariat, vt diuinus ille Plato admonuit lib. 31. de Republica, vel de iusto, dialogo. 7. col. 5. & Cicero in oratione contra Rullum, nu. 89. Postremò res quidem miserrima est, teste eodem autore officiorũ, lib. 1 num. 123. Quãdoquidem, vt Seneca ait lib. de beneficijs. 2. c. 27. non patitur quenquam in ea mensura bonorum conquiescere, qua quondam eius fuit impudens votũ: nemo ambitiosus agit de tribunatu gratias, sed queritur, quòd non est ad preturã vsque perductus: nec hæc grata est, si deest Consulatus, nec hoc quidem ei sat est, si alius est vltra se. Cupiditas se porrigit, & felicitatem suam nõ intelligit, quia nõ vnde venerit respicit, sed quò tendat. † Quid non mali adfert ambitio? audi Budeum in primis in Pandectas annotationibus tit. pro socio lege. 3. pag. 272. Cũ multi, inquit, sint gradus honorũ, natura autem comparatum sit, vt ambitiosissimus quisque Genesim se summam habere persuasum habeat: quidam aucupanda omnium gratia, colligenda comitatis fama, auram quandam popularitatis excitaturos se sperant, qua vel ad summum honorum apicem, aut tractim, aut persultim, per varias rerum inclinationes attolluntur.: ita nulla prope cura vectorum rectores clauum sibi nõ multitudini moderantur, nec tam officij quàm commodi rationem habendam esse putant. Qui mores cousque inoleuerunt, infelicitate præteritorum temporum, vt huiusmodi popularitatis aucupatio, prudentia summa vocitetur. Sed sit hæc prudentia, quando ita magnis viris visum est, modò hoc constet apud omnes, vtiliore ista quã honestiore prudentia neruos omneis imperiorum succisos esse, feruorem omnem charitatis publicę priuatæquè extinctum, omnes spiritus magnitudinis animi fractos, omnia publica iura prodita, Magistratuum denique maiestatem inminutam ac prostitutam esse. Et pauló post: Hi sunt denique, inquit, qui ad prima subsellia non euadere, sed repere, atque arduum quodque incœptum, non corona, aut operibus expugnare, sed cuniculis artequè Synonia solent, vulpina pelle peruincentes, id quod Herculibus leonino tergore amictis, etiam desperandum esset. Atque hos pseudocatones vtilitatem velis remisquè (quod aiunt) consectantes prosequitur surgens pupi ventus eunteis: vsque adeò præ sentissima numina coluisse eos constat.

Ambitio miserrima res, & Resp. perniciosissima, & insatiabilis.

11

Ambitionem plurima concomitantur mala.

Contrà autẽ qui antiquissimam curã honestatis habent, hos omni

ni vêto fauoris destitutos, ad scopulos etiam offensionum impingere, in vadisquè inopię, & interdum egestatis adhærescere videmus. Hoc verô quid est aliud tandem, quâm fortunæ triumphantis, virtutis triumphatæ atque traductæ spectaculũ edere bonis omnibus lamentabile? Hactenus Budeus. Denique quisquis ambitiosum & auarum ingenium habet, vt est Euripidis sententia, nihil ille iustum sapit, nec cupit: difficilisquè est amicis & toti ciuitati. Sed hæc de ambitione in genere sufficiant.

CAP. X. Possint ne licite peti Magistratus, cæteraquè publica munera, quauè officia vendi poßint, insinuat.

SEcundo loco pollicitus fui, eam me quæstionem examinaturum, vtrum Magistratus peti, expetiuè possint, aut alia quæcunque munera, quo facilius ad tuam queam respondere positionem, quare promissa adimplens, † Primum an peti possint exquirendum est. Quo in genere plures insunt species: aut enim Magistratus petitur, aliudue munus, aut quod vulgo dicitur officium iurisdictionem habens, aut quod iurisdictione careat: aut petitur à principe, aut ab alio inferiore, aut petitur prece vel pretio, & harũ specierum singulæ nuncupatim â nobis exponendæ sunt. † Et primum á Principe Magistratus impunè peti posse precibus oblatis, indubitati iuris est. l. 1. ff. ad legem Iul. de ambitu. quia in Principe cessat eadem l. Iulia. † Nam ad eius curam Magistratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem, vt ibidem dicitur, & in authen. de defenso. ciuita. §. nos igitur, collat. 3. & in auth. vt iudi. sine quoquo suffrag. §. illud videlicet, collat. 2. notat Bart. & cæteri in l. 1. ff. de damn. infect. Innocen. & alij in cap. cum accessissent, extra de constit. quod prosequitur latè Petrus Nunius de exequendis mandatis. c. 1. Couarruu. lib. practicarum quæstion. c. 1. Iurequé nostro Regio hoc potissimum probatur ex l. 2. tit. 4. p. 3. & l. 2. tit. 1. & l. 22. tit. 9. p. 2. & l. 1. tit. 15. lib. 2. ordin. & l. 1. tit. 1. cod. lib. † Pretio item peti potest à Principe Magistratus, iuxta eius absolutam potestatem, quippe cùm iure diuino hoc prohibitum non sit, sed tantum ciuili, cui princeps supremus nõ subest. l. Princeps. ff. de legi. author huius est Bald. in l. Barbarius, num. 6. versic. veniamus. ff. de officio Prætor. cui sententiæ acquieuit Guill. Benedict. in repetitio. cap. Rainũtius, in verb. Duas habens filias, nu. 52. de testam. & Chassaneus in Catalogo gloriæ mundi. 1. parte. 60. considera. quã quam id congruum minimè videatur, vt l. digna vox. C. de legi. authore Salicet. in l. 1. nume. 3. C. ad leg. Iuli. de ambit. ne quodammodo dicatur iustitiæ venditionẽ tolerare, vt Iustinianus innuit in auth. vt iudi. sine quoquo suffrag. §. 1. & §. eos autem. Quod Domin. Soto de iusti & iur. lib. 3. q. 6 artic. 4. in responsione secundi argumenti latissimè omnium discutit, & Mart. ab Azpilcueta in manuali. c. 25. nu. 7.

Aut

1 *Magistratus peti, necne possint?*

2 *Magistratus à principe peti possũt impunè.*

3 *Magistratuum creatio ad principẽ spectat.*

4 *Magistratus a principe cui libuerit cõcedi potest pretio intercedente.*

Marti.ab Azpilcueta in Manuali.c.25.nu.7. ¶ Aut petitur † magistratus, aliudue minus ab inferiore a principe, nimirum a præfecto prætorio, aut ab alio conferendi magistratus potestatem habente. Qua in specie subdistinguendum est, refert enim, an munera petantur iurisdictionē annexā habentia, aut vero alia simplicia & absque iurisdictione, quod si iurisdictionem habentia petātur, ambire, nec aliquid suffragij loco dare licet impune, vt in l.1.ff. ad l.Iul.de ambi.ne contrarium facientes in legem Iuliā ambitus incidant. † Ij siquidem in eam legem incidere dicebantur olim, qui virtuti aut meritis diffidentes Romanas tribus, earumque singulos circumire solebat prensare dextras, rogareque vt se suffragijs adiuuarent, quorum misericordiam vultu, habitu, sermone, denique modis omnibus captabant, eosque largitionibus quandoque aut pollicitis corrumpebāt, ob idque ambitus crimen & olim erat & nunc est, honoris malis artibus affectati, quod seuerissimis apud Romanos legibus coercebatur. † Et demum Iustiniana cōstitutione sub pœna quadrupli eius quod perceperint prohibetur officiorum venditio aut pro eis quæuis quoquo modo perceptio, vt in authen. vt iudices sine quoquo suffrag. fiant. §.1.& §.sic igitur, collat.2. ne tandem venditio cedat in subditorum incommodum & grauamen, vt ibidem dicitur, & & in l.quisquis.C. si cert. petat. Atqui legibus.12.tabularum constitutum fuit in hæc verba, Donum ne capiunto, neue danto, neue petenda, neue gerenda, neue gesta potestate: quique earum rerum migrasit, noxiæ pœna par esto, quasi dixisset, virtuti vltro sunt offerendæ, non autem pecunia redimendæ dignitates, & publicæ administrationes. Neque igitur in designando, neque in gerendo, neque in deponendo magistratu pecuniaria corruptio interuenire debet: ita eam legem exposuit Oldendor. in legum.12.tabularum cōmento titul.2.cap.16. num.2.qui subdit, initio magistratum precibus ambire licere, deinde cœpisse redimi pecunia suffragia, quod vltimum præcitata lege prohibitū est, tandem cum ambitio & largitiones miscerentur, vtrunque sublatum est per leges Iurisconsultorum & Imperatorum in tit. ad legem Iuliam de ambitu, & quod ea le subijcit lex, quisquis earum rerum migrasit, noxię pœna par esto, exponit Cicero, si quis excesserit modū horum statutorū, in suo quisque vitio plectatur, ius capite, auaritia mulcta, honoris cupiditas ignominia saucitur. In quarum legum cōfirmationem plurimæ sunt factæ in regno Franciæ constitutiones, quas refert Guillel.Bene. in repet.c. Raiuntius, in verbo duas haben filias num.56. quam plurimæ etiam hoc in regno, vt in l 27.titul.2. lib.7. ordina.& in l.1.titul. 1.lib.7. in capitibus curialibus trasumpta ex cap. 22. in comitijs Pincianis anno.1523. & iure communi est text. in l.Bachij.C.de murilegulis lib.11. vbi glos. dicit illud esse simonia cum facit tex.in cap.lege Iulia.& cap. vlti.1.quæst.1.tex.est in c.1.iūcta

5 *Officia an petipossint ab inferiore a Principe.*

6 *Ambitus quid.*

7 *Officia iurisdictionem habētia vendi nō possūt.*

Lex.12.tabul.

glos. in verbo consuetudines, de magistr. facit etiam glos. in l.1.ff. ad.l.Iul.de ambi.vbi Bar. inquit, ambitum iure ciuili idem esse fere, quod symonia iure canonico, quãdo ambitus cõmittitur in pecuniaria munerum publicorum redemptione, cui accessit Socin. consil. 146. viso processu agitato, nu.2. 1. part. 8 † Ex quo Bar. in l. licet pro hærede.ff. siquis omis. caus. testa. dixit. Qui ad cõsequẽdum officium aut prębendã pecunias dedit, habere dicitur officium aut præbendam titulo lucratiuo, quandoquidem causa iure improbata fuit consequutus: id quod & Bald. consensit in.l.1. num.7. C. siquis omissa caus. testa. nam vt ipse ait, quidquid per symoniam alicui abest, nõ debet reputari damnum, quia turpiter abest, vnde officium aut præbenda haud dubie impetrari potest, quia titulus ei non censetur onerosus, imo impetrari potest vt vacans, cum symoniacus titulũ non dicatur habere, iuxta glo. in cap. nisi cum pridem, in princ. extra de renũtia. & Guill. Bened. in c. Rainũtius, in verbo duas habens filias, num. 58. de testamen.

Officiũ titulo lucratiuo quis consequi dicitur, licet pecunia id cõsequutus fuerit.

9 *Aduo.* † Quid si digno & benemerito vendatur? *Rela.* Adhuc perniciosissima reipublicæ videtur esse venditio: nam teste experientia, quæ omnium est magistra rerum, ex tali honorum, munerumue iniqua impetratione quam plurima dietim dãna prouenire cernimus. Quandoquidem principatus quem ambitus aucupauit, etiam si moribus aut actibus neminem offendat, ipsius tamen initij sui est perniciosus exemplo, vt in d. auth. vt iudic. sine quoquo suffra. fiant, colla.2. §. considerandum, ibi: Etsic vno principio illicito dato, necesse est, &c. Quando quidem difficile est vt bono peragãtur exitu, quę malo sũt inchohata principio. c. principatus. 1. q. 1. quam sententiam fulcire videtur text. in cap. vltim. ibi, Quem, vt dicunt, fuit minus canonice assequutus, de accusat. cuius rei plura tradit exẽpla Guill. vbi supra nu. 55. Vsq, adeo est horum munerum venditio prohibita, quod contra dantem pecuniam pro munere consequendo, præsumitur omne malum, vt Bart. & Ioa. Pla. adnotarunt in.l.2. C. de murile. lib. 11.

Officia benemeritis an vendi possint.

† Cuius potissima ea est ratio, nẽpe quod iurisdictio est iuris publi. vt in l.1.§. pub. ius. ff. de iusti. & iur. & sicut patria potestas inęstimabilis est, vt nu. in l. filię. C. de colla. ita & potestas & magistratus. At cui dubium est, neminem posse vendere quæ in patrimonio suo non sunt, neque esse possunt? vt in l. inter stipulantẽ. §. sacram. ff. de verbor. oblig. & in l. apud Iulianũ in fin. ff. de lega.1. quam rationem Bal. tradit in cap.1. de allodijs in vsibus feudorum nu.3, & rursus in c.1.§. ex eadẽ, de lege Corradi. nu.2. vbi contrariũ cõsuetudine esse vsurpatum asserit: castra enim & villę cum iurisdictione venduntur, quæ cõsuetudo vincit legem, vt in cap. Obertus de feudi cogni. 10

Iurisdictio quare vendi prohibetur.

† Sic etiam eadem ratione officium tutellæ acquiri non potest pretio accedẽte, vt in.§. siquis tutor, inst. de suspe. tuto. & in.l.1 § item solent. ff. de officio præfecti vrbis, sicut nec feudũ, vt in.c.1.§. calidis de prohi. feu. ali, per Fede. & per 11

Pretio acquiri non possũt tutela, feudum, nobilitas, seu hidalguia

& per Bald.in l.vltim.C.de suis & legi.hæredi.ita etiam nec nobilitas, quam Hispani fidalguiam appellamus, pretio acquiri potest, vt in l.12.tit.21.part.1.vt Petrus Nun.respondit.9.responso.

12 *Magistratus pretio nullo interueniente, quando petipossit.*

† Cæterum si pretium nullũ aut promissio interuenerit, sed simplex petitio & postulatio magistratus, si per modum iustitiæ nihil est quod prohibeat, vt si electus aut postulatus confirmationem petierit.c. cupientes de electi.lib. 6. aut petitur per modum virtutis, & tunc concedi, nõ impetrari consueuit, vt in l.2. in fi. ff.de orig.iur.aut ambitione magistratum haberi cõtenditur, & eo modo nec impetrari nec concedi conuenit, imo tanquam temerarius repellitur qui de se præsumit, vt in l.1.ff.ad l.Iul.de ambi.aut dubitatur qua mente petat, & in dubio præsumitur contra eum qui inuerecunde petit, tamen si concedatur, licet retinere, vt in l.Barbarius, vbi Bart. ita distinguit nu.2.ff.de officio præto. cui accedit Abb.in cap.tuam col.pen.de æta. & quali. *Aduo.*

13 *Officia iurisdictione carentia an vendi peti ve possint.*

† Quid igitur statuis in cæteris, nunquid peti prece, pretio, aut alio quouis modo poterũt? *Rela.* Hoc sane mihi expeditissimum est, iure communi imperatorum officia eiusmodi temporalia iurisdictione carentia non modo peti posse prece palam, verum & clam mediante suffragatore, & non tantum solo verbo & importunis precibus, sed & pretio interueniente, vt in l.1.in princ. & in.l.totius.§.1.ff. de pollicita. & ita ex eis legibus expẽdit Sali. in.l.1.nu.3.C. ad.l. Iul. de ambi. licet Bar.post Ioa. in l.Barbarius num.2.ff.de officio præto. videatur innuere contrariũ, cui accessit Abb.in.c.tuam, de æta.& quã li.pen.colu.imo quamuis palam fieri permittatur, non tamẽ clã; quippe cum contra illum præsumatur, qui ex mala consciẽtia timet exire in publicum, vt in.l.1. C.de famo.libell.attamen cũ Salicet.tenet Chassaneus in catalogo gloriæ mundi.1.part.60.consideratione.3.col. ad mediũ, quibus ipse libenter accedo, non enim refert, quando fieri aliquid prohibetur, palam illud, aut clã fiat, licet contrariũ voluerit glo. in.§.sunt præterea, insti. de publi.iudi.ibique Ang. & glo.in l. Barbarius.ff.de officio præto. & in l.hoc iure.ff.de donatio. & in in l.quæ vtiliter.ff. de nego. gestis.Alberic in l.vnica.C. ad leg. Iul.ambi.

Cap. XI. Officia tabellionatus, aliaue iurisdictione carentia, vendi nec ne possint, examinat.

Aduocatus.

QVID † autem iure nostro regio? *Rela.* Officia tabellionatus, aut alia quæcunque officia publica iurisdictione carentia vendendi minime prohibentur, quia nulla lege eiusmodi vẽditio inhibetur, tacite ergo permissa videbitur. Quinimo leges non paucę regni huius innuunt, & a contrario sensu probant, isthæc officia locari, vendique 1 *Tabellionatus officium vendi potest.*

 posse,

posse, seu, vt rectius dicam, renunciari in fauorem eius, qui pretium obtulerit. Quod de locatione diximus, probat tex. in l. 27. titu. 2. lib. 7. ordinatio. vbi lex prohibet officiorum iurisdictionem habentium locationem: a contrario ergo sensu officia iurisdictione carentia locari poterunt: quod argumentum in iure cōstat esse validissimum, vt in l. 1. § . huius rei. ff. de officio eius cui mand. est iurisf. cum pluribus similibus. Venditionē atem fieri posse probatur in l. iii. titu. 1. lib. 7. in capit. comitiorum, trāsumpta ex. cap. 23. in conuentu Pinciano habito anno 1523. cuius sunt hęc verba. *Mādamos, que no se pueda comprar, ni vender oficio de juridiciō en nuestra Casa y Corte, ni fuera della*: ergo a contrario sensu, cætera officia iurisdictione carentia vendi poterūt aut pretio renunciari, quod expresse probat tex. in l. 3. titu. 15. lib. 2. in capitibus comitiorum, cuius verba sunt. *Y mandamos que quando los escriuanos renunciaren, o vendieren sus oficios, seā obligados a traspassar sus registros y escrituras al que sucede en el oficio*. cuius legis dispositio transumpta fuit ex c. 67. comitiorū Madrid anni. 1534. & Segouiensium c. 88. anni. 1532.

2 *Pragmatica. 65 officiorum iurisdictione non prohibentis verus intellectus.* † Quibus non parum adstipulatur tex. in l. 65. in regijs pragmaticis, qua disponitur, officia iudicum, executorum, decurionum, ędilium, iuratorumue cuiuscunque ciuitatis aut oppidi huius regni vendi minime posse, atque si quouis quæsito colore vēdantur, licet confirmationem obtineant regiam, ementes ad illa admitti non debere, habent siquidem eadem officia quodammodo iurisdictionem. At vero, inquit text. in alijs officijs iurisdictione carentibus, vt in procurationibus comitiorum, vel in tabellionatu publico, quorum electio ad ciuitates ex priuilegio seu consuetudine spectat, diuersum statuitur, quippe cum decuriones aut cæteri officiarij, ad quos hęc electio pertinet, non quidē possunt suffragia vēdere, neque subornati aut rogati ea præstare, ne inhabiles minusque idonei ad ea administranda admittantur. Nō tamen prohibet constitutio illa tabellionem aut procuratorem præfatum alij vendere, aut in alterius idonei fauorem renunciare, imo permittere videtur, cessat enim ratio in l. expressa. Electoribus quippe nō aufertur ex hoc libera facultas idoneum eligendi, minus ve dignū, maleque meritum repudiandi. Neque eos cupiditas flectere, aut affectio ab æquo deuiare poterit, nihil cum ipsi acceperint. Qua nimirum ratione cessante, cessare debet eiusdem legis dispositio vt in l. adigere. § . quāuis. ff. de iure patro. c. cum cessante, de appella. cum alijs. Rursus eadem lex appenditur ad medium, quandoquidem cum de officijs loquatur iurisdictionem habētibus, prohibet duplicem vendendi modum, & ipsorummet officiorum, & suffragij ad eorum electionem præstādi, quando autem agit de officijs iurisdictione carentibus prohibet dumtaxat suffragiorum venditionem, quam distinctionem minime faceret, si in vtroque casu idē statuere voluisset, ex quo nimirum hoc in foro regio, cum scri-

scribis seu cameræ regiæ tabellionibus, eodem iure vti cernimus: hi siquidem impune officia quibuslibet vendunt, & non modico precio quidem, sed octo millibus ducatis, sic appellant, aureis & amplius, quos tamen regij senatores non admittunt, nisi admodũ sint idonei. *Aduo.* † Correcta igitur erit lex regni 49. col. 19. in pragmaticis, quę prohibet officij cuiuslibet renuntiationẽ fieri extra patris aut filij idonei personam, & quando ita fiat, ad huc ex principis arbitrio, ait lex, pendet talis renuntiationis admissio. *Rela.* Ita prorsus, nam per nouiores leges admittitur in quascunque personas renuntiatio vt ex lege. 66. & alijs regijs pragmaticis deducitur. *Aduo.* † Asseruisti officia procuratorum regni ad comitia vocati posse pecunia interueniẽte renũtiari. in contrarium tamen est expressus tex. in l. 3. titu. 11. lib. 2. ordinationum, quod nulla posteriori lege immutatum inuenio. *Rela.* Ingenue fateor huiusmodi officia vẽdi aut, precio renuntiari nõ posse iuxta antiquarum ordinationum leges, posset tamen aliud attentari regia pragmatica. 65. inspecta, appensaque, vt paulo ante expendimus. Sed quia durum & iniquum est per argumenta leges corrigere, mihi semper arrisit tua assertio nimirũ, quod vendi non possit munus istud, nec pretio interueniente in alicuius gratiam renuntiari. Nam si id officialibus iurisdictionem habentibus prohibetur multo magis & curiæ procuratoribus, quorũ consilio & applausu leges fiunt, vt in l. 66. in pragma. cum sic ait, *La qual mandamos que aya fuerça de ley, como si fuesse hecha y promulgada en Cortes con acuerdo de los Procuradores de las ciudades y villas de nuestros Reynos*, quãuis me latet quidem an errore scribentis ea verba, *con acuerdo*, apposita fuerint, non enim eorum consilio leges promulgantur & conduntur, sed ad eorum petitionem, vt in l. 43. in pragmatic. vtcunque tamen fuerit, id perpetuum est, praxique foreńsi receptũ, vt renũtiatio huiusmodi pręmio, vel spe præmij facta nequaquam admittatur, & ita hoc in foro regio fuit definitum in causa inter Ferdinãdum Ninium & Ludouicũ Godinez super Curiali procuratione agitata, in qua Ninius obtinuit, Ludouico excluso ob renuntiationẽ in eũ spe præmij factam. † At in tabellionatus officio secus, quippe quod potius sit oneris & nudi ministerij, quam iurisdictionis, vt late probat Oldrad. consi. 75. & pulchre Andr. de Isern. in titu. quæ sint regalia, in parte ad iustitiam expediendam: & quod iurisdictione careat, adnotauit Innocen. in cap. cum a nobis de testib. Felin. in cap. ex literis num. 1. de fide instrum. Bald. in l. vltim. nu. 19. C. de edendo. *Aduo.* Officia scribarum seu tabellionum vendi non posse audio, nam licet possint renuntiari in fauorẽ emptoris, est tamẽ in libertate principis admittere renuntiationem in fauorem illius, vel alterius: c. admonet, & c. quod in dubijs, de renuntiatio. l. 49. cap. 19. in pragma. † Quum igitur venditio dependeat a voluntate superioris, censetur impossibilis. l. apud Iulianum

Marginalia:

3 *Officij renuntiatio in quos fieri debeat.*

4 *Procuratorum curialiũ officia an vẽdi possint.*

5 *Tabellionatus officiũ est potius oneris & ministerij quã iurisdictionis.*

6 *Tabellionatus officia an vẽdi possint.*

7 Impossibile an reputetur quod a principis pedet volũtate.

Iianum. §. constat. ff. delega. pri. Aimon Crauet. cons. 233. num. 1. & in l. continuus. §. cum quis. ff. de verbo. oblig. *Rels.* Non semper id quod a principis voluntate pẽdet, est impossibile, sed quod non solet cõcedere, id vero quod facile princeps concedere cõsueuit, nõ est dicendum esse impossibile, qualis est licentia vendendi hæc publica munera, quæ facillime impetratur: possibilis ergo censenda est eorũ venditio, quod in. d. §. si constat, satis probatur, dum sic ait: Nec æstimatio eorũ debet præstari, quoniam cõmercium eorum, nisi iussu principis, non fit, cum distrahi non soleãt, si ergo distrahi solerẽt iussu principis, æstimatio eorum præstaretur, id quod ibidem notare vidẽtur Franc. de Alber. Cuma. Paul. & Alexand. num. 5. Couarr. in epitome de sponsa. 2. par. in princip. num 8. optimus text. in l. intercidit. ff. de condi. & demonst. l. quidam relegatus & ibi Socin. num. 11. & Lusita. ff de reb. dubijs Roma. in. l. 2 vlt. charta. ff. de re iudi. Rapha. & Paul. in l. continuus. §. cum quis ff. de verbor. oblig. sensit Aretin. in. d. §. constat, quem sequitur Sigismundus Loffredus in cons. 19. num. 9. Socin. iunior cons. 51. vol. 1. colum. vltim. Ripa in l. in quartam nu. 164. ff. ad leg. Falcid. Qui omnes expressim afferunt, impossibile iudicari id quod a principis pendet voluntate, quando non solet a principe concedi: secus si facile concedere soleat vt in l. qui cũ maior, post prĩnc. in verbo, cum nõ facile impetretur. ff. de oper. liberto. l. 1. §. permittitur. ff. de aqua quoti. & æstiua, vbi tx. probat, beneficium a principe concedi solitũ, impetrabile censeri, posseque facile impetrari, iniuriam quę ei fieri nisi concedatur. Ex quo plane constat, paria esse, quod militiæ seu munera publica vendantur, vel libere vẽdi possint, & quod facili licentia principis vendi soleant, vt Couarr. adnotauit in lib. 3. resolutionum cap. 19. num. vltim. † Inibique iuridicum esse ostendit, scribæ & tabellionatus officia, & similia, quæ fuerint per virum matrimonio constante adquisita, quãtum ad eorum iustam æstimationem vxori esse communia & pro parte dimidia, lege regia, eidem cõpetere. Idem eadem ratione adserit in decurionatus officio, facili enim licentia principis vendi consueuit, perinde atque eadẽ officia conferuntur inter fratres, licet pater vni eorum viuẽs emerit, vt refert sensisse Bart. in. l. 1. §. nec castrense. ff. de colla. bono. Bald. & Paul. in l. omnimodo §. imputari. C. de inoffi. testa. Iaso. expressim in l. illud nu. 6. C. de colla. Ripam in d. l. in quartã num. 193. ff. ad l. Falci. Petrus Nunius sequitur. 9. respons. num. 2. † Vbi & ipse Nunius asserit, in officijs huiusmodi decurionatus tabellionatus, & militiæ vendi facili licentia principis consuetis, si ante contractum matrimoniũ ab aliquo ex regali largitione habita, aut alias empta fuerint: mortę viri soluto matrimonio, ex bonis constante matrimonio talis officij hæredibus viri vt capitale deducendam fore, quod ipse admittit dummodo constãte matrimonio vendatur, aut intercedente pretio renuncietur, tunc

8 Officia tabellionatus, decurionatus qui empta matrimonio cõstante an sint cõmunia.

9 Officia eadem ante matrimoniũ empta eo soluto morte viri, ab eius hæredibus vt capitale an deducãtur.

con-

concedit, deducendum esse pretium vt capitale, secus autem esse, si absque renuntiatione legitime facta, officiũ morte viri vacauerit, tunc enim demum amissionis officij, non resarcitur hæredibus defuncti ex lucris habitis matrimonio constante: nã ea tantum damna ex lucris resarciũtur, quæ vel in societate, vel propter ipsam obuenerunt societatem: non quæ casu fortuito, vt in l. cum duobus. §. damna. & §. quidam sagariam, & in l. Mutius ff. pro socio, imo si constante matrimonio, & sic durante societate, damnum culpa mariti obuenerit, vt quia ob crimen aliquod ab eo patratum amisit officium, sibi tantum imputãdum fore, Sabinum & Cassium respõdisse refert Papinianus in. l. si fratres. §. vltim. prope finem. ff. eo. titu.

Cap. XII. Officij tabellionatus renuntiationẽ in idoneum factam, an possit princeps non admittere? & an possit ius quæsitum tollere?

1 *Offi iata bellionatus & decuriona- tu sũt æstimabilia.*

HAEC vtique omnia nulla alia ratione procedunt, quam, quod attenta consuetudine & cõmertio vendendi, & renuntiandi dicta officia interueniente pretio, æstimationem recipiũt, licet sint personalia, ipsique personæ adhærẽtia, quæque per substitutum nequeant exerceri, vt Bald. adnotauit in. l. vni. §. ne autem num. 12. C. de cadu. tollend. & in l. vna. C. de priuileg. dotis, ex quo nimirum ob debitum tabelliones atque decuriones ad creditorũ instantiam compelli possunt officia renuntiare, vt ex eorũ pretio creditoribus satisfiat ibona siquidem officialium esse censentur: quippe quę facili licẽtia & approbatione principis aut alterius electoris vendantur. Quare iniquũ valde censeretur postquam iam tandiu hæc fuit tolerata consuetudo, eum in quem renuntiatũ est, si tamen idoneus sit, non admitere, nec forte posset princeps nedum alius inferior, ad quẽ electio huiusmodi muneris spectaret, eum repellere in præiudiciũ renuntiantis, qui forte prius ex ipsiusmet principis consensu & tolerantia emerat. † Nõ enim potest princeps ius quęsitum alicui sine causa auferre. l. Lutius. ff. de euictioni. l. item si verberat. §. 1. ff. de rei vendica. l. quod semel. ff. de decret. ab ordi. faciend. quin etiã nec cũ causa, nisi dato prius bono cambio. l. 1. C. qui ex cau. serui. pro præmi. lib. accep. l. venditor. §. si constat. ff. com. prædi. l. 2. tit. 1. par. 2. l. 31. tit. 18. part. 3. quod late comprobat Iaso. in. l. Barbarius, super glos. in verbo multo magis, col. 6. & sequen. ff. de officio præto. & in. l. 1. ff. de legib. omnium latissime Felin. in cap. quæ in ecclesiarum num. 33. & pluribus sequen. extra de cõsti. Aymon Crauet. consil. 135. num. 17. rursus consil. 241. num. 12. 13. & 20. Quinimo legem condendo contra certas & singulares personas facere minime posset, absque restauratione damni eis obuenientis ex amissione iuris sibi iam quæsiti. l. si priuatus ff. qui & a quibus. Bart. in. l. Antio-

2 *Princeps an iusquæsitum possit auferre?*

tio hēsium.ff.de priuil.credi.& in l.totius.§.1.de pollicita.† Per legem autem generalē bene posset auferre ius quibuscunque per sonis acquisitū, vt in l. véditor. §.constat.ff.commu.præ dio.hęc Bart.in.d.l.totius.§.1. & consil. 172.dubio nu.1. Aimon Crauet. cons.135.num 30.ex l.tamen per Bart.citata,arbitratur enim Ias. in d.l.Barbarius col.8.ad mediū, adhuc ista in specie pretium fore damnum passo resarciendū,contra sententiam Alexand.cōl.190. mature digestis his quæ in themate continétur lib.2.nu.17. Deci in cap.quæ in ecclesiarum nu. 21. de constit. *Adue.* Asseruisti principem non posse eum cui tabellionatus facta fuit renūtiatio, si idoneus fuerit,non admittere, quippe cum eius tolerantia & cōsensu renuntians forte id officiū obtinuerit. † Sed tamen hac eadem ratione, vt meafert opinio, principi licebit reijcere, si quidē princeps sine causa auferre potest id,cuius ipse fuit causa vt acquireretur, ex Angeli sententia in l.Antiochensium.ff.de priuileg credi. & Paul. Castrens. in.l. rescripta. C. de preci. imper. offer. & faciunt plurima quæ in eā rem congerit Rod. Xuar. allegatione.12.col.pen. quo idem ipse Ang.in l.Lucius.ff.de euictio. ait,Imperatorem posse auferre sine causa rem ex vsucapione seu præscriptione acquisitam, quia modus iste acquirendi ab eo inuentus, ab ipsomet auferri potest sine causa, cui cōcinit quod dixerat Bald in l.vltim.num.8. C.sententiam rescind.non posse,nempe quod quædam sunt iura,quæ quis potest acquirere cōtra principis volūtatem,quia iure gentium acquiruntur:hæc sūt dominia,quæ iuris ciuilis adminicula non desiderant, quæ sane princeps sine causa auferre non potest.l. Lucius.ff.de euicti l.qui solidum.§.prædium.ff. de lega.2. quædam vero sunt iuris ciuilis,vt iudicia & sententiæ, vt insti. de obliga. in princ.& in istis potentior est authoritas principis, ideoque infert numer.sequ. quod licet ex sententia sit translatum dominiū,tamen valet rescriptum principis rescribentis, non obstāte sentētia, ex ipsaque acquisitum dominium proculdubio amittetur, quippe quod veniat consequutiue ad sentētiam: atque resciſſo principali, rescinditur accessorium.l ex causa.§.1.ff.de mino.*Rela.* Audi obsecro. non semper verum est principē sine causa auferre posse, quæ eius permissione & nutu acquirūtur, potest enim tollere modum quē dedit adquirendi dominium, antequam fuerit quæsitum absque aliqua causa, veluti si veniētibus ab intestato tollat ius adeundi, quod est iuris ciuilis, vt in l. obuenire ff.de verbor.signif.nec est in bonis nostris.l.pretia rerū,admedium.ff ad leg.Falci. vnde legitimando simpliciter spurium, potest sine causa id ius tollere, quia non est quæsitū dominiū, in his nanque quæ sunt a iure ciuili inducta,sufficit solavolūtas, secundum omnes, in cap. quæ in ecclesiarum, vt ibi Felin.attestatur num.49.de consti. quamuis contrarium asserat subtilis Fortu.Garsia in l. Gallus.§. & quid si tantum col.132. cum pluribus sequ.vsque in fin.ff.de lib & posthu.

3 *Princeps per legem generalē posset ne iura quæsitū auferre.*

4 *Princeps an possit sine causa auferre id cuius ipse fuit causa adquirendi.*

sthu. si modo iam delata erat hæreditas, quod pluribus conatur defendere rationibus pulchrè & subtiliter. Sinuerò acquisitum est iã dominium auxilio legis princeps illud nequit auferre sine causa: nã licet modus acquirendi sit de iure ciuili, dominium tamen ipsum quoquo modo quæsitum, est proculdubio iuris gentium. l. ex hoc iure. ff. de iusti. & iur. Ista consideratio est à Baldo memoriæ prodita in l. 2. prope fin. C. de iuris & facti igno. inquit enim, Si post mortem patris est filius legitimatus, adire poterit hæreditatem, si veniẽtes ab intestato, quibus ius erat quæsitum adeundi, nondum adiuerãt, secus autẽ si iam adijssent: idem etiam idem Bald. Paul. Alexan. Aretin. Soci. & Fortu. Gar. adnotarunt in l. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de liber. & posthu. ibique Lancellot. Galliaula col. vlti. qui alios plures refert, asseritquè esse communem, idem etiam consuluit Paul. cõsil. 34. super primo dubio videtur dicẽdum quòd legitimatio, lib. 2. num, 5. Felin. in d. c. quæ in Ecclesiarum, num. 49. Bald. cons. 19. factum sic proponitur lib 4. Socin. inter consi. Bruni Astensis cons. 10. col. 6. ad fin. vers. tertia conclusio. Abb. Ias. Decius, Curtius senior in locis per Aymonem Crauet. citatis in consil. 135. num. 20. quamuis ipse idem Aym. num. 22. eosdem fere, pluresquè alios Iurisperitos referat in cõtrariam declinantes sententiam, ex quo inquit, constare, quàm vasto versemur pelago, quippe cũ summi legum Principes ipsi sibi non constent, sed mutua opinione dissideant, veriorem tamen num. 20. & rursus in cons. 7. nu. 10. inquit esse priorem sentẽtiam, neque de aliorum opinatione esse curandũ, vt qui sequantur Paul. cons. 178. donatio prædicta, num. 2. col. 2. post medium, lib. 1. nam idem ipse Paul. contrarium voluit, aut saltem dubitans asseruit, d. cons. 34. num. 5. lib. 2. argum. text. in l. qui falsa vel varia. ff. de testib. Aymõ Craue. qui melius cęteris probat, dicitquè esse communiorem sententiam, quam primo loco retulimus cons. 241. num. 12. versic. aduertendum, tandem Maria. Soci. Iunior vir vtique doctissimus cõsil. 120. lib. 2. num. 32. Priorem etiã attestatur crebriorem esse iuris interpretum sententiam, nempe quòd de plenitudine potestatis per legitimationem princeps ius quæsitum aditione, sine causa tollere non possit. Cæterùm, vt idẽ ipse refert num. sequenti, illud indubitatum est, postquam adita iam hæreditate, bona corporaliter sunt apprehensa: quippe cùm dominium naturaliter seu iure gẽtium dicatur quæsitum, non posse principẽ sine causa tale ius auferre per legitimationem spurij factam, quod omnes concedunt in d. §. & quid si tantum, & alibi sæpe, præter Angel. qui in l. item si verberatum. §. 1. ff. de reiuen. contrariũ adseuerat, cuius opinio ab omnibus est damnata. † Nunc ergo vt ad institutum redeamus, per electionẽ à principe factam, renũtiationẽquè officij tabellionatus ab eo admissam, est, ni fallor, quæsitũ ius ipsi tabellioni, re, quo ad ipsum officium, spe etiam: credidit enim, postquàm eiusdem officij emptam renuntiationem & aliorum sæpe viderit à principe approbari, renuntiationem inquã eius

5 *Reditur ad quæstionẽ principalem.*

eius in idoneum, etiam pecunia interueniẽte factã ab ipsomet principe iterum, atque irritum fore ad mittẽdam. Quæ nimirum spes est probabilis, venitque in considerationem: atqui licet cõcesserim ius non esse quæsitum ei in cuius gratiam fuit renunciatum, tamen iniuria fieret ei, si eius renunciatio non admitteretur, sicuti Episcopo postulato, cui nullum fuit quæsitum ius per postulationem, vt in c.1. de postu. præ. tamen glos. in c. pen. eo. tit. inquit fieri Episcopo iniuriam, nisi cõfirmata fuerit postulatio, quam glos. ibi omnes sequuntur. Quocirca quamuis lex 49. c. 19. in pragma. disponat, esse in arbitrio principis renunciationem admittere in idoneum factã, ad ipsum quippe redit officium tã quam fontem dignitatum, & munerum ciuilium, vt notat Bald. in c.1. quis dica. Dux vel Marchio, etenim ad Imperatorem, & Regẽ pertinet tabellionum creatio, & electio, vel ad eum cui ipse cõmiserit, non ad alium. l.3. tit. 19. par. 3. Innocen. & Abb. in c. cum P. tabellio, de fide instrum. & licet assensus Regis sit gratia, cum nõ teneatur consentire, & gratia sit priuilegium, vt Bald. censuit in prælud. feudo. Matth. Afflict. decisi. 398. num. 5. cumque priuilegium princeps reuocare possit, vt per Bald. traditur in d.l. qui se patris. C. vnde liber. & alibi sæpe Aymõ consf. 241. num. 2.

6 *Principis actus ab omni malitia debet esse alienus.*

† non tamen ob id princeps debet officio huiusmo di renuntiantem priuare, tãtaquẽ pecuniarũ summa fraudare quippe cuius actus ab omni debet esse malitia, & diminutione alienus. §. illud, in authen. consti. quæ de dignitati. Bald. cons. 24. ius abbatialis, lib. 2. Porrò idem Bald. consil. 19. factum sic proponitur, col. vltim. post medium, lib. 4. Qui tenet, inquit, supremam potestatẽ, summam debet seruare, & honestatem, & æquitatem tanquam regulã, nam ratio à capite sumi debet.

7 *Princeps promissa & contractus tenetur seruare.*

† Deus etenim summus licet Imperatori leges subiecerit, non tamen subiecit contractus & promissiones. Bald. est autor in c. 1. in princ. de natu. succesio. feu. & in l. princeps. ff. de leg. bus. quo circa promissiones, pacta, & contractus cum eo, vel antecessoribus eius factos seruare tenetur, nisi peccare grauiter velit absolutè promissa violando, iuxta l. digna vox, & ibi à Doctoribus tradita. C. de legi. & in c. quæ in Ecclesiarum, vbi Felin. num. 62. de consti. & in c. 1. de proba. per l. Cæsar. ff. de publica. & vecti. Bal. cons. 24. ius abbatialis, lib. 2. Marian. Socin. Iun. cons. 160. num. 51. lib. 2. Bald. in l. qui se patris, num. 13. & 14. C. vnde liberi, vbi inquit, quòd licet renũciatio in manibus domini facta præiudicet renuncianti, tamen dominus, etiam si sit Imperator, non potest auferre feudum sine causa: quod placuit Maria. Soci. Iunior. cons. 78. num. 4. lib. 1. Iaso. consil. 1. lib. tem. 1. col. 8. versi. sexto princ. pali, Iniuria enim maxime a pincipe debet esse remota. l. ex facto. ff. de vulg. l. 1. §. permittitur. ff. de aqua quotid. & stiua. l. meminerint. C. vnde vi. *Adu.* Quando princeps accipit pecuniam, nemo vnquam negauit contractum venditionis celebrasse, nec reuocare posse, vt ibi Bald. probat, & Guill. Cæterũ proposita in specie nullũ princeps recepit pretium: ergo est beneficium, quod reuocari potest. *Rela.*

Fateor

Fateor attamen, cùm sæpe huiusmodi renuntiationes admiserit, facile credendum est, se nunquam nō admissurū, ad idquè tacita fide nimirum astringi videtur. Quam obrem si renuntiationem non admiserit, fidem proculdubio tacitè promissam frangere videtur. Quod minimè fieri oportet, vt in d.c.1. de probat cum similib. nam quod ex ore principū promittitur, seruari firmiter debet vt legitur Esdræ. c. 4. prope finem, tradit Curtius Senior cons. 49. Memoriæ colendæ, nu. 90. prope fin. vbi plura allegat, ex quo Imperator in epistola inter claras. C. de sum. Trinit. Nihil, inquit, est quod clariori luce præfulgeat, quàm recta fides, in principe. Marian. Socin. Iunior cons. 76. num. 116. lib. 1. ex quo inquit Bald. in cons. 314. quæritur vtrum Papa, ad fin. lib. 1. grauius peccare principem frangendo fidem, quàm inferiorem. Aym. Crauet. plura in hanc rem congerit in cons. 242. num. 19. & seq. decet enim à principe concessum beneficium semper mansurum. c. decet, de regul. iur. lib. 6. Atque, vt Bald. scripsit cons. 327. lib. 1. nu. 4. in fin. Rex debet in liberalitate concessorum, sicut polus in cœlo cōstāter persistere, & dicere, quod scripsi scripsi. In eoquè tanquam fonte iustitiæ, cōnstans debet esse

8 voluntas: nec debet habere, nisi vnum calamum & vnam linguā. Imo potius immobilis tanquā lapis angularis esse debet, iuxta eiusdem Bald. consilium in l. prædia. C. de loca. præd ciuil. lib. 11. Barb. cons. 13. lib. 3. † Præterea princeps non potest tollere ea quæ sunt iuris ciuilis, quando in se habent naturalem æquitatem, vt Abb. ad notauit in repe. c. per tuas. col. 11. versic. non obstat quod dicatur, quòd lex ciuilis, de arbit. cuius dictū allegari non solet, vt Felin. attestatur in c. ad audientiam, el 2. nu. 4. de rescript. cui sententiæ subscripsit Curti. Senior cons. 49. in fin. Calca. cons. 80. col. 3. post mediū. Hippolyt. in practica causar. crimina. §. sequens. num 39. Anton. Burgen. in repe. rubr. de empti. & vendi. pen col. Aymon Crau. cōs. 241. num. 13 atqui naturali æquitate tenetur princeps renuntiationem admittere officij, cuius aliàs non semel admisit, ne pecuniam, aliudue pretium quod antea dederat, qui modo renunciat, cogatur amittere sine culpa sua, iniuriam etenim facere videtur princeps, si priuilegium prædecessori concessum successori denegauerit, vt in l. § promittitur. ff. de aqua quoti. & æstiua. vbi gl. & Bart. quē omnes sequuntur, inferunt ad feudū, & emphytheosim, nam mortuo vassallo, facilè impetrabit hæres masculus, sibiquè debet concedi feudum. Ita demum finita emphytheosi per generationē agnati petere possunt, vt eis iterum concedatur, alijsquè præferuntur, facilequè impetrabūt, aliàs eis fieret iniuria: poterūtquè appellare: quod commun. tenetur teste Decio cōs. 131. vbi latè loquitur Curtio Sen. cōs. 47. per tot. Tiraq. in præfa. retractus lignagier, num. 41. Ripa in

Princeps non potest tollere quæ sunt iuris ciuilis, quādo in se habēt naturalē æquitatē.

l. 1. ff de priui. credi. † Rex præterea ius alterius auferens de potestate absoluta sine culpa, tyrannus dicitur, quia plenitudo potestatis non tribuit aliquid iniquum, vt Bald. scripsit in c. 1. de feudo Marchi. refert Curti. Senior in consil. 16. num. 18. & in cōs. 35 & cōs. 78. 9

Tyrannus dicitur Rex auferens res alterius sine causa.

in princ. posse namque non dicimur, quod in honeste possumus. c. filius, c. homo 22 q. 2. l. nepos Proculo. ff. de verbor. signific. quibus addit plura Aymon de consil. 241. num. 20. Præterea illud quod non decet, reputatur impossibile ex sententia Cardin. in repet. c. licet de euitanda, de electio. & in c. per
10 *Beneficiũ principis non debet esse illusorium.* pendimus, de senten. excom. † Ad hæc, beneficium principis non debet esse illusorium, & derisorium contra omnem iustitiæ æquitaté, quæ neminem permittit beneficio decipi, sed potius iuuari. c. 1. in fin. de comoda. & ff. eodem tit. l. in commoda. o. §. sicut, in fine. Ex quo iniquum admodum esse constat beneficium scribæ factũ (quando renuntiatio in eum ob pecuniã facta admissa fuit) si modo is in cuius gratiam renuntiat, non admittitur: eidemque illusorium fieri, eiusque prætextu decipi, cum tot numis defraudetur. *Aluo.* Valde equidem miror, quę tua est prudentia quod talé nixus fueris probare assertionem, tamque Reipu-
11 *An vẽdere deceat officium.* blicæ perniciosam. † Nunquid legisti Valerium lib. 4. cum de paupertate agit? nempe is ait, olim nihil eorum quæ virtuti debentur, emere pecunia licuisse, inopiæque illustrium virorum publicè consulebatur. Idque Beatus Thomas Ducissæ Brauantiæ interroganti, an foret licitum officia vendere secularia, respondisse fertur, vt in summa Rosella scribitur, in verbo, restitutio. 4. & 5. & in speculo conscientiæ, lib. 1. c. 39. refert etiã Guill. Bened. in repet. c. Rainuntius. in verb. duas habens filias, nume. 54. de testamen. Dixit, inquam, Thomas: Cum autem balliuis, & officialibus vestris, nihil cõmittatis, nisi temporalis officium potestatis, non video quare non liceat vobis vendere oficia, dum tamen talibus védatis, de quibus præsumi possit, quòd sint ad ea exercenda velles, neque tanto vendantur pretio, quod recuperari nequeat, absque grauamine subditorum. At tamen talis venditio expediẽs omnino nõ videtur, cùm frequẽtius vsuueniat, pauperes esse idoneiores, quibus pro tenui eorum facultate, emere non liceat, quin etiam si diuites sint, officia nõ ambiũt, neque ad lucra inhiant. Quocirca quia eadem officia vt plurimùm emunt qui deteriores sunt, subditosquè opprimentes diuites facti, iuxta illud Iob, abundant tabernacula prædonum, magis expediens videtur, vt bonos, & idoneos ad officia eiusmodi liberaliter eligatis. Hæc ille, cui prudens Ducissa acquieuit. Pudeat igitur ad negotium tam honestum in viro rationem nõ posse, quod sexus fragilitas, vt plurimum auarissima, potuit in muliere. *Relat.* Non me latet id satius esse, & consultius, vt officia hæc minimè distrahantur in tantam Reipublicæ perniciem. Cęterùm si simplicia sint, iurisquèdictionem non habeant, sed nudam tantum administrationem, vendi non prohibentur, iuxta ea quæ paulo ante dicebamus, quandoquidem in his ambitio nõ incidat, autore Guillel. Bened. in repet. c. Rainuntius. in verb. duas habens filias, nũ. 58. extra de testamen. Sed vtinam generalis fieret lex, qua huiusmodi vẽditiones, officiorumquè cõmercia penitus extirparẽtur, dignioribusquè munera concederentur, nec in filios renuntiatio permitteretur. Quam

sanè

sanè legē fieri posse credere, si tamen huiusmodi officia gerētibus eorū valor iustus de publico præstaretur: aliàs tutus in consciētia minime esset legislator, vt supra eadē parte, &.c.nu.3.expēdimus. Donec tamen lex ista condita fuerit, officia huiusmodi vendibilia esse, in bonisq; nostris cōnumerari, nemo dubitet. Videndus est tamē Domi. Soto vir vtiq; doctissimus in suo de iusti. & iure libello, q.6.lib.3. art.4.in solutione.2. argumenti, & Nauar.in manual.cōfessor.c.25.num.7.qui quo ad animæ forū quid fieri possit circa huiusmodi munerum venditionē latè examinant.

CAP. XIII. *Officia & dignitates an liceat expetere, sitquè necne, peccatum, optime discutit.*

SEd ne plus iusto in his dimoremur, tēpus, ratioq; expostulat, vt ad vltimam deueniamus quæstionem, † Nunquid liceat sola voluntate officiū, aut dignitatem secularem appetere & desiderare. Et sanè vt B. Thomas inquit. 2.2.q.131.arti.1.ibidē que Caieta. qui honores & magistratus ambit, hoc est, immoderatè appetit, mortaliter peccat. Tribus † autem modis, aiunt, appetitum esse inordinatum: primum, si appetit testimonium de excellentia, quam non habet, honoremuè desiderat supra suam proportionem. Quo fit vt qui Magistratum aliumuè honorem appetit, licet se esse eo dignū existimet, aut ratione infamiæ, criminisuè in quo

1 *An sola volūtate liceat dignitatē appetere.*

2 *Ambitionis & appetitionis inmoderatæ optima expositio.*

existat, aut imperitiæ, lethaliter haud dubie peccat; vt ibidē Tho. & Caieta. asserunt & Archiepisc. Florent. super Psal. Defecerunt, tractatu de interrogationib. c. de superbia, & in speculo conscientiæ lib.1.c.12.ad fin. Nauar. in Manuali confessor.c.23.num.14.post Autonin.2.par.tit.3.c.5.§.4. Pariter & sub isto mēbro includitur, teste Caiet. si quis honorem appetit, quo licet secundùm se dignus est, attamē ratione alterius digniori efficitur indignus. Appetens igitur peccat, vt qui excellentiam dignioris appetat, quā non habet respectu alterius qui dignior est: & similiter cùm quis absolutè dignus multis dignitatibus, quia tamen sunt multi digni, qui ex coacerbatione dignitatum in vnū hominem, priuantur illis, non appetit licitè tot dignitates, appetit enim testimoniū excellentiæ, quā nō habet, scilicet, dignioris: cùm non sit dignus respectiuè ad tot dignos, qui propterea cōtemnūtur. Porrò ad idem membrum reducitur, si dignus per indebita media affectat, aut quærit honorem, eo enim ipso indignus fit, vt qui quærat honorē quo non est simpliciter dignus nūc, licet aliâs esset dignus, nisi per talia media quæreret. Sub eodem denique membro clauditur, qui magis affectat honorem, quā oporteat, indignus si qui dē eo redditur: cùm quærat testimonium excellentiæ, quā nō habet, vehemētia namque appetitus excedit eam. Secūdo etiam modo contingit, appetitum honorē esse inordinatum: si honorē quis sibi cupiat, non referendo ad Deū. Id

Ff 2 enim

enim quo homo excellit, non à se ipso habet, sed est quasi quiddam diuinum in eo. Quapropter non honor sibi principaliter, sed Deo debetur. Tertio, si honorem nō referat ad vtilitatem aliorū, sed appetitus eius in ipso quiescat honore: quod minimè licet, siquidem id in quo homo excellit homini, tribuatur à Deo, vt alijs prosit. Cęterùm (vt hæc Caiet. in glo. super Tho. loco supra citato exponit) non intelligas peccare eū qui quo tempore honor sibi defertur, nō refert eum ad Deū, neque ad proximum, sufficit enim si referat, cū necessitas referendi venerit, veluti cùm pecuniam mihi debitā exigo, non teneor referre eam ad talem, vel talem vsum, sed tunc demum, cùm operæpretiū fuerit ea vti. Peccatū autem esset, eodé autore, si homo adeó delectaretur honore, vt non curaret Dei honorem, modò ipse habens honoretur, & similiter nihili penderet, au honor vtilis esset proximis, modò honori, aut propriæ vtilitati cōduceret, hoc enim esset quasi priuare, quoad eius attinet affectū, Deū & proximos relationibus sibi debitis dum in effectu cōtemnūtur. Ecce igitur qui honores, magistratusquè ambit, & supra modū affe-
3 ctat, grauiter peccare dicitur. † Verum enim verô si non supra modū expetat, sed cùm se dignum eo honore, ant Magistratu esse credit, eoquè verè dignus sit, magnanimus is verè appellabitur. Nam teste Philosopho Ethicor. 4. ca. 3. in princ. magnanimus is est, qui magnis est dignns, & dignū sese magnis censet: quod & D. Thom. probat. 2. 2. q. 129. ar. 1. & 2. & in ar. 3. profitetur esse virtutem: quippe quæ ornamentū quoddam sit virtutum: nam maiores efficit ipsas, & sine illis ipsa nō sit, autore Philosopho Ethicor. 4. c. 3. colu. 2. in princ. † Nec contraria est humilitati, prout Hugo de Prato cēsuit, referente Guill. Bened. in repetitio. c. Rainūtius, in verb. duas habens filias, nu. 60. de testamen. dicens: Aestimare se idoneū, & sufficientem ad magistratus administrationem, esse præsumptionē, quæ filia est superbiæ, vt ibi per eum. Appeti ergo non potest sine peccato, iuxta illud Augusti. lib. 9. de ciuita. Dei. Locus, inquit, superior si administretur, vt decet, indecenter tamen appetitur. Hęc ille. Attamen vt præcitato artic. 3 quæst. 129. Thomas cōcludit, magnanimitas non aduersatur humilitati, quamuis in contraria tendere videantur: procedūt etenim secundum diuersas cōsiderationes. Nam magnanimitas facit, vt homo se dignum credat, ex consideratione alicuius magni doni à Deo collati (veluti si magnam habeat animi virtutem, aut scientiā, bonorumuè externorum fortunæ non pauca: omnia enim â Deo sunt, vt Saqientia ait Prouerb. 8. Meum, inquit, est consiliū & æquitas, mea est prudentia, mea fortitudo: per me Reges regnant, & legū conditores iusta decernūt, per me domini dominantur, & regnant omnes iudices terræ. Ego diligentes me diligo, & qui me manè, quærūt inuenient me. Mecū sunt diuitiæ, & gloria, opes duraturæ, & iustitia) vt ex hac nimirū considera-

4 *Magnanimitas non est cōtraria humilitati.*

sideratione magnanimus ad perfecta opera virtutis tendat. Id est, vt nõ sibi tantũ, sed omnibus sua omnia prosint. Ex alia autẽ cõsideratione humilitas facit vt sese parui pẽdat, nimirũ si cõsideret proprios defectus. † Ex his itaq; cernere licet, magistratũ, dignitatem, & officiũ, iurisdictionẽ habẽs, ab eo appeti decẽter posse, qui se dignum eo reputat, inspectis bonis naturæ & gratiæ sibi à domino collatis, scientiæ, videlicet, & prudẽtiæ, iustitiæ, & patientiæ, & similibus, quãuis se indignũ reputet humiliter eius cõsiderans defectus, prudentiæ tamẽ suæ nõ innitens, quia hæc esset superbiæ species, sed diuino semper nixus suffragio æquè & iuxta iuris præscripta, quibus longo tẽpore operam nauauit, administrare proponat, vt sic ad virtutũ perfectionẽ peruenire possit. † Non rãquã pusillanimus, qui licet bona mereatur, his tamẽ se ipse priuat, quibus est dignus, atq; malũ quoddã habet, quia bonis se dignũ non censet, & se ignorat, appeteret enim ea, quibus est dignus, cùm sint bona, vt Aristo. ait præcitato c. 3. ad fi. lib. Ethicorũ. 4. † Nam qui talẽta sibi à Domino tradita, hoc est, bona naturæ & gratiæ, in terrã abscondit, crimẽ grauissimũ patrat e dicitur, prout seruus ille nequã fecit, referẽte Matth. c. 25. & Luc. c. 19. qui talẽtis sibi cõmissis vsus est ad mũdi gloriã, & tẽporale lucrũ, seu quæstũ, nõ vero ad proximorũ vtilitatẽ, cui vsui Dominus destinauerat. Quid enim proximis tuis proderit donũ iustitiæ, sciẽtiæ, & patiẽtiæ tibi à Domino

5 *Dignitatẽ & magistratũ quãdo liceat expetere.*

6 *Pusillanimus bonis quæ meretur se priuat.*

7 *Talenta à Domino dat qui dicantur abscondere.*

datũ, si carueris magistratu, & officio, aut alio instrumẽto, quibus illa ad eorũ reiq; publicæ cõmodũ exercere valeas: & quo pacto virtutis perfectionẽ expetere diceris, si instrumentũ aut munus cõsequi nõ expetieris, quo illã fratribus proximisq; tuis cõmunicare valeas: † Cõplures (inquit Arist. 8 Ethicorum. 5. ad Nicomachũ c. 1. prope finẽ) in proprijs vti virtute possunt, sed in his quæ sunt ad aliũ, nequeũt, & propter ea Biãtis illa sentẽtia bene se se habet, Magistratus virũ ostẽdit: ad aliũ enim est, & in societate iã ipse magistratus cõsistit, ob id autẽ ipsum & alienũ bonum ipsa iustitia sola ex omnibus virtutibus, & habetur & est, cũ sit ad aliũ. Ita fit, vt qui magistratũ expetit, bonum desiderat opus, nõ tamen plus quã oportet, & vnde non oportet, appetere debet. gloriã enim, imperiũ, & honorẽ, inquit Salust. in Catilinario bonus & ignarus æque sibi exoptant, sed ille vera via nititur, hic verò cùm bonæ artes ei desint; dolis, & fallacijs contendit nõ ergo sic, mediũ quippe eligendũ est, authore Philosophor. 4. Ethicor. c. item. 4. dicente. Reprehẽdimus enim & ambitiosũ hominẽ, atque honoris appetitioni vacantẽ: illũ, quia plus quã oportet, & vnde nõ oportet, honorẽ appetit: hũc, quia ne ob res quidẽ honestas honoribus affici vult. & paulo post, in quibus, inquit, nimiũ est atq; pa rũ, in iis est & mediũ: at honores magis quã oportet affectãtur, & minus: fit ergo, vt & affectentur vt oportet. † Cæterũ quibus principales magistratus expetere licet, 9

tria

tria in se cognoscere oportet (vt idem Philo. docet Politicorum. 5. c. 9.) primum, vt amét præsentem ciuitatis statū. Deinde, vt habeāt potentiam maximam ad ea exequenda, quæ Magistratus requirit. Tertium, vt habeant virtutem & iustitiam in vnaquaque republica ad ipsam rempublicā. Iustè ergo Magistratus appeteret, qui hæc in se inuenerit, videritque adesse omnia, aut saltem ea quæ ad iustè exequendū Magistratū quencunque exigūtur. Et hoc fortè senserunt è nostris Oldra. in. l. Barba. ff. de officio præt. Sali. in. l. 1. C. ad leg. Iul. de ambi. & Chassane. in catalogo gloriæ mundi. 1. parte. 60. considera. qui constanter asseruerunt, permissum esse Magistratus appetere solū moribus, & virtutibus quæ in desiderante operātur, per text. in. l. 2. C. de officio rector. prouinciæ, in quam sententiam facit text. in. l. contra publicā. C. de re mili. lib. 12. vbi, ad honoris augmentū non ambitione, sed labore vnunquenque cōuenit euenire, & ita, teste August. lib. 4. de ciuitate Dei, apud Romanos obseruabatur, qui duo cōstruxerunt tépla contigua in vrbe, vnū Deæ virtutis, alterum Deæ honoris, ita tamen vt ad templum Deæ honoris, nō esset ascensus, nisi per templū Deæ virtutis, refert Bern. de Bustis in. 2. parte sui Rosarij, sermone. 9. litera. H.

Cap. XIIII. Magistratus an petere possint digni & idonei? Sententiāque fortuna complectitur.

ADVOCATVS.

Fateor ingenuè, dignū, Magistratū appetere posse: nec est ferè quisquam teste August. super Psal. 1. qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam: at nō debet finé ea in se suū constituere, ne lethaliter Deū offendat, vt Archiepis. Flor. in suo super psalm. Defecerūt, libello de interrogationibus tit. 8. de superbia. c. de appetitione honorū, attestatur. Quisquis enim (teste Greg. in epist. ad Siagium Episc.) sacerdotiū non ad elationis pompam, sed ad vtilitaté adipisci desiderat, prius vires suas cū eo quod est subiturus onere metiatur, vt si est impar abstineat, & ad id cum metu etiam, cui se sufficere existimat, accedat, vt in. c. non est putanda in fi. 1. q. 1. † Cæterum id nobis peruelim insinues, nunquid qui Magistratu dignus est, neque id ipse idem ignorat, sicut & appetere, ita & eū petere possit, absque criminis labe? (*Relat.*) Equide si Archidi. credimus. in. c. 1. 48 dist. nihil est quod petere obstet, cui Luc. quoq; de Pena assentitur l. in contra publicā. C. de re mili. lib. 12. in fin. & Deci. in c. cum in cunctis in prin. num. 20. extra de electio. vbi amplius ait, nempe, quod crimen contrahit, qui recusat suscipere dignitatem quæ per alium exerceri non potest: ita refert voluisse Panor. in c. venerabilé, col. 7. de electio. Hocquè potissimum hodie verissimum esse autumo: quippe cùm prodigio par sit, alicui absenti Magistratum mādari, sed quorum meritis fortuna subscribens suffragatores cōciliauit, alias

Magistratus an digni petere possint.

alias autem quantumuis quidam innotuerint, & claritate nominis, & integritate famæ, haud vnquã ferme sola virtutis commendatione apud horticultores, hoc est ad missionis præfectos penitus insinuantur.

2 *Magistratum recusans an peccet*

† Quamobrẽ nihilo fortè minus in grauissimi criminis labem inciderent qui cũ idonei existerent, Magistratus non peterent, quàm qui oblata, iuxta eorũ dignitatem, munera recusarent, pro multorum quippe lucro aliquando quies postponẽda est. In veteri testamento Moyses & Hieremias à diuina legatione quãuis ob proprios defectus se subtrahebant, dixitque Hieremias. A.a.a. Domine Deus ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Hiere.c. 1. nihilo tamen minus parati semper erant suscipere, vt fecerũt, ne sub humilitas specie superbe cõtradicerent, teste Greg. in registro. c. in scripturis. 8. q. 1. Plurima possem similia adducere exẽpla, quæ tamẽ consulto prætereo, vt interim non omittam quod eleganter hac in re memoriæ prodidit Tull. lib. 1. de officijs, num. 99. multi autem (inquit) & sunt & fuerunt, qui tranquillitatem expetentes à negocijs publicis se remouerint, ad otiumque profugerint, in his & nobilissimi Philosophi, longeque principes, & quidam homines seueri, & graues, neque populi neque principũ mores ferre potuerunt, vixeruntq; nonnulli in agris, delectati re sua familiari: his idem ꝓpositũ fuit, quod regibus, vt neque regerẽt, neq; cui parerent, libertate vterentur, cuius proprium est sic viuere vt velis. Quare cum hoc cõmune sit potentię cupidorum, cum ijs, quos dixi otiosos, alteri se adipisci id posse arbitrãtur, si opes magnas habeant: alteri si contenti sint, & suo, & paruo, in quo neutrorũ omnino cõtemnẽda sentẽtia est, sed facilior, & tutior, & minus alijs grauis aut molesta vita est otiosorum, fructuosior autem hominum generi, & ad claritatẽ amplitudinemque aptior eorum qui ad rempublicam, & ad res magnas gerẽdas se accommodauerunt. Quapropter, & ijs forsitan concedendum sit rempublicam non capessentibus, qui excellenti ingenio doctrinę te se dediderunt: & his qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore causa impediti à republica recesserunt, quum ciuis administrandę potestatem alijs, laudemque concederent. Quibus autem talis nulla sit causa, si despicere se dicant ea, quæ plerique admirãtur, imperia & magistratus, ijs nõ modo non laudi, verum vitio dandum puto: quorum iudicium in eo quod gloriam contemnant, & pro nihilo putent, difficile factu est non probare: sed videntur labores, & molestias, tum offensionum & repulsarum quasi quandam ignominiam timere & infamiam. Hactenus Cicero: qui paulo post subditũ: Sed ijs qui habent à natura adiumenta rerum gerendarum, abiecta omni cunctatione, adipiscendi Magistratus, & gerẽda respublica est, neque enim aliter aut regi ciuitas, aut declarari animi magnitudo potest. Præterea Esaię. 6. scribitur, cum omnipotens Deus ad prędicandum sibi personã quęreret, dicẽs, quem mittam

mittam? & quis ibit ex vobis? vltrò se se obtulit Esaias dicens: Ecce ego, mitte me, cupiebat enim Esaias per actiuā vit pdesse pximis q & Hieremias, vt supra dixi recusauit, vt contēplatiuā ageret vitam, amore solum diuino occupari cupiēs, verum hoc in vtrisq, est subtiliter inuendum (Canon. in scriptura & q.) q & qui recusauit, nō plenè restitit; & is qui mitti voluit, prius per altaris calculū se purgatum vidit: ne aut nō purgatus (inquit Gregor.) adire quisquis sacra mysteria audeat: aut quē superna grātia elegit, sub humilitatis specie supbè cōtradicat. Sic igitur ad magistratus, resq; publicas gerēdas qui accedit, caueat ne id modò consideret, quàm illa res honesta sit, sed etiā vt habeat efficiēdi facultatem: in quo ipso considerandū est, ne aut temerè desperet propter ignauiam, aut nimis cōfidat propter cupiditatem. Ita fiet vt qui his omnibus in se cognitis & consideratis magistratū, quo in reipublicæ vtilitatē virtutes exercere possit, iustè expetere & à principe postulare possit, etiam adhibitis precibus & suffragatoribus (non enim cōmittitur symonia, nedū ambitio, preces si quis porrigat pro digno. c. veniāt, ibique glo. in verbo de precamini. 35. q. 9. c. filiam, 1. q. 1.) modò, vt iam non semel dixi, talenti sibi à Domino dati exercēdi causa id
3 faciat, vtilitatéque publicam præcipue respiciens, licet alijs moueatur respectibus. † Nam quid est obsecro propositum his reipublicæ gubernatoribus, quid intueri, aut quo cursum suū dirigere debent? *Aduo.* Id quod est præstantissimū, maximeq; optabile omnibus sanis & bonis, & beatis, cum dignitate otium, hoc enim qui volunt omnes optimates, qui efficiunt, summi viri & gubernatores reipublicæ putātur. *Relat.* Absit, imo id eos intueri, idque eis esse ppositum, eoq; cursum dirigere oportet, vt laboribus, curis, & vigilijs, rebus semper studeant publicis, ad idque neruos omnes intendant, teste namq; Philo. Ethi. 5. c. 6. magistratus, custos iusti & æqui, alijs, non sibi ipsi laborat. *Ad.* Ciceronē in testē affero meæ assertionis, is, in quā, oratione 16 de lege Agraria contra Rullum, n. 24. † Quid tam populare, inquit, quam otiū? quod ita iucundum est, vt & vos & maiores vestri, & fortissimus quisque vir maximos labores suscipiendos putet, vt aliquando in otio possit esse, præsertim in Imperio & dignitate. *Relat.* Atqui non ita rerum gerendarum dignitate homines afferri conuenit, vt otio non prospiciant, neque vllū amplexari otiū, q ab horreat à dignitate, vt idē Cicero profitetur in oratione p Publio Sestio num. 85. † Cæterum quid nō afferat magistratus, & Imperium oneris atque laboris: num lotis, quod aiunt, manibus dignitatem quis cōsequi potest? Nempe idem Cicero, postquam curas, onera, laboresque non paucos principū, magistratuūque enarrauerat, demum subdit. Hanc ego viam iudices, si aut asperam atque arduam, aut plenam esse periculorum, atque insidiarum negem, mentiar: præsertim cum id nō modo intellerim semper, sed etiam præter cæteros senserim, sed

4 *Otium ab omnibus expetitur.*

5 *Magistratus cū honore annexū habent onus*

sed etiã præter cæteros senserim. Sed quid in eam rem testes adducimus exteros? Imperator siquidem in l. Iubemus. C. de proxi. sacro scri. lib. 12. Labore, ait, dignitas conquisita extraordinariũ munus ignoret. Hæc omnia in quærẽda dignitate patimur pariter & gerẽnda laborem studium, curã, miseriã, vigilias, & calamitates. Omnis vtiq; dignitas (inquit Papin.) habet annexa onera in l. 1. §. nec castrense. ff. de colla. bonor. l. continet. §. 1. ibique glos. ff. quod metus causa. c. qui Episcopatum. 8. q. 1. & in summa, quid aliud est potestas culminis, quàm tẽpestas mentis. in qua cogitationum procellis semper nauis cordis quatitur: huc & illuc incessanter impellitur, vt per repentinos excessus oris & operis, quasi per obuiãtia saxa frangatur, teste Grego. in Pastorali. Et idẽ rursum ait, quod hîc eminet omne, plus mœroribus afficit, quàm honoribus gaudet, vt in c. meruimus distinct. cõcinit illud vulgare, Succedens in honore, succedit etiã in onere. c. aduersus, de immuni. Eccles. Nam quid quæso grauius homini, aut quid molestius, quid denique laboriosus, quã multorum curam gerere, spectaculumquè plurimorũ semper existere? Plautus ille Comicus durũ admodum esse dicebat opus, multos corrigere, quippe cũ se se corrigãt paucissimi. Ex quo amaram esse & turbidam iudicum sortem, pluribusquè expositam periculis, satis constat Non modò muneribus apertam, sed li ibus, silentio vacuam quærimonijs plenam, iurgijs refertam. Quidquid enim ægrotũ in prouinciæ, seu ciuitatis visceribus latet, totum sibi tractãdum, curandũquè reseruatur. 6 Vnde Plutarchus cùm iudex eligeretur, renuit dicens, Quare ipse iudicabo, qui statim sim ab alijs iudicãdus. Diocletian. vt apud Crini. legitur lib. 13. c. 8. maluit apud Solonas in ocio viuere, quam reipublicæ Romanæ administratiõnẽ subire. Terentius Varro delatam sibi Dictaturã renuit, vt scribit Valerius tit. de Verecundia. Marcus item Valerius Dictatura se abdicauit, vt legitur apud Liuium lib. 1. ab vrbe cõdita. Aphricanus superior perpetuum consulatũ & perpetuam Dictaturam spreuit, vt idẽ Valerius refert tit. de animi moderatione. Atque eodẽ teste Marcus Rutilius non solũ censurã recusauit, sed populum grauissima oratione corripuit, quod tantã ei potestatẽ detulisset Quintius præterea Cincinnatus ab aratro ad Dictaturam vocatus, parta victoria, fascibus depositis ad iuuencos redijt, teste Liuio l. 3. Decade 1. Pythacus Athenensiũ regno se spõte priuauit Coruinus Mesala abdicauit se á præfectura, vt constat apud interpretes Valerij tit. de moderatione animi. Porrò apud eundem Valeriũ tit. de sapiẽter dictis, de quodã scribitur rege (cuius nõminis, nec Valerius ipse, nec Plutarchus meminere) qui tradito sibi diademate, prius quã capiti imponeret, diu retento considerauit, ac dixit: O nobilem magis quàm fœlicem pannum: quem si quis penitus cognoscat, quàm multis sit solicitudinibus, periculis, & miserijs refertus, ne humî quidem

quidem iacentē tollere vellet. Sed quid externorum exempla perquirimus, quando memorabilius facinus nostra viderimus ætate hoc in amplissimo regno omnibus certè supra enarratis? Carolus Quintus Romanorum Imperator inuictissimus Hispaniæ, Germaniæ, Nauarræ, Aragoniæ, & vtriusque Siciliæ Rex, anno ab ortu Domini 1557. Imperio sponte regnisq; proximè memoratis alijs, atque plurimis se abdicauit, in eiusquè primogenitum filiū felicissimū Philippum regna transtulit, ad Hispaniamque se conferēs, in quoddam se recepit monasterium, vitā ibi quietam pie acturus. Nec modò, vt redeam, ab hominibus qui magistratum gerunt, aut principatum, in quorum conspectum oculi omnium vertuntur, sed à Deo summo omnium mortalium iudice durius iudicatur. Iudicium, inquit Scriptura, durissimū his qui præsunt fiet. Quatuor denique pericula iudicantem concomitantur, quæ omnia, vel alterum vitare difficulter quisquam mortaliū potest, de quibus eleganter per Roderi. Episcopum Zamorensem in speculo vitæ humanæ, lib. 1. c. 14. Quod forte Antisthenes sentiebat olim, cùm interrogatus, quomodo ad rempublicam accedendum esset, respondit, vt ad ignem, nec nimis prope, ne vraris: nec lōgius, ne frigeas. Chrisippus autē rogatus, cur non rempublicam administraret, dixit, Quia si malè rexero, dijs displicebo, sine bene, hominibus. At si cætera huius rei persuasioni desint, illud tamen Petrarchæ non deerit dicentis, Iudex vnusquisque honorato quodā exilio damnatur, dū otium domesticum cum eum æterna permutat solicitudine. Nec priscorum illam memorandam sententiā, honores, magistratusquè affectantes obliuioni tradant, dicentium: Quidquid in orbe præeminet, atque præcellit, multos internis doloribus suos nō modò afficit, ac premit possessores, sed & infinitis penè mentis aculeis & amaritudinibus excruciat quos demulcet. Qui igitur hæc quærit, non otium, vt iam dixi, captat, sed labores non paucos, immensaque pericula. Ad quæ si auaritiæ, aut ambitionis causa ducatur, nequaquam eius voluntati indulgendum est: sin autem proficiendi, & nō præsidendi tantum, non modo non vitio dandum, sed laudandum eum: eiusque postulationi & affectui condescēdi oportebit, vt Dominic. Soto eleganter probat in lib. de iust. & iur. 9. q 2. art. 1. *Adu.* Planè terruisti, & pudefecisti me. Nil est, quod possim vel hiscere in contrarium: proferat iam iam quam malit fortuna sententiam, ipse libenter concludo. *Relat.* Tantundem † neque ab eius iudicio appellare licebit, vt Bald. asseruit, quem cæteri sequuntur in l. si duobus, in princ. C. cō. mun. delegat. Paris à Puteo in tractatu de ludo, nu. 57. Catellia. Cotta in memoriali, incipien. Fortis diiudicatio. Ias. in l. huiusmodi. §. vltim. 3. col. num. 12. ff. de legat. 1. Anton. Gome. in l. 38. in constitution. Taurinis, in fin. Marsilius in l. 1. nu. 140. C. de raptu virg. Tulit ergo fortuna sententiam in hunc modum.

7 *Appellare non licet a fortunæ iudicio.*

Sen-

Sententia Fortunæ.

Controuersiæ huius auditis meritis nullum fore iudicium inuenio, rei siquidem persona defecit: haud enim alterutri vestrum dare licuit quod minimè possidebat. Magistratus & honores quilibet expetebat, & Deum summū eorū largitorem æquumquè distributorem non inuocabat? Quis ô insani, Magistratus sine ipso, aut opes dare poterat? frustra igitur molestia infertur ei qui eo caret quod postulatur. Quare declarare libet processum causæ fuisse nullum, mequè ab huiusmodi temeraria petitione absoluo, silentium vtrique litigantium imponens, vt de his hactenus, suoquè vnusquisque inseruiat muneri, donec aliud summo gubernatori visum fuerit. Neque me eis reddituram eiusmodi munera, quasi vt benemeritis debita deinceps expectent (vt cui nulla huiusmodi concessa facultas fuerit) sed quum ipsi summo largitori libuerit, aut his quibus ipse ea distribuenda commisit. Cui consequens erit sententiam Præfecti Prætorio Pinciano reuocandam fore: eamquè tanquam iniquā in eo quod huic aduersatur, reprobo & suspendo, donec aliud domino, aut his quibus hoc muneris est, visum fuerit. Ita pronunciaui, Fortuna. Quæ quidem sententia vtpote nulla prouocatione suspensa in rem transiuit iudicatam. Causaquè manet indecisa, donec honorum, atque Fortunæ vero largitori, aut ei cui eorum distributio, hoc in æuo commissa, fuit placuerit.

F I N I S.

❧ Elenchus? seu index rerum maximê notabilium quæ hoc in Dialogo tractantur.

A

Aua-

Ex-

Go.

Iu-

que

Ma-

Mi-

¶¶¶ 3 Pœna

INDEX.

Prin-

¶¶¶ 3 *Fru*

Quaestoris

S.

Seue

Si

INDEX.

Vo-

Fin de la Tabla.